LITERATURAI LAPOK.

HARAG ÉS PÁRT NÉLKÜL.

6 15.57

KIADJA ÉS SZERKESZTI

KOVACSÓCNY MIHÁLY.

MAGY. TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA 169/912

ELSŐ ÉV' ELSŐ FELE.

KASSÁN 1836,

NYOMTATTA WERFER KÁROLY, CS. KIR. PRIV. ACADEM. KÖNYVNYOMTATÓ ÉS EGY PRIV. KŐMETSZŐ INTÉZET' TULAJDONOSA.

304317

Foglalat.

Szám.

1. Literaturai botránkozások 's botránkoztatások. — Kölcsey Ferencz' munkáji. Első kötet, versek. — Oesterreichische National-Encyclopädie, oder alphabetische Darlegung der wissenswürdigsten Eigenthümlickeiten des österreichischen Kaiserthumes, in Rücksicht auf Natur, Leben, etc. Wien. 1835. — Literaturai világ. — Értesitő.
2. Kritika 's kritikus. — Oesterreichische National-Encyclopädie, 's a' t. (folytatás.) — Literaturai világ. — Értesitő.
3. Az egyesült északamerikai birodalmak' literaturája. — Oesterreichische National-Encyclopädie. (Vége.) — Literaturai világ. — Értesitő.
4. Mi kell a' Magyarnak? Irta Warga István. Kassán. — Az egyesült északamerikai birodalmak' literaturája. (Folytatás.) — Aurora, hazai Almanach. Alapitá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. Pesten. 1836. — Literaturai világ. Értesitő.
5. Az egyesült északamerikai birodalmak' literaturája (folytatás). — Aurora, hazai Almanach. Alapitá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. Pesten. 1836 (folytatás). — Literaturai világ. — Értesitő.
6. Aurora, hazai Almanach. Alapitá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. Pesten. 1834., és Trattner és Károlyi 1834ki Aurorája. — Az egyesült északamerikai birodalmak' literaturája, folytatás. — Literaturai világ.
7. Az egyesült északamerikai birodalmak' literaturája (folytatás és vége). — Literaturai világ. — Értesitő.
8. Jáczint, zsebkönyv. Szerkeszté Kovács Sámuel. Kassán. 1836. — A' sajtó britt-Indiában. — Angol 's amerikai almanach literatúra. — Literaturai világ. — Értesitő.
9. Függelék a' literaturai lapok' 4dik 's 5dik számában megjelent 1836ki Aurora' birálatához. *Borsostól.* — Keleti literatura Calcuttában. — Literaturai világ. — Értesitő.
10. Literaturai Szemle. I. Georgiai literatura. II. A' literatura állapotja Calabria Ultra IIban. III. Keleti literatura Párisban. IV. Könyvtárak és könyvek Oroszországban. — Literaturai világ. — Értesitő.
11. Aurora, hazai Almanach. Alapitá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. Pesten. 1835. — Literaturai Szemle. V. Papyrus tekercsek Herculanumból. — Értesitő.
12. Bimbók. Irta Szalay László. Budapesten. 1832. *Igfitől.* — Literaturai világ.
13. Egy két szó a' literaturai lapok' 9dik számában megjelent Aurora-birálati függelékre. *Igaz Ntől.* — Bimbó Füzér. Somogyi Lászlótól. Kassán. 1836. *Váraditól.* — Aurora, hazai Almanach. Alapitá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. Pesten. 1835 (folytatás). — Literaturai világ. — Értesitő.

Szám.

14. Az ember' kiformáltatása, esmérő erejére nézve, vagy: közhasznu Metaphysika. Irta *Fejér György.* Budán. 183[illegible] Literaturai világ. — Hirdetés.
15. A' férfiasság. Irta *Vajda Péter.* 1835. *Lakytól.* — Fáklya világ Ormósnak „Emlékről"-i szófejtegetése körül. *Igfitő* — A' magyar nyelv' metaphysikája, vagy: a' betűknek eredeti jelentései, a' magyar nyelvre alkalmaztatva. Irta *Igarasi D. János.* Pesten. 1834.
16. Utazás északamerikában. *Bölöni Farkas Sándor* által. Kolozsvártt 1834. — A' magyar nyelv' metaphysicája 's a' (vége). — Literaturai világ. — Tudományos Jelentés.
17. Nyelvészet. Némelly a' magyar tudós társaság' különös használatára készült „Magyar helyes Irás"ra tett észrevételekel. Irta *Stancsics Mihál.* Pesten. 1833. — Emlékről, valaszul Ormós urnak. *Mózertől.* — Recensensi elmefuttatás. *Felső Kékedről.*
18. Angelo. Dráma. Hugo Victor után *Báró Eötvös Józef.* Pesten. 1836. — Világositás.
19. Világositás (vége) *Ormóstól.* — Közhasznu Metaphysikám visgáltatása iránt néhány észrevételek. — Figyelmeztetés és protestatio. *Cs. Ormós Lászlótól.*
20. Közhasznu Metaphysikám' visgáltatása iránt nehány észrevételek (vége). *Fejér Györgytől.* — Neues vollständiges Taschenwörterbuch der ungarischen Sprache. Von A. F. Richter. Erster Theil. Wien. 1836. — Nyilatkoztatás. *Csereri Ormós Józseftől.* — Literaturai világ. — Figyelmeztetés.
21. Angelo, Tyran de Padoue. Drame en 3 journées. — Mélytányló válasz. *Igfitől.* — Figyelmeztetés.
22. Angelo, Tyran de Padoue. Drame en 3 journées (vége). — Zsebkönyvtár. Magyar irók' remekei. Két kötet, Anthologia csokonai Vitéz Mihály' munkáiból. Kassán. 1836. — Literaturai világ. — Értesitő.
23. Szellemi élet Austriában. — Literaturai világ. — Figyelmeztetés.
24. Joguz vagy: a' Honkeresők. Szinmü 5 felvonásban. Irta *Vajda Péter.* Pesten. 1836. — Schiller Fridrik' versei. Kiadta magyarul soproni Fidler Ferencz. Kolozsvártt. 1836. — Németország' irói munkássága. Literaturai világ. — Tudományos Jelentés. — Értesitő.
25. Németország' irói munkássága (folytatás). Csatár. Hősköltemények rajzolat. Irta *Garay Nepomuk.* Pest. 1834. — Literaturai világ. — Értesitő.
26. Csatár. Hősköltemények rajzolat. Irta *Garay Nepomuk.* Pest. 1834. (folytatás). — Figyelmeztetés.

LITERATURAI LAPOK.

1sö Szám. Péntek, Januárius 1én 1836.

Harag és párt nélkül.

LITERATURAI BOTRÁNKOZÁSOK 'S BOTRÁNKOZTATÁSOK.

Szokása az emberek' nagyobb részének megbotránkozni mindenben, valami előtte új és szokatlan. 'S az emberi gyarlóság kiterjeszti ezt, az emberi külső 's belső életnem' csaknem minden tüneményeire. Szó, köntös, mozdúlat, életmód-külsőben; gondolkozás, itélet, vélemény, talentom-belsőben, egyiránt tárgyai sokak előtt botránkozásnak. Sőt a' kevésbbé mivelt embereknél, úgy látszik, még az erkölcsi dolgok 's tettek is leginkább csak újság 's szokatlanság' tekintetéből okoznak botránkozást. De e' széles mezőről, mellynek különbféle tárgyaival köteteket lehetne betölteni, szükebbre térek, 's a' botránkozásoknak csak egy különös ágokat veszem most figyelem alá, melly maga is elég bő tárgyat nyújt; értem: a' literatúrai botránkozásokat. Való, hogy mint ez előtt a' botránkozók' serege: úgy most egy idő olta a' botránkoztatókké kezd inkább divatozni. De minthogy ez a' két ész fogat viszonyos: szükség a' dolgot mindkét oldalról felvennünk, hogy osztán magunk részéről elitélhessük, ha valljon a' botránkozóknak van-e helyes okok a' botránkozásra, és mikor van? és viszont: a' botránkoztatók adnak-e méltó okot a' botránkozásra és mikor adnak? — Jól tudom, hogy a' nézőpont' különbözése szerint, (mint ez minden viszonyos megfogatok körül megeshetik), ugyanazon személy néha botránkozónak is, botránkoztatónak is mondathatik, mint ezt tapasztalók azokban, kik a' nyelvbeli újításokban megbótránkozván, másokat is botránkoztattak holmi Mondolattal, Új szellemmel és egyéb pasquilekkel; ahozképest midőn e' kettős megfogatot, külön akarom itt felvenni, szükségesnek itélem értelmemet mind a' kettő iránt világosan kijelenteni.

E' szerint a' botránkozókon, fenebbi magyarázatomhoz képest, itt azokat értem, kik mind azt, valami nekik új és szokatlan, vagy a' mi az ő megszokott nézeteikkel és gondolkozásmódjokkal nem egyez, haszontalannak és károsnak itélik, és annak, mint illyennek, magokat ellene szegezik. — Hogy illyenek, mind a' mellett, hogy már ma ritkábban hallatják magokat, Hazánkban mind e' mai napig sokan találtatnak, azt, úgy vélem, nem szükség bizonyitanom. Azonban ez egy pontban, hogy az illyenek a' literaturának többnyire csak a' külseje körül akadoznak, az újitás' baráti közzül is sokan hasonló hibát követnek-el. Ezek ugyanis, mintha még ezután kellene a' Magyar nyelvet a' semmiségből létre hozni, nem annyira azt kérdik: mit irt valaki, 's mennyire vitte elébb vele tudományos vagy erkölcsi haladásunkat? — hanem: miképen irt? Révayt követi-e? Verseghyt-e? a' Debreczeni grammatikát-e, vagy az új iskolát? — és sokaktól ezen kérdések szerint döntetik-el valakinek egész literátori érdeme. Hogy ezek a' magok helyén és illendő határig, helyes és szükséges kérdések, azt minden józan Literátor megismeri, mert a' tudományokkal együtt a' nyelvnek is kétségkivül elébb kell mennie; de hogy a' grammatika mindennemű előmenetelnek kútfeje és sinórmértéke legyen, ez hamis állitás; mert igy, valamint másnak, úgy nekem is csak azt lehetne igazán jó irónak tartanom, ki velem egy grammatikát követ, a' mi nyilvánvaló igaztalanság és félszegség volna. A' bővebb tapasztalás meggyőzhet kitkit a' felöl, hogy a' grammatika magában véve, korán sem bir olly tökéllyel, hogy minden iróink, még Klassikusaink is, egyenlő nyelvel élhetnének, és egymástól még csak egy vakarításban sem különböznének; sőt talán csak álom is az, hogy szabadon mivelődő nyelvnek minden legkisebb pontokban egyező grammatikája lehessen; legalább a' Franczia nyelv, mellynek egykor ezen az úton akarák valósítani fő tökéletesülését, mind ez ideig sem fejtőzhetett-ki egészen akkori Diktátorainak nyűgeikből.

De ezeket ez úttal abban hagyván, térjünk-vissza az általam nevezett botránkozókra. Ezek megbotránkoznak nem csak az új, és az idegen mivelt nyelvekből kölcsönzött szavakban (Neo- és Xenologia), hanem a' régi Magyar gyök- vagy egyébféle szavak' feleleventésében, és minden köznyelven felülemelkedett kitételekben 's előadásban is. Panaszuk' veleje oda megy, hogy ezeknél fogva a' nyelv romlik, és érthetőségétől 's tisztaságától, egy szóval! nemzeti valóságától megfosztatik.

Az illy panaszok méltóbbak figyelemre, mint némellyek gondolják, mert, hogy igazságosak lehessünk, mindennek nehézségeit ki kell hallgatnunk: mindazáltal, mivel e' panaszok, valamint régolta és sok oldalról hangzanak, úgy régen és sokképen is megczáfoltattak; elég legyen csak röviden említnem, millyen hibákba ejtheti ezen esetben buzgódás és egyoldalúság az embereket.

Mihelyt valamelly dolgot, melly még egészen kimerítve és meghatározva nincs, csupán csak egy szempontból itélünk: lehetetlen önmagunkkal néminémű ellenmondásba nem jönünk. Innen fejthetjük-meg azokban, kik általán-fogva mindenben, a' mi új, megbotránkoznak:

1) A' szóban forgó tárgynak feledését (ignoratio elenchi), melly szerint ők is tökéletesülést sürgetnek, azonban annak csaknem minden módjait és eszközeit megtámadják, midőn fő sinórmértékül a' régi mellett való átalkodott maradást teszik, a' mi pedig a' tökéletesülésnek nem eszköze, hanem épen legnagyobb gátja.

2) Ezen egyóldalúságból származik az is, hogy az illy botránkozók mindent, mi előttök új, egyre-másra, minden megkülönböztetés nélkül itélnek: jót roszat, ót újat, helyest helytelent egyiránt; sőt a' nagy gáncsolkodás miatt sok új szavak' értelmét ki sem tanulván, azoknak való értelmöket is elcsigázzák (p. o. ő nálok példány-példa, elv-feltétel, öszinte-önkényt, 's a' t.); a' helyes és közkeletben lévő szavakat is, mint: keserv, zörej, rém, robaj, kétes, hon, küzd, sám, korács, lakmározni, koboz, fegy, ámulni, dacz 's a' t. az egészen újonnan készült, vagy az óság' feledségéből előrántott szavakkal, — a' helyes és régen bevett újitásokat a' helytelenekkel egy katego-

riába teszik. — Ez pedig igen annyi, mint semmit mondani; mert a' ki jót rosztól, helyest helytelentől meg nem különböztet, annak itélete abban a' tárgyban, mellyel igy bánik, kevés vagy semmi figyelmet érdemel. Végre

3) legrutabb oldala az illy egyoldalúságból származott szertelen buzgólkodásnak az idétlen és szükségtelen elméskedés, melly a' mindentől méltán megkivánható illendőség' határain túl menvén, a' botránkozókat botránkoztatókká változtatja, és igy őket tudtok 's akaratjok ellen extra dominium helyhezteti.

Azonban, mivel én nem ezeket tartom tulajdonképen botránkoztatóknak: szükség már e' részben is értelmemet kifejeznem. Botránkoztatók, véleményen szerint, azok, a' kik épen az újat akarják, 's új ösvényt törnek, de az illendő mértéket és határt általhágván, erő-hatalommal űzik munkájokat, és méltatlan gúnyokkal 's alacsony sértegetésekkel tapossák a' más értelmen lévőket. Nem lehet eléggé fájlalnunk, hogy midőn botránkozóink, részint enyhülni, részint fogyni kezdének, botránkoztatók álltanak-elő, kik nem annyira az előmenetel' gátlóinak, mint az előmenetelt más úton elősegéllők' ellenségeinek mutaták magokat. Azonban a' dolog egyre megy, és nyilvánvalóvá teszi azt, hogy a' botránkoztatás szintúgy, mint a' botránkozás, egyoldalúságból származik, ha t. i. nem szánszándékos, melly utóbbi esetben a' leggyalázatosabb dolog az, minden jó érzésű ember előtt, a' Literátori nemes pályán.

Nem tisztátalan szándék, vagy személyes gyűlölség, hanem a' kerülhetetlen szükség, t. i. a' felvett tárgynak megvilágosítása, hozza azt magával, hogy időkorunk' némelly botránkoztatóit a' literaturában, megemlítsem.

Illy botránkoztatónak mutatá magát a' nyelvbeli újításokra nézve Bugát Prof., kinek a' Magyar Boncztudomány' kidolgozása körül tett dicséretes iparkodását, és műszavainak egy részökről tett számadását a' Tudományos Gyűjteményben, örömmel szemlélte és olvasta minden jó érzésű Hazafi; és a' jó igyekezet 's a' szerencsésebben talált új kifejezések mellett, elnézte a' kevésbbé szerencséseket, sőt a' hibásokat is, mint emberi dolgot, — tudván, hogy az idő majd ki szórandja a' polyvát a' tiszta búza közzül. De méltó bosszankodásra gerjesztett minden józanabbakat azon tette által, hogy a' Magyar Conversations-Lexicon' kijöttekor, a' maga újításait általános kánon gyanánt kiváná tekintetni, és az Agyvelő czikk' szerzőjét, nem csak megtámadá, hogy az ő általa készített műszavakkal nem élt, hanem ezt egyenesen nyelvbeli tudatlanságnak, literaturávali ismeretlenségnek, sőt, a' mi több, kötelességelleni tettnek kiáltá, azt vitatván, hogy a' mit ő magyarúl kitett, azt józan literatornak nem szabad többé másként kitenni. Igaz, hogy tudományos irónak, azon osztályban, mellyben dolgozik, az elébbi irókat tekintetbe venni, 's abban, a' mi bennek helyes, követni, illendő dolog; de az elébbi irónak erőhatalommal késztetni valakit arra, hogy az ő dolgozásait, csak azért, mert ő elsőbb dolgozott, mind helyeseknek vegye és mulhatlanúl kövesse, 's ha ezt, Önokfői szerint tenni nem akarja, azért megtámadni és illetlenűl sértegetni, ez már botránkoztatás. Mi lenne úgy a' nyelvből, ha azt mások is igy akarnák tökéletesíteni? — A' dictátorkodás, valamint a' Mohammedi térítő fanatismus is, a' Literatúra' országában nem kelendő portékák; itt mindent az idő érlel-meg, 's az viszen tökéletességre. Itt mindennek szabadsága és kötelezetése van a' munkálkodásra, és az elsőség, mint Fichte mondja, azé, ki szellemiképp' erősbb, de azonban mindenkor az idő és cultura' előmente határozza-el, kinek van igaza *). Legyünk hát a' jövendő kornak elődolgozói, de annak izlését 's tetszését olly bizvást ne anticipálgassuk, mert sok olly ingredientiák fogják még a' jövendő kornak itéletét módosítani, a' mellyekről nekünk most még sejtésünk sincs, 's nem is lehet.

Millyen hibát szült a' magyar nyelvbeli előadásra nézve az, hogy Bugát Prof. a' maga új szavait, minekelőtte azokat az idő megérlelte 's kijavitgatta volna, teljesen megállapítottak gyanánt vétette, 's mint ollyakat, tanitványira rátukmálta: mutatja az a' csudálatos nyelv, mellyel fiatalabb orvos-íróink széltében élni kezdenek. Ki olvashatná hahota nélkül az illy neologiai okoskodásokat?: „*Gyémánt*. Nevét a' göröglatin *adamas*-tól származott német *Diamant*-tól vette; magyarul, mivel szén, és pedig legtisztább szén-anyag, *szeneny*, vagy mivel legbecsesebb az ásványok' országában, az arany (*ár-any*) példájaként *becs eny*, vagy a' becs és szén gyökereket összetéve, *becse-szén* nevet nyerhetne." (Lásd Közh. Esmer. Tára. V. Köt. 495. l.) Puszta theoriai tudás koránt sem elég az igazi helyes újításokra, hanem a' nyelv' geniusát is tekintetbe kell venni; sőt ha bár theoria szerint nem volna is helytelen valamelly új formatio, de a' nyelv' geniusával ellenkeznék, nem érdemel elfogadást. 'S nekem legalább úgy látszik, hogy az illy szakadatlan dissonanzban zörgő barbarus hangokban: *hamany-vasanykéklet*, *Ibológyulatsavacsos hamag* 's a' t. ha bár a' szokástól sanctionáltatnának is, soha sem fog született Magyar a' maga nyelvének természeti kellemes hangjaira ismerni. Nem említvén a' valódi grammatikai vétkeket némelly újításokban, p. o. fejfáj, csipfáj, kór (kórság helyett, mert kór magyar nyelvben beteget, nem betegséget jelent), küteg 's a' t.

Sokkal tetemesebb botránkoztatást okozott ennél az ismeretes 's kedvelt költő Bajza, a' magyar kritikában. Ő a' kritika' alapjává egy új párt' formálását tevé, mellyet keresztény felekezetnek nevezett, minden másokat pedig, kik clubjának tagjai nem voltak, bálványozóknak keresztelt. Titkos politikája e' keresztény felekezetnek az volt, hogy az egész közönséget valósággal bálványozóvá tegye, de keresztény bálványozóvá, az-az, olly bálványozóvá, melly egyedül e' clubot bálványozza, egyedül ennek irásmódját tartsa remeknek, ennek itéleteit csalhatatlanoknak, 's ennek tanításait sinórmértéknek. E' czél' elérésére eszközül vétettek: mindent, a' kit, ő rajtok kivül (mert ez a' kifogás nálok alap-szabály), valaki dicsérni vagy csak becsülni is merészkedett, a' dicsérővel együtt megtámadni, 's lehetségig lekúrholni; a' másképen értőket tudatlanoknak, vesszőalá eső gyermekeknek kiáltani, 's mint földön csúszó férgeket, kevély gőggel taposni; azokat, kik általok ok nélkül megtámadtatván, magokat védni, sőt csak mentegetni is merészlették, részint magoktól koholt, részint holmi durva iróktól lopogatott helytelen locus Communis-okkal lepisszegetni. Bebizonyításra itt nincs szükség, mert a' Kritikai Lapok' öt füzete hirdeti fenszóval a' mondottakat. — A' mi kritikájok' tudományos oldalát illeti: ők itt is, a' birálandó mun-

*) Die gelehrte Republik ist eine absolute Demokratie, oder noch bestimmter, es gilt da nichts, als das Recht der geistig Stärkern. Jeder thut, was er kann, und hat Recht, wenn er Recht behält. Es gibt hier keinen andern Richter, als die Zeit und den Fortgang der Kultur. Fichte's System der Sittenlehre nach d. Princip. der Wissenschaftslehre. 8. Jena u. Leipz. 1798. 366. S.

káknak sem megválasztásokban, sem megitélésökben, nem a' valódi kritikát teszik szabályúl, hanem a' magok egyoldalú theoriáját, mellyet némelly hasonló gondolkozású német irókból kiszedegetvén, csalhatatlan mérlegül használnak, 's mellynek ellene mondani, szerintök, tudatlanság és ízetlenség. 'S igy jönek ők önmagokkal ellenmondásba több tekintetekben, és másokat csúfoló nevetéssel kiáltoznak boldog egyűgyűeknek, nem is sejtvén, hogy ezek közt is ők a' legboldogabbak. — Innen van, többek közt, az is, hogy ők azt, kinek irataiban valami hibát találnak, egyszerre oda utasitják, hogy az irói pályával hagyjon fel; a' minek valódi oka egyéb nem lehet, mint az, hogy ők az egyszer eltanult theorián kivül többet tanulni nem akarnak. Mert vallyon lehet-e általános tudatlanságot, egy két botlásból, sőt valamelly tárgynak valódi nem tudásából is következtetni? Hiszen ki tudhatna mindent? vagy ki ne tudná legalább ez egyet, hogy mindent nem tudhatunk? 'S ha ebből az következnék, hogy tehát ne is irjon: vajmi keveset irhatna úgy a' legtanultabb is! — Bármelly makacsúl ragaszkodjanak is ők egyszer bevett theoriájokhoz: mi tudjuk, hogy a' valódi kritikus szintúgy elébb megyen folyvást, mint akármelly kezdő, és belátásainak nevekedésök szerint változtatgat 's javitgat korábbi itéletein; 's ha mind addig nem ir, valamig belátása és itélete változhatik: fog e, kérdés, irhatni valaha?

Egyik rút oldala ezen új kritikának, mint már feljebb emlitők, az idétlen elméskedés is, melly a' valódi vizsgálat czélján és határain túl menvén, gúnyra, sértegetésekre és sokszor még tán többre is vetemedik. Lehet 's kell is a' valót kimondani egész egyenességgel; de mi közi ahoz a' gúnypótléknak, a' sértegetésnek és durvaságoknak? Ez vagy rosz czélra, vagy más valamire mutat. Mert az idétlen elméskedés józan emberhez nem illik; kivált pedig kritikusban tagadhatatlan és igen tetemes hiba. Helyesen mondá Addison: Celui qui met de l'esprit ou il n'en faut pas, est un impertinent, dans le sense primitif du terme *). 'S az illy csúfolkodások különösen azért is ártalmasok, mivel a' nagyobb rész, mellynek mindent megtekinteni módja vagy kedve nincs, igen hajlandó azt hinni, hogy mihelyt valamit elméskedéssel kigúnyol valaki, az szükségesképen nevetséges dolog**) 's ennél fogva meggátoltatik annak kitanúlásában, ha vallyon az a' kigúnyolt tárgy valóban olly gyarló és rosz lábon áll e, mint mondatik, avagy nem? — mint ezt a' Kritikai Lapok' sok olvasóiban tapasztaltuk. Ez pedig nagy akadályja a' tökéletesülésnek.

Ne tegyük hát a' kritikát mások' gátlásának és sértegetésének piaczává. Kritika kell, okvetetlenül kell, de nem személyek' kritikája. Kiknek a' joltévő ég többet juttatott, tanitsák 's terjesszék a' szépet, a' jót, de ne mások' zúzásával, a' mi épen a' legrútabb és legroszabb dolog. A' ki ezt illendőnek, sőt hasznosnak itélheti, az vagy csalódásban van, vagy igen el van foglaltatva indúlataitól. Mert mi különös hasznot venne abból akár egy magányos ember, akár egy egész közönség, midőn valamelly iró, ki a' valódi miveltség és jó izlés' repraesentánsa lenni tartoznék, a' másikat a' legdurvább módon bepiszkolja és lealacsonyitja, én ugyan által nem láthatom. — Sokat lehetne e' tárgyra nézve mondanom, de ne hogy felesleges tanítást tartani látassam; bérekesztem e' kedvetlen tárgyróli rövid értekezetemet a' genialis Court de Gebelin-nek ama szavaival: „Die Republik der Gelehrten ist kein Kampfplatz, und unsere Federn sind keine Fäuste. Wir wollen uns gegenseitig achten, lieben, aufklären, und statt uns einander zu unterdrücken, lasszt uns in Gemeinschaft ein Gebäude aufführen, der Wahrheit geweiht, uns anvertraut zur allgemeinen Glückseligkeit.“ (Allgem. deutsche Real-Encyklopädie. 8. Leipz. 1830. II. B. 901 S.)

*) Le Spectateur ou le Socrate moderne. Tom. VII. p. 47.

**) La plupart des hommes sont très disposés a' s'imaginer que tout ce dont on se moque avec quelque sort de l'esprit, doit être ridicule. Le Spectateur. Tom. VII. p. 46.

KÖLCSEY FERENCZ' MUNKÁJI. Kiadta Szemere Pál. Első Kötet Versek. Pesten 1832 Hartleben' tulajdona.

Negyedik éve, hogy ohajtva várjuk ezen kiadásnak második és következő köteteit, 's már hihetőleg teljesületlen marad ohajtásunk. Hogy ennek oka nem Szemere úr, nem a' kiadó könyváros, hanem egyedül a' publicum' hidegsége ezen classicusunk iránt, arról Recensens tökéletesen meg van győződve. Mert jelenleg olly materialis, olly prosai kort élünk, mellyben a' hideg ész játszik fő szerepet ott is, hol hajdan a' szívnek vala votuma, 's ezen kis szónak már ma a' physiologian kivül alig van egyéb jelentése; pedig

„A' dal szivből ered, 's *szivhez vágy újra repülni.*“

Vessük csak az előttünk legismertebb literaturára, a' németre, szemeinket, nem találunk e most is olly költőket, kiknek művei, egy szóval mind belső, mind külső formára nézve sokkal tökélletesebbek, mint némelly régibb poëtákéi, kik a' magok idejében a' legforróbb részvettel fogadtattak. Milly lelki gyönyörrel olvassuk *Lenau'*, *Platen'*, *Pfitzer'*, *Rückert'*, *Schwab'*, *Grün'* költeményeit? 'S ezen neveket alig ismeri a' publicum. „Letünt a' német poësis' aranykora“ igy felelnek némellyek. — A' magyar poësisnek is letünt tehát már aranykora? —

Mi okozza korunk' ezen hidegségét a' poëzis iránt, millyen befolyása van ennek az életre, 's mit lehet belőle következtetni, fontos kérdések, mellyeknek megfejtése hosszadalmas, 's épen azért nem tartozik ide. Mert nekünk röviden kell szólanunk.

Recensens bátor elhallgatja nevét, előre bizonyosá teszi az olvasó közönséget, hogy semmi *dicséretbiztositó társaságnak* sem részvényese, sem *dicsértetését* semmi illyen társaságnál nem *biztositotta**) Nem fogja Kölcseit dicsérni azért, mivel az éleseszű kritikus' tollától fél, nem hibájit felhordani 's kiemelni azért, mivel nála jobb verseket irt; hanem egyedül azt teendi, mit a' józan 's részrehajlatlan kritika' szabályai kivánnak.

(Folytatása következik.)

*) A' ki ismeri literaturánk' mai haladását, meg vagyunk győződve, tökélletesen elérti ezen szavaknak hatékony értelmét.

A' Szerk.

Oesterreichische National-Encyclopädie, oder alphabetische Darlegung der wissenswürdigsten Eigenthümlichkeiten des österreichischen Kaiserthumes, in Rücksicht auf Natur, Leben und Institutionen, Industrie und Commerz, öffentliche und Privatanstalten, Bildung und Wissenschaft, Litteratur und Kunst, Geographie und Statistik, Geschichte, Genealogie und Biographie, so wie auch alle Hauptgegenstände seiner Civilisations-Verhältnisse. Vorzüglich der neuern und neuesten Zeit. Im Geiste der Unbefangenheit bearbeitet. Insechs Bänden. Wien 1835. *In Commission der Friedr. Beck'schen Universitätsbuchhandlung* 8.

Hány vállalatot látunk napjainkban hajnalban sokat igérő következettel támadni, 's ugyan azt déltájban már hervadva találjuk. Csak a' ma 's holnap foglalatoskodtatja nemzedékünket, csak a' ma 's holnap vonja magára figyelmünket, csak a' ma 's holnap ösztönöz cselekvésre, mintha nem volna mult és Jövendő. Mindent a' percz rövid határa közé törekszenek szorítani, 's utódainknak semmi pályát sem hagyni. Ez a' törekvés a' nemzetek' egész életébe mutatkozik. Ez mutatkozik a' tudományok' körében, orvosok, gyógyászok 's gyógyszerek röpülve, futólag orvosolnak úgy szolva semmivel, a' Homoeopathia csodáival. Ügyvédek nyalábos pöröket kevés szavakból alló előadatokban döntenek el. Gyermekek constitutiokat feszegetnek, 's az oskolákból a' Reformot kiáltozzák. De az érettebbek', tapasztaltabbak' alapos és elveken épült javallatai tekintet nélkül maradnak. Nem csoda tehát, hogy az irók is nem elégelvén egy nemben a' tökélleteset, mindenben ragyogni akarnak, 's a' tudományok öszveségét rövid kivonatokban úgy szollván homoeopathiai adatokban, mellyeket Encyclopädiaknak neveznek, osztogatják, mintha ezen zajlongásal 's ezen nyugtalan munkassággal, Philosophiát, Theologiát, Politiát 's más egyebet a' fonóházakba is be akarnák fészkeltetni. Minden tudománynak meg van saját Lexiconi kézi könyve, 's ezeken kivül külön alakban, külön czímezettel 's dolgozatokban legalább tíz vagy tizenkét féle özönli el a' világot, mintha a, b, c szerint talentomot, elmét, gondolkozás tehetséget lehetne az olvasók fejébe varázsolni — innét származnak azután a' tenger a, b, c tudósok, kik a' tudodományok' egyes czikhelyeit bámulandó ügyeséggel gagyogják el, de tudásokban nincs rendszer, nincs egybefüggés, nem látszik a' gondolkodás' arany munkálatja, hatása.

Csalatkoznék azonban valaki, ha azt gondolná, hogy ezen nyilatkozattal végitéletet mondok a' Conversations Lexiconokra, van saját 's nem csekély hasznuk, útmutatóink lehetnek 's felvilágositóink. Az emberelme nem képes a' tudhatót teljes kiterjedésében felfogni, megtartani, 's haszonra fordítni, a' hol tehát gyarlóságunknál fogva tehetségünk hűtelen lesz, nagy segéd, hű tars, biztos barát, a' jól, czélirányosan, 's pontosan dolgozott Lexicon.

(Folytatása következik.)

LITERATURAI VILÁG.

Peyronnet „Histoire de Francs" czimű munkája sajtó alól kikerült. Előbeszédjében végintézmény hangján szoll az ifjúsághoz és a' támadandó nemzedékhez, sorsa felett keserg 's miután munkáját a' szerencsétlenség által érlelt gyümölcsnek valja, 's nemzetéért tett fáradozásait tömlöczel jutalmazva panaszolja, hat növendék gyermekét ugyan azon nemzet' oltalmába ajánlja.

Párisban nagy javallattal jelenik meg „Courier des enfans." Ezen folyóirat, mind a' növendékek, mind a' nevelők figyelmét megérdemli.

Tinker, amerikai Missionarius Honolula Oahu Sandwich sziget fővárosában folyóirást alapított, alakja a' mi Fillértáraink-hoz hasonlít tele fametszetekkel.

Mrf Ellet amerikai költőné' „Tercsa Contarini" czimű darabja nagy megelégedést 's tapsot nyert az ujyorki szinházban.

Figyelmet gerjeszt a' philologok körében Xilander lovag' munkája, „az albaniaiak' nyelve" 's német-albaniai 's albaniai-német szótára, melly Corfuban nyomatott.

A' hires Sismondi „a' római birodalom hanyatlásának történetét 250 évtül 1090ig" adta ki. A' munkában ismeretes jeles tehetségek tünnek ki.

Dumas Sándortól megjelent „Souvenirs d'Antony."

Bonaparte Lucian kiadá: La vérité sur le cent jours.

Martinetz de la Rosa egy uj munkát adott ki, mellyet „kor szellemének nevez."

Franczia ország' népesége a' legujabb számolások szerint 32,569,223 főbül áll, ezek közül 15,946,104 férfi, 16,629,118 asszony.

Brasilia' nepesége 3,130,000 szabadból, és 2,086,666 rabból áll.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében megjelent és minden hiteles könyvárosoknál találtatik:

JÁCZINT.

Zsebkönyv. Szerkeszté és kiadá Kovács Sámuel Eperjesen. Első év. Kassán 1836. Ára csinos boritékban kötve egy kömetszéssel 1 for. 30 kr. p. p.

Minden hiteles honi könyvárosoknál találtatik:

SZENT ÉRZÉSEK' OLTÁRA.

Emeltetett

házi, mezei és úti Isteni Tisztelet végett.

Az istent, kegyességet, halhatatlanságot szeretö minden Hitvallásbeli felekezetű hivek' kedvekért. Készitette Boros István Kassán 1836. Ára kötetlen 48 xr.

Ezen lapok megjelennek minden Pentéken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

2dik Szám. Péntek, Januárius 8án 1836.

Harag és párt nélkül.

KRITIKA 'S KRITIKUS.

A' legjózanabb kritika az, hol az individuum' itélete a' gondolkozás legszorosb törvényeivel (mellyek örökösek, rendíthetetlenek minden korban, népnél, időben 's müveltségi fokon, ugyan azok változhatlanok, megmásolhatlanok) megegyezvén, gyakorlás által kimüveltetik, megérik, 's megszűnik individualis itélet, tekintet lenni, 's minden birálónak közös és szent szabályokat követ. A' kritika' törvényei is mindenkor, minden népnél, minden müveltségi fokon, ugyan azok, örökösek voltak és maradnak, minden individualis viszonyoktól, környületektől mentek, tiszták, nem a' szenvedélytől ihletett léleknek, hanem a' nyugodt elménck sugallati, nem az indulat' vulkáni kitörései, nem a' megsértett önszeretet' fellázadása, vagy magunk alkotta törvényeknek megszegésén való bosszankodás és háborodás, hanem a' részrehajlatlan, józan, csilapodott észnek összehasonlitásaiból származott birálat' 's következményeknek dagálytalan kifejezése, melly a' mü előterjesztéséből, monorjából merített szabályok szerint történik. A' kritika' mérlege mindig ugyan azon egy.

A' kritikus a' kidolgozott tárgy' anyagjával nem gondol, csak azt tekinti, mikép dolgoztatott az ki, oda irányozza visgálatát, van e az előadásban szellem, kedvély, helyes czélnak megfelelő előadás, milly mértékben, milly irányzatban; ha egyikét sem találja, a' mü silány, idétlen elmének kora szülemenye.

Más szempontból tekinti az olvasó közönség a' munkát, nála a' tárgyé az elsőség, és ennek érdekességénél elfelejti a' müvészi szabályokat, el az előadásnak a' józan gondolkozással megegyezését, vagy az ellenkezőt. Számos olvasót kielégit valamelly mü, ha az unalmat elűzi, mivel a' nehezebbnek, a' müvészi szabályok megtartásának, 's mikénti megtartásának tagolásába ereszkedni vagy nem akar, vagy nem tud, 's elégeli azt, a' mit a' percz nyujtott. A' kritikus elfelejtvén a' tárgyat, a' müvész talentomának ügyeségét, és azt, miként bánt a' felvett anyaggal, birálja 's visgálja.

Bajos ugyan a' talentomnak ott hatni 's szárnyait kifejteni, hol az zsarnoki kény' szolgájává aláztatik, 's minden lépten korlátokra bukkan. Csak szabadság a' talentomok' és elmék' valódi nevelője.

A' müvészet és kritika az emberi nemmel egykorú, egyik a' másikának eszköztelen következménye, mind a' kettőnek a' természet az anyja. Bizonyára, midőn az első szobrász, a' tömegből, az első szobrot kivéste, a' természetet vevé mintáúl, 's müve' elkészitésekor nyomton ott termett a' kritikus, ki összehasonlitásokat tőn, és ezek szerint itéletét kifejezte, a' nélkül, hogy kémlelte volna, márvány, gránit, porphir, vagy agyagból van e készítve a' szobor; vén vagy fiatal, gazdag vagy szegény, nős vagy nőtelen készitette e', töredékeny vagy épestű, ferde vagy egyenes termetű volt e; mind ezek mellék-tekintetek maradtak, mellyek a' műnek becsét előtte nem nevelték, nem csonkitották.

Kettőre kell leginkább a' kritikusnak figyelni itélethozásánál: elősszer, mit szándékolt a' müvész anyagjából készíteni 's hogyan? Másodszor, megfelelt e szándékának, vagy, a' mi ugyanegy, megfejtette e 's valjon miként feladását? Ezen kérdésekre felelni a' kritika' czélja 's tisztje. Mihelyt a' kritikus ezen néző pontoktól eltávolodik, határain túltör.

A' müvész a' valót nem ábrázolja' mint valót, hanem inkább a' valóba törekszik müvészi alakot önteni, A' müvész a' rideg életnek magasb érdekű oldalait felfogja, müvészi színezetet, hevet ihlet belé. A' kritikus kémleli, miként történt az.

Mivel gyarlóságunk olly felette nagy, hogy a' kritikus soha sem vetkőzheti le az embert, és mindig melében maradnak a' személyes érdekek, személyes vonzalmak vagy ellenkező, hirvágy, ragyogni, tetszeni, csodáltatni kivánás, ohajtani kellene, hogy a' kritikus a' müvészt 's ennek környületit, viszonyait, álláspontját ne tudná, ha csak különben azon ragadékoktól megszabadúlni nem tud, vagy nem bir elég lelki erővel arra, hogy szabaduljon. Ha ezeken túl estünk volna, nem pezsgenének kritikáiuk személyeségekkel.

Nyelvünk a' forrás' epochájában vagyon, 's minden forrást, más állapotbani átmenet szokott követni, az illy alkalommal, bizonyára csínnal, óvattal, figyelemmel kell a' nemzet' legszentebb vagyonával, a' nyelvel, mint a' nemzetiség' alapjával 's egyetlen fentartójával, bánni. Mi a' jelennek fiai, a' jövendőnek előmunkásai legyünk, és éljünk a' leendőknek, mi tartozunk azzal magunknak, hazánknak és utódainknak, hogy helyes, el nem téveszthető nyomot tapodjunk, mellyet követve, az igazat, a' valót, kétségtelenül feltalálják. Forráskor sok idegen test mutatkozik, mellynek létéről gyanú sem lehetett; ezen testeket szükség, kötelesség finomsággal 's csöndes kézzel elválasztani, ne hogy az egész megzavartassék, vagy ennek ártalmára történjen valami.

Nem ezt teszi az új iskola, melly a' német földről, fájdalom! talán azért, hogy ez, müveltségünknek legnagyobb, legközelebbi forrása, nálunk is elhatalmazni, gyökeret verni kezd, ez most elmellőzvén a' tárgyat, a' személyreront, a' személyességeket bonczolja; tanúság erre minden külföldi kritikai lap, iromány, mellyek személyességekkel rakvák. Bizonyára a' németek kritikájának tisztelt alapitója 's a' kritikusok' atyja, midőn szigorságot hirdetett, nem vélte azt a' személyre, hanem a' tárgyra alkalmazandónak, 's megfertőztetik Lessingnek emlékét, midőn szavainak értelmét kényük szerint csavarják, facsarják, indulatoskodásaik kitörésének és szerteáradásának utmutatásait találják bennök. Sujtsd a' kontárt, de

okokkal, alapokkal támogatva, különben gyanúba jösz, hogy ezeknek hijával vagy.

A' kritikának soha sem szabad elrettenteni, elnyomni, eltiporni. Az irói világban, mindig az utókor a' biró, a' jelen ezerkép' elfogúlt. Oktasson, utasítson a' kritika 's tisztének megfelelt. A' képeségek az emberben szenderegnek, ezeket a' nevelésnek, iparnak kell 's lehet kifejteni, felébreszteni. Kezdőktől mesteri művet kívánni, botorság; a' mester is kezdő volt egykor, 's a' tapasztalás bizonyítja, a' simulatlan megtámadások, izetlenségeket, keserű pennacsatákat szülnek, mellyeket, bár mint szerethetnek némellyek, számosabbak nem kedvelik; mondhatnánk példákat, de mi általánosan beszélünk, 's el nem felejtjük, hogy az emberek között az iró, a' legkényesebb állat.

A' józan alapokon épűlt, okokkal támogatott kritikának, főkép ha az illendőségnek határain önmeghitten túl nem hág, mindenkor lesz haszna, gyümölcse, sőt kell is elkerűlhetlenül hasznának lenni, ha nem rögtön szembetünőnek is, de bizonyára idő jártával feltünendőnek, 's ha mindjárt a' kritika nem fog is arra, a' kit érdekel, hatni, fog még is a' növendékre, 's óvásúl szolgáland, hogy elkerűlje a' kijelelt hibákat.

Az emberkebelben egy világ nyugszik, gondolattenger hullámzik, melly a' sajtó által lép világosságra, 's ugyanazon emberkebelben, ugyan egy tárgyról különféle tekintetek, különféle eszmék fogantatnak, 's kell e' azokat legott kárhoztatnunk, mivel a' mi tekintetünkkel vagy meg nem egyeznek, vagy mivel nézeteink' körét most túlhaladják, most meg ez alatt maradnak? Kívánhatjuk e, hogy társaink a' mi megfogatinknak minden kifogás, és kivétel nélkül bókoljanak, holott mi nem érzünk magunkban hajlandóságot másoknak bókolni, 's miért? Talán azért egyedűl, mivel szabadságunkat sokkal fennebb becsüljük, mintsem azt másoknak feláldoznók, micsoda joggal kívánjuk tehát, hogy azt a' mit mi elkövetni nem akarunk, mások kövessenek el. Micsoda joggal kívánjuk, hogy mások a' mi szeszélyeinknek, mellyek nagyobb vagy kisebb ingerlékenységünktől függenek, vakon hódoljanak? Micsóda joggal akarjuk, hogy mások, kik a' müveltség', képesség', tehetség', munka', ipar, jó szándéknak velünk hasonló fokán állanak, a' mi állításainkat, mint csalhatatlanokat elfogadják, elismerjék, és csalhatatlan szabályok gyanánt tekintsék? A' kritikai világban nincs hit, hanem a' meggyőződés és tudásé az elsőség. A' tudományok' világában nehéz párviadalra szólítani, nem birhat mindenki meg mindent, minden ha isteni erővel ruházzuk fel.

A' mint látók, a' kritikának egy túlsága, a' dictátoroskodás, másika nem kevésbé kárhozatos; ez a' csúszás, hizelkedés és dicséret azért, mivel ez vagy az, ebből vagy ama' karból irt valamit. A' kritikus, a' mint helyesen megjegyzi Bajza, nem ismér polgári kart, körében minden méltóság, minden hivatalbeli 's születési; ide mellékelem, még barátsagi tekintetek is megszűnnek, a' szellemi tehetségé 's az észé a' felsőség. Bár ezen törvényt mindenki szentűl megtartaná. — De ellenkezőt tapasztalunk. — Kritikánk — fájdalom! — olly lábon áll, millyenen fejlődni induló literaturában állani nem kellene. De nálunk, a' menny hatalmainak legyen panaszolva, annyi a' literatori 's literaturánk' életében a' szakadás, mint a' — — . — Nem áll az az elv, non quis? sed quid, ha csak megforditva nem, elébb quis? 's akkor a' quid utánna sántikál. Nálunk vannak literatorok között bizonyos protectorok, kik egyedűl azokat, kik nekik tömjéneznek, vagy oskolájukhoz tartoznak, szokták oltalmazni, védeni, magasztalni, ha bár még a' literatura' körében egy vonással sem bizonyították be hivatásukat, 's innét származott, hogy sokan olly megkülönböztetésekhez jutottak, mellyekhez legmerészebb reményük sem emelték, 's sokszor szerényen magokat jól ismervén, a' reájok halmozott díszesítést megkövették, elháritani törekedtek. — 'S mind ezek valjon honnan, mint a' balúl alkalmazott kritikából származtak?

A' kritikus ma, ugy látszik, megfeledkezik méltóságáról, 's a' salakba dönti magát — a' legmagasbnak, legdicsőbbnek elveit alátiporja, 's a' közönségek' 's mindennapiságok' karjába rogy. Megfeledkezik az élet' tisztább, költőibb értelméről 's midőn érdemtelenül, mást vagy gyaláz, vagy magasztal, saját gyöngéit 's helytelenségeit leplezi fel, szemtelen kezekkel.

A' művészség az emberélet' legszebb 's egyetlen angyala; a' művészség, vagy ha korlátozottabban akarjuk, a' poësis az egyetlen örökös az életben; a' poëzis enyészhetlen, lángnyelv, melly minden szívből 's minden szívhez, még a' legelvadultabbhoz is szól, ez a' nemtő, melly az emberiséget bölcsőjétől legérettebb koráig kiséri. Számtalan nyelvek élnek, virágoznak a' világon, de mindenütt ugyan egy, ugyan az a' poësis. A' poësis a' bölcsődal, melly az embert állatiságából felkölti 's a' földi lények között magasb, dicsőbb pontra helyezi. A' legszebb poësis maga a' természet, ennek hevenyészeti is a' legfelségesebbek. Az emberiség 's poësis ugyan egy forásból származnak. A' poësis az élethomályba beragyogó nap, hanem ezen napnak sugárai ezer változatokban töredeznek. A' poësis a' tisztább lelkeknek legdelibb virága, mellyet, szennyes kezek nem tördelhetnek, nem szakaszthatnak, szelidülés ennek gyümölcse, mellynek leggyönyörűbb képét adja Arionnak mythossza, A' teremtés isteni szülemény, 's a' poësis a' lángész' szüleménye, az élet' elszakaszthatlan követője; nincs ember, kiben kisebb vagy nagyobb mértékben nem létezne poësis. Kétségtelenül a' poësis a' gyarló emberi természetnek legtisztább, legmagosb erője, mellyet sem szorgalommal, sem iparral szerezni nem lehet, minden emberi kebelben benne van a' nélkül, hogy formába alakba lehetne azt önteni mindenkinek. A' poësis olly virág, melly magától nyílik az életben, 's gyümölcsét a' világ' 's élet' szemléletétől várja, nyeri.

Nem vétek e tehát emberiségünk' legjelesb tulajdonát kajánúl szertedulni? Nem kell e' literaturánk' 's kritikánk' balságos irányzata ellen fellépni? Melly jelenleg csak igen is materialis és a' mint a' nappal születik, gyakran a' nappal is enyészik. Gőz, melly világít, de nem melegít. — Vannak bérlett dicsérők, magasztalók, nem értjük (épen pénz által), hanem kiket barátság és talán pillantatnyi ámulat vesztegetett meg; innét származik, hogy ugyan egy művet, egy részről mennyekig magasztalnak, pályadijakkal koronáznak, más részről, mint gyöngét, czélt vesztettet kárhoztatnak, rosszalnak. Bajos ugyan, meg kell vallanunk, jelenkorunkban a' szinre kilépni, midőn olly számtalan, a' dologhoz értő, készülten vagy készületlenül. Holott a' kritika, minden műben, minden alakban, csak azon egyet visgálhatja.

A' ki más tekintetekből indúl, lehet elmés ember, ki egyes tévedéseket vagy nem tévedéseket is megróvhat, de nem kritikus. A' kritikus komolyan szóljon, de ne ereszkedjék gú-

nyolásba, vagdalkozásba, mert gúny és vagdalkozás nem egyenes itélet. A' ki nem bir kritikus tehetséggel, az nem bir itélni 's nyilatkozata, örökké egyes vélemény maradand, 's ezek ne törekedjenek egy oldalú véleményüket, másokra itélet — eldöntő itélet gyanánt tolni.

A' kritikusnak elkerülhetlen tulajdonai közé tartozik a' humanitas, a' neveltség, lehet ugyan valaki mind e' kettő nélkül tudós, de nem lészen művelt tudós.

Elmellőzhetlen kellék (requisitum) tovább! a' kritikusban, az éles és hatékony elme, a' kritikus előtt minden mű 's munkavonalnak, leplezetlenül, redőzetlenül kell állani, elméje' szellemével oda behatni, hova a' mindennapi házi ész nem juthat, könnyű, hirtelen felfogás, gyors áttekintet, eleven érzet, tiszta gyakorlott tapintás (tact), végre szív és szerénység nélkül nem lehet a' kritikust szívelni. A' valódilag müvelt ember mindenkor szerény, és bár melly nagy legyen ismereteinek határa, szerényen megismeri, hogy óriási parlag vagyon előtte, mellyet kimüvelni emberi erőnek nem adatott, ha csak mindenütt egyedül a' küszöbön való belépést nem elégelvén, az érettre 's velőre hatni nem akar. Nevetségesek azért azon literaturai párbajok, mellyekre literatoraink' némellyike, más literatorokat kiszólitottak, mintha ők az emberi tudásnak forrását tökéletesen kimerítették volna, 's mindenben találhatandó gáncs nélkül a' világ itéletére bizton kitehetnék magokat. Az emberi hajlomások (Anlage) véghetetlen kifejlést képesek elfogadni, de elfeledni nem kell, hogy véghetetlen a' tudomány' határa. — Ragyoghat valaki egy osztályban 's a' másikban kontár lehet, értheti valaki valamelly tudományban magát 's megbirálhatja az oda tartozó munkákat a' nélkül, hogy maga fogható lenne ollyakat teremteni. Birhat valaki valamelly müvészet' theoriai ismereteivel, megbirálhatja 's pedig pontosan annak bal vagy szerencsés fogásait, 's még is ha tettleges megbizonyitásra kellene feliépnie, törpe lész, ki a' legcsekélyebb követeleknek sem képes megfelelni. Schiller remek Drámákot irt, és valamelly character' előadásában kontár volt.

Ha a' kritikusnak szivét fagy lepte, ez az érzővel nem fog érzeni, ez a' legérdekesb jeleneteknél közönbösségét (Gleichgültigkeit) el nem veszti. Könny és vigalom, erény és gonoszság, mint a' kemény vértűkről a' hegyes nyil elsimuland kebléről.

Ha a' kritikusnak nincs eleven elméje, hogy fogja az irónak hibájit felfedezni, hogy fogja ezt igaz ösvényre igazitani, tévedéseit kimutatni, ezeknek orvosolhatására utasitni?

A' szív és az elme alkotják az embert, ha az első elfásúlt 's a' második homállyal van leplezve, a' teremtőnek legdicsőbb ideálja az ember, méltósága' fénytetőjéről lebukott. A' valódi költő, nem egy nemzetnek sajátja, hanem világ' polgára, azért balúl mondatik sokaktól ez „nemzeti költész". — Nincs nemzeti költész, ennek keblében az egész emberiségnek érzelmei visszazengenek. A' valódi költő' keblében az egész emberiség' érzelmei váltják egymást.

Minden népnél, minden időben uralkodnak balvélemények, ezek korunkban napról napra alább szállnak, és csak a' népsalaknál állapodnak meg, de az irónak jelenleg is kell küzdeni ezen balitéletekkel, mert a' sokaság' szeszélye némellyeket felragad, oltárra emeli, 's nehéz elhitetni vele, hogy a' kit imádnak, ámitó bálvány, és jaj annak, a' ki sugárkörét, mellyel

a' jámbor hit felruházá, szerterombolni törekszik, a' meggyökeredzett rosszat nehezebb kiirtani, mint az új jót a' keblekbe ültetni. Dicséret azoknak, a' kik a' terhes téritgetői tisztet nem kevés feláldozásukkal magokra válolják 's minden rágalom', minden kirohanás daczára folytatják, a' tévedőket az örökös igazságnak forrásához vezetik, 's mint a' természetnek kedvencz fiai, elmével és életerővel eltelve, a' világosságot elöntik a' sötétben botorkálók felett.

Az emberi müveltségnek jelen pontját egyedül az irásnak és ezt sokszorozó sajtónak köszönhetni, mind az a' tömérdek jó, melly a' világon létez, ennek müve, terjed a' vele való visszaélések által a' rosz is, 's a' legnagyobb rosz, az alaptalan kritika 's a' felfuvalkodott kritikusnak indulatos rivalkodása, ha pedig ez valahol bizonyára a' serdülő literaturának legnagyobb ártalmára vagyon. Azért ohajtanók, valahányszor birálathoz ül a' kritikus, mondogassa magának „Harag és párt nélkül."

Oesterreichische National-Encyclopädie, oder alphabetische Darlegung der wissenswürdigsten Eigenthümlichkeiten des österreichischen Kaiserthumes, in Rücksicht auf Natur, Leben und Institutionen, Industrie und Commerz, öffentliche und Privatanstalten, Bildung und Wissenschaft, Litteratur und Kunst, Geographie und Statistik, Geschichte, Genealogie und Biographie, so wie auch alle Hauptgegenstände seiner Civilisations-Verhältnisse. Vorzüglich der neuern und neuesten Zeit. Im Geiste der Unbefangenheit bearbeitet. In sechs Bänden. Wien 1835. *In Commission der Friedr. Beck'schen Universitätsbuchhandlung* 8.

(Folytatás).

A' Lexiconok óriása Ersch és Gruber Encyclopädiája marad, melly már számos évek óta elkezdetett, 's még számos évig sem fejeztetik be, mennyi baj már itt az első betük czikkelyeikre nézve az, hogy a' munka végével elavulván, vagy új kidolgozást, vagy a' történt változások miatt változtatást, 's az új czikkelyek pótlékát kivánják ha hogy haszonvehetők legyenek, 's e' szerint minden kiterjedtsége mellett, minden költség, minden reá fordított erő mellett nehány év mulva utmutató könyvnek nem lész alkalmatos, nem tekintvén roppant árát.

A' többi Encyclopodiák között késedelem nélkül Piererének (mellynek 23 kötete Altenburghan már megjelent, két utósó kötete pedig rövid idő múlva a' munkát befejezendő) illik az elsőség, mind az előadott tárgyak' mennyiségét mind az előadás monorját 's czélszerűségét tekintve, valódi utmutató, valódi felvilágositó. Brockhaus' Conversations Lexiconát számos kiadása látszatik javalni, a' többiek a' Brüggemané, a' reichenbachi 's Sollingeré a' bécsi, (melly a' magyar czikkelyek' számosb és gondosb felhordása által kölönbözik a' többitől) sőt még a' magyar ismeretek tára is, és bár mint neveztessék az egész csoport nagyobb vagy kisebb mértékben, Brockhausenak mintájára készültenek.

De ezeket nem elégelte a' fenn idézett hosszas ajánlásokkal 's igéretekkel megrakott az elfogultlanság szellemében (a' mint a' czímen, de nem a' munkákon látható) kidolgozott Encyclopädiának kiadója. Az egész austriai császárságnak repertoriumát figyelemmel 's hirdetése szerint 12,000 kötetnyi austriát érdeklő munkából alkotott biztos kalauz gyanánt kivánta nyujtani. Mi egyedül azért, mivel honunkat, mint az austriai császárság' testének egy részét illető czikkelyek vettettek benne fel, mertünk a' munka' birálatába ereszkedni. De úgy látszik, a' szerkesztő urak, ezen a' külföldiektől kevésé ismert országot kevésbé méltatták figyelmükre mint ez; mind physikai, mind politikai 's geographiai tekintetben vagy jelesb fijaira nézve méltán megérdemlette volna. Úgy hogy könnyen elhihetnők legközelbi szomszédjainkra nézve, áldott hazánk egésszen terra incognita.

Némelly részben, ez iránt, magunk sem fakadhatunk egészen őszinte panaszokra, mivel alig van müveltebb nemzet, mellyet kevésbé érdekelne honának pontos ismerete, mint a' Magyart. Vannak ugyan egyes dicséretes kivételek, de ezek a' tömegben elenyésznek, eltünnek. Pedig mig hazánkat teljes mivoltában, mind beható, mind kihato erejére nem ismerjük, nemzeti haladásunk előtt hatalmas gátok állanak. 'S támadhatnak lelkes Szécsényiek, szent buzgalmuk, fáradságos törekvésük a' hidegségen és érdektelen fásultságon; bár milly szép kimenettel kecsegtethették eleinte magokat, hajótörést szenvedend. Bizonyitékot nyújt erre minden nemzeti vállalat, ezeket eleinte elragadó tüzzel kapják fel, mig ujak ingerelnek, azután hanyatlásnak indulnak; 's ekkor semmi erő sem képes az enyészetet tőlök eltiltani.

De térjünk az előttünk fekvő Encyclopädia' fonákságaira, mellyek csoportosan tünnek szemeink elébe. Mindenek előtt felette botránkoztató azon gondatlanság, mellyel a' magyar czikkelyek nyomtatva vannak: a' magyar nevek és szavak rakvák ollyan szarvas hibákkal, hogy gyakran általok az értelem csökken, változik és elfordítatik. Mintha Bécsben nem találkoznának elég hazánkfiai, kik a' javitás' terhét magokra vállalták volna; arra pedig, hogy munkájuk magyarországban is vevőkre találjon, bizonyára számoltak a' kiadók; de azt a' kis fáradságot, hogy ezen vevők követeleinek megfeleljenek, sajnálták.

Nisi utile est, quod facimus stulta est gloria.

Az ismeretek' tára, melly a' legnevezetesebb pennaharczra adott alkalmat, a' tömérdek surlódások és izetlenségek miatt, mellyek részint szerkeztőjét elkedvetleníték, részint a' dolgozó tagokat vagy elvonták, vagy figyelmöket megcsökkentették, számos fogyatkozással bir; mindazáltal ha a' tisztelt bécsi szerkesztők legalább ezt veszik segédül, számosb jeles czikkely el nem marad.

(Vége következik.)

JAVITÁSOK.

Lap.	Sor.	Hiba.	Javitsd.
6	24	phisiologian	phisiologiain.
8	1	de	des.
—	13	Teresa	Teresa.
—	22	le	les.

Literaturai világ.

A' párisi tudományok akademiájának legutóbbi ülésében Bory de St. Vincent ur, Despréaux ur egy levelének kivonatát olvasta fel, mellyet ez a' canariai szigetekről irt neki. Despréaux még kevésé ismeretes, felette munkás 's buzgó természetbuvár, ki vagyonos privátoknak költségén most a' canariai szigeteket látogatja. Megjárta már Fuerteventurát, Lancerotat, Canariát, Teneriffát és Ferrot. Felette sajnálja, hogy Gomera szigetét, mellynek területe 7 négyszög mértföld, népesége pedig 9000 főből áll, csak felülegesen nézte meg; ez mind zoologiai, mind füvészi tekintetben a' legnevezetesebb, és ekkoráig egy természetvisgáló sem látogatta meg. Füvészi gyüjteménye felette gazdag, 800 phanerogami 's több 400 kryptogami fajt gyüjtött, és e' szerint kétszer annyit, a' mennyit eddig ezen szigetek' Flórájában említettek. Gyüjteményében 50 peczérke gomba (champrignon) fajnál többnek rajza találtatik. Itt még meg nem állapodott Despréaux ur' visgálata, hanem a' canariai szigeteknek ősi lakosaira is kiterjesztette figyelmét. Régi Canariának elpusztitásáról, hiteles tudósitásokot szerzett, régi emlékekből, mellyek a' szomorú eset után felmaradtak. Véleménye szerint azon állitás, hogy a' régi canariaiak barlangokba laktak, alaptalan. Clavige 's követői, a' régi falak' nyomait fel nem találták. Despréaux ellenben a' romokat szorgalmatosan megvisgálta 's azt vitatja, hogy a' közpiaczot, a' régi canariak' forumát, felfedezte; ide gyültek volt az ország' dolgai feletti tanácskozásra. „Azonban" igy szól levelében „mind azt, a' mit a' régi Atlantis maradványairól mondottak és irtak, sok oldalúlag kell még erősíteni. Én háromszáz sírnál többet láttam és nyitottam fel, mellyek épitésük módja 's belső elrendelésük szerint a' teneriffaiaktól 's a' t. egészen különbözők valának. Én ezen sirboltokban igen szép 's ép vázakat, sőt különnemű szöveteknek maradványait is, mellyeket Canaria' déd lakosai készitettek, találtam. Több szerszámok közzül, mellyek felette régiek, két bárdot tettem el, ezek azoktól, mellyeket Bory ur rajzolatiban közlött, felette különbözők 's másféle kőanyagból is vannak csinálva." Ezenkivül Despréaux ur számtalan bogarakat, coquilleket és 800 crustaceakat gyüjtött, mellyek eddig nagyobbára ismeretlenek valának. 100 praeparált hal, közötte két czápa, egyike 8, másika 10 láb hosszaságú, tökéletesitik a' gyüjteményt.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében megjelent és minden hiteles könyvárosoknál találtatik:

Klestinai Klestinszky László' EREDETI SZÍNDARABJAI.

Első kötet:

I. A' boszszúló kard. Eredeti szomorújáték 3 felvonásban.
II. Ágnes, az árulóné. Eredeti vígjáték 1 felvonásban.
III. A' titok Eredeti érzékenyjáték 3 felvonásban.
IV. A' kocskavetés. Eredeti vitézi-nézőjáték 3 felvonásban.

Ára, csinos boritékba kötve 1 frt. pengő pénzben.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

3dik Szám. Péntek, Januárius 15én 1836.

Harag és párt nélkül.

AZ EGYESÜLT ÉJSZAKAMERIKAI BIRODALMAK' LITERATURÁJA.

I. Román.

Az egyesült birodalmak' jó lakosai, a' világnak legszorgalmasb olvasói, ők, ugy szolva, papirost esznek, tintát isznak, csak saját könyveiket nem. Ha a' liverpooli postahajóval Bulwernek egy novellája érkezik meg, harmad nap mulva nyomva lesz, három hét mulva Louisiana' minden olvasó tarsaságánál olvashatni 's mind az 1001 ujságban, melly az atlantikumi tenger és a' Mississipi között megjelen, birálatát láthatod. 'S Bulwertől lefelé, minden holtan született, vagy obscurus Román, költemény, vagy bár mi, a' mi Angliában jelen meg, rögtön uj kiadatba öntetik, mohón vásároltatik 's ezen roppant birodalomnak, minden zugában tisztelettel tekintetik 's magasztaltatik. Semmi sincs közönségesebb Angliában, mint csekély irókat amerikai hírükről szollani hallani, ez vigasztalja őket honi elmellőztetésükért. Ők látják nevüket a' Chillicothe Banner, vagy Kentucky Championban, négy hasábból álló kivonattal munkájukból 's ennek birálatával, azután, valamint Byron, midőn hallá, hogy költeményeinek egy kötetét Albániában olvassák, mondogatják ön magoknak: „Ez ám a' hír.“ Vannak azonban könyvek, mellyeket amerikaiak is olvassák, tudni illik olly könyvek, mellyeket Angliában is dicsértek. Cooper Fenimore' csodálandó novellái, Washington Irwingnek munkáji, Misz Sedgwick' valódilag női 's szellemes elbeszélései 's Bryant' költeményei (Londonban Irving által kiadatva) mind ezek, mióta az angol' javallat' bilyegét viselik, mind' felette kedvesek. Hasztalan reménl az olvasó az amerikai literaturáról oktatást az amerikai Rewiewekből és Magazinokból. Mindent lehet bennök találni, minden tárgyú franczia, angol és német könyvek' Recensióit, szorgalmas, hanem nem használható értekezéseket a' külföldi politikából és statistikából; hanem honi költeményeket, novellákot és szindarabokat nem emlitenek. A' North amerikan Rewiew, a' legrégibb 's legjobb évnegyedes folyóirat, soha sem adott egy figyelemre méltó czikket sem Cooper' munkáiról 's ha nem csalódunk, tehát a' más két évnegyedes folyóírásokban, a' Walsh és Legarében, valamint a' többi havi lapokban sincs valódi megbirálása ezen irónak, hazájában. 'S ezen hijányossága a' független itéletnek 's önméltatásnak, mindenben, a' mi amerikai, mutatkozik. Egy ostoba utazási leírás, mellyről Angliában semmit sem tudnak, az egyesült birodalmakat tűz és lángba hozza. Ha félzsoldra jutott angoltiszt egy erősen fűszerezett kötetet, hogy esztendei jövedelmét szaporítsa, összefirkál, vagy, ha valamelly angol Dáma, ki csipkekereskedésben, vagy máskint megbukott, nehány amerikai karikaturákat hord fel, hogy ebből, honába való visszatérésének költségét megszerezze, tehát azt hiszik, hogy ezen figyelemre méltatlan szavakban, egész nagy Britannia' szavát hallják 's a' közönséges felháborodás' hangja hallatszik Mainetől Georgiáig. Épen ez az, a' mit a' homályos szerző keresett, mivel ez által könyve keletre 's hírre kap. Az amerikaiak, nemzeti hiúság' bősége mellett, nemzeti büszkeség' hijjával vannak. A' nemzeti 's honi literaturának ezen megvetésénél, nem csoda, hogy — Coopert és Irvinget kivéve, kik europai hírükből élnek — az egyesült városokban nincs professiojára nézve iró. Paulding tengerhadi tiszt; Spraque, valamelly Bank' pénztárnoka; Bryant, politikus ujság' kiadója; Hilhouse, vassal kereskedik, 's a' t. A' literaturából, egy tizennégy millióból álló 's könyvfaló nemzetnél, egy ember sem él. Ez megtsatható lenne, ha nem találkoznék literátori talentum, avagy, ha egy amerikai könyv sem lenne méltó az olvasásra. Mi azonban reménljük bebizonyítni, hogy Amerika, prosai 's poetai irományokból, tetemes kincset bir, melly jobb sorsra volna méltó, minthogy a' külföld' birálata által vetessék fel. Mi 200 költő 's 72 prosaikusnak termékeit ismerjük, mellyek uj angliának alapitása óta, Amerikában nyomtatásban megjelentek. Némellyek közülök (ezek között Barlow' Columbiadja 's Wheatley Phyllis' szerecsen lyánka költeményei, mellyek ama Eposznál jobbak) könnyen feledékenységbe merülhettek. A' legszámosb kötetű amerikai prosaikusok a' politikára 's vallásra vetették magokat; hanem ezek, ámbár igen jelesek, és Európában is ismeretesek, p. o. Mayer, Cotton, Dr. Dwight, Jefferson, Jay, Hammilton és mások, szorosabb értelemben nem tartoznak a' literaturához, mellyet mi itt egyedül 's pedig legujabb jeleményeire nézve, kivánunk megvisgálni.

Az első magasb hírű novellaköltő Brown, Brockden, Károly volt „Wieland, Ormond, Arthur, Mervyn, Edgar, Huntley, Carwin, Jane, Talbot“ 's a' t. elbeszéletek' szerzője. Colburn ur irta életrajzát 's munkái ismeretesek Európában. Brown Philadelphiában, angol szüléktől származott, korán viselteték hajlandósággal a' könyvek iránt, ez később, gyönge testalkotása mellett, szokásá 's szenvedélyé vált. A' törvénytudományt, mellynek eleinte szentelte magát, hamar abba hagyta, hanem, hogy erről nem restség 's ügyetlenség miatt mondott le, bebizonyítá utóbbi pályája; mert, kevés ember dolgozott olly rövid életben annyit, mint ő. Azonban irói élete, kevés tárgyat nyujt életirásra, ő szíves és részvevő barátoktól körülvéve, csöndesen élt, folyton literaturai dolgozatokkal elfoglalva, saját munkáinak érdeméről felette szerényen itélt. Brown 1810ben élete' 39ik évében halt meg. — Amerika még mindig büszkeséggel tekint vissza a' mestminsteri sirokra 's Shakespear 's Milton' hírörökéből követeti a' maga részét. Saját holt literátorait még alig kezdette elszámlálni. Nagy patriotái u. m. Otis, Adams, Hammilton, mind a' nép' szívébe hagyták azon lángszavakat, mellyeket az idő mélyebben égett be, 's ezek annyiban, a' Genius' országába tartoznak. De mi itt magunkat Amerika' szépliteraturájára korlátozzuk.

Wirt William, a' nem rég kimult General' ügyvédje (Attoney General) az egyesült birodalmaknál inkább szónok és kormányfi, mint iró volt, azonban, talán ezen tekintetben is, az amerikai Genius' Mausoleumában elfoglalhat Bown mellett egy fülkét (Nische). A' „brittus kém" és számos vegyes tárgyu irati, mellyek, mint egy első osztályú talentumnak bilyegeit viselik, az egyesült birodalmakban nagy tekintetet szerzettek neki. Meg lehet, hogy fényes pályája, és mint jeles törvénytudósnak, jól alapult híre, könnyebb értékű munkájinak is nagyobb tekintetet szereztek; de mi meg vagyunk győződve, ha Wirt magát kirekesztőleg a' literaturának szenteli, tehát ő az előadás' bár melly mezején, valami különöst nyujtott volna.

Azon irók közé, kiknek neve az atlanti tengeren túl hatott, vagy legalább Angliában ismeretes, tartozik Dr. Channing Bostonból, az unitarianismus' nagy Apostola, melly vallás' szitóji, uj angliában a' legjelesb és legszámosb felekezetet képezik. Azon munkájinak, mellyek a' vallást nem érdeklik 's a' mellyek ezen jeles Theolog' hírét alapítják, száma igen csekély, egy kis kötet „Essays" mind magában foglalja; hanem ezen szük határok között, a' mester' keze annyira látszható, a' gondolatok olly plastikai kerekdedségben lépnek elő, a' nyelv olly szigor szépségben hangzik, a' szerző, lelke' együgyü magosságát olly világosan nyomta ki minden sorban, hogy ő, ha mindjárt nem volna is olly hatalmas felekezetnek alapitója, vagy ha semmit sem irna többé, még is híre olly szilárdan és szélesen megalapult. Próbatétele Napoleonról („Essayon Napoleon") egyedül elég lenne neve' örökitésére. —

Cooper James Fenimore' munkáiról csak keveset szükséges említenünk, minden olvasó annyira barátkozott vele, mint valamelly ó népregével. Cooper, azt hisszük uj Jerseyi birodalomban született, hanem már gyermekkorában szüléivel egy szép tónak partjaira ment lakni, Uj-York' nyugati részébe. — Atyja, vagyonos, köztiszteletben álló ember volt 's azon virágzó városotska, mellynek szomszédságában a' család' birtokai fekűsznek, az ő tiszteletére Coopers-townak neveztetik; a' fia őt a' „Sánczásokban" (the Pioneers) a' biró személyében rajzolta. Cooper ifjonta lépett az amerikai tengeri hadnak szolgálatába 's mint munkás, bátor 's mély belátású tiszt, különböztette meg magát. Az Angolokkal (1814ben) kötött béke után, letette katonai hivatalát, megházasodott, és a' nagy világból visszavonta magát, az Otsego-tava mellett gunyhót épített magának, melly azóta megégett. Irói munkájinak sükerűlte, ismét világ elébe vonta őt; de midőn híre' délpontján állott, családjával együtt elhagyta Amerikát 's váltva Europa' több városaiban lakott. Sorrentóban (olaszországban) egy vagy két évig Tasso' villájában lakott. Párisban ultrarepublicanus elvei, saját kört gyűjtöttek körüle. Coopernek számos családja volt, mellyel nem rég Párisból Amerikába visszaköltözött; de honfiai, ugy tetszik, eltökélték magokat, hogy őt még egyszer elűzzék hazája' partjaitól, mert soha, egy emberrel sem bánt hazája' Journalistikája, olly igazságtalanúl, mint Cooperrel az amerikaiak. Mig az idegen nemzetek versenygve siettek őt tiszteletjelekkel elhalmozni 's a' külföld' kritikai lapjai dicséretétől zengettek, az alatt az egyesült birodalmakban elmellőzés, vagy ócsárláshoz hasonló dicséret, vagy épen személyes sértegetés, vala osztályrésze. Ha olly büszke 's érzékeny kedvély, mint az övé, azon igazságtalanságért, melly őt érte, feleletre ingereltetett, melly több haragot, mint okoságot és türelmet árult el; tehát kimélettel kellett volna fogadni, mellyet különben a' „genus irritabile poetarum" könnyen megnyer. Az amerikaiak illy iróra nem méltók, ha sajtójuk szerint lehet következtetni; hanem a' havilapok nem mindig — 's legkevésbé éjszakamerikában, a' jobb érzetük' 's helyesen itélők' szózatai, a' nép közül. Cooper ezerek' szívében és képzetében alapított magának országot, mellyet a' kritikának napi szeszélyje nem képes megrázni. A' költő most, mint egy 45 vagy 50 éves lehet, és szellemének teljes erejében áll, melly, dicsőségének koszorúját nehány zöld levéllel fogja ékesíteni. Személyes megjelenése, felette hatékony, hideg, katonás magaviselet, tulajdon világos barna szem, fejének parancsoló tartása 's szája körül az eltökéltségnek, melly néha keménységé változik, bizonyos vonalja. Ezen nem igen hóditó 's gyakron félre értett külseje, hihetőleg, mind azokat elleneivé tette, kiknek nem volt alkalmuk őt közelről megismerni, barátai azonnal lelkesült szeretettel csüggenek rajta. —

Washington Irvingnél is elég, nevét nevezni. Ő életének nagy részét Angliában töltötte, munkáji mindenütt ismeretesek 's minden embernek emlékezetében élnek. Uj-Yorkba születvén, a' törvényi pályára szánták őt; hanem ezen foglalatosság nem tetszett Geniuszának 's azt beszélik, ügyvédi pályáján csak egy pört biztak reá, hanem ezt is másnak adta át, mivel a' „Majden plea" — az első nyilvános törvény előtti védbeszéd' rettentései, érzékeny képző tehetségét legyőzték. Ezután a' kereskedésre adta magát, ebben azonban ugy látszik, nem volt szerencsés. Roncsolt egészséggel Siciliába hajózott, innét Angliába ment, hol rövid idő mulva megjelenő „Vázlatkönyve" (Skeetch-book) irói hírét megalapitá. Míg Uj-Yorkban lakott, dolgozott a' „Salmagundi" című egyveleg gyűjteménybe 's ez által magának Amerikában, alárendelt literátori nevet szerzett; ekkor Geniusza még ismeretlenül haladott. Jelenleg ismét az egyesült státusokban él, hol, anyavárosába érkeztekor, tiszteletére rendelt ebéddel fogadtatott; ő bialvadászatra jár, ki kirándúl a' „nyugatnak magasztalt környékeibe" 's novellákat költ, azonban még 1835ben visszaakart térni Angliába.

A' novellaliteratura' osztályában, Cooper és Irving után, az első hely Misz Segdwické. Egyedül talán ő a' kivétel azon észrevételtől, mellyel ezen czikket kezdettük, az az: talán egyedül ő az, Amerikának irói közül, kivel hazafiai igazságosan bánnak a' nélkül, hogy erre külföldi birálatok által figyelmeztettek volna. Novelláji az egyesült birodalmakban felette kedvesek. Ő költeményei' szinhelyévé azt a' helyet választja, a' hol él 's az ismert vidékeknek rajzai 's az őt környékező nép' erkölcsei, hű, erős és mesterkézzel vannak festve. Ámbár pedig azon mód, mellyel tárgyait felfogja, férfias és életdúzs, előadása még is asszonyi, kegyet lehel 's hősnéihez, az angol literaturában, csak keveset lehet hasonlítani „Hope Leslie" valóban ideális asszonyalak 's „Magawisca" a' sánta 's nemes indus lyány, annyira az emlékezethez ragadt, mint a' szobrászat' halhatlan remeke. Misz Segdwick még fiatal 's híre' hajnalodásában van. Szellemi jelességeivel magas testi

kecseket egyesítvén, azon körnek, mellyben él, éke 's büszkesége. Ő a' Massachuset tartományának berkshirei grófságában az első családok egyikének ivadéka, a' gazdagság' varázsgyűrűje 's világi tekintettől fedve, ment a' Geniusznak közönséges terheitől. Ezen környülállás, hihetőleg nagy befolyással volt arra, hogy munkáji olly asszonyi gyöngédséggel és érzett igazsággal telvék. „Hope Leslie-n" kivül, novellái között említést érdemel még különösen „Redwood."

Paulding James, Uj-Yorkban született, Washington Irvingnek kortársa 's az előtt a' Salmagundi' munkatársa, egy a' legtermékenyebb amerikai irók közül. Az utósó angol-amerikai háborúban „Skott hegedűs énekét irta," Scott Walter az utósó Minstrel énekének parodiája, továbbá egy hosszú költeményt a' „vadász," a' regények' költésében áll minden ereje 's „The Dutchmamis Fireside" (A' Hollandus' házi köre) nagy hírt szerzett neki, „John Bull Amerikában" és „Westward-Hoe" szinte tőle vannak, ezenkivül számos szindarabjai tetszettek az amerikai szinpadon. Ő Uj-Yorkban sokáig viselte a' hajóhad' ágenségét. Munkáji kirekesztőleg amerikai nemzetiek 's a' természet jeleneteinek festései különösen szépek.

Az egyesült birodálmákban nagy nevű iró még Fay S. Theodor, ő egy egyveleg gyűjteményt adott ki ezen czím alatt, „Crayon Vázolatok" ezek legelősszer az uj yorki Mirrorban jelentek meg. Ezen jól és kellemesen szerkezett folyóiratnak egy ideig kiadója volt. Irása' módja Irving iskolája szerinti, vidor-kegyel és humorral teli; mindenütt gondtalan megelégedést árul el a' világgal 's szív és képzeletelevenséget; ezen tulajdonok pedig komoly hazafiai között ritkák. Fay ur jelenleg Londonban van, hol rövid idő mulva uj novellát ad ki.

Amerikának nehány legjobb prosaikusa nem iró. Webster Daniel, az ismeretes kormányfi, szintolly tüzzel 's erővel, 's jól ir, a' mint beszél; hanem őt, valamint Everet Edwardot, az édes ajku szónokot, Amerikának talán legtudósb és legmüveltebb emberét, — azután Ticknort, Sparkst, Mellent, Greenwoodot 's Waret- mind tisztviselők, kik, ha idejük 's kedvük engedné, a' literaturában nem kevésbé jeleskednének, mint a' kormányban, itt nem érinthetjük. A' Southern Rewiew egy ideig derék, de névtelen kritikusok' munkájival díszeskedett. Ez, az amerikai évnegyedes iratok közül, a' legjobb volt 's egyedül délamerikai talentumok tartották fel. Charleston déli Carolinában, valóban egészen különböző nemzetnek székvárosa 's különböző szóejtés 's character mellett, literaturájának más hangja vagyon. „Az ültetvényesek' lovagi aristocratiája" jeles nevelés 's jeles europai vérből származása, okozta talán a' tudósoknak elválását a' kereskedőktől 's a' régi iskola előitéleteinek tisztelése, tartotta fel a' classikai tisztaságot 's ugy szólva, az atticismust, mellyekkel irói termékeik magokat megkülönböztetik. Legaré ur, most az egyesült birodálmák' követje Belgiumban, volt-ugy látszik nekünk, a' Southern Quarterl' főkiadója. Potomak melletti egyesült birodalmak, akár egyesülve maradjanak, akár elváljanak, egykor minden esetre két literaturai iskola fog támadni 's ezeknek határvonalja, az említett folyam lesz, egymástól szintúgy különböző, mint az angol és franczia.

(Folytatása következik.)

Oesterreichische National-Encyclopädie, oder alphabetische Darlegung der wissenswürdigsten Eigenthümlichkeiten des österreichischen Kaiserthumes, in Rücksicht auf Natur, Leben und Institutionen, Industrie und Commerz, öffentliche und Privatanstalten, Bildung und Wissenschaft, Litteratur und Kunst, Geographie und Statistik, Geschichte, Genealogie und Biographie, so wie auch alle Hauptgegenstände seiner Civilisations-Verhältnisse. Vorzüglich der neuern und neuesten Zeit. Im Geiste der Unbefangenheit bearbeitet. In sechs Bänden. Wien 1835. *In Commission der Friedr. Beck'schen Universitätsbuchhandlung* 8.

(V é g e.)

Nem lehet elhallgatni azon restséget, mellyel a' tárgyak' gyűjtésében haladtak Magyarország' tekintetében, holott olly közel valának a' tiszta forrásokhoz; valóban bocsáthatlan, hogy több czikkelyek már az A' betűből kihagyattak, sükeretlenül keresi ezen nagy munkával dolgozott Lexiconban az olvasó, Aba királyt, Abavárát, Arankát, Almást, Almos herczeget, Alvinczit, Ambringer Gáspárt, Árokszállást, Atillát 's a' t. mellyeket, mi itt egyedül vitatásunk' erősitésére hoztunk fel; különben pedig, olly felülegesen, olly futólag vannak a' czikkek dolgozva, hogy még a' nevek sincsenek eredetiségében meghagyva, így p. o. Buczy Emil helyet, Beczy Emilt találtunk, már pedig csak könnyű lett volna az u betűt az e betűtől megkülönböztetni:

Továbba, az élő magyar irók' biographiái, minden változás nélkül, a' mint 1831ben adattak, ugy vannak adva, mintha az alatt állapotjokban semmi változás sem történt. Igy p. o. a' jeles Bajza, még mai nap is a' királyi táblának hites jegyzője — holott azóta ügyvédé 's a' mit bizonyosan, mind illett, mind kellett volna említeni, tudós társaságunk' rendes tagja. Hasztalan keresi ott az ember munkájinak felhordását, külföldi játékszinéről, melly ha csupán csak az előbeszédet irta volna is, megérdemlené az érintést, (ámbár fájdalom, ezen gyönyörű vállolat, hihetőleg, mint minden nálunk, a' közönség' részvétlensége miatt, abba maradt) nem találni ott a' kritikai lapok' kiadását, ezek pedig literaturánkban példátlan figyelmet, zajt és elkeseredést okoztak, ugy; hogy méltán számíthatjuk őket, mai literaturánk' legérdekesb jeleményei közé. Nem találni ott az Aurora' közre bocsátását Bajza által, Auroránk pedig nem csak Bécs', hanem az egész külföld' müveivel eltűri az egybehasonlítást 's ennek következetében, sok külföldit felülmúl. Ha tehát a' szerkesztőség, az illy személyeket és tárgyakat hidegséggel mellőzött el, akár tudatlanságból, akár készakarattal, hogyan remélheti, hogy törekvését méltányló javallat fogadja. Ezek akaratlanúl ötlöttek szemeink elébe 's ha olvasóinkat többeknek felhordásával úntatni akarnánk, nincs lap, mellyen tévedéseket ki nem mutathatnánk Magyarországra nézve.

Nem kell tehát csodálnunk, ha a' távulabb külföld, olly számos és olly szembeszökő tévedéseket kürtöl felőlünk, ha mindenütt azt hiszik, hogy Europa' többi nemzetei, századokkal

előztek meg bennünket a' művelődésre nézve; ha van is a' dologba valami, a' mit, minden patriotismusunk mellett sem tagadhatunk, de olly alant még sem állunk, a' mint ezt kajánúl sokan hirdetik és elhiszik. Eddig a' széles szájú utazók, csak a' fonákságokat 's félszegségeket törekedtek megismertetni a' világgal, 's ezeknek előadásában is mindenkor nagyító üveget használtak. 'S fájdalom! ezen balitéleteket meg sem czáfolhattuk, elég, hogy értésünkre estek; visszatorlani a' tévedőket — utba igazítni tilalmas, mert — Ohajtanók, hogy a' kik Magyarországot ennek utána visgálják, nemzetiségünknek jobb oldalát is megtekintenék, és megismertetnék 's tapasztalnák, hogy Magyarországnak nem csak bort, búzát és aranyat termő földje, hanem viszonylatosan 's a' környülményekhez szabott műveltsége is van 's ha nincs, nem lehet mindig és mindenben a' nemzetet vádolni. —

Végzetül kivánjuk, hogy az érdeklett szerkesztősége ezen Lexiconnak nagyobb figyelemmel legyen a' kiadandó tárgyakra, 's a' már hibás kiadottakat egy czélszerű pótlékban javítsa meg, ne hogy elhinni kénytelenek legyünk, hogy mind az, a' mi eddig történt, szántszándékból történt.

Literaturai világ.

Bunulinus Murhe Kurwans at első nyomtatás alá került, finn nyelven irt Tragödia, mellyet Lagerwal F adott ki, 's nem más, mint Macbet' utánozása.

A' helsingfori finlandi tudós társaság, régi 's uj Finn énekek' és Balladák' gyűjteményét akarja kiadni. E' végre Lönrot orvos, számos kirándulásokat tesz.

A' mult év' April. holnapjában Majlandban, olaszország, de Bossi Luigiben (ki szinte Majlandban született 1758ban) legjelesb iróinak egyikét vesztette el.

April. 26án meghalt Florenzben Caravaglia Giovitta, Morghennek utódja 's a' helybeli rézmetszők' feje, elébb Anderloni', azután Longhi' tanitványa. Legjelesb műveinek egyike, Madonna della Seggiola. Jakab és Ráfael találkozásának metszésénél, Appiani után, lepte meg a' halál.

Julius 21én Nápolynak legmunkásb 's leghatékonyabb irója, a' sz. marinói köztársaság' historicusa, Delfico Melchiore, végezte el pályáját. Született 1744ben Aug. 1én Leongnanoba, hova szülei a' harczzaj elől Terámoból vonultak. Delfico nem csak jelen iró, hanem ügyes kormányfi is volt.

Oxfordban, Tattam ur, egyptomi Lexicont adott ki némelly grammatikai észrevételekkel, ezekből kitetszik; hogy az egyiptiai nyelvben a' név és igehajtogatás, utójárók által történik nagyobbára.

Vizer István ur, rövid idő mulva magyar nyelven, Geologiát és Geognosiát, azután Kosmologiát szándékozik kiadni.

Göthe Faustjának egy év alatt négy fordítása jelent meg Londonban, az utóbbi Talbot Róberttől, az eredetinek versmértékében.

Lyme Regisben Annin Marie nő Geolog, az eddig ismertek közül a' legnagyobb Ichtyosaurust (Proteosaurus Home szerint, halgyik kövé válva, egy neme az elpusztult gyikoknak, mellyek Angliában és Würtembergben találtattak, öt neme vagyon) találta fel. Az óriás állatnak csontjai, testének elsenyvedése előtt, hihetőleg szerte hullottak. Most felette nagy baj lehet, vázlatát kiszedni, 's gyanúlag Ichtyosaurus Platodion volt, mellynek hossza 35 láb 's vastagsága szinte tetemes lehetett.

A' londoni ásiai társaságnak ülésében Márt. 21. 1835ben, mind azon munkák bemutattattak, mellyek a' boldogúlt Abbas Mirza által Taurisban alapitott sajtó alól, kerültek nap világra.

Egy uj nubiai utazásnak leirása Meroeig fel felé, tömérdek épületek' és más régiségeknek rajzával jelen meg Angliaban, Hoskin ur által kiadva.

ÉRTESITO.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében megjelent és minden hiteles könyvárosoknál találtatik:

TERMÉSZET

HISTÓRIA

GYERMEKEK'

számára.

Raff György Keresztely, göttingai oktató' eredeti után készült második magyaritás. Tizennégy színezett Táblával 's egy Czimképpel, kiadta Werfer Károly.

Ára kőre nyomtatott ékes boritékba kötve 3 ft. 30 xr. pengő pénzben.

Mennél kevesebb gondal vagyunk a' gyermekeknek anyanyelvünkön való oktatására, annál nagyobb szívességgel és részvéttel fogadhatja a' közönség, Raff természeti historiájának ezen második czélszerű kiadását. Az előadás' könnyűsége, melly a' gyermekkorhoz van alkalmazva, könnyebbíti a' tanító' fáradságát 's magát a' gyermeket is mulattatja, ha foglalatoságtól ment óráiban Raff' természet historiájához folyamodik, 's mi szükséges a' természetet ismerni! Csak egyedül akkor reménlhetjük nemzeti nyelvünk' virágzatát, ha a' tanúlmányok honi nyelven fognak mindenütt előterjesztetni, mint más országokban. A' fordító igyekezetének a' kiadó, a' munkának csinos, költséges kiadásával megfelelt. Úgy hogy Raffot minden atya örömmel adhatja gyermekei' kezébe, mind a' belső mind a' külső csinosságához járúl még a' munkának mérsékelt ára.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

4dik Szám. Péntek, Januárius 22én 1836.

Harag és párt nélkül.

Mi kell a' magyarnak? Irta Wargha István. Kassán, nyomtatta Werfer Károly. 1834. lap 143.

Ezen kérdésre, mellyet a' tudós író munkája' czímjéül vett, ha honunkat, bár milly nézőpontból hasonlítjuk Europa' akármelly tartományjával össze, nem egy hamar lehet a' feleletből kifogyni, a' mint ezt W. ur előszavában is megjegyzi. A' hol nincs egyesült akarat előhaladásra, hol osztályokra szakadások uralkodnak, ott a' természetben fekszik a' hátramaradás 's világos, hogy soknak hijával kell lenni. W. ur, kérdésére ezzel felelt meg, először: Nevelés. Nem lehet eléggé csodálkozni, hogy eddig munkája, holott az emberiség' legszentebb ügyéről, a' polgárosodás' emelcsőjéről, mellyen, tartományok' 's nemzetek' boldogléte, ereje, emelkedése, fényje alapúl, figyelmetlen maradott 's felőle említés sem tétetett. Pedig tegyük kezeinket szíveinkre 's valjuk meg őszintén, hogy a' nevelés nálunk, minden tárgyak felett el van hagyva 's ha valami, ez várja a' felujulás' szerencséltető pontját és szükségképen; ha nemzetté akarunk válni. Megfoghatatlan némelly részben, hogy midőn szindarabokra 's ezeknek fordítására jutalmak 's pályabérek tüzetnek ki, e' tárgy, alig hevít, alig melegít át egy két keblet, 's csak legközelbi napjainkban tétetett egy lelkes hazafi által a' népnevelés' legczélszerűbb elintézhetése iránt, indítvány. Nézzük végig faluink' iskoláit, nézzük végig ezeknek mestereit, tanitóit: bizonyára nem tartóztathatjuk meg magunkat az emberi kebel' legszebb érzetétől, a' könyörűlettől; ollyanok tanitanak, ollyanok nevelnek (nem egyátaljában), kik magok sem tanultak, magok sem neveltettek. *Mit szüljön mind ez? Micsoda jövendővel, minő nemzedékkel kecsegtethetjük magunkat? Pórnépünk idegenkedik a' könyvtől, iszonyodik a' tanulástól; mert már itt a' bot, pálcza, vessző [a' rugó eszköz — 's azután csodálkozunk, hogy parasztjainkat nem javitja a' bot. Quo semel imbuta* etc.

Ezen czéltóli rövid kitérést megbocsátandja rokonérzetű olvasóm 's velem együtt ohajtani fogja: tétessenek minél előbb foganatos rendeletek nevelésünk', nevelési intézeteink' 's tanitóink sorsának javitása iránt, példáúl szolgálhatnak a' hajdonnak birodalmai, mellyeket egyedűl a' hasonló — egyszóval, a' nemzeti nevelés tett nagyokká.

W. ur rövid munkáját, a' bevezetésen kivűl, két fő osztályra szakasztja; az elsőben a' testi (a' testi nevelésre olly birodalmakban lehet azonban egybezengést látni, hol ez is a' kormány' felügyelése alatt van; mint hajdon Spártában, Athenben), az utóbbiban az értelmi, vagy a' mint neki nevezni tetszik, a' lelki nevelést veszi visgálatja' tárgyáúl. Hogy e' tárgyról szólhatott, álláspontjánál fogva világos; mint nevelő, mind azon finom vonalokat, mellyek a' gyermekek' kifejlődése korában számtalanok 's mások' figyelmét, vagy azért: mivel arra méltónak nem tartják, vagy: mivel az észrevételekre szükséges foghatósággal nem birnak, elkerűlik, figyelmes szemmel felfoghatta 's pedig vajmi csekélységektől függ gyakron az egész emberélet' boldogsága! Sokszor egy szó, egy balfogás, helytelen fenyítés, egészen más irányzatot ad a' gyermek lelkének, más gondolattal tölti be keblét, mellyre soha sem ötlik, ha vigyázattal és óvattal bánnak vele. Hogy W. ur a' nevelésről irhatott 's jól is irhatott, elkészülése 's olvasottsága bizonyítja. W. ur, munkájában, mint a' felelet elhitethetné, nem annyira a' nyilvános, mint magános nevelést tárgyazza. Néha néha kitér az iskolákra is, bár megjegyzései többek által alkalmaztatnának! Minden tárgyat, mellyet felvilágositani törekvék, olly sok oldalúlag fogott fel, hogy alig hagyott el valami kivánatost. A' mit a' testi büntetésről mond, ohajtanám; ne csak a' nevelők, szülék, hanem a' népelőjárók által is megolvastatnék. Nem kevésbé érdekes, a' mit a' lelki nevelésről mond, már magok a' czikkek' czímei, annyira érdekesek, hogy lehetlen jót nem várni. A' hitvallás, könyvek' olvasása, társalkodás, szinjáték, kivánságok, hajlandóságok, ingerek és szenvedélyek, becsületérzés, szabadság, függetlenség, polgári állapot, a' mennyire nálunk irói körülményei engedték, szoros egybefüggésben vannak előadva. Mi e' munkáról egyedűl azt mondjuk, kivánnók, minél több olvasót találjon. Nem lehet jámbor ohajtásunkat elhallgatni, hogy minél elébb találjon rokon lélekre, ki a' köznevelés' pontjait fejtegesse, megemlékezvén a' jelen munka befejezésének vég szavaira. „Im élünk, reménylünk és kezdjük hinni: hogy egy embercsoportot nyelv — nemzetté, nemzetet — közérdek naggyá, nagy nemzetet a' tudomány és művészség dicsővé tészen.“

W. ur' irásmódja tiszta, a' tárgyhoz alkalmazott; mert minden dagályosságtól, feszességtől és pöfftől, nem keresett és nyelvszabályos, nem ragaszkodik megátalkodottsággal a' régihez 's nem keresi szenvedéllyel az ujat.

A' mi a' munka' külsejét illeti, mind nyomtatására, mind papirosára nézve díszére válik Werfer ur intézetének 's literaturánk' legcsinosb jelenetei közé számitathatik.

AZ EGYESÜLT ÉSZAKAMERIKAI BIRODALMAK' LITERATURÁJA.

I. Román.

(Folytatás).

A' nyugati részeken még nem termettek jeles irói talentumok. Livingston ur, a' híres „louisianai codexnek“ szerkesztője alig számitathatik azok közé.

Clay ur ugyan derék szónok és ügyes, következetes politikus; hanem tollával még kevés figyelmet gerjesztett.

Croquett ezredes, ámbár már érette sokat irtak, de ő keveset irt. Röviden, a' nyugat jövedelmesb foglalatosságokat gyakorol, mint a' könyvcsinálást. Cincinnatiban megjelent egy Monthly Rewiew, Flint Thimotheus által kiadva 's irva, kivévén Msrs Trollopenak közleményeit rövid ragyogásának epochája alatt. Flint ur talentumos ferfi, ki több novellákat is irt, mellyek között „Berrian Francis" legjobb. „Missisipi' völgye" czímű munkáját is kedvelik az egyesült birodalmakban. Egyátaljában, az északamerikai folyóiratok, bár milly tünékenyek legyenek, némelly jó czikket hoznak a' világra. Igy jelent meg ez előtt nehány évvel Albanyban két törvénytudótól, Bloodgodd és Van Schaiktól, egy heti folyóirat, elmés és mulattató darabokkal eltelve 's „Dennie Portfolioja" még minden amerikai könyvtárnak szükséges alkotó része maiglan. A' legrégibb és legjobb folyóiratot, az uj-yorki Mirrort, már említettük.

II. Dráma.

Dráma költői Amerikának nincsenek számosan. Olly nézőjátékoknak, mellyek egyedül olvasásra valók, egyetlen költője Hillhouse. Mi elmellőzzük az ő munkáját, mellyek a' magok nemükben, érdemteljesek lehetnek „Percyr alarcza 's a' végitélet" egy látvány 's egyenesen Hadadhoz, remek művéhez lépünk. Ezen dráma' meséje nagy részben az irásból van kölcsönözve 's a' megbukott szellemeknek, az embernemmeli regés társalkodásán alapúl. A' szindarab Absolon lázadásának korában játszik. Hadad syriai királyfi, ki túzkép (Geisel) tartózkodik Jerusálemben, Absolonnak leányát Tamart szereti 's viszonszeretetet talál. Hanem alattomban meggyilkoltatik és az elkárhozott szellemek fejedelmének testébe búvik 's ezen alöltözetben folytatja a' királyi szűz iránti szerelmét. Semmit sem lehetett szebben felfogni, mint titkos viszonyát hozzá, mig lelke, földi léte' korlátjain túl lebeg. Ez egy azon munkák közűl, mellyet az amerikaiak becsülni nem tudnak. Mint dráma, egyátaljában csodálatra méltó, ámbár a' természetfelettinek érdeklőbb része, az alá rendelt osztályokat talán gyöngítheti.

Hillhouse egy jeles connecticúti tanácsnok' fia. Eredetileg kereskedő volt, de visszavonván magát, kirekesztőleg literaturai munkákkal foglalatoskodik. Eljövend azon nap, mikor őt keresni fogják, mivel az amerikai literaturának már nincs messze az aranykora.

Paine-Howard John' szinmüvei, Angliában törtek magoknak utat, a' hol irattak; csak kevesen tudják, hogy szerzőjük született amerikai. Ő az ó dráma' iskolájához tartozik és szerencsével adattak elő darabjai. Nem rég tért több évi távolléte után Amerikába vissza 's nyilvános tisztelésekkel fogadtatott. —

Próbáltak már némellyek 's nem balkimenettel, tiszta amerikai characterű darabot irni 's alapítani az indusok, fél ló fél Alligator emberek' használatával is. Metamora 's Wildfire Nimrod, az egyetlen próbadarabok ebből. Az első, a' szövetséges birodalmakban mindenütt telt házat szerzett 's Forrest ur, a' legjobb honi színész elevenítette a' nem igen gyuladékony Jonathánt. Azon igazságtalanságok, mellyeket az indusok szenvednek, már magokban szomorjátékot alkotnak, és Forrest azon characterre teremtve volt. Ezen színész, ki talentumai által szép vagyont szerzett magának, most olaszországba utazik és később Angliában kisértendi meg szerencséjét.

Dr. Bird Philadelphiából, több érdemes darabokat irt, kettő közűlök pályadíjas munka, mivel azon derék mimikus, kit az elébb említettünk, a' legjobb amerikai drámára jutalmat tett ki. A' szinpadon Bird Spartacusa, felette nagyhatású 's hihetőleg az amerikai Repertoriumnak minden darabjait túl éli.

Barher J. N. is, több nevezetes szindarabokat költött, mellyek közül Marmion (Scott Walternek hasonnevű költeménye szerint) 's a' Babona, gyakron jelentek meg a' szinpadon. Irásmódja erővel teljes és e' mellett, a' mit Amerika' legkevesb dráma iróiról lehet mondani, a' ritmusra nézve finom füle van.

Egy Henry nevezetű philadelphiai orvostanár is áldozott Melpomenenek 's darabjai, mint ládabélések, nagy utakat tettek. Hihetőleg megelégedett azzal, hogy a' közönségnek egyszer ütő-erét tapinthatta.

Dunlcy uj-yorki festésznek „egyetlen egy gyermek' atyja" nem rosz szinmű.

Egyéb említésre méltó dráma irót nem tudunk. Egyátaljában, Amerikában ezen költés' neméhez kevesb hajlandóságot tapasztalhatni, mint más iránt, pedig természetes okoknál fogva. Az indusok' szenvedéseit, mellyek még sokkal ujabbak, mint sem hogy szinpadra alkalmazhatók volnának, kivéve, nincs tartomány, melly characterére, történeteire 's érzete módjára, annyira levetkőzve volna minden drámai dísztől, mint északamerika. Az idő, a' nyugati földgömbön, csak teherhordó állat 's világa, t. i. a' nyugati földgömb' világa, csak műhely. Férfiaknak és asszonyoknak, ugyan azon egy fő czéljuk van, mint a' gőzönyöknek, 's a' polgári társaságnak nagy műszere sokkal ujabb, mint sem mozdulatiban azon szabálytalanságokat kimutatná, mellyek egy régibb birodalomban a' drámai érdeket alkotják. Francziaország p. o. mindennapi Tragikomedia. Politikai tudósításai ollyanok, mint a' szinészeti jelentések, események 's csomókötés, ollyanok, minőket semmi képző tehetség sem teremthet — 's itt, minden szögletben előbukkannak — 's hol olly különnemű a' könnyű dráma 's olly csodálatra méltó? Egyébkint Amerikának ezen különbséghez szerencsét kivánunk. A' dráma költés, végtére még is csak a' nemzeti characternek betegsége — 's ha Amerika jó és sok drámákat kezdend irni, akkor, hogy Hamlettel szóljunk „rothadásnak indúl a' birodalom."

III. Lyra.

Amerika' lyricusai közűl Bryant talán a' legjobbat irta, ámbár Dana 's Percival, mint költők, a' szónak szorosb értelmébe véve, őt sokkal megelőzik. Hanem Bryant izléssel és finom itélettel bir, és ezeknek szövetségében, a' talentum sokkal jobban hat gyakron, mint nélkülök a' magasb és termékenyebb szellem. Bryant mindig ollyan tárgyat választ, mellynek ura tud lenni 's ezt, a' legélénkebb iparral dolgozza ki; innét származik: hogy ő, ámbár középkorú ember csak, még is viszonylatosan keveset irt. Gyöngéd érzékenység és édes-

ség, bilyege legszebb dalainak, mellyek ezenkivül, kellemes képek' bőségével különböztetik meg magokat.

Legismeretesb költeményei „Thanatopsis" „egy vízi madárhoz" és „az esti szellő". Bryant negyvenedik évéhez közelít. A' törvénytudomány volt első pályája. A' költők ritkán kedvelnek illy száraz tanulmányt, igy tehát midőn családja szaporodott 's gyakorlat nélkül maradt, tehát más kereset' módjára kényszerítetett, és az Evening Post' kiadását vállolta fel. Azon politikai lapok' egyike, mellyeknek most uj Yorkban nagy keletjük van. Amerikában a' politikának elég szennyes ujai vannak, hanem Bryant feltalálta azon amerikai közmondásnak „szennyes munka tiszta pénzt hord" igazságát, 's miután nehány évig a' journalistikával szorgalmatosan foglalatoskodott volna, egész családjával olaszországba költözött, hihetőleg azért, hogy phantasiáját az amerikai szennytől tisztára mossa.

Bryanton kivül Amerikának költői nem csekély számmal vannak, mert Kettel' „Specimenjében" kétszáz költőtől találtatnak mutatvány közlések; tulajdonkép' csak Dana 's Percival méltók még e' nevezetre. Az erkölcsi érzelem Bryantnál mély és szűz, költése azonban erőtlen. Percival James nyelvészete' nagyobb simulatlansága mellett, nagyobb genie. Sokszavúság, képek' hibás halmozása, húzakodó periodalkotás 's correctelenség, rútítják el még legszebb munkájit is. Connecticut' belsejében, egy kis városkában született, az atyja orvos volt, szorgalmas tanulás és poetai álmodozások közt töltött ifjusága után, a' West-pointi katona nevelő háznál chemia' professora lett; de ezen hivatalról, mellyet dicsérettel viselt, hirtelen lemondott, és ismét egészen a' literaturának szentelte magát. Clio czím alatt, több kötet vegyes verseket adott ki, mellyeket Londonban ismét kinyomtattak. Egyszersmind Malte — Brun Geographiáját, javitásokkal, toldva adta ki 's Webster' nagy etymologiai szótárának kiadására ügyelt. Ő volt az egyetlen férfi Amerikában, ki e' végre szükséges nyelvismerettel birt; mert mint linguistát, egyedül a' híres Abbate Mezzofante Rómában, múlja őt fel. Hanem ismeretei 's költészete nagyobb dicsőséget szereztenek neki, — annyit t. i. a' mennyit literátori szorgalom által lehet szerezni északamerikában — hanem fájdalom! sorsának javitására semmit sem hatottak. Szegénység és elkülönözöttség a' társaságban, talán csirájában ölték el ezen nagy szellemet, melly nagyra volt rendelve. Számos költeményei között, mellyeken látszik, mi könnyen termeszt szerzőjök, többek találtatnak, mellyek a' felhozott hibáknak daczára, a' leirás' 's festés' különös erejével birnak; nevezetesen a' szenvedélynek, melly egyébkint Amerikában olly kevés virágot hajt, meleg és igaz kinyomata által, hatnak.

Dana György, ki sokaktól a' szövetség' első költőjének tartatik, massachusetti birodalomban született. Oktatását a' harvardi egyetemben nyerte 's nehány évig ügyészi gyakorlatot folytatott. Később a' North Amerikan Rewiew' kiadójává leve 's a' legügyesb és legbecsületesb kritikus vala, ki valaha valamelly folyóirat' kiadását igazgatta. Sokáig csak kötetlen beszédben irt 's „the idle Man" czímű munkája, melly — valamint Washingtonnak vázolat könyve — füzetenkint jelent meg. Az amerikaiaktól classicus munkának tartatik. Tiszta, velős nyelvészettel van irva, e' mellett nyugodt és komolyabb, mint sem közönségesen tetszhetett volna. Legjelesb költeménye a' „Bukaniai" czím alatt 1827ben jelent meg. (Ez — minden amerikai költemények közt a' legnagyobb, legélénkebb, legeredetibb — 's még is utánozás.) Worthsworth a' vén matrózt, kit az ég egy vízi madár' megöléséért büntet, zengette. Crabbe „Grimes Péterben" a' lelkiismeret mardosásainak tökéletes bonczolását adta, 's Byron, érdeket öntött el a' kalóz' (corsar) élete felett.

(Folytatása következik.)

Aurora, hazai Almanach. Alapitá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. 1836. Pesten. Ifjabb Kilián György' költségével. lap. 388.

Megjelent Auroránk tiszta fényözönben, ifjonti kellemekkel, férfi erővel felkészülve. Az idén névtársa nélkül, minden kivívhatandó pályadíjt magának szerzendő. Testvérét elölte a' pennaharcz — 's talán elmondhatjuk: ismét egy seb, mellyet a' toll ejtett literaturánkon.

Jelen auroránkkal egyedül az angol literaturai terméke (mellyeknek küldísze legnagyobb részét köszönheti) mérkőzhetnek, többi külföldi testvéreit, főkép az idén, messze felülhaladja. 'S még is — midőn mind ezt a' szépet — nem! — ezt a' gyönyörűt látja a' honi előmenet' barátja, — titkos bánat simúl szivébe 's buzdulattal ohajtja: bár mind az, a' mi felett itt a' szem édes bámulattal pihen, — mind az, mellynek látása magas örömmel lepi el, — honi termék lenne. De mi magyarok, minden tekintetben úgy látszik, a' messze külföld' adózóivá születtünk. Engedje meg a' müvelt izletü, magas igyekezetü, szép tüzü szerkezője, hogy elébb külsejével ismertessük meg olvasóinkat; ezután belső becsének taglalására sietendők. Ez igen is természetes, mert — bár kit látánk a' csinos könyvet kezébe venni, első felkiáltása: ah! be szép vala!!

Habzó selyem kötését emeli a' pontossággal készült aranymetszés, bár a' lapok szilárdabban maradnának köntösükbe. Lelkes dalnokunk', magas buzgalmú szónokunk', Kölcseynknek képét, fájdalommal nélkülezzük. A' kit a' nemzet szeret, annak vonásait örömmel látná. Az aczélmetszvényeket (ismét felsohajtnnk, — bár honfikéz' szüleményei volnának), egyedül — mint művészi készítményeket tekinthetjük, elkülönözve a' zsebkönyv' tartalmától: minden vonal az angol jártasságot bizonyítja; — mi azonban, a' tájfestésnek és a' haldokló nőtestvérnek itéljük az elsőséget. A' bűvész, Emilia, Cromwell és a' leánya, jelesen a' Cromvell arczvonaljai, mind utánozhatlanok, felfogásuk, előadásuk 's árnyéklatukra nézve. A' papirost Fiume készitette, a' nyomtatás hibátlan, a' festék jó, a' betűk élesek 's csinos alakúak; jelesen dicséretes, hogy Bajza ur, olvasói' szemeit — óvattal, kimélőleg — az apró „non pareilt", a' menyire lehetett, kerülte.

A' honi dalnokok' szép sorát, Vörösmartynk, Zalánnak kosszorús irója 's talán honunk' legjobb epikusa — Rablójával nyitja meg. Fellengő érzést, eleven festést, magas képeket, hatalmas nyelvet, meglepő fordulatokat — barátja 's nem barátja — kénytelen Vörösmartynak sajátítani. Szeretnénk a' „rablóból" rajzokat látni. Ellenben Vörösmarty nem ura a'

rímnek; meglehet, hogy nyűgöt nem tűrhetvén szabad szelleme, örömestebb ömleng korlátozatlanúl, 's nem áldozza fel a' rímért a' gondolatot. — Kivánnók még is, hogy illy rímek, vőlegénytelen, tengeren, hajót, bolyót, gyöngy, köny, ostromát, vált, látomány után, be, kebele 's a' többi, elkerűltetnének. Jámbusai is szabadabbak, mint a' szigorúbb theoria elszenvedhetné — de a' hol plura nitent. Vörösmartytól vannak még továbbá: A' kis leány' baja. Mennyi lágyság! mennyi érzet! mennyi egyszerűség 's könnyűség! — itt a' versek édesen folynak, mint holdsugáros alkonyon a' kőmedres patak. Nincs literaturánknak költeményje, melly annyira szívből meríttetett volna, mint ez. A' túlvilági kép. Hány alakban mutatkozik Vörösmarty? Ez a' legtüzesb phantásiának szüleménye. A' földi körökön túltörőnek 's lángszárnyakon emelkedőnek. A' szép hajadon. Könnyű versezet. A' hontalan. Egy szomorú alak a' legközelebb lefolyt időből, erős szívható vonalokkal festve, óvatúl nemzeteknek. Keményy Simon, meleg honi érzelemtől dagadozó költemény; méltó Vörösmartyhoz.

Kovács Pál két elbeszélettel 's egy versezettel lépett fel. Elbeszélései levelekben vannak, holott ezen manier gyakron unalmas szokott lenni a' sokszavúság miatt; Kovács még is szerencsével kerűlé a' zátonyt; munkája könnyű olvasatú 's mulattató. A' Húshagyó Kedd folytatása a' Vízkeresztnek: már pedig én minden folytatásnak esküdt ellene vagyok, még azt sem szeretem, ha a' Rajzolatokban, Regélőben, Szemlélőben egy lapról másra utasitanak a' befejezetért, hát ha még évekig kell várni. — A' húshagyó kedd rakva van az életből kiemelt furcsa jelenetekkel 's ugy látszik, hogy az iró arra inkább törekedett, mint character rajzokra. A' polgárleányban több psychologiai vonalok mutatkoznak; szövevénye jeles. A' Director ur' arczképe nem eredeti. Scott Walternek valamellyik románjába jelen meg egy olly magister 's az ennek másolatja miniaturban. A' nyelv, könnyen folyó, gáncstalan. A' vád könnyű folyatú, elmés mű, anacreoni ömlengéssel.

(Vége következik.)

Literaturai világ.

Angliában VIII Henriknek az irlandiai kormányali levelezését kiadni kezdették, eddig három izmos kötet jelent meg, 's mennél elébbhaladnak, annál érdekesb lesz a' munka. VIII Henrik volt tudni illik az első angol fejedelem, ki terv szerint kezdett Irlandiának Angliávali egybekapcsolásáról gondolkodni. Ellehet azonban mondani, hogy VIII Henrikkel kezdődik Irlandia szerencsétlenségének bokros története.

1834. Helsingforban, Finn nyelven, Ingmann E. A. Anacreon és Sappho' odáit adá.

Lumsden Matthew az egyetlen, ki persa grammatikát adott ki. Tootingben, Márt, 31kén 1835ben halt meg. Korunkbeliek között ő egy volt azok közűl, kik az arab és persa nyelvet legjobban értették.

Entre Ducro y Minho tartománynak — Santa Maria de Merinhao nevű kolostorában — bibloszi Phibophöniciai történeteinek kilencz kötetét, mellyeket a' phöniciai nyelvből görögre fordított 's a' mellyek közűl eddig csak az első vala ismeretes, felfedezték. Rövid idő mulva a' világ elébe lépnek.

1835ben, francziaország, 82 museumot, 160 szép műiskolát számolt, — 2231 művész, jeles munkákat mutatott be, vagy készített. Egyedűl Párisban, 20 museum, 35 szép mű-iskola 's 1385 művész van.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében megjelent és minden hiteles könyvárosoknál találtatik:

KOTZEBUE ÁGOSTON'

JELESB SZINDARABJAI.

36 kötetben. Fordítva többektől.

Kötetenkint előfizetési ára — a' megfelelő csinos könyomással és borítékba kötve — 20 xr. pengő pénzb.

Már e' következők megjelentek:

1) Az Epigramm. 2) A' két Klingsberg. 3) A' kötőtűk és a' megosztott szív. 4) Gróf Benyovszky. 5) Cziterás és a' megyei szék. Eduard Skotziában, vagy egy szökevény éje. 6) A' keletindiai. 7) Bakóz. 8) A' zürzavar. Az országút melletti ház. 9) Csélcsap. 10) Az erdei tudós asszony, vagy: a' néma leventa. 11) Burgundi gróf. 12) Saragossa ostroma, vagy: Feldkümmel haszonbérlő menyekzője. 13) A' nap szűze. 14) Spanyolok Peruban, vagy: Rolla halála. 15) Az irótámasz, vagy: A' fiatalság veszélyei. 16) Látogatás, vagy: a' fényvágy. 17) A' nemes hazugság. A' veres köpönyeges.

Minthogy Kotzebue színdarabjainak nagy része, házi körökben szintúgy mint a' színpadon, használható 's olvasása nemesen mulattató: azt hivé a' kiadó, hogy közkivánatnak felel meg, ha jeles munkájinak egyarányos fordítását bocsátja a' közönség elébe, melly mind belső, mind külső értékére nézve megfeleljen korunknak. Alig van olvasója Kotzebuenak, kit — majd könnyűkre — majd nevetésre ne fakasztana; azért bizonyára minden könyvtárnak kedves szerzeménye leend, — így az olvasó közönséget, minél elébbi megszerzésére, ezennel barátságosan és tisztelettel felszólítjuk. A' szinigazgatók, különösen kedvelt adománynak tekinthetik Kotzebuet, mivel munkáji könnyen 's mindenhol használható színdarabtárt foglalnak magokban. Mind ehhez járúl még, hogy ára ezentúl rövid idő mulva felemeltetik.

FIGYELMEZTETÉS.

Kik lapjainkra előfizetni kivánnak, rövid ideig kaphatnak teljes számú példányt, mivel az előfizetők' számát felülhaladó példányokat nem nyomattatunk.

A' Szemlélő' szerkesztősége.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

5dik Szám. Péntek, Januárius 29én 1836.

Harag és párt nélkül.

AZ EGYESÚLT ÉSZAKAMERIKAI BIRODALMAK' LITERATURÁJA.

(Folytatás).

Mind ezen elemek, a' phantastikus Worthsworthban, a' kalóz' vad élete, a' bánat' dühössége, egy erős és szenvedélyes természetben együtt véve, Dana költeményének tárgyát képezik. Helyesen van kidolgozva, meglepő 's rövid képekre nézve gazdag; még is ugy látszik, hogy Dana ezen költeményével, saját köréből kilépett. Ő csöndes, szemlélkedő szellem, melly inkább van alkotva, hogy saját keblének tárgyai felett gondolkodjék. Mi köze neki, a' komoly, lágy 's testére nézve sinlődő tudósnak, a' bukaniaival? Mit tudhat ő a' Flibustierek' vad és törvénytől szabad éltük' módjáról? — Csöndes életképeiben, szende bánattal rakott Elegiáiban jobban tetszik 's e' nemben Worthswortha!, az előképével méltóan vivott.

Rewiewünk még számos másod rendű költőt és költőnét hord fel, kik az ének, költői elbeszélet 's a' leiró nemben, némelly jót, sok türhetőt, de nem nemzeti sajátságost adtak. Ezek között van Mrs. Sigorney H. Lydia, ez előtt Misz Huntley, Connecticutból, felette termékeny iróné, czélzata erkölcsi, vallásos. Őt amerikai Hemannak nevezik, az ezen név alatt ismeretes angol költőné szerint, kinek termékei, az érzet' tisztasága 's gyöngédsége által különböztetik meg magokat; de néha lágyságos érzelgésbe süllyednek. Ide valók továbbá a' bostoni költők: Pierport unitárius szónok, a' szövetségben felette kedvelt Spraque a' Shakspeare-re irt híres oda' szerzője 's különösen Willis, az előtt az American Monthli Magazin' kiadója, ez szép festészi talentummal bir. Brainard, ki fiatal korában halt meg, a' „Niagara rohanása" czímű költemény által vonta magára az olvasók' figyelmét. Neal John, mint „Jonathan bátya" szerzője Európában ismeretes, maiglan novellái, elbeszélései, költeményei, szindarabjai, ötven kötetből álló gyűjteményt alkotnak, mind ezek, az amerikai literatura' legeredetibb müveihez tartoznak. Nack James, az amerikai leghíresb költőknek egyike, siketnéma! Említenünk kell még Davidson Lucretia Máriát. Nincs azon individuálitás, mellynek élete, olly költői benyomást tenne, mint ezen fiatal dalhősnéé, kinek neve, csak akkor lett már ismeretes, midőn a' halál, ezen derék, valódi költői szellemű virágot szétdúlta. Lucretia 1808ban Platburghban született, vagyontalan, hanem müvelt szüléktől, kik ugy látszik, mind érzettel, mind kedvel birtak a' csodással határos talentumú lyánka' szép kifejlését részvéttel ápolni. Már élte' negyedik évében, az illy korú gyermekek' eleven játékait futva, ábrándos egyedülségbe vonta magát a' kisded lyánka, hol titokban, egészen saját találmányú vázlat könyveket készített, ezeknek egy részét rajzolatokkal borította el, másikát pedig a' nyomtató betűkhez hasonló, elosztás nélkül egymásba szőtt szavakkal irkálta be, ezen hyeroglíphek alatt fáradságos fejtegetés után, versek találtattak, mellyek az átellenben álló ábrázolatokkal egybekötésben valának. Lucretia majd nem könyekbe olvadott fel, midőn titkát anyja felfedezte 's midőn vázolatkönyveit visszakapta, legott mind megégette. Későbbi korában is gyakron cselekedte ezt, ha költeményei felfedeztettek, főkép készületlen állapotjukban. Költészi talentuma legelső elismerést nyert Washington születése napjának nyilvános megülésénél, mellyhez az atyja magával vitte; ő itt annyira elragadtatott a' hős iránti tisztelet' érzetétől (kinek élete már ez előtt is, eszmélkedési' tárgya vala) hogy mihelyt haza jött, tüstint leült, hamvvedret rajzolt neki 's ehhez nehány mély érzelmű verseket irt. Fájdalom! ezen szép természet ugyan az által, a' mivel magát neme 's korabeliektől megkülönbözteté, emésztetett meg, tudni illik lényének szüntelen munkásága 's szellemi tüze által, a' mi ugyan lételének becsét emelte; hanem egyszersmind azon kimondhatlan, végtelen belső vágy által a' poesisba olvadott szellemét szétdúlta. Szellemének ingerlékenysége 's elragadtatása olly nagy volt, hogy valamelly dal vagy ének' hallására álélásba merűlhete. Tizenhat esztendős korában szűnt meg lenni ezen különben is gyönyörű költőlyánka. Aug. 25én 1825ben, erőtető foglalatosságainak következésében, épen midőn felette gazdag hajlomásainak (Anlage) tökélyesb kifejlése kedvéért, a' tartomány' nagyobb nevelő intézetébe készült. Ámbár Lucretia, munkájinak egy harmadánál többet égetett meg, hátramaradt költeményeinek száma még is 278ra megy, mellyek a' költőné' életrajzával összegyűjtve találtatnak ezen czím alatt: „Amir Khan and other poems, the remains of Lucretia Maria Davidson. With a' biographical sketch, by S. T. B. Snorse. New-York 1829." Ezen költemények, mellyek külső formájukra ugyan ki nem elégítenek, még is nem ritkán, a' magasb ihletés' olly nyomait mutatják, melly őket a' mindennapinál magasbra emeli. Találkozik közöttök öt nagyobb költemény több énekekben. Három Románt befejezetlenül hagyott Lucretia 's 's egy Tragödiát; már tizenhárom esztendős korában irt.

„Mi azt hisszük" igy folytatja az amerikai tudósító szavait, megmutatánk, hogy Amerika olly költészeti teljel bir, melly tünékeny figyelemnél többre méltó. Ezen költészetnek leguralkodóbb bilyege tiszta, ép erkölcsiérzet. Bár mennyit olvastunk az egyesült birodalmak' literaturájáról, nem emlékezünk egy erkölcstelen és vallástalan sorra sem. Figyelmet érdemel azon tiszta buzongás' szelleme is, melly ezen költeményekben uralkodik távul azon beteges Misanthropiától, melly Anglia' ujabb poesisában dühödött. Worthswosth 's Mrs Hemans Byronnál inkább előképei az amerikai költészetnek. Az europai, nevezetesen az angol kritika az amerikai iróknak sze-

mélyes sajátság 's az ujság híját veti szemére; hanem emlékezzünk meg arra, hogy az amerikaiak félszázad előtt Miltont és Shakspearet földijeiknek tekintették, 's hogy a' nyelv Amerikában és Angliában még mindig ugyan azon szabályokat 's mutatványokat követi, 's ugyan azon forrásokból ömlik. Méltóképen talán élénkebb lelkesülést kívánhatnánk a' természet tekintetében, olly honnak lakójától, mellynek hegyei 's folyami még szűzi tisztaságúk; hanem a' költészet a' polgarisodás' magzata, 's a' költő uj-yorkban és Bostonban nem lát több fákat, tisztább folyókat, magasb hegyeket, mint Worthsworth vagy Southey Cumberland' tavai között. A' gondolat dúzs tudós vagy a' város lakosa az, ki költészi szellemet ölt magara (!); a' vadonnak favágója, 's a' Prairiek' vadássza inkább arra gondol mit fog enni, 's hol hál meg; mint arra, milly uj nevekkel lehetne az általok ismert természet' csodáit felruházni. De a' külvilág' vonaljai Amerikában magasb bilyegeket viselnek, 's a' köztársaság alakja' terjedetére, intézményeiben és segéd eszközeiben nagyságos; 's mind ennek egykor a' tartomány literaturájára felséges fényt kell hinteni, 's fog is; — de hihetőleg nem olly hamar. Most még az amerikaiaknak többfélék' tanulására elfelejtésére kevés idejük van. Idő 's kényelem, sűrűsödő népesség, magasult fínomság, 's politikai zavartalan nyugalom kívántatnak arra, hogy literaturai hajnalfény derüljön. A' maga idejében mind ezen feltételek teljesülendnek, 's akkor Amerika uj literaturát nyer, szembetünő okoknál fogva különbözőt mind attól, a' mi megelőzé, 's a' mi követéndi."

Az amerikai Rewiewer, mellyet eddig követtünk, azt hiszi, megmutatta, hogy honának literaturája figyelemre méltóbb, mint eddig az europai kritika tartotta. Ez, mind addig mig az Angol literatura sarjazatának tekintjük, igaz lehet, hanem azon ítéletet, hogy eredetiségnek azaz: szellemi szabadsággal biró nép' életéből származó érzelmi vagy nézőponti felfogásnak hijával van, nem lehet visszatorlani, 's ehhez a' biráló maga is alig mert fogni. Ezen töredékenységnek, valamint egy átaljában az atlanti Oceánon túli létező szellemi életnek arnyékoldalait a' Revue des deux mondes-nek egy czikkében alapokaiból kifejtve találjuk. Mi belőle a' következendőt kívánjuk közölni.

„Az ige (igy ir a' franczia biráló) mindig a' nemzetek valódi köteléke marad. Azon ember, ki a' mi nyelvünket beszéli, testvérünk. A' francziául beszélő canada soha sem fog megszűnni franczia lenni, Peru és Mexico köztársaságait soha sem hagyja el a' Spanyol szóhagyomány; 's szintúgy húsz függetlenségi háború sem fogja az amerikai egyesületet arra vinni, hogy angol 's puritanus ne maradjon. Az idiom közössége képezi a' szellemi érdekek' közösségét, az ige erősb az idő' 's térnél, láthatóvá lett népgondolat. Olly gyarmatok, mellyek nyelvüket valamelly müveltebb tengertuli néptől kölcsönözték, soha sem birtak saját literaturával. Legyenek járomban, legyenek lázadásban, vagy felszabadulva, a' nyelv örökké az anyahonhoz csatolja őket. Hogy valamennyire Angliától különbözzenek a' scotiai költők angol Dialectust alkalmaztak, de mind eddig egyedül az angol literaturának valamelly árnyéklatát hozták elő. Ha valamelly gyarmatban, és hasonlóan vagy ugyanazon nyelven beszélő tartományban valamelly nagy iró lép fel, csak hamar egybeolvad a' székvárosok' jeleségeivel. Mejiko jeles számú költől közül eddig csak egy lángelméjű férfi tüntette ki magát, és ez Don Ruiz Juan de Alarcon y Mendoza, hanem gondolat, kép, szollásmód, minden spanyolos, spanyol anyanyelve minden változatnak ellenszegülve, csupán a' spanyol szellem műszerének engedte magát használtatni. Semmi mejikói sem találkozik Alarconnak, ezen csodálando dramatikusnak munkájiban, a' ki ítéletünk szerint ámbár Lope de Vegát sokkal felülmulja, még is elfelejtetett, 's igazságos méltánylást, csupán az utóvilágtól várhat. Az egyesült birodalmak angolok, 's nincs külön Literaturájok. Ez a' nagy nép, ez a' húsz köztársaságra szakadt köztársaság, melly még százat is szülhet és fog is szülni, ezen uj Európának, melly az ó világ minden eseményeinek ifjitására van rendelve, 's tán visszahatólag, ennek magának óriási mutatvány képül szolgálhatand, nincsen saját Literaturája! Nem, az illy szűz, az illy hallatlan, minden multhoz hasonlatlan polgari társasulatnál honszülött szózatot, nemzeti kinyomást nem találhatott! Cooper Fenimore, 's Irwing Washington testestől lelkestől angolok, ez Addisont másolja, ama Scott Walter után képezi magát. Hanem még más okok is vannak, miért nincs a' szövetséges birodalmaknak saját Literaturájok. Felekezeteskedők, kik Európában szorongattattak üldöztettek, északi Amerikába hajóztak, hol szabad és kényelmes létezést remélhettek; különféle népek kalandorai hasonlót tettek, 's ama pompás vadonokat nemzetek' észrevehetlen csiváival ültették be. Az őslakosok nyomról nyomra az erdőkbe 's Savanokba visszatolatva, majd egészen eltüntek, a nélkül hogy nemzeti sajátságaikat a' győzelmeskedőkéihez elégesítették volna, 's az életdúzs vadon fiainak Geniusza nem önté erejét az europai szellembe.

(Folytatása következik.)

Aurora, hazai Almanach. Alapítá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. 1836. Pesten. Ifjabb Kilián György' költségével. lap. 388.

(V é g e).

Czuczor ur az augsburgi ütközet' és az aradi gyülés' zengője, hat népdalt adott, mindenike népszerű együgyűséggel, könnyű felfogással ajánlkozik, a' poetai szellem mindenikében melegítőleg leng keresztül. Minekünk azonban az első öt leginkább tetszett.

Memnon szobra, a' sokoldalu szorgalmas Vajdától, mind azért hogy uj eddig literaturánkban alig érdeklett szinhelyre vezeti, mind azért hogy elmellőzvén az untatásig különféle szinezetben ismételt tájfestéseket ügyesen, 's magának azt, a' mi nehezebb, a' lélek festést tüzte ki czéljául, jutalmazza olvasóját. Az eleven indulatrajz föbecse müvének, leginkább kitűnik ez a' gerjedékeny indulatu Stephanos, 's Ozimandianak a' tisztán, híven, szeplőtlen kebellel szeretőnek characztereiben, még Stephanos is, ki zajongó szenvedélyétől elragadva, tettei által felháborítja maga ellen az olvasót, véglemondásával 's megtértével megengeszteli. Az előadás könnyű, 's nem száraz, a' részeltetők, ha gyérebben fognának előfordulni, talán kelle-

mesbé tennék a' nyelvészetet, meg lehet hogy a' szokás idővel mind ezeket, mint némelly szokatlan ejtéseket elfogadhatóbbaká teendhet, az illyesek azonban csak annak tanúi, hogy nyelvünk nem fordulhat könnyeden, és soknak kifejezésében megakadunk, azok közé számoljuk ezeket „bátyám vétked miatt vérzett el“ „én vagyok a' fő vesztő“ 's bennök a' menny' két csillaga nyílt föl 's a' t.

Garay ur több versezetet fűzött csinos koszorúba, esdeklése lejtékeny, megakasztja benne még is a' figyelmes olvasót ezen kifejezés. „E' friss harmatra éhezem.“ A' postasipba görög tüzet 's végén az epigrammai nyilat nem találjuk, 's kedvesebb ennél az Emlékjelek című, a' Lyánka szeme kielégitő, főkép ha ezen erőtetett rimet sugárival, uszdogal elfelejtjük. A' harczban haldokló magyar, meleg érzet' szüleménye, 's hevít, szintúgy barátjává teszi Garay ur sirjával az olvasót, nem különben a' költő szerelmével, 's mennyivel meglepőbb epigramm a' kedveshez a' postasípnál, maga a' szerző megvalja. A' szorgalmasb irónál megint gyöngébb a' szent hely. Garay urtól méltán sokat várhatunk.

Bástavi (álnév) valódi nevét nem ismerjük, de legyen bár ki, kedvesjelenet Literaturánk' egén. A' csapodárság, szerelem, jelesen a' kisértet, epigrammai eret, Csák az eleven biztatás 's a' komolyabb foglalatu versezet a' búsongóhoz ohajtatják mennél többet áldozzon a' honnak, 's örömest tartjuk tévedésnek az illy sort „Hintsd be véle pusztaságit.“

Tóth Lőrincz urban a' költő ejszakaji, 's a' Vándor irójában, eddig ismeretlen ügyes dalnokot üdvezlünk. Vándora minden kebelben édes érzeményt fog felkölteni.

Bajza urtól (mi itt megkülönböztetjük Bajzát az Aurora kiadójat, Bajzától a' kritikai lapok kiadójától) nem nyert az idei Aurora prozában semmit, a' mit igen fájlalunk; van ellenben hét majd nagyobb majd kissebb versezete, ezek között Emmának 's a' tél 's tavasz czíműnek nyujtjuk a' koszorút, kellemetes a' kis leány dala, mindenike müvelt izlést, tiszta nyelvet mutat, de az eljegyzett, szép tüzéből, végsoraival veszt. A' halász legény' dala 's a' bojtár, szép ömlengésük által kedvesek.

Csató Pál urnak Sonettje Buziáshoz e' nemben Literaturánk elsőjihez tartozik, főkép a' második négyes olly könnyű, hogy könnyűségével bájol. Csinnal adá az olaszból fordított darabocskát 's mennyivel nyert volna, ha lágyabb édesebb hangzatú rimeket választ.

A' pusztai kalandban Gaal ur a' hortobágyi Rinaldo Rinaldininek zöld Marczinak életéből egy episodot nyújt, minden pipérétől menten, egyszerűleg 's igény nélkül magasb müvészi követeletekre, igy a' kritikának elég legyen mondania, hogy könnyen olvasható. Ugyan ezen szerzőtől van a' Portugali gróf czímű elbeszélet, szinte mint Memnon szobra uj körökbe vezet, honszülöttet emel hősévé, a' regényes spanyol földre költözteti a' nagy tetteket véghez viendőt 's érettök szép szerelmi dijt aratandót. Mi a' portugali grófot Aurora gyöngyének valljuk, mind a' költészeti találmányra, mind előadására nézve, stylje tiszta, szerény, nem magasan röpkedő, 's még is minden fagytól ment, a' nélkül hogy érzelgési kiömlésekbe, vagy virághalmozásba merülne, 's épen egyszerűsége az, a' mi vonz. Ha

a' tisztelt iró (kit nem ismerünk) elbeszéleti literaturánkat megajándékozza, rövid idő multa gazdagabbaknak vallhatandjuk magunkat, és szépeink nagyobb örömmel fognak a' honi elme termékek után nyúlni, holott most inkább a' német Spindler, Beckstein, Schäfer 's másoknak müveit hajlandók unalmuk' üzésére szép kezeikbe venni. Az Idealba olasz tűz, olasz könnyűség ragadja el az olvasót, 's ha tán valamit távoztatni szeretne, az egyedül ezen sor lenne „Egebb az égnél lángja kék szemének.

Székácstól három költészetet bir Aurora, legszebbike Cseszneknára, ennek végzete gyönyörű, hatalmasan megindító. A' szlav dal, a' mennyire ezen nemzet' poesisével ismertet meg, kedves. Kosciusko' halma Krakoban csak annyiba érdekel, mert nagy nevet említ, mellynek hallatára magasb érzettől dobog az emberszív — a' szabadság' — édes emlékezete az, melly varázs erővel ihleti a' beblet.

Fáy ur ifjú képzelettel költötte a' Sió című tündérregét 's elégedetlenül nem teszi le a' szép olvasóné az Aurorát, ha ezt átolvasá, az articulus kikerülése utáni törekvés itt ott némi nemű fesszeséget okoz a' nyelvészetben 's Fáynak ezen müvében magasb Aestheticát is találunk, mint más munkájiban, mellyekről külön szóllandunk. Némelly toll tévedések itt is csúsztak be — illyen p. o. a' 171 l. hol Horka Helkáról azt mondja, „ármányosan hunyjon el Helka, az utált osztó.“ Ó nem osztó hanem osztozó, Helka nem osztja el a' vagyont, hanem részesülendő 's osztozandó a' vagyonban; továbba borzadozó szem, a' borzadás az egész testre hat, 's a' szív' hirtelen meglepetéséből, undorodásából szarmozik.

Erdélyi János urnak magas buzgalmú költeményeit részvétlenül olvasni senki sem fogja, azon meleg, azon méltán banátos érzet, melly bennök leng, szivárogjon minden honfi szívbe át, lelkesítsen mindenkit hatásra's tettre; meg nem tartoztathatjuk magunkat miután Holló urnak Hűség című versezetét említésre méltónak tartjuk 's a' kiadónak magas erőt 's buzongást kivánunk a' szép kezdet' folytatásához, hogy észrevételeinket Erdélyi ur' verseivel ne végezzük.

Oh áldj meg, mikint megáldál
Vészinkben ekkorig,
Hírünk fényes kelettől
Hordozva nyúgotig.
Polgár erényt lobogtass
A' honfi' kebliben.
Tartsd fel magad a' földi
Királyok' képiben.

Támaszd fel újra a' hont
Erkölcsöst olts belé,
Hogy közhatás buzogjon
Közérdekek felé.
'S ne lásson olly hazát, mint
Dicső magyar hazánk,
A' messze elmenő nap,
'S a' nagy kerek világ.

Literaturai világ.

Az orosz literaturában — Nesztor', évkönyv-iró munkájának valódisága iránt — eleven pennaharcz kezdődött (valjon csipősek e' felek' véd-iratai?). Ketschenowszky, a' történet tudományjának tanitója Moszkwában inditotta a' kérdést; ellenben Pogodin ur hatalmasan pártfogolja a' szerzetest.

Marseilleben az arabnyelv' tanitó széke alapitatott, hogy ott több ifjú tanitassék, ki Algierban a' kormány' szolgálatjába fog lenni.

Német országban felszólitás történt, hogy a' literaturai közlések könnyebbitésére, minden nyelvben a' csinosabb és gömbölyűbb latin betűk használtassanak.

Risum teneatis amici! Egy német lap azt mondja: Magyarországból jelentik: hogy a' polgarisodás és a' Literatura szeretete 's ápolása óriás lépésekkel halad elő. Mit mondunk erre?!

ÉRTESITÖ.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében megjelent és minden hiteles könyvárosoknál találtatik:

MEZEI GAZDASÁG' KÉZIKÖNYVE.

Irta BURGER JÁNOS,

Orvos Doctor, cs. kir. gubernialis Tanácsnok, a' tengerparti telek-elintézés tartományi biztosságnál Referens, a' brüni, görzi, grätzi, klagenfurti, laibachi, müncheni, prágai 's bécsi mezei társaságok tagja.

Forditotta

SZÖLLÖSI CSICSERI ELEK,

több uradalmak' nyugalmazott kormányozója.

Kassán, 1835. 2 kötet nagy 8-ad rétben csínos boritékba kötve 4 for. ez. pénzb.

JÁCZINT.

Zsebkönyv. Szerkeszté és kiadá Kovács Sámuel Eperjesen. Első év. Kassán 1836. Ára csinos boritékban kötve egy kömetszéssel 1 for. 30 kr. p. p.

KOTZEBUE ÁGOSTON'

JELESB SZINDARABJAI.

30 kötetben. Fordítva többektől.

Kötetenkint előfizetési ára — a' megfelelő csínos könyomással és boritékba kötve — 20 xr. pengő pénzb.

Már e' következők megjelentek:

1) Az Epigramm. 2) A' két Klingsberg. 3) A' kötőtűk és a' megosztott szív. 4) Gróf Benyovszky. 5) Cziterás és a' megyei szék. Eduard Skotziában, vagy egy szökevény éje. 6) A' keletindiai. 7) Bakőz. 8) A' zürzavar. Az országút melletti ház. 9) Csélcsap. 10) Az erdei tudós asszony, vagy: a' néma leventa. 11) Burgundi gróf. 12) Saragossa ostroma, vagy: Feldkümmel haszonbérlő menyekzője. 13) A' nap szüze. 14) Spanyolok Peruban, vagy: Rolla halála. 15) Az irótámasz, vagy: A' fiatalság veszélyei. 16) Látogatás, vagy: a' fényvágy. 17) A' nemes hazugság. A' veres köpönyeges.

Minthogy Kotzebue szindarabjainak nagy része, házi körökben szintúgy mint a' színpadon, használható 's olvasása nemesen mulattató: azt hivé a' kiadó, hogy közkivánatnak felel meg, ha jeles munkájinak egyarányos forditását bocsátja a' közönség elébe, melly mind belső, mind külső értékére nézve megfeleljen korunknak. Alig van olvasója Kotzebuenak, kit — majd könnyűkre — majd nevetésre ne fakasztana; azért bizonyára minden könyvtárnak kedves szerzeménye leend, — így az olvasó közönséget, minél előbbi megszerzésére, ezennel barátságosan és tisztelettel felszólítjuk. A' szinigazgatók, különösen kedvelt adománynak tekinthetik Kotzebuet, mivel munkáji könnyen 's mindenhol használható szindarabtárt foglalnak magokban. Mind ehhez járúl még, hogy ára ezentúl rövid idő mulva felemeltetik.

TERMÉSZET HISTÓRIA GYERMEKEK'

számára.

Raff György Keresztely, göttingai oktató' eredeti kiadása után készült második magyaritás. Tizennégy színezett Táblával 's egy Czimképpel, kiadta Werfer Károly.

Ára, kőre nyomtatott ékes boritékba kötve, 3 ft. 30 xr. pengő pénzben.

Mennél kevesebb gondal vagyunk a' gyermekeknek anyanyelvünkön való oktatására, annál nagyobb szívességgel és részvéttel fogadhatja a' közönség, Raff természeti historiájának ezen második czélszerű kiadását. Az előadás' könnyűsége, melly a' gyermekkorhoz van alkalmazva, könnyebbíti a' tanító' fáradságát 's magát a' gyermeket is mulattatja, ha foglalatoságtól ment óráiban Raff' természet historiájához folyamodik, 's mi szükséges a' természetet ismerni! Csak egyedül akkor remélhetjük nemzeti nyelvünk' virágzatát, ha a' tanúlmányok honi nyelven fognak mindenütt előterjesztetni, mint más országokban. A' forditó igyekezetének a' kiadó, a' munkának csinos, költséges kiadásával megfelelt. Úgy hogy Raffot minden atya örömmel adhatja gyermekei' kezébe, mind a' belső mind a' külső csinosságához járúl még a' munkának mérsékelt ára.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

6dik Szám. Péntek, Februárius' 5én 1836.

Harag és párt nélkül.

Aurora, hazai Almanach. Alapítá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. 1834. Pesten. Ifjabb Kilián György' költségén.

Aurora, hazai Almanach. Alapítá Kisfaludy Károly, folytatják többen. 1834. Pesten. Trattner' és Károlyi' tulajdona.

Már a' mult század' végével kezdett a' minden szépért 's jóért lángoló, és mindenek felett közhasznúságra törekedő sup. Kis János egy zsebbe való könyvet, de a' tulajdonképi Almanach-literatura nálunk az Igaz Sámuel'*) Zsebkönyvével kezdődik, melly későbben Hébe nevet nyert. Ezt követé, némelly nagy buzgalmú hazafiak' önkéntes ajánlataik által létre hozatva, az Aurora, 's majd az Esztergami Uránia és a' kassai Nefelejts, az Auroránák méltó vetélkedő társa, mellynek megszüntét nem fájlalnunk lehetetlen; mivel ez, mind kötött, mind folyó beszédben a' legszebb darabokkal jeleskedett. Azonban legnagyobb hatással a' haza' egészére az Aurora volt, 's ez az, mellynek állandóságot is legtovább engedtek a' kegyes végezések. Ez ugyanis a' Kisfaludy Károly' halálával, ki azt első kiadá, nem csak meg nem szünt; sőt az 1834-dik évre párosan jelent meg.

Midőn Bajza, ki az Aurora' szerkesztésében Kisfaludy Károly' nyomaiba lépett, a' maga 1834-dik évi Auroráját Károlyitól, kinek azt eddig adni szokta, elvévén, ifjabb Kilián György könyvárosnak adá el: a' Trattner-Károlyi könyvnyomtató intézet hirdetést bocsáta ki, hogy ő is maga részéről az Aurorát folytatni fogja, országszerte tisztelt literatorunk, Szemerei Szemere Pál' szerkesztetése alatt. Ez a' hirdetés örömet és édesen gerjedező reményeket támasztott a' honi ügy iránt lángoló keblekben, kik tudják, melly hathatós eszköze legyen a' nemes vetélkedés az előmenetnek. De e' tiszta örömet csak hamar megkeseríté minden jobb érzésüekben az a' kedvetlen per, mellyet Bajza az újabb Aurora ellen indított. Az egész per sokkal ismeretesebb mindenki előtt, mint sem azt itt újra végig vítatni szükséges volna; itt csak magokról a' két Auróráról leend szó.

A' Bajza' 1834-dik évi Aurorája olly külső dísszel jelent meg, millyennel Zsebkönyv nálunk még soha sem; annál inkább lehet sajnálni, hogy bel-értéke a' kül-fénynek sok részben nem felel meg. Egész kiterjedésű birálgatása illy aprólékos darabokra, mellyek egyébkint is az olvasó közönség' nagy része előtt ismeretesek, hasztalan tűrelem-kisértés és idő-vesztés volna, mellyre nézve csak nagyjában kivánja Rec. némelly figyelemre méltó pontok iránt itéletét hallatni, másokra hagyván annak eldöntését: vallyon egyenes itélete e' részben, javallást vagy meg torlást érdemel e?

Nagyobb részét a' tartalomnak elbeszélések teszik, mellyekben az úgy nevezett uj iskolának több vagy kevésb nyomai látszanak, 's ezek, hol tűrhetőbb, hol kedvetlenebb színekkel tünnek fel. E' különös befolyást mingyárt az első elbeszélés' (A' Tétényi éjszaka') szerzője, Fay Adrás sem kerülheté el, kinek korábbi műveit a' correctségre ügyelés mellett a' természetes irásmód is kedveltette. Mert itt a' természetesség helyett olly mesterkézettségeket látunk, mellyek az előadás' ékességét 's kedves folyamát, sőt néha még helyességét is (p. ó. „Ó maga ura vala 's kedvező környülményeinek," 20. l.) sértik. Mi ékesség van az illy srófos 's szinte burlesque-kel határos sententiákban: „Gódor biztos elégedés' mosolyával törölgeté meg füleivel barátkozó bajuszát, szint' azzal emelé fel tölt poharát, 's kétségbe nem vala hozható, hogy mindjárt a' kolbász' lenyomtatása után egyenesen Sáli' egészségének vala szánva annak ó Tétényi tartalma." 36. l. Az olly szükségtelen elméskedések is, mint mikor Orbayról, ki az aggkornak némelly való rajzai mellett, egyébkint is nagyon nevetséges személy gyanánt van előadva, ez mondatik: „hogy fogai nem vaczogának, csak az vala oka, hogy — egy sem volt már állkapczái között;" (23. l.) egy díszkönyvbe szintúgy nem illenek, mint a' Csokonai „Szeme nem sír, még is nedves" sem. — 'S melly szembetűnő fogyatkozás magának az elbeszélésnek alkatására nézve, hogy annak egész bonyolódása, az eltévesztett kályhafűtésen kivül, részint a' Lafontaine' Sonderlingjéből, részint a' Kovács Pál' Vizkeresztjéből van merítve! 'S micsoda nem természetes eset, a' kosárnak puszta híre' hallására, egészen némán, egészen szenvedőleg, egyszerre odébb állni, 's meg az ut' közepéről szint' olly rögtön újra visszahajtatni! Azonban ezen fogyatkozások' említésével nem akarja Rec. a' darabnak jobb oldalait megtagadni, 's ezek közt különösen figyelmessé teszi az olvasót a' Tétényhez érkezésre, hol a' téli est, az akkori környülményekkel együtt valódi pittoresque előadás; továbbá a' vacsora felett folyt beszédekre, mellyek csinosan 's characterfestőleg vannak adva; és Bálint magányos Conversatiójára Évikével, a' vacsora után. — Ellenben a' magyar öregek' nyelvén beszélő Orbay' szájába helytelenül van adva az az „eljátszád idvedet." (43. l.) Igy egy magyar öreg nem beszél.

Az Othman' ünnepe sem egészen üres mesterkézettségtől 's dagálytól, ámbár egyébkint csinos 's tanult nyelven van irva. A' bonyolodat' kifejtése hasonlóúl mesterségesen megy. — Hanga, a' muzsika' kifejezésére, nem a' szerencsés újitások közzé tartozik. Hanga, magyar-nyelven egyebet teszen; ezenkivül hangot nem csak muzsika ád.

Senkire sem volt talán olly ártalmas befolyása az új is-

*) Hibásan iratik a' Közhasznú Esmeretek' Tárában (XII. köt. 481. l.) „Hébe, mellyet Edvi Illés Pál Bécsben indíta meg, a' kiadó' halálával megszünt." Edvi Illés Pál sem Hébét nem indított meg, sem meg nem holt; hanem mind eddig egyike élő és munkás literatorainknak.

kolának, mint Kovács Pálra, ki első felléptétől fogva (kicsinyből mi lessz?) a' Vízkereszt-jeig, kedves könnyűség, természetesség, gazdag leleményesség és elmésség által maga iránt nagy és szép reményeket támasztván, minekutána az új iskola' írásmódját tevé példányává, mesterkézettségre, üres czikornyára 's dagályra tévelyedett, mit itt álló elbeszélése is (ki hitte volna?) igazol, mellyben az, ki korábbi műveit olvasta, igen kevés helyen fog Kovács Pálra ismerni. Igen sokra mennének itt a' kimutatások; egy-két példa legyen elég. Melly szükségtelen hiú ábrándozás egy levél' látásakor: „Oh boldog titok, meg ne nyilj; mert homály-kebled mennyét rejti a' szívnek, melly olly hamar elröppenend feltörtével a' gyáva, a' hűtelen őrnek!" 's még a' mellett minő dagállyal párosulva. És alább: „Mohón kapa az a' pecséthez, 's haj, mi könnyen törik az, melly ha erősebb, éveken át édes reményekkel táplálhatná a' vágyó lelket; (141. l.) micsoda üres semmi ez! — 'S hogy még egyet említsünk, melly ízetlenség ez: „'S ha azon jó betúk, mellyek nem tudom micsoda bűnökért, vakságra és siket-némaságra vannak kárhoztatva, ép érzékekkel birnának, most bizonyosan kedvökre elkaczagták volna magokat." (142. l.) Az ilyeket semmiféle stilus sem változtathatja szépségekké, 's valóban kár Kovács Pálnak a' maga erejét és tagadhatatlan talentomát mások balvélekedéseinek igy feláldozni. Mi magát az elbeszélést illeti, Rec. megvallja, hogy annak mind bonyolításában, mind kivitelében több eredetiséget 's különféleséget lelt, mint a' Tétényi éjszakában.

Első helyet érdemel, Rec. véleménye szerint ezen elbeszélések közt a' Csató Pálé (Egy nap Szliácson), melly a' művelt, kellemes és érdekes előadás mellett nagy saját-erőt tüntet ki, mi miatt az olvasó néhol szokatlan szólásmódra is bukkan, de a' mellyeket egyenesen hibáknak nem mondhatni. Egyet mindazáltal Rec. nem mellőzhet el egészen, p. p. „Fiatal és független: borúlt; fiatal és ép: borúlt; fiatal és nőtelen: borúlt 's makacsszomorú és emberkerülő és bizarr." Ez nagyon is sajátságos figura és periodus-alkotás.

A' kecskebőr Vörösmartytól, mulatságos pórrege, a' szerzőnek ismeretes gazdag erével 's a' póri geniusnak és életnek a' legkisebb körülményekig hív festésével készítve. De épen e' hív festésnél fogva olly alacsony körbe helyezé magát a' költő, hogy több művelt érzésű olvasók, kik illyest Aurorában nem vártak, megbotránkozva és bosszankodva veték azt le kezeikből.

Még egy prózai darab van a' könyvben, melly a' szemere' Aurorájának utánzásából származott, és több tekintetekből figyelmet érdemel. Ennek tárgya: Buda és Pest, mult, jelen, 's jövő korában festve; Toldy Ferencztől. Toldy igen tanult nyelven ir; de kár, hogy németségét a' mellett is mind ez ideig sem feledheti, vagy talán azt még a' magyar nyelv' tökéletesítő eszközének is hiszi; a' mi pedig, mint tudjuk, csak addig állhat, mig a' nyelv' geniusán erőszakot nem teszünk. — Szép az, mit a' jelenkori pestiekről mond: „A' pestiek, a' mit felmutathatnak, kezdetnek mondják; 's ez látatja, hogy tudják mi kell még, 's igy haladások bizonyos." — De nagyon élénk ellentétben áll ezzel, mit az egész hazára nézve mond, hogy a' Kisfaludy Károly' helye még 1850-dik évben sem lesz kipótolva. Illy jóslatot, minthogy a' jóslói tehetség tőlünk emberektől megtagadtatott, senki pártszellem nélkül nem tehet. Meglehet, hogy azon pártra nézve, mellynek fejében Toldy szól, az állitás igaz lehet (ámbár ebben sincs csalhatatlan bizonyosság); de egy párt és egy nemzet nagyon különböző ideák, — 's Rec. ki Kisfaludy Károly' érdemeit minden hivatlan imádóinál jobban ismeri és tiszteli, nem vehetné reá magát, hogy azokat illy nevetséges és mesterséges útakon ismertetgesse egy egész nemzettel.

A' versezetek közt legnagyobb kiterjedésű művet alkotnak azon töredékek, mellyek itt Czuczornak egy új epószából Hunyady Jánosból közöltetnek, 's mellyek egy epizódot Korog Bánról 's családjáról adnak elő. Az a' gazdag egyszerűség, melly Czuczor' hősköltéményeit bélyegzi, itt is egész erőben mutatja magát; hasonlatai jól találtak és meglepők; nyelve csinos, tanult; versei könnyen folyók és szép hangzatúak. Ennek bizonyitására igen sokat kellene kiirni, ahozképest e' helyett inkább az illy hibásabb sorokra kivánja Rec. az érdemes szerzőt figyelmeztetni:

— kezeit kócsolva Halil hallatni kerédzék. (100. l.)
Tüstént 's hagyjátok e' várt a' mozlemimeknek. (103. l.)
— — — im paripám habrongyokat izzad. (117. l.)

Az első a' nyelv' természete ellen; a' második (ámbár a' caesuráért bocsánandó) a' vers-alkat ellen; a' harmadik az egyszerűség ellen hibázik.

A' kisebb versezetek közt fő helyen állnak a' közönségesen ismert koszorús költőnek, Vörösmartynak művei, és ismét ezek közt méltán foglalá el a' legelső helyet az Ősz Bajnok, melly egy valódi felséges compositió, és a' bámulást érdemlő művészet mellett, olly tisztán magyar, olly híven character-festő, 's az időkor' tonusát viselő, minél még kapóbbat alig gondolhatni. Melly hív rajza Toldynak ez:

Csak busúl, csak őszül
Vég — 's határtalan;
Mert hajh! kedve nincsen
Élni bajtalan.

'S mint fejti és festi a' charactert, midőn a' rosz hírrel tova szaguldani akaró lovagnak lovát buzgányával lesujtja, 's ekkor megszólal hatalmasan dörgő szavával:

„Most beszélj te roszat
Hirdető madár,
El, tudom, hireddel
Nem repülsz te már:
Czímerét magyarnak,
Szólj, ki nyerte meg,
Hogy fejét a' villám
'S Toldy csapja meg?"

A' bérekesztő stanzában a' fenség kimondhatlan édességgel van párosulva az ünnepéllyel 's szívhatóval:

„Másszor, úgymond, e' szent jelnek (az ország czímerének)
Ha erőtök nem felel meg,
Békét hagyjatok.
Küzdjön, a' ki mer, czímére,
'S türje, kit milly végzet ére:
Rám ne várjatok:
Engem a' mély sir' partjára
A' halál vár vég csatára."

Különös szépségűek Vörösmartynak epigrammái is, és az Utóhang, Cserhalomhoz, Szép Ilonka a' magasb ihletű költések

közé tartozik, és a' művészi studium mellett nagy szépségekkel gazdag; kár hogy alakjára, sőt tárgyára nézve is mesterkézett.

Mások művei között legtöbb figyelmet érdemlenek ezek: A' völgyhöz; szép lyrai darab — A' visszatért; gyöngéd 's édes rajzolat, — és Az éji dal; Uhland után, — mind a' három Bajzától. Nagy dicséretet érdemelnek a' görög anthologiából való fordítások is Székácstól, — és a' Népdalok, mellyek közül kivált a' VIII. szám alatt lévő különös bájú és édességű, millyet ritkán találhatni.

Az Aurorához mellékelt jegyzetek olly gyönyörűek, 'millyeket eddig Aurorában nem láthatánk; kár hogy az Emma' képe, minden szépsége mellett is, egy kevésé feszes. Egybehasonlitólag szólván, az első (Báró Vesselényi) és az utolsó (Coriolan) érdemli a' jelesebbség' dicséretét, mind a' mellett, hogy az utóbbi koránt sem eredeti, mint először hirdettetett vala.

Mi illeti a' Szemere' Auroráját, ezt is több kül-dísszel adá Trattner-Károlyi, mint az előbbieket, kivévén a' bekötést, mellyet alig lehet bekötésnek nevezni. De ha e' méltó gáncsot érdemlő gondatlanságtól elfordítjuk figyelmünket: a' belértek bőven kipótolja e' külső fogyatkozást. Ha meggondoljuk, hogy az Aurorának régibb munka-társai csaknem mindnyájan a' Bajza' Aurorájához szegődtek: úgy Szemere valóban hálát érdemel a' hazától, hogy minden remény ellen, olly rövid idő alatt annyi szépet és jót egybe tudott gyűjteni a' miveltebb olvasó közönség' számára. Az ő Aurorájának prosai része csalhatatlanúl felül van a' Bajzáén, úgy hogy ez e' részben ama mellett csaknem elenyészik; versdarabjai hasonlóul ollyak, mellyek akármelly zsebkönyvnek díszére válhatnak, 's csupán Vörösmarty és legfeljebb Czuczor az, kik a' Bajzáéban ezeken felül hatólag állhatnak. Itt a' mesterkézettség, dagály és üres czifraság helyett egyszerűség, természetes csinosság 's gazdag lelkesség tünik előnkbe, 's ha elbeszélést folyó beszédben nem látunk is, annál többet 's bizonnyal szépeket láthatunk versekben. De e' parallelát kiki folytathatja önlátása szerint; Rec. pedig a' foglalatra tér röviden által.

A' prosai darabok közt első helyen a' **Néparczok** czímű áll, melly rövid ugyan, de érdekes vonásokkal festi az angol, franczia, német és magyar nemzeti physiognomiát; csinos irásmód 's természetes festés bélyegzi az egészet. — Követi ezt egy kis mese, 's utána Pest' leirása különböző időkben három utazó által. Ki ne ismerné itt meg az elsőben Kazinczyt? a' szép lelkű, halhatatlan Kazinczyt? — Ha valaha betőlt ama régi közönséges észrevétel, hogy a' szép művészet örök ifjuságot ád a' maga hív kedvelőinek: Kazinczy az, ki ezt ön példájával bizonyítá be előttünk. Melly csökkenhetetlen ifjúi hév, melly lángoló elragadtatás az, mellyel ő több évek után az előre haladott Pestet és annak művészeti kincseit szemléli, — mellyel ő a' szeretett hon' ügye mellett fáradozó régibb és ujabb, ismért és nem ismért bajnokait öleli és tiszteli! 's mint ád az ő lelke lelket és kimondhatlan édes bájt minden sornak, melly tollából folyt! De ezeket inkább ismeri és érzi minden, hogysem további vitatásokra szükség volna. Csak egy észrevételt kiván még közölni Rec. Kazinczy' leirásának egy helyére, hol a' megbecsülhetetlen Horváth Istvánról szól: „Nem lesz lehetetlen — ugymond —, hogy Magyarok voltak Scotiában, a' mit báró Podmaniczky József által Párisból küldött kérdés is hihetőleg nézethet.“ — Igenis, Párisban nem ismeretlen dolog, hogy Scotiában Scytha nép lakott, 's erre akar épen Rec. egy helyet felhozni, olly munkából, melly a' mult század' közepén jött ki Párisban. A' hely igy hangzik: „Les Pictes qui étoient une Colonie de Scythes, c' est-à-dire, d' Altemans du fond du Nord, ayant été poussés par une tempête vers les côtes d' Irlande, firent alliance avec les Scots, et par leur conseil, ils passerent de-là dans l' Ecosse, et s' établirent le long de l' Océan Germanique, ayant pris des femmes parmi les Scots.“*) A' további vitatást, melly különben is nem ide való, Rec. másoknak hagyja; itt csak ennyit akart mutatni, hogy ez a' historiai állitás Párisban nem olly idegen dolog, mint nálunk. —

A' második czikkely Pestről kedvesen mulattató naif darab, melly azonkivül, hogy híven előadja, miként látá az utazó Pestet, mint tapasztalatlan ifjú, 's miként újra, mint külföldet beútazott öreg, egy szerelmes epizódot is kever előadásába, 's olly szerencsével festi azt ki, melly elbeszélési talentomáról dicséretes kezességet nyujt. — A' harmadik, rövid szatira nemzeti szinjátszóink' rosz izléséről,

Ezeket egy rövid szinjáték váltja fel, Kotzebuehól fordítva. Ámbár ez inkább csak drámai alakba öntött anekdota, mint volóságos szinjáték: mindazáltal nincs actio és érdekletes helyzetek nélkül, mennyire azt egy anekdota' rövidsége engedi. Mi pedig a' fordítást illeti: az mustráúl szolgál minden fordítóknak. — Hasonlóképen mustráúl szolgálhat a' hires Puskaporos szövetkezés' leirása is arra, miként lehet historiai előadásokban az eröltetés nélkül való rövidséget (praecisiót) ékes és helyes előadással 's pragmatikával párositani. Bajza kárhoztatá, hogy illy ismeretes historiai eset egy Aurorába felvétetett; de ez hasztalan buzgódás azok előtt, kik a' Kisfaludy Károly' Aurorájában a' nápolyi háborút 's Egervár' ostromát gyönyörködve és teljes megelégedéssel olvasták.

A' többi prósák fentebb neműek, és méltók többszöri olvasásra, kivévén a' **Szín-teremtés-t**, mellynek ideája, mint igen keresett 's nem is kimerítő, az első adás' szépsége mellett is, Rec.-nek nem tetszhetik. — Ellenben a' **Davy** czímű, melly az emberiségnek, a' nemzetek' egymást váltó virágzása és hanyatlása mellett is szakadatlan előmentét egy fensőbb czél felé, elevenen és lelkesen festi, nagyon érdekes és tanúságos olvasmányt nyujt, mellyet a' benne uralkodó gazdag és szép phantasia még érdekesebbé teszen. — A' **költő**-ben egy valódi költőt látunk magunk előtt, szivét 's lelkét feltárva, és érzelmeit édes lelkesüléssel fejtegetve. — Első Ferencz, melly hátúl áll, kedvesen lepi meg az olvasót, midőn a' sok jó és szép után, a' legjobbat és legszebbet látja utoljára hagyva, 's eddigi gyönyörködése elragadtatássá válik e' gyönyörű darab' olvasására. Leirni azt a' pompás festést, fenséges hazafiúságot, gazdag teremtő erőt, édes páthószt, mélységet és csudára méltó kifejezési tehetséget, mellyek itt egyesülve, vagy is inkább eleitől fogva végig a' legszebb harmoniában egybeolvad-

*) Histoire generale, civile, naturelle, politique et religieuse de tous les peuples du monde — Par M. l' Abbé Lambert. 8. à Paris. 1750. IV. Tome. p. 145. 146.

va vannak, lehetetlen; olvasni kell azt kinek-kinek, hogy ezeket voltaképen láthassa 's érezhesse; de olvasni kinek-kinek azért is, hogy a' benne foglaltakat megtanulhassa és szívébe zárhassa.

A' versek nagyobb részint költői' elbeszélések, és ezeknek egyike sem méltatlan Aurorához, a' miveltebb olvasó közönség' kedvelt Zsebkönyvéhez. Kun László és Mandula, mutatja a' tüzes és termékeny phantasiát, 's ha a' technikának nincs is mindenütt megfelelve a' mai kivánatok szerint, de a' belső erő és kedves folyamat kipótolják e' fogyatkozást, és az, a' ki igy kezd fellépni, bizonnyal kedves reményeket támaszt maga iránt. A' gyarlóbb, vagy felesleges helyeket, maga az érdemes szerkesztető kijelelé, nem rendes vers-sorokban irván le azokat. — A' Hitszegő, és Agnes, gyönyörű költői elbeszélések, 's a' gyöngéd és édes érzelem mellett, valódi vocatio' bélyegét viselik magokon. — Az Átok fentebb nemű, nagyszerű mű, 's hatalmas ecsettel varázsol az olvasók elébe egy hajdani nép-regét.

Az apróbb versezetek közt különös figyelmet érdemel Szép Terka, melly belső szépséggel külső technikát is egyesít. — A' több apró versek is, 's ezek közt kivált a' Férj, Madárka, Fohász, Intés, kellemes virágai Helikonnak. Azonban ezek között is utoljára tünik fel a' legszebbik, Hős czímzettel, Kölcseytől, mellynek szépségét és édességét érzeni lehet inkább, mint kifejtegetni. Melly gyönyörű versek ezek:

Mécsvilágnál gyönge hölgy mit vár?
Nap megy és jön, ő (a' kedves) nem vissza már!
Karddal együtt,
Mellyet fog kezébe,
Csöndes estvén
Néma sir födé be.

Képei a' zsebkönyvnek valóban szépek, 's azért hogy náloknál szebbek is vannak, a' magok nemében javalást érdemlenek.

AZ EGYESÜLT ÉSZAKAMERIKAI BIRODALMAK' LITERATURÁJA.

(Folytatás).

Mihelyt a' gyarmatok Amerikában megállapodtak, legott positiv eszmék fejledeztek és uralkodtak. A' hitvallás, a' kiköltözéseknek első oka ott nem lépett fel fölségben és fényben, mint valamelly nagy polgárosodás' eredeténél. A' felekezetek' állandóságában és vallás' erejében, mindenként valami nagyságos vala, de e' mellett volt még is valami fukar és mazúr, a' mi a' haszonkeresetnek, az igaz, becsületes de alacsony számolásaival egyesült, az amerikai erkölcsiség homlokán viselte a' kereskedés 's keresetre alkalmazott házi elmének közönségességét. Reformált christianismusok, melly akkor már, midőn Európából átszállíták, elszintelenedett volt, Amerikában, hol az uj 's mindennap emlékeztető szükségei a' materialis életnek a' gondolatokat a' földre függesztették, sem élénkséget, sem színt nem nyerhetett. Sokat tőn még mind ehhez, hogy gyöngüljön 's a' lelkesitést elveszítse a' felekezetek' sokasága. A' Religio csak akkor emeli a' lelket, ha közönséges. Ha az emberek azt hiszik 's úgy hisznek mint egy ember, ezen egybezengés őket akkor testvérekké teszi. Egybeolvasztja gondolatjaikat, megindulásaikat és szükségeiket, 's ha azután a' lélek az Istenhez szóló népnek teljhangú imádságát hallja, tehát énekében azt fejezi ki, a' mit mindnyájan éreznek, a' község érzelmei' ünnepes viszhangja lesz, 's századának és a' leendő századoknak nemzeti remek művet hagy maga után. Másként van a' dolog az amerikai protestantismussal; minden felekezetnek vagyon más felekezetben alsó osztályja, 's ezen szerte hasadozott vallás, melly tartományról városra 's városokról egyes családokra szorúl, megszüntetik azon magas sympathiát, melly nélkül a' poësis lehetetlen. A' költő, lényegesen véve, mindnyájok' embere, 's ha mind elkülönözve — egymástól elválva állanak, valjon mi lész akkor hivatásából? Amerikának e' szerint nem lehetett költője, mivel nem adhatott neki nemzetet, cultust és hazát; szellemének nem kinálkozott nagy és rejtélyes egységgel, mellyel személyességét elegyíthette volna, az amerikai társaság még nem született volt 's még most sem létez. De a' hol nincs nemzeti poësis, ott nemzeti literatura sem lehet. A' poësis a' literaturára nézve az, a' mi az ékezet a' szóra, a' lélek a' testre, 's az Isten a' lélekre nézve. A' poësis a' szívnek és képzés erejének naiv hangja, a' népbeszéd' minden szabályos szépségeit megelőzi, mivel mind ezt ő teremti. — Ne mondjuk, hogy a' Puritanismus Amerikában túlélte maga magát, 's hogy a' tartomány nincs többé ősatyai törvények alatt. Egy illy elv állandóbb mint hihetnők, és Cromvell korának szelleme elterjedett, 's virágzik a' mai Demokratiában, melly a' calvini szigorsággal megfér.

(Folytatása következik.)

Literaturai világ.

A' császári orosz academia jelenleg 55 rendes és 17 tiszteletbeli tagot számlál. Könyvtára 4083 nyomtatott könyvre 's 112 kéziratra megy. — Rumjanzow' museuma Petersburgban 30,831 nyomtatott és 732 kézirott könyvből áll. Ásvány-gyüjteménye 12,974 számot mutat, 's pénz-gyüjteménye 1594 darabra megy.

Az orosz könyvvisgáló hivatal' jelentése szerint 300,000 kötet külföldi könyvet szállítottak be.

A' párisi királyi könyvnyomtató intézet jelenleg Sz. Lajos' életét 100,000 példányban adja ki a' helybeli érsek' inditványára.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

7dik Szám. Péntek, Februárius' 12én 1836.

Harag és párt nélkül.

AZ EGYESÜLT ÉSZAKAMERIKAI BIRODALMAK' LITERATURÁJA.

(Folytatás és Vége.)

Visgáljuk meg ezen nép történeteinek Koryphensszait. Itt áll Franklin szigor és elrendezett értelem, türelmes szemlélködő, 's takarékos szellem, ki erény 's gonoszság felett rendszeres naplót tart. Franklin északamerikára nézve a' polgárerény' jelképe, Washington a' virtus — militaris' — képe. Ezen atyja a' hazának, ez a' félisten nagy character Poezis nélkül. Nálánál soha sem volt prózaibb ember. Ne vádoljanak bennünket mintha mi e csöndes erényt gyaláznánk, mintha mi ezen haszonhajtó bajnokiságot megaláznánk! Washington bebizonyitja, hogy mindennemű nagyság lehetséges, 's hogy a' buzongásnak (Enthusiasmus) egy szikrája nélkül, a' képzelgésnek egy gránja nélkül, valaki honának megszabaditója lehet. Az illy előképek derék polgárokat, hanem müvészeket nem fognak teremteni. Washington igazi utódja volt ama dohánykereskedőknek, ama gazdalkodó 's rend szerető ültetvényeseknek, kik ültetvényeik helyes müvelése által elég gazdagok lettek, arra, hogy fejeiket felemeljék, 's a' hazának jármát lerázzák. Két kötet levél maradt meg Washingtontól, mellyeket ő nem sokkal a' lázadás' kitörése előtt irt kereskedői ügyvivőjének Londonba. Csodálni kell bennök milly csekélységig alászalló pontossággal, milly osztályozási szellemmel intézi ügyeit; ő felszámolja dohánykötegjének (Dohánybál) rúdjait, egy hüvelyknyit sem enged jogaiból, ő kereskedő valamint ösei valának, valamint polgártársai. A' hős mindig fejér lapokkal vegyitett kalendáriomot hordott magával, mellyben három rubrica volt feljegyezve, az első: „Hol, kivel, és mikint töltöttem időmet.“ A' második' czime „légalkati észrevételek,“ 's a' harmadiknak „Elegyes jegyzetek.“ Ezen rubricáknak mindenikét este betöltötte rendszeresen. — Még a' bogárgyüjtő sem képes annyi pontosságok és csekélységekre való figyelmezést mutatni mint ő. Ezen északamerikai typusban fekszik valami, a' mi a' müvészet beljében létező felemelkedéssel fellengezéssel és lelkesüléssel meg nem egyeztethető. És igy észak amerika eddig csak egy néposztályt, az industrialist mutathatta. A' föld kincsei kihordására a' durva erő kivántaték 's ehhez a' hatalomra volt szükség. Ha a' karok megpihennek akkor fog a' valódi szellemi müveltség megindúlni, de előbb a' rettentő erdő sivatagot kell müvelhetővé tenni, a' melly a' polgárisodott Amerikát határozza.

Az elsőség most a' kereseti szorgalomé, 's minthogy e' világban több a' kéz, mint a' fő, 's a' physikai erővel majd minden, 's a' szellemivel csak kevesen birnak, tehát ezen kissebb számnak nyugottan kell bevárni, mig az idő elérkezik. Egy ujabb kori finom müveltségű 's részrehajtatlan utazó erősíti, hogy az egyesült birodalmaknak müvelfebb és tudományosabb férfiai önkényesen kárhoztatják magokat homályos elvonúltságra, félnek a' közönséges szavazási jogtól (jus votisandi) a' többség' zsarnoksága elől futamodnak. A' képviselő ház ügyészekkel és apróbb kalmárokkal telik meg, kik szerencsésen tőzsérkednek, és gyakron irni sem tudnak szabályosan. „Meglepő jelenet“ mond Tocqueville ur „olly tartományban, hol a' nevelés népszerű és közönséges.“ E' szerint a' magasb értelem (intelligentia) némikép kirekesztve van a' kormány tárgyainak elintézésétől; tettleges ép emberelme pótolja azt ki, Franklinnak és Washingtonnak igazi érzéke.

Az amerikai irószágnak szükségkép a' Journalistikával kellett kezdődnie. Minden postaház hirlap szerkesztőségének bureauja lett, melly tárgyait hamvas vagy elsárgult papirosra nyolczad vagy tizenkettedrétbe nyomtatta, 's kezdetben egyedül jelentésekre korlátozta magát. A' midőn politikus felekezetek támadtak, akkor a' journalok ezeknek organumaivá váltak; hanem a' nélkül, hogy sokat gondoltak volna külalakkal, nyelvészettel, gondolattal és eredetiséggel, 's a' nélkül, hogy valami literaturai becsre igényt tartottak volna. Jelenleg egész Amerika pezseg a' journaloktól 's ezek minden nap gombaként ujon teremnek, 's magok az egyesület' polgari megvalják érdektelenségöket. — Az első ültetvényes, ki néhány irói tulajdonokat nyilatkoztatott, Franklin Benjámin volt. Az ő próbatétei (Essays) mellyek testvérének lapjában jelentek meg, a' styl' finomságára nézve Addison és Goldsmith-hez közeledtek, a' nélkül, hogy eme iriai Lafontainnek bájos egyszerűségét, vagy amannak fél puritánusi jó hangját a' spectatorban elérte volna. Franklin' humorja közönségesebb, durvább házi nemű volt, a' kereskedő 's mesterember tetszett ki belőle, 's még is szorgalmas és becsületes életnek majd nem tökélletes rámája vala Goodmann Richardja, melly beutazta a' világot. Franklin néhány verseket is rímelt, prozája a' legtisztább vizű. Nem sokára halála után az egyesült birodalmaknak költészi pályája nyilt meg egy hőskölteménnyel, Barlow Joel Columbiadjával. A' tárgy, az uj világnak felfedezése gazdag és pompás volt; hanem valami unalmasabbat annál az eposznál alig lehet gondolni, 's fájdalom! azt kell mondanunk, hogy az unalmasság minden amerikai költeménynek közös tulajdona. Mi ezen talányt megfejtettük. Az egyenes ép emberelme uralkodik Franklinnak honában. Valjon ezen uj polgárisodás' költészi oldalát kivánjátok felkeresni? Ez épen az, a' mit a' józan emberelme rosszal, 's minek még nincsen saját nevezete. Nézzétek a' különféle vallási gyakorlatokat, mellyek a' hitbeli ünnepek' nélkülezéséből származnak, és a' legmagasb fokra feszített dühöngésnek szüleményei, meg lehet, hogy az amerikaiaknak unokáji poezist fognak benne találni. Itt van tovább az ültetvényes' harcza a' természettel, amott „Pionieré“ az indussal. Hanem a'

polgárisodott Amerika, majd csak nem megvetéssel mellőzi el ezen költészi elemeit jelenkorának. Költészete, úgy szólván, egyedűl az idylliumra határozza magát, egy bizonyos nemü poetai csöndes polgári életre, 's ezen költemény nemének szük határai, még szükebbé tétetnek a' calvini Decorum által, melly nem enged semmi fel és túlhevülést. Ovd magad a' természetnek szerfeletti meleggel csodálásától, különben a' pantheismus gyanújába buksz; ne mutasd magad felette gyöngédnek és indulatosnak, igen lágynak és könygazdagnak, mivel a' kereskedő nép ezt izetlennek találná; de ne ess ismét a' másik túlságba, hogy a' pipát és a' habzó serkorsót rajzold idylliumodban, 's azt hidd, hogy durva életkedvű Temért festesz, mivel olvasód, az uj-yorki kereskedő gazdag, igen gazdag, és igy etiquettere 's finom életmódra tart valamit. Szegény amerikai költő! Énekelj a' mint akarsz, vagy inkább a' mint tudsz, puritánus kalitkádban, republicánusi ön mérleged alatt, szoba madár megnyírt szárnyakkal, erdőernyő 's mennykék nélkül vagy.

Továbba meg kell jegyezni, hogy Amerikában kevés a' kényelmetlenség, vagy a' mint a' francziák nevezik, malêtre van, a' poezis pedig kényelmes állapotban szenved. A' kényelmetlenség szül nagy költőket. Ha Amerikában valamelly polgár kedvetlen, valamelly fiu atyai vagyonát szűknek találja, 's a' megbukott ötödik bukását megunta, tehát a' vadon, mind ezen embereknek komoly 's könnyü kárpótlási szert nyujt. Művelhetővé tesz valami tért, dolgozik, és mind ezen, senki sem talál valami gyalázni valót, 's a' társaság számot tart ezen biztos odább szállitási szerre. De ugyan azért nem is találkozik Lord Byron, kit a' teremek elkeserítnek, és elkeseredése naggyá teszi; nincs Crabbe káplán, ki a' szükség és szenvedés' iskolájában érett meg; nincs Elliot Ebenezer, ki chorn-rhymekben panaszlong, hogy a' népnek nincs kenyere; nincs Lamartinje, kit a' császárkormány' és a' restauratio' fájdalmai, a' vallásos poezis' körébe vezetnek; nincs Beranger, ki keserü mosollyal fejezi ki a' népeknek ámulásából felüdülését. Ah! mennyi üröm, kétségkivül mind ezen költőknek szívében! Milly könnyek — daluknak lelkesüléséhen! — Északamerika napjainkban sokkal boldogabbnak érzi magát physikai ereinek nyilatkoztatásában, mintsem valamit teremhetne, a' mi ama mélyen érzett fájdalom-dalokhoz hasonlitana.

Nem hiszi el felőlem senki, hogy az amerikai költők' teljes sorát akarnám adni. Ezen czimü gyüjteményben „Selections from the American poets (Dublinban Waskemannál 1834) hogy honának költészi becsületét megmentse a' szerző, hosszú sorát hordja fel a' baltimorei, bostoni, 's uj-yorki költőknek. Hopkins, Dwight, Barlow, Humphreys, Trumbull, Frenean, Servell, Linn, Lathrop, Prentisz, Boyd, Clifton, Story Izsák, Osborne, Allen, Spence, Braynard, 's a' t. egy egész csapat, az az: sok ember, ki verset ir. 'S legtöbbnyire mind ezek Mfrs Hemanst utánozzák, ki egy másod rendü kellemes költőné, érzékeny és busongó viszhang, emlitésre méltó gyöngédsége 's érzelmei' tisztasága végett; de inkább erkölcsi, mint erős; inkább szeretetre méltó, mint teremtő. Hemans asszonynak félénk és halk hangneme, felette megegyez az uj amerikaiaknak aggodalmas erkölcsiségükkel, 's igy buzgalommal adták magokat ezen utánozóné' utánzására. „Én igy szól a' North American Rewiewnek kiadója, „két vagy háromszáz amerikai költöt olvastam, 's ezek között nem többet, mint kettőt vagy hármat találtam figyelemre méltót.“ „A' host of them ... three or four' good ones.. — — and three or four hundred poor ones,“ de ezen poor ones-ek között, némellyek tiszta irásmóddal birnak, 's néha meleg érzéssel is. Wetmore P. M. uj-yorki kereskedő, anyavárosának Roscoe-je; Woodworth Samuel, ki népdalokat irt; Neal John, baltimorei ügyvéd; Nack James, a' néma; Pinkney Edward, tengerhadi tiszt; Braynard, egy journal' szerkesztője; Washington György; Doane anglikánus pap; Longfellow H. W. Professor; Willis N. P., az amerikai követségnek tagja Párisban; Sprague, bostoni váltóház' sáfárja; Drake Rodman, ki a' phantastikus költemény' nemében tett próbát; Halleck Fitz-Green dúzsgazdag banquier, ki humor és eleven előadással különbözteti meg magát. Hanem egyátaljában véve, mind ezen költők a' személyességnek hijával vannak, 's egyik a' másikhoz olly igen hasonló, mint egy tojás a' másikhoz. Középszerüségök ollyan, mit ama bolond törvényszolga Shakspeare-nél mondja „igen tűrhető, hanem felette fenyitő“ iszonyatos egyhanguság, altató lankadtság, 's zsibbasztó erkölcsiség. Ezen szomorú lankadtságnak a' költőnek ál-helyzete az oka. Felkentségét elvesztette, 's a' kereskedő boltban fúl meg. Müvészetét gyermekesnek tekinti 's gyermekesen gyakorolja; ha valamivel fentebb röpülést akar merni, erkölcsieket zeng, iskolais erény-dicséret, rímes vagy rímtelen sorokban, ártatlan ét nem nélküli poezis, a' minő a' jó rózsaszínü Floriáné (franczia költő), mellyet minden veszedelem nélkül iskola-dij gyanánt lehetne kiosztogatni mind a' földgömbön. Az amerikai poeta, 's az minden esetre dicséretes, az illendőség' korlátjban tartja magát; ő versirását becsületes napszám gyanánt gyakorolja, stanzáit szorgalommal simítja, és képeiben szemérmes; de rendszerint ez már minden, — az ábrázolás húzódik, az osztályzatokban nincs választás, a' szenvedélyek vízszínekkel vannak festve, minden vonal, melly élénknek és érzékinek tartathatnék, elfojtott 's elhalványított. A' költő fél, hogy közönségét elrontja, de attól nem fél, hogy unalmat okoz neki.

Miután a' franczia biráló (Chasles Philarète) Amerikának az elébb nevezett legjobb költőinek, Bryant, Percival és Dananak csak feltételes dicsérettel áldozott, irgalmatlanúl igy folytatja szavait, „Az atlanttúli literatura igen terméketlen, szünet nélkül europai forrásokból merít, a' nélkül, hogy azok' tökélyéhez juthatna, mellyeket utánoz. Minden amerikai költőnél danól a' pacsirta, mivel Shakspeare-nél zengett, hanem szerencsétlenségből Amerikában nem énekel a' pacsirta; igen beszédesek csalogány asszony felől, 's Amerika soha sem hallotta a' csalogányt, hanem gúnyrigóját (mock-bird) más madárhangokat utánozni. Az amerikai nép, óriás pólyakötelékben, karjai izmosak, physikai delisége bámulandó, fáradság nélkül szörnyü terheket emel, 's elég értelemmel bír minden testi munkaságra; hanem szelleme eddig a' materiális életnek korlátain túl nem lépett. Az óriás gyermek bátorságot bizonyított be nagy sorsintéző ügyekben; bölcs, takarékos, rendes, munkás 's bátorszivü, — hanem phantasiája alig nyilt fel, érzelme a' kettős számvétel (Buchaltung) alatt szunyadozik, költészete még csak rebeg. Csodálatos nézőjáték egy részről ezen beható (intensio) materiális erő, 's más részről az ideál-élet még a' kisdedségnek pólyáiban; egy tartomány olly nagy — és olly kicsiny, olly hatalmas — és olly gyönge.

Amerika, még egyszer mondjuk, igen egyformán boldog. Milly zavaros és csodás polgárisodásból léptek p. o. Franciaországban Corneille, Racine 's Moliére, elő. Ekkor bőseg volt az előképi példány-characterekben, a' társaság hemzseget anomaliáktól, a' franczia szokásokban volt valami a' spanyol dicsekvésből, az olasz fondorlat-vágyból, a' Ligue 's a' régi Gallok' nyugtalan szelleméből. Mulattató eredeti alakok bujáu termettek minden oldalról, és az egész, termékeny tér volt Labruyèr és Molièrenek. A' mai Amerikának árként nevekedő népességével semmije sincs, a' miben ama tarka, kalandos, túlságos, nevetni 's gúnyolni vágyó, bohó 's hősi társasághoz hasonlítana. A' legkorábbi ifjuságban kötött házasságok a' szenvedelemnek förgetege nélkül a' legkésőbb korig tartanak; szerencsés vagy balkimenetű kereskedői szemléletek felsegítik vagy szertedúlják a' boldoglétet; minden esetre dicséretes munkaság ragadja el a' polgárt; olly politikai mozdulat, mellynek heve röpkelapokban és journalokban gőzölög ki, foglalatoskodtatja a' fejeket; végre holmi financialis és szorgalmi előmenet, mellyet az ész ugyan javall, 's a' melly azonban egyedűl a' polgárisodás' alapépitményje, készíti ezen uj világnak jövendőjét. Komor barnaság borítja az alatt a' poezist. Egyhangu szendesége azonban elfárasztja a' fület, életnélküli lankadtsága elszunyasztja a' lelket, melly magát inkább mindennapi, mint melancholicus gondolatokban ringatja. Minden vers, valamelly külföldi poezis viszhangjának tetszik, minden gondolat az ó Európától költsönözött reminiscentia. Utánzástól utánzásig, költsönözéstől költsönözésig, lehet egy egész Stanza 's különnemű rím-alakú erdőt meghaladni; 's végre a' lélekben semmi hatósb benyomás nem maradt 's mélyében meg nem rázatott. Néha sükerül ezen poeták között a' legszerencsésebbnek, bizonyos vallásos megállapodást 's jámbor ábrándozást teremteni. Ez az egyetlen valódi 's ragadékony érzemény, mellyet ezen poezis magában foglal; de minthogy nem álnak homlok ellenében küzdő-lángoló szenvedélyek, tehát a' drámai érdeknek hijával vagyon. — Ha egy illy költő szellemét egyszer az Istenhez emelte fel, tehát többé nincs mit mondania; ő a' teremtő' mindenhatóságát és dicsőségét zengi, 's azután hallgat. Az amerikai, a' mint említettük, a' házi életnek dicsőségére is költ dalokat, hanem ezek keves életet és erőt mutatnak, minthogy ezt sem kül sem belháborútól nem kell féltenie, nincs éhség, nincsenek a' vadak' berohanásai, nincs zsarnoki önkény. Fiai a' kereskedésre vagy földmüvelésre neveltetnek; ő nem félti őket iszonyatos elcsábitásoktól, a' minőket europai müveltségünk terem keblében. Ő nyugodt boldogsággal élvedez, az erkölcsi tisztaság, véralkat és szokás által lett könnyűvé neki; sorsa egyszerűn 's mérséketlen halad; még arra sincs ideje, hogy magának melancholicus álmadozásokat, fájdalmakat — ama kéjtelt fájdalmakat teremthessen, mellyeknek mi egész keserű édességét ismerjük, mi — az ó világnak gyermekei. Azon társolkodási állapot, a' mellyben él, szüntelen munkaságra kötelezi őt, mert körülte minden sürög és forog; az utak egymást hasítják, fák hulnak, csatornák zúgnak, a' földet felforgatják, a' műszerek izzadnak és sipitanak; a' városok gombakint nyári eső után nönek ki a' földből; a' gőz és vasutak megsemmisítik a' tért, és szaporítják a' földet. De te poezis! melly a' csöndet, az árnyat, és a' nyugalom' boldogságát keresed; te, ki csak távol az anyagi munkaságtól, 's a' nap' durva zsibajától vagy termékeny, neked illy tartományban nincs hazád.

„Hanem legalább a' szónokságnak és történetirásnak kellene (igy folytatja Chasles) itt termékenynek lenni. A' szó kimondhatlan hatalom, 's hasonlíthatlan emelcső olly birodalomban, hol semmi érdek sem kerüli el a' nyilvános értekezést. — Mi az amerikai gyülésnek üléseiben nem voltunk, 's ezen köztársasági szónokságról egyedűl az utázok' jegyzetiből itélhetünk, hanem ezek egybezenzőlég szélességgel, sokszavúsággal, és még pedanteriával is vádolják, a' nélkül, hogy Misz Trollopenak, kinek részrehajlósága Amerika ellen nyilvános, hitelt adnánk. Kérjünk Hall Basil, Hamilton, Arwensted 's az amerikai Rewiewerek' kiadójitól tanácsot, kik földieikkel épen nem kimélőleg bánnak. Az ujabb szónokok közül, ugy szólva, csak Webster Dánieltől olvastam némelly helyet, mellyek reám magos szonoksági benyomást tettek.“ Az unio' politikai gyülekezetében, mond Hamilton „a' sok beszédet és jó beszédet egy értelmünek látszatnak tartani.“ — A' történetirás, melly nagy tettekről szólhatott, bizonyos tetőre emelkedhetett volna, hanem a' kereskedői pontosság' szelleme megbénította. Az amerikai történetiró mindent akar mondani, mindent bebizonyítani; előhord tömérdek okleveleket, 's felidéz minden alafát. Majd azt hihetné az ember, hogy jegyző van előtte, a' ki kéziratokból inventáriumot vagy cathalogust készít. Bankroft az egyesült birodalmaknak történetében, a' mellyből eddig csak egy kötet jelent meg: Sparke Jared amerikai biographiájiban („Boston 1835 az utóbbi kötet Arnold Benedek életét, és hazaárulását foglalja magában,“) az anyag egybeszoritásának képtelenségét, a' közönséges nézetek', a' történet philosophiai felfogásának és a' festésnek hijányát bebizonyították. Sparke tisztán ir, 's forrás studiumai tágosak 's lelkismeretesek. Bancroft igényjei még magasbak, mellyek kiterjedett eruditiója 's visgálatainak szorgalmatossága által egyátaljában igazoltatnak; hanem sehol sem lehet előhaladást, csoportozatot, szinezetet észrevenni; nincs mozgás, nincs erő, nincs merészség a' kivitelben, 's a' rajzolatban nincs semmi fölséges; mindenütt bizonytalan reszkető kéz, lankadt, lágy 's tág forma, mindenütt csak oklevéltörténet helyett.

„A' nagyobb europai közönség előtt a' szövetséges birodalmaknak tulajdonkép csak két szellemi képviselője vagyon: Irwing és Cooper. Tagadhatlauúl Scott Walter munkájinak sükere ébresztette az utóbbinak talentumát. Ő egyedűl — ez megérdemli a' tisztelő megismeretet — tudta az amerikai életnek vonzóbb oldalát felfogni. Mint tengerhadi tiszt, a' hullámokkal megbarátkozva, az ember' harczát az oceánnal csodálatosan ábrázolta; a' hajó nála élő lény gyanánt jelen meg, a' természettel, szélvésszel és ellennel küszködve. Ő az őserdők' mélyjébe süllyeszté magát, 's ha nem tökélyes hűséggel és igazsággal, legalább férfias meglepő erővel festette a' vadonban lakozó embereknek characterét. Azonban a' müvelt társaságróli rajzai, mindannyiszor, a' mennyiszer hozzájok látott, hire' nagy csonkulására — nem sükerültek. — Hollandia 's Scotia hatottak az amerikai character' képezésére; a' házi körnek szeretete 's házi erények jelelik különösen e' két tartományt. Szintúgy találkozik az olvasó Irwing Washingtonban, de különösen Pauldingnek egy kis románjában „the Dutschmann's Fireside“ azon meleg érzeménnyel a' házi iránt, 's a' saját kör boldog-

ságáért; ama visszavonúlt, nyugodt eszmélő létért. A' puritanismus, bibliai szigorsággal párosúlva fejtette ki a' házi érzetet, 's Amerikának azon kerületiben, hol még a' földmüvelés uralkodik, hova még a' kereskedés be nem hatott, a' patriarcha világnak ezer romjaira bukkanunk. Irwing ezt nehány próbatételben nagy szerencsével festette. Hanem különös, nem ezek az irók az amerikai félpolgárisodás' organumai; Audubon pompás munkájában a' madarakról; Chateaubriand, Campbell csodálandó költeményében „Gertrude of Wyoming" Európával Amerika' természeti szépségét, újságát, és sajátságát, óriási nagyságát 's bámulatos életteljét talán jobban ismertették meg, mint Irwing, Coopes és Pauldig. Amerika' legékesszólóbb irói közül egy a' most említett Audubon. A' szövetséges birodalmakban a' kritika őt természetvisgálónak nevezi, de ő egyszersmind csodálandó stylista. Egy czikornyás szónok, ki hat egymást követő congressusi gyülésben a' törvényhozók' béketürelmét elaltatja, 's őket parancsaik szerint kényszeriti, számtalan hypotiposisait és katachresiseit rosz latin darabokkal egyvelítve, kihallgatni, ez Demosthenesnek tartatik. — Audubon, ki ifju volt, 's erdeiben évült el, megrészegülve az atlanttuli természeti iránti ábránd szerelmétől, — Audubon, ki érzelmeit festegette még élénkebb színekkel mint Buffon ama erdők madarainak és emlőseinek szokásait, még a' prosaikusok közé sem számítatik. — Irwingnek a' fájdalmas visszsugárzat, szinte mintegy vágyakodó gyötrelem az europai polgárisodás után, tulajdona; olly visszsugárzat, melly halvány és szomorú, mint a' holdfény' olly gyötrelem, mellyet honának republikánusi institutioi' kevélységével akar legyőzni. Irwingnek ezen legbensőbb gondolatja — olly gondolat, mellyet elárúlni majd csak nem fél — irásmódjába lágy és gyöngéd szinezetet, melly nincs kellem nélkül, önt el. Ő költészi ihletését Európának multjában keresi. Ő Addison és Goldsmit formájit utánozza. E' mellett lassan lép elő, valamint földiei a' legcsekélyebb egységi osztályhoz. Ugyan ezen hiba lett Cooper Fennimore' érdeme. A' mig ő valamelly hajónak inventáriumát 's alkotó részeit, tovább az ültetvényesek kunyhóját és a' benne találtató szerszámokat, a' vaduak Wigwamját és ennek ékesítéseit rajzolja; az alatt elég ujat mond, hogy kandiság által részvétünket felébressze, 's őt gyönyörrel olvasni. De mihelyt az atlantikumi tengeren át Európába költözik, 's ismeretes tárgyakat és jeleneteket a' velenczei 's német történetből kölcsönöz, és itt is azon osztályzati rajzolatba ereszkedik: ekkor a' gyakron csodálatra méltó festésze hona vadonjainak, egyedülségeinek — valamint kezdődő laktanyáinak, a' középszerű elbeszélők' sorába sülyed.

„Igy jelent meg nekem a' szövetséges birodalmak' literaturája, egy hosszas — egyedül iróinak szentelt studium után. Én nézetemet becsületesen kimondottam, a' mi mellett ünnepélyes ovatot teszek az ellen, mintha én Trollop asszonysággal — azon szomorú dicsőségben osztozni akarnék, — mintha én, egy nagy ifju népet — egy Herculest bölcsőjében — korholni akarnék. Az én itéletem szerint ezen roppant tartománynak literaturai kora még fel nem jött. Ott még a' szellem ugyan azon mérlegben van, melly minden emberi környületeket hasonlókká tesz; a' kiválasztott emberek elnémúlnak, vagy eltünnek; az értelem elsőségei elenyésznek, valamint a' rangé. Amerika eddig megelégszik anyagi 's műszeri szabadságával. Minden individuumok neki most csak egy hatalmat képeznek — a' munkát; a' tartomány műhely, hol a' szellem a' szolgáló vasak, a' kar nélkülezhetlen (unentbehrlich) 's az uralkodó. Az illy helyezet az europai középkornak épen felfordított helyzete. Akkor a' spiritualismus' urasága elnyommasztó vala, 's az anyagnak 's anyagi müveknek csak annyira volt becsük, a' mennyiben valamelly gondolatnak jelenképei (symbolum) valának. Ezen középkor megtette a' magáét, — most tegye meg az amerikai szövetség is a' magáét."

Literaturai világ.

Gefühle der Gesellschaft Jesu bei dem Hinscheiden Weiland Seiner Majestät Franz I., Kaisers von Oesterreich. Gedruckt mit Schnayder'schen Schriften. 1835 nagy 4r. 46 lap.

E' munka dicsőn elhunyt Fejedelmünk' magasztalására egy csinos kötetlen tolból eredt német beszédet, 's különbféle mértékre szabott német, franczia, lengyel, olasz és latán nyelven készült, a' mint észre lehet venni, több szerzőktől versezeteket foglal mágában, mind ezekben az újjabb izlést utánaztak, kivévén a' latán nyelven irottakat, mellyekben hijába törekedtek az aranykort utolérni, — talán sok évek fognak elrepülni, még ujra egy Sarbiev, vagy Balde fogja e társaságot díszesiteni.

H. A.

Az aoudei király (keletindiában) az angol királynak egy követség által, mellynek Dubois de Jacigny ur elnöke vala, több ajándékok között 26 arab és persa kézirattal kedveskedett.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében megjelent és minden hiteles könyvárosoknál találtatik:

Mindenkori tökélyes

Erdei-és Vadászati-Kalendáriom,

melly az

Erdőszet és Vadászat körül

minden hónapban előforduló foglalatosságokat magában foglalja. A' Vadfák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi-gazdasági és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról, egy Halászati Kalendáriommal és sok más az Erdőszöknek és Vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt.

Nagy 4rétben egy szép vadászatot képező köre metszett táblával kemény táblába kötve 1 for. p. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

8dik Szám. Péntek, Februárius' 19én 1836.

Harag és párt nélkül.

'JÁCZINT, 'ZSEBKÖNYV. 1836.
Szerkeszté és kiadja Kovács Sámuel Eperjesen. Első év. Kassán. Werfer Károly' nyomtató intézetében. 211 lap.

Jó, midőn ifjaink' mellét a' honnyelv iránt tisztán buzogni látjuk, az illy buzgalomnak tanúja a' Jáczintnak (bár sok évre virúló) első éve. Ifju elméknek szorgalma nyujtatik benne, 's mind, kik itt megjelentek, idejüket szentebb foglalatosságnak szentelték, midőn a' Jáczint' kiadását megalapíták: mint ifjaink' nagyobb része, kiket bizonyos gondatlanság, hidegség lepett meg, kik egyedűl élnek, de hogy életük a' hazáé, eszökbe sem jutatják.

Hogy ifjak adák a' Jáczintot, jó azért: mivel idővel tökélletesbülésüket biztosan remélhetjük; várhatjuk hogy elveik a' nyelv' tekintetében megváltozandanak. Tudjuk, hogy az ember' akaratja igen változékony, — de sokkal változékonyabb még szelleme! Mennyire különbözők a' gyermek' nézetei a' fellegvárakat épitő ifjuéitól, 's az ifju' fogalmai ismét a' férfiuéitól. Valóban az emberuek jövendő nézetei, fogalmai, gondolatjai, eszméi szintén hatalmában nincsenek: valamint születendő érzeményei, mellyek keblében rejteznek, egykor felnyilandók. 'S igy idővel azon ifjak, kik itt első szép tüzükben nyujtották ezen áldozatot, a' nyelv' tekintetében más nézetekkel fognak bírni, fogalmuk' és eszméik' folyamatja nagyobb szabatosságot és szabályosságot veend.

Mi a' Jáczintot versekkel felette gazdagon ellátva találjuk, 's ez természetes: minden ifju, ki hivatva érzi magát, fejledő érzeményeit rímekbe vágy önteni, ezekben elmondhatjuk fáradozik szíve' titkait elzengeni, búját, bánatját, fohásszait és örömeit. Vers szokott lenni az irő' bevezetője a' világba.

Mivel pedig a' foglalat, betűrend szerint adja az irók' neveit, mi is e' szerint haladunk rövid szemlénk alatt.

Bohus' „Várásában" rímes trochaeuszokat találunk, mellyeket a' szerelem öntött, de csak a' mesterkélt, ezen formába, 's a' csalogánynak csattogányra változtatott nevét, a' metrum' kedvéért.

Dőrgidántól „A' nyertes" csipős kis epigramm. „Az est" meleg érzetből ömlött, 's ha az erőltetett „Hajh de hajnal hogy ha felvér" elhagyjuk, csinos versecske. A' „Halljátok"ra szinte azt lehet mondani, a' mit a' nyertesről, csak hogy nem eredeti gondolat — csak uj ruhába öltöztetett.

Fáy Endrétől öt népdal. Az első' utósó stropháját kivéve, feszes, 's honnét származtatja Fáy ur a' nékem-et? — Én azt gondolom, hogy nek ragból eredvén, első szótagján felesleges az ékezet. A' második valóban az aesthetikára is népdal, vagy még jobban: közönseges dal, a' második strophájában nem jól hangzik a' „szegény" szónak ismétlése. A' harmadik, negyedik, de különösen az ötödik jelesebb és kedvesebb.

F. D. I. „A' Jáczint", melly ajánlatúl szolgál, homályos 's nehezen érthető. Mit tesz ez:

„'S hogy égszin arczom (?) lyánka mért csudálod?
Remény volt szoptatóm!
Hol hó-virágok pelyhedeznek" felette erőtetett.

Fcketétől „Vágy" nem tűz nélküli költemény, főkép ha ötödik stropháját megváltoztatná a' szerző.

Fogarasy Gáspár adá „A' szellőhez" mindennapi ömlengés, minden vonzó, meglepő, uj fordulat 's helyes rím nélkül. — Minek ez? égető láng! 'S hol kell prózaibb versezet, mint a' második strópha:

„Hajh! mert egy csillag-tekintet
Lőtt (sic!) szivembe 's azóta
Éget a' tűz, még patakzó
Könnyem árja sem oltja."

Fogarasy Páltól „A' honfi" Triolett, illy magas tárgyat nem Triolettben, bár illy csinos legyen is, mint a' jelenlévő, zengenek; a' Triolett könnyű tárgyat válasszon.

Gömöry irá a' vadászkalandot. Az elbeszélőtől ember, világ és életismeretet kivánunk, hogy characterek, helyzeteket legyen képes festeni; ha ezen ismereteknek birtokába jut egykor Gömöry ur, feszes, helytelenül választott czikornyás epithetonoktól és affectatiótól megmenti styljét, jobb elbeszéléseket nyujtand. A' vadászkalandot stylje miatt bohózatnak, magasb elbeszélésnek a' keményebb és simulatlanabb kifejezések miatt nem tarthatjuk. Sok a' tűz, sok, — maradjon is, kivánjuk: de mérsékelni tanúljuk. Az iparkodásnak azonban mindig megmarad saját érdeme. Et voluisse sat est.

A' vándor, Hegyi Mihálytól, — ezerszer elmondottaknak ismétlése.

Kerepesi' „Gazdagsága" anacreoni egyszerűség és könnyűséggel van irva, 's több eredetiség van benne, mint a' hason manierban irott „Derítő éjekben."

A' holdhoz, a' milliomszor dicsérthez, magasztalthoz — Kis Pál semmi ujat sem mondott. Tudjuk hogy sír, könny, csók, szépszem, bú, bánat, gyötrelem, vesztés, lemondás, epedés, halcsapás, irígy sors, halal a' holddal együtt járnak a' versekben, 's ezekből itt is találunk valamit.

Kovács Sámuel a' kiadó, bőven fűzött a' koszorúba. „Mi lész belőle?" elbeszélés. Ha az aesthetikára több ügyelettel 's a' nyelvészet' simaságára nagyobb figyelemmel lett volna, mulatságos szövetű darab válik ezen művéből. Versezetei „Jóslat, Álkép, Életem, Búvirág" technikára nézve nem szerencsétlenek: hanem a' nyujtás által felette eloszlik tüzük. „A' piros domb"

ismét elbeszélés, sükerültebb, könnyebb és izletesb előadású az elsőnél, bár sokat áldoz a' halálnak.

Móricz Antal' hosszú csókja, könnyű lejtetű versezet, tűzre 's hajlomásra mutat.

Ősy készített spanyol szerelmi dalokat, könnyűk ugyan: de nem déli hevűek; kár volt az eredeti irót nem nevezni. Mathison után fordított dalainak másodika jobban közelg az eredetihez. A' szerbus dalok egy kevésé nyujtottak. *Ő* személyes névmásnak negyedik esete, a' puszta *t* ragot elégeli. „Az emlékeztetés" lengyelből, göröngyös Sonett.

Több Sonettel kedveskedik Pataky: de rímei 's a' mérték többnyire srerencsétlen. Olasz hevűlettel lágyságot is ohajtunk. Ódáji kettő: de nem horáczi fellengéssel, 's ha nem akarjuk is, hogy horáczi ódák legyenek: de a' halhatatlan római geniusznak lebegtét éreznie kellett volna, 's úgy pendítni a' szent lantot.

Rochlicz egy kedvesét vesztette vitéznek hazatértet 's a' kedves' sirján lett halálát zengi, ez is régi nóta, 's az illyes mit egyedűl a' helyes előadás teheti olvashatóvá, a' meglepő festés, vagy csinos fordulat.

S. ur a' félholdhoz sír fel, valami „Fem-leányt" emleget, kit nem ismerünk. Irma, egy nyolcz énekes hős költeménynek töredéke. A' hexameterek könnyen gördűlnek: de hiszszük, idővel változtatand munkáján; ménje nem nyihongni, de nyerítni fog; iszonyú képzelmekkel nem jütteti hűsnéjét agyba, 's hűgatlan Gyézájának szemeit nem hagyja markába borítni. Festése azonban eleven, képei nem szerencsétlenek, 's csak simítás az egésznek! 's nem lesz kellemetlen virága literaturánknak. A' gálya-rab' első része akartalanúl emlékeztet Schiller' kezességére. — Az első sorban „bősz tenger" helyett, tán bőszült tenger-nek kellene állani, 's a' vers nem vesztene, ha így lenne: „Hol bőszült tenger árjain." Ugy látszik a' „bősz" kedves epithetonja S. urnak. Egyébkint a' költészet szép phantasia' tanúja. A' népdalban nem sükerültek némelly egybehasonlitások, p. o. „Könnye, melly már arczán nem fér, Ollyan mint a' cseléd kenyér" és: „Szeme, mint a' szérü kerek." Szándyhoz irt versezet, hő vágyat zeng, 's ha képei tisztább szinezetűek, kedves.

Sárossy ur vers-koszorúját két epigrammal „Mathildára 's az ölelkező Ninára" nyitja meg, ezek szerencsésbek 's bájosbak „A' nyugalomhoz" irt Sonettnél, mellyben mérték vétkek is találkoznak, 's végzete felette prózai, mindennapi. „Verónika" helytelen képekkel rakva van: lomha sír, bánatölyv, melly sérveket karczol, a' lét félig letört nyír-ág, kín-patak, bú-malom, — mik ezek? Illyeseket bizonyosan kerűlni fog Sárosy ur jövendőben. „Arnoldine" ismét megbéklétet az iróval: valamint a' „szép asszony' sirjára" irtt distíchon is. A' Sonett egyátaljában véve finyás versezet, 's minél gyérebben kell irásához fogni, minél többet simítani rajta. „Laurához" csinos mű. Roza szemei"re, élénk epigramm — csak engedjen meg, a' lyánka szemét soha sem tenném csóvává. A' búcsúzó hütvöse rózsáival éldelő bajnokra is illik, a' mit Sonettekről mondottunk. „A' mult' fájdalma" egy azon szerencsésb Sonettek közűl, minőket ritkán sugall az ihletés. „A' pipa-dal" könnyű lejtésű lelkesb versezet. „A' könyező"nek, ha más két strophája olly tiszta volna: mint a' második és harmadik, kellemes költemény volna.

A' „hű sírja" Szakáltól. Variatio super eo: „elhagyott mátka, hűtelen hős" nincs némi erő 's poetai vena' jele nélkűl adva. „Az álom"ban ohajtanók, hogy az égi lény, szellem' lábaival ne zavarná az egészet.

A' Jáczint' közleményeiben „Gómer"nek, Tarjány ur elbeszélésének tulajdonítjuk az elsőséget, főkép a' nyelvészet' tekintetében, mellyben semmi feszességet nem találni. Gómer' dala kedves zengezet, 's ha elfeledjük Gómernek beszédjét Adával, midőn a' megmentés' szerencséjét emlegeti, patriarchális egyszerűségű előadás.

„Nelli, Életem, Szemek, Szeget szeggel", Terebesy' epigrammjai, ezeknek két utósója legmeglepőbb. „A' busongás", változmány az ifju szív vesztesége felett, kinek kedvesét a' sir elnyelé, — meleg érzettel ömlik a' vers: hanem még szájt nem hallottunk dalt mosolygani.

Az egészet Várady' „Végszavával" zárjuk be, azon szíves biztatással, hogy máskor többre is méltassa a' Jáczintot.

Mi szívünkből kivánjuk, hogy a' t. szerkeztő több folyamatját adhassa ezen becses kezdetnek, melly szép reményekkel kecsegtet, minthogy eleve meg vagyunk győzetve: hogy évről évre érettebb szüleményeket hozand a' tavasznak ezen illatos szép magzata.

A' nyomtatás csinos 's izletes, a' mint fáradhatatlan Werferünk' intézetéből az illyet már megszoktuk. Kinek ellenmondás nélkűl hálálhatjuk, hogy a' typographusi müvekbe ő terjesztő leginkább a' szépet és szépnek izlését, pedig tetemes áldozatokkal. Az arczkép, melly az egészet ékesíti, bizonyságot tesz arról: hogy Werfer ur a' müvészetet ápolni 's terjeszteni törekszik honában, ha bár hidegség is szép iparának jutalma.

A' SAJTÓ, BRITT-INDIÁBAN.

A' sajtó, melly olly hatalmas változást eszközlött az emberi nemben, kimondhatlan befolyása által a' régi 's mai nemzetek között minden hasonlíthatást eltörlött; ezen, embert istenítő találmány, mellynek müvei a' tudományokat és emberelme szüleményeit az irígy idő' daczára örökítik, helyes intézkedés által gyors előmenetet tesz Britt-Indiában: minthogy bilyegadó, kezesség és büntetések által nincsen akadályozva; censurától szabadon, minden hasznos, szép és jó czélt, mellyet egy jó hazafi ohajthat, könnyen teljesíthet. A' következő hiteles 's hivatalos adatok mutatják a' sajtó' állapotját Britt-Indiában:

Bengaliai sajtó 1814ben egyedűl csak a' „Calcutta Government Gazette" létezett, 1820ban járult ehhez a' „Bengal Hurkary (Követ), the India Gazette, the Calcutta Journal, és the Montly Journal", 1830ban már harminczhárom folyóirást lehetett számlálni, ezek között: „Bengal Herald" négy nyelven adatott ki, mellyet ezen munkának kiadója, a' mindenektől sajnált és korán elhúnyt Rajah Rammohun Royal alapított a' nemes szívű, világos elméjű Dwarkanaut Tagore-val 's más jeles indusokkal.

A' mai calcuttai, mind honi, mind angol sajtónak állapotja a' következendő: mindennap 4 politikus, 4 kereskedési

lap; egy hétben háromszor jelen meg 2 politikus; kétszer egy hétben egy politikus ujság, három kereskedési Journal; évnegyedenkint 2 politikus, két kereskedési lap; évenkint 3 politikus, 3 kereskedési folyóirat, egy tiszti lap, (Calcutta Gazette) 's igy mindössze 36 folyóirás. Ezen kivül még a' tartományokban számosabb lapok jelennek meg angol nyelven. Meerat Observer, Delhi Gazette, Mofussil Achar. A' bengal Hurkaryt az itt megjelenő angol lapok' példányja gyanánt lehet tekinteni: ugyan azon idomban jelen meg, mint a' Morning Post Londonban, mintegy 1600 előfizetője van, mindennap van benne egy oldal, néha több jól megfizetett jelentés, 's a' postadijon kivül évenkint 20 Rupia az ára. A' postadij az első 500 mföldre egy példánytól 1½ pence, egy példánytól 500—1000 mföldre 3 pence. (Itt arra kell emlékeznünk, hogy Bengaliában emberek viszik a' posta' kötelességeit, kik egy óra alatt öt mf. haladnak.)

A' honi sajtó Bengaliában, vagy tulajdonkép Calcuttában 1833ban a' következendő lábon állott, t. i. 14 ujságból, (Acbar) mellyek közül csak egy jelent meg mindennap, a' többi hetenkint kétszer vagy háromszor. A' tartományokban szerteszét egyes udvaroknál számos hírlapok vannak, mellyeknek neveit sem tudjuk. Az angol jegyzékben említettek közül kettő, a' Reformer és Inquirer, honszülötteknek tulajdona, 's általok a' legnagyobb ügyességgel szerkesztetnek. Mind a' honi, mind az angol lapok' uralkodó hangja a' szabadelműség: de némelly bengali lap egyátaljában orthodox irányzatot tart; azonban ezen balitéletek magoktól a' honszülöttektől a' Sungbad Cummudiban (belátás' holdja) 's más indus lapokban, szerencsével győzetnek le.

A' Reformer, egy jeles, gazdag és lelkes indusnak, Prussune Cumar Tagore' kormányja alatt van; de a' bengal sajtó' mindenkép legtöbbel tartozik a' közönségesen sajnált Rammohun Roy, 's az adakozó Dwakanant, Tagore fáradozásainak sokat köszönhet. A' madrasi 's bombayi sajtónak nincs olly jeles hatásköre, mint a' bengaliainak, azonkivül gyakori változásai miatt nem birunk pontos adatokat adni mostani állapotja iránt. Bombayban egy ujság, angol és marahat nyelven jelen meg; egy más hírlap mindennap adatik ki, 's mind Bombayban, mind a' tartományban megtétettek már a' szükséges előkészületek az ujságok' szaporitása iránt. A' mint már feljebb említettük, az indus hírlapokat nem terheli a' bilyegadó, 's itt mi az igazságnak tartozunk azon jegyzettel, hogy ámbár a' keletindiai kormány a' bilyegadót Moffusilból (belsejéből) Calcuttáig terjesztette, ez által a' hírlapokat még is megmentette; valamelly hírlap' kiadásánál a' szerkesztőnek és kiadónak nincs más kötelessége, mint nevét 's lakhelyét valamelly jegyzőkönyvbe beigtatni 's a' következő feltételeket teljesiteni: „A' hírlapoknak és más időszaki iratoknak kiadói angol nyelven kötelesztetnek rendesen vagy rendetlenül megjelenő lapjaiknak, valamint minden más általuk közre bocsátott havi lapoknak is egy példányját a' kormány első titoknokának hivatalában letenni; a' honi nyelven készült lapoknak kiadói, az ugyan azon kormányhoz mellékelt persa titoknok' hivatalába tartoznak szinte egy példányt adni, ezekért a' rendszeres előfizetési dij nekik megtérítetik." A' bengaliai sajtó rendeletek igy szólnak: „A' szerkesztők valamelly europai vagy indus ügynek hirdetésénél történendő vitatásban ne korlátoztassák magokat, feltévén, hogy a' mérsékletet és illedelmet meg nem sértik, mellyet a' kormány, az oltalma alatt élő polgároktól jog szerint megkivánhat; továbbá egyes személynek se tegyenek akadályt a' közérdeket illető tárgyak iránti véleményeinek 's nézeteinek illendő 's mérsékelt hangon való kinyilatkoztatására." Lord Bentink Villiam még elődjeinél is tovább ment, a' mint ez a' következendő közlemenyből, mellyet ő több hírlapokban kinyomatott, ki fog tetszeni, ez egyszersmind mindent ledöntő bizonyítványúl szolgáland egy szabad elmű kormányfinak messze terjedő elveiről, kinek munkássága, 's a' föld' különféle részein való hatós befolyása, mindenütt egyarányos szeretetre méltó philanthropiával különbözteti magát. „A' General gouvernement ezennel felszólít kit kit olly közlemények' nyujtására, mellyek a' nemzeti érdekek valamellyik ágozatának tökéletesbítésére bár mikép szolgálnak, a' kereskedési közléseket vizen és szárazon tágítják, a' fennlévő intézvények' fonákságán segítenek, közhasznu ismereteket terjesztenek, 's a' britt kormánynak jóllétét Indiában előmozdítják. Ezen felszólítás minden magasb rendű földmüvelő, kalmár 's más honszülötthez, minden szolgálatban, vagy azon kivül lévő europaihoz intéztetik, ide számlálván az indigo ültetvényeseknek tiszteletes testületét, kik Moffusilban (India' bensőjében) szünetlen tartózkodásuk' következésében, magoknak saját nézeteket szerezhetnek ezen tárgyaknak némellyikéről." A' midőn a' jól intézett sajtónak áldomásait, a' mint ezek egyedül a' calcuttai hírlapokból, mellyek mind szabadelműleg szólanak, kitetszenek, Indiában becsülni tudják; ismerik egyszersmind azon ártalmakat, mellyek illy emelcsőből származhatnak, melly valamelly kormányt szintugy tönkre teheti, mint támaszthatja, — hogy az elsőt kieszközöljék, legalább 15,000,000 mahomedánus felkészült.

A' könyvnyomó intézeteknek száma Indiának különféle részeiben felette tetemes, hanem felszámitásuk bajos, mivel többnyire honszülöttek által kormányoztatnak. Smith Sámuel urnak derék intézete, szép bizonyítvány arról, mit tehet egyetlen egy embernek szelleme 's talentuma. Ezen férfitől az aláirás' utján alkotott könyv és olvasó tár tágosabb, becsesb és számosb gyüjteménnyel jeleskedik: mint bár melly más hasonló intézetje a' világnak, még Londont is ide számítva. Mind a' honi, mind az angol hirlapokban a' kormánynak szabályait szabadon lehet vitatni, 's a' sajtó által ajánlott javitásokat a' kormány elfogadja, 's a' hibákat, mellyeket nem iparkodik szépiteni, elkerüli, 's az illy értekezésekre figyelmét fordítja. Mind addig, mig Indiában a' Journálok által balgatagúl valamelly nagy nyereségre nem fognak törekedni, a' sajtó bebizonyítandja jótékony befolyását mind az alattvalókra, mind a' kormányra nézve; 's mind addig, mig magát a' féktelenségtől, személyes bosszútól és személyes botránkozástól szabadon feltartja, a' keleti fél gömb' honszülöttjeire áldást és jótéteményt fog árasztani, minthogy most mindenhova Persiából Chináig *) ha bár lassan, de annál biztosabb utat tör magának, 's igy a' korlátozatlan despotismusnak tökélyes eltörlését és kiirtását készíti el.

*) Cantonban és Macaoban két angol ujság van, egy minden hónapban, másik minden fél évben, 's kettő évenkint egyszer jelennek meg.

ANGOL 's AMERIKAI ALMANACH LITERATURA 1836.

A' sötét vérű, elmerült angolok Europa' nemzetei között később kezdették az almanach literaturát kedvelni, művelni, hanem mint mindenben, itt is rövid idő alatt óriás lépéseket tettek, 's azon eszközök által, mellyeket csak egyedül ők birnak, mellyeket egyedül csak az angol szorgalom képes, nem mondom készíteni: hanem teremteni jelenleg!, minden hasonló literaturai phoenomeneket nem csak felülmúlják: hanem messze hagyják magok megett az angol termékek. 1836ra 20 Almanach jelent meg egyedül Londonban, mellyek nem csupán a' szép literaturára: hanem az emberi tudás' különféle ágozatit illetik.

Nevezetesen szép literaturával ezek közül tizenegy foglalatoskodik; utazásokat négy nyujt; rajzolatokról egy adatott ki; vallásos tárgyú kettő; föld és kertművelésről egy; hangászatról egy. Bámulandó az aczél és rézmetszetek' pontossága 's finomsága, minden a' legnagyobb izléssel párosítva. Mind ezek között leginkább megérdemli a' figyelmet: The Englisch Annual, containing 16 engra from Paintings by Sir T. Lawrence, W. Daniell etc. and contributions by the frist Authors of the day. London. 1836.

Amerika sem maradt hátra az almanach literaturában, 's említésre legméltóbb Almanachjai ezen következendők: The Token and Atlantic Souvenir for 1836. With 16 Plates. Boston. Boven. — The Pearl, or, Affections Gift for 1836. With 7 Engravings. Philadelphia. Ash.

Literaturai világ.

Egy orleánsi könyvkereskedőnek birtokában vagyon Etienne (István) által 1535ben kiadatott Cicero. A' lapok' szegélyén legalább 4000 javitás találtatik Etienne kezeitől, 's egy más János névvel alájegyzett tudóstól, kit Scapula Jánosnak tartanak. Ezen javitások, ugy látszik, azon czélból tétettek, hogy egy másod kiadásnál használtassanak, a' mellyről Etienne „Cogitationes in quam plurimos locos Ciceronis" szól, a' melly azonban soha meg nem jelent.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében megjelent és minden hiteles könyvárosoknál találtatik:

EGÉSZSÉG' KATHEKIZMUSA,

vagy:

az egészség fentartására és késő vénség elérhetésére szolgáló

EGYSZERŰ SZABÁLYOK,

mellyeket minden rendű 's rangú személyeknek nem lehet elegendőkép ajánlani.

Szerkesztette

GRANVILLE A. B.

híres londoni doctor.

A' harmadik kiadás után angolyból magyarba általtétetett.

Kassán, 1835. 8-ad rétben, csinos boritékba kötve 40 xr. pengő pénzben.

Mindenkori tökélyes

Erdei-és Vadászati-Kalendáriom,

melly az

Erdőszet és Vadászat körül

minden hónapban előforduló foglalatosságokat magában foglalja. A' Vadfák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi-gazdasági és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról, egy Halászati Kalendáriommal és sok más az Erdőszöknek és Vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt.

Nagy 4rétben egy szép vadászatot képező kőre metszett táblával kemény táblába kötve 1 for. p. p.

MEZEI GAZDASÁG' KÉZIKÖNYVE.

Irta BURGER JÁNOS,

Orvos Doctor, cs. kir. gubernialis Tanácsnok, a' tengerparti telek-elintézés tartományi biztosságnál Referens, a' brüni, görzi, grätzi, klagenfurti, laibachi, müncheni, prágai 's bécsi mezei társaságok tagja.

Fordította

SZÖLLÖSI CSICSERI ELEK,

több uradalmak' nyugalmazott kormányozója.

Kassán, 1835. 2 kötet nagy 8-ad rétben csínos boritékba kötve 4 for. ez. pénzb.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

9dik Szám. Péntek, Februárius' 26án 1836.

Harag és párt nélkül.

FÜGGELÉK

a' literaturai lapok 4-ik és 5-ik számában megjelent 1836-ki aurora birálatához.

Valamint igaz a' közéletben, hogy a' jóakaratot 's valódi szivességet nem a' mézeskedés, nem az udvarias hajlongások, hanem az emberi méltósággal igazán megegyező magaviselet 's a' szerény és mindenkor gyengéd érzettel páros őszinteség teszi: úgy igaz a' literaturai világban, hogy az érdemismeret kinyilatkoztatása 's valamelly munka becsének méltánylása, nem a' dicsérethalmozásokban vagy égig magasztaló tömjénezésekben áll, 's hogy azon ember, ki mindenkor és mindeneket dicsér, szintolly gyanús, mint az, ki mindeneket és mindenkor rágalmaz. Mind a' kettő tulságot cselekszik; mind a' kettő egyiránt vét. Mert hol van az egoismust annyira levetkezett férjfiu, hogy a' csiklandós hizelgésekre néha néha, öntetszéssel, helyeslőleg, el ne mosolyodjék? Hol van, ki a' tömjénezők seregét magától, mindenkor egyiránti szigorusággal visszautasítsa, a' nélkül, hogy azoknak kábító füstjét csak valamennyire is meg ne szagolta, 's kellemesen illatozónak ne találta volna. — És hol van a' sziklai elme, kit összeesküdt czimboraságok rágalmai, legalább idővel, meg ne rendithetnének; kiben a' végtelen ócsárlások, önmaga iránti bizalmatlanságot is ne támasztanának? Olly márványkeblüek, kikről az ármánykodás mérgezett nyilai, magokra az íjászokra pattogjanak vissza: nem mindennapiságok.

De visszatérek tárgyamhoz, 's csak azt ismételve, hogy „mindent dicsérni és mindent gyalázni: egy gonosz," függelékesen előterjesztendem azon töredékes észrevételeket, mellyeket a' literaturai lapok 4-ik és 5-ik számában foglalt aurorabirálathoz méltán hozzáadhatónak itélek.

Igaz-ugyan, hogy valamint a' Honművész 1-ő és 2-ik számában megjelent vizsgálat irója, én is terjedelmes és kimerítő birálatát ohajtanám az aurorának; ('s erre bátor vagyok a' literaturai lapokba, bármi más munkákról birálatokat küldeni szivesked kritikusokat is figyelmeztetni) de ez több időt és szorgalmat kiván, mint a' mennyit én ráfordithattam volna. Különben is igen kijöttek a' divatból egy idő — talán a' kritikai lapok keletkezése — óta a' szigoru birálatok, mellyek taglalgatva esmertetnék meg a' közönséggel a' munka jelességeit 's fogyatkozatait. Pedig csak illy birálatoknál fogva esmerhetné meg 's becsülhetné kiki a' munkát, mellyet azután izlése és szellemi vonzalma szerint örömöstebb is vásárlana meg; mert nem a' szárnyaló — többnyire hamis — hir után indulna, és nem zugolódnék, későn, a' könyv ellen. Annyira jutottunk már, hogy az utolsó nehány évben nem is volt valódi kritikánk; hanem megkellett elégednünk azzal az elméskedő, dicsérve magasztaló vagy ócsárolva porba tapodó véleményeskedéssel, vagy helyesebben itélgetéssel, mellyet egyik vagy másik czimbora, fölülegesen előnkbe adott. Ezen manier-hoz közelit még az e' lapok 4-ik és 5-ik számában lévő aurora-birálat is; mellynek következésében én az auroraköltőket újabbi szemle alá veendem, 's a' rólok mondottakat javalandom, helyesitendem, az elhallgattakat pedig függelékesen előterjesztendem.

A' mi a' birálat-előszakaszait illeti: teljesen egyértelmü vagyok a' birálóval, különösen osztakozom pedig vele azon fájdalomban és keserüségben, mellyet az aczélmetszetek idegen volta, semmi tartalomhoz nem alkalmazottsága, és igy, az almanach-hoz épen hozzá nem illesztettsége okozhat, 's valóban okoz.

A' mit a' nevetlen kritikus Vörösmartyról mond: nincs érdemméltatólag mondva. Mert, ha ő, ki itt „a' honi dalnokok szép sorát — — Rablójával nyitja meg," az eddigélt és élő honi dalnokok között, versenyfél nélküli elsőséggel talán nem birna is: mint epikus költő, nem talán; hanem bizonyosan legelső. Alaptalanul mondatik felőle az is, hogy ő a' rímnek nem ura. Mert, habár mutathatni is föl több olly vakmerő rímeket, minőket a' nevetlen kriticus idéz: nem kell felejteni, hogy Vörösmartynak számtalan leghelyesb rímei is vannak, ugyannyira, hogy Kölcsey, Bajza, — 's hakik még vannak, verseiket kötetbe gyüjtötten kiadott költők, — vagy épen nem, vagy igen kevésben előzik meg őt kifogástalan rímeik mennyisére nézve. Gondolóra kell egyébiránt általánosan venni, hogy hosszabb költeményekben mindig súlyosabb helyesen rímelni, mint rövidekben, és hogy, — ha igazat kell mondanunk, a' magyar nyelv, rímbőséggel nem dicsekhetik. A' mi a' n. kritikus által, Vörösmartynak egyéb darabjairól elmondatott: helyesellem, azon kis tömjényzésen kivül, mellyet talán a' n. kritikus, a' rím-roszallás elfelejtése kedveért nyujt, 's melly a' „kis leánya baja" czimü költeményt, egész literaturánkban leginkább szivből meritettnek állitja. Ez valóban tömjényzés; sőt több.

A' Kovács Pálról mondottak: egyeznek meggyőződésemmel, valamint szinte a' megszaggatások iránti vélemény is. Minden megszakadás gyengíti, veszélyezteti a' hatást, az erőt, mellynek az ember szivére 's lelkére hatnia, általában működnie kellene. De én hushagyó keddi levelezéseinek elején rövidebbséget is ohajtottam, 's a' hasontörténetek ismétlését (a' lányrablásokat) 's némelly képtelenségeket (p. o. hogy Székesyt, ki jó előre dudását is — bizonyosan titkolódzás nélkül — elkészitette a' bálra, ön kocsisa utközben Selem Pistának nézte volna:) — Figyelmeztetőleg megemlitem még ezen munkadarab nyelvezetére nézve azt is, hogy a' latinoskodásban, mint talán Kovács Pál véli, semmi kedveltetőség nincs, 's a' darab érdekét nem neveli, hanem csökkenti.

Czuczor népdalainak bírálatába sokkal nagyobb dicséretet halmozott a' nevetlen kritikus, mintsem hogy alóla azon gyámolatlanul odafektetett igazság kitünhetnék, mellyet ezen kifejezés foglal magában: „Minekünk azonban az első öt legjobban tetszett.“ Különben sincs határozottan kimondva, melyik első öt; mert az 1834-ki Aurorában kijött 8 népdala közül is lehet az öt elsőt érteni. — Nekem itt csak az 1836-ki Aurorában lévőkről illik szólnom. — Az I-sö dal türhető. Legalább van bene egy új gondolat, mellyet a' negyedik vers fejez ki. A' II-dik képtelenséggel kezdődik; mert első verséből az tetszik ki, hogy a' ficzkó szeretne a' paripán nyargalódzni, de enni nem akarja hagyni, féltvén, hogy a' deres fü „bajt okoz“ neki. Illyesmit nem lehet föltenni a' pórsuhanczról. Megeteti biz ő, — kivált ha utra készül lovával, — még a' szárba indult vetést, 's fölszabadítja magának a' tilost is. A' többi versek, elkoptatott gondolatokból vannak összeaggatva. A' III-iknak van kerekdedsége, 's bir nehány új képpel. A' IV-ik, rosz hasonlitásu kis dana: mert hisz a' méh nem hordja magával a' mézét. Az V-ik mérkőzik a' harmadikkal. A' VI-ik, utánzási példánya a' Sz. T. által régiebb Auroráinkban forditva közlött Szerb daloknak. Ez, társai közül, mind népszerütlensége, mind képeinek keresettsége által, — mint mondani szokták, ki-rí.

Vajda Memnon szobráról kimondott javaló itéletére nézve annál készségesebben fogok kezet a' n. kritikussal, minthogy általa az érdemet méltányolva látom. Azon értelmességi hiányt, melly a' 70-ik lap 24 és 25-ik soraiban az olvasót megakasztja, bizonyosan nem az elbeszélőnek, hanem a' szerkeztetőnek kell vétekül róni. Egyébiránt Vajda nyelvezetében ohajtható a' simitottság, mellynek hiányát a' részeltetőkkel való gyakori élés, és a' szokatlan kifejezések' szapora használása okozza. Ezt pedig kerülni annyival is inkább tanácsos, minthogy az illy rögösség által, a' mohón olvasó, zugolódásra 's kifakadásra ingereltetik.

Garay, valóban igen sok szép sugarat, és sugaraiban tetemes fényt kölcsönözött Auroránknak. Az ő versei olly könnyüden folynak, olly édes nyájassággal ömledeznek, minőt régibb költőink dalaiban, csak keresve lelünk. Csupán azt ohajthatni még, hogy a' rímekben megválasztóbb legyen. — Az „esdeklés“-ben, jól jegyezte meg a' nevetlen kritikus, — illőbb lett volna, a' csókra, mint fris harmatra, szomjuzni, hogysem éhezni. A' költő' egyéb darabjaira nézve is helyesellem a' n. kritikus itéleteit. De a' szorgalmas irót balul hasonlitotta össze a' „szent hely“-el; mert az egy édes játszisággal irt dalocska, emez pedig epigram. Illy összehasonlitás után itélni, hibátlanul soha sem lehet. Mert vajmi sok függ az összeillesztéstől!

Bústavi, (az idei Honművész első számában lévő almanach-vizsgálat értesitése szerint = Knnoss) kedves olvasatu darabokat adott. „A' „csapodárság“ „szerelem“ jelesen a' „kisértet“ epigrammai eret“ — sejdittet, akarná kétségkivül a' n. kritikus mondani, noha a' verbum regens-je elmaradt. „A' busongóhoz“ azonban, a' harmadik vers szakasznak elhagytával 's máskint czimezve, kerekdedebb, lágyabb 's meghatóbb lett volna. „Csák“ igen kurta regényke, de szilárd dolgozatu és mély jelentésü. „A' biztatás“ élénk versecske. A' n. kritikus által idézett sorban, kétségkivül nyomtatási hiba miatt áll a' v é l e egyem számban, nem pedig többesben (v é l e k) mint azt az értelem megkivánja.

Tóth Lőrincz, először jelenik meg az auroraköltők sorában. — „A' költő éjszakái“ költött éjszakák ugyan, de nem költőiek. Tulságos benne az alapképzelet, melly ebben áll: Egy leányt, átellenben, ablakából meglátni, bizonyos éjszakán (!?); ugyanazt egy másik éjjel megholtnak sejteni, és egy harmadik éjjel magát utána agyon siránkodni; vagy, ha ugy tetszik, miatta sirig bánkodni. 'S ez mind csak ugy szemeszöktében, éjszakának idején történik! — A' „vándor“ annyi oldalról 's annyiféleképp megénekelt és megdudolgatott tárgy már, hogy valóban egy cseppet sem lehet csudálkoznunk, ha Tóth Lőrinczuek ezen költeményében csak azokat találjuk viszszakérődzve, mellyeket már itt 's ott, még a' Koszorú-ban is elmondva láttunk. Újoncz költőnek, hogy első föllépte kedvesen fogadtassék, nem illy elnyütt tárgyat kellett volna megénekelnie. Vagy ha talán épen azért fogta azt fel, hogy megmutassa, mikint tud a' költői lángész, mindennapiságot is újább érdekes képekbe öltöztetni át: ugy valóban többet tett fel magáról és költői tehetségéről, mint a' mennyi, aurorabeli költeményeinél fogva, róla föltehető.

Bajzától (kiben a' n. kritikus, Bajzát az aurorakiadót, Bajzától a' kritikai lapok kiadójától, — megkülönbözteti) nem nyert az idei Aurora, ugymond a' n. kritikus, — prózában semmit, a' mit igen fájlalunk. — Ezen mondásban kettős sérelem fekszik, melly, azt szeretem hinni, inkáb gondolatlanságból, mint rosz szándékból eredt. — A' n. kritikus megsértette itt először Bajza szerénységét, ki bizonyosan nem hiszi 's nem vallja önmagáról azt, hogy ő a' legjobb prozaikus hazánkban. De kéttzeresen sértette meg az aurorabeli prozaistákat; mert a' fölebbiekkel azt mondja rólok tacite, hogy nem felelnek meg a' várakozásnak; nem elégítik ki a' kivánatot. Máskép nem volna mit fájlalnia Bajza prózahiányán! Midőn pedig az érintett prozaistákkal igy elégedetlenkedik: önmagával jön ellenmondásba; mert hisz egyenkint mindnyájának a' munkáját megdicsérte, magasztalta. — A' mit a' nevetlen kr. Bajzának aurorai verseiről mond, kevés ugyan, de mégis sok. Sok annyiban, a' mennyiben az igazság elhallgattatott körüle. — A' nevetlen kr.-nak ugyanis meg kellett volna mondania, hogy Bajza minden verseiben kevés új, kevés eredeti képzelet van. Ennek bebizonyitása végett hivatkoznia kellett volna legalább is egy dalára, p. o. a' „Tél és tavasz“ czimüre, (mellynek a' n. kr. még feljül-rá koszorút nyujt) 's nyilvánositnia, hogy az nem egyéb, mint v a r i a t i o p e r v e r s u s Kölcseynek ezen dalára:

Ültem én a' forrás mellett,
Téli szél fuvt, ég borult 's a' t., 's a' t.

's hogy az, mint elsajátitott költemény, Bajzára nézve semmi más érdemmel nem bir, minthogy azt kellemes stanza-idomba öntötte át. Ki kellett volna továbbá a' nevetlen kr-nak jelelni, hogy a' „halász legény,“ (minden szép ömlengése mellett is, mellynek én épen semmi nyomát nem lelem) igen középszerü versezet; hogy „Emma“ egy igen szerencsétlen epigram; hogy a' „Bojtár“ igen sok ollyasmit beszélget és érez, a' mit már száz meg száz szerelmes nem — bojtár is mondott és érezett;

hogy „az eljegyzett“ minden mostani versei között legjobb, legköltőibb; de, hogy illőbb czime lett volna neki: „az éjhez;“ továbbá, hogy „az útás“ szerencsétlen ismétlése egy olly vándorjelenetnek, mellyet ő maga is ellentolt már nehányszor, nemi mutatióval, de soha sem igazi eredetiséggel, hanem mindig Kölcsey „Vándor“-át véve mintául; végre, hogy a' „kis leány dala“ semmi más, mint egy kis középszerü pórdana, mellyből a' szokott leányi önhizelgés kacsintgat elő.

Csató Pál aurorai csekélységei, kábitó dicsérettel vannak elárasztva. Pedig mondhatom, Cató Pál, az 1834-ik aurorai jeles elbeszélő, az 1836-ki aurorában szerencsétlen költővé nyomorodott. Minő gondolat! a' buziási fördőhöz szonettet irni. Különben maga a' kidolgozás nem balul ütött ki; de nagy izzadtság nyomait viseli magán, mellybe a' költőnek kerülhetett. Azon 8 sornyi csekély olasz forditást pedig, melly. ben semmi nagy észkép nem fekszik, kár volt Csatónak az Aurora utján közönség eleibe bocsátni, — a' szerkesztetőtül pedig vigyázatlanság azt elfogadni 's bevenni; mert ugyanez, majdnem szóról szóra előfordul, mindjárt két levéllel hátrább, Csaba „szép hajadon“-ának két utolsó versében.

Gaál elbeszéléseinek olvasása engem is kellemesen mulatott; 's versezetére nézve szinte megegyeznek nézeteim, a' nevetlen kritikusével.

Székács költeményei érdekesek. Különösen érdekes a' „Csesznekvár.“ De én epigrammjában is nagyobb nyomosságot látok, mint minőről a' nevetlen kr. emlékezik. Igazolva találom ittis különösen azon irány-eltérés' valóságát, mellyre bennünket a' honmüvészi auroravizsgáló, a' legújabb honi költők elmemiveinek szellemére nézve figyelmeztet, hogy t. i. ez, minden egyeseket méltányló sajátsága mellett is, inkább hajlik, inkább szít a' néptömeghez, és örömöstebb emeli ki ennek cselekvényeit, mint egyes személyi tetteket.

Fáy elbeszélése által, egyel több oldalúvá alakult az Aurora; 's minthogy az olvasó közönség izlete és kivánata szerfölött különböző: helyesen cselekedett Fáy, midőn erejét a' tündér-rege irásban is megkisértette; és pedig nem szerencsétlenül kisértette meg. Ugy látszik azonban, hogy az illyféle csudásságok mínálunk nem nagy kelendőséget igérhetnek magoknak. A' mitől mentsen is a' Jehova. És itt nem mulaszthatom el, hogy a' már előbb is emlitett honmüvészi auroravizsgálónak második észrevételét is helyesnek ne nyilatkoztassam, melly az újabb 's régibb honi költők szellemirányának különbözését, annál a' körülménynél fogva is igyekszik bevalósitni, hogy azok (mint p. o. a' jelen Aurorában Vajda) a' természetfölöttinek látszót is természetesen iparkodnak megfejteni, fölvilágositni, holott ellenben ezek, a' természetes jeleneteket is láthatlan erő 's hatalom munkálatának tulajdonitgatják 's a' titok éjelével árnyazzák körül. Az idei Aurora darabjaiban igen kitünik ezen különböző szellem-irány.

Erdélyi János, először ugyan, de figyelemgerjesztőleg lépett föl a' költői pályán. — A' „bujdosó“ megható versezet. A' „honvágy“ hon-utáni édes epedéssel van irva; ez, hazájától elszakadt soványának valódi szivtükrözete. A' „könyörgés,“ utánzottsága bélyegének ellenére is kedves.

Holló, a' tőle egyetlen „hűség“-ben elmés de egyszersmind gyalorlott költőnek mutatkozik, mellynél fogva bátran elmondhatni róla, hogy — bár ki légyen is — neki ez nem első, nem zsenge munkája.

Borsos.

KELETI LITERATURA CALCUTTÁBAN.

Az angol parlament 1813ban meghagyá a' keletindiai társaság generalkormánynokának, hogy évenkint 10,000 font sterlingből és nem kevesebből álló öszveleget forditson „a' keleti literaturának isméti felélesztésére 's előmozditására, az indus tudósok' segedelmére 's a' tudományok' behozására Britt-Indiában.“ A' társaság azóta soha sem korlátozta magát ama pénzmennyiségre, hanem évenkint kétszer sőt háromszor annyit fordított a' felhozott tárgyakra. Calcutta, Dehli 's Benaresben muhamedánusok és braminok számára magasb iskolákat alapított, a' keletnek classicus munkájit kinyomatta. Több évek alatt minden keleti munkából nyomtatott saját költségén 100 példányt vett 's az indus sajtónak 1813—1823ig számtalan termékei ezen rendszernek hálálhatják létüket. Nem sokára észrevették azonban, hogy ezen módnak két tetemes hibája vagyon, tudni illik elősszer: hogy többnyire olly munkák' kiadását segité, mellyek a' tudós iskolák' szükségeit ki nem pótolják; másodszor: hogy a' könyvek' árát felemelte 's ezeket a' tanulóknak, kiknek szánva valának, megszerezhetetlené tette. Mivel a' kiadók gondoskodtak már arról, hogy az árát ezeknek a' könyveknek ugy szabják meg: hogy az országlásnak aláirása már minden költségeket fedezzen, imét a' könyveknek felette nagy ára vala, kevésé terjedtek el, végre a' raktárakban férgek által emésztettek meg. Annák okáért 1823ban a' nyilvános oktatás' biztossága neveztetett ki, mellynek az iskolák számára szükséges könyveknek kiadásáról kellett gondoskodni. Ezen biztoságnak jelesb tagjai voltak: Wilson, Prinsep és Dr. Tytler. Ezek a' legszükségesb munkáknak jegyzékét elkészitették, annak utána honi tudósokból szerkeztek egy testületet, mellynek tagjai a' kéziratoknak másolatját egybehasonlitották, és a' nyomtatott íveknek javitására ügyeltek. A' munka gyorsan haladott, a' muhamedánus népiskolák számára az arab jogmondásokat nyomtatták, u. m. Hedaya, Inaya, Fetawa, Alemgiri, Fetawa Hamam 's a' t. A' hindu törvényiskolák' részére pedig Menut, magyarázatokkal, Mitaksarat és Dayabagát 's a' t. továbba az orvosi tudomány és materia medica, a' grammatika, logica' legjobb kézi könyveit, arab, persa és bengal szókönyveket. A' Sanskrit drámáknak textusát, Mahabharat hindu forditását Bhaganat Purana 's Bhatti Kavyát 's a' t. E' mellett nagy számú segédkönyveket az angol nyelvnek megtanulására, Hindostaniban három kötetü világtörténetét, földabroszokat, arab és bengal nyelven 's a' t. Egy katalogban, mellyet a' biztosság 1830ban nyomatott, 217 kötetet lehet számitani, mellyek rendelésére nyomattak, 's igen mérsékelt áron árultattak. Azonban ezen munkák nem valának egészen helyesen választva, 's kiadásuk sem volt egyarányos, a' czélnak még is megfeleltek, 's remélhetni, hogy jövendőben jobban megfognak felelni. Az utósó években felette jeles munkához kezdettek. A' Mahabharatnak öt kötetben kellett volna meg-

jelenni; a' Caschmiri évkönyvnek, az egyetlen historiai munkának a' Sanskrit literatúrában, első ívei készek valának 's a' Veda 's a' Budhisták szent könyveik' Sanskrit eredetijének kiadásához készültek. Azonban fájdalom! Wilson ur 1833ban elhagyá Calcuttát, hogy Oxfordban professori helyét elfoglalja, 's helye a' biztosságban egy fiatal polgártisztnek Trevelyan urnak adatott. Ez a' felsőbb tartományok' igazgatásában és később a' calcuttai magas tanácsban felette megkülönböztette magát, 's e' pillanatban Indiában a' legnagyobb befolyású férfiak közé tartozik, Ő hivatalát azzal kezdette, hogy a' biztosságnak javallotta: hogy jövendőben bizonyos rendszer után latin betűkkel nyomtassanak. A' biztosságnak többi tagjai haszontalan iparkodtak neki megmutatni: hogy az arab és Sanskrit irás, mind ugyan azon hangokat magában foglalja, mellyeket az uj indoromai alphabetum nyujthatna tökélletlenül; továbba, hogy nem lehetne hinni, hogy a' keletiek tökélletes és czélirányos alphabetumokat egy uj alphabetumért felfognák cserélni, 's hogy a' kelet tudós nyelveinek megtanulása ezen átirás által lehetlen lész, minthogy ezzel minden etymologia eltöröltetnék; röviden, hogy ezen nyitás mást nem szülendene, mint iszonyú nagy zavart. Ezen vitát sokáig folytatták az indus folyóiratok, 's Trevelyan végtére elszakadt társaitól, hogy kedvencz rendszerének létesitésére külön társaságot alapitson. Ezen percztől fogva Calcuttában a' keleti nyelveket tisztileg kezdették üldözni. A' dijak, mellyeket a' magasb iskolabeli tanulók nyertek, megszűntek, 's a' kormány minden kegyelmét kirekesztőleg az angol iskolákra fordította, 's végre Márt. 7kén minden keleti munkáknak a' kormány' költségére történendő nyomtatása eltiltatott. A' braminok és muhamedánusok, kik a' kéziratok' egybehasonlitásával foglalatoskodtak, legott elbocsátattak, 's a' megkezdett munkák' nyomtatása félbeszakasztatott, ámbár nehány testesbek eddig is tetemes kiadásokat kivántak, hogy tökélletre jussanak. A' Calcuttában létező ásiai társaság ellenszögezte magát ezen antikeleti fanatismusnak, 's két ülésében felette nyomos előterjesztésben küldött a' fökormánynokhoz, hogy ezen rendszabásoknak ellenmondjon. Ezen előterjesztésben bebizonyitja, hogy az angol nyelv Indiában soha sem leend a' néptömeg' nyelve, és e' szerint a' kormánynak kötelességében áll a' honi nyelvek' tudományos müvelését előmozditani, minthogy egyedül ennek közbenjárása által lehet idővel a' tartomány' polgárisodását előmozditani 's alapitani; továbba, hogy az eddigi segedelemnek megtagadását a' honszülöttek könnyen ellenséges cselekedetnek magyarázhatnák, 's ez által a' kormány, befolyásának egyik eszközét elveszthetné 's a' t. Ennek következésében megkérte a' kormányt, hogy szolgáltatna kezébe olly eszközöket, mellyekkel a' kezdett munkát folytathassa.

Ezen ellenzet az ásiai társaságnak annál nagyobb becsületére válik: mennél bizonyosb, hogy tagjainak nagyobb része tisztviselőkből áll, kik az indus igazgatás' formája által nagyobbára a' fökormánynok' akaratjától függenek. Remélhető azonban, hogy azon túlság, mellyet a' calcuttai ministeriumban az antiorientalismus elért, Indiában a' közönséges véleményben nyerend ellenzetet, melly az uj kormányokat olly állapotba helyezendi, hogy a' felvilágositóknak ezen barbarismusa ellen oda érkeztekor ellenhatást eszközölhessen.

Literaturai világ.

Londonba „The Portofolio" czím alatt uj folyóirat jelen meg, czélzata 's előadása különös.

Pesten a' napokban megjelen „Jogúz, vagy: a' Honkeresők. Szinmü négy felvonásban, irta „Vajda Péter." Ezen munkával biztosan szép éldeletet várhat közönségünk.

Monin a' lyoni collegiumban a' történettudományjának tanitója, a' párisi királyi kéziratoknak tárában Lebel János évkönyveinek rég elveszettnek tartott kéziratát fedezte fel 's lelményét sajtó által közlendi.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' könyvnyomó intézetében megjelent és minden hiteles könyvárosoknál találtatik:

EGÉSZSÉG' KATHEKIZMUSA,

vagy:

az egészség fentartására és késő vénség elérhetésére szolgáló

EGYSZERŰ SZABÁLYOK,

mellyeket minden rendű 's rangú személyeknek nem lehet elegendőkép ajánlani.

Szerkesztette

GRANVILLE A. B.

híres londoni doctor.

A' harmadik kiadás után angolyból magyarba általtétetett.

Kassán, 1835. 8-ad rétben, csinos boritékba kötve 40 xr. pengő pénzben.

JAVITÁSOK.

Lap.	Sor.	Hiba.	Javitsd.
63	11	literaturára	literaturát.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

10dik Szám. *Péntek, Mártius' 4én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

LITERATURAI SZEMLE.

I. Georgiai Literatura.

Ezen literaturának legismeretesb termékei közül egy „a' férfi a' tigris bőrrel" szerzője Sotta Rusthawel, költeményeinek vég versében ezt zengi.

„Khonii Mosen zengette Amirant, Daredsán' fiát; Abduh Messia Shawtheltől 's Dilár' története thomoqwi Geth Sargis fáradhatatlan irótól iratott, mind a' kettő magasztalatra méltó, Rusthawel nehány könyet sírt Tariel felett."

Ezen épen nem költői versek, a' georgiai literaturáról nehány érdekes adatokat foglalnak magokban, minthogy bennök három iró' munkája 's születése helye' feljegyzésével neveztetik, kiknek munkája 's neve mindeddig ismeretlen vala Európában. — Brosset ur Párisban, ki kirekesztőleg a' georgiai literaturával foglalatoskodik, ezen három iró felől Theimuraz herczegnél tudakozódott, 's ez Tarielnek egy kiadásáról, mellyet 1712ben Wakthang király adott ki 's látott el jegyzetekkel, a' következendő felvilágositást adta a' három nevezett költőről.

Amiran, khonii Mosentől régi georgiai stylben kimondhatlan kellemmel prózában irt román, ki ezen híres hősnek tetteit tizenkét könyvben leirta, Moseh Shotgval egy időben élt 's Thamar ismeretes királynénak, ki a' 12ik századnak végével uralkodott, titoknoka volt. Ezen asszony III. Giorgi királynak leánya volt. Udvara' legjelesb férfiai közé tartozott Moseh. Khoni hajdonában város volt, 's Imerethisnek azon részében fekszik, melly alsó Sakarthwalo vagy alsó Georgiának neveztetik.

Shawthelt, mint világit, Abdul Messiának nevezik, elhagyá a' világot, és a' galathi kolostorba ment. Ezen kolostornak, melly Kutaistól északra három órányi távolságra fekszik, valódi neve Ganathlia, elrontva Galat, Ganat 's Kalat. A' georgiai királyok sircsarnokjuknak emelték, és szinte mint a' Kutaise templomot, georgiai épitészekkel és festészekkel ékesitették. — Shawthel ezen kolostorban maradt haláláig. Shawthel Thamar királyné udvara nagyjainak egyikénél titoknok volt 's egy bizonyos Abdul Messianak történetét irta versekben; a' történetirók' bizonyitványja szerint olly csodálatra méltó munka, hogy a' georgiai költészet soha sem mutatkozott olly tökélletességben, mint ezen munkában. Fájdalom! A' költemény elveszett. II. Erecles király, Theimuraz herczegnek nagy atya, ki Shawthel költeményeit felette szerette, igen fáradozott eltalálásában, de sükeretlenül. Ezen költőtől Thamar királyéra irtt dicsérő beszéd maradt fel, 's nehány apró költemények, mellyek mind megkülönböztető elegantiával jeleskednek.

Sargis a' harmadik költő, szinte Thamar királynénak titoknoka volt, 's simult prózában Dilariani czimű munkát irta Dilarról, egy hatalmas óriás és több birodalmak' uralkodójáról. Ezen munka is elveszett. Thmogwii Sargis szinte egy szép románnak Wisraminani-nak szerzője, szinte mint az utóbbi, ásiai szabás szerinti 's fényes prózába van adva. Wis, egy királynak leánya volt, 's Ramin egy másiknak fia 's Mahabeds kharismi Schahnak öcse, 's ezen koros férfinak vala Wis nője, de megszerette Ramint. A' szerelmesek a' Schah' haragjától tömérdek gyötrelmeket szenvednek. A' novella felette érdekes. Rusthawel méltán nevezheti Sargist fáradhatlan költőnek, mert lehetlen a' szerelmes cserebeszédeket nálánál jobban húzni. Ezen tárgynál az iró kimeríthetlen volt.

Shotta Rusthawiban született, 's innét megszokottabb neve Rusthawel. Ezen város a' Kur folyamnak partjain fekszik, 's a' másik partján a' karayai tágos lapály terül el. A' királyok télen át az égalj' enyhesége miatt örömest laktak itt, 's a' jó vadászat' kedvéért, melly a' vidéket ébresztette; a' tél itt olly lágy, mint a' tavasz: hanem a' nyári meleg felette nagy. A' királyi lakhelyet Rusthawiban Erecles király emelte, ki egész Karthli 's Kachetti' királyja volt; ő állitá helyre 's javitatta ki a' városnak falait: hanem terve' létesitésében a' halál akadályoztatta, 's ezen egykor olly igen híres város romba dűlt. — Shotta Thamar királynénak financz ministere volt, ki iránta a' legnagyobb tisztelettel viseltetett, mivel nem csak jeles költő: hanem minden tudományban járatos és józan kormányozó volt; előtte 's utána voltak Georgiának jeles költői, némellyek még Patritzi (Athenben született, nehány jó költeményeket irtt, 's Plátónak nehány cserebeszédét georgiai nyelvre forditá) 's Shawthai Joaneh munkáit is jobbaknak tartják, „hanem" mond Theimuraz herczeg, „az én nézeteim szerint, a' georgiai stylre nézve egy sem mérkőzhetik a' férfival a' tigrisbőrben, melly ugyan azért a' néptömegnél mindig nagyobb kedvességben marad." Shotta Rusthawel végre egyedülségbe vonult 's Jerusálembe ment, hol még egy nagy georgiai kolostor létezett, melly a' Kereszt kolostorának neveztetett; ezt Marian király Khoswen neméből épitette nagy Constantin császárnak idejében. „Nagy Constantin, ki semmit sem mulatott el, hogy a' kereszténységet erősitse, őseinek Jerusálemben több helyeket ajándékozott. Ezen időponttól fogva a' georgiai királyok folyton iparkodtak a' szent Kereszt' kolostorát ékesiteni, 's mind a' városban, mind vidékén jobbágyaik' számára kolostorokat épiteni. Szent szerzeteseink és a' szent könyveknek forditói, kik néha néha ezen munka végett Jerusálembe költöztek, az ottani kolostorokban mindig menedéket találtak. A' Kereszt' kolostora, melly ez által könyvek' raktára lett, nagy számú georgiai könyveknek birtokában vagyon, a' mellyek részint régiek és jó állapotban vannak. Ide vonult Rusthawel, itt végezte napjait a' nélkül, hogy a' szerzetbe lépett volna, jámbor foglalatosságok között."

A' legenda nemű az utóbbiban szembetűnik, de azért Theimuraz herczegnek tudósitásai nem kevésbé becsesek: mivel a' georgiai népnek alig gyanított müvelődési időszakába nyitnak kilátást. Dubois utazásai Thamar királynéról, a' ki alatt a' georgiai literaturának aranykora látszatik lenni, már némelly felvilágositásokat adtak, nevezetesen az általa felvállolt tetemes épitésekről, 's jövendőben talán találkozik némelly mi, a' mi azon időnek konstantinápolyi egybekötéséről és elő Ásiának állapotjáról felvilágositást fog adni.

II. A' Literatura állapotja Calabria Ultra II-ban.

Grimaldó Lajos catanzaroi ügyvéd ezt irja 1834 il progresso delle scienze czímű folyóiratban:

Azon állapotnak, mellyben tartományunkban a' tudományok és literatura vannak, azon okokat, mellyek előhaladásukat gátolják, megvisgálni, czélja jelen iratunknak, a' minek a' mennyire lehetséges, minden részvétlenséggel és szabadsággal megfelelni törekedni fogok.

A' literatura 's tudományok Calabria Ultra II-ban képező helyeken mindenhol épen nem irígyelhető állapotban vannak. Csak kevés személy foglalatoskodik velök 's rendkivül számos a' tudatlanoknak osztálya. Nagy része a' lakosoknak vagy röstségből, vagy házi foglalatossága miatt, vagy a' tudományok és literatura kedvelése' hija végett nem is tudja ezeknek becsét és hasznát elismerni, 's ha itt ott valaki nevelés által, vagy a' fő vagy a' tartomány' jelesb pontjain magában valami hajlandóságot ébresztett fel, tehát rövid idő mulva, vagy a' házi ügyek, de még gyakrabban a' dolce far niente által elfojtatik. De ugy látszik, hogy némellyek a' mezei gazdaságban gyakoroltattak, kik felülegesen tanulták vagyonjaiknak kormányját, vagy pedig hogy nehányan a' tudományokkal és literaturával foglalatoskodnak más munkának fogyatkozása miatt, vagy szükségből, hogy mesterséget üzzenek belőle: hanem kétségtelen, hogy olly személyek' száma, kik valóban müveltek, felette csekély. A' catanzaroi lyceumnak, a' monteleoni collegiumnak, 's a' püspöki seminariumoknak van ugyan nemi befolyása az oktatásnak elterjesztésére; hanem (itt az eredetiben hibázik valami) ha hogy a' tartomány' főkerületire tekintünk: tehát felette nagy különbséget tapasztalunk ennek állapotjában. Cotronában (a' régieknek Croton), melly már csupán nevével szép emléket költ fel, hajdoni dicsőségéből semmi sem találkozik. Lakosai ámbár birnának tudományos foglalatosságokra bíró hajlomásokkal, főkép a' mathematikai tudományokban és rajzolásban: most csupán a' kereskedésre adják magokat, a' birvágy' iskolájában nevelve, nem gondolnak az ismeretek' gyüjtésével. Nicastroban ugyan azon jelenet látszik, mint egy ellenzetben a' nyájos Monteleonevel, hol több személyek kedvelik a' tudományokat. Catanzaroban még leginkább találtatik a' tudományos érdeknek nyoma, legalább ezen főváros e' tekintetben minden más várost felülmúl Calabria Ultra II tartományjában. Ennek az az oka, hogy ezen város a' tartománynak fővárosa, hogy itt lyceum vagyon, mellyben minden tudományok tanitatnak, 's hogy itt több tanitók különös tanitásokat is adnak, hogy a' tartomány' mindennemű törvényhatóságainak itt vagyon széke, a' miért sokan a' jogtudományra szentelik magokat, 's hogy itt a' lakosokkal született izlet a' tudományok iránt tetszik uralkodni. Ezen okoknak sokkal nagyobb, sokkal szerencsésebb sükere lehetne, 's hatalmas befolyásnak lehetnének az egész tartományra, ha az oktatásban jobb rendszert tartanának, 's az ifjuságot jobb tanitók vezetnék be a' tudományoknak szent helyébe, továbbá ha jobban neki bátorítatnék, ápoltatnék és oltalmaztatnék, ha a' pénznek közönségesen érzett hija a' talentumosb és kitünőbb ifjakat az oktatásbani részvéttől ki nem zárná, 's nem kényszerítené őket élelmük' megszerzése végett valamelly mesterséghez nyulni, 's szükséges előkészületek nélkül legalább annyira, hogy haszonnal gyakoroljják. Az utóbbi körülmény okozza azt: hogy a' tudományoknak némelly ágozati nem müveltetnek közönségesen azon szeretettel, mellyet abban gerjesztenek, a' ki becsüket ismeri: hanem egyedül magány érdekekből. Ugyan azért csak felülegesen tanitatnak, és a' nemesebb foglalatosságok, mellyek a' fen előhozott okokból nem müveltetnek elegendőleg, hitelüket elvesztették. Az orvosi tudományt nem becsülik ugy, a' mint megérdemli; és majd minden szabad müvészet alászált becsében. De nem szabad hallgatással elmellőzni, hogy a' literaturának némelly ágai, különösen a' költészet, némileg ápoltatik: hanem ez inkább időtöltésre, mint valódi buzgalomból 's költészi szellemből történik.

Az oktatás' rendszere, mellyet közönségesen követnek, hibás; mivel azt hiszik: hogy a' literatura a' latin nyelvnek hosszas tanulásában áll, a' mellybe olly korukban vezetetnek be az ifjak, midőn még semmit sem értenek. A' philosophiát scholastikai módon, pedant könyvek szerint és rosz tanitók után olvassák. A' természeti tudományok mind azon szükséges eszközöknek, mellyek tanulásukra elkerülhetlenek, hijával vannak, 's más tudományok nem is léteznek. A' királyi lyceumban, hol még is a' legjobb rendszernek kellene lenni, a' latin nyelv' tanitásával kezdik az oktatást olly gyermekekkel, kik alig tudnak olaszúl olvasni; ezt hat évig folytatják a' nélkül, hogy ennek elveit ismernék, minthogy majd mindig ugyan azon egy iskola könyveket forditgatják, 's ezen pályát azon nyelvnek ismeretlenségével 's a' literatura iránti kedvnek elvesztésével végezik hat évi gyümölcstelen 's haszontalan munka után. — Ezután a' philosophia' tanulása kezdődik, azon reményben, hogy valami hasznot nyerendhetnek: hanem a' mi után rosz institutiók szerint, mellyek az érdeket fel nem ébresztik, tanitották, ismét mint száraz és hasznavehetlen ismeretet elhagyják. Ha ezen pályát elvégezték az ifjak, tehát zavaros eszméket Locke és Condillac szerint olvasván, 's nem ismervén azon előmenetet, mellyet a' tudomány azután tett, a' philosophiából annyit tudnak, mint az előtt; ezután nem ápolják, 's az egész oktatásnak az a' vége, hogy nem oktattak. Ezen észrevétellel nem akarjuk az említett pilosophusok iránt a' tiszteletet megkissebbiteni, kiknek világossággal eltelt rendszereik az ifjaknak inkább utat nyithatnának, hogy a' philosophia' becsét és azon fonákságokat, mellyeket magokban tapasztalnak, kipótolják; ha a' philosophia azóta előmenetet tett, miért ne közöltessenek ezek az ifjakkal? — Végre a' moralt nem tanitják, 's a' természeti jogból ifjaink tökéletlen ismereteket szerezhetnek.

A' mathematikából a' királyi lyceumban csak az alapismereteket tanulják, mellyek hasztalanoknak tetszenek, ha nem alkalmaztatnak. A' tapasztalati physikának nincs jelentősége,

mivel tapasztalatokon alapúl, mellyeket műszerek' hija miatt mutatni nem lehet. Csekély foganatú a' természeti tudományokbani oktatás, mivel nincsenek a' szükséges eszközök, mellyek értelmesitésükre szükségesek. A' boncz-tudománynak nincs terem je czélzatira, a' chemiának laboratóriuma, a' füvészetnek mezei gazdasági kertje, valamint a' gyakorlati orvosi tudománynak és sebészetnek korháza.

A' jogtudománynak nem tanitják minden osztályjait, a' római pandekták, a' váltó jog 's büntető jog nem adatnak elő. 'S még is a' catanzaroi lyceum, egyetemmé magasztaltatott, 's szabad tanári fokra emelnie. (Megint hibázik valami.)

Végre még azt jegyzem meg, hogy a' buzditásnak teljes hijával vagyunk, mellyel hatós oltalom alá vennék a' fejlődő talentumokat. Valóban ha ügyes ifjaknak nevelésére academiákat állitanának, ha jutalmakat 's tiszteleti hivatalokat rendelnének jutalomúl, ha czélirányos szerek használtatnának az oktatás' tökélyesitésére, milly szeretettel fognák magokat a' tudományokra szentelni, 's hány, most ismeretlen talentum ébredne fel szunnyadásából! —

III. Keleti literatura Párisban.

Azt lehetett volna hinni: hogy a' leghíresebb keleti nyelvészeknek, mint Remusat, Saint Martin, Chezy, Champollion és Klaprothnak hirtelen egymás után következet halála, a' keleti nyelvek tanulásának véget vetett. Hanem az ösztönözés már megvolt 's a' hijányok gyakran kipótoltatnak, minden részről gyűl az anyag 's a' hirdetett és megjelenő munkáknak tömege nagyobb, mint valaha. A' királyi könyvtár az utósó két évnek folyamatjában csupán arab kéziratokban közel 2000 kötetet vásárlott; indus kéziratinak középszerű gyüjteményje Duclerc kézirati gyüjteményjének megszerzése által tetemesen megjavitatott; eddig alig birt tübeti munkákat, hanem az ásiai társaság Kahgyur' nagy gyüjteményjével 100 másodrétű kötetekkel ajándékozta meg, mellyek a' tübet-budhista literaturának majd egész corpusát foglalják magokban. Azon kivül báró Schillingnek gazdag tübeti 's mongol literatura' gyüjteményjét készül megvenni, melly 250 kötetből áll. Pénzgyüjteményje 400 baktriai 's indo-scytha pénzekkel szaporodott, mellyeket Ventura general Afghanistanban talált, 's ez által Europában, ezen osztályban a' leggazdagabbá tétetett. A' keleti historikusoknak nagy gyüjteményje, mellyet az országlás már évek óta kihirdettetett, valahára elvégeztetik, minden előkészületek megtéttettek, 's az 1835ki év' vége előtt Rashideddin irta mongolok historiájának első füzetei, meidani példabeszédjei 's a' királyok' könyve Firdusitól megjelenendenek. Az ásiai társaság Troyer kapitány szerzette casmiri évkönyv eredeti textjének és fordításának kinyomtatását elhatározta, 's ezen jeles munka a' folyó esztendőben elvégeztetik. Abulfeda földleirásának arab textusa, mellyet a' társaság nyomat, ugyan azon időközben jelenend meg. Schulz utazásának napkönyve, szinte sajtó alatt van. Egy irlandi orientalista Mac Gackin of slane, eddig ismeretlen arab költeményeknek gyüjteményjét kihirdette, mellyeknek első füzete Amrulkai' költeményjeit foglalándja magában, ez latin forditással és magyarázattal van ellátva. Tabari franczia évkönyvének nyomatása el van végezve, 's kevés hetek mulva megjelenend. Hariwansa Ramayana egy nemének harmadik része, félparaphrasisa, félforditása készen van. Klaproth meghalt, mielőtt az általa elkezdett georgiai grammatikát elvégezte volna, a' nyolcz első ív a' sajtót elhagyta, de bizonytalan, véghezviszik e a' munkát; azonban Brossettől kömetszvényben egy más jelent meg már. Klaproth' hagyományjában sok irást találtak Remusattól, nevezetesen a' tatár visgálatoknak második kötete, mellyhez a' réztáblák már metszve vannak, a' Ruddhisták utazásaiknak Chinában és Indiában szint olly jeles memoirjai. Ezen forditások' legrégebbike, mellyet Remusat halála előtt elvégezett, a' kormány' költségére nyomtattatott. Az utósó czikkelyekhez függesztett jegyzeteket Klaproth irta, és csupán a' legutósó maradt magyarázat nélkül. Ez egy a' legérdekesebb munkák közül, 's India 's a' vele határos tartományok felett, valamint a' Buddhismus' állapotjáról időszámlálásunk szerinti első századaiban nagy és reménytelen világositást nyujtand. Remusat' életrajza Sylvestre de Sacy kezétől, alkotja a' munkábani bevezetést. Saint Martin' halála után maradt munkájit Lajard fogja kiadni, nyolcz kötetet fognak alkotni, mellyek közül az első már majd egészen ki van nyomtatva. Loiseleur des Longchamps az Amarakoschának nyolczadrétbeni kiadását hirdeté, Colebrooke e' könyvről irott classicus munkájának franczia forditásával. Pauthier a' chinaiak erkölcsi könyveinek forditását kezdette el, mellynek első füzetét a' Tahiv alkotja, a' chinai text uj metszetű betükkel van nyomva 's nagy csinossággal nyomtatva. Julien a' jutalmak és büntetések' könyvét, kimerítő magyarázattal, melly magában 600 anekdotát foglal, adta; ezek mind a' katechismus' tanitásaira alapúlnak. Ugyan ezen iró igéri a' Liki-nek, azaz: szertartások könyvének forditását. Quatremére, Makrizzi Aegyptom leirásának forditását adándja, melly nagy hijányt pótol az arabok történetében. Reinand felette kimerítő Memoirct nyomtat az araboknak berohanásáról Franciaországba, hol ő a' berberek' befolyásáról a' spanyol uraságra, értekezik. Algier' meghóditása egyátaljában a' berberekre forditotta a' figyelmet. A' hadi minister egy tökélyes szótárt nyomat nyelvükön, 's a' királyi könyvtár, nagy berber könyvtömeget arab betükkel irva, vett. Alig lehetett volna hinni, hogy a' barbar törzsöknek valami literaturája legyen; azonban ezen könyveknek foglalatja mind eddig elzárt betű.

Klaproth hagyományja között China geographiájának kéziratát találták, két év előtt Angliában kihirdettette, de azóta semmit sem lehetett felőle hallani. Felette kivánatos, hogy ezen nagy munka' kézirata olly állapotban legyen, hogy kiadása meg ne akadjon. Ezen sorozatból kiviláglik: hogy a' keleti literatura' munkasága csupán historiai kéziratok' kiadására korlátozza magát; keveset hallhatni historiai rendszerekről, a' kelet philosophiájáról és mythologiájáról, sőt még egyes pontok' monographiáji is ritkák. Érzik, hogy a' megvisgálható matariáiék a' történetiró szükségeinek meg nem felelnek 's csupán az utódok számára dolgoznak, és nekik engedik a' használás és alkalmazás' becsületét. Ez a' reactio' következményje, mellynek a' theoretikai lázra következni kellett, mellyet Jones Wilmos, Wilford 's a' t. okoztak, 's a' melly jelenleg alig mutatkozik Kennedynek 's néhány mások' vad álmaiban. A' keletnek közönséges történeteiről megjelentek némelly munkák, mint Arbanere' munkája a' görög és keleti históriáról; egy névtelen munka de l' Asie négy kötetben, de sem az irók'

ismerete, sem historiai tapintások nem igazolták a' munkákat, és ezen munkák figyelem és olvasás nélkül tüntek el. A' mostani időkör foglalatossága, a' forrásoknak megismertetése kétség kivül még sokáig fog tartani, 's azután hihetőleg uj divatú theoriáknak enged majd helyet.

IV. Könyvtárok és könyvek Oroszországban.

A' népvilágositás ministeriumának hivatalos tudósitása e' tárgyról a' következendőt foglalja magában: A' czári könyvtárban jelenleg 395,199 nyomtatott könyvkötetek találtatnak és 16,941 kéziratok. Rumanzow' Muzeuma 30,831 kötetet számlál és 752 kéziratot, 636 földabroszt, rajzot, tervet 's vidékfestményt; az ásványos gyüjteményben találtatik 12,974 példány, pénzgyüjteményben 1594 pénzdarab. Azon gondolat, hogy minden kormányságban egy nyilvános könyvtár emeltessék, admiral gróf Mordvinofftól származott. Minden könyvtár egyesek' adakozásából tartatik fel, ezenkivül a' földmüvelési társaság, a' bel 's financzia ministeriuma, a' péterváli mineralogiai társaság, tudományok' academiája, a' népvilágositás' osztálya, valamint némelly magány személyek, mindössze 580 kötetet, mellyeknek ára mintegy 62,575 Rubelt tesz, adnak minden könyvtárnak.

1834dik esztendő' lefolyta alatt 300,000 kötet külföldi könyvek szállittatak be, és igy majd 20,000 kötettel több, mint 1833ban; egyátaljában pedig észrevehető, hogy minden évvel szaporodik a' behordott munkáknak száma. Oroszországban nyomtatott eredeti munkák' száma 728 kötet vagy 8209 ivet tett, forditásokban 116 kötet vagy 2033 iv, mindössze 844 könyv, vagy 16,242 iv. Időszaki irat 48 jelent meg, ezek mindössze 4295 ivet tesznek. 1833dik esztendővel egybehasonlitva a' könyvek' száma tetemesen megszaporodott: hanem terjedetük megkevesedett, ezen kevesedés azonban a' forditásokat illeti, mellyek mint egy nyolczad részét teszik a' megjelenő munkáknak, holott 1833ban csak egy hatod részét, 1832ben heted, 1831ben egy ötöd részét tették. Az eredeti iratoknak mind terjedeti mind számszerinti nevekedése bizonyitja az orosz literaturának fokonkinti emelkedését.

(Folytatása következik.)

Literaturai világ.

Bulgarin Th. a' következendő czimü munkát hirdette. „Oroszország historiai, statistikai, geographiai 's literaturai tekintetben, minden rendnek kézi könyvül.“ Bulgarin ur' ismeretei, jártossága 's talentuma ismeretes, de legtöbbet lehet literaturai ismereteitől várni, 's itt közöljük a' prospectusából azt, a' mit ő maga mond e' tárgyról: „Mi literaturánk' folyását három időszakra osztjuk, az elsőben értekezünk literaturánk' állapotjáról azon időtől, midőn a' slaw alphabetumot elfogadtuk, a' polgári literatura' támadásáig, azaz: nagy Péter czárig; ezen időszakban szemlélni fogjuk elősszer a' nemzetnek költészi szellemét, mint nyilatkozott dalokban, regékben és mondákban; másodszor a' tudós munkákat, t. i. az egyházi 's az évkönyveket. A' második időszakban előadjuk a' nyelv' vivását az uj alakokkal 's fokonkinti képezését nagy Péter czártól nagy Katalin uralkodásának második időkoráig. A' harmadik időszak a' nyelvnek gyors baladását 's literaturánk' kifejlését a' mai napig, azaz: 1835ig ábrázolandja.“

Dr. Wall a' zsidó nyelv' professora Dublinban, a' zsidó irásmódot az egyytomi hyeroglyphákra akarja téríteni illy czimü munkájában: „On the ancient ortography of te Jews.“

Oroszországban hirdettetett egy felette jeles munka, ezen czim alatt. „Oroszországról iró külföldi irók' könyvtára.“ Az első osztály III Iwan czártól nagy Péterig, 12 kötetre terjed. Az irók' száma 30ra megy, ezeknek fele német.

ÉRTESITŐ.

Elhagyá a' sajtót, 's minden hiteles könyvárusnál található ezen munka:

BIMBÓ FÜZÉR.

SOMOGYI LÁSZLÓTÓL.

Foglalatja:

Dalok, Balladák, Emlékképek, Epigrammák, Népdalok, 's emlékkönyvekbe amaranthok.

Csinos papiroson, zsebkönyv alakban, kemény boritékba kötve, ára 40 p. xr.

Mindenkori tökélyes

Erdei- és Vadászati-Kalendáriom,

melly az

Erdőszet és Vadászat körül

minden hónapban előforduló foglalatosságokat magában foglalja. A' Vadfák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi-gazdasági és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról, egy Halászati Kalendáriommal és sok más az Erdőszöknek és Vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt.

Nagy 4rétben egy szép vadászatot képező kőre metszett táblával kemény táblába kötve 1 for. p. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsócz M. Nyomtatja Webfer K.

LITERATURAI LAPOK.

11dik Szám. *Péntek, Mártius' 11én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Aurora, hazai Almanach. Alapítá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. 1835. Pesten ifjabb Kilián György' költségén. 12r. 425 l.

Aurora, hazai Almanach. Alapítá Kisfaludy Károly, folytatják többen. 1835. Pesten. Trattner és Károlyi' tulajdona.

Az almanachok némikép hasonlók a' költöző madarakhoz, minden év' hanyatlatával feltünnek 's az olvasást vadászók lesben várják: meg ismét eltünnek; a' különbség csak az, hogy néha a' könyvárus' boltjában is maradnak, holott amazok bizonyosan eltávoznak. — Bajza Aurorája azonban nem fogja azon szerencsétlenséggel sujtani kiadóját, hogy boltja' négy falai közt sohajtassa vele vissza az érte kiadott szép pénzt. A' csinos külső, példátlan olcsóság 's belérték annyira ajánljak, hogy mindenki örömmel nyúl utána 's megelégedve teszi le, azon egyetlen egy ohajtást tartván fel magának, bár a' boriték' habzó selyme, bár a' díszesítő képek, legalább honunkban, ha nem honi kéz által is készültek volna. De ezek olly gravamenek szép literaturánk' körében, mellyeken semmi törvény, semmi erőtetés segíteni nem képes, egyedül az előhaladás' szellemétől 's az időtől várhatjuk egykori orvosolhatását. Csak akkor fognak ezen követelek teljesítetni, ha olvasó közönségünk egybehasonlitásokba fog bocsátkozni, 's a' mienkel egybeilletvén a' külföld' remekeit, érezni fogja: hogy a' jón kivül még a' szép is szükséges az életben. Hanem míg öt millio magyar között, kik közül pirongva csak három ezer olvasót mondok, Aurorából és más ehhez hasonló jeleményekből legfeljebb ezer példányt vesznek, mind addig, mind iróknak, mind kiadóknak a' legszükségesebb haladási eszköztől, pénztől megfosztva, csak jámbor akarat és szép ohajtások mellett kell vesztegelnie.

A' jelen évi aczél metszvények közül a' „regélő' öreg anya" a' legjelesb, 's leggyöngébb a' kesergő leányé, nem emlitvén, hogy a' rajz sem felel meg a' szigorúbb követeleknek, különösen a' kezek.

Az idei Aurorát Kovács Pálnak „a' mennyi ház annyi szokás" czímű elbeszélése nyitja meg. Terve ugyan nem olly eredeti, hogy némelly visszemlékezést nem költene fel a' figyelmes olvasóban: hanem öltözete 's kivitele kielégítenek; eleven festés, tiszta előadás 's elménczség mulattatóvá teszik. Minden személynek charactere annyira kiemelve van: hogy eltéveszteni nem lehet, és ez valóban nagy érdem most, midőn ezt kevesen méltatják figyelemre, hanem inkább a' szövevényre forditják erejüket. Az orthologok itt ott megkapják a' magokét a' nélkül, hogy az iró túlságos ellenkezőbe merülne.

Az elbeszélésről Bajza ajándékira megyünk át, az idén muzája gyakrabbi látogatással tisztelte meg őt, 's elébb verseit, mellyek érzéssel többnyire telvék, szemléljük figyelmes tekintettel. Az első itt „Emlékezés" nem hat az olvasóra, nem ébreszti fel benne azon érzetet, mellyet a' poesisnek felserkenteni kellene. Menjünk a' „sajka dalhoz," megakadunk első strophájáu, melly igy szól:

„Életem' folyóján
Búszél lengedez,
Életem folyóján
Tört sajkám evez:
Rajta útazólag
Vérző szívem űl,
'S messze, ismeretlen
Part felé röpül."

Hogy röpülhet az utazólag ülő vérző szív? 'S ez megzavarja az egész szépségét, mellynek nyelvezeti tömöttsége, képei 's emelkedése, ihletésbe hozzák az olvasót. „Éjfelkor" nem szerencsétlen költemény, mind gördületére, mind gondolatjára: de akartalan más hasonló tartalmu költeményekre emlékezteti az olvasót. „A' bajnok nőjének epedését," ha a' szigorúbb technika elnémúl, jónak mondjuk; hasonlíthatlan kedves ellenben a' „Hódolás." Egy pár illy költeményt 's felér kötetekkel. „Irma Gyulához" lágy ábrándozat „Isten hozzád" nem szerencsétlen változmányja a' „honvágy" gyakor elzengett themájának. „Lottihoz" szép társa a' „Hódolás"nak. „Az anya keserve" szenvedő kebelnek forró, tiszta ömledezése. „A' leánykához" irtt vers könnyen folyó, de eredetiség nélküli, a' mit „Lenke dala-"ról nem mondhatni, ez meleg kebel' adománya, valamint „A' vezér búcsúja" tiszta emelkedéssel 's hazafiságra lobbantó tűzzel van irva, csak egy kifejezet sértett meg: „Arczom izzadt, húlla vérem" — hülni keményebb anyag szokott, a' híg folyik. — Azonban meg nem tartoztathatjuk magunkat, hogy e' szép, szent tüzű művet bővebb megismertetés' kedvéért ide ne igtassuk egészen.

„Száz csatán, ezer veszély közt
Vítam éretted, hazám!
Ágyúvillámok dörögtek,
Szablya-zápor omla rám:
Hol a' harcz' lángvésze állt,
Ott kerestem a' halált.

Dárdaélek közt rohantam
Elfoglalt zászlóidért,
Arczom izzadt, húlla vérem,
Inség, baj csoporttal ért,
Éltem gyakran perczen állt,
De nem leltem a' halált.

Nyertem zsákmányt és szereztem
Fényes győzödelmeket;
Ám nem irthatám-ki végkép
Régi ellenségedet.
Rongált, dúlt az, szép hazám,
'S sorsod búsan átkozám.

Átkozám, mert balszerencséd
Kebledben tenyész vala,
Tartományid elhagyá az
Egyetértés' angyala,
Pártviszály kiűzte őt,
A' rend 's békehirdetőt.

Rajtad vérözönbe folyt-el
Esztendők' hosszú sora,
Bűnhödél, néped' bünéért
Vert az égnek ostora;
'S még feletted dörgenek
Vészterhelte fellegek.

Itt állok most ősz hajakkal,
Fegyvert nem bir már karom,
Elhunyt lelkem' lángja 's lettem
Néptelen ház, puszta rom.
Tűnik, hamvad életem —
Isten hozzád nemzetem!

Isten hozzád, ifju hősfi,
Nagyra indult sarjadék!
Kit nemzettem a' hazának,
Gondsúlyok közt ápolék,
Bajnok nemzetség faja,
Szép remények' bimbaja!

Kösd e' kardot oldalodra,
Vedd a' zászlót, gyermekem,
Sokszor látták diadalmam
Ellenséges ezreken;
Hőstől vedd emlékjelűl,
És apádtól örökűl.

Győztem én, de diadalmim
Végczélt meg nem értenek;
Menj te bátran, küzdj előre,
Áldjanak-meg istenek!
Kit veszély nem retteget,
Az nyer győzödelmeket.

A' szabadság' szép virági
— Úgy akarták végzetek! —
Ész' mindenható tüzében
'S vérmezőkön termenek;
Int a' pálya, ifju hős
Karddal, ésszel légy erős!"

„Coriolan és a' háborgó Róma" historiai rajzolat, gyönyörű rámába foglalva, melly bő ismeretességet árúl el a' hajdoni classikusokkal; nyelve szabatos, tiszta, ment minden puszta czikornyától, velős 's a' tárgyhoz méltó. Ohajtható, hogy rövid idó mulva illy tolltól ne csak töredékeket, hanem az egész római históriát bírhatnók. Illy szorgalommal dolgozott tárgynak bizonyára még azok is fognak örűlni, ki szépliteraturai almanachokból minden komolyabb tárgyakat száműzni kivánnának; ohajtható, hogy valahára szépeink is megizlelják honi nyelvünken a' tudományokat; ohajtható, hogy leánynevelő intézeteinkben, mellyek többnyire egyesek' vállolatjai, a' magyar lyánka magyarúl oktattassék. Ha Bajza ur Róma' historiáját igy nyujtandja, szerencsét kell kivánnunk literaturánknak e' nyereséghez.

Garaytól találjuk itt elősszer. „A' két holló"-t, a' költemény bennünk semmi kedvesb benyomást nem tőn, a' dögorzókat inkább szeretnénk másutt olvasni, mint Szépnem kedvéért adott almanachban. A' mérték a' tiszta jambusokban véleményem szerint ez: v—v—v—v. Fussuk végig a' két hollót 's hány tiszta jámbust találunk? „Szép, szeb, legszebb" könnyű epigramm, de semmi meglepés, semmi ujjal nem bír. A' „szinválasztás" kellemes verselés és könnyű gördületű, a' mérték is nagyobb szigorsággal van megtartva. Az „ablakok kozti hid" a' feljebb emlitettem epigramm' társa, jobb a' „tiltott szerelem." Szép emelkedésű a' „melancholia" 's tiszta érzéssel telve. A' „vámhidon" kielégitőbb, mint az előtte lévő három epigramm; de jelen költeményei között az elsőséget „a' tolvajok-"nak itéljük, azonban szemet és kobozt soha sem mernők hasonlitásba tenni. Ez évi adományjait befejezi a' „sírvers" az epigrammok' legjobbika.

(Folytatása következik.)

LITERATURAI SZEMLE.

(Folytatás.)

V. Papyrus tekercsek Herculanumból.

A' legnevezetesb tárgyak, mellyek a' földalatti Herculanumból napvilágra jöttek, a' papyrus tekercsek, az egyetlen maradvány, mi a' görögök és rómaiak' korából reánk szállott. Ezeknek leirása, kifejtése 's magyarázatja nem csupán tudós nyelvészeket: hanem mindenkit, ki müveltetését ezen forrásokból meritette, érdekelni fog. Nem sokára felfedezésük után, miután ez a' tudós közönségnek értésére esett, a' tudós világ' várakozása a' legmagasb pontra emelkedett, német antiquarok Livius és másoknak elveszett könyveiről álmodoztak. Ezen remények nem teljesűltek, 's a' felfedezett tekercsek' foglalatja épen nem felelt meg a' felőlök táplált várakozásoknak. A' tudományoknak egy osztályja sem nyert általok terjedetére nézve,

csupán a' régiség' tudományja dicsekhetik, hogy azon tekercseket ritkaságai között mutathatja.

1752ik esztendőnek vége felé volt, midőn a' herculanumi ásások közben a' casa di campagnának egy oldalépületében papyrus tekercsekre akadtak. A' szoba, mellynek padlatja mosaik volt, nem volt tágos, két férfi kiterjesztett karokkal az oldalfalakat könnyen elérhette. A' falaknál szekrények állottak, mindenike mintegy hét lábnyi magosságú, közepette a' szobának egy elkülönözött szekrény állott, mellyet körüljárni lehetett, 's ebben hevertek a' tekercsek. A' szekrények fája már szénné változott volt 's mihelyt hozzá nyúltak, porrá lett. Néhány töredékei ezen szekrényeknek félretétettek. Azon körülmény, hogy a' tekercsek a' szekrény' fiókjaiban elosztva 's bizonyos rendben valának, az ások' figyelmét felserkentette, 's nagyobb tekintetre méltókká tette, különben a' por és omladék között ujra eltemettettek volna a' tekercsek. Ehhez járult még az, hogy a' tekercsek közül egyet az ügyetlen munkások a' földre ejtettek, és ez darabokra tört, egy másik felemelt belőle egy darabot 's fáklyavilágnál jobban megszemlélte 's betűket vett rajta észre; egy részét a' tekercseknek kivitték Nápolyba, az ásások igazgatójának átadták és igy egy kézből másba jutván, már nagy része összetöretett, mig ezen kincset tudósok kerítették hatalmukba 's ezen töredékeny találmánnyal finomabban bántak. Ugyan azon casa di campagna' belső csarnokában később más tekercsek találtattak apró, könnyen hordható szekrényekben. A' felfedezett papyrus tekercsek' mennyisége az academia ercolanesebe letétettek. Jelenleg az ugy nevezett officina dei papyri négy tágos szobában találtatik a' real museo borbonico-ban Nápolyban.

A' milly örvendetes vala átaljában ezen találmány: olly szomorú 's kedvetlenítő vala azon állapot, a' mellyben felfedeztettek. Külső tekintetükre ezen tekercsek felette hasonlitanak szénné vált fához, hosszában egy lábnyiak. Az ember megijed, ha meglátja, 's meg nem foghatja, miként lehet olly sötét tömegből csak egy szót is kifejteni. A' keskenyebb tekercsek' szélessége 130 párisi, a' szélesebbeknél 170 párisi vonalra terjed. A' hossza, ha lesodortatnak, különféle, a' leghosszabb eddig 92 párisi láb volt. Szilárdságukra nézve is nagy különbség van közöttök: nagyobb része felette töredékeny 's csak nagy figyelemmel lehet velök bánni, nehogy a' bontogatók' kezébe porrá váljanak, mások ellenben kő keménységüek, 's mig amazok a' legcsekélyebb szelletnél szertehúlnak: ezek a' kalapács csapásainak sem engednek. Ezen utóbbiakat nem lehet kibontani. Az elsőknél lehet ugyan betű nyomokat látni, hanem olly ritkán lehet rájok ismerni, hogy egybefüggésük olvashatlan. A' szer, mellyel irattak, hogy mai nyelvünket alkalmazzuk, fejér tinta volt. Csupán a' címeket lehetett megfejteni, mivel nagyobb betűkkel voltak irva.

Nem lehet tagadni, hogy ezen találmány által az emberi elmének élességét nagy próbára tették, 's a' tekercsek' megtekintésénél nem gerjeszt csodálkozást, hogy év tizedek folytak le, mig czélszerű módot fedeztek fel felbontásukra 's megfejtésükre.

Legelőszer Paderni Camillo' kezébe jutottak, ki maga idejében híres régiségbuvár volt; több próbatételeket tett, hogy legolvashatóbbakká tehesse: hanem 1753ban Febr. 8án irtt levelében nyilván megvallotta, hogy nehányat süker nélkül próbált megnyitni. Végre sok füstbe ment próba után nem tudott mást tenni, mint a' tekercseket széltében sikokra vagdalni, ez által legalább azt nyerte, hogy minden tekercsnek végét elolvashatta, mivel többnyire ezen tekercsek fára vannak feltekerve, mellyről a' szétvagdalásnál elváltak, és igy a' végükön olvashatókká lettek. Azonban ez semmi nyereséget sem hajtott, sőt a' tekercsek majd egészen semmivé lettek; ezen tekercsek' végsorait köztudomásra bocsátotta, csak az fájlalható, hogy ezen munkálatot 337 görög és 18 latin kéziraton vitte véghez. A' nápolyi régiség buvárok ezen feldarabolt papyrus tekercseket héjaknak, kérgeknek (scorze) nevezik

Sokkal szerencsésb volt leleményjével pater Piaggio Antonio, scrittore del Vaticano, ki III Károly' kivánságára Rómából idéztetett elő. Ez hihetlen fáradsággal foglalatoskodott a' felbontás körül, és egy évnek lefolyta mulva annyira jött, hogy egy papyrus tekercsnek fele felbontatott és olvashatóvá tétetett. Ő azon felbontási módnak, mellyet ma javitásokkal alkalmaznak, felfedezője 's melly azon elven épül, hogy a' kibontott részek legott kemény tömegre ragasztassanak, hogy igy szilárdan egymásba fügve maradjanak. Bár milly együgyű a' bánásmód, még is felette bajos, előszemmeli látás nélkül megfogatot nem is lehet alkotni. A' mennyiben rajz nélkül lehet tenni, iparkodunk megfejteni.

A' műszernek, melly egy kis szekrényhez hasonló, alsó fa lapjában két sróf van beeresztve, ezeknek felső végén két réz félgyűrű van csinálva. Ezen vastag papiros fekszik 's rajta pamuton nyugodva a' papyrus tekercs. A' tekercs egyszersmind két szalagon függ, mellyek a' felső fa laphoz ugy vannak enyvezve, hogy a' tekercs felbontását előmozditsák. Az alsó oldalon aranyverő bőröcske van kifeszítve, melly szinte egyszerű műszeresség által felhuzathatik, 's a' mellyre a' papyrus' egyes részecskéit, tővel megtisztúlt hal enyvel lehet ragasztani. Nagy gyakorlás mellett az illy felbontáshoz még felette nagy türelem is szükséges; órákig lehet a' vele foglalatoskodó munkásokat nézni, még csak egy betűt bontanak és ragasztanak fel.

A' betüknek lebontásánál a' legnagyobb bajt a' tekercseknek majd csak nem porrá vált anyagja okozza, innét származik, hogy legnagyobb gondosság mellett is hézagoknak kell maradni. Szinte olly nehéz valamelly tekercsnek elejét felfedezni, mivel legtöbbnél, bár milly oldalról szemlélgesse az ember, nem lehet kezdete' nyomát feltalálni, 's igy csak találomra fognak a' munkához, 's az első sorokot rendszerint elrontják. Tudni való még, hogy a' sorok a' tekercsnek nem széltébe: hanem hosszába vannak irva szakaszokban, ugy hogy egy sorban csak kevés szó vagyon 's ennek folytatása az alsó sorban találtatik. Bár milly kényelmetlen lehetett az illy olvasásmód, minthogy mig a' jobb kézzel felbontatott a' tekercs: addig a' ballal összehúzatott. A' tekercsek csak egy oldalról vannak beirva, csupán egynél nem volt elegendő a' papyrus az egész munkára 's azért a' másik oldalt is használták. Ezek ezen kibontási módnál természetesen a' felragasztás által elvesztek. Ha két vagy három oldal felvan feszítve, tehát levágják. Ezután rajzoló' kezébe jutnak, ki fac similet készít, a' tudós magyarázók ezt az eredetivel egybehasonlítják 's az apró hézagokat gyanúlag iparkodnak kipótolni. Végre a' rajzot rézbe metszik, mellyen a' gyanúlagos állitások az originalba kitétetnek.

Mind a' görög, mind a' latin tekercsek, ugy nevezett nagy kezdő betükkel vannak jegyezve, hanem a' kéziratok annyira különbözők, hogy két kézirat sincs, melly ugyan egy kéztől származnék. A' latinok sokkal világosabbak és olvashatóbbak és szilárdabb papyrusra is vannak irva.

A' mi a' feltalált papyrus tekercsek' számát illeti, mindössze 1756 darab, ezek közül csak 371 maradt sértetlenül, 61nek nincs hibája 's hijánya, a' többiek szélességükben igen meg vannak csonkítva, ugy hogy 161nek csak egy harmada, 380nak csak fele, 190nek ⅓ része 's 190nek csupán egy negyedrésze használható. Az egészből a' korábbi próbatétek által 474 kéreggé vált, 542 a' bontogatóknak kezébe jutott, 210 egészen kibontatott, mivel olvashatók valának, 124et nem lehetett olvasni 's ezért csak részenkint bontattak fel, 205 egészen elveszettnek találtaték, minthogy a' legcsekélyebb illetésnél porrá váltak, vagy mint kővé keményedettek félretétettek. A' kibontott papyrusból eddig 2500 oldal töredék vagyon lerajzolva és 1000 rézbe metszve. — Nyomtatásban eddig egyedül négy kötet jelent meg Herculanensium codicum T. I. 1795. II. 1809. III. 1827. IV. 1832, kissebb másodrétben, latin forditással és a' szükséges magyarázatokkal. Az utóbbi 16 forintba p. p. kerül. Az egészen kibontott olvasható tekercsek között csak 18 latín vagyon. A' latínok azért csekélyebb számuak: mivel más anyagra vannak irva, mint a' görögök, mellyeknek anyagja sokkal szilárdabb, és ebből gyanítható, hogy a' kővé váltak többnyire latin kéziratok.

1816ban az akkori siciliai király az angol királynak 10 papyrus tekercset ajándékozott, mellyek közül már kettő kibontatott. Angliában uj kibontási próbatételek tétettek: hanem süker nélkül; hét semmivé lett.

A' mi végre a' tekercsek' foglalatját illeti, már feljebb említtetük, hogy általok egy tudomány sem nyert volna. Mindenekből azt lehet következtetni, hogy a' felfedezett könyvtár Epikur philosophiájának követői közül egyikéjé volt. Az eddig kibontottak mind philosophiai tartalmuak, vagy magától Epicurtól, vagy valamelly tanitványától származnak. Egy tekercs Chrysippus munkáiból is van, értekeznek a' természetről, a' bűnökről, rhetorikáról, geometriáról 's a' t. történeti vagy költészi munkákat fel nem fedeztek. A' munkák' czímjei, mellyek rendszerint a' tekercs' végén vannak feljegyezve 129 nem találtattak, ennek következésében az academia ercolanense tagjai azt a' gyanút nyilatkoztatták: hogy a' régiek valamelly munka' czímét máskép is alkalmazták, valamint ez egy pompejanumi festményen látható, hol a' tekercs' közepén egy megjegyzett fadarabocska mutatkozik, mellyen betűket lehet mekülönböztetni; ezen fácskák azonban Herculanum' elenyésztekor meg nem maradhattak, minthogy aprók és töredékenyek voltak.

(Folytatása következik.)

ÉRTESITÖ.

Elhagyá a' sajtót, 's minden hiteles könyvárusnál található ezen munka:

BIMBÓ FÜZER.

SOMOGYI LÁSZLÓTÓL.

Foglalatja:

Dalok, Balladák, Emlékképek, Epigrammák, Népdalok, 's emlékkönyvekbe amaranthok.

Csinos papiroson, zsebkönyv alakban, kemény boritékba kötve, ára 40 p. xr.

TERMÉSZET HISTÓRIA GYERMEKEK'

számára.

Raff György Keresztely, göttingai oktató' eredeti kiadása után készült második magyaritás. Tizennégy színezett Táblával 's egy Czimképpel, kiadta Werfer Károly.

Ára, kőre nyomtatott ékes boritékba kötve, 3 ft. 30 xr. pengő pénzben.

Mennél kevesebb gondal vagyunk a' gyermekeknek anyanyelvünkön való oktatására, annál nagyobb szívességgel és részvéttel fogadhatja a' közönség, Raff természeti historiájának ezen második czélszerű kiadását. Az előadás' könnyűsége, melly a' gyermekkorhoz van alkalmazva, könnyebbíti a' tanító' fáradságát 's magát a' gyermeket is mulattatja, ha foglalatoságtól ment óráiban Raff' természet historiájához folyamodik, 's mi szükséges a' természetet ismerni! Csak egyedül akkor remélhetjük nemzeti nyelvünk' virágzatát, ha a' tanúlmányok honi nyelven fognak mindenütt előterjesztetni, mint más országokban. A' forditó igyekezetének a' kiadó, a' munkának csinos, költséges kiadásával megfelelt. Úgy hogy Raffot minden atya örömmel adhatja gyermekei' kezébe, mind a' belső mind a' külső csinosságához járúl még a' munkának mérsékelt ára.

JÁCZINT.

Zsebkönyv. Szerkeszté és kiadá Kovács Sámuel Eperjesen. Első év. Kassán 1836. Ára csinos boritékban kötve egy kömetszéssel 1 for. 30 kr. p. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

12dik Szám. *Péntek, Mártius' 18án* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Bimbók. Irta Szalay László. Budapesten, 1832.

Általános gyengesége az emberi namnek, hogy azt majdnem kizárólag csak a' jelen foglalatoskodtatja; csak a' pillanat érdekli. Kevesen vannak, kik a' multba és jövőbe egyiránt gondos kémlelődéssel tekintenek; még kevesebben, kik amabból magoknak tanuságot vesznek; legkevesebben pedig, kik ezen tanuságot gyakorlatilag is használni, azaz saját viszonyaikra illően alkalmazni, tudják. De senkiben sem olyannyira dorgálandó a' multakról való megfelejtkezés vagy nem gondolkozás, mint azokban, kik az irói pályán megjelenve, a' néptömegnek 's különkülön rendü olvasó közönségnek, közvetve vagy közvetlenül, oktatóivá 's vezetőivé vetik föl magokat. Igen a' maga rendén látom tehát, hogy a' kritikus' szemeit is, ne csupán a' legújabb évbeli elmeszülemények' vizsgálása 's birálgatása kösse le, hanem hogy az, egyszersmind a' régiebb szellemi termékeket is figyelmére méltassa, 's rólok, azoknak érdeme szerint, javaló vagy rosszaló véleményét, részrehajlatlanul kimondja. Minthogy pedig a' hiba, mindenkor csak hiba maradand, és a' vétség, az elidőszités' palástja alá magát soha sem rejtheti el ugy, hogy onnan birói szék elibe ne vonathassék: igazságosnak 's mulhatlan kötelességnek tekintem a' kritikusra nézve azt, hogy az előtte elmondatott birálatoknak vizsgálatába is bocsátkozzék, és ha azokat félszegeknek, az igazsággal ellenkezőknek vagy csak némileg is részrehajlóknak tapasztalná: czáfolja és igazítsa; megadván kinekkinek azt, a' mi őt illeti.

Ezen meggyőződésnél fogva ereszkedtem egy olly munka' birálatába és egy olly birálatnak megczáfolásába 's részint igazításába, mellyek közül az első 1832-ben, Trattner-Károlyi könyvmühelyében, az utóbbi pedig az 1831-dik esztendei Tudományos Gyüjtemény' III-dik kötetében jelent meg. — A' munka 1832-ben jelent meg, a' róla irt birálat pedig 1831-ben?? Ugy van! Legalább reám és a' közönségre nézve. Mert, tudom, hogy a' közönség, Szalay László' „Bimbók" czimü verseinek csak 1832-ki kiadását ismeri; minthogy — a' mennyire a' dolgot kitapogathatám, — azon 1831-ki kiadás, melly Kovács Pál által már az 1831-ki Tudományos Gyüjtemény mártziusi kötetében nyilvánosan megbiráltatott, csak kevés példányban és csak az iró esmeretség' körébe tartozók' számára nyomatott ki, mintegy szivességi ajándékul. Ez tehát nem volt a' közönségé; mert könyvárusboltban nem árultaték; pénzen megszerezhető nem vala. És én, minden igyekezetem mellett valóban jelenleg sem juthattam olly kiadási példányhoz, mellyet Kovács Pál, a' már érintett esztendőben megbirált.

Ezen körülmény nekem kettős kérdés' fejtegetésére szolgáltat okot és alkalmat; ugyanis: 1) Valyon szabad volt é Kovács Pálnak a' Bimbók' 1831-ki kiadását nyilvánosan megbirálni? 2) Valyon illő volt é azt cselekednie?

A' kettős kérdés' eldöntése leginkább attól függ, milly értelmet tulajdonítunk a' literaturai világban ezen szónak: szabadság. Ha mi csupán a' társas élet' viszonyait tekintőleg vennők a' kérdést: akkor igenis azt kellene mondani, hogy szabad volt; mert minden, a' mi a' törvény által tilalmazva nincs: szabad. Már pedig nincsenek szabos törvényeink arra, hogy p. o. a' magányos körben hallott beszélgetéseket az utszaközépen, toroktátva el nem mondhatná valaki a' körűle összegyülekvő népnek; valamint szinte arra sincsenek, hogy egyes személyek' magános levelezéseit vagy egyezkedéseit azoknak megbizása vagy legalább jóváhagyása nélkül nyilvánossá ne tegyük, 's egyszersmind arróli véleményeinket, helyesen vagy helytelenül, országszerte ki ne kürtöljük. — De ha a' társas élet' viszonyain 's az ezekből származó törvényeken kivül, a' társalkodási élet' viszonyaira 's az ebből keletkező illendőségi szabályokra a' literaturai világban is figyelmezünk: nem kétlem, hogy minden olly cselekedetet 's következőleg Kovács Pál' birálatát is, kárhoztatni fogjuk, melly a' bizodalmas körök 's barátságos összejövetelek' titok-szentségeit, kellve és kelletlenül, köztudomás' tárgyává teszi; sőt belőle gúnyt és kaczajt üt. Nem vétkezhetik ember — véleményem szerint — a' társalkodási méltalmasság és kölcsönös bizodalom ellen szörnyebbül, mint, ha annak szerénység-szőtte fátyolát szemtelen kezekkel félrevonja, hogy az ártatlan enyelgéseket kaján szemekkel orozva meglesse, vagy épenséggel köz látvánnyá tegye. Nem akarok itt arról tanakodni: mikint jutott légyen Kovács Pál azon példányhoz, mellyről birálatot adni szerénykedett. Baráti viszonynál fogva kapta e azt magától az irótól, vagy más engedte neki olvasás és birálás, vagy inkább kigúnyolás végett át: nem nagy különbséget tesz. Annyi bizonyos, hogy nem könyvárus bolt juttatá hozzá. A' munkát ennélfogva ugy kellett volna tekintenie, mint nem a' közönség' részére szántat, 's ennélfogva neki, birálatát, a' közönség' eleibe terjeszteni, a' fönebb érintettekből következtethető társalkodási illedelemtörvény' ellenére, szabad nem volt. — Ebből pedig önkényt folyik a' második kérdésre való felelet, arra t. i. valyon illő volt e azt cselekednie? Tudjuk ugyanis, hogy mind a' társas mind a' társalkodási életben, némi önlealacsonyítás van összeköttetve a' törvényszabályok' megrontásával 's hogy a' lealacsonyító tett, mint az emberi méltósággal össze nem férő, mindenkor és mindenekre nézve, szükségkép illetlen is. 'S valyon más nézetekhez alkalmazott értelmet lehet e tulajdonítni a' literaturai világban ezen szónak: szabadság? Ugy hiszem, csak annyiban, hogy a' mi a' közéletbeli ember előtt szent és bánthatlan, annak a' literátor előtt kétszeresen ollyannak

kellene lenni, és a' mi az előtt utálatos és kiirtásra méltó: ez előtt kétszeresen ollyannak kellene lenni; tudnia kellvén a' literátornak azt, hogy a' valódi szabadságnak, a' legszigorúbb kötelezettség szolgálhat egyedüli alapjául. —

Elmellőzvén mindazáltal annak további fürkészését, valyon az a' magyar literaturai világ' fölkentjeinél tapasztalható e, 's vallyon Kovács Pál, mint literátor, azon állitásnak hódolni látszik e: átmegyek birálatának tartalmára, mellyet szabadság és illendőség ellenére történtnek, ismétlőleg nyilatkoztatok.

Százszor elmondott, de, ugy látszik, nálunk mind eddig még nem elégszer elmondott igazság az, hogy a' birálóban a' dologhoz értésen kivül legfőbb megkivántatóság, hogy szigorúan, de indulat nélkül biráljon. 'S nagyon csalatkoznak, kik azt hiszik, hogy szigoruság, indulatoskodás nélkül nem lehet. Pedig, tudom, illyenek sokan vannak; fájdalom! ugy nevezett tudósaink között is. Legalább, ha szóval 's tollal nem vallják is azt: cselekedettel elég világosan bebizonyítják. Ezek' sorába tartozik hihetőleg Kovács Pál. Annyi bizonyos, hogy birálatában semmi nincs kevesebb, mint szigoruság, és semmi nem hullámzik több, mint indulatoskodás. Avagy tán lehet gúnyolódni, és pedig olly allyasan, olly mardosólag gúnyolódni, mint ezt K. P. teszi, — lehet? indulatoskodás nélkül?! Hazudnak, kik azt mondják, hogy hidegen gúnyolni lehet; hogy van hideg gúny. A' hidegség legfölebb is megvethet; de nem gúnyolhat; mert erre érzelemforrongás kell és epésség. Valakit nevetségessé tenni pedig: az irigység' dolga.

Miután magát K. P. egy kis előleges elmefuttatásban kimerítette, 's Szalaynak olly leczkézéseket mondott, mellyeket viszonyilag, épen ő maga nem tartott meg: elmésségbe és ócsárlásba ereszkedik. Először ugyan általánosan; azután pedig részletesen.

A' mit általánosan mond: igen kevés; 's Szalay ur verseinek szigoru mérték-nélküliségét, nyelvrongálását és homályosságát tárgyazza. Ezt azonban mind el lehetett volna mondani fulánkoskodás és tulságoskodás nélkül. Tulságoskodás nélkül, mondom; mert Szalay minden nyelvbeli erőtetettsége mellett sem idomtalanitotta azt el verseiben ugy, mint K. P. mondja; és nem olly homályosságba burkolvák az ő képzeletei, mint a' minőben azokat ő sötételve látni akarja. Fölhozom nagyobb bizonyság' okáért a' K. P. által üres szójátéknak nevezett ezen jelmondatot:

A' mi sötét néked, nékem 's mellembe' világos:
Ah de mi fény néked, nékem örökre homály.

K. P. ezt igy magyarázza eléggé prózailag: „a' mit te nem értesz, azt én értem: de a' mit te értesz, azt én nem értem.“ — Én, költői tárgyat, mindenkor megkülönböztetendőnek tartok a' nem költői tárgytól; igy szinte a' kifejezést, az értelmet is. Ha a' költő, Sz. ur, valamelly philosophiai munkában használta volna ezen jelmondatot: teljesen helyesnek tartanám K. P. ur' magyarázatát. De igy, lehetlen. — Tudnia kellett K. P—nak, mint költői embernek, azt, hogy a' költőnek más világa és más sötétsége vagy homálya van, mint a' természetbnvárnak, vagy más prózai embernek; tudnia kellett, hogy a' költő' világa: a' boldog szerelem, 's a' szerelmi örömök; homálya pedig: a' boldogtalan szerelem 's a' szerelmi bú és epedés. Ezt tudván pedig, és az érintett jelmondatot készakarva helytelenül magyarázni nem akarván, illykép kellett volna azt más szavakkal előadnia: „a' mi tenéked borzasztó 's idegen (t. i. a' szerelmi bú és fájdalom): az nekem és az én mellemben kevésbbé az, sőt otthonos; és a' mi reád nézve örömsugarakat lövell (t. i. a' szerelem): az reám örökös bánat volna.“ 'S hogy azon jel mondatnak, a' most idézett, avagy legalább illy szerelmi értelmet kell adni, nem pedig azt, mellyet K. P. nekik tulajdonított: arról meggyőződést adhat azon körülmény, hogy a' Bimbókban foglalt verseknek csaknem mindenikén bizonyos szelid szerelmi busongás ömlik el. De K. P. nem elégszik meg a' fönebb idézett ferde magyarázattal, hanem miután magától a' költőtől — saját magyarázatának ellenére — magyarázatot kér: illy kifakadásra vetemedik: „Az illy puffaszkodások, üres elbizottságot 's erőszakos ragyogni vágyást mások felett — árul el.“ — Puffaszkodások — — árul el. Ezt én valóban nem értem. Ez, előttem, valóságos homály; és pedig ollyan homály, melly K. P. nyelvtudására sötétséget vet. De különben is homály még előttem. Nem látom át ugyanis, mikép lehessen az idézett két sorjából Szalaynak, puffaszkodást 's ennélfogva üres elbizottságot és erőszakos ragyogni vágyást következtetni? Ezt valóban szeretném, ha K. P. megmagyarázná, vagyis fölvilágositaná; mert barátja vagyok a' fölvilágosodásnak.

Első helyen állnak Szalay Bimbói közt az Elegiák. Ezeket méltán vádolhatá K. P. ur érthetlenség miatt; különösen pedig a' két elsőt. De egyes kifejezéseken, mint p. o. „az arany vándor“ nem volt szükség fönakadnia, könnyen elgondolhatván, ha akarta volna, hogy az nem mást jelent, mint az égről alászálló napot. Nem volt szükség a' versek' érthetlenségéből gúnyt üzni; sem azon gramaticai leczkézést tartani, mellyre nézve még ugy látszik maga K. P. sem volt egészen tisztában 's melly iránt őt ezennel Vajda Péter ur' „Magyar Nyelvtudomány“a 145—152-dik lapjainak átolvasására jó sikerrel utasíthatom. — De nem volt végre kritikushoz illő, az első elégia' megbirálása után igy mellőzni el a' többit: „Legyen ez elég az Elegiákból, hogy sok időt ne töltsek; — látszik ebből, millyen a' többi.“ Ugyan minő logica: egyesről az egészre tenni következtetést? Igy tanitnak minket oskoláinkban okoskodni? És illyen okoskodású emberek akarnak minket tanítani az életben?! De az még mind semmi azon méltatlansághoz képest, mellyet K. P. Szalayn azáltal elkövet, hogy jobb jobb darabjait nem csak kitüntetés vagy szigorú birálat de sőt megemlités nélkül hallgatja el, 's egyenesen azon versezetét támadja meg és gúnyolja ki egy — az olvasó' nevében — irt parodiai költeménnyel, mellyben a' többi között legkevesebb eredetiség és következetesség van. Állitásom igazlására legyen szabad egész kiterjedésében ide iktatni egy — szinte emlitetlenül hagyott darabot, melly — ha Szalay többet nem irandott vala is — érdemes lett volna arra, hogy irója, költői névvel tiszteltessék. Ez az „Emlékezet Barátomhoz“, illyképen hangzó:

Érttem remegsz újlag baráti szív?
Érettem e' köny arczodon? Minek!
Hiszen kizúga már a' szenvedély,
És a' mell, kriptacsendben ünnepel;
A' villámkar' idegje elszakadt,
'S elpattant hurként bús halált donog.
Mit sirsz? Végig vivám már a' tusát,'
'S alátörpült az egykor büszke szív.

Hol a' napok! midőn a' minden, egy
Mosolygássá leve csak ajkamon,
'S mindenható szellemtől! felkapatva
Cherubként pillanték alá.
Biborsugárral kelt fel a' dicsőség,
'S lángnimbusa ölelve fürtimet,
A' forró vér forróbbra buzga fel.
Békén ülök most. A' nap elmegyen
Fejem felett kiégett lángkörével,
'S árnyat hűvest vet a' kétségbesés.

Szivhidra — üdvez légy — emlékezet!
Az elhagyottat még el nem hagyád;
A' lélek éjén kelnek álmaim,
'S a' lányka alkonycsillagként sugárz
A' homlok' fellegén alá;
És szemsugárra lő a' szemsugár.
Még egyszer üdvez légy, emlékezet!
A' mult varázsit visszabájolod,
'S a' szivnek vérrel-tarka fátyolán,
A' hajdan, kisértetként elrobog.

E' mellben — egy magas világ keringe,
'S midőn vészek rázának, 's szívemen
Szövétnekké gyult a' végső remény-
Sugár, szövétnekké, melly a' kebel'
Mélyét mutassa: el-elborzadék;
Mert végtelenné nyult el szellemem. —
Akkor Malvína eljövél; felembe
Hajolt a' líljom-arcz, a' büszke szem,
'S hol a' szövétnek éjekig világolt, —
Aranyt sugárzott most a' szép korány.

Szivhydra — üdvez légy — emlékezet!

Ezt érezni kell inkább mint érteni; mert szavai a' szivhez szólnak, nem az értelemhez. 'S a' ki érzi: az előtt méltó becse van. — Hasonlag mélyen a' szivből vannak kiszaggatva az utána következő „Bucsu"ban foglalt érzelmek, 's a' legelszántabb lemondást fejezi ki különösen ezen vers:

Menj, 's rohanj bár reszkető ölébe;
A' kijátszott ifju megbocsát;
'S csak mosolyg, midőn kidult szivébe
Zord tél hordja zordon fúvatát. 'S a' t. 's a' t.

Édes fájdalom és szende busongás ömlik el ezeken: „Ida" és „M. A. Emléke." „A' Clarissa"ban zivatarosabb gerjedelmek is csapkodnak a' csendes bánat' folyama közé. — Epigrammatikus költeményei nem birnak igazi kerekdedséggel; de még sincsenek erő és tömöttség' hijával. Legmeghatóbb a' Csáktornyára irott. A' Széchényihez és Hugo Victorhoz, ugy szinte Ballához intézettek is: elérzékenyülési pillanatban keletkezhettek, — A' „Dalos", mellyet K. P. megparodiázott: alkalmasint az egész könyvben legkevesb méltánylást érdemel.

És ez tartalma azon könyvnek, melly az 1832-ki kiadás előszavának értelme szerint 1831-ben kijött, 's mellyről K. P. a' legfonákabb birálatot irta, melly valaha kritikus és pseudiokritikus tollából eredhetett; 's minőtől mentsen meg az igazság' őrangyala minden mélyebb érzetű költőt.

A' második könyvben foglalttak, mint még eddig senki által birálat alá nem vétettek, további vizsgálat' tárgyaivá lenni, annyival is érdemesebbek, minthogy az első könyvben foglalttaknál sokkal több szépet és jót rejtenek keblökben. — Első a' második könyvbeli lantos költemények közül a' „Vesztesség". Vannak ebben némelly nyelv- különösen pedig szókötés elleni hibák. De különben gazdag az nyájas természetiséggel és költői magas képekkel, mellyeknek hatóságát, a' belőle nyögellő fájdalom még inkább neveli. Milly gyönyörű hasonlitás ez, midőn elvesztett kedvesének bucsuját festi: „Illyet az elorzott líljom, A' rózsának ád". 'S midőn helyzetét illetőleg igy sohajt föl: — — „ah! de nékem Életem' terén Csak búm áll; kiszáradt pálma Sahra fövenyén."

A' „b. Eötvös Józsefhez" czimzett versben nincs igazi összefüggés. Az első vers Eötvöst illeti; a' másik két verset pedig már a' költő magára vonatkozólag zengi el. De hogy az, ezen fogyatkozása mellett is kedves tartalmu: bizonyitja az itt fölidézett utolsó öt sor:

Gyermek-ész és gyermekálom,
Hajnal- 's alkony-ideálom,
Hogy feltámad a' magyar;
Hogy Zerimvár' omladékin
Iszonyuan árnya feltün,
'S ellent — porként megkavar.

Gyermek-ész és gyermek-álom!

A' „Viszonláng" első versében olly édes könnyüség van, a' másikban pedig — egy nyelvhibán kivül, olly sajátságos, olly bélyegző kifejezés ez: „'S ím enyészet jön nyargalva szélvészszárnyakon" — hogy bár milly költő is megelégedéssel fogadhatná azt elmeszülöttjének. A' harmadik vers' eleje mesterkéltnek 's összefüggéstelennek látszik ugyan első tekintetre, de ha annak, az utolsó négy sorhoz kapcsolva fogatik fel az értelme: ugy kifogás nélkülinek, sőt jelesnek mondható.

Az „Uti képek", epigramm alkotásu versek. Bennek igen sok szép kép, képzelet és érzemény van elhintve. De általában, rejtélyes értelmüek. Ugornyát, Munkácsot és Tokajt azonban kiki megelégedéssel olvashatja.

Az „Ábránd" csak az előtt lehet teljesen érthető, ki a' költő' személyes viszonyaiba avatottsággal bir. De annyival értelmesebb, annyival szivhez és lélekhez szólóbb, melly utána következik, az „Emlékezés Balassára." Hányszor el nem olvastam én azt már! És még mindegyre örömmel, vagy inkább

lelki fájdalommal olvasom. Illy rövid versezetbe, ennyi tüzet, ennyi lelket önteni: nem mindennapi elmetehetség' dolga. — Legyen szabad tanuságul csak a' negyedik — az utolsó — versset ide kiirnom:

„És szállasz hős és szerte dúlsz,
És ónod hull és véle hulsz;
A' hív, hiv könnyet ejt:
'S a' háladatlan büszke hon
Új életet él halmodon, —
'S hiven — hiven felejt.

A' „Válasz" leggyengébbike, a' második könyvben foglalt verseknek, 's talán leghomályosbbika is. — „A' Palestinai sir" egy két homályos kifejezést mellőzvén, nagy jelentésü és eszméltető gondolatokkal nem kevésbbé mint mély érzelemmel gazdag mű. A' „Viszonlátás" gyengéd érzésü de ki nem elégítő versezet. Olaszos, 's még inkáb talán spanyolos kifejezés az elején ez: p i l l a n a t o d k é r d e z n i m e g y e n. — A' végső, a' „Dal" olly egyszerű, 's még is olly szivmelegséggel ömledező 's a' költő magas érzelmeinek a' természetiséggel olvadottságát tükröző, hogy az ezen sajátságokat méltánylani tudó, édes elragadtatásba jő annak olvasásakor. Milly szendeséggel kezdődik 's milly ünnepélyes méltósággal végződik ezen dal! A' ki ennek költői szépségeit nem érzi: az legprozaikusabb ember a' föld' kerekségén.

Részletes birálatom után nem lesz talán fölösleges a' munkára és iróra nézve némelly általános megjegyzéseket tenni. — A' Bimbók, mint jelenleg állanak is, méltán kedves sajátsága gyanánt tekintethetők a' honi szép literaturának. De mennyivel becsesbbé válhatának azok, ha még nehány esztendeig világ eleibe nem bocsáttatva, nyelv-burkaikból hatalmasabban kifejlődhettek volna! Mert, a' mi a' költői érzelmeket és képeket illeti, azoknál fogva most is méltó virágai a' Heliconnak. Nem kellett volna tehát Sz. urnak azokat olly ifjanta 's lángérzetei által elragadtalva, sajtó alá bocsátni; vagy ha ezt cselekedte: nézette volna át előlegesen munkáját valaki hidegebb, műhöz és nyelvhez értővel, ki neki bizonyosan számos olly figyelmeztetést adott volna, mellyek' következésében, munkája talán e g é s z e n kifogás nélkülivé válhatott. De a' dolog' mostani helyzetét véve sem olly kárhoztató Szalay' heveskedése, mint a' minőnek az kiáltatott. Valyon ki adott költőink, sőt a' világ' költői közül is legelsőben 's egyszerre mindjárt tökélyeteset? El jön az idő, midőn látni fogjuk, hogy olly költőink is irtak össze rettenetes prózaiságokat, kik most még, a' nagyobb közönség előtt vakító álfényben ragyognak; kik az Olympusra-vándorlást, körülbelül már ez előtt tiz évvel megkezdették. Nem látom tehát okát: miért lehessen és miért kelljen egy más költő' zsengéi iránt tulságoskodva kiméletlenkedni? Miért kellene egyik helyen a' középszerüséget égig magasztalni, más helyen pedig a' jobbat porba tapodni? De nem látom okát továbbá annak is, miért kelljen az illy méltatlanságokon annyira elérzékenyülni, hogy valaki a' fondorkodások miatt a' megkezdett literaturai pályáról visszaléppjen. Nem foghatom meg, mikint tehette ezt mind eddig Szalay László, a' Kovács Pál által rajta elkövetett sérelem' következésében. Avagy nem volt e Sz. Lászlónak annyi önérzete, hogy a' koholmányok' daczára is hunyászkodatlan maradt volna? Vagy ha sokkal nagyobb mértékben lakja kebelét a' szerénység, minthogy a' gúny és vagdalkozás elől félre vonulni hajlandó ne lett volna: nem birt e csak egyetlen egy igaz baráttal is, ki neki mind azt, a' mi kevés igazság K. P. birálatában foglaltaték, igazaknak lenni erősitette a' gúnyokat pedig gúnyoknak bebizonyította volna? Ha ugy van: akkor szivből örülök, hogy jelen birálatom által én lehetek az, ki annak helyét, a' közönség előtt — legalább igyekezetem szerint — kipótoltam, 's munkájának fogyatkozásaival de egyszersmind jelességeivel is, mind őt magát, mind az elfogulatlan olvasót, megismerkedtettem. Viszonméltánylása' jeléül csak azt kivánom, hogy érzelmeinek szivható zengésü hurait, minél előbb ismét hangoztassa; mert K. P. gúnyszavainak következésében megnémulnia: menthetlen gyengeséget árulna el.

Literaturai világ.

Dumas Sándor nyolcz hónapig tartó olaszországi utjából tudományos és költészi nyereséget visz vissza Francziaországba, ezek között említést érdemel három dráma, különösen: „Paul Jones és Don Juan á Paris"; ezenkivül számos utazási jegyzet és Dante Divina comediájának mértékes forditása.

Hugo Victor egy uj drámát „Maintenon asszony" irt.

A' portugall kolostorok és levéltárokban ujolag számos nevezetes munkákat és kéziratokat találtak fel.

Törökországban, hol ez előtt 15 évvel az időszakiratoknak híre sem volt, naponkint szaporodik ezeknek száma.

Scribe Valentin czimü Vaudevilleje Párisban kifütyöltetett. Tehát Párisban is fütyölnek? Ej! ej!

A' craoni herczegné, két uj drámát irt Jocabed és les Fils de Clodomir, mellyek kimondhatlan kedvezőleg fogadtattak.

A' mult évben Francziaországban 7999 munka hagyta el a' sajtót.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

13dik Szám. *Péntek, Mártius' 25én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

EGY KÉT SZÓ

a' literaturai lapok 9ik számában megjelent Auróra- birálati függelékre.

Motiválatlan birálatok, egyes emberek' magános, gyakran elég ferde izlésből sőt isten tudja minő inditó okból származó véleményei csak illy zsengekoru literaturában érdemelhetnek, nem csekély részét méltán hasonlíthatni teknőbe öntött vizhez, melly azon részre ömlik kész folyékonysággal, a' merre a' teknő fordítatik; 's nagy rész nálunk, nem birván eléggé művelt izléssel, hogy az olvasott művek felöl saját itéletére támaszkodhassék, elhiszi azt, a' mit egyik vagy másik, birálgató dühében, ha bár motiválatlanúl is, elébe tálal. 'S csupán ez okból kivánok Borsos ur függelékére egy két szót szólani, bár azt, mivel okokkal támogatva nincs, csak magános véleményadás gyanánt tekinthetem. —

Ugyan mit gondol a' Függelék' irója, jó lenne é, ha azon több száz ember, kik honunkban az Auróát olvassák, egyenként föllépne személyes véleményével, 's praeceptori hangon kimondaná: ez nekem tetszik! ez nekem nem tetszik! de tetszéjét úgy, mint nem tetszését oktámasz nélkül hagyná? — én úgy hiszem, hogy minden ember tartsa magának személyes megjegyzéseit, mellyeket individuális izlése szerint az olvasott müfelöl tesz; közönség elébe pedig csak azokkal lépjen, mellyeket erősb okokkal támogathat, mint csalatkozható személyes véleménye, 's mellyekből a' közönség is tanulhat, valamint furcsa épületes harcz kerekedhetnék literaturánkban, ha egy rész, mellynek p. o. képviselője Borsos ur, föl állana 's kimondaná: „Gaál elbeszéléseinek olvasása engem' kellemesen mulatott; másik réa, mellynek p. o. szónoka egy igen kárhozatos biráló a' Wiener Zeitschriftben, szinte föl állana 's kimondaná: „Gaál elbeszélései még csak nem is középszerüek, hanem elhatározottan roszak" — de egyik sem adná észokot dictátori itéletéhöz. Illy vitázók közt utóbb is csak annak lenne igazsága, ki a' másikat megverné, vagy földhöz sujtaná.

Ennyire elfelejtkezett magáról Borsos ur, midőn függelékét világ elébe bocsátotta. Ő magát egyszerre dictátorrá akarta tenni az Aurórá dolgozótársai, 's annak őt megelőző birálója felett. Ez magában nevetséges, 's csak annyiban méltó visszatorlásra, mennyiben ő személyes gyönge itélete kijelentésén kivül bizonyos sértő kifejezéseket enged magának. Véleménye puszta és okokkal nem támogatott elmondásából csak az sül ki 1) hogy Borsos ur igen egyoldalu ember, sőt, merem mondani, annyira prózai, hogy költői müveknek alig lehet illető birája. Erre nézve nem kell több bizonyság, mint azon szava, a' mit Fáy tündérregéjére nézve mond, hol ezen tündérregét nem úgy itéli meg, mint tündérregét, hanem az egész tündéres nemet elveti 's Jehovát kéri, hogy mentsen meg attól. — A' „költő' éjeiben" az alapképzeletet tulságosnak találja. — Valakit holdvilágos éjen meglátni, abba bele szeretni; azt idő múlva, egy más éjjelen, veszélyesen betegnek sejteni, 's ismét idő múlva holtnak tudni és siratni; itéljé meg akárki természetes józan eszével, van e ebben valami tulságos! ez a' való életben is szórul szóra megtörténhetik, annyival inkább egy költő' képzeletében. Hogy talán Borsos ur keble lágyabb érzelmeket be nem fogad, hogy ő talán szerelmes lenni, sejteni, 's elvesztett örömök után bánkodni nem tud, ez az ő szerencsés természete; de hogy e' félét másokban kárhoztat, 's még álmadozó költőben is tulságosnak itél, ez az ő szerencsétlen rosz természete; 2) hogy a' czimeket igen lényeges dolgoknak tartja, 's azokra különös gondot fordít, sőt, úgy tetszik, talán csak a' czímet szokta elolvasni. Igy p. o. minden ok nélkül ezt mondja: az „eljegyzettnek" Bajzától illőbb czime lett volna: „az éjhez." — A' „vándort" pedig Tóth Lőrincztől nem is olvashatá, mert különben igazságosan nem mondhatta volna, hogy ez már elnyűtt, ezerszer eldúdolt tárgy. — Vándor czimü költemény ugyan sok van már literaturánkban p. o. Kisfaludy Károlytól, Kölcseytől, Bajzától 's egyebektül; de tudtomra azoknak tárgya honvágy, az elhagyott helyre vissza-epedés, a' jelen aurórai „Vándor" czimü költeménynek pedig: egy szépet 's édeset álmadott ifjú kebel' csalatkozása. És igy a' szerzőnek egész szerencsétlensége abban áll, hogy a' költeményt vándornak találta nevezni.

Ugy látszik, Borsos ur szeretné eltalálni más emberek' gondolatjait 's érzéseit, de ezen találgatása szerencsétlen is, sértő is. — Igy vét p. o. midőn az Auróra előbbi birálójáról azt mondja, hogy az Vörösmarty „kis leány' bajáról" itélvén, csak azért állitja azt szivből merítettnek, hogy Vörösmartyval a' rím roszalás' szemrehányását elfelejtesse. Igy vét, midőn Tóth L.ről ezt mondja: „vagy ha talán épen azért fogta azt föl, hogy megmutassa, miként tud a' költői lángész mindennapiságot is ujabb érdekes képekbe öltöztetni 's a' t. Ki tette arról bizonyossá Borsos urat, hogy az Auróra akármellyik dolgozó társa magáról lángelmét tenne föl? költeményeiből, ha azok hibások is, csak az tetszhetik ki, hogy Tóth L. nem lángész, de az épen nem, hogy magát lángésznek képzeli. Valakit minden ok nélkül illy nevetséges képzelődéssel vádolni, csak olly birálótul telhetik ki, kinek tollát személyes gyülölség vezeti. Ennyit figyelmeztetésül, harag és párt nélkül.

Igaz N.

Bimbó Füzér. Somogyi Lászlótól. Kassán 1836.

Vannak, kivált tavaszán az életnek, ollyan pillanatok, hol e' keskeny föld határjai közzül elragadtatva a' magas képzelet' határtalan honába emelkedik a' sokat képzelő lélek, melly ott magának arany hegyeket alkotva, ha bár nem érett elme, nem valódi itélet', de egy perczi szivhullám' magzati; a' tökély' pontján állani képzeli. E' büszke képzelet szüli azután, hogy némelly mű időnap előtt világot lát, 's koszorúba füzetik a' zsenge lélek zsenge alakja akkor, midőn tsak csirázik, midőn tsak készül a' koszorúba érdemes bimbóra.

A' Bimbó Füzér' fiatal Iróját is hasonképzelet ragadá el, midőn mindamellett, hogy nállunk a' kiadott mű alig fizeti ki maga magát; merész volt műve' kiadását valósitani. Czél ál minden pálya végen, a' czél heviti a' pálya bajnokát. A' költö is tüzki czélt; mert némely azért ir, hogy fáradtságit nyereség, és pedig pénz-nyereség koszorúza, más Honnak szenteli iratit, 's honni nyelvét ügyekszik elme virágival diszesiteni, de minthogy a' Bimbó Füzér' e' két czél közzül egyiknek sem képes megfelelni, hová helyezzem Költöjét máshová, mint azok sorába, kik tollal vadászák a' legvadabb vadat, tudniillik: a' dücsőséget.

Azonban, midőn a' nevezett munkáról értekezni akarok, nem czélom mezőt nyitni, alkalmat nyujtani a' tolviadalra. Tudom, milly sebeket ejtett az illy viadal literaturánkon. Nem akarom kedvetleniteni, tsak figyelmeztetni az Ifju Irót arra: hogy kár messze fellengeni, 's erölködni, — mikor tehetségeink még nem képesek. Miért még két darabot igérni? ebbe kellett volna lelket önteni, ezt megérlelni az üdö' szellemében, 's felért volna darabokkal, mellyeknek sürü lapjain tsak tarka betük, 's csekély behatású szók' tömege tanyázik.

Hogy van jó is a' Bimbó Füzérbe, azt tsak a' vesztegetett, részre hajló, 's irigy Critica tagadná el. De hogy sok szerencsétlen gondolat ünnepi köntösbe lép elő, 's sok magasbb, ideát szerencsétlen öltözet fedez, tsak az nem látja, ki az Irói pályán próbátlan jövevény. —

A' Bimbó Füzér egynehány lapjait elöl Dalok lepik el. Szerencsétlen egy czim — holott a' Dalok minéműségének fele sem felel meg. Hol a' magasbb gondolat, magasbb érzelem, lassu emelkedés? — mellyek tulajdoni a' szivből eredt dalnak, mellyek tsak magok tehetik: a' dal hogy szivbe légyen beható. Mértékhez szabott vers, a' kikeresett szavak összvehangzása még nem dal, teste ugyan a' dalnak, puszta teste; lelke a' tiszta ideák' hü festésében, a' beható érzékenységben létezik. —

E' Dalok mindenékében itt beereszkedni nem akarok, hogy többnyire fenforgó képzelet, de hideg kebel szüleményi, érezheti a' józan olvasó. Egynehány tetemesebb hibát mindazáltal felhozok. 'S először is kérdem, a' 11 lapon — vágyódás — czimzetet viselő dal hová vágyódik? a' czimzete — vágyódás — de valjon megfelel e a' vers czimzetének? csak ollyan rejtetszó, mit egyszeri olvasásra akárki eltalál, hidje meg pedig ifju költö ur, hogy a' czimjének meg nem felelő mű csak ollyan sikeres az Iróra nézve, mint napszámosnak dijtalan napszáma, 's az illy Iró az eltévett utazóval, ki más hova ért, nem hova szándekozott; bátran felsohajthat: oleum et operam perdidi! A' 15 lapon a' — Ne szánj! — dal Saphó tónusán hangzik, de sokkal lentebben, sokkal hidegebben, mint Saphó lantjának kellene hangzani. Ha van valamikor enthusiasmusa, legyen akkor, mikor ily hangu éneket készül dallani, 's legyen raptusa, ha mindjárt a' pohárból ragadná a' raptust. A' 16 lapon a' — Kétség — egészen kimaradhatott volna, mert távol ál onnan, hogy egy kétséges kebel' hullámait hiven lezengené. A' — Szivláng — dalban egy igen vastag metaphorát olvasok, mely tán vastagabb az ember hangot ebugatáshoz hasonlitó Cato metáphorájánál.

'S mért ébred a' képzelet égi sugára
Szép álmain üdvorozó nyugatára?

A' — Hiddel — dalt hason kiejtés bélyegezi, édes, könnyü gördületü kezdetét elrontja mindjárt egy hirtelen ugrás, melly a' boldog létből a' sirfelé esik. Különben is ezt a' — sir — szót igen használja ifju Irónk, mintha talán az különös benyomásu hang lenne, igen, nyom ott, hol helje van de a' hová tsak kénytelenség, vagy czifraság szurja be, egy csep buzgalmat sem önt az olvasóba.

Röviden, ha e' dallokat végig tekintem, kevesre tatálok ollyanra, melly érző szív ömledezése lenne, melly mulatna, ha vig; mélyebben érintene, ha szomorú. Az ideák mindenütt majd nem egyek, 's ha van is köztök egy kevés különbség, azt csak a' versek, a' szavak különbözése szüli.

Legtisztább ideát láttat a' — vitéz — dal; melyről, ha minden rém rémpárjával hiven öszvehangzana, elmernénk mondani, hogy a' dalok között legjobb; 's ha strófánként nem aljasodna, hogy a' Bimbó Füzérben legmélyebb behatással bir. Az első strófát érdemes ide függeszteni.

Isten hozzád égi szív
A' király, 's Hon harczba hiv
Adj egy csókot végjelül
Hogy lángszived meg nem hül
A' szabadság szent szavára
Szálni kell véres csatára
Isten hozzád égi szív
A' király, 's Hon harczba hiv.

Hason, 's talán élénkebb evövel bir az utolsó — Névnapom előtti éjfélkor. — Hogy itt jobb szesz, nem fellegbe burkolt, de magas, 's tiszta képzelet dolgozott, egy figyelmes olvasás felfedezheti. A' Dalok után Balládák következnek. A' szorgalom, 's munka bennök kitünik, de nem szebb elme, melly most még képes lenne literaturánkba szebb elmebimbókat hinteni. Ha Czuczor, 's Vörösmarty Balladáit olvasom, mindent elfeledve, egyedül az olvasásra függesztem elmémet, 's most haragra, most kéjre, most félelemre indulok, mert a' nevezett Irók képesek voltak felfogni a' Balláda' Characterét, 's ennek minden pontjait hiven lefesteni. De nem ugy érzek, ha a' Bimbó Füzér' Balládáit olvasom, hol egyik strófa unalmasabb a' másiknál, 's legfigyelmesebb olvasásom is gyenge felhevitni unt szivem hideg' veréseit, 's miért? mert ifju Dalnokunk inkább fáradozott a' czifra szavak, czifra epithetumok keresésében, mint a' Balláda Characterének vonalait voltakép le-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

festeni. Az igaz, hogy a' szép szavak, szép epithetumok kellemes illatu virági a' versnek, de illatjok csak addig tart, mig látjuk, 's olvassuk, azután fejünkből csak hamar elröpül. Nem ugy a' Character' lefestett képe, melly bennünk mélyebb benyomást tön, 's elménkbe a' látás, 's olvasás után is fenmarad. A' Bimbó Füzér' Balládái közzül egyetlen egy a' — Hazátlan — felel meg az olvasás czéljának, t. i. mulatva tanít, de azért ez is a' tökély' pontjától messze van. — Emlékképeket, 's Népdalokat látunk tovább. Az Emlékképek valamivel jobbak a' fen emlitetteknél, valamint a' Népdalok. Nevezetesen az első népdal gyönyörü, melynek első strófáját kiteszem.

Rózsát tüztem kalapomhoz
Ugy ballagtam galambomhoz
Hej! a' rózsát szél zúzta szét
Kintsem másnak adta kezét 's a' t.

Nem kissebb benyomásu erövel bir a' második, melynek végső strófájin kellemes változásu hangok hiven képezik a' paraszt Leány együgyü keserveit. — Az Epigrámmák azt árulják el, hogy kevésbé ösmeretes jámbor költöjök Martiálissal, és a' Görög Epigramaticusokkal. A' kilenczedikket egy vastag rhetorikai hiba is bélyegezi, a' leányt a' gyarlóság praedicatumának nevezvén. Gyarló leány, rosz költő, mi itt a' praedicatum, egy Irótól csak kérdeni is szégyenleném. — Végre az Amaranthok tünnek elő, 's ezek fejezik be a' könyv' számos, szebb jövővel biztató lapjait. Ezekről egyebet nem mondhatok, tsak hogy semmi figyelemre érdemest nem látok bennök 's a' mi volna is olvasásra méltóbb, nem uj, hanem reminiscentia.

Miskolczon Márt. 19ik 1836.

Váradi.

Aurora, hazai Almanach. Alapítá Kisfaludy Károly, folytatja Bajza. 1835. Pesten ifjabb Kilián György' költségén. 12r. 425 l.

Aurora, hazai Alamanach. Alapítá Kisfaludy Károly, folytatják többen. 1835. Pesten. Trattner és Károlyi' tulajdona.

(Folytatás.)

Czuczor népdalokat adott 's nem kellemetleneket, a' hang, melly magyar népdalainkban uralkodik, el van találva bennök, mindenik viseli a' népdalok' legmegkivántatóbb bilyegét, az egyszerüséget, ártatlanságot, színezetük csöndes búsongás. Mi azonban a' harmadik és negyedik alattiaknak vagyunk hajlandók az elsőséget oda itélni. Czuczor' költeményeiben egyátaljában annyi tiszta eredetiség mutatkozik, mint kevés költőink' müveiben, mellyekben gyakorta csak uj öltözetet, de régi jó ismerős gondolatokat szoktunk találni.

Székács epigrammákkal gazdagítá szép Auroránkat. Az első „Széchényi" czímet visel 's hódolati nyilatkozat a' fáradhatlan hazafi' utánozhatlan törekvéseiért, ki honunkban annyi parlagot termékenyített, hogy nevének biztosb emlékei szükségtelenek, méltó unokája magas öseinek. „A' leányka, kedvesséhez" gyöngéd 's jól adott epigramm. Az „úri igazság" nem annyira érdekel, mint sujt. „Menippe" szinte kitűzve viseli eredetének jelét 's az átplántálás által egyszerü bájából, mélyen ható érdekességéből, a' könnyüdség által, mellyen bánni tudott, vele a' fordító semmit sem vesztett. „Egy hazáért" a' legfulánkosb, de a' legnagyobb igazságot foglaló — fel kell sohajtnunk fájdalommal, hogy igaz 's elmondjuk mi is:

Honfiaink egy honért haltak 's még halni akarnak.
Chronika! volt, leszen e, és mikor e haza egy.

Fáy András szokott hámorával 's szokott és ismeretes monorjában egy elbeszélést, vagy is inkább furcsa kalandot, ezen czím alatt. „A' jó szív is bajjal jár" adott, mélységet benne sükeretlenül keresne valaki, a' pillantat' gyermeke lévén, pillantatnyi mulatságot szül csak, 's az Aurora' komolyabb elbeszélései között felvidámitóúl szolgál.

Bústavi (most a' mint már tudjuk Kunoss) első költeményje „a' távozó" könnyüségével lep meg, de nem tartoztathatjuk meg magunkat, hogy őszinte ki ne mondjuk, ollyakat zeng, a' miket már zengeni hallottunk, 's igy ujságingerének hijával van. „Fohásza" hazafi szív, hazafi tűz szülte érzemény' áradása. A' trocheusok, mellyekbe a' gondolatok öntettek, tiszták nagy részint 's a' technicára, különösen a' rímszavakban szigor ügyeletet bizonyított. A' „könnyek" nem annyira eredetiek, mint érzés teltek.

Mind minden évben, most is hozott Auroránk uj dalnokokat, ezek között fordításokkal is udvaroltak. Zöldy (hihetőleg álnév, a' pseudonimek naponkint szaporodnak, miért, át nem láthatjuk). „Az utas szeretőben" népdallal zengi első áldozatját. Lukács Móricz ügyesen adá a' komoly brittnek Lord Byronnak „tengeri rablóinak énekét." „Szentilona szigetén" Immermann után Széplaky Ernesttől, emlékáldozat a' század hősének sirja felett, sötét gondolatokba borítja a' lelket 's a' mulandóság' képét varázsolja elő.

Vajda' „Vajkoontalája", Aurora elbeszéléseinek ez évben koronája. Indiába szállítja az olvasót, a' szülékeny természetet a' melegebb égöv alatt élénk ecsettel festi, valamint a' természet' sugallatit halló leánykának honosai' balitéletét tapodó szerelmét 's gyermeki szeretetét, melly nem önthete keblébe annyi erőt, hogy képes legyen az elfogált atyának átkait elviselni: hanem súlyoktól letiporva hanyatlik kora bánatja ásta sirjába 's halála engesztelé 's világítá fel atyját. A' paria osztálya szenvedéseinek rajza hü színekkel adatott, nem különben a' hitábránd mit müvel a' meleg ég hevitette indus szívekben. Kettős érdekkel bír a' jelen elbeszélés; az elsőt helyzete, másikát az előadás adja neki, 's alig akad meg az olvasó, mint a' legéjjelibb epitethonon 's a' rendszámoknak a' magyaroknál alig használható többes számain, másodikak, harmadikak 's a' t. mondjuk ugyan százak, ezerek 's a' t. határtalan és végezetlen mennyiség' kijelentésére.

Vörösmarty a' drámának uj körében mutatkozik 's kandiságunkat a' legmagasbra feszíti, látni vágytuk, hogyan fog bánni a' komoly képdúzs eposz és tragödia költő a' vigjátékban — mert valóban érdekes jelenet marad mind a' psychologra, mind a' literátorra nézve, valamelly közkedvességü irót, megszokott pályájából, mellyen egybezengő tapsal fogadtatott 's buzdíta-

tott, ha mindjárt nem kitérni is, minthogy a' dráma minden alakban dráma marad: hanem azon pályának más irányzatán fellépni látni. Vörösmarty minden tekintetben 's minden pályán kedves jelenet marad literaturánk' egén, de ugy látszik, a' comikumban nem fog örökké zöldellendő ágakat fonni koszorújába. „A' fátyol titkai," nyelvezet tekintetét elmellőzvén 's a' szigorúbb dráma' szabályait is, sokkal sükeresebben fognának az olvasóra hatni 's a' szinpadon müködni, ha mester' keze egy egész felvonást kihagyna 's a' csomó' feloldását sietetné; az első felvonásnak cselekvés fogyatkozatú cserebeszédei inkább akadályozzák, mint elősegítik a' haladást; az elevenségnek 's elménczségnek, melly a' comikumnak minden fűszere, nem mindenütt találjuk nyomait; a' müveltebb társasági hang, a' birka, szamár, ló' említésével sértve van. A' darab' expositiója gyors, de minden erő az utósó két felvonásra van takarékosan felhagyva. 'S eddig a' nézőnek a' szövevényest ugy szolva éheznie kell. A' legkitünőbb jelenetek, mellyek nem lehetnek foganat nélkül, a' kalandorok' találkozása Ligetinél 's Katicza' elrablása; az előbb emlitett eredetibb az utóbbinál, melly csupán számtalan különféle alaku ragadásoknak változmányja. Nem ártott volna, ha Lidi' hirtelen lángolása Hangai iránt alaposabban lett volna motiválva. — A' két szerelmes' cserebeszédeiben lehetetlen a' szerencsés lyrikus lantjának zengzetét fel nem találni. Hihető, ha a' koszorús dalnok e' szinmüvét padra ereszti, czélirányos röviditéseit atyailag megteéndi. Hogy itéletünket nyilván és őszinteséggel kimondottuk, jelül szolgálhat, mennyire tiszteljük Vörösmartyt, mennyit teszünk fel dicséretes és ismeretes szerénységéről 's csalatkoznunk fájdalmas lenne. Vannak, Zeusznek legyen parancsolva, irók, kik magokat csalhatatlanoknak, munkájikat hibátlanoknak tartják, 's ha a' kritika tévedéseikre figyelmezteti, botlásaikat kimutatja, dühbe rohannak a' birálókra, 's mellük' háborgását személyes támadásokkal csilapitják.

Mi Aurora' rövid birálatát azon szíves ohajtással rekesztjük bé, hogy mint ritka szorgalmú nagy iparkodású szerkezője, mint szerkezményje a' hazát számtalanszor örvendeztessék meg.

(Folytatása következik.)

Literaturai világ.

Pesten Medard vásárkor megjelennek Székácsnak Szerb dalai, kiadja Kunoss Endre.

A' honi törvénytudományt magyar nyelven kidolgozá Kunoss Endre 's egyedül a' jelen országgyülési határozatok hozzájgtatása késlelteti sajtó alá adását.

Tetzner Theodor egy munkát adott ki a' czigányok' eredetéről, természete 's fajairól.

ÉRTESITŐ.

Elhagyá a' sajtót, 's minden hiteles könyvárusnál található ezen munka:

BIMBÓ FÜZER.

SOMOGYI LÁSZLÓTÓL.

Foglalatja:

Dalok, Balladák, Emlékképek, Epigrammák, Népdalok, 's emlékkönyvekbe amaranthok.

Csinos papiroson, zsebkönyv alakban, kemény boritékba kötve, ára 40 p. xr.

TERMÉSZET

HISTÓRIA

GYERMEKEK'

számára.

Raff György Keresztely, göttingai oktató' eredeti kiadása után készült második magyaritás. Tizennégy színezett Táblával 's egy Czimképpel, kiadta Werfer Károly.

Ára, kőre nyomtatott ékes boritékba kötve, 3 ft. 30 xr. pengő pénzben.

Mennél kevesebb gondal vagyunk a' gyermekeknek anyanyelvünkön való oktatására, annál nagyobb szívességgel és részvéttel fogadhatja a' közönség, Raff természeti historiájának ezen második czélszerű kiadását. Az előadás' könnyűsége, melly a' gyermekkorhoz van alkalmazva, könnyebbíti a' tanító' fáradságát 's magát a' gyermeket is mulattatja, ha 'foglalatoságtól ment óráiban Raff' természet historiájához folyamodik, 's mi szükséges a' természetet ismerni! Csak egyedül akkor remélhetjük nemzeti nyelvünk' virágzatát, ha a' tanúlmányok honi nyelven fognak mindenütt előterjesztetni, mint más országokban. A' fordító igyekezetének a' kiadó, a' munkának csinos, költséges kiadásával megfelelt. Úgy hogy Raffot minden atya örömmel adhatja gyermekei' kezébe, mind a' belső mind a' külső csinosságához járúl még a' munkának mérsékelt ára.

JACZINT.

Zsebkönyv. Szerkeszté és kiadá Kovács Sámuel Eperjesen. Első év. Kassán 1836. Ára csinos boritékban kötve egy kőmetszéssel 1 for. 30 kr. p. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

14dik Szám. *Péntek, Április' 1én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Az ember' kiformáltatása esmérő erejére nézve vagy is a' közhasznu Metaphisika. Irta Fejér György. Budán. A' magy. kir. Univ. betűivel. 1835. 8adrét. X—334 lap.

Ismét egy újabb munkája a' fáradhatatlan tudós férfiúnak, ki mint egyike legmunkásb Literátorinknak, kiváltképen a' tudományosságnak több különbféle ágazatiban jeles dolgozatokkal ajándékozá meg honi Literaturánkat. Mi ez előttünk lévő munkát illeti: ennek igazságos megitélhetése véget a' tudós szerzőnek czélját illenék mindenek felett vezér-pontúl felvenni, melly, mint a' czimlapon kitétetik, ez hogy munkája közhasznú metaphysika legyen, De a' czél-kivitel a' közhasznú' szokott értelmének olly kevéssé felel meg, hogy azt itt úgy értenünk lehetetlen. Ugyan is a' tanultabbak, ha némelly másokból 's leginkább újabb philosophiai munkákból idézett töredékeket kiveszünk, ebből metaphisikát nem tanulhatnak, mert az itt úgy adatik elő, a' hogy még Kant előtt volt; a' tanulni még csak akarók pedig, hol a' vékony és többnyire csekély hasznú szőrszálhasgatások, hol a' nem eléggé világos és határozott előadás miatt könnyen felakadhatnak, vagy épen el is tévedhetnek. A' honnan úgy kell vélekednünk, hogy ez a' közhasznúság csak iskolákra, még pedig itt is csak bizonyos iskolákra nézve értetik, 's ebben a' tekintetben Rec-nek semmi szava ellene nincs, sőt mind a' mellett is, hogy e' kifejezés alatt mig a' munkat nem látta, egészen mást gondolt, őszintén megismeri és becsüli a' tudós szerző' érdemét, hogy bár melly határos értelemben is a' közhaszonra áldozatot nyújtani nem sajnállott. Azonban metaphysikáról — illy szük határok között — itélni, felette bajos dolog, pedig a' czim' útmutatása szerint erre kellene főként ügyelni a' birálónak; 's vallyon kielégíthet e ő másokat azon őszinte kinyilatkoztatásával, hogy e' dolgozat a' szerző' subjectiv czéljához képest igen hasznos sőt helyes munka is lehet, de a' metaphysikának mai előmeneteléhez képest koránt sem ad annyit, a' mennyit tőle várni lehetne? — Ennek megmutatása egészen túl esnék egy puszta birálat' határain, azért Rec. csak a' munka' rövid rajzát kivánja itt előadni, 's a' hol szükségesnek látja, némelly pontokat észrevételeivel kisérni.

Egy rövid előszó után, mellyben őszintén kijelenti a' tudós szerző, hogy eredetiségre, 's új tudomány-szer' alkotására nem törekedett, előadja a' metaphysikára szolgáló könyvek' czímeit, a' mi igen dicséretes dolog. Kár azonban, hogy ott, hol a' Kant ellen irt, 's kivált R. Catholikusok által irt munkákat egész kiterjedéssel feljegyzé, a' honunkbelieket elmellőzi, mert ha bár az úgy nevezett Kant' rostáját elhallgatá vala is, legalább e' kettőt megemlithette volna: Jos. Rozgonyi Dubia de initiis transcendentalis Idealismi Kantiani. Pestini. 1792. — és: Steph. Nyíry Conspectus philosophiae empiricae Lockii, Scepticae Humii, Criticae Kantii, etc. S. Patakini. 1824.

Mi illeti az egész munkának tartalmát, az a' könyv' végén (326—334. l.) paragraphusonkint elő van adva, a' mi valóban felette szükséges volt olly munkában, mellyben apróbb felosztásokat alkalmazni, vagy legalább a' főbb tárgyak' czímeit a' munka' folytában feltenni, a' szerző elmulatá. A' nagyobb szakaszok így következnek:

Bévezetés (1—7 l.). Ebben a' gondolás és esmerés közti különbség, az esmeret' alapja 's feltételei, a' metaphysika' czélja és haszna nyomosan előadatnak. — De a' nyelvbeli kifejezésre nézve semmiképen nem egyezhet Rec. a' szerzővel, midőn mingyárt a' munka' elején így szól: „Az esmerő erőnk, lelkünk esmeretének is (Bewusstseyn, conscientia) mondatik.“ Mintha nekünk örökre a' latin nyelv' nyűgeiben kellene maradnunk. Igaz, hogy a' latin, mint a' Gewissen, úgy a' Bewusstseyn értelmet is az egy conscientia szó által fejezi ki, de minekutána mi Magyarok a' fenforgó szóra nézve, nyelvünknek épen olly bővségével bírunk, mint a' Németek, és a' lelki ismeretet eleitől fogva a' Gewissen' értelmében használtuk, a' Bewusstseyn-t pedig eszméletnek neveztük, óhajtotta volna Rec. hogy az eszmélet, ne pedig lelkünk' esmérete legyen, mert nem csak az, hogy e' szó nyelvünkben eleitől fogva praktikai értelemben használtatott, hanem philosophice is az esmerő erő esmeretnek semmiképen nem mondathatik, ha csak a' megfogatokat öszvezavarni nem akarjuk. Azonban a' szerző az egész munkán ált hiven marad e' kitételhez, mellyből osztán néhol igen különös előadások származnak, p. o. hogy egyet említsünk: „§. 21. Ezen tárgyi esmeretek' igaznak tartását szükség e a' dolgok' valóságának tulajdonitani, holott arra egyik lelkünk' esmerete is elhatározhatja a' másikét; az elsőt a' másodika, ezt meg a' negyediké, 's igy tovább; mint p. o. a' rugós glóbisokban; az elsőnek intézetét a' másodiké, ezét meg a' harmadiké erősítheti.“ Mit gondolhat illy helyeknél az, ki a' lelkiesmeretet valódi magyar értelmében veszi! 's micsoda az a' glóbis' intézete?

A' fő felosztásban az újabbat követi a' szerző, midőn metaphysikáját tiszta és alkalmaztatott metaphysikára osztja; de a' további felosztásban ismét megmutatja, hogy egészen a' régi mellett marad, midőn az ontologiát és kosmologiát a' metaphysikának fő részei gyanánt állítja fel. 'S ezekben illy rendet követ: A' tiszta metaphysikának két része van, u. m. fundamentomi metaphysika és Ontologia. A' fundamentomi metaphysikájában tanit az esmeretek' okfejeiről és kútfejeiről melly utóbbiakról szóló czikkelyt a' munka' végén álló tarta-

lomban kritikai metaphysika czímmel különbözteti meg. Hogy a' metaphysikában ismereteink' okfőjinek fejtegetése, mellytől függ azoknak valóságuk, első helyen áll, abban a' szerzőnek teljes igaza van, de abban, hogy erre nézve egészen a' régi empirikus nézet mellett maradt, Rec. vele kezet nem foghat. Mert abból, hogy a' külső tárgyakat, mint tárgyakat, szenvedőleg fogjuk fel, épen nem következik az, mit a' tudós szerző §. 15. mond, hogy „a' tárgy maga határozza el valóságát és igazságát lelkünk esmerete előtt;" mert, hogy a' tárgy' reánk hatása semmi önmunkásságot ne hagyna lelkünknek, azt csak úgy állithatnók, ha az ismeretet el akarnók törleni, vagy, a' mi mindegy, igy csak a' tárgyak birnának metaphysikával, az emberi lelkek pedig nem. Mihelyt megismerjük az emberi esmeret' két factorait, az okos lelket és a' tárgyat, mindkettőnek munkásságát is meg kell ismernünk, és nem külön választott, hanem kölcsönös munkásságot felvennünk; másként lehetetlen tévedésbe nem jönnünk. — A' következőkben helyes és nyomos értekezésekkel megmutogatja a' szerző, hogy minden ismert és ismerhető dolgoknak szükség kielégitő okuknak lenni, sőt még a' lehetőknek is.

Az úgy nevezett tiszta kritikai metaphisikában, először is megállapítván, hogy ismereteink' kútfeje, sem Énünk, sem általány (absolutum) nem lehet, külső és belső érzékeinket teszi azok' kútfejéül, és mindkét rendbeli ismereteinkről kielégitőleg elmélkedik. Innen általmegyen azokra, mellyeket érzékeink által fel nem foghatunk, 's ezekben az észt teszi kútfőnek; továbbá a' tapasztalati tárgyakról elvont (abstract) megfogatokat, ezeknek kétféle értelmi factoraik, u. m. a' bontás (analysis) és alkotás (synthesis) szerint fejtegeti, és a' fő pontra nézve igen helyesen; de más oldalról nem lehet tagadni, hogy a' bontást és alkotást (analysis et synthesis) másképen is lehet magyarázni, és akkor maga a' dolog is más színbe öltözik. — Ezek után az itéletekre alkalmaztatja a' szerző a' mondottakat, 's itt ismét kitetszik a' régiekhez ragaszkodás, 's egyszersmind a' mi e' mellett elkerülhetetlen, azok' hibáinak követése is. Azt mondja ugyanis a' 69dik lapon (§. 58): „Azok, a' mik magoktól vannak, mivel lételök' kielégitő okát lehetőségökben, melly öröktől fogva, változhatatlanul, és szükségképp való, tartják egészen, mihelyt lehetőknek elismertetnek, vannak is egyszersmind;" — itt igen nagy ugrás van, és az, a' mit a' szerző ezen állitásához hozzáad, csupa magyarázgatási próba, de korán sem bebizonyítás, a' minek, ha valahol, itt volna igazán helye. Bár melly elmés legyen is a' Canterburgi Anselm' híres okoskodása, soha fel nem oldozhatjuk azt a' petitio principii vádja alól, melly szerint előre feltette bizonyos igazság gyanánt azt, a' mit meg akart mutatni, és a' mit meg kellett volna mutatnia; — 's úgy hiszem, nem fogja tagadni a' tudós szerző, hogy itt, mint több más helyeken is, mellyekről még talán leend szó, ez az okoskodás-mód forgott, mint minden kifogás nélküli, előtte. Megesnék úgy, ha Isten csak azért és annálfogva volna, mert meglehet, hogy van. Hiszen maga a' szerző is nyilván kimondja más helytt (263. l.): „Hogy a' csupa lehetségből a' létel nem következik, azt megengedjük." 'S ez ugyan teljes örökös igazság mind a' magoktól lévőkre nézve. — Az itéletek körül kiterjed még a' szerző az öszvevett (syntheticus) itéleteknek Kant által vitatott szükségességök ellen, és valóban éles elmével; végre szól a' józan közértelemről (sensus communis), és az emberi 's isteni (ez utolsó nem ide, hanem Theologiába való) tanúságokról.

A' tiszta metaphysikának második részévé a' szerző az Ontologiát teszi, valamint az alkalmaztatottban is meghagyá a' régi mód szerint a' Kosmologiát, holott ezeket már Locke kiküszöbölte, 's igen helyesen, a' metaphysikából. A' dolgok' lényéről 's járulmányiról szolni a' tiszta metaphysikában szükséges de a' csupa megfogatokat (mellyeket a' szerző hibásan nevez értelmeknek) lajstromba szedni, és azokról pro et contra értekezni: ez a' régi scholastica philosophia' körébe és annak szőrszálhasgató dialektikázásai közzé viszen vissza bennünket, a' mellyek által metaphysikai tudományunk legkisebbé sem öregbedik. Ez a' lajstrom, melly (§. 104—105) a' 85—86dik lapokon előadatik, (p. o. való vagy valótlan, lévő vagy nem lévő, ugyanazon vagy különböző, jó vagy rosz, tökélletes vagy tökélletlen, állat vagy nem állat, 's a' t.) eléggé igazolja Locke' állitását, ki az Ontologiát nem egyébnek tartá a' philosophusok' véleményeinek lexiconánál, ámbár ez ellen a' Wolfiánusok eleget protestáltak. Ezeken végig menni felette sokra terjedne; azonban egy két példáját a' szőrszálhasgató dialektikázásnak kimutatni, nem lesz talán czél ellen való.

A' 112. §ban ez mondatik: „A' létel (vanság, existentia) nem különös valóság (realitas); a' lehető nem úgy lészen, mint ha a'hoz új valóság járulna: mert a' valóképp lehetőben meg van már előre minden valóság, melly a' lévőhez tartozandó: p. o. a' valóban lehető 80 arany, ha van se több, se jobb; másképp nem a' valóban lehető jutott volna lételre, 's a' t." Nem merő hasztatan dialecticai szőrszálhasgatás e ez? — Igaz, hogy a' lehetőhez a' létel által nem új valóság jön, hanem valóság általjában (schlechthin), úgymint a' melly nélkül a' lehető a' létel előtt általján fogva szűkölködött. Micsoda józan elméjű emberrel hitethetnők azt el, hogy a' valóban lehető 80 aranynál a' valóban létező sem több sem jobb? A' lételt (valóságot) a' lehetőséggel igy egybezavarni annyi lenne, mint minden emberi ismeretnek vagy ismerhetésnek egyenesen nyakát szegni. —

Hasonló dialecticával foly a' feltételnek mutogatása is a' következő §ban; a' honnan rövidség' okáért csak az egyik pontot hozzuk fel: „Ha a' kielégitő okon kivül valamelly valóság járulna a' lehetőhez, hogy ez a' lételre jusson: kérdhetni, ezen új valóság a' dolog' létele előtt lehetetlen volt e, vagy lehető? Ha lehetetlen volt, tehát az is maradott; tehát semmi új valóságot nem szerezhete. Ha pedig lehető dologban már előre meg volt: mert annak minden lehető valóság tulajdona az ellenmondási, és köz-kirekesztési főkitétel szerint." Ez valóságos amphibolia, mellyben a' lehetőség a' létellel, a' lehető valóság a' lévő valósággal kényszerint felcseréltetik, 's az egész hiú okoskodás az új valósággal űzött szó-játék alá rejtetik. Kinek jutna eszébe új valóság felől kérdezősködni, a' hol még ó valóság sincs? 'S más oldalról véve a' dolgot: ha a' kielégitő ok nem ad valóságot a' lehetőnek, hogyhogy lehet ő a' lételnek kielégitő oka? és ha a' valóképp lehetőben megvan már előre minden valóság, mi szükség van kielégitő okra, hogy valami valóban legyen? Hiszen maga a' szerző mondja (§. 114.) „A' mi belsőképp lehetség, azért nincs még. A' mi külsőképp lehetséges is: mind nincs meg." Ide tartozik még egy hely (111. §) mellyet mesterséges bonyolt homálya végett

is méltó felhozni: „A' mi csupán lehető, még néműneműképp (privative) semmi; de még is a' lehető lételre jöhet; azért csak feltételesen igaz.“ Az illy értelem-tudományból (így nevezi a' szerző az Ontologiát), merítsen értelmet, a' ki tud; Rec. kéntelen megvallani ebbeli tehetetlenségét. — Hasonló subtilitásokat látni egész kiterjeszkedéssel a' végnélkülvalóról (§. 124 's köv.), de a' mellyekben a' bizonyító-erő csak az Anselm érsek' suppositumán épül.

A' térről való értekezés (§ 150—153.) koránt sincs kimerítve azon állítással, hogy: „a' metaphysikai tér' helyes értelme ez: a' tér a' tárgyaknak egymás kívül és mellett lételök.“ Ez nem metaphysikai tér, hanem a' térnek tapasztalási ismerete. A' metaphysikai tér, bár mint tagadjuk is, a' mi érzéki észrevehetésünk' eredeti és mulhatlan képe, melly nélkül mi egyszer semmit érzékiképp nem szemlélhetünk, 's elő nem terjeszthetünk. De innen épen nem következik, a' mit a' szerző mond, hogy: „ha érzékiségünk úgy volna alkottatva, hogy mindent térben 's üdőben szükség legyen néznünk: a' végnélkül valót is, az Istent is, minden gondolatinkat is a' lelkünkön kivülről szükség volna néznünk;“ mert az Istent 's gondolatinkat érzékiségünk által teljességgel nem szemlélhetjük, ezek az érzéki előterjesztés' határán túl lévő dolgok. Szintúgy nem állhat meg az is, hogy a' tér tárgyi képestség (135. l.); mit maga is megczáfol, mindőn (134. l.) ezt mondja: „a' dolgok' nem létét gondolván is, a' térnek nem lételét nem képzelhetni, a' mi az elébbivel homlok-egyenest ellenkezik. 'S mit tesz ez: „a' valóban lehető tér' karimáján kivül nincs már valami más, csak semmi;“? (137. l.) mit tanulhatunk ebből a' tér' határára nézve? Legjobb itt tudásunk' határát megismernünk, és egyenesen megvallanunk, hogy mi véghetetlen tért meg nem foghatunk, de végest sem képzelhetünk, mit maga a' szerző is megismer, mondván: „akármelly lévő vagy lehető térnél nagyobbat vagy kissebbet gondolhatni minden ellenmondás nélkül;“ sőt, hozzáteszi Rec., szükségképp kell gondolnunk, 's ez is azt bizonyítja, hogy a' tér érzéki előterjesztésünknek egyik mulhatlan ősképe, miként az idő a' másik. — Az időről értekezésből csak ezt a' különös magyarázatot hozza fel Rec. „Az üdő nem azért örök, mert kezdet és végnélkül való, hanem azért: mert szükségképp lehető.“ (142. l.) 'S épen az előtte lévő pontban ez áll: „A' lehető üdő se végnélkül való: mert a' lehető üdő a' lehető változásokképpest való: minden változások pedig számmal mérettetnek, a' lehető üdő is tehát bizonyos elhatározott mérték nélkül lehet ugyan, de végnélkül nem lehet, mert a' véghetetlen szám lehetetlenség.“ — Rec. ezen iskolás szőrszálhasogatásokból épülést nem vehet. — De legyen elég az Ontologiából, melly az illy haszontalanságoknak kimeríthetetlen gyüjteménye.

Következik az alkalmaztatott metaphysika, mellynek első része a' lélek-tudomány. Ez, valamint a' metaphysikának valódibb, úgy a' jelen munkának is sokkal becsesebb és érdekesebb része, mellyben a' tudós szerző, Énünk állatosságát, egyszerűségét 's lelkiségét megállapítván, értekezik lelkünk' eredetéről, annak testünkkel közösködéséről, szabadságáról és halhatatlanságáról, végre az oktalan érző állatok' lelkeiről is. Mind ezeket nyomosan fejtegeti, megmutogatja, kiterjeszkedvén az ellenkező értelműekre is, kiknek vítatásaikat nem csak felhozza, de hatalmasan meg is czáfolja. Egy szóval, ezt a' részt a' tudós szerző legjobban kidolgozta.

Az alkalmaztatott metaphysikának második része, a' világ-tudomány (Cosmologia) 208—245 l. nem metaphysikába való; mindöszve a' fátum az, melly legalább toldalékképen a' metaphysikában helyet foglalhat; de a' többi inkább physikába, a' csudákról való értekezés pedig egyátaljáu fogva Theologiába való. Ezekre tehát Rec. itt ki nem terjeszkedik; csupán azt jegyzi meg mellesleg a' 235. lapra, hogy a' Tyanai Apollonius' csudatételeit nem Hierocles (mint ott mondatik), hanem Flavius Philostratus irta meg Julia, Severus császár' hitvese' számára.

Az alkalmaztatott metaphysikának harmadik és utolsó része az Isten-tudomány, (245—328 l.) melly az Istennek tételéről, tulajdonairól 's munkáiról értekezik. Noha Rec. véleménye szerint egy részök az itt érdeklett tárgyaknak tulajdonképen a' Hit-tudományba tartoznék: mindazáltal, mivel a' bevett közszokás eleitől fogva helyet adott azoknak az úgy nevezett Theologia naturalis-ban is; nem kiván itt az ellen szólani, sem a' méltó dicséretet, mellyet ezen résznek gondos kidolgozásáért érdemel, a' tudós szerzőtől megvonni.

Egyébként Rec. a' maga itéletét elhatározónak épen nem tartja, a' mint nem is tarthatja; véleményét az ontologiai haszontalanságok felől egyenesen kimondta, a' nélkül azonban, hogy akárkit is, a' ki azokat hasznosoknak tartja, legkisebbé is sérteni kivánna; kimondta, hogy a' Kosmologia czím alatt álló tárgyakat metaphisikába valóknak nem tartja; megemlitette azon okoskodásokat, mellyek ön okoskodási módjával kiváltképen nem egyeznek. De mivel minden valódi ember önmeggyőződését követi, és tartozik követni és kétségkivül a' tudós szerző is a' maga részéről ezt tette: tehát véleményi különözésének őszinte kijelentése után, örömest nyujtja őneki Rec. is azt a' köszönetet, mellyet honi nyelvünk' egyik legjáratlanabb pályáján tett munkálkodásaért minden igaz hazafitól érdemel.

Literaturai világ.

A' pesti dramaturgiai egyesület, mellynek eredeti 's honi tárgyú szinmüvek' közrebocsátása a' czélja 's tagjai Garay, Kunoss, Szabó Dávid, Szigligethy, Tóth Lőrincz és Vajda; a' legközelebbi napokban Tóth Lőrincznek, az „Átok“ irójának „Vatha“ czímű szindarabját adándja ki. Czélja ezen dicséretes egyesületnek évenkint legalább két darabot közleni; ez az egyetlen ut, mellyen a' forditmányok valahára árva 's kóbor Thaliánk' templomából kiküszöböltethetnek és valahára nemzeti darabok' birtokába juthatándunk.

Fáradhatlan Kunossunk „Természet“ czím alatt felsőbb szabadék mellett legfeljebb 1838-dik év' elejével uj folyóirást, ismét egy tetemes hézagot pótolandót, bocsát közre; a' természetvisgáló társaságnak több jeles tagjait számlálja munkatársai között. Az előkészületek, mellyek mind eddig tétettek 's még teendők, a' czélnak sükert 's életet igérnek. Mi pedig ohajtjuk fényes több évre terjedő virágzatát.

Döbrentei Gábor Müllner Schuldját (Vétek súlyja) forditását az eredetihez hason versekben elvégezte.

JAVITÁS.

Lap.	Sor.	Hiba.	Javitsd.
99	6	alkotva, ha bár	alkotva, müveit, ha bár 's a' t.

HIRDETÉS.

Werfer Károly cs kir. szabadalmas academiai könyvnyomtató 's cs. kir. szabadalmas kőmetsző intézetnek tulajdonosa tisztelettel jelenti, hogy e' folyó év' Junius' hónapjában nála egy új,

oktató, közhasznú 's mulattató

FILLÉR KALENDÁRIOM,

MINDEN RENDŰ OLVASÓK'

számára,

1837dik

közönséges esztendöre készítve,

fog megjelenni.

Ezen Fillér Kalendáriom elősszer tűnik fel honunkban 's számos a' textushoz nyomtatott ábrázolatokkal ékesítve 's felette érdekes boritékba kötve csak 30 xr. p. p. fog kerülni.

A' képek eszméket költenek fel, az elvontat és szellemit alakokba 's színekbe öltöztetik 's mintegy az eleven igazságot ábrázolják. A' képek hatnak a' képzelődésre, ez gondolatokra 's gondolkozásra vezet, gondolkozás ismeretekre 's müveltségre vezérel; mi is tehát számos képekkel ékesítendjük Fillér Kalendáriomunkat.

Ugyan akkor jelen meg a'

MAGYAR HÁZI-BARÁTNAK

negyed évi folyamatja,

1837DIK közönséges évre,

melly nem csupán a' T. N. Megyék és N. sz. királyi városok által beküldött tökélyes tisztviselők' névsorát: hanem dicsőséggel uralkodó fölséges Királyunknak V. Ferdinandnak fényes udvari személyzetét, több magas tisztviselők' följegyzését 's honunk jelesb intézeteinek sorozatját foglalándja magában.

Ezen negyedik évi folyamattal kezdjük meg minden hajdani 's jelenleg létező asszonyi szerzetes és férfi lovag és szerzetes rendeknek képsorát, ugy hogy nehány év mulva a' Házi-Barátnak t. cz. vevői, minden illyféle rendeknek eredetöktől fogva maiglan tökélyes képgyüjteményjét, birhatandják csekély költséggel

Költ Kassán Márt. 20án 1836.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

16dik Szám. *Péntek, Április* 15én **1836.**

Harag és párt nélkül.

Utazás észak Amerikában. Bölöni Farkas Sándor által. Kolozsvárt ifjabb Tilsch János' tulajdona. 1834

A' történetirók birodalmak' alkotását százados munkának mondják, és előttünk czáfolólag áll észak Amerika. Alig tűnt el egy ötvened, és az ó világ' törekvését kaczagva, a' bölcsőjében álló világrész számos boldog lakosokkal ellepett birodalmakat, mellyek után folyton ujak támadnak, állít fel. Ezek csecsemős korukban megfejtették mind azon feladatokat, mellyeket Európa megfejteni indúl. Még mi a' természettől szőrszálhasogatások által eltávolodtunk, ők a' könnyebb ösvényt választották, és a' természetet munkája felett ugy szólva meglepték, ezt hasznukra fordították, mindenek előtt az embernek a' földkirálynak szentségét, méltóságát biztosították. Innét származik, hogy kiket polgárosodottnak és müveltnek nevezett, hona abajgat (a' mint a' 322dik lapon felhozott Király ur' története, egy, minket legközelebbről érdeklő adat, mutatja) az emberi jog' védelmére alkotott, vagy legalább alkotandó törvény alányom, az, menedékét Amerika' vadonjaiban keresi, mint minden üldözés előli biztos kikötőben, ott rövid idő mulva jutalmazó telepeket 's csak hamar szorgalmas városokat alkotandó, itt a' megelégedést, mellyet kebléből zsarnokság űzött el, annál hamarébb felleli, mennél kevesebbet fáradozik utána 's uj polgára az uj hazának, ezer javakat és kevés hijányokat tapasztal.

Mi Amerika most? 's mi lész Amerika?! Anglia ne nyomja gyarmatát és örökké rabja marad. A' surlódás által fejlettek ki képességei, a' nyomat elnyomatot szült, a' feszített erő teljes hatósággal kirugott, hogy szabadon hathatását megszerezze, a' megszerettet megóvja. Mennyire érdekli az europai nemzeteket az uj világ' polgárisodása's mivelődése, azt legjobban megismerhetjük az ujabb literatura' jeleményeiből. Angol, Franczia 's Németországban a' legközelebb lefolyt 1834dik évben Amerikáról közel nyolczvan munka jelent meg, 's hazánkban is egy, mellynek czímét fennidéztem. Mennyire illette pedig ez olvasó közönségünket, bizonyítja az: hogy nyomton második kiadás kivántaték. Ámbár benne reánk nézve gyakran olly húrok pendítetnek meg, mellyek nem kényünk szerint hangzanak. Aristocratismusunk felette megszokván a' hizelkedést, sokszor és be sokszor! szégyenli szemét a' meztelen szűz igazságra vetni.

Nincs tartomány, mellyről különbözőbb és ellenkezőbb vélemények uralkodnának, mint Amerikáról. Majd égig emelték, majd porig gyalázták az utazók, az olvasó kisértetbe jön, melly irónak adjon igazat. Msrs Trollope tettetett finomságánál 's gyöngédségénél fogva mindenütt undorodik. Misz Wright pedig határtalan Skepticismusában látszatik magának tetszeni. Hammilton ezredes urat nyilvános irígyseg vezette 's némelly honi elvekből elfogultan tette utját. Minden lapján munkájának a' fogadók ellen kel ki, az épületek' izetlenségét kiemeli, az egész amerikai rendszerben nem lát összekapcsoló 's egybetartó szellemet, egy szóval, neki minden helytelen 's czéliránytalan, a' mit a' honától elszakadt szabad gyarmatban megpillantott, 's én tökéletesen aláirom a' magyar utazó' azon itéletét: hogy az angolok irígységgel nézik Amerika' haladását, mert veszteségük felett most is sajongnak késő bánatjukban.

Stuart kapitány, a' legfigyelmesb utazók' egyike 's a' legnagyobb részrehajlatlanság bilyegezi hű jegyzeteit. Ő tündökölteti a' helyest, de nem ragadtatja magát túlságos bámulatra 's megróvja a' hijányost a' nélkül, hogy illetlen mocskokat szórna el.

Azonban még azon félszeges is, a' mi Amerikában más utazónak szemébe tűnik, nem tetszhetik ollyannak egy magyar előtt, ki honában többnyire a' tökéletlent látja, hogy ne mondjam, megszokja. Minden jámbor ohajtati, minden szebb és jobb után feszengő keble' vágyai felett, nincs annyi tapintása a' ferdeség' felfedezésére, mint' a' müveltebb 's a' publicitást megszokta angolnak, 's ha a' magyar az ottani tökéletlenséget a' honival összehasonlítja, bizonyára amaz tökélyesnek tetszhetik.

Farkas urat tiszta vágy, szent tűz vezette hosszú 's tanuságos utján. Munkáját szive' sugallati után irta, 's ezért ragadja meg bizonyos ihletés az olvasót. A' festés és színezet eleven, a' gondolat nemes, ámbár itt ott a' reminiscentia' szelleme leng. Kedvessé teszi munkáját azon homályos bánat, melly felette elömlik azon óriási előhaladások' látására, mellyeknek tanúja vala, de méltán is fakad azon fájdalmas és igaz sorokra a' 41dik lapon: „Mert egy magyar utazónak sokszor kell sohajtani, ha hazája' emlékét viszi magával."

Farkas ur utazói szemmel haladt 's minden érdekesebbet figyelemre méltatott; geographiai, statistikai, politikai 's törvényhozói adatjai kielégitők, néhol taglalásokba 's fejtegetésekbe ereszkedik, 's ez főkép az egybehasonlitások mellett nem történik az előadottnak ártalmával. Sokat oktatólag hord fel 's mintegy intve, fogadná el honunk. De ha csak a' közintézetek felállitásának módjából valamit tanultunk volna, bár ezek ne csak füleinknek hanem szíveinknek 's akaratunknak is lennének mondva, de mi mindig csak felülről várjuk a' csodát 's veszteglünk, nekünk csak ma, 's holnap a' határ.

Amerikának legnagyobb érdeme polgárai nevelésének kiterjesztése, Amerikának közértelemben véve nincsen pórja; az ujságok' 's folyóiratok' elterjesztése arra szolgál, hogy kiki tudja 's ismerje hazájának 's kormányoztatásának állapotját. A' közköltségek' terhét alig érzi a' polgár 's még is minden évben számadolnak rólok. Jelesen és oktatólag irja le Farkas ur az

amerikai iskolák' rendszerint a' 37dik meg ismét a' 122ik 's következő lapokon. Amerikában. 'S valóban valamelly ország' legnagyobb ereje, a' mint a' szerző mondja, abban áll, hogy az egész nép a' lehetőségig egyiránt legyen művelve 's mindenik ismerje és tudja a' törvényeket. Egész észak Amerikában egyedűl a' west-pointi katonai academiára megy közpénztárból a' költség 's egyedűl ez függ a' kormány' intézéseitől. A' többi iskolákra a' nemzet ügyel. Nálunk nemzetvagyonból állottak fel az iskolák — de a' nevelés, a' nevelés a' nemzet' legnagyobb kincse, eszköztelen befolyása alatt nincs 's a' rendszert az ezredik sem ismeri.

Figyelmet érdemel tovább az amerikai fenyítő intézetek' megtekintése. Ezen intézetek az uj státussal születtek egészen uj rendszer után 's eredetiek a' magok' nemében. Az utazó felhozza a' pensylvaniai 's auburni rendszerek' különbségét, mind ketteje megfelel a' czélnak, mind Stuart, mind Farkas a' világ legjobbjának nevezi 's a' felhozott tettleges példákból kénytelenítetünk elhinni, hogy hírüket megérdemlik. Czélszerűségüket mutatja: 1-ször. Hogy a' foglyok' munkabére mind magok, mind a' felvigyázók' tartására 's fizetésére elégséges, sőt még marad annyi, hogy minden bűnös felszabadulása után bizonyos pénzalapot kapjon, ezzel mesterségét folytatandó. 2-or. A' foglyok' egészségére olly nagy az ügyelet, hogy évenkint száz közűl csak egy betegszik meg legfeljebb. 3-or. A' mi a' figyelemre legméltóbb, 160 gonosztévő közűl Stuart bizonyitása szerint, (ki 1828ban utazott) 122 hasznos és becsületesen munkálódó polgár volt, és csak 26 maradt megjavíthatlan.

Igy van e' nálunk? a' tömlöcz itt a' bűn' iskolája, a' büntetés az emberiség' lealázása. Nálunk a' büntetés példa — rettentő példakint mondatik a' bűnös' fejére, pedig a' büntetés' czélja egyedűl a' javitás. Valóban ohajtanók, hogy illető törvényhatóságaink e' tárgyat ne csak futó szemmel: hanem visgáló 's fontoló elmével olvasnák 's alkalmaznák az alkalmazhatandót. Tegyük le azon előitéletet, hogy a' magyar parasztal bot nélkűl nem lehet bánni 's hogy a' Szolgabiró hajdu nélkűl nem az. Arad, Tolna, Neográd 's legujabban Borsod' munkaházaiban megtehetnők a' próbát, mire lehet menni az amerikai rendszerrel.

Amerikában nincs testi büntetés, mellyet nálunk nagy készülettel, nyilvánosan és iszonyattal látunk gyakoroltatni, a' halál csak méregkeverőkre és szántszándékos gyilkosokra mondatik. Hanem az itélet' véghezhajtása nem népünnep, nem tódul még a' szépnem is annak szemléletére. Ha valakit a' társaság köréből ki kell irtani, történjék az csöndesen és elzárt helyen. Már magában megszomorító dolog, hogy a' rettenetes itéletet embernek kell teljesítni embertársán.

Amerikában a' nemzet alkotja azon tömérdek intézeteket, mellyek a' közjóra hasznot hajtandók, egy felszólitás, egy újmutatás kivántató, ügyes előadása a' következeteknek, helyes dologhoz fogás, 's nincs hija a' vállalkozóknak, kik jutalmazva látják fáradságukat, és bőven tapasztalják kamatozni alappénzeiket, tanúk erre a' számos csatornák, mellyek egy tartományt a' másikkal összekapcsolják, a' vasutak. Nálunk az illyessel nem boldogulhatunk, annak tulajdonítsuk e, hogy bennünk nincs kereskedői szellem? sok terv illy tárgyban az előterjesztés mellett maradt. Emlitsem e a' kassai vaskereskedést? a' marhahizlalásra alkotandó társaságot? a' hegyaljai borkereskedő szövetséget? — A' lipcseiek Dresdáig vasutat szándékoztak állítani, a' terv alig hirdettetett ki 's a' részvények még az nap mohón elkapattak, más nap becsük 15 procentel emelkedett. Merjen illyes mit valaki nálunk, 's meglátja, hogy nem győz a' tenger igen ha-ra felelni. Itt még nagyobb a' magány, mint a' privát érdek, 's még talán ennél is nagyobb az individuumokban való válogatás. Hazánknak önzsirjában kell megfulni, mert a' vastag önszeretet nem tud egy percznyi jelent feláldozni egész jövendőségünk' javáért. Pedig bizony nálunk nem kellene 600 mértföldnyire terjedő csatornákat ásatni; olly erdőtengert kiirtani, hogy a' kereskedés, ezzel a' művelődés előmozditatnék, népesség és vagyonosság szaporodnék. De mig mi ezen érdektelen fásultságban és áthathatlan hidegségben tespedünk, támadhatnak Széchényiek, 'szentséges igyekezetük a' jégakaraton hajótörést szenvedend.

Szabad lélek, szabad elme, szabad hatás terem helyes gyümölcsöt. Amerikának nincs (tolerált) tűrt vallása: hanem a' számtalanok között mindenike szabad, a' gyermekek mind egy rendszer szerint neveltetnek, oktatatnak, a' vallás' megfogatait az illető pap vagy szülék adják elő, ott nem vetnek a' lelkiismeretre békókat. 'S ez egy hatalmas oka a' birodalmak' hamar népesedésének, millyennek több példájit adja az érdemes szerző, p. o. Lovel városában 's Ohio partjain. Erdekes az angol függetlenség' oklevele pontjainak összehasonlitása az europai chartákkal. Minden ember hasonló jogokkal bír, pénz csak a' kényelmesb életre vezet, 's valamint a' születés, nem nyujt elsőséget. Személyes erény 's érdem nyeri meg a' tiszteletet és bizodalmat. Washington György nem volt fejedelem, de lehet e' fejedelmet jobban tisztelni, mint őt tiszteli a' maradék. A' ministerek nem földi hatalomtól körülvett istenek 's még is mint hatnak a' közvéleményre. Az amerikai polgár nem azért teljesíti kötelességeit, vagy tesz jót, hogy rendekkel díszesítessék: hanem mivel meg van győződve, hogy minden polgár a' nemzet-test' tagja 's ennek boldogságát előmozdítván, a' magáét mozdítja elő.

A' perek Angliában nem ügyvéd és biró hizlalók, mert folyamatjuk rövid, nyilvános előadáson épűl az itélet 's nem a' birák' kedvezése ejti ezt. Hamilton ur Amerika státusainak senatját majd csak nem tudatlannak festi kirugó felhevültében, szónokait ügyetleneknek, előadásukat álmosnak 's hosszasnak festi. Ki hiheti ezt, ha a' nép eleven munkaságát tekinti, ha rövid idő alatti haladását megfontolja?

A' mint mondottuk, Farkas ur minden tárgyra, egyenkint ezeket előszámlálni nem lehet czélunk, kiterjeszté visgálatit, 's nemes bosszonkodása a' rabokkali kereskedés felett, bizonyoson mindenhol lelt rokon hangzatra.

Ezen munka volt honunkban az, mellyet nemzeti academiánk 1834ik év' folytában megjelentek között koszorúra 's dijra méltatott. A' dijt a' szerény szerző ismét a' hazának áldozá, ezen vonal említhetlen nem maradhat. Az academia, ugy látszhatnék minden további megbirálást kizárt kinyilatkoztatása által, de minthogy a' dijosztás' alkalmával, az itéletet támogató okokat elhallgatni szokta, még rést hagy a' külön megitélésnek. Mi Farkas ur munkája' delibb tulajdonit, a' mint az olvasó látja, őszinte kiemelénk, 's minthogy a' nap alatt semmi tökéletes sincs, meg vagyunk győződve, hogy a' szerény iró nem veszi bántásúl, ha fonák 's félszeg oldalát kimutatjuk, sőt

utmutatásúl veendi, hogy jövendő munkáiban (mert méltán várunk tőle többet) hasonló elsikamlásokat elkerülend.

Az igaz ugyan, hogy keletkező nyelvünk iránt nincsenek elhatározott dönthetlen szabályok, 's academiánk is talán azon tekintetnél fogva, hogy a' nemzeté lévén a' nyelv, csak a' nemzet ennek birája, a' szabályok' hozásával késedelmeskedik. De ugy hiszem, a' nemzet az academia tagjaiban, mint a' nyelv' ügyét eldöntőkben compromittált, 's mindenkor az ő tisztjük marad az indítványt megtenni, a' nemzettől függvén ezt elfogadni, vagy feledékenységbe merülni engedni. Vannak azonban olly törvények, mellyek a' nyelvben gyökeredzenek, és ezek többnyire a' szókötést, melly nyelvünknek legparlagabb osztályja, illetik, illyenek p. o. hogy számnévvel az állatos név soha se tétessék többes számban, ezen tétel ellen, hogy másokat elhallgassunk, számtalanszor vét a' szerző ur, 's ezt nem lehet a' javító (corrector) hibájának, millyenekkel rakvást van a' munka, tulajdonítani, elannyira, hogy sokszor az értelmet veszélyeztetik. Az ortographiában semmi következetességet sem mutat az iró, állatos és mellék név, 's gyakran ugyan azon nevek, hol nagy, hol kis betűkkel vannak irva, 's valódi egyveleget lát, mellyben megbotránkozik az olvasó. Kellemetlen hijány a' jelnek a' harmadik és negyedik esetek melletti elmaradása, ez az olvasót az értelem' keresésével fárasztja. Az ódik, ődik végzetű igékkel csín 's óvat nélkül él 's gyakori felcserélésök a' szenvedő igékkel szembetünő. A' táj szólásokat nem említjük, ezek az iró születéshelyének sajátjai, de vannak olly ejtések, mellyeket semmikép sem tudtunk összeegyeztetni, vagy értelmüket eltalálni.

A' Magyar nyelv metaphysicája vagy a' betüknek eredeti jelentései a' Magyar nyelvre alkalmaztatva. Irta Fogarasi D. János, Pesten. 1834. Ifj. Kilián György tulajdona. 8drétben. X—118 lap.

(V é g e.)

Valóban vakmerő feladat! — Egyébként a' magyar nyelvnek némelly elsőségei a' 6dik §ban jelesen vannak előszámlálva.

Következik a' t i s z t a m e t a p h y s i c a (18—40 l.) Krug szerint röviden és nyomosan előadva, mellyet a' szerző a' maga nyelvmetaphysicájának alapjául kiván tenni. — Innen általmegy a' szerző a' k ö z ö n s é g e s n y e l v t a n r a (41—44. l.), 's a' mit itt mond, az Rec.-nek azon felebbi állitását igazolja, hogy minden nyelv-alkotás bizonyos törvények szerint, és pedig a' gondolkozás' törvényei szerint ment véghez, de ez épen nem bizonyítja azt be, hogy már a' puszta betűknek is a' priori jelentésöket az emberi ész megalapította volna, sőt inkább sok idő, tapasztalás, próbatétel, találgatás, utánzás, conventio 's a' t. kivántatott ahoz, hogy az ember a' különbféle hangjelekből egy az ő gondolatait, megfogatait és érzéseit csak néminémüképen is kifejezhető organicus egészet alkothasson.

Ezen előjegyzetek szerint, kéntelen Rec. maga részéről az ezután következő egész betű-metaphysicát a' hypothesisek' sorába iktatni; mert valamint a' betük' előleges jelentése a' felhordott kevés ('s még igy sem mindenkor jól talált) példák által megmutatva nincs: úgy a' szerzőnek azon állitása is, hogy ember e' nélkül a' másiknak gondolatját ki nem találhatta volna, bebizonyítást vár. Egyébként sorról sorra a' betük' előleges értelmének fejtegetéseire kiterjeszkedni itt sem idő, sem hely nem lévén, azt annyival inkább elhagyjuk, mivel ez iránti véleményét Rec. egyenesen kijelentvén, mind a' szerint, mind a' tudós szerző' állitása szerint, a' vizsgálatot kiki önmaga megteheti. — Csak azt jegyzi még meg mellesleg Rec., hogy ez a' nyelvfejtegetés-mód nem egészen új. Már E r r o nevű tudós spanyol is állitá a' bask nyelvről, mellyen mint ősnyelven, Ádámot beszélteté, hogy abban Ádám minden betűnek előleges jelentését megszabá, p. o. az *a* jelent kiterjedést; a' *b* mélységet (szerzőnknél: belsőséget); a' *d* sokságot (szerzőnknél: lételt, fit, nascitur) 's a' t.

A' betük' metaphysicájának második fejezete, melly a' b e t ü k r ő l a' r a g o k b a n szól, több tekintetekben (ámbár metaphysikaiban nem) figyelmet érdemel, és a' nyelvfejtegetők sok hasznos és jeles észrevételeket lelhetnek benne.

A' függelék szól az igehatározókról, és a' szerző által használt új szavak-ról helyes-irási és szófüzési szabályokról. Az uj szavak közt a' puszta ragokat, mint: nok (subjectum), mény (Ding an sich), vány (substantia), ső (gradus), Rec. semmiképen nem javalhatja; szintúgy nem az olly önkényes gyök-szókat, mint: ög (punctum), ök (convexum quid), öm (volumen); sőt az olly, tárgyának meg nem felelőt is, mint: elmetudós (philosophus).

Berekesztésül ismétli Rec. azon véleményét, hogy a' beszéd, első összármazására nézve, egy lévén az emberi lénynek legcsudább tüneményei közzül, annak kifejlései pedig, természet szerint is, 's a' csalhatatlan tapasztalás szerint is felette különfélék lévén: mindenkor bizonyosabb mindenik nyelvet a' szokás által megalapított saját alakjából és fenlévő emlékeiből fejtegetni, mint olly előleges speculatiókból, mellyekre egy-két példát ugyan felhajhászhatni, de valódi alapokat be nem bizonyíthatni.

A' kiadás és nyomtatás igen csínos, 's a' mi nagy ritkaság, nyomtatási hibák nélkül; papirosa finom velin.

Literaturai világ.

Scott Walter munkáji franczia forditásásának, mellyet Defauconpert adott ki, felette nagy kelete vagyon, 's mindunta lan uj meg uj kiadások hirdetetnek.

Pottugalliának 18 apátságában 349,800 nyomtatott könyvet és több ezer érdekes kéziratot találtak.

Werner' drámája Febr. 24én De la Vigne által franczia-ra forditatott.

Hugo Victor Angelojának Menzel sem kegyelmezett a' Morgenblatt-hoz mellékelt literaturai lapokban.

Tudományos Jelentés.

A' legfontosabb, mivel az ember foglalatoskodhatik, az emberi élet; ennek működését leginkább megismerhetni a' historiából, a' multnak tükréből 's a' jelennek vezéréből. Ki a' jelennek hasznos kíván lenni, annak az előtte élt emberek' életét, törekvését, hatását, irányzatát 's ezeknek következményeit szellemi szemekkel visgálni 's felfogni szükséges, hogy lássa: mi vala hasznos, mi vala ártalmas hasonló körülményekben, minthogy a' jelen mindenkor a' multon épít. A' történet azon kötelék, melly a' jelent a' multtal egybekapcsolja, melly nemzeteket — az Isten' szép földjén — ugyan annyi családokká alkot. A' történet az erény' szeretetét magos példák által táplálja, feltartja; a' rosszat, ennek siralmas következetét kiemelvén, kerűlni tanítja. Az embernek méltóságát, minden teremtettek felett, leginkább a' történet bizonyítja be, mivel egyedűl az embernek adatott — nemének kifejlését, haladását, jó vagy bal sorsát, egy szóval minden viszontagságait — nyílt szemekkel látni.

Mind ezeket az alól irtt kiadók mélyen érezvén, egyszersmind tapasztalván azon hijányt, melly literaturánk' ezen megyéjében napról napra, a' külföldiek előhaladásának egybehasonlitása mellett, érezhetőbb lesz; tetemes áldozatokkal és sok költséggel eltökélték magokat ezen czimű munkának:

NEMZETEK' TÖRTÉNETE TÁRA,

írta

Kovacsóczy M.

az előfizetés utján való közrebocsátására. Ezen gyüjteményben minden jelesb nemzetnek történetét napjainkig külön külön, szükséges de nem száraz rövidséggel kivánjuk adni, a' következő renddel:

1—2.	köt.	Anglia' története.	14—17.	köt.	Magyarország.
3—4.	„	Franciaország.	18.	„	Helvetia.
5—7.	„	Németország.	19.	„	Bajorország.
8—9.	„	Spanyolország.	20—21.	„	Lengyelország.
10.	„	Portugallia.	22—23.	„	Törökország.
11.	„	Németalföld.	24—25.	„	Oroszország.
12—13.	„	Olaszország.			

Az előfizetők nem kötelezteinek az egész munkának megvételére, csupán csak egyes birodalmaknak egész történetét magában foglaló kötetekre tartoznak az előfizetést letenni, 's ha ezek a' várakozást megérdemelték, folytathatják a' többiek' megszerzését. Minden kötetért 1 f. 30 xrt. pengő pénzben határoztuk. Az első kötet' megjelenése után ára 3 forint lesz p. p.

Az egész, nagyobb nyolczadrétű alakban, tiszta papiroson 's csinos betűkkel 20—25 íves kötetekben jelen meg.

Tekintetes Nemes Abauj vármegyének Karai 's Rendei a' jó 's hasznosnak mindenkor kész, mindenkor lelkes előmozditói 's a' haza nyelvének fényes áldozatok mellett hű 's rendíthetlen ápolói kegyeskedtek a' munka ajánlását elfogadni, 's annak elterjesztésére ügyelni. Megkérettek ez iránt hazánknak minden vármegyéi, 's azért az előfizetés minden T. N. megye' főjegyző- hivatalától, továbbá a' M. Püspökségek' titoknokaitól, hiteles könyvárustól 's e' végre különösen megkért uraktól elfogadtatik.

Az előfizetés' díját Julius 1só napjáig biztos alkalommal elvárjuk. Példányját kiki ott veendi, a' hol előfizetett.

A' munkának több kötete elkészűlve visgálat alá bocsátatott, mind ez több éveknek biztos kalaúzok után nagy fáradsággal szerzett gyümölcse; kinyomtatására minden előkészületek megtétettek, 's igy elmaradását a' hidegség és részvétlenség okozhatná csak, ellenben a' szíves ápolás siettetni fogja.

Azon időpontot értük el honunkban, hogy nyelvünk' kifejlését egyedűl saját fásultságunk akadályozhatja; maga a' kormány segéd-kezet nyujt e' czélra, 's iparkodik nemzetisedésünket megalapítani, — 's ez alapulni fog, ha el nemfelejtjük, hogy a' nemzetek addig élnek, mig nyelvük él.

Költ Kassán Febr. 27én 1836.

Kovacsóczy M. és Werfer K.
a' Nemzetek' története tárának kiadóji.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

17dik Szám. Péntek, Április' 22én 1836.

Harag és párt nélkül.

Nyelvészet. Némelly a' magyar tudós Társaság különös használatára készült, „Magyar Helyes írás"ra, tett észrevételekkel. Irta Stancsics Mihál. Pesten, Beimel József betűivel. 1833. XXVI—111 l.

A' honi nyelv melletti buzgalom az előbb meneteknek, vagy legalább annak óhajtásának tanúja lévén, minden, valaki e' tárgyban ön meggyőződésből felszólal, figyelmet 's bizonyos tekintetben hálát érdemel, ha csak a' jó igyekezet' érdemét — némelly újabb kritikusainknak nem igen dicséretes példa-adásuk szerint — eltagadni és semmivé tenni nem akarjuk. Azonban akárminemű munkálkodásnak, valamint érdemét (ha van) megismerni, úgy azt is, a' mit benne hibásnak látunk, egész egyenességgel kijelenteni egyiránt kötelezteténk, csak hogy azt soha se tegyük indulatossággal és pajkos sértegetésekkel. Több szem többet lát, de a' pajkoskodók' soksága csak a' zavart öregbíti.

Ezen nézetek szerint a' jelen munkácska' Szerzőjét is kész Rec. azon Iróink közzé számlálni, kik már zsenge ifjúságukban készek a' honi mivelődés' előmozditására tehetségök szerint áldozatjokat nyújtani. E' munka nem egyéb egy rövid grammatikánál 's hogy ez annyi grammatikáink mellett is felesleges nem lehet, világosabban meg nem mutathatta volna, mint egyik épen legújabb grammatikánk' botlásainak felfedezésök által, mellyek az előbeszédben megigazítatnak. Azonban a' Szerző' részéről is vannak némelly kitételek, mellyek bizvást elmaradhattak volna. Illyen ez: „Lesznek kik nem magyar nyelven kivánták volna iratni (itt munkájáról szól), de én igy akartam, mivel más czélom van, melyt csak kevésen látnak." (VI. l.) E' kevésektől látott czélt, ha már felhozódott, illő lett volna világosan előadni. Rec. megvallja, hogy nem annyira az emlitett czélt, mint magát e' felidézett helyet nem érti. — Továbbá felesleges igazitás az, mikor a' Szerző a' hasonlításról (comparatio) szólván, ezt mondja: „Én csak két lépcsőt állitok, mert maga a' melléknév nem lépcső, ámbár igy tanultuk is." (XX. l.) Rec. erre azt feleli, hogy ez a' tanulmány nem a' mi grammatikai tanúlásunkon, hanem a' dolog' természetén 's philosophián alapúl, mert szem előtt kell tartanunk, hogy itt hasonlításról van szó, hasonlításban pedig lépcső nem külön gondolva, hanem csak viszonyosan állhat-elő. Hogy a' melléknév, magában véve, nem lépcső, hanem teljes megfogatú egész, tagadni nem lehet; de mihelyt hasonlításba tétetik, azonnal megváltozik a' dolog, p. o. ez a' melléknév jó, általánosan gondolva, magában foglalja a' maga teljes megfogatját, és igy lépcsőnek igy magában véve, teljességgel nem mondathatik; de tegyük azt hasonlításba, és gondoljunk a' jónál jobbat, már ebben a' viszonyban a' jó csalhatatlanúl alsóbb lépcsőjü 'jót jelent, és igy lépcsővé válik a' jobbra nézve, mert itt nem lajtorja-lépcsőt, hanem belső viszonybeli különbséget kell gondolnunk, melly akár felfele (1. 2. 3.), akár lefele (3. 2. 1.) gondoljuk, mindenkor változatlan marad, 's ha az alapot (az első lépcsőt) hozzá nem számláljuk, vége szakad minden hasonlításnak.

Mi magát a' Nyelvészetet illeti: az (1—86. l.) tizennégy fejezetben, röviden, de világosan, és nem közönséges nyelvismerettel van előadva, mellyek' czímjei igy következnek:

I. Fejezet. A' betűkről általában. Erre megjegyzi Rec., hogy a' röviden és hosszan ejtett magánhangzókat külön betűknek nem tekintheti; természetükre tartozik azoknak, hogy rövidebben 's hosszabban ejtethessenek, a' nélkül, hogy más hangokká válnának. Accentus minden nyelvben van, de azt külön hangnak soha egy Nemzet sem vette, 's Rec. ezekkel tart. — A' betűk kimondásának magyarázatjára nézve, magyar nyelven irt grammatikában, a' sok idegen (német, cseh, franczia, angol) nyelvekre útasítást, mellyek a' nagyobb rész előtt ismeretlenek, Rec. nem javalhatja, 's szerette volna, ha itt a' Szerző visszaemlékezett volna arra, mit Előszavában (X. l.) Szalay' grammatikájának 5-dik lapjára megjegyzett vala. Nem említvén, mi a' magyarázatban homályos, mint az e betű' magyarázatja; vagy kétes, mint az ü betűé, mellyre nézve jobb lett volna a' franczia, mint a' német nyelvhez folyamodni; vagy felesleges is, mint az a hang' magyarázatja. II. Fejezet. A' nevekről. — III. A' névmásról. IV. A' névhatározórul vagy utóljárórul. V. A' névragasztásról. Ezen érti a' Szerző az úgy nevezett ejtegetést (declinatio), mellynek hogy nyelvünkben helye nincsen, helyesen jegyzi-meg, és a' rövidség mellett világosan 's pontosan adja-elő a' magyar névragasztás' régulái. Kár hogy példákul olly szavakkal is él, mintha egyéb szavaink nem volnának, mellyek újdonnan 's nem igen nagy szerencsével faragott, sőt nem is köz-szükségü szavak, mint: olmacs, bátrag, gyújtacs. — VI. Az igékről. VII. Az igeragasztás' formáji. VIII. A' határozókról. IX. A' kapcsolatról. X. Az indulatjelről. XI. A' származtatásról. — XII. A' szóköttésről. XIII. Az ikes igékről. XIV. A' származtatás egyes példája. — Mind röviden és világosan előadva, miért a' Szerző méltán dicséretet érdemel minden jó érzésü hazafitól.

A' „Magyar Helyesírás"ra tett észrevételek (86—III l.) sok jót és helyest foglalnak magokban, de az egésznek felfogása és tonusa el van hibázva. Mingyárt a' Rousseauból vett motto, melly azt állítja, hogy „minden mi bölcseségünk csak szolgai előitéletekből, 's minden szokásink csak hódolatból erőltetésből és kényszerítésből állanak," sejteti,

az olvasóval, hogy a' Szerző itt valami különöst akar, 's valóban az a' nagy fenek, mellyet egy kisded orthographiai irat' igazításának kerit, még inkább megerősíti az olvasót e' véleményben. Hogy kiindúlását onnan kezdi, hogy a' Magyar Nemzet a' miveltségnek épen a' legalsó lépcsőjén áll, ezen Rec. nem annyira csudálkozik, mivel ezt, mottójához hiven, talán azon szokási vak hódolatból tette, melly szerint némelly újabb Iróinknál a' nemzeti miveltséget ezen alaptalan vádnak örökös kiáltozása által mozditani-elő, már szinte szokássá vált. De hogy az emberi miveltségnek két múlhatlan feltételeit, t. i. az ész' és szív miveltségét, épen Ő, ki a' tudós Társaságnak mindenben a' legpontosabb megkülönböztetést ajánlja, meg nem különböztette, akkor, mikor csupán tudományos tárgyakról akar értekezni (és igy a' miveltségnek csak az egyik oldaláról), ez már valóban csudálatos. Mert ámbár abban teljes igaza van, hogy a' valódi miveltség' maximuma az erkölcsiség, még pedig annyira igaza van, hogy Rec. nyiltan kimondja egész világ előtt, mint rendíthetetlen meggyőződését, hogy a' szívbeli miveltségnek (erkölcsiségnek) már magában örök állandó becse van; ellenben a' csupa tudományos miveltség, szív nélkül, nem egyéb a' leggyalázatosabb elfajulásnál, vagy legalább visszaélésnél: mindazáltal a' hol csupa tudományról van szó, ott az erkölcsiséget sinór-mértékül természetesen nem vehetjük; mert a' tudomány, magában véve, még nem miveltség, hanem annak csak egyik, még pedig, legalább a' kőz jóra nézve, tökéletlenebb része. — Miként jön hát már itt a' Szerzőnek következtetése, melly szerint, minekutána az igazi miveltséget csupán az igazi Keresztyénségben helyheztette, 's az emberi nemnek minden vallásbeli és politikai vétkezéseiket (mellyek valóban igen szomorú és veszedelmes dolgok, de, úgy látszik, gyarló nemünknek elmaradhatatlan szerencsétlenségei közzé tartoznak) irgalom nélkül felhányta volna, nyomon utána, és pedig epiphonema gyanánt, ez, hogy „a' miveltségnek ezen általános tekintetéből, húzzon ki-ki következetet nyelvünkre és tudományosságunkra." Ez valóban, vagy Oedipusi rejtély, vagy zavar. Mert ha bár megengedjük is, hogy vallásos, 's még inkább politikai okok gátat vethetnek, nyelvünknek 's tudományosságunknak; más oldalról pedig az igazi jó Keresztyének a' honi literaturát is, mint minden egyéb jót, előmozdíthatják; mindazáltal egyiket a' másikból megitélni nem, vagy legalább nem mindenkor lehet. Mert sok jó Keresztyén van tudományosság nélkül, ellenben sok tudományos fő, fájdalom! igen is keveset gondol az erkölcsiséggel. Ha pedig e' jegyzeteiben fentebb nemű dolgokra, p. o. bitorló kritikusokra, szivetlen Nagyokra, vagy épen sajtó-szabadságra czélzott volna a' Szerző: úgy bizonnyal jobb lett volna egészen hallgatnia, mint illy homályos és zavart kifejezésekkel valami helyett semmit mondania.

A' Magyar Helyesirásra tett érzrevételek közzül, itt csak azokra terjed ki Rec., a' mellyek véleményével nem egyeznek. — Igy p. o. a' kötjel' szükséges voltára nézve a' kérdő e betű előtt, mellyet a' Szerző szükségtelennek tart, Rec. is a' Tudós Társasággal tart, még pedig a' harmadik e-nek elfogadása után is, a' mi egyébként valóban szükséges. — Továbbá: az egyszerűsitést az irásban mértéken túl űzni Rec. felesleges buzgódásnak tartja, mert meg nem foghatja, miként rútithatná az valamelly nyelv' irásmódját, hogy két betűt irjon ott, a' hol ha jól akar szólni, két betűt kell kimondania. Ehezképest épen nem itélheti a' Szerzővel szükségtelennek a' két betűt ezekben: között, itt, ott, olly, nagyobb, hozatott 's a' t., mivel e' nagy egyszerűsítés (it, ot, hozatot) a' helytelenség mellett még Tótokká is tenne bennünket. — Hasonlóul nem egyezhet Rec. azon bizarr állítmányban, hogy a' szokás csupán csak elfajulásban a' természettől áll, és hogy nekünk a' gőgicsélni kezdő kis gyermekektől, mint a' részben „sokkal okosabb kis polgároktól" kellene a' helyesebb beszédet tanulnunk. (Ez épen felfordult világ volna.) Tagadhatatlan, hogy ezek a' kis polgárok igy beszélnek: én is tudnák úgy, pénzt att (adt), megrította (megríkatta), kalapt, anyámt 's a' t., de ez inkább a' szűk körre, melly a' puszta analogián felülemelkedni még nem tud, mint nagyobb természeti okosságra mutat. Vagy ha bár ez nem úgy volna is, Rec. még akkor sem tarthatná a' Szerzővel ostobaságnak „a' felnőtt bohó szűlőkben," hogy e' kemény hangokat a' széphangzás' szabályai szerint (tudnék, adott, kalapot. anyámat,) kisimították. Mert a' szép, mint mindenütt, úgy a' nyelvben is, melly emberi alkotás, helyet foglal, 's ha p. o. munkaért mehet is, de már munkahoz nehezen hangozhatnék szebben, mint munkához. Mi a' szokást illeti, megengedi Rec., hogy van bitang és oktalan szokás is, mellyre okos ember nem ügyelhet, 's nem is ügyel; de azt, a' mit az emberi tehetségek' természeti kifejlése után a' köz-szokás megszentelt, oktatlanságnak tartani nem lehet. A' szavak' értelmét is, sőt főbb módosulatjait is ez szentelé meg; ahozképest a' tesztem, lesztem, megytem, eszhetik, iszhatik-ot, 's több illyeket annyi századok után a' köz-szokás' ellenére behozni, mint a' Szerző akarná, felesleges helyeskedés. Hát nem szenvedhet-e az etymologia, sőt nem szenvedett-e, 's nem szenved-e soha semmi kifogást?

Utoljára fájdalommal kéntelen még említeni Rec. azon tetemes hibát, hogy a' Szerző' előadása a' nagy buzgódás vagy ki tudja? mi ok miatt, sok helytt az illendőség' határit álthágja. Az illy kifejezések: „O mi oktalanok," — „Itt vegyük legalább használ kevés eszünknek," — „Tanácsolni kivánnám, de nem merem, mert csak azért sem fogadtatnék el!" — „Sötét korunk" — „a' felvilágosodást emlegetjük üres koponyánkban lenni!" — „Ezt csak a' késő századbeliek' számára irom, hogy láthassák mily észtelenül gondolkodtam én e' tizenkilenczedik században," — 's több illy kifejezések, sem tanitói (didaktikai), sem bírálói irásmódhoz teljességgel nem illenek, és Rec. fenebbi itéletét az egésznek szelleme és tonusa felől teljesen igazolják.

EMLÉKRŐL

válaszul

Ormos urnak a' Szemlélő 22ik számjába közlött iratára.

„Bár tsak gondolkozóba esnék némeLYLY ember az E'-Féle felett!" Ez egy oly fölsohajtása O. urnak, mint kinek mert pénze nincs, a' csinos városbol pusztába vágy — Szerencsés utat neki! — De azokért, talán a' kikért O. ur elsohajtá kivánságát, azokért paizst ragadok a' kedves emlék mellet O. ur kivánata ellen.

Emlékezet. Ennek törzsöke emlék; az emléket származó gyök pedig em szótagotska, mit régieink nállunknál gyakrabban használtak mutatóúl, mint: em e' (ime') em itt (im itt) amott. *) E' szótagotska az ék 's előtte a' lágyitó l el: lék jelentő raggal mint potlék moslék származta az emléket. A' mult idő' egyes harmadik személye mint szeretett a' szeretetet szüli végre az emlékezet-et.

Ez eredete az emlékezetnek 's nem O. ur' elforditott elmé-je. Hogy mult századinkba az igét emlékezni már eldődink is használták, sött talán magok katzagányos ősapáink hozták Scithiából, — 's ezt emélkezni nem mint O. ur jegyzi meg hihetőleg elmékezni, de minden bizonyal elmélkezni vagy elmélkedni hangon ejtették; tudja, ki a' régi iratokat olvasta; 's hogy ez utobbit csak a' 16ik században kezdék használni, mert az előtt mind azt, mit most elmélkedéssel fejezünk ki, egyedűl gondolkozással fejezék ki régieink. De valamint a' gondolkodás, és elmélkedés közt nagy a' különbség, szint oly nagy az emlékezés és elmélkedés közt is, mert szellemi értelembe az emlékezés ha primo obtutu nem ötlik, az eszme, 's elmélkedés' szüleménye. De azért ha mikor az emlékezésnél eszménk, 's elménk munkál, nem következtethetjük, hogy az emlékezet szó' gyökének észnek vagy elménck kell lennie, valamint e' szavakba se tanulni, érteni, itélni 's a' t. mert azt tenni ész, 's elme kivántatik. — Említeni, emlegetni, hát ez istenadtákkal mit csináljunk? 's hisz ezek is az emlékezet' testvérei.

O. ur, az emlékkép, emlék oszlop, emlékkő 's más az emlékkel kötött szavakat akarná kiirtani, mert ugy mond az emlékkel élő tagadhatatlanul botlásba esett. E' hallatlan rágalmazás egész literaturánkra. — Emlekő valóban hibás, 's bocsásson meg O. ur ha azt mondom, azt kandi szemmel olvasta, 's ha éppel bizonnyal csak rim, 's mértékszegény poétától.

O. ur a' tüle rosznak itélt emlékkő helyet, felkövet tanúkövet ajánl. Jelkő ez még csak inkább lehet; de tanúkő ugyan minek akarná tanujává tenni? értie O. ur valóképpen e' szót tanú?

Vagy nem a' latinus nyelvet, de a' dolog természetét nyomva ki intőt. Jelentem alázatosan O. urnak intettni soha sem kedves előttünk, mert erre méltatlanok akarunk lenni; ezt csak bünös érdemli; oly negativuma ez az édes emléknek mint a' plus et minus a' quantitásba. Reszket a' kis pagát ha intve fölemelem páltzámat; mert emlékszik az ütlegekre. Köszönöm szépen az ily emlékezetet, csak tartsa magának O. ur.

Ugy hiszem tisztán át eset a' már tiszta búza a' rostán, semmi konkolyt nem hagyva maga után. — Most még egy két jegyzést. O. urhoz:

Ha valamitől valamit elveszünk, nem az elvet, hanem a' miből elvettünk csonkul meg; és igy nem az emlék, ha igen, de mit tagadok, de az emlékezet.

*) Az eme' ime' emit amot, szint olly provinciálismusok mint O. urnak elő számlált szavai, kalán, csanál 's a' t. mit azonban bünül nem a' nyelvészetnek tulajdonithatja O. ur, de az ugy nevezett korts magyaroknak, kik mint külön különféle nemzetüek nyelvünket különbféle képpen ejtegeték, irák 's e' szokásuk le szállott utoikra is, mert ugy hiszem később korú könyveinkbe O. ur csanált és csalánt, kanált és kalánt nem mutathat.

A'nyi az nagy a' névmutató. Az a' fölött a' vonalka' soha más bötü' mint egyedül a' z elmaradtát jelenti; és akkor nyi mit jelent? Melyly, valylyon, helylyet, kit követ itt a' két lyval? Mert a' koz kez toldalékok nem mindig állanak a' gyök mellet, hanem gyakran lágyitó jö közikbe, mint következni, hadakozni, értekezni: Azért nem jó az emlékezni? hogy szoll fontolatlan önmaga ellen: nem mindig, hanem gyakran.

Értekezni nem érni valahova; hanem értésére adni.

Valóban szivemből ajánlom O. urnak, kiben a' literaturának már több csiráját örömmel láthattánk, olvasgassa meg jol a' nyelv tudományokat mellyekkel hazánk már csak nem gazdag, a' többek közt Vajdáét, hogy sokat várhassunk tűle, de addig Kunoss szófüzére elözetének végszavait tartsa meg.

Mozer.

RECENSENSI ELMEFUTTATÁS.

Levél kivonat.

Der Tausendsakerment!
Schlagt ihn todt den Hund! Es ist ein Recensent.

Birálók felett birálni veszedelmes. A' ki valamelly Istenség elött, kivált ha költött az, a' latban valamit nyomni kivánna, annak papjait magától el ne indegenitse. Ki uralkodók' kegye után sovárg, kedventzeit nyerje meg. Azért a' Birálók' Birálóiról tzélom nekem is tsak szólani.

Valóban szánakozást érdemlő dolog Honnunkban a' Birálat, mint sorsa Birálóinknak is. Izlés, értelem nélkűl olly silány, egy óldalú, felűleges, annyira mindennapi szellemű Birálatokat talán alig lehet tenni már, mikvel Litteraturai Hiradóink, 's Biráló Lapjaink elanyira tömvék; holott a' kritika törvényei mindenkor ugyan azok, minden individualis visszonyoktól, környűletektől mentek, tiszták, nem a' szenyvedélytől ihletett Léleknek, hanem a' nyugodt elménck sugallati, nem az indúlat Vulcani, nem a' megsértett önn-szeretet' fellázadása, vagy magunk alkotta törvényeknek megszegésén való boszszankodás és háborodás, hanem a' részrehajlatlan, józan, tsilapodott észnek ősze hasonlitásaiból származott birálat, 's következményeknek dagálytalan kifejezése, mely a' mű előterjesztéséből, monorjából meritett szabályok szerént történik.

Úgy látszik a' Birálat, mint a' Politica is, nyomorúlt Rabulisták, vastag Renommisták kezeik közt nyavalyg, mig az ügyesbbek, 's jobbérzetűek azon társaságból (melyben minden uralkodhat, tsak Illendőség, Erkőlts, Esméretek, Igazság nem) magokat szerényen elvonni, vagy egy lekiabált kissebb számúság' képezésére kárhoztatvák.

Nem új csapása ez ugyan korunknak, de nyomó súlya mindennap érezhetőbb. Göthe is kiálta már egykor e' ként, felindúlván könnyen bánt a' dologgal:

Der Tausendsakerment!
Schlagt ihn todt den Hund! Es ist ein Recensent.

Üssétek agyon! úgymond. Igen! ha mindég és mindnyájan Göthe' izmos karjával birnánk. Ámde hogy lehet agyon ütni azt,

mi önnsenyvedt részeiből tizszeres életre támad ismét fel? Egy Herkulesz lenne képes csak egy oly Hydrát legyőzni, melynek le sújtott régi feje után tüstént újak teremnek. Üssétek agyon! Talán feledte Göthe, hogy az gyilkosságot a' tiz parancsolat is mint vétket tiltotta? Keresztény léttére nem érté azt? Mi ok tüstént, csak nehány ártatlan lelket számolható népetske közt öldöklő angyalként lépni fel? Üssétek agyon a' kutyát? Óh! az minden megfontolás nélkül, 's egyszersmind szerfelett rosszúl történnék! Igen! ha szelindekek vagy kuvaszok lennének, ezek harapnak és kárt okozhatnak; de a' takaros Bolognaitskákat, a' nyájas mopsokat, a' bátor pintsiket, (melyek csak egereket, patkányokat, vakondakokat fognak,) vagy más szelid állatotskákat, — mellyek minket tzirogatva legyeznek, és az ő módos esenkedéseik által csak be fennek, nem pedig sértenek, — a' bádjatt tsevegőket — mellyek ugatnak és nem harapnak! Nem! A' kutyák is éljenek ha birálók! *) A' szelindekek és kuvaszok ellen, mellyek saját férfiaikat marják, én is szavazok, de éppen halálokat, nem pártolom. Férfi védje magát, és sújtsa le az állatot. Ez nem gyilkolás. Ám! de a' szelindekek és kuvaszok nálunk mely ritkák! Úgy látszik, Göthe a' vásott tsintalan biráló sereget, a' pandurokat, baschkirokat, és a' Literatura felfegyverzet hatalmúnak veres köpönyegeit nem elég erős 's izmosoknak tartotta. Bizonnyal rájok tzélzott akkor, midőn a' tsinos ingerkedő Állatotskáknak, mellyek a' szemetből teremnek, és nem kevéssé is kinzanak, de nem gyilkolnak, kiirtó-hadat üzent, és ellenők fegyverre kiáltott.

„Spitzt die Finger und packt sie fein!
és újjongatva énekelteté:
„Wir knicken und ersticken
„Doch gleich wenn einer sticht."

Úgy van! egygyel könnyen készen lehetünk, ha hegyzett újjunkal megragadtuk; de hát az egész szellői népetskével hanyadán fognánk magunkat találni? ha szegény testünkhöz egész éhes lakóság tapad, mely két zsellért oly hamar szaporit, mig egyet fojthatunk meg? Ez esetben Göthe sem tudott magán segiteni, mert mind élte végén, mind halála után is szurdálták, kinozták.

De Göthének nincs is igaza! én ellene kelek, 's annál merészebben vetem küzdésem' késztyüjét, mivel már ő nints többé, birálni akarom őt, mert a' birálók közt Betlehem gyermek gyilkolását szándéklotta megújitani. De azonba minden madár orra növése után fütyől, miért a' kutya ne ugasson, morogjon, orditson, mint neki az anya természet engedte? Még is igy szól a' kutyai ember: „Dess Brod ich ess, dess Lied ich sing." Miért a' kutya ne tsóválja farkát kutyáson és ne tsaholjon, midőn vagy egy szelidebb kéz simitgatja, vagy egy bőszülttől ütést kap?

Miért vagyonunk hiv őrjét agyon ütni, melly több éjjeken ált' házat, udvart hiven örzött? Miért a' társalkodó ügyes uszkárt, mely urának táplaló kezét nyalja? miért az okos juhász kutját, mely egy hiv pásztor szolgálatjába világi 's lelki nyájat legeltetni segit, status vagy egyház földein egygyé tartja, és az éh demagog farkasok, félszeghitüek, 's csábitók rabló megtámadásaik ellen oltalmazza azt? Ez eránt ha nem éppen háladatosnak, de engedékenynek, kimélőnek kell lenni, ha bár a' szolgálati düh vagy készség olykor magán túl ragadná is. Azonban ha az agyon ütés tsakugyan megengedtetnék, legfellyebb az mészáros kutyák ellen hagyódhatnék helybe, melyek még azon áldozatot is ingerlik, mellyet az önkény, gyűlölség, irigység, politicai és vallásbeli tébolyodás, bőszültség és az idő' vétke vezetnek bárd alá; ezek a' vérszopó fenevadak a' feláldozottnak, sirjában is utánna orditnak, melyben az hosszú álmát nyugossza már, melyet sem orditás, sem ugatás többé nem háborithat, 's hol neki semmi fel bőszült kutya' mérges marása, bár lenne Recensens az, nem árthat. Meg engedhető lenne még az udvari 's várbeli kutyáknak agyon üttetése, mellyek uraik' intése után harapnak, ezen különben félénk fene vadak tsak azért vakmerők, mivel a' vadász' tőltött kettős tsőve oltalmukra mellettük áll. Ezen állatok legmérgesebben 's legdühösebben orditnak akkor, midőn a' legnemesebb vadnak juthattak nyomába; 's ki fogta vélni hogy kutyák!

De a' világ elég nagy és erőssen alkotva. Hézagja befog mindnyájunkat, útját folytatja, bizzátok rá magatokat, ugassanak bár mint a' kutyak, orditsanak bár mint a' farkasok, útját az azért folytatja. Mindenki tsak arra köteleztethetik, mit tellyesiteni képes. Ultra posse nemo obbigatur. A' hol semmi sints megszűn a' vagyont haladó császári adó is. Nints semmi oly rosz, mely ügyesen használva tzélra ne vezethetne. Azért nem! A' kutyák ellen sem kell az agyon ütést megengedni. Tanúljátok egymást eltűrni és szeretni. Status, egyház, társaság, életet nem adhatnak, azért azt meg sem semmi sithetik. Akartok jógot azt elvehetni, mit adni hatalmatokba nints? Nem!

Éljenek a' kutyák is.
Auch die Hunde sollen leben
Und der Todtschlag nicht mehr seyn.

A' kritikusok kritikusa pedig szólyjon komolyan, de ne ereszkedjék gúnyolódásba, vagdalkozásba, gúny és vagdalkozás nem egyenes itélet, mert a' birálónak elkerülhetlen tulajdonai közzé tartozik a' Humanitás, a' neveltség, e' kettő nélkül senki művelt túdós nem lehet. Egyébbaránt némely Barálóinkat, mind azoknak birálóit sub inquilinusait is a' társalkodó jelen évi 19k számához útasitom és az ott mély bélátás, 's őszinte egyenességgel ki fejtett elveket kegyeikbe 's sziveikbe ajállom. —

Felső Kékedről.

*) Doggen und Bullenbeisser.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

18dik Szám. *Péntek, Április 29én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Angelo. Dráma. Hugo Victor után irta báró Eötvös Jósef. Pesten. Heckenast Gusztav' tulajdona. 1836. lap 128. 12. r.

Hugo Victor a' franczia uj regényes iskola' feje, 1802ben Besançonban született, a' gyermek nagy képességeket mutatott, 's már 15 éves korában egy költeményéért koszorút nyerendő vala, ha az academia' tagjai azon állitást, hogy 15 éves fiu' szüleményje a' benyujtott költemény, hazugnak nem tartják. Szerencsésb volt az academie des jeux florauxnál, hol jutalmat nyert. Literaturai pályáján nagy szorgalommal haladt, több munkákat, 's többi közt két kötetben versei' gyüjteményjét is kiadta volt már, 's még sem sükerült nekie a' nemzet' figyelmét magára vonni, ez azonban 1827ben a' Vendomme piarczi szoborra irt ódája által megtörtént, 's Hugo' neve minden ajkon forgott. Hanem ugyan ekkor támadott a' classicus és romanticusok közti harcz, Hugo példátlan dühösségü megtámadásoknak vala kitéve, mint az uj iskola' vezére, azonban termékenység, elmésség és tudományosság által minden hibáji 's óriási tévedései mellett, mellyeket baráti szinte, mint ő, elkövettek, a' pört nemzete' színe előtt megnyerte, az uj iskola győzött, haszonnal és nyereséggel é, ez már kérdés. Miután Hugo számosabb románokat, mellyeknek felidézése czélunkhoz nem tartozik, bocsátott volna közre, mint drámaköltő 1827ben Cromwellel lépett fel, ezt követte Hernani, Marion de Lorm, Triboulet ou le roi 's amuse, Lucréce Borgia, Marie Tudor, Angelo ou le Tyran de Padoue. — Mind ezen munkák szépségeikre nézve valódi titani müvek, mint Schiller' haramjái, hanem szinte mint ezek, titani hibáktól pezsgenek, nem lehet munkáit valódi tiszta müvészi érdekkel olvasni, poesise felette materiális, és a' szellemi csak néha néha villan elő. Boileau felette szigor szabályait megvetve, megvet minden féket, és szabadon, korlátlanúl, mint a' megszabadúlt büszke mén, szaguld keresztül a' sikamlós drámai pályán, holott müvészetet szabály nélkül képzelni nem lehet, sőt képtelenség; Hugo, lángesze mellett elfeledte, hogy a' valódi mester, korlátok között mutathatja magát valódilag nagynak. Hugo poesisának legkitünőbb bilyegei eleven, a' legellenkezőbbeket egyeztető phantasia, mély lélektudomány 's végtelen törekvés az emberélet sötétebb oldalainak kimutatására; a' borzasztónak, iszonyatosnak túlságos világosságba helyezése; müvészi nyugalom 's megfontolás' hijányja; hatalmas nyelvismeret, mellyet a' legrémitőbbnek ábrázolására szintúgy, mint a' leglágyabb szerelmi ömledezésekre képes ügyesen alkalmazni; characterei a' drámákba a' lélekből vannak ugyan merítve: de árnyékolat nélkül; müveinek hatása felette nagynemű: hanem mindenütt kilátszik a' fáradság, mellyel ezután törekszik. Ezeket Hugo vak imádóinak mondottuk, a' józanabbakat nem szükség, sem jelességeire, sem fonákságaira figyelmeztetni. Legközelbi czélunk pedig Angelo czímű drámáját megszemlélgetni, mellyet báró Eötvös Jósef ur ültetett át literaturánknak megyéjébe. A' mi a' forditást illeti, ez remek, 's az eredetit nem törpíté: hanem teljes valóságában nyujtá. El nem mellőzhetjük itt a' jeles előszó' emlitését, mellynek szépsége minden olvasót elragad, megbájol. Most megyünk magára a' drámára.

A' történet' ideje a' 15ik század, a' darab' meséje ez: Angelo Malipiere a' hatalmas velenczei köztársaságnak Páduában podestája, vagy képviselője. A' köztársaság őt szintúgy nyomja, mint ő Páduát; Angelot folytonos félelem és aggodalom gyötri, legalább a' tizek tanácsának tőreitől és leseitől retteg, 's ezen félelemből zsarnoki módon kormányozza Páduát. Szerencsétlenségét házassága tetézi, nője egy igen szép velenczei hölgy Catarina Bragadini, de ő, miért — miért nem, nem szereti hütvösét, hütvöse sem őt. A' boldogtalan Angelo' szenvedélye egy szinésznőt fogott fel, ezt imádja, a' közönség a' deli lyánt ágyasának tartja. De Thisbe a' szinésznő sem szereti Angelot: hanem egy fiatal számüzöttet Rodolfot — miért 's honnét? azt szabad az olvasónak kitalálni, ezen fiatal számüzött Tisbe szivének bálványja. Tisbe egy vándor szinésznő' leánya, anyját fel kellett volna már akasztani, mivel tréfái, egy nobilet, ki a' szinészcsoport mellett elment, megsértették — ezen iszonyatos perczben a' kis Tisbe anyjával volt; a' nobile társaságában pedig ennek egyetlen leánya, ez az atyját addig kérte, mig a' szerencsétlen asszonynak megbocsátott, ki forró hálától ösztönözve a' szabadító lyánkának sikárolt rézből egy keresztet adott, egykor boldogságot hozandót, a' mint mondá. Tisbe, ki az idegen Rodolfot annyira, olly magas lánggal szereti, ez által ismét nem szerettetik. A' számüzött Rodolfo megint mást, egy ismeretlent, kit csak egyszer látott a' templomban az áhitat' zsámolyain, szeret; hüségének, állandóságának sükerült a' kedves' nyomát felfedezni, viszonszeretetet nyervén, az imádottnak ismét eltünt nyoma, 's jelenleg is epedezve keresi azt, kit ébren és álmában imád, a' kitől szinte tisztán fedtelenül szerettetik; ezen ismeretlen nő, kit Rodolfo-szeret, nem más, mint Catarina, a' zsarnok Angelonak nője, de Rodolfo ezt nem tudja. Mind ezt a' néző ezen drámának első felvonásában tudja meg, leginkább egy ismeretlennek, ki mindennek néma tanúja vala 's aludni tetszett Angelo palotája előtt, tartott cserebeszédből. Ez az ismeretlen magát Homodeinek nevezi, ez az ember ezen drámában a' sors' embere, ki mindent kénye szerint kormányoz, ez az a' Deus ex Machina, melly nélkül Hugo Victor nagy drámáját végig nem viheti, melly nélkül három napszakra nem terjed költeménye, vagy legalább erő 's tartós egybekötés nélkül marad. Ez a' Homo-

dei felfedezi Rodolfónak minden titkát 's azt is, hogy vágyainak tárgya Páduában van, 's hogy láthatja is őt akkor, a' mikor tetszik; a' lángoló Rodolfo megigéri Homodeinek, hogy estel, egy bizonyos meghatározott kelyen megjelenend, kedvesséhez menendő. Hagyjuk most Rodolfót Homodei' kezébe, ki Tisbéhez fordúl, keblébe a' féltékenység' nadályját csúsztatja, 's meg akarja neki mutatni kedvese' hűségtelenségét, ha hogy estel a' podesta nője' szobájába megjelen, e' végre egy kis kulcsra, mellyet Angelo folyvást a' nyakán hord, van szüksége, ez alattomos uton Catarina hálószobájába vezet, Tisbe tettetéssel Angelotól, kinek szerelmi sugárt ragyogtat, megnyeri a' kulcsot — 's most már Tisbe is Homodei' kezében van. Rodolfo heves vágytól, Tisbe féltékenységtől, a' néző kandiságtól kínozva, lesik a' második felvonást. Legkülönösebb, hogy a' podesta Tisbe' 's ez Rodolfo' hidegségét nem sejti, nem álmodja. A' podesta Tisbével 's Tisbe Rodolfóval, kit Angelo Tisbe bátyjának tart, él.

A' második felvonás' elején az ügyes Homodei, kalandos 's borzasztó módon oldja meg adott szavát; Rodolfót egy olly ajtón, mellyről a' házbeliek sem tudtak semmit, vezeti este Catarina szobájába, 's az egész háznak helyzetét és elrendelését a' legnagyobb pontossággal leirja, mintha csak benne született 's növekedett volna.

Illyenek voltak a' podesták' lakásai a' tizenhatodik században, és Homodei a' tízek tanácsának megbízott kémje vala, e' szerint mind a' házakat, mind a' benne lakókat saját iszonyatos ábrázolása szerint, mellyet Reginellának tesz, ismeri, a' kivel magát 's hatalmát megismertetvén, hallgatást parancsol 's eltávoztatja.

Most Rodolfo 's Catarína a' váratlan találkozásnak örömeivel élvedeznek, történetből a' remegő asszonynak tekintete az asztalra hull és egy rövid levelet pillant meg, mellynek foglalatja imez: „Asszonyom — egy sbire, ha szeret, igen csekély, egy sbire ha bosszút áll, igen nagy.“ Catarina az irást legott megismeri, ez Homodei irása, kinek szerelmét egykor megvetette. Most elkerülhetlenül elvesztek mind a' ketten, mert Homodei volt, ki ezen találkozást eszközölte, ő árúlta el ezen veszedelmes titkot Tisbének a' megbosszúlhatás reményétől ösztönözve; Homodei az ajtókat, merre a' szeretett Rodolfo eltávozhatott volna, bezárta; de még itt is mutatkozik szabadulás, mert Catarinának is van titkos kulcsa 's ezt Rodolfonak adja, egy szobát nyit neki 's utasítja, merre szabadulhat meg. E' pillanatban kopogás hallatszik 's Tisbe lép be, dühösség, kétségbeesés és a' féltékenység' minden dämonai tépdelik keblét, szemei Rodolfo nyomát keresik, nyelve Catarinának átellenében a' legsimulatlanabb, azaz: egy ágyasnak nyelve a' törvényes nőhöz. Most Tisbe megpillantja a' keresztet, felé rohan, hevesen kérdi honnét és miként jutott birtokába, Catarina vonakodva mondja azt, a' mit a' kereszt felől már tud az olvasó, az a' színésznő, ki a' kis Catarinának a' keresztet adta, Tisbe anyja vala. A' hangos cserebeszédre belép a' gyanúval telt podesta, vitatja, hogy idegennek kell lenni a' hajlékban, Catarina reszket, 's midőn Angelo tüzesedik, előlép Tisbe 's mondja: igen uram, én vagyok. — Catarina vesztétől retteg, Tisbe a' nagylelkű, regét kohol 's mondja: hogy a' podestának meg kellett volna gyilkoltatni más nap, ennek akadályozására jött olly késő Catarinához egy ismeretlen által nyitott titkos uton. Ezt Angelo elhiszi, Catarina sorsa' változásán nem győz eleget csodálkozni, annyival inkább, midőn Tisbe azt súgja neki: „illantsd el mindjárt, merre én jöttem“ 's Catarinának adja az Angelotól kicsikart kulcsot a' nélkül, hogy tudná, Rodolfo e az, a' kit megment.

Rodolfo valóban megszabadúl, utközben Homodeivel találkozik 's meggyilkolja őt, a' miről Catarinát tudósítja, de ezt a' nézők Angelotól tudják meg — mert a' levél Angelo' kezébe kerül, 's ez vérszomjasan elhatározza hűtelen nőjének halálát. Azért előhivatja a' paduai szent Antal apátját, elrendeli a' pompás temetést — 's hogy a' közönség szelíd indulatoskodásának tanúja legyen, puszta gyanuból hütvöse ágyának helyét tuskóval és iszonyatos bakóbárddal ékesíteti; mind ezen szép előkészületek után tudtára adja a' szerencsétlen asszonynak, hogy egy óra mulva meg kell halnia. — Ezen veszélyes időszakban megjelen Tisbe, bánatos szívvel, alig hallja mi fog történni, azonnal eltökéli gyanulagos vágytársnéja' megszabaditását. Az ügyes és messzelátó színészné a' vérontást — a' hóhérbárdot, botránkoztatóknak találja, mellyeket Angelonak több okoknál fogva kerülni kell, azért más kivégzési utat tanácsol — 's legjobbnak találja a' mérget, — millyenből kétfélével bír, egyik a' híres halálthozó Malaspina méreg, a' másik álomital; Angelo elfogadja a' javallatot. Catarinának tudtára adatik sorsa, ez a' legiszonyatosb jelenet. Tisbe a' főszerepet játsza, 's az italra készteti; Catarina meg nem foghatja miért, és vonakodik; Angelo erőszakkal fenyegeti 's már indúl segédeket hozandó; ekkor Tisbe bátorítja, ürítené ki a' poharat, de nem mondja meg miért — az üldözött asszony ezt megteszi. Most a' podesta eltávozik, 's valamint Homodeiről, szó sincs többé felőle.

A' podesta, eltávozta után megparancsolja, hová temessék az álomba merült Catarinát, Tisbe most egyedül marad, kényje szerint kormányoz mindent, 's Catarinát saját lakába viteti, ekként Angelo szemei elől elrejtve egyedül Rodolfónak, kiről sebhedt szívvel mond le Tisbe, élhetend. A' mint Catarina Tisbehez vitetett, ez azonnal szökésükre minden szükséges rendeléseket megtesz. De Rodolfo Catarinának komornájától, ki mindent hallott a' mellékszobában, megtudja kedvesének méreggeli megétetését, és most Tisbetől számot venni 's irtózatos bosszút állani jó kivont éles tőrrel. Tisbe egy intéssel, egy ujmutatással megmenthetné magát, Rodolfónak tudtára adván, hogy Catarina, kit ágyába rejte, még él — de nem — Tisbe, kit Rodolfo nem szeret meghalni kiván és Catarina halála eszközlőjének valja magát, 's vágytársát megmentvén, türelemmel gyilkoltatja meg magát Tisbe. Halálos szúrással szívében, — Catarina mély álmából felserken 's kedvesének a' leghálásb érzelmek közt nyilatkoztatja ki, hogy Tisbe' nemeslelkűsége által szabadíttatott meg, Tisbe ezen szavaival: „én meghalok! éljetek! áldalak!“ 's a' függöny lefordúl.

Tekintsük meg tehát ezen szinművet, hol az egybefüggést, cselekvést és történetet gyönge kötelek, kapcsok és szögek, azaz: kereszt, kulcs, or, rejtett ajtó tartják együtt, a' mellyben a' költő mint költeményben, az emberi természetet 's ennek méltánylását a' legközönségesb nyomon, szászorosan megtiport ösvényen ábrázolja, mellyben a' szerző az egész világot, csaknem a' valóságot festi, hol mind költészetében,

mind nyelvében, a' községig süllyed, tulajdonkép a' magasb kritikának elnémulni kell, 's vakon buzgólkodókat beszélni hagynia, kik minél jobban magasztaljág Hogo Angelóját, annál jobban bebizonyitják, hogy drámairói pályára hivatva nincsenek, hogy a' költészet e' nemének szabályai előttök mysteriumok, mellyeket megfejteni mind eddig nem törekedtek, vagy nem tudnak és tudni sem fognak. Híres állitást tesznek, midőn azt mondják: a' kik Hugo darabjait birálni elég képtelenek volnának, irjanak jobbat — mintha bizony a' birálónak azon müvészeti osztályban, mellynek körében itél, irónak is, vagy teljesitőnek kellene lenni. Mire valók az aesthetikának és dramatikának szabályjai, minthogy ezekhez alkalmaztassék a' müvészi munka; 's ha ezeknek meg nem felel, helytelennek nyilatkoztassék — de illy nyilatkozatok, olly képtelenségek nem teremnek mindenütt. —

Hugo drámáji felett a' tartós hallgatás, mellyel fogadtattak, mondá ki az itéletet, 's hírüket egyedül a' fondorlatnak, mellyet szitói költenek, köszönheti. Mi Hugotól a' taletumot és szép tehetséget meg nem tagadjuk: hanem tagadjuk és pedig kereken tagadjuk ennek rendszeres és a' szép müvészetek szabályai szerinti alkalmazását. Hugo munkáji a' nap müvei 's a' nemzedékkel elenyészendenek, vagy tán ennyi időt sem lehet igérni nekik: hanem miként a' nappal születtek, a' nappal mulnak el.

Hugo Victor munkájinak szemes olvasója 's ügyes birálója — legyen az bár ki, de tanácslom, hogy a' nemzetek literaturájában jártas legyen, ne hallgasson Hugo birálóinak magasztalmaira, ne Hugo ellenségeinek gyalázásaira; — hanem vegye az aesthetikát segédül, ugy szemlélje meg munkájit, 's hamar tapasztalni fogja végtelen tévedésüket, és Hugo Victornak azon tiszteletnél fogva, mellyet mint romániró érdemel, azt javallandja: lépjen le a' drámai pályaról és tollát egyedül a' románirásra szentelje; csak ez az a' pálya, mellyen borostyán koszorúzhatándja, az előbbin nem fog jutalmat aratni. Legjobb az olly buzongóknak, ha Hugo' munkájit a' világ legnagyobb dramatikusáéval Shakespearenek munkájival, továbbá a' német nemzet heroseivel Schiller és Göthe müveivel egybehasonlítják. Hugot, mint többnyire történni szokott, a' közönség tevé ittassá, a' kezdőnek müveit remekeknek hívta, (én pedig az irói pályán nem ismerek kezdőket, a' ki egy nemzet' közönsége elébe fellépni akar, eleve tudhatja azt, hogy a' nemzet itéletének teszi ki magát: azért elég készültséggel birjon az irói tisztnek megfelelni, varga, szabó 's más mesterember inast ismerek: de iró inast nem.) 's igy a' gyönyörű jövendőt, melly a' nagy talentomú iró' lelkében fejledezni kezdett, elfojtotta. Hugonak munkájiban több sajátságos gondolatot ugyan annyi aranyszemet lehet találni, valamint nem hibáznak uj eszmék, 's némelly kivánatos ujitást is lehet neki hálálni. Hugo egy munkájában ügyesen taglalta szét a' dráma' organismusát; bebizonyitá: hogy a' müvészetet, és jelesen a' szinmüvészetet ennek törvényeivel együtt érti. Cromvelle elébe irt előbeszédjében tette ezt, maga szab drámai törvenyeket, mellyeket azonban, midőn teljesitésükre került a' dolog, nem csak meg nem tartott: hanem féket szakasztva elmellőzött. Hugo nem bir elegendő teremtői lélekkel, hogy egy uj iskola' fejévé válhassék — hamar ismétlésekre szorúl, 's ez mindig phantasia hijának a' jele. Meghasonlott nála az ész és költemény; a' képzelgés és szív' philosophiája, 's az emberi természetnek kerülhetlenül megkivántató ismerete. Midőn Hugo Hernanival 's Marion de Lorm-al lépett fel, nagy reményeket gerjesztett, 's szép jövővel kecsegtetett, ámbár ezen drámák' egyike sem bir a' tökélyes drámának nem mondom minden: de jelesb követeleivel sem. Mind a' kettőben ragyogó szépségek mutatkoznak, mind a' kettőben elragadó 's merész gondolatok tűnnek fel, sőt a' mi Hugonál ritka, magas, nemes és tiszta költői nyelv is. — Milly gyümölcsöt lehete ezen kezdettől várni?! 'S fájdalom! a' világ megcsalatkozott. — Hugonak dicsőségét leginkább Angelo dúlta szét, Triboulet, Borgia Lucretia, Tudor Maria, nem emelték fel: hanem alább és alább szállitották. Hugo a' nevezett müvek' egyikében sem képes eredeti lelkezetet mutatni, 's ugy egymásba olvadoznak a' vonalak, hogy az Estei herczeget, Tudor Máriát és Angelot, továbbá Tisbét és Borgia Lucretiát, a' zsidót Tudor Máriában, Gubillat Lucretiában, Homodeit Angeloban alig lehet egymástól megkülönböztetni, 's egyikét a' másika' helyébe minden ártalom nélkül lehetne felállitani. — Nézzük az ételés' jelenését Borgia Lucretiában 's nézzük Angeloban és a' fényes vesztési kiséretet Tudor Máriában. Menjünk ama számtalan apró eszközökhez, mellyekkel drámája' folyamatját, mint ugyan annyi emelcsőkkel feltartani törekszik, mindenikében ugyan azokat találni, midenütt levél, szinromtekercs, kulcsok, titkos utak, tőr, méreg, hóhérbárd, akasztófa, a' legrútabb egyvelegben hevernek egymás mellett, az ágyasok a' tiszta hölgy mellett, a' vérfertőzet az anyai szeretet mellett állanak, a' legrútabb bűnök mellé legszentebb ártatlanságot helyez, mind ezekből azután kénye szerint Angelot, vagy Tudor Máriát, vagy Borgia Lucretiát ragasztgat összze, 's ezen darabokat, mivel historiai nevek fordulnak bennök elő, historiai drámáknak nevezi. Nevezetes különösen Hugo' munkájiban az, hogy gondolatainak nincsen semmi emelkese — és a' tárgyakat nem képes költői szellemmel felfogni, költői szinezetbe öltözni — a' ki művei' czímét olvassa, megcsalatkozik. — Igy Ageloban, mint hogy paduai zsarnoknak nevezi, politikai fejledetű darabot vár, és közönséges szerelmi 's féltékenységi czinkkel megrakott müvet talál, — 's akármelly más czímet tűzhetett volna a' darab' homlokára. Az iszonyatos Borgia Lucretia névre, nem várja az olvasó vagy néző, hogy elkábult anyai szerelem' kitöréseit látandja, a' mellyről a' történet' egy lapján sem találni nyomot. Tudor Máriában egy jelenetet les a' vallásos vitákból, mellyek ezen tüzes és kemény királyné' országlását bilyegezik, 's nem jő ki egyéb, mint a' szeszélyes királynénak egy olaszszali szerelmeskedése — ki várna, vagy ki volna képes olly szép vesztési kiséretet szinpadra hozni, kár, hogy Fabiani' feje nem vétetik a' szinpadon. — Az illy drámai fogásokat, szépnek, nagynak, az illy drámákat történetieknek csak feszengő képzelmű 's ábrándozó imádói nevezhetnek. Hugoban jeles, hogy ő meg nem akad az eszközök' kiválasztásában, hamar talál valami kényeszerintit, 's ha nem talál, egyikét a' másika' helyébe veszi. — Nyelvére sem ügyel, a' szenvedélyek' kitöréséné! majd csak nem nevetségre fakasztja a' nézőt, midőn p. o. Tisbe féltékenységtől üldözve berohan, 's a' pamlagon akarja megismerni a' szerelmesek ültének helyét, nem — már ez sok, édes Hugo uram! Az illyenek által, ha valamelly érzés gerjedt is, elalszik. Nagy szerencsétlenség, hogy Hugo characterei a' szemeten szedi, 's

igy emelkedést nem nyerhetnek, ez az oka annak, hogy Marion de Lorm mindig hidegen fogja a' nézőt hagyni — hajdoni élete miatt meg nem engesztelheti a' nézőt, 's a' legnagyobb feláldozásainál is csak az örömhölgyet tekintjük benne. Hugo a' szinpadot égynek tartja az országuttal, minden mocsok, minden szeny átmehet rajtok. Hugo az aesthetikát a' legnyomorúltabb közhelyekkel akarja kipótolni, 's e' szerint nézőiről azt teszi fel, hogy a' szépség' érzetével nem bírnak. — Mit mondjon a' tiszta keblű lyánka, Tisbe, Marion de Lorm, Borgia Lucretia 's Jane 's Tudor Mária' vallomásaira — a' szinpad az erkölcsiség' iskolája, nem a' bűn és vétek' piarcza — 's ha a' bűnnek 's véteknek feltűnni kell, jelenjen meg palástban. — Innét van, hogy asszonyai' characterében mindenütt leginkább a' testiség tűnik elő; innét van, hogy Tudor Mária maga magát lealázza; — kitetszik Hugo' munkájiban, hogy semmit sem érzett, midőn irásukhoz fogott.

Hugot olly hősek kürtölhetik nagynak, kik a' dráma szabályait 's aesthetika' törvényjeit szintúgy megvetik, miként ő, kik nehány ívekre terjedő rosszúl enyvezett cserebeszédekben, ha szakaszokra osztják, drámákat állítanak az olvasók elébe — az eget menydörögtetik, kardokat villogatnak, ismeretlen vitézeket fellépetnek, 's a' 19dik századot a' középkornak vértűibe dugdossák, a' nyelvet nem értik, és szinte, mint az emberi természetet, nem vizsgálták.

VILÁGOSÍTÁS.

Kívántam még néhány világosító észrevételeimet közölni az emlék dolgában: hogy az igazság a'nál fényesebben kiragyogjon a' homály közzül.

Ez a' férges szózat a' nemzetre őseiről nem maradván; és azon boldogtalan igefaragásoknak tartozván hoszszú sorjába, melylyeket némelyly valóban szerencsétlen tollak kezdenek, ezen iszonyuan romlott, gyarló nyelvü korban; melylyről a' minden bizonynyal tisztább ajakú, tudósabb, és érettebb maradék soha hímet varrni nem fog, hasznokra, vagy is igazibb neven károkra fordítani: csupán két esetben lehetne, az józan, és bevehető mondás. Egyedül akkor tudniillik, ha az, vagy valami olylyan jegyzésben, melyly a' Halló boldog estéje valóban boldogtalan magyarázójánál, és Barcsainál; kiktől származik tudtomra, akárki mit csevegjen olvasatlan fővel, a' Kún beszéd minden mai bal szerencséje, hajdanibb: világos betűkkel olvastatnék: vagy ha a'nak valaha, és pedig ugyan azon jelentésben, divatban voltát, Szóösmérói, csalhatatlan; de mondom, csalhatatlan okokkal lehetne megbizonyítani. Ilylyen ok lenne például, ha valakitől kitellenék megmutatni ezen mondásban: emlékezni; nem kez, hanem ez toldalékot foglaltatni: és a' szót nem hasonlóképen lenni alkotva; az igérkezni, birkozni, következni mondásokkal; hanem ezekhez húzni: hegyezni, aranyozni, vérezni. A' ki ezekből valamelylyiket meg nem bizonyította, az semmit sem tett; bár ha egyik tavasztól a' másikig mindég károg is. — Vajha látná az e'félét minden szem!

Hogy pedig az emlékezni szó valóban kez, és nem ez toldalékkal vagyon alkotva: minden szemlélheti, ki csak az ujjait meg tudja is számlálni. Hiszem, az azzal tökéletesen ellenkező szózatban is, a' feledkezniben, ugyan a' kezni mutatkozik; és senki sem állítaná itt a' feledket főszónak: már tehát, ha ugyan azon toldalékkal vagynak alkotva ezen egymással ellenkező jelentésü mondások: melegedni, hidegedni; alsó, felső; rútság, szépség: tehát bizonyosan ugyan azon toldalék által lett az emlékezni, és a' feledkezni is. A' kinek még ezen ok hallására sem széled el a' kétsége: a' lője főbe magát, vagy hadjon fel minden tudományon. Nem oltárhoz való ő! Ha az ellenkező jelentésü szavak, ugyan azon toldalékkal vagynak alkotva: a'kor mindég az a' fő ige, melyly a' toldalékot megelőzi; és nem kell hozzá fogni semmit a' végezetből. E' világos.

De még a'kor sem épen sokat munkálna az emlékszánó, ha valamiképen megmutathatná, oz, ez toldalékkal lenni alkotva az emlékezni igét: még e' csak fele a' szakmánynak, Szóösmerésben járatlan jövevény! De hol még az értelme? Úgy vagyon, erősen mutogassa meg szükséges, hogy épen azon jelentésben ösmerte a' hajdani öltőbeli ember is a' szózatot; melylyben ő szándékozik vele élni. De, mondom, sulylyos okokkal: mivel, vajmi hamar lejárná a' Jász nemzet! ha az a'féle emberkékre bíznák a' nyelvet, kiknél a' csupa testi: emelni, és a' tiszta lelki: emlékezni szó, ugyan azon gyökérből sarjadzó rokon igék. Egyedül hogy a' kezdetek ugyan azon egyhangu. Ez ám az ok, ez! már ki ne hajtana térdet fejet hallására? Úgy vagyon, csupán kezdetek egygy; mivel a' gyökereket egygynek lenni tagadtan tagadom: a'nál inkább ugyan azon értelműnek; mutassák meg! Okos ember megbizonyíthatlan dolgot nem állít!

De, hogy ez a' kivető emlék, még ha a' helylyes hangoknak lenne is számából, épen nem a' kívánnák jelentéssel birna: hatalmomban vagyon mngmutatni. Imé! Az emlékezni, tagadhatatlanúl, lelki munka; és a'nak semmi testi dologgal semmi legkissebb hasonlatossága nem lévén, neve sem lehet általvitt szózat; vagyon tehát a'ban, tagadhatatlanul valami lelki is. Ugy de az ozni ezni toldalék, csak testi müvelésben tanáltatván fel; a' milylyen: a' hegyezni, aranyozni, kenyerezni, falatozni, nyilazni, és több számtalanok, nem lelki tagadhatatlanul; tehát, kétség kívül az emlék lelki szó. És igy hát az láthatatlan, és tapogathatatlan, csupán neme a' gondolatnak; azaz, a' mai emlékezet volna. És igy hát minden Kúntól kitelnék a' legszebb emlék is: ámbár a' jeles Ferenczyétől megválva, nem érzett még a' márvány Magyar kezeket. Lám, lám mikre nem tanít a' józan ész!

(Vége következik.)

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

19dik Szám. *Péntek, Majus' 6án* **1836.**

Harag és párt nélkül.

VILÁGOSÍTÁS.

(Vége.)

Vagy kérdezi talám tőlem valaki, honnén, micsoda példára, micsoda toldalékkal lett az a' fertelmes emlék? Nem veszi tőlem apró pénzen a' feleletet. Sehonnén, semmi példára, semmi toldalékkal! mivel a' mi a' világon nincsen, nem is vala még soha; az sehonnan, semmi példara, semmi toldalékkal nem származott: és így a' hajlékkal, pótolékkal, és más dicséretesekkel semmi számvetése. Elébb meg kell mutatni valaha életben voltát, már mondám: és a' koz kez toldalékot kiirtani, ha ugyan hatalmokban lenne, az emlékezniből. Égig fogom magasztalni a' ki megteszi! itt a' bökkenő! a'kor kell példákról gondoskodni, és magyarázásáról az igének: ha már élete bizonyos! azon élet, melylyet az mostan él néhány szájban, csak álom élet; és férges mogyorót sem adnék rajta. Hanem külömben is, más a' csupa lehetséges származás; más a' bizonyos: száz ezer lehetséges között is csak egygy az igaz; és a' valódi tudós csupán a' csalhatatlanon igazon nyugszik meg. De ha a' nem állana is ellene, csak ugyan nem lenne helylyes példa az emlékre a' hajlék; mivel rólok nem lehet mondani, a' szüzesség megsértése nélkül, ugyan azon igéket: már pedig ezen szószármaztatói törvénynek igaz voltát a' józan ész, távol legyen a' büszke kérkedés, de tele torokkal kiabálja. Épen azon okból nem példa reá a' pótolék is, vagy is, a' hogy a' durván maradott ajak ejti: pótlék: és még kaczagásra méltóbb ezeknél a' moslék. A' moslékban a' lék világosan különös, és egygytagu toldalék; lehetne hát olylyan az emlékben is: hiszem mondatik: hajolni, pótolni; de soha sem mosolni: és így az nem is rokon semmiképen amazokkal. Ez a' józan ész szózatja! Lám, lam! milylyen példák is jók nekik? a' moslék, és a' parasztos pótlék az egygyűgyüeknél egygy húron pendül! Így veri azután magát által, saját tőrével: a' szavát meg nem rágó, meggondolatlan ember!

De mi fogja hát ezután kipótolni az emlék helylyet? már megmondottam, hogy álljon helylyette: jelkő, tanukő; épen úgy jó az emlékeztető is; és nem a' Latínus nyelvet követvén, nem! hanem a' dolog természetét nyomván ki: intő: de mostanra tartám a' legékesebbet. Ez az intevény: de a'nak okait mostan nem halmozom rakásra; de mellette kezességet válalok: ha e'ben valaki, okaim hallása után, valami igazgáncsot tanál; az én arczomat érje a' pironság; nem roszsz a' jelentevény is, de hoszszú; és ha öszvehúzod, eldurvúl.

Más, nagyon külömböző tekéntet vagyon az emleképre; mivel bizonyoson emle az emlékezni szó gyökere; ha az el nincsen forgatva az elméből. Az olylyat okos ember kétségbe se hozza; és ugyan a' miatt is én soha sem állítám bizonyosan tévedésnek. Émlékezni, tudniillik, mondathatott, vagy talám mondatik mostan is tompán is; így: emlekezni: tanu reá a' Debreczeni: és az és, az esik az esső helylyett; tanu a' nékem, nekem mondás helylyett; tanu a' légy, tégy, végy; húzott röviditései ezeknek: legyél, tegyél, vegyél; és sok mások: már a' dolog így lévén pedig, mivel kezni toldalék foglaltatik az igében, világos gyökér az: emle. De, mondom, úgy tartom ez is elforgatott szózat: ha talám a' betű feltanálásánál is régebben követték is el azon vétket. Hanem külömben is, én az emleképet már csak alkotója miatt is becsülném; mivel az a' Történetösmérő, és Szóösmérő Horváttól mutat útilevelet. Már a' más, igen mássulylyu nevezet! Én Horvátot, régi ösmerősömet; és néha napján jóakarómat, mostan nem jóakarómat, becsülöm; és az ő számos értekezéseit, jobbára, nagy remekeknek tartom: és miképen szokásom hozza magával, meggyőződésemet világos szavakkal is megvallani nem kételkedem. És valylyon mi végből is titkolnám el? Nem látom, mi okon kellene görbe szemmel néznem mások koszorúira?

De a'nak sem szemlélem, hogy mi végből veszkődnek a'nyira az emléksiratók ezen szemet dombokra illő hangocska után? hiszem nekik bizonyosan soha senki sem fog, ha megkönyebből is ágyok szalmája, rakni emléket: ha csak valami jelhavat nem gyúr öszve fagyott záporból; bojtosvégü hoszszú nádat is szurván markába, vázul a' bokros méneknek; ha télvíz üdején tanálják alólok kirántani a' pokróczot.

Ezeket kívántam még vídám arczulattal, és mosolygó szájjal előadni; de csupán a' jószándéknak felvilágositására: igen is, csak a' józan rész számára; és telylyességgel nem valami felelétül holmi épen más bibék; és régen kapott, és hegedni soha sem tudó sebek miatt orozva indúlatoskodóknak; és az egygyűgyüeknek. Távol legyen! nem! Én, ha csak az egésszs nemzet fellétele nem forog kérdésben, senki fiával nem mocskolódom; vele sorompók közzé nem vágtatok; reá gyilkos kelevézemet ki nem nyultom: a' ki ellen pedig én kardot kötök, a'nak jaj! én elömbe csak a' szerencsétlenek magzatjai járulnak!

De főképen az olylyan emberkékkel, kiknek szemei előtt minden Magyar gyökér szó egygy tagu, melyly még a'kor is kaczagásra fakasztana, ha napkeleti nemzet volna a' Magyar: a'nál rendesebb pedig, hogy déli, Áfrikai nyelvet beszél a' Jász; azokkal, kik még a'nyit sem tanultak, hogy a' gyökér szavak magyarázója, mindég beteg, nagyon kór ember; és a'nak húnyorra, zászpára nagyobb a' szüksége, hogy sem búzára is: kiknél minden Székelyek és Palóczok korcsok: külömbözvén a' szójárásban; minden szó, minden szótag mindég csak egygy értelmű: és így az: ár, ér, és szél is; kiknél gyakran, és mindég csak egygy; kiknél a' hajlék jó példa az emlékre, jó

a' parasztos pótlék, sőt még a' moslék is; kiknél a' szarvasnak egyedül vagyon szarva; a' farkasnak egyedül farka; sülni más nem sül, csak a' sütemény; nem is nő más semmi a' világon, csak a' növevény; holott az ő eszeken, és tudományokon kívül, csak nem minden gyarapodik a' kerék ég alatt, üdő jártával; kiknél a' szívárvány valóban szív valamit; a' halhéjj halból kerül; és a' korona semmi nyelven sem kötés, de mindenütt öntött arany; az e'félékkel, mondom, piszkolodni, és feleselni, hozzám illetlen dolognak látom.

De minek is bántanám magokban is elpattanó szappangólyáikat? Melylyek nekik mocsoknál, és büdösségnél egyebet nem hadnak magok után. Nekem nincsen szándékomban hasonlítani a' bálványkígyóhoz; melyly ámbár holdakat foglal is el óriás tetemeivel; még sem által férgek után gebeszkedni, és ugrándozni: hanem inkább azon csillagzatról veszek példát; melyly jótévő fénynyét méltókra, és méltatlanokra egyenlőképen hinti magosságából.

Ormós.

KÖZHASZNU METAPHYSIKÁM' VISGÁLTATÁSA IRÁNT NÉHÁNY ÉSZREVÉTELEK.

A' könyv-visgáltatást — igazi értelmében — a' tudományok' előmozditására hasznosnak, sőt szükségesnek is tartván, köszönettel tartozom a' Névtelennek, ki Metaphysikámat a' kassai literaturai lapok' 14ik száma alatt e' folyó esztendőben átnézetül felfogni méltoztatott. Arra annál inkább kötelesnek vallanám magamat, ha az elutasitásomra és a' tudomány' nyereségére ütött volna ki, a' miben áll a' visgáltatás' czélja 's érdeme. Észrevételeit illyeneknek nem találván, bátorkodom reájok — minden harag nélkül következőképp' felelni.

A' T. Visgáló megakadott mindjárt Metaphysikám' „közhasznu" nevezetén, mellynek úgymond, olly kevesé felel meg, hogy azt úgy értenünk lehetlen." Megvallom, hogy én azt a' tanulók és tanultak' némünémü hasznokra szántam szintúgy mint Logikámat. Hogy az szándékomnak meg nem felel: mert a' Metaphysika itt úgy adatik elő, *mint Kant előtt volt*," ez akár materiáját, akár formáját tekintsük, csalatkozás, — Wolf, Baumgartner, Baumeister, Storchenau, Stattler, vagy Makó Pál, Horváth János, álmodtak e a' fundamentomi Metaphysikáról, Énünkről, a' magunkhoz és tárgyhoz képesti lételről 's a' t. Ók, tudva van, Dogmatismussal éltek, én ellenben Kriticismussal és fejtegetéssel. Más az: a' T. Visgáló, úgy látszik, hogy a' Kantianismust tartja a' legújjabb Philosophiának, holott Kant napja, sőt Fichtéé, Schellingé, Hegelé is már lealkonyodott. Valamint a' Scholasticismus után a' Rationalismus: úgy minden Idealismus helyett a' Synthetismus — a' természeti Philosophia — Natur-Philosophie — ismét felvirradott. Ez szerint van irva az én Metaphysikám.

Nem részrehajlásból hagytam a' Metaphysika Irók' sorában a' becses Rozgonyi és Nyíri neveket említés nélkül: lám Ercseit megneveztem; hanem azért: mert csak a' jelesebb német Antikantianusokat — ezeket is csak 1805dikig — akartam említeni. Hogy csak a' Katholikus Irókat terjesztém elő: igazságtalan váldoltatás: mert közülök csak kettő volt Katholikus: Brasztberger, Zwanziger, Weishaupt, Abicht, Wetrel, Herder, Schulze, Tiedeman 's a' t. Katholikusok voltak e? A' könyv-visgáltalásban, kivált a' párt nélkül való alatt, a' Katholikus — vagy nem Katholikusságnak, és a' csak más iskolának érintése is vétkes.

Fennakadott a' T. Visgáló azon is, hogy esmérő erőnket lelkünk-esméretének is mondatni vallám; holott az úgy van nyilván. Helyette az eszmélet nevet kivánja: de nállunk az eszmélet annyi, mint magához jövetel; az eszmélő erő pedig hallatlan; az esmérő erő-esméret, 's az eszmélő-eszmélet között olly nagy a' különbség, mint az ég 's föld között. A' dolog' értelmével se elégszik meg a' T. Visgáló, helyette megfogást kiván: de e kettő is különb: valamit érthetni megfogása nélkül, semmit meg nem foghatni értelme nélkül; a' dolognak nincs is megfogása, hanem értelme; nem is mondjuk: szoros-tulajdon megfogásban: hanem szoros tulajdon értelemben. A' Philosophiának az elhatározott megkülönböztetés a' dolga.

A' szófeszegetésekről a' dologra átlépvén, szemet szúrt a' T. Visgálóban a' Materialistáknak ezen kérdése: „vallyon egyik lelkünk esmérete el nem határozhatja a' másikát, mint az egyik rugós glóbis a' másikát?" . . Pest városa' esméretét Buda városáé határozza el, a' ki nem tudja Budát, Pestet nem esméri. 'S kérdi: mi a' glóbis' intézete? Felelet: directiója; egyik glóbis a' másikának állapotját arányoztatása, öszvejövetele által elhatározza. Nekem úgy látszik, hogy a' Materialistáknak ezen ellenvetése nem képtelenség.

„Hogy a' régi empiria mellett maradtam" a' T. Visgálótól e' vádoltatást legkevesebbé érdemlettem, ha a' régi empiriát értem, ez minden esméretünket a' tapasztalástól, 's tapasztalás szerint valónak állítja; én ellenben azt a' tapasztalástól, és magunktól valónak vitatom egész Metaphysikámban: „az esméretben tehát munkás okok a' tárgy, és lelkünk esmérete" p. 8—9. A' tárgy létéről, esmérő erőnk pedig formájáról tudósit; a' tárgyak' lételét alsó, formájokat felső esmérő erőnk által tudjuk meg. Ez az új Synthetika-Philosophiának a' lelke; sajnállom, hogy a' T. Visgálóba nem sugallott!

Mond tovább: „A' bontást és alkotást, analysist, és synthesist (nállam széttételt 's öszvetételt) másképp' is lehet magyarázni, és ekkor a' dolog maga is más színbe öltözik." De a' Metaphysikában a' lehetőről nincsen szó, hanem a' szükségesről; csak azt keresni: mi, 's miképp' szükséges? Már a' széttétel, és öszvetétel vannak szükségképp' egymás ellenében; a' bontás és alkotás nincsen. Tudjuk ugyan, hogy Kant a' Synthesist hozzátétel — alkotás — értelemben is vette, hogy a' mathematikai kitételeket synthetikai itéletekké tegye; de ez is volt sarkcsalatkozásának pontja; holott a' mathematikai itéletek valóságos analytikai — nem synthetikai — itéletek. Úgy látszik nekem: a' T. Visgáló a' Kantianismusnál egy tapodással sincs előbb.

Ellenveti tovább: „A' mik magoktól vannak, mihelyt lehetőségök elesmértetett, vannak valóképp' is: ez nagy ugrás, nem bizonyitás: Anselm' híres okoskodása." — De itt magában semmi ugrás sincsen; csak a' T. Visgálótól nem értetett el a' kihozás: a' magától — lételből a' valóképplétel helyesen következik; a' lehetősége azért kivántatik: mert lehet

valami magában, a' mi valóképp' nincsen, valamelly lehetetlenségre nézve: p. o. a' napfény magában van mindég, de éjjel még sincs valóban, lehetetlensége miatt. Ezen mostani philosophiai okoskodás, és Anselm okoskodása között nyilvánságos a' különbség; ő így okoskodott: a' legtökélletesebb valóság lehetséges; tehát van is; a' lehetőből a' lételt (ex possibilitate existentiam) hozá ki; itt még a' magától-lételből a' valóképplétel következtetik ki: a' mi magától van, az valókép lételének is kielégítő oka egyetemben; ha pedig a' kielégítő ok van, van okozata is valóképp, ezt nem tagadhatja a' T. Visgáló.

Meg kellett volna tehát magát a' T. Visgálónak ezen szemrehányástól tartóztatni. „Megesnék így, ha az Isten csak azért 's annál fogva volna, mert meglehet hogy van." Mert az Isten azért is van: mert a' legtökélletesebb - végnélkül - valóság magában lehető: azért is van: mert magától való; a' magától való pedig valóképp is való egyszersmind; de mivel ezt csak így gondolnunk szükség; az pedig mind, a' mit gondolnunk szükség, nincsen valóképp is; azért az Istennek valóképp létele más próbákat is kiván. Ebben áll a' mostani philosophiai okoskodás, és Anselmnek és Hegelnek okoskodásai között a' különbség. Hegel az absolutumnak (állányosnak) nézetéből megyen ki (das Absolute-erschauen) de mivel a' nézet, valamint a' gondolat, valóképp-lételt nem adhat; hibás: az absolutum magában csak idea; csak hozzáképest (subjective) tárgyi értelem (objectiver Begriff). Hogy a' T. Visgáló a' valóságot (realitatem), 's a' lételt (existentiám) tisztán meg nem különözteti; én arról nem tehetek. Hogy az Isten azért van: mert meglehet hogy van. Ez soha senkinek se jutott eszébe — csak a' T. Visgálónak.

„Avval is vétettem" mond tovább a' T. Visgáló „hogy az Ontologiát és Cosmologiát a' Metaphysikámban meghagyám: az egész Ontologia csupa hijába való szőrszálhasogatás." Csudálatos Metaphysikus a' T. Visgáló; mert mond: már Locke azokat kiküszöbölte a' Metaphysikából. Vallyon a' Metaphysikusnak valakinek tekintetéből kell e' philosophalni? Nevezetesen Lockenak tekintetéből e'? ki materialismusával a' Metaphysikában semmit se nyom. A' létel, ok, tér, üdő, nem közönséges szükséges értelmek e? A' világ, valamint a' lélek, Isten, nem általlányos értelem e? A' közönséges, általlányos értelmeknek pedig, hol lehet máshol helyök, mint a' Metaphysikában? az Ontologia hasznának a' T. Visgáló legtetemesb bizonysága, a' valóságot a' létéltől 's a' t. megtudta volna nyilván különböztetni, ha azt haszontalan szőrszálhasogatásnak nem tartaná.

A' létel az esmérés-tudományban legfőbb dolog: ez eránt e' szavaimat hozza fel; „A' létel (vanság, existentia) nem különös valóság (realitas); a' lehető nem úgy lészen, mintha a'hoz új valóság járulna; mert a' valóképp' lehetőben megvan már előre minden valóság, melly a' lévőhez tartozandó: p. o. a' valóban lehető 80 arany, ha van se több, se jobb (arany), másképp' nem a' valóban lehető jutott volna lételre, 's a' t. Nem merő hasztalan dialecticai szőrszálhasogatás e ez? úgy mond. 'S bevégzi: „a' lételt (valóságot) a' lehetőséggel így egybezavarni annyi lenne, mint minden emberi esméretnek vagy esmérhetésnek egyenesen nyakát szegni. (pag. 108).

Hánt, felhozott szavaim szerint okoskodván, az esméretünknek nyakát nem szegte, hanem a' valóságot, lehetőséget, és lételt egymástól szorosan megkülönbözteté; mert ezek valóban egymástól különbözők; a' T. Visgáló ellenben a' valóságot és lételt egymással összezavarja; mert ontologiai esméretek nélkül szűkölködik; az iró, tol, tinta, papiros, kéz, szükséges valóságok az irásra; de ez mindazonáltal csak lehető marad, mig azok nem egyesítetnek; 's csak egyesítésöknél fogva jő a' lehető irás lételre. Az irási valóság és létel tehát nem mindegy, hanem több. Kifog tetszeni a' következőkből.

„Hasonló dialecticával foly a' feltételnek mutogatása a' 113ik §ban. — Ez valóságos amphibolia. — Kinek jutna eszébe új valóság felől kérdezősködni, a' hol még az ó valóság sincs. Más oldalról véve a' dolgot: ha a' kielégítő ok nem ad valóságot a' lehetőnek, hogyhogy lehet ő a' lételnek kielégítő oka? 's ha a' valóképp' lehetőben megvan már előre minden valóság, mi szükség van kielégítő okra, hogy valami valóban legyen? — Ide tartozik még egy hely (§. 111.) mellyet mesterséges bonyolt homálya végett is méltó felhozni"; A' mi csupán lehető, még némünémüképp' (privative) semmi; de még is a' lehető lételre jöhet, 's azért csak feltételesen igaz." Az illy értelemtudományból merítsen értelmet, a' ki tud." 108—109 lapon.

Lássuk már, ha ezek úgy vannak e, mint a' T. Visgálónak látszanak. 1) A' mi az Amphibologiát illeti: hogy a' lehető irás létele jöjjön, semmi se járúl az Irónal, tolnál, tintánál, papirosnál, kéznél, eme valóságokból ál, több más újj, mellyek annak lehetőségére szükségesek; tehát a' létel nem újj valóság; Amphibolia e ez? Vagy mondhatni e okosan, hogy az egész hiú okoskodás az újj valósággal űzött szójáték? Mondhatni e, hogy az újj valóság' kérdése képtelenség ott, hol még az ó valóság sincs? — Hát az irás lételére az Iró, tol, 's a' t. nincs e előre lehetőségében meg mint valóság?? — 2) A' mi a' másik oldalt illeti: a' kielégítő oknak a' létadás nem a' valóság-adás a' dolga; az irás lételre jő, mihelyt az irás lehetőségére szükséges valóságok egyesítetnek; az ő egyesitésökre szükséges a' kielégítő ok, az Iró; mondhatni e tehát helyesen, ha a' kielégítő ok nem ad valóságot a' lehetőnek, hogyhogy lehet ő a' lételnek kielégítő oka?? 3) A' mi a' bonyolódást illeti: „a' mi csupán lehető, még némünémüképp' (privative) semmi; de mindazonáltal magában nem lehetlen." A' T. Visgálónak tehát ezen faggatódzási vagy ontologiai hijány, vagy bonyolódások.

(Vége következik.)

FIGYELMEZTETÉS ÉS PROTESTATIO.

Megvallom, nincs előttem sem unalmasabb, sem kellemetlenebb dolog, mint midőn olly vitákba kell szóllanom, mellyekhez semmi közöm, 's — mellyekbe mind e' mellett is — a' köz mondat szerint — pilátusként be kell vegyülnöm. De

személyes becsülete mindenkinek legféltőbb kincse, így az írónak is legérzékenyebb oldala. 'S ha bár a' pályán ez időig gyöngeségem miatt szembetűnhető nem valék is, de mondhatom a' baklövéstől nálam jobban senki nem iszonyodik. Vitia erunt donec homines, mond Roma' legnagyobb elméje Tacitus, 's valakinek magát hibátlannak és hibázhatlannak állítani annyit tenne, mint az őrületnek egy bizonyos nemébe sülyedni; de én azért több józan gondolkozású embertársaimmal együtt, legalább szemem előtt tartom, 's cselekvőleg és nem szenvedőleg igyekszem érezni thebaei Kébesz ama mondatának igazságát: ἀλλὰ τὸ φρονεῖν μόνον ἀγαθον, τὸ δ' ἀφρονεῖν κακον.

A' Szemlélő 22dik számában, az „Emlék" szóról, Ormós névaláírattal, néhány, az érintett szót kárhoztató sorok jelentek meg. Ezen sorokat, a' Literaturai lapok 15dik számában, Igfi névaláírattal bizonyos úri ember, mint az Emlék szó' vádolóit, perbe húzván, Fáklyavilág czímű replicájában olly derekasan megtaglalta, hogy ártatlanságában megtámadtatott Emlék szavunk, legalább csekély ítéletem szerint beérheté vala a' satisfactióval, ha szinte ugyan csak a' Literaturai lapok 17dik számában, új védelmezőre nem talált volna is. —

Megengedjen azonban az Emlék szó előbbi ügyvéde, vagy is a' tisztelt faklyavilágtartó úr, ha tévedésére figyelmeztetem, 's barátságosan ugyan, de még is ad universorum notitiam kijelentem, hogy midőn az emlékről fonák szónyomozat' szerzőjét keresé, 's a' több lehető hason nevek között különböztetést kívánt tenni, ezen különböztetést hibásan tette, 's olly formán járt, mint ki bizonyos szétszóródásból, nagy szorgalommal keresi kalapját, melly fején vagyon. Nem sértésképpen mondom ezt, de hogy igaz légyen mondatom, nyilván van e' következőkből:

1) A' több lehető hason nevek között, hibásan tevé Igfi úr a' különböztetést. A' különböztetésnek fő törvénye ez: hogy a' tárgyakat, mellyeket helyesen megkülömböztetni, ekképen vagy egymás mellé, vagy egymás alá rendelni akarunk, logicai szorossággal ösmerjük, melly logicai szorosság bizonyos jegyeket, nótákat tészen fel. Ezen jegyek vagy külsők vagy belsők, 's a' helyes megkülömböztetés is ollykor külső, ollykor belső, ollykor mind kétféle jegyeket kíván.

Így mikor több ugyan azon nemzetségi néven lehető írókat akarunk bizonyos tekintetben egymástól megkülömböztetni, ha másként egyiknek külső személyes tulajdonait nem ösmérjük is, a' különböztetésre nézve külső jegyül vehetjük a' keresztségi neveket, belső jegyül pedig az írásmódot, a' szellemet, melly dolgozataikon elvonúl, légyen az bár szerencsésebb vagy szerencsétlenebb. — Az Emlékről többször emlitett sorok alatt, magánosan állván egy nemzetségi név, minden keresztségi mellék név nélkül, Igfi úr méltán jöhet vala tévedésbe. — De midőn ön maga világosan megvallá, hogy sem ama' sárospataki Ormóst (kit csak azért nevez sárospatakinak, mert néhány általa iratott apró munkák a' sárospataki könyvsajtóban nyomattak ki), sem az Emlék szóról értekező Ormóst személyileg nem ösmeri; mikor — mondom — ezt ön maga Igfi úr világosan megvallá, ugyan mi okon szólla hát első és másod rendűről, — mi okon kerülé az elsőbb rendűt, és mi okon kivánà pálczáját a' másod rendű felett törni el, 's miért nem egyenesen csak a' dologhoz szólt vala? Igaz ugyan hogy nem csak külső, de mint látánk, a' belső jegyeknél fogva, belső vagy szellemi ösmeretsége is lehet valakinek valamelly íróval, — azomban éppen erre nézve vagyok már én bátor a' tisztelt faklyavilágtartó úrnak barátságosan szemébe mondani:

2) Hogy a' különböztetés közben olly formán járt, mint ki bizonyos szétszóródásból nagy szorgalommal keresi kalapját, melly fején vagyon. Ugyan is, ha tisztelt Igfi úr, az általa s. patakinak nevezett Ormós' irói pályáját, mint maga mondja, olly figyelmesen visgálá, bátor vagyok kijelenteni, hogy szellemileg megösmérheté vala ex ungve leonem, vagy is az emlékről néhány — nem mondom szónyomozó — de szótekerő sorok irójában Ormós Jósefet, ama' különös önelvű philologust, a' Philoxenos, Lünkeüsz, Oedipüsz, Ariadne 's a' t. 's a' t. czímű röpkeiratok 's értekezetek szerzőjét; — 's így valamint egy részről semmi oka nem lehete, hogy emez általa önfejünek, 's kontár szófejtegetőnek nevezett, 's úgy látszik előtte némileg ösmeretes Ormóst bíráló pálczájával elmellőzze, úgy más részről, én legalább által nem láthatom, mi indithatá olly gondolatlan és fontolatlan lépésre, hogy ezen esetben, valamelly más hasonnevű ösmeretlen írót támadjon meg.

Melly figyelmeztetések után, én alólirtt, — újjolag is, — minden tévedés kikerülésének tekintetéből cum protestatione jelentem, — hogy a' többször felhozott nemzetségi néven, s. pataki én vagyok ugyan, mert s. patakon én születtem, én lakok, 's én irok; de az emlékről szónyomozat, valamint semmiféle szónyomozat ez időig, tőlem nem származott, 's a' Szemlélőnek nyilvános névveli dolgozó társa ez időig sem voltam, ezután sem leszek. Különösen pedig grammatizalásba valamint soha nem egyveledtem, úgy ezután sem egyveledem. Gyöngébb geniuszom nekem nem e' nehéz, e' meredek pályát méré ki, mellyen csak Révayak, Beregszászi Nagy Pálok, Horváth Istvánok indúlhatnak el, bizonyos dicskoszorút aratándók. 'S ohajtanám is, hogy Kazinczy szerint, gomba módra tenyésző grammaticusaink' nagy és számosabb, sőt legszámosabb része, velem együtt inkább ama' szent szavakhoz igyekezne magát alkalmazni: „megtartói legyetek az igének." Irtam S. Patakon. 1836. April. 26.

Cs. Ormós László.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

20dik Szám. *Péntek, Majus' 13án* **1836.**

Harag és párt nélkül.

KÖZHASZNU METAPHYSIKÁM' VISGÁLTATÁSA IRÁNT NÉHÁNY ÉSZREVÉTELEK.

(V é g e.)

A' mostani Philosophiában a' végnélkül-általlányosan valóság (absolutum) fő kérdés: mivel azon épült mind Fichtének, mind Schellingnek, mind Hegelnek philosophemája; azon még is csak átugrik a' T. Visgáló mondván: „Hasonló subtilitásokat látni egész kiterjedéssel a' végnélkülvalóról (§. 124 's köv.) de a' mellyekben a' bizonyító erő csak az Anselm érsek' suppositumán épül (109).“ — Ihol ismét a' rémitőkép — az Anselm érsek — holott ő a' legtökélletesebb valóság' l e h e t s é g é b ő l okoskodott; itt meg a' végnélkül-á l t a l l y á b a n v a l ó r ó l van a' kérdés. Ezen épité mind Fichte, mind Schelling, mind Hegel philosophemáját; hogy szólhat már ezekhez a' T. Visgáló, midőn eránta szükséges esmérete 's különböztetése nincsen??

A' térnek és üdőnek esmérete kivan merítve a' mostani Philosophiának ezen állitásában: 1) A' tér 's üdő képzetinek f u n d a m e n t o m a a' tárgyaknak egymás kivül, 's egymás után való lételöknek észrevétele; a' miket egymás kivül 's mellett nézünk, azokat térben; a' miket meg egymás után nézünk, azokat meg üdőben szükség képzelnünk. Az Istent térben 's üdőben nem képzelhetjük: mert egymás kivül 's után nem lehet. Igy van tárgyesmérő erőnk alkottatva. Ezek ellen mond a' T. Visgáló: „Ez innen éppen nem következik: mert az Istent 's gondolatinkat érzékiségünk által telyeséggel nem szemlélhetjük; mert ezek az érzéki előterjesztésünk' határán kivül esnek (p. 100.)“ De éppen itt a' bökkenő: m i é r t esnek előterjesztésünk' határán túl?? A' Philosophusnak a' végok' bélátására kell törekedni; azért előterjesztésünk határán kivül eső dolog e az Isten, mivel lelki? De lám, énünk is lelki; 's azt még is térben 's üdőben terjeszthetjük magunk elé; ennek csak e r e d e t i o k a ez lehet: mivel nem egymás kivül 's mellett, nem egymás után való dolog. Következőkép' a' térben 's üdőben nézésünk' f u n d a m e n t o m a a' tárgyak egymás kivül, mellett, 's egymás után lételöknek észrevétele.

2) A' tér és üdő tele, van üresen való: tele tér vagy üdő az, mellyben való dolgok vétethetnek észre; üres ellenben az, mellyben semmi való dolgok nem képzeltetnek. A' tele tér 's üdő véges: mert a' bennek foglalt dolgok is végesek; az üres vagy képzelt tér 's üdő pedig (indefinitum) véghetetlen: mert akár melly nagy térnél 's üdőnél is nagyobbat képzelhetni. A' tele-valóságos tér' karimáján kivül nincsen semmi; valamint a' kerek' karimáján kivül nincs semmi pont valóban.

3) A' mostani Philosophia nem tagadja, hogy a' térben 's üdőbeni nézet a' külső és belső érzékiségünk' formája; hanem csak azt tagadja, hogy annak éppen üres formája, mellynek a' valóban s e m m i s e f e l e l n e m e g; annak a' tárgyaknak egymás kivül 's mellett, 's egymás után lételök felel meg; 's következőkép' igazi k é p e s t s é g (relatio). Ha az üdő és tér-esméret iskolás szőrszálhasogatás-e? mint a' T. Visgáló vallya, legjobban tudják a' Mathematikusok, kiknek a' képzelt üdővel 's térrel van dolgok.

Végre azt jegyzem meg: kár, hogy a' T. Visgáló Anthropologiámat, Logikámat, nem olvasta; kár, hogy azokat is, a' miket a' Tudományos Gyűjteményben az újj philosophiai rendszerekről irtam, nem olvasta; ha olvasta volna, bizonyal engemet jobban értett volna; jobban fog érteni, ha a' Philosophiára bévezetésemet olvasándja. Bizonyos legyen, hogy az én philosophiai törekedésem' czélja ez: t ö b b r ő l, t ö b b r e; e l ő b b r ő l, e l ő b b r e.

Pesten April 25kén 1836.

F e j é r G y ö r g y.

Neues vollständiges Taschenwörterbuch der ungarischen Sprache. Mit aufnahme aller neuen ungarischen Wörter. Von A. F. Richter. Erster Theil. Ungarisch-Deutsch. Wien. 1836. Verlag der Carl Haas'schen Buchhandlung. L. 441.

Szemlélkedő jelenkorunkban leginkább szemlélkednek könyvkiadóink, 's pedig minden választás, minden megkülönböztetés nélkül; a' mit az óra szült, legyen az bár éretlen, a' világ elébe bocsátják; innét származik, hogy literaturánk' mezejét tenger bojtorvány lepi el, 's a' gyakorta reményében és várakozásában megcsalatott közönségben némi bizodalmatlanság és idegenedés támadott, ez napról napra növekedett nem csekély veszteségére a' jobb elmeszüleményeknek 's kárára a' vállalkozóknak. — Igy nem lehet elégé sajnálni Haas urat, ki Richter Adolf Fridrik ur magyar-német szótárát kétség kivül tetemes költséggel bocsátá közre, mivel, ha ezen alaptalan munka mivoltját és minéműségét csak némileg megismerendi a' közönség, ívei bizonyosan a' sajt-árusok kezébe fognak menni.

Mi nem hitethetjük el magunkkal, hogy Richter ur a' magyar nyelvet nem mondom tudná, de hogy értené, még azt sem hihetjük. Minden előkészület, minden hivatás nélkül valamihez fogni, ócsmány kontárság, kárhozatos vakmerőség, szemtelen csalás. Hogy a' nyelv elveinek ismeretéről Richter

ur nem álmodott, bár kinek a' munka czíme' elolvasásánál szemébe ötlik; a' fennidézett német czímet ezen jó ur 's nyelvünkben járatlan 's avatatlan philolog igy adá: „Magyar-német és német-magyar Zsebszótár. Mind — (talán minden) új magyar szavakkal gyaporitá (nem jobb, nem szokottabb, szaporitá) és közrebocsátá Richter Adolf Fridrik. Első, vagy Magyar-német rész. Bécsben, 1836. Haaz (ugyan ugy e?) Károly könyvárus' boltjában.“ Ó boldogtalan Lexicograph, ki illy czímeket foltoz össze, te nyelvre akarsz tanitani?! „Si malus est nequeo laudare“, mond Juvenal III. gúnyjában. A' tanúni akaró ezzel nem boldogúl, 's a' ki annyira mennyire érti a' nyelvet, látja, hogy fronti nulla fides.

Richter ur előbeszédjében azt mondja, hogy minden részről régóta kivántatott egy tökélletes magyar szótár, melly minden kellékekkel (requisitum) bírjon, 's minden követeleknek megfeleljen, 's ezen oknál fogva eltökélte magát a' legnagyobb szorgalommal az előttünk fekvő Lexiconnak a' lehető tökélleteséggeli kiadására; mondja ugyan tovább az a' Richter ur, hogy czélja' (melly nem elégé magasztalható) megközelitésére a' legjobb forrásokat, 's legsükerültebb munkákat használta légyen, csupán az elhagyhatót küszöbölte ki, 's egyedül a' tökélyre törekedett légyen, 's pedig elannyira, hogy sem a' társas, sem a' közéletben előforduló szavat nem fogja haszontalan keresni a' könyvet használó. Csupán az elévült műszavakat hagyja el; mondja tovább ugyan azon tudós Richter Adolf Fridrik ur, a' mi némelly magyar irók' új irásmódját cs és cz, ts és tz helyett illeti, egyikének sincs elsősége a' másika előtt, és semmi léteges ok nincs, melly az ujabb irásmódot javalná a' régi helyett. Ugyan ugy e, ó Richter Adolf Fridrik ur, az urnak — bizony bizony mondom — nem kellett volna Lexicont irni, ha illyest képes állitani; azért tanácslom, vegye az etymologiát 's az ortographiát kezébe, 's tanulja meg a' nyelvet, azután vegyen tollat kezébe, 's ha geniussza bír erővel, léphjen a' pályára.

Arról szó sincs, hogy magyar-német szótárra nincs szükségünk, hanem ennek jónak kell lenni, annyival inkább: mivel magyarjaink is panaszkodnak, hogy literátorink' mai nyelvét nem értik, 's ezért azok a' jó urak a' literátorokat vádolják — holott egyedül bennök a' bűn; az illy patrioták ez előtt 12 vagy 15 esztendővel olvasgatták álomhozásra a' „Rózsaszín könyvtárt, Kartigám kisasszonyt, vagy a' téli 's nyári éjszakákat“ — de azóta semmi könyv sem került kezükbe — ők bizony nem adnak a' könyvárusnak pénzt, — igy nem haladtak a' haladó nyelvvel, következőleg az időközi lépések előttök mind ismeretlenek, 's szintúgy vannak, mint a' kik Pestet 20 év előtt látták, csak az a' különbözés, hogy ezek örülnek a' virágzatnak, amazok bosszankodnak.

Hogy szorgalommal dolgozott volna Richter ur, azt tagadjuk, mert ugy bizonyára elkerülte volna a' nyomtatási hibákat, mellyek azon munkákban, mellyekből az övét összeférczelte, előfordulnak, igy p. o. a' 426ik lapon a' Szófüzérben előforduló észrevételt a' viszony és viszon szavakról, minden nyomtatási hibával híven leirta.

Tagadjuk tovább, hogy a' lehető tökélletességre iparkodott vinni a' szótár' bőségét, mert gazdagúló nyelvünk divatozó szavainak egy harmada el van hagyva; hogy forrásokat használt, azt látjuk, azt tapasztaljuk, mert a' szó szoros értelmébe pirátakint kirabolta a' Kunoss Szófüzérét, 's Munkácsynak a' Rajzolatokhoz csatolt füzérkéjét.

Hogy a' cz és cs, és a' tz és ts-veli irásmód' különbségét nem tudja, 's igy semmi léteges okot nem talál, melly az elsőt javalná, azt bebizonyítá azzal: hogy azon szavakat, mellyeket cs és cz alatt beigtatott, nagyobbára ts és tz alatt is felhozza. Mondjuk tehát Richter urnak, hogy magyarban, nyelvünk' régi szokáson alapuló szabályjai szerint, minden ezen osztályba tartozó szó, mellynek gyöke t betűt nem bir, cs-vel iratik, és ez a' származat' megkülönböztetése miatt.

Mondja tovább Richter ur, hogy a' csillaggal megjegyzett szavak, mind ujak — 's igy az egész cs betű alattiak ujak, hanem igy nyelvünknek egy harmada uj szóból állana, mert nála, p. o. hogy az ezrek közül nehányat hozzak fel, érzelem, érzemény, esdeni, estcsillag, fékteten, fergeteg, gyilok, gyülevész, harcz, harsány, ifjoncz, igtatni, ij, kilincs, kipárolgás, lécz, nyugat, parlag, sanyargás 's a' t. mind uj szó! De tudós Richter Adolf Fridrik urnak még annyi logikája sem mutatkozik Lexiconában, hogy ugyan azon egy gyöktől származott szavakat egymás után sorozta volna be, igy p. o. a' csend két származékával előfordúl a' cs alatt, hanem nem fordúl elő a' ts alatt, 's még is minden származottjai előfordúlnak, és igy munkája rendszertelen, elszórt díb dáb holmi; tudom tudós Richter Adolf Fridrik urnak ezen birálat nem inye szerinti, ennek egyedül csak ő az oka; hálálni fogja azonban mind az, ki Lexiconát megvenni akarván, ezen recensio által szándékától elmozditatik.

Tudós Richter ur a' beszéd részeit sem látszatik ismerni, különben azon képtelenségek, mellyek munkája' minden lapján hemzsegnek, elmaradtak volna; kitetszik ez onnét is, hogy több helyeken nem merte kitenni, micsoda beszédrészhez tartozik a' felhozott szó, p. o. azt tudni, nála egy szó, de nincs kijelelve, magán állható társnév e, vagy ige e — ő nem is törődött azon: hanem a' névmást összeragasztá a' nyelv természete ellen az igével, 's a' tudni-ból wissen, azttudni, glauben, meinen lett. Különös tudós Richter Adolf Fridrik urnak jártossága a' szóknak összetételében, atyai jóság, atyai szeretet, atyaiörökség, atyainév, atyaiszív, együtt téve substantivumoknak vannak bérmálva, ő nem hiheté el, hogy az ezekhez mellékelt melléknevek ugyan ezen substantivumoknak epithetonai. Engedje meg tudós Richter Adolf Fridrik ur, vagy inkább a' nagyra tisztelt közönség, hogy azon nyelvbeli botlásokat, vétkeket, ügyetlenségeket, 's tudatlanságokat az A betűn túl ne fejtegessem, ezek sokkal bokrosabban bukkannak minden lapon a' szem elébe, mintsem pontiglan említeni hasznosbra szánt lapjainknak szűk köre megendedné, vagy hogy a' leghidegebb vérű olvasó' türödelme ki nem fáradna.

Tudós Richter Adolf Fridrik ur a' forrásoknak használásában olly pontos volt, hogy a' magyar szavaknak értelmét németbe kitenni nem elégelte: hanem a' hol más Lexiconokban a' magyar fejtegetésnek nyomát találta, azt híven elfogadta. A' felhozottakból világosan láthatja tudós Richter Adolf Fridrik ur a' legvastagabb egoismus mellett is, hogy a' Lexicon irás-

hoz sem nem ért, sem nem készült el, 's engedje meg, hogy Persius szavaival végezzük ezen megróvásunkat:

Respice quod non es, tollat sua munera cerdo:
Tecum habita, et noris quam sit tibi curta supellex.

NYILATKOZTATÁS.

Az álnok elcsavarókra nézve ezennel közhirré teszem; hogy én, a'hogy e'dig is, úgy ezután is nyomtatott munkáimban, csupán vezeték nevemmel fogok élni; a'nál inkább, hogy a' mit én teszek fel, minden hozzáértő, minden legkissebb név nélkül is reá ösmér arra.

Csécseri Ormós József.

Literaturai világ.

Képzelhetlen, milly lassúsággal jutnak Pestről a' magyar literatura jelenményei kissebb városainkba, 's ezt is könnyen mondhatjuk a' magyar könyvek csekélyebb kelése okának; mikor a' korán Pesten kihirdetett könyv valahova érkezik, már akkor elfeledték megjelentét. Némellyeket nem is látunk — illyenek p. o. Stansicsnak Rényképei 's kritikai értekezései.

Döbrenteinkről, ki Macbetet nehány évekkel olly szerencsésen fordità, hogy olvasó közönségünk ohajtva ohajtotta, bár Schakespearenek többi szindarabjait is nyelvünkön megismertetné; jelenleg Hamlet és Lear király remek tragediák' fordításával foglalatoskodik. Ezekhez járuland Vörösmartynk által forditott Julius Caesar, 's igy idő folytával mi is dicsekhetendünk Schakespeare' szinmüveivel.

Wellington herczeg' Depescheinek negyedik kötete jelent meg, mellyben a' félszigetnek 1808—1809 folytatott háborúi tárgyoztatnak, 's felette érdekes osztályzatokat foglal e' tekintetben magában.

Serrure C. P. ur nem rég egy a' XIII századból származó hollandiai drámát forditott francziára ezen czím alatt: „Le jeu d' Esmorée fils du roi de Sicile", ez egyszersmind mutatványúl szolgál egy németalföldi drámagyüjteménynek, mellyben számos érdekes adatok fognak a' színészetről találtatni.

Bechstein költeményeinek gyüjteményje Sauerländernél rövid idő mulva megjelen.

Irving' legujabb munkája Spaanyolország' meghóditásáról elbeszélések németűl szinte Sauerländernél jelennek meg.

Angol társalkodási tár is jelen most meg a' 7ik kiadásban ezen czím alatt: „Encyclopaedia britannica" 20 kötet. A' munkát számos aczélmetszet ékesíti, a' földabroszok másodrét alakban adatnak, 's a' legjelesb irókat, u. m. Hewart, Dugaldot, Playfair Johnt, Leslie J. és Makintosch Jamest találni az olvasók között, 's minden harmad hónapban egy fél kötet jelen meg.

Msrs Trolloppe „Páris és a' párisiak" czímű munkájának több ellenei, mint baráti vannak.

A' franczia régiségek' szorgalmas buvára Michel Ferencz, a' minap ezen czím alatt „Chanson de Roland" legelőszszer adott ki egy oxfordi kéziratból felfedezett Roland dalt, melly ugyan azon tárgyat adja, mellyet a' Roman de Roncevaux: hanem normann stylje szerint sokkal régibb kort gyaníttat.

Baillie Johanna, kit Walter Scott örömest nevezett Johanna húgnak, Angliában kedvesé tette magát „Plays of Passion" 's ezen drámai költemények az angol literatura classicus müveihez számítatnak; hosszas hallgatás után egyszerre tizenkét uj nagy drámával lépett fel „Dramas. By Johanna Baillie 3vol. Longman" ezek között három vig darab, kilencz komolyabb foglalatú. Ha mindjárt nem hasonló becsű is, de egy sem ellenkezik azon hódolattal, mellyel Johanna Angliában tiszteltetik, 's némelly fonákságok' daczára Johanna Anglia' jelesb poetriái közé méltán számítathatik.

Heringnél Londonban most jelen meg a' következendő czímű díszmunka „J monument dell' Egitto, e della Nutia" szerzője Rosselini Ippolito, a' keleti literatura' tanitója Pisában. Ezen munka a' régi aegyptomiak története, vallása, szertartásai, szokásai, szorgalma 's kereskedése' rövid kivonatját terjeszténdi elő. Az első 24 rézmetszetet 's első 4 kötetet már szertekűldik, 's 10 hónap mulva az egész munka' kiadása 10 nyolczadrétű kötetben véghezhajtatik, minden kötet 300 lapra terjed, és mintegy 400 rézmetszetet foglaland magában.

Ezen czím alatt: „les alpes pittoresques" egy munkát hirdettek, melly terve szerint a' képvilágba hegylánczot igér. Ezen munka Helvetia, Sabaudia, 's Tyrolnak legjelesb vidékeit mutatándja a' lakosok' öltözetével együtt, a' szükséges földabroszokat a' legjelesb művészek fogják készitteni, 's a' textus szerkezésébe, melly a' történetet, topographiát, geographiát, statistikát, alkotmányi rendszert foglalándja magában, a' legjelesb irók ajánlkoztak. Az egész munka 70 füzettel végződik.

A' híres Spindlertől Boa constrictor czím alatt egy uj Román jelen meg.

FIGYELMEZTETES.

Legyőzvén mind azon akadályokat, mellyek minden kezdetnél, de különösen literaturai vállalatoknál minden nyomon a' legszentebb, legfáradhatlanabb törekvésnek ellenszegűlnek, vagyon szerencsénk jelenteni, hogy másod fél évi pályáját is megkezdi a'

SZEMLÉLŐ

Tudományok', Literatura', Müvészet' és társas élet' körében

a' hozzá csatolt **Literaturai lapokkal** együtt, ugyan az áron, mint eddig, postán 4, helyben 3 p. forint félévi előfizetési dij mellett.

Werfer Károly urnak, helybeli könyvnyomó 's kőmetszö Intézet tulajdonosának megelőző szívessége veté meg leginkább ezen lapok' alapját, mellyeket a' közönség szíves részvéttel fogadván, az alólirtt szerkesztőséget további haladásra buzditá, 's részéről minden fel nem számolható akadályok mellett is, mindent el fog követni, a' mi lapjainak becsét, érdekét 's tömöttségét emelheti 's díszesítheti.

Nem czélunk itt magasztalmakkal élni, de a' tárgyaknak, mellyek felfogadtattak, irányzatja eléggé mutathatja, milly czélt tüztünk ki, mellyet ha literaturánk' szük 's különféle határok közé szorított megyéjében megközelíthettünk, tisztünknek megfeleltünk. Mind e' mellett nem akarjuk elpalástolni, hogy történtek némelly tévedések, mellyeket leginkább nem sejtett zavarodások okoztak; de ezek nyomtatási botlások lévén, olly lábra állitottuk ügyünket, hogy jövendőben el fognak kerültetni.

Hogy Szemlélőnkben itt ott némi nemű jó mag elhintetett, bizonyítják hazánknak minden lapjai, mellyek belőle czikkelyeket felvenni kegyeskedtek. A' pártfogás és részvét határozándja el Literaturai lapjainknak több részről kivánt szaporitását.

Mind azok, kik Intézetünket elősegítni szándékoznak, szíveskedjenek rendeléseiket az illető postahivataloknál Junius' 20ig megtenni, hogy minden előkészületeket megtehessünk, mivel előfizetőink' számát túlhaladó példányokat semmi esetre sem nyomtattatunk. Hisszük azonban, hogy felső Magyarországnak ezen egyetlen rendes lapját, vagy azért is, hogy a' hazai nyelv itt is mélyebb gyökeret hajtson, sükeresen elősegéllendi a' nemzet.

Költ Kassán, Május 12én 1836.

a' Szemlélő 's Literaturai lapok'
szerkesztősége.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

21dik Szám. Péntek, Majus' 20án 1836.

Harag és párt nélkül.

Angelo, Tyran de Padoue. Drame en 3 journées.

Nem egy hamar talált a' jelenkornak valamelly színműve annyi bámulóra mint Hugo Victornak a' fennidézett czímű darabja, 's ámbár egy névtelen Recensens ezen munkáról már ítéletét kimondotta, nem tartom még is feleslegesnek a' magyar közönséggel a' „Morgenblatt" nevü külföldi folyóiráshoz mellékelt Literaturai lapokba igtatott Recensiót szóról szóra itten közölni.

Ezen darabhoz készült előszó, annak rosz hírt szerezhetne. A' költő benne azon látpontot említi, mellyről munkáját megitéltetni kivánja, 's mi méltányosnak tartjuk, hogy megbirálása' alkalmával az irótól kiszabott[ösvényt kövessük. — Meglátjuk hova vezeténd.

Hugo ur az említett előbeszédben a' többek között ezt mondja:

„Mettre en précence, dans une action, tout résultante du coeur, la femme de société, la femme hors de la société. — — Defendre l'une contre le despotisme, l'autre conte le mépris. — Enseigner à quelles épreuves résiste la vertu de l'une, á quelles larmes se lave la souillure de l'autre. Faire vaincre dans ces deux ames choisies les ressentimens de la femme par piété de la fille, l'amour d'un amant par l'amour d'une mére, la haine par le dévouement, la passion par le devoir. — En regard de ces deux femmes posser deux hommes, le mari et lámant, le souverain et le proserit. — — Enfin au dessus d'eux poser comme un lien, comme un Symbole, comme un intercesseur, comme un conseiller, le dieu mort sur la croix. Clouer tout cette Souffrance humaine au revers du crucifix."*)

A' darab Paduában adatik 1549 körül. — Az első jelenet diszesen kivilágitott kertet mutat, hol la Tisbe egy színésznő a' paduai nemességnek ünnepet rendel. Karján jelen meg a' Podesta, ki a' velenczei köztársasággal határtalan hatalommal van felruházva a' meghódított város felett. A' rettentésig féltékenykedvén a' szinmüvészné iránt, ki őt nem szeszereti, gyötri azt, hogy egy beszélgetésnek foglalatját, mellyet épen most tartott, sbirrei egyikével megtudja. Most hallja tehát, hogy la Tisbe mint gyermek anyjával utszai dallosnéval Bresciában csatangolt, hol ez olly szerencsétlen vala, egy Senator bosszonkodását magára vonni. Halálra itélve, egy gyermeknek, a' Senator leányának kérelmire megszabadittatik, mire a' háladatos anya a' gyermeknek egy feszületet, mellyre Tisbe' név volt vésve, ad emlékül. Az anyja rég meghalt; de a' leánya most gazdagságban és bőségben tudosításokat keres a' megszabaditónéról, hahogy lehetséges hálás legyen iránta. Ez ama beszélgetés' foglalatja. — Alig távoztak el, tehát Tisbe valódi kedvese, Rodolfo, jelen meg, ki azonban őt nem szereti, 's a' ki a' mint mi Homodeitől a' darabnak sorsától, megtudjuk, olly családból ered, melly Velenczéből számüzetett volt. Ő maga ez előtt 7 évvel egy szépségtől megbájoltatott, ki érzetét szinte megosztotta. A' sors elszakasztá őket 's most Rodolpho „a' gyönyörök és elszóródások, balgatagság' és v é t e k' örvényjébe vetette magát." De hasztalan, választottja iránti szerelme, kit név szerint nem ismert, mind ebben felmaradt. Végre miután akaratja ellen Tisbet ezen szerelemmel szivében, Paduába követte, hajdani kedvese maga [illegible] teti fel őt, hetenkint három Rendezvoust enged neki, mindig neve hallgatásával, és hirtelen ismét elmarad. „Akarod látni?" igy végzi Homodei kevésé hosszas beszédjét. A' feleletet kiki gondolhatja magának, a' kinek imádása, a' gyönyör' és elszóródás', balgatagság, és vétek' örvényében hü maradt magához. Homodei ajánlja magát, hogy éjfélkor hozzá vezeténdi, 's Rodolfo eltünik. Most ismét la Tisbe lép fel; ennek féltékenységét is felingerli Homodei, 's megigéri, hogy az éjjel kedvese hüségtelenségéről saját szemeivel meggyözheténdi magát, ha a' Podestatól magának egy kulcsot adatna át, mellyet ez Bijou gyanánt visel nyakán. Ez megtörténik, és igy végződik la prémière journée.

La deuxieme bennünket Catharina' hálószobájába vezet. Homodei Rodolfot ide a' falon keresztül vezeti 's eltünik. Nem sokára megjelen Catharina a' Podesta' nője, mert ez nem más, 's kellemesen érzi magát a' kedves jelenléte által meglepetve. De az öröm nem tart sokáig. Tisbe a' Bijou kulcs segedelmével szinte a' falon jön keresztül. Alig van Rodolfonak ideje a' szomszéd szobába menekedni; hanem mint egy másod Josef, maga után hagyja köpönyegét. Tisbe megismeri ezt, zajt csinál, felkölti a' Podestát, — de a' midőn ez belép, 's Tisbe mindent elárúlni szándékozik, Catharina' feszülete ötlik szemébe. Saját neve van reá vésve, Catharina, Tisbe anyjának megszabaditója. Haragja hirtelen nemeslelkűségé változik, a' Podestával elhiteti, hogy egyedül azért sietett ide, hogy nőjét,

*) Jelenesitni, egy cselekvényben a' szívnek minden jeleneteit, a' társaságban, és kivüle élő asszonyt. — — Oltalmazni egyikét önkény, másikát megvettetés ellen. Megmutatni azt, millyen kisértésnek tud ellenálni az egyiknek erénye, 's minő könnyekben mosdik a' másiknak szennye. Győzelmet vivatni e' két választott lélekben magzati érzelem által az asszonyi bosszúvágyon; 's az anya iránti szeretettel, a' szeretőnek szerelmén; elszánással gyülölségen, szenvedélyen a' kötelesség által. — Szemközt e' két hölgyel állitni két férfiút, férjet és szeretőt, a' fejedelmi hatalmút 's a' szamüzöttet. — — Elvégre ezeknek felibe mintegy kapcsolékúl, mintegy közbenjárót, mintegy tanácsadót emelni, a' keresztfán megholt Istent. — Egybefüzni mind ezen emberi szenvedést a' keresztnek hátlapjával.

egy ellene szőtt gyilkos tervről tudósitsa. A' Podesta hálásan nyujtja neki kezét, hogy haza kisérje, Catharina a' kedvest a' falon keresztül bocsátja 's alunni megy.

Hanem a' troisieme journée-ban a' zsarnok egy levél által, mellyet a' meggyilkolt Homodei zsebében találtak, nője czinkjeire akadt, 's bosszút tökélt el. A' tuskó 's bárd készen vannak, de mint ezt nem lehet la Tisbe nélkül teljesíteni, ki még a' szerető mellett úgy látszik Angelonak egyszersmind titkos tanácsossa 's udvarmestere. Ez a' bárdot nem javalja, 's mérget kinál, hanem e' helyett álomitalt nyujt, a' mire a' szinholt, a' női factotum felügyelése alatt, sirboltba takarítatik. Most Rodolfo dühössen jelen meg, 's bőszülten támadja meg la Tisbet, 's a' gyilkoságot szemére veti. Tisbe egy szóval megmenthetné magát a' gyanútól, a' vagy ha Catharinát álmából felkölti; hanem ő szintúgy van, mint Piccolomini Max! „Ugy latszik, meghalni kiván." 'S valóban Rodolfot több izben udvariasan kéri, ölné meg őt; jó szó, fülre talál! Rodolfo kérelmek által rá biratja magát, 's agyonszúrja őt. Erre felébred Catharina, la Tisbe haldokolva kéri őt, hogy a' készen álló lovakat használják — férfi ruhákat ajánl neki, megáldja — meghal és a' darabnak vége.

A' Hugo név kezeskedik ugyan arról, hogy a' szinmü, mind azon lelkesedéssel, hévvel 's nyelvhatalommal van irva, mellyek a' szerzőt híresé tették. Hanem épen ezen híres név komolyabb kritikára szóllit. Ha más szerző irja, ha a' Boulevard — theátromban adják, csak az egyes dicséretes helyeket emlitenők, minőket a' darabtól nem lehet megtagadni, 's minden gyengeségeit, mint az uj iskola tünékeny termesztményének elhallgatnók. Hanem Hugo Victor, némelly tekintetben teremtője, 's jelenlegesen feje ezen iskolának, 's igy ideje, hogy azon ösvényt, mellyre [illegible] lelvigyünk.

A' szerző, munkáját úgy adja elönkbe, mint olly cselekvést, melly egészen a' szívből ered. Mi ezt nem találjuk. A' cselekvés itt a' falból jő, de nem a' szivből. Ennek bizonyitványja abban van, hogy a' szerző hamarébb el lehetne személyzete' szíve, mint a' régi fal nélkül. — Hogyan lehet drámát illy nyomorult segédszerrel játszani?

Az illy futkározás és szaladgálás titkos nyílásokon a' falban, az illy bújkálás és ugrálás az enyvezett egérlyukakba 's belőlök ki, a' legjobb hajlandóságút is vigjáték és bohózat szeszélyjébe helyezi. Ismeretlen léptek az éji alvóra tehetnek ugy, mint az álomból felserkenőre iszonyatos benyomást, de nem történik ez velünk, kik ennek az okát tudjuk és minő okát? Nem, az iszonyat helyébe undorodás lép, ollyan, mintha észrevettük volna, hogy ezen rettentő lépések patkányoktól származnak; hanem undorodást okozni soha sem lehetett a' költő czélja; söt itt még iszonyatot sem, mert minden meglepés elraboltatik már, minthogy Angelo, mindjárt az első jelenetben borzalommal és remegéssel érinti az épitészetnek azon titkos remekeit. Tehát csupán a' zsarnokságnak, melly őt a' zsarnokot, bilyegezi, lényét akarta jegyzeni? Hanem elég furcsán, ő maga hordja nyakában azon titokhoz vezető kulcsot; ő is sétálgat éjjelenkint, 's különös, hogyan lehet olly titoktól félni, mellyet az ember maga is ismer. Még megmagyarázhatlanabb, hogy ő olly előlátó zsarnok, azon zárokat meg nem változtatta, mellyekhez a' kulcsot elajándékozta, ez olly tanács, mellyet minden házmester fogott volna neki adni. De mire szükséges ez az egész kulcsjáték, azt meg nem foghatjuk, minthogy Homodei különféle zárnyitókat birt, 's la Tisbet ugyan azon uton vezethette volna be, mellyen Rodolfot.

Az igaz, hogy akkor zavarba jött volna, Angelonak ezen nevezetes Tyrannak az utat, mellyen nőjéhez szompolygott, megmutatni, tehát egyedül ezen ok szolgál alkalmat a' Bijou kulcsali játékra, csupán ezen okból kell neki is a' fal' titkába beavatva lenni, 's igy önmagát meghazutolni, midőn az ijedelmekről szól. Illy üres külsőség, melly egy drámának fő emelcsője, nevetésre fakaszt. A' vigjátékban ezt, a' legnagyobb sükerrel lehet alkalmazni, 's a' „veszedelmes szomszédságban" nem téveszti el czélját, mellynek emlékezete akartalanúl tűnik fel az olvasó lelkében.

A' második feladat, mellyet a' költész magának kitüzött, vala: „la femme dans la société é la femme hors de la société *) — ellenzetben. — Ki az a' két asszony? Catharina 's la Tisbe, a' Podesta nője 's a' szinészné, a' nő a' fejdelmi palástban, 's az ki az utszai énekesnétől származik. Jol vagyon," de miként vannak ezen asszonyok egymás ellenébe állitva? — A' femme dans la société, a' podestanak nőjét, viszszavonúlva, egyedül, egy fogolyhoz hasonlag, szobáiban őrizet alatt látjuk, a' mig la Tisbe a' femme hors de la société, olly szerepet játszik, melly őt femme de haute société **) teszi. Ó a' velenczei primicius' barátnéja, ki őt drága narkotikus és mérges folyadékokból álló ajándékokkal halmozza el [illegible] magas nemességnek bálványja, 's egy Senator sem átalja, mulatságait jelenlétével diszesiteni; ha ez a' társaság kivűli asszony, úgy állása nem az igazi. A' személyek állása pedig a' drámában egy a' födolgok közül, minthogy belőle származnak a' helyheztetések, 's ha ama igaztalan, csodálkozni lehetne, ha ez maga igaz volna.

Défendre l'une de ces deux femmes contre le despotisme, l'autre contre mépris ***) a' harmadik része azon feladatnak, mellyet a' költész maga magának tőn. De valjon feloldotta e? — Mi által oltalmaztatik a' Podesta hütvése a' despotismus vagy is önkény ellen? Az által, hogy neki bárd, és méreg között válosztást engednek? vagy az által, hogy kényszerítik méreg helyett álomitalt inni? — Mire lehet ugyan itt ezt a' szót: défendre, alkalmazni? — 'S a' feladat második részéből a' megvettetés iránti oltalmazásról egy szó sem fordúl elő az egész darabban, de nem is fordúlhatott, minthogy la Tisbe elleni megvetésről szó sem volt, hanem folyton bámúlásról és szerelemről van a' szó. — Miért olly rossz ellen vívni, a' melly nem létez.

A' negyedik feladat á quelles épreuves resiste la vertu de l'une, a' quelles larmes se lave la souillure de l'autre †)

*) Rajzolni a' társaságban és kivüle élő asszonyt.

**) Magas társaságbeli asszonyá.

***) Oltalmazni egyikét önkény, másikát megvettetés ellen.

†) Milly kisértésnek tud ellenálni az egyiknek erénye, minő könnyekben mosdik a' másiknak szennye.

szigorúbb megvisgálásnál hihetőleg meg nem áll. — Micsoda kisértésnek ál ellen Catharina erénye? — Két kisértés vagyon, egy a' mellyet szemeinkel látunk, 's a' másik a' mellyről csak beszélnek. A' mi az utóbbit illeti ez kétértelmü. Ő egy ifjat szeret, számos Rendezvoust ad neki, hirtelen el marad, és másnak adja kezét. Ha a' szerelem erény, tehát nem marad ezen erény mellett példás hűséggel. Azonban kényszerítés soktól felment. Hanem férjhez menete után újra elkezdi azon Rendezvousokat, 's a' kedvest gyakran látja egy régi kastély melletti kunyhóban. „Itt, Homodeiként tout a' la fois fidéle à son amour et à son honeur, à son amant et à son honeur" maradt. *) Mi mind ebből az ellenkezőt találjuk. Ő tout à la fois infidéle a' son amour, et à son honneur, à son amant et a' son mali — infidéle à son amour et à son amant**) midőn másnak adta kezét; infidéle à son honneur et à son mari ***). Miután a' házasság megtökéllésé után mással tanyázott egy régi kastélynak omladványjai alatt. — Ha még is az esemény vezette volna őket egymáshoz — ki tehet az esemény ellen, nem! egy vén asszony leselkedik utána a' hidon, 's a' romok alá vezeti őt, hol a' kedves, már vár reá.

Valjon felmenti e' a' szép férjkeménység? Az istenért nem! különben nem volna többé valódi hitszegés! mivel a' férfiak szolgálják erre az első okot; de ez fel nem ment: Nem! minden szenvedésnek daczára nem kellett szöknie, maradnia kell, 's hűség áldozatúl elesnie, vagy legalabb a' ragadóval nem kell futnia, hanem épen erre mutat különös kedvet a' harmadik felvonásnak hetedik jelenetében. Vallás, becsület és erkölcsiség kárhoztatják szökését. De mi nem akarunk olly szigorúk lenni; egy férj, ki nagylelkűleg választást enged pallos és méreg között — már csak behunyhatja egy szemét, ha nője pokolba megy, — hanem — a' költész ne állítsa fel példányul a' quelles épreuves resiste la vertu †), különben szárazon felelünk: à aucune ††)!

Ötödszer: A' quelles larmes se lave la souillure de l'autre †††). Mi mind ebből ismét semmit sem látunk. Senki sem vádolja Tisbet rossz életmódról, csak egyedül maga magát. Rodolfo a' nélkül hogy szeretné őt, mondja: Vous mériteriez l'amour d'un ange (°). Ő maga hallgasson gyalázatjáról és senki sem fog reá gondolni. Mindenki olly erényes színésznének fogja tartani, mint a' millyen valaha élt; hanem minden tévedetit el kell beszéltetnünk, és olly asszony, ki szükség nélkül hirdeti gyalázatját, nem kevésbé kelletlen, mint a' rényt színlő, 's mi végre gyonja ő mind ezt? Töredelmességből, hogy szennyét könnyekkel lemossa? — Oh nem! Ő vétkezni akár, ő Rodolfot elcsábítani akarja; őt csak az bosszontja, hogy a' vétek által már megtompult, hogy az elmultat nem teheti meg nem történté, hogy Rodolfoval kipótolhassa.

(Vége következik.)

*) Hiv midig szerelméhez, 's becsületéhez, 's szeretőjéhez 's férjéhez. —

**) Ő szerelme 's becsülete, szeretője 's férje iránt hivtelen leve, szerelme 's szeretője iránt hivtelen. —

***) Hivtelen becsülete 's férje iránt.

†) Minő kisértésnek tud ellen állni az egyiknek erénye.

††) Semminek!

†††) Minő könnyekben mosdik a' másiknak szennye.

(°) Kegyed egy angyal szerelmét megérdemelné.

Méltányló válasz.

A' literaturai lapok 19-ik számában Cs. Ormós László aláirással költ „figyelmeztetés és protestatio"-ra kötelességemnek érzem nyilvánosítni, hogy én az emlék szó megtámadóját nem csak nem ismerem, de ismerni nem is ohajtom; 's hogy midőn ugyan a' literaturai lapok 15-ik számában a' fonák elvü 's a' nyelvképződés szabályaiban járatlan szócsavarót kellő szigorusággal megrovtam: senki másra nem irányoztam, 's téblygás nélkül nem is irányozhattam, mint épen azon Ormósra, ki világosító fényét (!!) — hogy saját szavaival éljek — „méltókra és méltatlanokra egyenlőképen hinti magasságából" (!!!)

Hogy én őt emlékduló iratárul a' Philoxenos, Lünkeüsz, Oedipüsz 's a' t. 's a' t. képtelen megrombolások szerzőjével ugyanazon személynek lenni nem tudhatám 's körmeirül az orozlánt, vagy helyesebben tollárul a' madarat meg nem ismerhetém: az uem az én vigyázatlanságomnak, hanem azon körülménynek tulajdonitható, mi szerint csupán körmeinél vagy tollainál fogva igen nehéz az állatot megismerni, ugyannyira, hogy kisértetbe jöhet az ember orozlán-körömnek tartani azt, a' mi csak madár-füles bagolyé. — Botlani: emberi gyarlóság.

Szabad ennélfogva reménylenem, hogy az általam ismeretlenül is méltányloan tisztelt Cs. Ormós László ur, engem, a' reá irányzásnak minden gyanujától fölmentend, 's a' fáklyavilágnál használt ezen kifejezést „másod-rendü Ormós", minden ott (mint sejtém az illető személyre nézve sikeretlenül) elmondottakkal egyetemben, Ormós Józsefre vonatkozóknak elismerendi. Többnyire pedig szives köszönetemet jelentem az ellenmondó urnak, hogy azon emlékduló Ormós ki-létének tudására juttatott. Igy legalább röviden válaszolhatok a' világosító de még is mindegyre vakoskodónak; a' „fáklyavilág" előszakaszának viszonti átolvasására utasítván őt.

Az olvasó közönség iránti figyelmem és tiszteletem indít azonban a' „világositás"-ban foglalt, 's talán némelyki előtt nyomossággal birni látszó főbb ellenvetésekre czáfolólag megjegyeznem azt, hogy semmiféle nyelvben, 's igy nyelvünkben sem nyert mindig szellemi kifejezést a' szellemiség, mint ezt p. o. a' fölfogni, átlátni, nyomozni 's több számtalan működést jelentő szavaink bizonyítják, 's hogy névszóbul, az igék, nem csupán kezik, kozik, hanem ezik, ozik ragasztékkal is képeztethetvén, az emlék-bül szintolly helyesen lett emlék-ezik, mint p. o. a' szándék-bul szándék-ozik.

Igfi.

FIGYELMEZTETES.

Legyőzvén mind azon akadályokat, mellyek minden kezdetnél, de különösen literaturai vállalatoknál minden nyomon a' legszentebb, legfáradhatlanabb törekvésnek ellenszegűlnek, vagyon szerencsénk jelenteni, hogy másod fél évi pályáját is megkezdi a'

SZEMLÉLŐ

Tudományok', Literatura', Müvészet' és társas élet' körében

a' hozzá csatolt **Literaturai lapokkal** együtt, ugyan az áron, mint eddig, postán 4, helyben 3 p. forint félévi előfizetési dij mellett.

Werfer Károly urnak, helybeli könyvnyomó 's kőmetsző Intézet tulajdonosának megelőző szívessége veté meg leginkább ezen lapok' alapját, mellyeket a' közönség szíves részvéttel fogadván, az alólirtt szerkesztőséget további haladásra buzditá, 's részéről minden fel nem számolható akadályok mellett is, mindent el fog követni, a' mi lapjainak becsét, érdekét 's tömöttségét emelheti 's díszesítheti.

Nem czélunk itt magasztalmakkal élni, de a' tárgyaknak, mellyek felfogadtattak, irányzatja eléggé mutathatja, milly [illegible] tüztünk ki, mellyet ha literaturánk' szűk 's kü[illegible] határok közé szoritott megyéjében megközelíthettünk, tisztünknek megfeleltünk. Mind e' mellett nem akarjuk elpalástolni, hogy történtek némelly tévedések, mellyeket leginkább nem sejtett zavarodások okoztak; de ezek nyomtatási botlások lévén, olly lábra állitottuk ügyünket, hogy jövendőben el fognak kerültetni.

Hogy Szemlélőnkben itt ott némi nemű jó mag elhintetett, bizonyítják hazánknak minden lapjai, mellyek belőle czikkelyeket felvenni kegyeskedtek. A' pártfogás és részvét határozándja el Literaturai lapjainknak több részről kivánt szaporitását.

Mind azok, kik Intézetünket elősegítni szándékoznak, szíveskedjenek rendeléseiket az illető postahivataloknál Junius' 20ig megtenni, hogy minden előkészületeket megtehessünk, mivel előfizetőink' számát túlhaladó példányokat semmi esetre sem nyomtattatunk. Hisszük azonban, hogy felső Magyarországnak ezen egyetlen rendes lapját, vagy azért is, hogy a' hazai nyelv itt is mélyebb gyökeret hajtson, sükeresen elősegéllendi a' nemzet.

Költ Kassán, Május 12én 1836.

a' Szemlélő 's Literaturai lapok'
szerkesztősége.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

22dik Szám. *Péntek, Majus' 27én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Angelo, Tyran de Padoue. Drame en 3 journées.

(V é g e.)

Ez minden asszonyok' remeke. De ő Rodolfonak nem kell; ő ezt megtudja 's vágytársnéját pallos alá akarja vezetni. Ekkor anyjának megszabaditónéját ismeri meg benne 's megbocsát. Ez jó, ez szép, — lehet valaki kicsapongó, még is jó leány, 's nagy művészné, — ezt mindennap látjuk. De itt meg is kellene állapodni. Nem! Ő arra tör, hogy őt megöljék. Miért? Áldozathalál e? Kiért és szükségesképen hal e meg, 's más helyett? Nem! nem lehetett e neki velek szökni? Vagy nem mehet e mint maitresse absolue du Tyran de Padoue*) nyugottan haza? Miért hal meg? — Életunásból, undorodásból, irigységből, hogy kedvesét másnak karjai között látja. Ez felesleges halál; 's felesleges halál a' drámában nem szabad. A' halálnak, vagy bűntetésnek, vagy engesztelésnek kell lenni; 's itt egy sem a' kettő közül.

Hatodszor: Faire vainere (dans Tisbe) les ressentimens de la femme par la piété de la folle; l' amour de un amant, par l' amour de une mère.**)

Ő bosszúját anyja emlékének feláldozza; igen, de minő bosszú ez? Min alapúl? Tudja, hogy Catharina vágytársnéja? látta nála Rodolfot? — Mind ebből semmi sincs. Ő egy asszonyt halálos rettegésben lát, a' mellybe őt taszította, 's a' csapásejtés közben, benne anyjának szabaditónéját ismeri meg, 's tartóztatja magát. Vagy talán most sem kellett volna megszünnie?

L' amour d' un amant meggyőzetik e par l' amour d' une mére?***) — Hol? — Lemond e? Semmiképen sem. Ő magát megvetve 's Catharinát szeretve látja, 's ő egy bonne mine au mauvais jeu****) tesz, az anya egészen kimarad a' szövetből, 's ha Catharina három anyát mentett volna meg, még is elszakasztaná tőle a' kedvest, ha lehetne. Hanem lehetetlen; elragadtatik tőle, — ő nem adja őt, 's nem adná, soha sem fogná adni; velünk legalább ezt más három journéesben sem hitetné el! — Mit akar tehát itt a' gyermekszeretet diadalma egy férfi iránti szenvedély felett? — Szavak! szavak! és semmi egyéb, mint szavak.

Hetedszer: La haine par le devouement, la passion par le devoir*) Mellyikét illeti kettőjök közül ez? — Mind a' kettejére nem illik. A' mennyiben Tisbere nem illik, azt már felebb megfejtettük, hanem Catharinára alkalmazni őrültség volna. Ő a' gyűlöléseget meg nem győzi engedékenység által, hanem a' hatalomnak veti magát alá; 's a' mint szabadságba jut és szenvedélyét kötelessége által győzeti meg, azt hihetőleg azon pillanatban mutatja, midőn szeretőjével lóra ül — hogy a' férj elől elillanjon! — Bon! —

Nyolczadszor: En regard de ces deux femmes poser deux hommes, le mari et l' amant; le souverain et le proserit.**)

„A' férj és szerető" Valóban mindenik azt teszi, a' mit helyzete megenged; a' férj pallossal és méreggel dühösködik 's a' szerető az iszonyatos jelenet alatt bujóskát játszik a' kedves oratoriumában. Micsoda ellenzetek ezek? — Ha itt illyenekről kellett volna szónak lenni, lépett volna a' szerető a' férj ellenébe; 's védelmezte a' szerelem jogait a' házasságéi ellen; itt a' költész' szelleme 's szónokságához méltó tárgyat talált volna; hanem igy könnyű volt az egyiknek dühöngni, mig a' másik elrejtve volt; 's ennek könnyű volt bujdoklani, mig a' másik dühöngött.

Még furcsább a' más két ellenzet: le souverain et le proserit. Nem az álláspont, mellyet az ember a' világban elfoglal, jó tekintetbe; hanem azon helyezet, mellyet neki ezen álláspont ád. Ugy cselekszik e itt Angelo, mint fejedelem, 's Rodolfo mint száműzött? Semmiképen sem. Amaz orgyilkos lesz, ehhez nem szükség fejdelmiség; emez egy csinos színésznével csatangol, ezt száműzötteken kivül más emberek is tehetik. Valjon véghezvisznek e olly cselekedetet; mondanak e olly szót, melly fejdelmi vagy száműzönczi álláspontjokból eredne?

Oh nem! — Ha tehát egyetlen cselekedetük sem származik polgári álláspontjukból, tehát ez puszta eseményes, 's igy az ellenzet is csupán képzeleti.

És kilenczedszer: Enfin au dessus de ces deux hommes entre ces deux femmes poser comme un lien, comme un symbole, comme un intercesseur, comme un conseiller, le dieu mort sur la croix.***)

Ez már sok; ez már valóban szentségtelenités, ez szentségtörés. Tisbe vágytársnéját tönkre akarja tenni, 's ettől tar-

*) Pádua zsarnokának határtalan ágyasa.

**) Meggyőzetni (Tisbe által) az asszonyi bosszúvágyat, a' magzati érzelemmel, a' szerető szerelmét, az anya iránti szeretettel.

***) A' szerető' szerelme az anyaszerelem által.

****) 'S arcza elmosolyodik a' gonosz játékra.

*) Gyűlöléseget elszánás, szenvedélyt kötelesség által.

**) Szemközt e' két asszonnyal, felállítni két férfiút, a' férjet és szeretőt; a' fejdelmi hatalmút és a' száműzöttet.

***) Végre e' két asszony közé állitott két férfiú felibe tenni, mintegy kapcsolékúl, mint egy symbolt, mintegy közbenjárót, mintegy tanácsadót a' keresztfán meghalt Istent.

ztatik, mivel egy feszület által, mellyre neve vagyon vésve, benne anyjának megszabaditóját ismeri. — A' feszület e, a' mi visszatartóztatja? — Valjon kapcsolék gyanánt jelen e' meg a' feszületen lévő Istenség, Symbolként e, szószóló 's tanacsadó e? — Épen nem! A' kereszt jelentősége egészen elenyészik, 's egyedül a' megszabaditott anya' emléke éled fel, de nem a' kereszt, hanem a' történetből reá vésett Tisbe név által, ha az anya megmentőnéjének harisnyakötőt, kávés ibriket, vagy háló fökötőt adott volna, Tisbe névvel jegyezve, tehát ezen tárgyaknak látása, reá ugyah azon hatással mutatkozott volna, minőt a' feszület okozott; hogyan akarta tehát a' szerző elhitetni, hogy ezen puszta külső eseményben, magasb jelentőség rejtezik; mivel a' keresztény tanitás minden sorsot megvet, 's nem is tulajdonít neki nagyobb becset annál, millyennel a' természeti világban bir, 's igy a' keresztény drámában sem számolhat magasb méltányásra.

Ennyit a' pontokról, mellyeknek felvilágositására, előbeszéde által maga a' költő szólit fel. Az anyaggali bánásról még sokat lehetne mondani, ha a' hely' szüke nem tiltaná. Itt csak nehány röpülékeny jegyzeteket a' charactervonalakról.

A' szinmű czíme: Padua zsarnoka. — A' czím magában ugyan nem léteges a' drámánál. Hanem ha az iró olly elhatározottan mutat reá, tehát szabad nekünk is következéseket húzni a' czímből. A' legcsekélyebb, mellyre bennünket a' fennidézett eleve elkészithetne, az, hogy zsarnokot várjunk.

De Angelo legfelebb négy fala között zsarnok, 's igy az irónak házi zsarnoknak kellett volna őt nevezni. Egy olly férfi, ki élet és halál felett határtalan hatalommal felruházva nem tesz egyebet, mint nyöszörög és panaszkodik, 's éjjel nappal sejtelmekben 's álmokban az inquisitio Sbirreitől reszket, — ez azon esetben, ha valóban megérdemli a' zsarnok nevét, legalább az inség és szánakozás' zsarnoka,

Egy művészné, ki fényjei özönében folyvást álláspotja' alacsonyságát rajzolgatja, egy bolond; 's ha ez a' művészné, ki egy évtized óta, az éldelet' 's vétek' minden kelyheit kihörpölte, most hirtelenében elkorosodva elvesztett ártatlanságáról panaszlong, ez halálra nevettető.

Rodolfo ezen remek példája egy szerelőnek, szerelme emlékezetével eltelve „a' gyönyör és elszóródások, a' balgatagság és vétek' örvényébe" dönti magát. Ez derék egy szerelem. Folyton Rendezvousokat tart kedvesével, és nevét meg nem tudja. — Rodolfo, ki szerelméért olly nyaktörő vállalatokrai készséget tulajdonit, az igazi, a' ki discretioval viseltessék. 'S minek a' discretio? De képzelhető e, hogy egy erényes lyánka a' szenvedélytól annyira elragadtassék, hogy kedvesének egy agg nőnél összejövetelt engedvén, ez előtt nevét elhallgassa. „Miért ne legyen a' világ kandiszekrény? (Guckkasten) miért ne legyek én őrült, 's mind azt miért ne hidjem?" mond Raupach ur egy hason alkalommal valamelly vigjátékban; 's valóban az illy hitel őrültséggel határos. De minthogy az egész cselekvény elő nem fordúlhatna, mivel Rodolfonak tartózkodni kellene, szinésznő után futni, ha kedvesét Paduaban herczegnéként tudná, tehát nekünk sajátít a' költő olly discretiót, mellyet senki mástól nem várnánk, és Signor Rudolfo az ő plaisirs, distractions, folies és vices-vel*) legkevésbé.

Catharina a' legmindennapibb szerepet játsza. Ő egyedül azon sark, melly körül a' falbani titkos ajtó fordúl; ha ez az ajtó nem fordulna, senki sem venné őt észre. Annak szerelme meg nem indit hát bennünket, ki máshoz megy férjhez, hűsége nem indithat meg, mert kedvesét vén asszonyokkal keresteti fel; megszabadúlása meg nem indithat, valamint veszte sem inditana meg; ő egy csekély jelentőségtelen személy, 's legfelebb azon csodálkozhatunk, hogy olly zajnak közép pontja.

Homodei nevezetes gonosztévő, de megbüntetése még nevezetesb. Egy gonosztévő sötétben müvelheti alávalóságait; mivel a' gonoszság kerüli á' napvilágot. Hanem az igazságnak fényes napnál itélni kell, különben gyilkol.

A' költészi igazságot azonban olly módon gyakorolni mint itt, egészen uj, uj hogy egy iró uti gyilkos lész, azért hogy egy gonosztévőt megbüntessen. Homodei orúl végeztetik ki, 's nem itéltetett el, következőleg ezen pör' oklevelei nincsenek befejezve, a' gonosztévő nincs megbüntetve; cselesen irtatott ki a' világból, 's helyébe a' gyilkos Rodolfo lépett, ugy hogy a' helyett, hogy a' szinmű egy gonosztévőtől megtisztulna, a' költő bennünket kettővel lep meg.

A' mi a' nyelvészetet illeti, Hugo ur' mesterisége a' dictio tekintetében sokkal ismeretesb, mintsem magasztalásunkra lenne szüksége; hanem itt is uj utáni törekvés mutatkozik à tout prix. Ezen uj utáni törekvés gyakran a' legfurcsább fordulatokat okozza, 's nem átalja gyakran az aljasig lehágni. Nyilatkozatok a' szerelem tekintetében, mint: Il n' aura rien de moi, a'vagy: vous savez que je ne vous ai jamais rièn accordé"**) 's több ehhez hasonlók, à du pays latin Grisettesek' nevét viselik magukon, és sem a' magosb dráma styljébe, sem egy derék asszony' szájába nem illenek.

A' Trahisseur szó Traitre***) helyett, épen nem franczia. Dumas Sándor 1830 teremtette 's Frederic Lemaitre az Odeon szinpadon elősszer ejtette ki Napoleon' characterében. Csak a' szószármaztatás' egybefüggése 's az előadó' orrfintorgatásából leve értelmes, de még sem kerülhettük el, hogy egy szomszédunkat meg ne kérdezzük, que ce que c' est que: Trahisseur? De ez nyugottan felelt: c' est romantique, monsieur!"****)

Nem is átalja Hugo ur ezen darabban pártvéleményeknek való hizelgés által, tapsot vadászni, magának a' költészi igazságnak kárával. Angelo Padua zsarnoka Tisbenek leirja az inquisitiotóli félelmét; erre Tisbe igy szól: „Te félsz? Te, határozatlan ur 's parancsnok, ki maga az egész világba félelmet gerjesztesz? — Mire Angelo példabeszédkép felel: „premier

*) Az ő gyönyőreivel, időtöltésével, balgatagságai 's vétkeivel.

**) Semmit sem fog birni tőlem, vagy: tudja hogy kegyednek soha sem teljesülni nem hagytam vágyját.

***) Trahisseur (áruló) Traître helyett.

****) Mit jelent ez a' Trahisseur! — Ez uram regényes!

raison pour tremble.“ *) — Itt haljuk a' tapsot szinte mintha jelen volnánk, hanem meg nem érdemlett, mivel igaztalanság vívja ki. Angelo hazudik Tisbenek, magának és a' tapsolóknak; nem azért, mivel az egész világ reszket előtte; ő a' tizes tanácstól reszket, 's minél inkább reszketnek alárendeltjei tőle: annál kevésbé kell neki ama magasb hatalomtól reszketni. Következőleg ezen nyilatkozat igaztalanság, 's azt hisszük, csak igazságosak vagyunk és nem kemények, ha színi fogásnak nevezzük, mellynek egyetlen czélja a' kéztaps.

Minden mondotta felvévén, egy, általunk több évek előtt nyilatkoztatott véleményt erősít meg, hogy a' magas tehetségű költész, az őt illető koronát nem találhatándja a' drámai pályán. Ő a' Roman körében, kimondhatlan sokat nyujt, 's lyrai költeményei az ujabb franczia literatura legjelesb termékeihez tartoznak; a' dráma utján, mindenkor a' régi oskola szabályainak konok elkerülése által is járatlan helyekre fog tévedni, hol maga magát könnyen elveszthetné, 's végre talán — a' közönséget is.

Zsebkönyvtár. Magyar irók' remekei. Két kötet, Anthologia csokonai Vitéz Mihály' munkáiból. Kassán, nyomtatta Werfer Károly. 1836.

Minden fagy és hidegség mellett, mellyel literaturánk' gyümölcsei iránt a' nagy magyarosodási 's nemzetesedési robajnál az olvasó közönség viseltetik, szerencsés korjelnek nevezhetjük ezen vállolatot, mellynek folytatásához a' kiadónak őszinte szerencsét nem kivánni lehetlen; 's hisszük a' részvét által, mellyet illy jeleménynek szükségkép gerjeszteni kell, ohajtatink nem fognak a' pium desideriumok (mellyeknek myriasszát honunkban felszámítni nem lehet) közé tartozni. Az illy munkák által legalább figyelmetessé tétetik az olvasó világ saját iróink' jelességeire, a' mi annyival kivánatosb, mennyivel kevésbé ismerkedhetünk meg a' hajdankor hasonlíthatlan herosaival, mert nem hitethetjük semmi módon el magunkkal, hogy azon mód, mellyet e' végre iskoláinkban használnak, nem mondom hogy czélszerű, de czélhoz segitő lenne.

Szerencsésnek nevezhetjük a' vállalkozó' választását, melly Vitézünkre esett, ki mindenkor Parnasszunk' jelesbjei közé fog tartozni. Mit fogott volna a' lelkes költő adni, ha életét kiméli? Arra felelni nem lehet, hanem a' ki anyira bírt a' nyelvvel mint ő, bizonyosan nagy befolyást nyert volna literaturánk' jelen állapotjára. Az előttünk fekvő Anthologia csinnal és izléssel van szerkezve, minden darab, ígyöngy, Vitéznek versezeteiből.

Az egészet csokonai Vitéz Mihálynak szabatos, rövid, de kielégitő életrajza előzi meg. Az első kötet „Lillából“ huszonkilencz dalt 's vegyes költeményeiből harminczkét versezetet foglal magában. A' második kötet a' „Békaegérharczal 's Dorottya“ vig eposszal díszeskedik, ebben Vitézünknek keményebb, finomságot 's jó fület sértő kifejezései czélirányosan meg vannak lágyítva.

A' munka tiszta velinre nyomatva, 's a' költésznek csinos kőre metszett képével ékesítve. Ára mind a' két kötetnek 1 f. 20 kr. pengő pénzben, olly csekély, hogy ez által a' munka, szűkebb jövedelmüeknek is megszerezhető.

A' mint halljuk, Vitéz Anthologiáját Faludyé köve téndi Ohajtva várjuk.

*) Fő inditó ok, miért hogy reszkessek.

Literaturai világ.

Sokan Bajza verseit méltatják a' 200 darab aranyra, 's nem jut eszökbe, hogy nem mind eredeti az, mi eredeti öltönyegben díszelg. Vannak munkák — osztályukban müvészies — mellyek' valamellyikét minden dijmegosztás nélkül megtisztelhetni a' 200 darab arannyal, csak a' visgálás párt nélkül történjék.

Somogyi László Bimbófüzérét folytatni fogja, mi alkalmasint érettebb munkálatokat foglaland magában; én részemről sok szerencsét kivánok hozzá.

Baráth.

Hrabovszky Dávid külföldi utazásai' kiadásában fáradozik.

Aschbach professzortól az Ommayadak és Almoravidák története francziára fordítatik.

Raumer levelei Angolországról, fordítóra találnak.

Makintoshnak a' moralphilosophia' [előhaladásáról] irtt munkája, felette nagy figyelmet gerjesztett.

Guizott ur' történetészi előadásait a' Collége de France ismét elkezdendi.

Hammer tanácsnok osman történeteinek fordításából Hellert által a' két első kötet már megjelent.

Az abrantesi herczegnénak legujabb munkáját „Scénes de la vie espagnole“, nem igen magasztalják a' külföldi lapok.

É R T E S Í T Ő.

Minden hiteles könyvárusoknál találtatik:

ZSEBKÖNYVTAR.
MAGYAR IRÓK' REMEKEI.

Két kötet, Anthologia csokonai Vitéz Mihály' munkáiból. Kassán, Nyomtatta Werfer Károly. 1836. Ára, tiszta velin papiroson, csinos boritékba kötve 1 fr. 20 kr. pengő pénzben.

SCHILLER FRIDRIK' VERSEI.

FORDITOTTA
SOPRONI FIDLER FERENCZ.

Nagy 8adrét. Kemény kötetben, csinos nyomtató papiroson, ára 1 fr. 24 kr. Velin 2 frt. — színes papirosra 2 fr. 12 kr. ezüstben.

Minden mívelt nemzet ismeri Schillert a' maga nyelvére fordítva is, — Schiller, a' német nemzet 's talán a' mult század' egyik legelső költőjét, 's ki nem ismeri nálunk is e' dicső nevet, a' német nemzetnek méltó büszkeségét? És épen ezen nagy költő' verseit és balladáit van szerencsénk a' mivelt magyar közönségnek benyujthatni, olly nemű és mértékű versekben, mint az eredeti. Annyi türedelmet és szorgalmat kivánó munkát, mint a' mennyit a' versek' hív forditása kiván, csak forró lelkesedés, rokon érzelem és a' tárgyak' szakadatlan szeretete vihet véghez. Részünkről, bátorkodunk előre is biztosítani az iránt a' tisztelt közönséget, hogy a' fordító ur, e' jelen versek' hív forditása által, a' nagy vállalatnak lelkesen megfelelt.

Illy nagy költő' legszebb virágait, kivántuk mint könyvárosok, a' lehetőségig csinos és hibátlan nyomtatásban 's díszes külsővel általaladni a' közönségnek.

A' FÜVÉSZET ELVEINEK VÁZOLATAI.

12ed rét. Csinos papiroson és sok kőmetszetekkel.

Minthogy e' munka sajtó alól egészen még ki nem jött, árát nem határozhatjuk meg.

Tilsch és fia
könyvárusok.

PILLANGÓ.

KÜLFÖLDI VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEK'
ZSEBKÖNYVE.

Kiadá Széplaki Erneszt. Budán 1836. Kötve 1 forint.

A' REGÉLŐ 's HONMÜVÉSZ

szépmüvészeti első magyar folyóirat' idei második félévi folyamatjára junius elejétől kezdve fogadtatik el az előfizetés. Mivel pedig a' pesti Medard-vásár, melly Május' utóhetében kezdődik, az előfizetési dij felküldésére legkedvezőbb alkalmat nyujt: tisztelettel kéretnek e' folyóirat' pártfogójai, méltóztassanak vásári alkalmak által az előfizetés' díját (6 ezüst ft.) egyenesen a' nevezett folyóirat' hivatalába (Pesten, halpiacz, 86 sz. a' Dencs ház, 2-dik emelet) utasitani.

A' KÉMLŐ

folyó évi Junius' elején indulni fog. A' végperczre halasztásból származható bajok' kikerülése végett kérettetnek minden előfizetésről gondoskodó tisztelt hazafiak, hogy előfizetőink' t. cz. neveit, az utolsó postahelyekkel, feljegyezve, a' közelebb következő medárdi pesti vásárra, 's legfelebb Junius' 20ig hozzánk beküldeni méltóztassanak.

Balla.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

23lik Szám. *Péntek, Junius' 3án* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Szellemi élet Austriában.

Hányszor hallani maiglan Németországban azon igazságtalan panaszt, hogy minden német származéku népek között a' szellemi müveltségnek legalsóbb fokán az austriaiak állanak. A' századnak nagy hatásu munkálatai valóban nem lebbentek el nyomatlanúl az austriaiak mellett. Ó meg nem szűnt német gondolkodását megtartani 's a' legforróbb sympathiát táplálni mind azon diadalért, mellyet törzsök atyafiai kivívtanak. Vigyázva 's figyelemmel tekint az nyugat felé, a' ki az europai müveltségnek keleti határán áll, 's mindent, a' mi szellemi szükségein segíthetne, szeretettel 's buzgósággal ragad meg. Ó a' szépet és jót annál gondtalanabbúl engedi magára hatni: mennél kevésbé tompítá őt el ama megcsömörlés, mellyben nevezetesen északi szomszédjai szenvednek. Az értelem Austriában saját ösvényét nyitja meg, fáradsággal, de annál dicsőbben emeli magát fel.

Austriában a' szellemi élet soha sem lépett olly működőleg 's elhatározottan elő: mint épen a' jelenkorban. Sőt II Józsefcsászár alatt sem mutatkozott az erő olly önálhatatosságban 's hatósan. Ezen nagy férfi a' hajnal fátyolát felette hirtelen lebbentette el hosszú éj után. A' nép az uj világosság' sugárai által inkább kápráztatott: mint felderítetett 's elragadtatott. Hanem többé nem volt izlete szerinti azon ének, mellyet az éjmadarak károgtak. Nagykoru lett. Halkan, hanem soha áhitat nélkül nem tépdelt a' köteléken, hogy egészen ép és egészséges szemekkel láthassa a' világot, ugy, a' mint létez, 's örvendhessen azon világosságnak, melly áldozat-tűzként lobog fel a' humanitas oltárán. Austria most a' szellemi müveltség pályáján erővel és tartozhatlanúl az ujitás felé siet. Azon gondolatok, mellyek az előtt mint árva szikrák a' papirosban bolyongtak, most eszmeköré egyesültek, melly az emberiségnek legmagasb érdekeit öleli. A' szellemi elemek' csiráji felpattantak, 's életteljes, hajtó erővel bíró fává váltak, mellynek ágai a' vis inertiae szobrának feje helyébe nőttek. De felette csalatkoznának, ha azt hinnék, hogy a' megismerés és akarásnak ezen palingenesiája, eleve elkészült törekvésben, vagy társas szövetkezetben alapúl. Mind ezen élénkebb hajtások az igaz, szép, és jó után, az austriainak kedvélyében 's természetében gyökeredzenek, mellynek szerencsés egyvelegét több évek' szerencsétlensége sem vala képes szertedúlni. Az idő szárnyának csattogása, mint tavaszlehellet lebeg a' felserkent dombos tartomány felett, 's ott bimbókat 's virányokat csal elő, hol nemes csirák szunyadoztak a' hólepel alatt. Hol a' föld rothadt és mocsáros, csupán káka 's pőféteg teremhet. Ezen ártalmas dudva az, melly a' nemes növény' növekedését akadályozza, még sok ártalmas gőzt párolog. A' felfújt torku békák' kloaxolása még gyakran felülmúlja a' csalogányok zengését. A' rosz akaratnak és sötétkedők' (Finsterling) ellenhatása, a' szellemi felszabadulásnak minden lehető akadályokat elébe tol, 's mind azokat, kik a' világosság után törekednek, a' közönségesség mocsárába iparkodik nyomni.

Sehol sem tűnik ezen ellentétel inkább szembe: mint a' szép Literatura megyéjében. Szinte, mint a' florenczíai polgárhadak, fejér és fekete párt alakúlt, mellyek között egy közép párt, sem nem fekete, sem nem fejér: hanem hamvas párt, részint indifferens, részint tanácstalan állott, szinte három kategoriára oszlanak az austriai irók. Legszembetűnőbben mutatkozik ez Bécsben, hol a' Németországhoz tartozó tartományok' szellemi élete központosúlt.

Az egyik párt a' jó ügy körül komolyan forgolódik; tudják mit akarnak, és czéljuk felé sietnek egyenesen. Ők a' humanitas eszméjétől áthatvák, 's ezt tett és szó által valósítni törekednek. Müvészi fáradalmaik tiszták és tartalék nélküliek, Embertársaik' nemesitése, a' rosznak alányomása, bár' hol és minő álarczban mutatkozzék; az értelem és müveltség' elősegéllése, a' nemzeti becsület' felserkentése 's védelme, az ő czéljaik. Mindenik közülök ereje szerint a' müvészet valódi templomát építi. — A' világosság ezen fiainak átellenében állnak a' sötétség porkolábjai, kik a' müveltség magasb eszméjinek hadat üzennek, kik az alljasság salakjában járnak, 's kiknek vég tartalékjuk a' tagadás. Ők a' jó ügy' előhaladását paralysálni iparkodnak, midőn a' literaturai pórság érzékeit csiklándozzák, ennek szétszóródási hajlandóságát, a' jó érzet' kárával, csalétket szórnak, és igy a' jobb, szép 's nagynak feltünésébeni megismeretétől gátolják. — Ama építők 's ezen aláások között állanak az indifferensek, ezek közé számíthatandók mind azok, kiknek füleinél az időnek kiáltozó követelei elzengenek, avagy: kik jobb érzetüket és ismeretüket különbféle tekintetektől elnyomatják, és sem ide sem oda nem fordulnak: hanem tanácstalanúl egy bizonytalan közép ösvényen ingadoznak. — Az épen most emlitett elemek három Prototyponban találtatnak: Grillparzer, Saphir és Castelli. Ha ezen három jeleményt Shakespear teremtményeire alkalmaznók, tehát az elsőt a' mély gondolatu, szellemes, nemeslelkű: hanem kedvélysértés által az élet-ironiáig idegzett Hamlethoz, a' másodikat az álnok, aljas érzékü Kalibánnak hímnő alakjához, az utósót a' vén gyermeknek Fallstafnak kényelmes, tányérnyaló, jó indulatu, valamennyire lőcslábu alakjához hasonlitanók. Grillparzer, mint drámaköltész, nem csupán Németországban: hanem az egész müvelt világban ismeretes. Teremtményei a' halhatatlanság bilyegét viselik homlokukon. Hibásan vélekedtek felőle, midőn „ura' hű szolgája" czímü szomorujátéka miatt servilismussal fenyiték. Kivánható, hogy utósó munkájának. „Az álom élet"

felette kedvező sikere', ezen magas tulajdonságu költőt uj közlésekre ösztönözné. Tizenhét drámai mű, részint egészen, részint majd csak nem befejezve fekszik iróasztalában. Szintolly nagy és eredeti Grillparzer mint lyrikus. Költeményjei, fájdalom! még gyüjtve meg nem jelentek.

Grillparzeren kivül Bécs még több irókat bír, kikkel méltán büszke lehet; és másokat, kik ezekkeli szellemi rokonságuknál fogva legszebb reményekkel biztatják. B. Zedlitz Kerestély Jósef, mint jeles lyrikus, epikus és szerencsés drammatikus ismeretes. Költeményjei, nevezetesen halott koszorúji (Todtenkränze) mindeneknek emlékezetében élnek. A' tömlöcz és korona czimü szomorujátékában, felséges tárgyát több lelkesüléssel 's magasb költői igazsággal fogta fel, mint Raupach, kinek Tassoja puszta díszpalota, ki a' szerencsétlen költőt az élettel megbékültetni akarta, 's őt az alacsonyság' tapodásai alá vetette. „Childe Harold" forditása mesteri. Zedlitz ugyan az aristokrati teremekben mozog, azonban a' jó ügyet és gondolkodása módját soha el nem tagadja, sőt inkább költői lelkének teljes tüzével védi azt. B. Hammer Jósef, kinek nevét ugyan azon tisztelettel nevezik Calcuttában, Teheranban és Philadelphiában: mint egész Európában, ő a' keletnek kincseit teljes fényükben és pazér bőségében nyitotta fel nekünk. Az általa megnyitott forrásokból, egy egész költő ezrede az utóvilágnak elegendő lelkesülést és képező erőt szörpölhet. Ezen férfinak literariai tehetsége képzelhetlen. Tudományjának és törekvésének folyton uj gyümölcsei jelennek meg. Itt termékenység egyedül az időnek legszigorúbb felosztása mellett lehetséges. Hammer egyszersmind a' legnemesb ember, müvészet és tudomány, igazság és jog, előtte nagyobb becsben állanak, mint az ugy nevezett világfi' díszjelei. Politikai helyzetének befolyását felette dicséretesen használja. Minden elnyomás ellen ifjonti tűzzel harczol.

Lenau Miklós és Grün Anastasius nem telepedtek le ugyan Bécsben: hanem minden esztendőben több ideig tartozkodnak ott. Mind a' ketten a' gondolatokat és szavakat terhelő bilincseket lerázták, 's minden tartozkodás nélkül átengedték magokat költői tehetségük szabad vonzalmának. Mind a' ketten az idő érdekeit nagy világi tekintetben felfogták. Grün historiai, Lenau inkább metaphysikai alapon épit. Amaz a' jelent a' multban tükrözi, a' történet eseményeiben: emez lelki életének történetét a' külvilág alakzatira ruházza. Amaz életteljes képek' ligetén, csillogó gondolatok során lassúdan az eszméhez vezet fel: ennél mindjárt kezdetben óriásilag lép fel az eszme, gondolatok és képek tüz-erekkint yonaglanak keresztül. Amaz a' jeleményhe kapja fel a' költészit, termetei vidám characterűek, derültebb színeszetűek: ennél a' költészet bensőjéből kifelé ömlik, teremtményei mélyebbek, hanem komoly természetűek, az emberi nem után sántikáló átok, az örökös meghasonlás, élénken mutatkozik. A' formára nézve mind a' kettő mester. Grün' nyelve erős 's még is hízelgő, ő reábeszéli 's meglepi az olvasót, 's oda vezérli, a' hova akarja; Lenau' nyelve egy öntésü csengő érez, a' költészi nyelv' cathegoricus parancsolója, minden szó szükséges 's maga által van feltéve. Grüntől most jelent meg épen „Schutt" (omladék) czim alatt nagyobb gyüjtemény, mellyek között különösen „Cincinnatus, öt húsvét" különös szépségüek. Lenau' „Faustja" a' mai epikai költészet' legnagyobb nemü jeleményje, befejezve van, 's napvilág elébe siet. — Bauernfeld Édnard, legujabb „polgári 's regényes" czimü vigjátéka által uj győzedelmet vivott sok ellenein. Azon könnyedség, mellyel a' társas élet' környületit 's viszonyjait felfogni 's ismét adni képes, az igazság 's bensőség, melly charactereiben nyilvánitja magát, a' humor és kedvélyes vidorság, melly minden szüleményeiben bőséggel áradoz, a' mély 's komoly belátás, mellyet közepette az elménczség 's szeszélynek játékaiban a' lelki életbe tesz, 's végre szabad, felette szép cserebeszédje, őt Németország jelesb vigjáték költőinek sorába teszik számithatandóvá. Kivánható, hogy elkényeztetett nézőségünk, azon jeleményeken is izlést találna, mellyek Bauernfeldnek magasb költői hivatását eszméi 's érzeményei' teljes gazdagságával tanusithatnák. Derék Fortunatjával bebizonyitá, mennyit lenne képes ezen osztályban nyujtani.

Raimund Ferdinand, a' lelkes szinész, pazérlójától fogva hallgat, mellyben valóban humort, komikai erőt, kedvélyt, phantasticus és szeszélyes leleményeket pazérlott a' közönségre. Szüleményei egyátaljában sajátságos színekkel birnak. Raimund a' valódi népember. A' nép' számára irni szép dolog, és Raimund erre termett. Szindarabjai Bécsben mind buzgalommal fogadtattak, hol a' nép sajátkép napról napra fogy. — Feuchtersleben Ernst, kinek költeményei rövid idő mulva Cottánál fognak megjelenni, egy a' legelzártabb költői természetek közül. Kinek szép lelkében az ember és világ, magasb értelem tükrődzenek. Költeményei a' legbensőbb életből termett következetek. Kritikai müvei is mind az alapult 's megszilárdult itélet' bilyegeit viselik a' jótévő érthetőséggel 's legfinomabb érzetekkel párositva. — Gondolkozás és törekvésre nézve a' nevezettekhez csatolják magokat Mayrhofer János, Schlechta, Kaltenbaeck Pál (az östreichische Zeitschrift für Geschichts- und Staatenkunde, és Blätter für Literatur, Kunst und Kritik, kiadója) Witthauer Fridrik (a' Wiener Zeitschrift für Wiener Literatur, Kunst und Mode, kiadója.) Pohl Ernst, Schober Ferencz, Walthen Leo, Huber Vilmos és mások. Pichler Carolina, Treitschke 's Bernand' jeles adományai, egy korábbi időszakhoz tartoznak.

Saphirt, miután egész Németország desavousirozta, az általa gyakron gyalázott 's gúnyolt Austriában, mint az elveszett fiu szivesen 's vendégszeretettel fogadtatott. Saphir, kit a' bécsiek' kandisága tetőtől talpig ismer, mindenek előtt arról gondoskodott, hogy figyelmet gerjesszen, 's divattárgyá legyen. Mivel pedig minden törekvése személyességeket tárgyaz, tehát mind az, a' mi rajta szembeszökő, kedvező vala. Saphir különössége által valóban divatba jutott, a' pórság bámészkodva nézett reá. Saphir nyilvános előadásokat tartott és álkészültségének raktárát kimeritette. Müködésének, a' mint nevezi tudományos 's birálati tekintetben, a' theátrom ujság leve színhelye, mellynek ugyan homlokára van tűzve az eredetiség, mellyet valódilag hasztalanúl keresnénk benne. Saphirnak legfényesb tehetsége puszta szójatékban mutatkozik, ezzel kimélet nélkül sujt mindent, a' pórság elménczségén kaczag, de minden jobb érzetü vérző szivvel tekinti féktelenségét. Saphir Grillparzert, a' nemes és széplelkü férfit megtámadni merte, ki hozzá képest ollyan mint a' Mont-Blanc a' vakond-túráshoz. Saphir talentumát mindig balúl használta, 's igy lelke 's szive soha sem lesz képes a' valódi müvészetet felfogni. Humorral

soha sem bírt 's lelkesülés előtte ismeretlen szó, 's szertedúlni fog ezen váz 's mind az, a' mit az idő szárnyain épitett, idővel lehulland 's elenyész. Deinhardstein (a' Wiener Jahrbücher der Literatur redactora) egyszersmind az udvari színház' aligazgatója és censor, ő több hatással teljes szindarabokat irt, mellyek nem csupán Bécsben: hanem a' külföldön is tapsal fogadtattak. Deinhardstein Saphir' barátja. Braun szellemmel és lélekkel bír: hanem meggyőződése ellen pályáját megráltoztatta, 's az óta alig vet a' musa reá kedvezőbb pillantatot. Faust czímű költeményje sem azon reménynek, mellyet felőle a' jobbak tápláltak, sem a' költészi követeleteknek meg nem felelt. Lembert és Curländer, versenygve gyárnoki módra franczia szindarabokkal árasztják el a' szinpadokat, 's ők ezen munkálatokat szabad dolgozatoknak nevezik. Lembert a' wiedeni játékszin számára szindarabokat ir, 's ezen tekintetben Birch-Pfeifer asszonyságban hatalmas versenytársra talált. Lembert 1836 év Február 1sőjétől „Telegraph" czím alatt uj folyóirást inditott meg, mellynek bilyegzetét nehezen fogja valaki meghatározni. Ebersberg a' „Zuschauer" kiadója, többnyire után-nyomásokkal tölti meg lapjait. Pitznig (Erwin) nem nagy világ, a' bécsi Parnasszon csekély világosság. Pannasch több szindarabok mellett Alboint irta. Langer unalmas. Weidman idejét túlélte, hosszas és unalmas is volna egyszersmind Saphirnak majd nagyobb, majd kissebb tehetségű, de minden esetre számos szitójit felhozni.

Castelli, magában különös tünemény a' literatura körében, a' regényes iskola, a' szabadságháború' lelkesedése, a' restauratio utáni eltompulás, a' művészetnek uj feléledése a' jelen korban, a' jelen időnek 's a' jelennek mozgalmai, mind benyomás nélkül tűntek el mellette. Ő ugyan az maradt, a' mi volt. Költészete az austriai népbilyeg' képviselője. Az elméneczséget nem lehet tőle megtagadni 's Castelli valóban vidám kedvű 's eleven elméjü népköltő, ki az élet' komolyabb oldalát is képes rózsaszínbe öltöztetni. Holtei Bécsre nézve tünékeny jelenet. Dräxler-Manfred, ugy látszik, fonák ösvényt választott, 's az idő szólltását nem hallja. Vogel saját módjában zeng, erős és ép természetessége mindig feltalálja a' népcharactert. Frankl eddig ugy látszik mutatvány művekkel lépett fel, 's szép reményekkel biztat. Gróf Majláth, nem tudni, jó költő e', vagy jó történetész; a' költők történetirónak, a' történetirók költőnek tartják. Bécsnek valamennyi literatorait felszámlálni fáradalmas lenne, említést érdemelnek azonban Schulmacher, Kuffner, Ziska, Veit, Frank, Straube 's a' t. A' most mondottakból kitetszik, hogy Austriában, de nevezetesen Bécsben, a' literaturai elemek eleven forrásban vannak, 's gyalázat volna, ha a' jó ügy' emberei a' sötétkedők felett dicsőségesen nem győzedelmeskednének. Austriának fejedelme a' legkegyesebb fejedelem, ki népének boldogulását erős kezekkel ápolandja.

Literaturai világ.

Lamartine az, a' franczia költők közül, ki legnagyobb felfuvalkodottsággal 's önhittséggel bir, 's a' legnagyobb affectalt jelességet és különczséget mutatja. Macon szomszédságában szőlőhegyek' közepette van kastélyja. Ott a' látogatók minden nap terített asztalt találnak, ambár a' tulajdonos, vendégeinek legnagyobb részét maga nem látja. Gyakran szokott lovagolni 's akkor két lovász követi, ha elmerülve 's gondolkozva üget a' vidéken. Szellemi ügyeiben olly gyönge, hogy azon csekélység — egy falevél' susogása — megzavarhatja. Tiz órakor ágyba megy, de reggel jókor szokott felkelni, 's 11ig dolgozik, az illykori zavarás és háboritás bűn. Napközben semmit sem tesz. Nyilvánlag inbeteg, 's ezen nyavalya 12 éves leányának halála által nagyobbitatott. Egy szóval: a' francziak' legvallásosb költője nem boldog.

A' párisi tudományok academiája a' Montyon jutalmak' egyikét a' f. e. Vicomte de Villeneuve-Bargemontnak itélte oda azon publicista-statistikai munkájáért, mellynek czíme: „Franczia országbani 's Europábani elszegényedés' természetéről és okairól.

Első nápolyi Johanna' történetét Giacinto Battaglia egy történeti novella' tárgyává választotta, melly a' mult évben Mailandban jelent meg. Ezen királynénak iszonyatos catastrophája valóban méltó volt, hogy kidolgoztassék. Marfuzzi, Andrásnak Johanna első férjének gyilkosát szomorjáték' tárgyává választotta. Battaglia nagyobb szerencsével dolgozá Johanna történetét novella alakban, munkája több lapokban magasztaltatik. Az előtt az „Indicatore" folyóirat' kiadója volt, 's a' mailandi Figaroban több becses értekezései nyomattak, többnyire hangászat' theoriájáról.

Vandermalen, Brüssel és vidékének abrosszát kilencz lapban szándékozik kiadni, ezek együtt véve 10,000 hüvelyknyi területet foglalnak el.

A' Dalmaták' literaturája „Milenko i Dobilla" czímű történeti románnal II részben gazdagúlt. Irója Marco Lasotti. Tárgya a' 17ik századból vétetett, különösen dicsértetik characteristikája.

Giovanni Rossini a' „Monaca di Monza 's Luisa Strozzi" irója egy uj dramai müveket adott ki, mellyek a' szinpad' próbáját kiállották. Továbbá lyrai költeményeiből is jelent meg gyüjtemény. Szindarabjai két kötetre vannak felosztva, az elsőben kötött, az utóbbiban kötetlen nyelvű munkaji vannak. Ezek között legjelesb „Torquato Tasso."

FIGYELMEZTETÉS.

Legyőzvén mind azon akadályokat, mellyek minden kezdetnél, de különösen literaturai vállalatoknál minden nyomon a' legszentebb, legfáradhatlanabb törekvésnek ellenszegűlnek, vagyon szerencsénk jelenteni, hogy másod fél évi pályáját is megkezdi a'

SZEMLÉLŐ

Tudományok', Literatura', Müvészet' és társas élet' körében

a' hozzá csatolt **Literaturai lapokkal** együtt, ugyan az áron, mint eddig, postán 4, helyben 3 p. forint félévi előfizetési dij mellett.

Werfer Károly urnak, helybeli könyvnyomó 's kőmetszö Intézet tulajdonosának megelőző szívessége veté meg leginkább ezen lapok' alapját, mellyeket a' közönség szíves részvéttel fogadván, az alólirtt szerkesztőséget további haladásra buzditá, 's részéről minden fel nem számolható akadályok mellett is, mindent el fog követni, a' mi lapjainak becsét, érdekét 's tömöttségét emelheti 's díszesítheti.

Nem czélunk itt magasztalmakkal élni, de a' tárgyaknak, mellyek felfogadtattak, irányzatja eléggé mutathatja, milly czélt tüztünk ki, mellyet ha literaturánk' szük 's különféle határok közé szorított megyéjében megközelíthettünk, tisztünknek megfeleltünk. Mind e' mellett nem akarjuk elpalástolni, hogy történtek némelly tévedések, mellyeket leginkább nem sejtett zavarodások okoztak; de ezek nyomtatási botlások lévén, olly lábra állitottuk ügyünket, hogy jövendőben el fognak kerültetni.

Hogy Szemlélőnkben itt ott némi nemű jó mag elhintetett, bizonyítják hazánknak minden lapjai, mellyek belőle czikkelyeket felvenni kegyeskedtek. A' pártfogás és részvét határozándja el Literaturai lapjainknak több részről kivánt szaporitását.

Mind azok, kik Intézetünket elősegítni szándékoznak, szíveskedjenek rendeléseiket az illető postahivataloknál Junius' 20ig megtenni, hogy minden előkészületeket megtehessünk, mivel előfizetőink' számát túlhaladó példányokat semmi esetre sem nyomtattatunk. Hisszük azonban, hogy felső Magyarországnak ezen egyetlen rendes lapját, vagy azért is, hogy a' hazai nyelv itt is mélyebb gyökeret hajtson, sükeresen elősegéllendi a' nemzet.

Költ Kassán, Május 12én 1836.

a' Szemlélő 's Literaturai lapok'
szerkesztősége.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

24dik Szám. *Péntek, Junius' 10én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Joguz, vagy: a' Honkeresők. Szinmű 5 felvonásban. Irta Vajda Péter. Pesten. Heckenast Gustávnál. 1836. 12r. 133 lap.

Literaturánknak, mellynek megyéjében az egyesek' dicséretes törekvése mellett is számos a' parlag, irányzatát 's characterét jelenleg, midőn ugy szólva még első forrásában van, elhatározni szinte olly nehéz feladat, mint azon okokat előszámlálni, miért nincs a' honi nyelven megjelenő elmeszüleményeknek az egész nemzettestre azon szerencsés hatása, mellyet, az örökre előre! 's csak előre! kiáltások mellett, mintegy igazlólag, hogy valóban előmenni 's nemzetesedni akarunk, méltán reményleni lehetne. A' ki figyelmesen tekinti, mint terjednek közönségünknél a' honi munkák, elveszti kedvét 's akaratlanúl hinnie kell, hogy ezen Bábelből, melly nálunk létez, minden academiák 's egyesületek' daczára, ki nem vergődünk. Valóban szomorú állapot, ha egy nemzetnek legszentebbje, a' nyelve arra jut, hogy folytonos ösztönözésekre 's emlékeztetésekre van szükség annak feltartására. Innét van, hogy legjelesb intézeteinknek, a' tömérdek áldozatok mellett, a' nem álmodott részvétlenség miatt, ugy szólva bölcsőjében, pénzalapja' csökkenését kelle említeni. A' részvétlenség, hidegség, nem, azon atonia, melly tompitólag járványkint elragadt a' nemzet' tagjaira, az oka, hogy alig találkozik munka, mellyre a' 3,000,000 magyarnak egy százezred része figyelmezne. Csak két iró dicsekedhetik a' jelen időkörben azon szerencsével, hogy földiei közönséges figyelemnél többre méltatták. Ez a' derék gróf Széchényi 's a' borulatlan lélekkel utazó Farkas.

Soha annyit nem vitatták a' színészet állapotját honunkban, mint jelenleg, és mind a' pesti, mind az abauji pártfogás mellett színészetünk 's a' mi ezzel természetes egybekapcsolásban van színészeink' állapotja, kétségesebb még nem volt, 's őszinte kérdem, hogy lehet épületet ott kivánni, hol alapot nem vetünk? Iskola, conservatorium, eredeti szinmüvek' hijával hogyan induljunk, hova érünk? A' fordítás-záporban elenyészik az őserő, szétolvad, vagy inkább összefolyik az eredeti szin, 's mi magunkat képtelenek leszünk magunkban feltalálni. Az academia által kiadott fordítások pótolnák a' hijányt, ha pótolnák — az eredeti müvek, mellyek szinte általa adattak ki, őszinteséggel megvallva, talán nem tartoznak minden szépségeik mellett azok közé, mellyeket olly magas dijra méltassunk. Az academia tagjainak munkájin kivül a' dráma körében megjelentek Kassán kliestinai Klestinszky László' eredeti szindarábjai, 's Vajdától Joguz, az elősszer emlitetten nincs mit bírálni, ezeket születésüknél utóérte az emberi müveknek sorsa, az enyészet. De az utóbbiról szándékunk nehány szót mondani, nem azért, mintha sükerültnek tartanók: hanem azért, mivel olly irónak tollából származik, ki mind a' mellett, hogy semmi intézet' tagjává nem méltatott, némelly jót adott a' honnak, melly jövendőre nézve alapos reménnyel biztata, ezt azonban Joguz nem erősíti.

Hidjük e azt valóban, hogy nálunk a' dráma, mielőtt létezne, enyészetre van kárhoztatva, pedig saját vétkünk, saját hanyagságunk által, hogy minden patriotismusunk mellett inkább ápoljuk az idegent, mint a' magunkét, 's mintegy szántszándékkal nem akarjuk, hogy a' mienk azon tökéletességi fokra jusson, mellyen amaz áll. Az igaz, a' dráma' hanyatlása iránti panasz minden tartományból zúg. Europa jelenleg felette kevés drámairóval díszelg, főkép ollyannal, ki szabályosan irna, 's közöttök is, kik költők, inkább arra törnek, hogy mulékony hatást szüljön munkájuk, mint sem állandó becsü lévén, az utókor előtt is tiszteletben maradjon. A' mázolók' gyilok, méreg, kötél, tűz, víz, lőporos serege gombakint szaporodik — 's vannak, kik az érdek' emelésére elégnek tartják az égdörgést 's villámczikázást. Most mindenütt próba, sehol sincs remek, vagy mesteri mű. Különben ennek az oka egy nemzetnél egy, másnál más; egyik túlmüvelt, másik a' müveltséget nevéről ismeri, meg más rest előlépni. Valjon mellyikét választhatnók? Ma a' költő 's közönség között megszünt a' viszonhatás, 's alig van költő (a' szó' szebb értelmében), ki nézőséget, és alig van nézőség, melly egy hamar ínye szerinti költőt találna.

De honét is vehetnők a' példányokat, mellyek után indulva elmelkedésünk iránt biztosulhatnánk, a' kalmár félsziget az, melly egyedül törekszik elhunyt nagyjait követni, 's a' szent müvészetet, mellynek az ápolás szintolly szükséges, mint virágnak napsugár, tiszta, fedtelen szeplőtlenségében feltartani, bámulandó nagyságával, uj teremtményeivel, arra, hogy reánk hasson, felette messze van, nehéz nyelvét még nem ismerjük annyira, hogy termékeivel elfogultság nélkül barátkozhatnánk. Francziaország' szinpadjain mindenütt galvan 's electrizáló műszerek vannak felállítva, mellyekkel az alacsony és magos pórnép' idegeit rázkódásba hozzák. A' gyöngéd franczia népek már iszonyodni nem tudnak, mert elégelvén azt, a' miket valódilag láttak, szinpadjaikat változtatták a' borzadalmas' tanyájává. A' németek nagyobbára a' franczák' majmaivá lettek, 's mi nagy részben a' németektől kölcsönözzük mutatványainkat. Várhatunk e' tehát jót? Hasznos e azon morzsányi eredetiséget eloltani, melly itt ott mutatkozik?

(Vége következik.)

Schiller Fridrik' versei. Kiadta magyarúl Soproni Fidler Ferencz. Kolozsvártt Tilsch és fia' tulajdona. 1836. 214 lap. n. 8r.

A' fordítás átaljában véve a' legnehezebb mesterségek közé tartozik, 's a' fordítónak nem csekély feláldozásába kerül; le kell vetkőznie sajat egyéniségét (individualitas) 's magát egészen 's minden tekintetben az eredeti irónak szellemi voltába helyezni, ennek gondolatjai, czélzatai 's irányzatai' folyamatját felfogni, fokonkint követni, 's a' mit ő idegen nyelven gondolt, képzelt, a' lelkezet' eltörülése vagy megsértése, az anyai nyelvnek csökkenése nélkül kell adnia. A' ki Schillernek és Göthenek, kétség kivül a' legnagyobb német költők' munkájit olvassa, annyira elragadtatik általok, hogy könnyen fordithatónak gondolja, azonban ha a' munkához kezd, akkor látja csak, mint tornyosúl egy legyőzendő baj után a' másik, akkor tapasztalja, hogy azon fordulatok és árnyalatok, mellyeket legkönnyebbeknek vélt, leginkább megkivánják erejét, leginkább kifárasztják ügyességét.

A' mi Schillernek ifjonti dolgozásait illeti, u. m. a' „Haramiák, czink és szerelem, Fiesco", majd többektől, majd kevesebbektől, most nagyobb, most kissebb szerencsével forditva léteznek nálunk, későbbi remekeit is birjuk az utánozhatlan szerencséjü fordítótól Szenyveitől, mikor látandnak azonban napvilágot, ezen csodálatos hanyagság mellett a' nemzeti literatura iránt, azt nem tudjuk, annyi azonban bizonyos, hogy azon töredékek, mellyek különbféle lapjainkban közöltettek, a' jobbak' szívében azon édes ohajtást gerjesztették, hogy minél előbb adatnának az olvasók' kezébe, 's küszöbölnék el a' szinpadról azon kontár forditmányokat, mellyeket avatatlanoktól készítve kénytelenek vagyunk hallani.

Az előttünk fekvő csinos külsejü munkának kiadása azon vállolatok közé tartozik, mellyeknek sükerülést nem kivánni lehetlen. Ha más foganatja nem volna is, hanem hogy azokkal, kik Schillerrel eredeti valójában nem barátkozhatnak, ezen nagy ember' szellemét megismertessék, már is jeles hatást teendhet.

A' jelenleg közlött költemények' száma harmincznyolcz, de többnyire ollyanok ezek, mellyek zsebkönyveinkben egy vagy más fordító által közöltettek, némellyek közülök homlokukon viselik a' gyöngeség' bilyegét, mint p. o. az egészet berekesztő gyönyörü „Kesztyü" czimü balláda, mellyet, ha jól emlékezünk, a' buzgó kiadó a' Nefelejtsből kölcsönözött 's tán nem ártott volna, ha azt nem teszi. Minden tekintetben a' legsükerültebbek közé tartozik, mellyeket Szenyvei nyujt, maga a' „harang" megérdemli a' legszebb dijt. Vannak ezen gyüjteményben olly munkák is, mellyek az eredeti' lelkéhez közelednek; ellenben nem felelnek meg azon kivánatoknak, mellyeket a' szigorúbb kritika ügyes fordítókra nézve fellállít, hol eltávoznak az eredeti költemények' mértékétől, hol mérték-ték nélkül szabadon folynak, néhol a' rímek szerencsétlenül vannak válosztva, mint p. o. a' 106ik lapon „Hero 's Leander" balládában:

Tenger isten!
Ámor isten.

Ezek azonban olly hibák, mellyeket az idő megorvosland 's kijelelése a' kiadónak jövendőben utmutatásúl szolgáljon; hisszük, hogy ezen első fellépése nem lesz utósó; szerénysége, mellyel utószavában nyilatkozik, bizonyosan elhiteténdi, hogy itéletünk nem igaztalan.

A' jelen gyüjtemény egy jeles erdélyi hölgynek, gróf Lázár Jósef hitvesének vagyon csinos versezettel ajánlva, melly ajánlásban tiszta egyszerüség és szende lágyság uralkodnak. Schiller élete, melly a' munkát megelőzi, nem vala felesleges adomány, valamint a' jegyzetek sem, bizonyos osztályú olvasók' számára.

A' munka Tilsch ur szép iparának tanúja, csinos 's tiszta nyomása pedig a' ref. Kollegium intézetének 's felügyelőjének díszére szolgál. Fogjon a' két rokon hon egyetértve kezet, ápolja az igyekezetet testvérileg, 's azon pontot, mellyet elérni olly rég ohajtunk, minden ellentorlatok' daczára elérendjük.

NÉMETORSZÁG IRÓI MUNKÁSSÁGA.

Valóban szívemelő látvány egy egész nemzetnek szellemi munkásságát rövid áttekintetben, szinte mint egy tükörben alakitva szemlélni, szívemelő jelenet látni, mint törekednek egyes erők az egész nemzettest erejének, müvelésének nevelésére, miként központosúl mind azon szellemi kisúgárzás, melly a' német birodalomnak külön tartományaiban szétoszolva kifejlődik, 's miként hordja kiki tehetségeit össze, hogy az egésznek használjon. A' német birodalmaknak szellemi haladásáról legelevenebb képet láthatunk a' lipcsei vásárokon, hol évenkint kétszer, mind azt, a' mit német elme szült, 's német toll irt, egyesülten láthatni, 's innét veszi a' világ szellemi táplálatjának legnagyobb részét. Mind a' mellett, hogy jelenleg számtalan gyárnoki munkák pezsegnek, nem lehet tagadni, hogy még is bőven vannak olly munkák, mellyek minden tekintetben megfelelnek a' század követeleinek, 's reájok van ütve az örökkévalóságnak bilyege. Különben pedig nincs azon test, vagy testület, mellyben majd nagyobb, majd kissebb mértékben a' natura peccans nem létezne, majd kissebb, majd nagyobb ártalommal az egészségre nézve.

A' német literaturának utóbbi studiumában, némelly maszlagkábitotta fők, kicsapongó irányzatot tüztek magoknak, azonban az igaz, tiszta 's fedtelen erő, mellynek mindenütt áttörnie 's egyszersmind győznie kell, itt sem szendergett, itt sem röstelgett, 's a' vele született jognál fogva, a' féktelen merénykedőket hatalmával tönkre sujtotta, megmutatván, hogy az emberi észnek csak a' józanság 's mérséklet pályáján lehet diadalmaskodnia, 's a' mi megvivhatlan 's örökké igaz ép okokkal szembe ütkozik, az már fogantatásában viseli a' halál' csiráját.

(Vége következik.)

Literaturai világ.

Zaraban, Battaranál, Dalmatia' története jelent meg Catalinich órnagytól, ezt a' legtökélyesbnek tartják mind azok között, mellyeket ezen tartományról irtak.

Gróf Mosbourg, Murat király életének nevezetességeit szándékozik kiadni hiteles forrásokból és oklevelekkel támogatva, mellyek nagyobbára ismeretlenek.

Müller Jánosnak „Helvetia' története" című munkája Glutz-Blotzheim és Hottinger folytatásaival együtt franczia nyelven fog megjelenni Monard és Vullienim által forditva, 18—20 nyolczadrétű kötetekben.

Cacciatore a' palermoi csillagásztorony' igazgatója Smyth kapitánynak azt irja, hogy a' mult év' Május hónapjában a' 17 csillagnak közelében Piazzi catalogja' 12 órában 7 vagy 8 rendű nagyságú csillagot vett észre, mellyet három nappal azután máshol látott. Ő azt hiszi, hogy ezen csillag az Uranoszon túl mozog, 's uj planeta gyanánt üdvözölhető.

Lamartino munkájinak pompás kiadása hirdettetett, 10 kötetben, Everatnál nyomatva, az iró' arczképével, 40 aczél 's 400 fa-metszvénnyel, Johannot Alfred 's Tony' rajzai szerint.

Nothomb a' belga revolutio' történeteit adja ki ismét, ezen munkának már több német forditásai vannak.

Ehrenberg, a' franczia tudományok academiájának jelenti, hogy az eviczkekről (Infusoria) szóló munkája rövid idő mulva megjelenend, 's többek között azt mondja, hogy ezen parányi állatoknál az emésztési 's nemző műszereket, gyakran az erek rendszerét, tüdőt, más részeket, sőt még fogakat és láteszközöket is szemlélhetni.

Chinában Canton városában egy uj 's pedig literariai társaság szövetkezik, Gutzlaf protestans térítő' felügyelése alatt, a' ki már régóta lakik ezen városban. Ezen társaság' fő czélja, a' mint neve mutatja, hasznos ismeretek' terjesztése a' chinai birodalomban. A' tagok munkája abban fog állani, hogy a' chinaiakkal az északi népek tudományos és müvészeti állapotjokat megismertessék. Minden tag a' hatalmában lévő eszközökkel köteles munkálni, 's azok, kik a' chinai nyelvet értik, kötelesek ugyan azon munkákat irni, mellyek azonban ki nyomtatásuk előtt az e' végre rendelt biztossággal közöltetnek. Egyátaljában az egész társaság felette ügyel hasznos ismereteket terjesztő munkák' kiadására.

Ha az 1786ik évi lipcsei vásárnak könyvsorát az 1836kival egybehasonlítjuk, tehát a' tudományos munkákra nézve ezen 50 év alatt a' következő differentiák mutatkoznak:

	1786	—	1836
I. Philosophia	79	—	29
II. a) Theologia	199	—	312
II. b) Prédikátzió 's épületes	124	—	282
III. Történettudomány	198	—	216
IV. Philologia	73	—	269
V. Jogtudomány	126	—	160
VI. Kormánytudomány	55	—	127
VII. Természettudomány	133	—	157
VIII. Phisiolog. Orvostudomány	156	—	234
IX. Geographia	117	—	117
X. Mathematica	47	—	74
XI. Hadtudomány	14	—	42
XII. a) Pädagogia	44	—	72
XII. b) Oktató munkák	64	—	297
XIII. Kereskedéstudomány	21	—	170
XIV. Gazdasági munkák	81	—	159
XV. Elegyes iratok	229	—	202
XVI. Szép literatura 's müvészet	307	—	502
Összesen	2077	—	3421

Aachenben a' folyó év' kezdetén hasznos ismereteket terjesztő társaság szövetkezett, melly 100 tagból áll; czélja a' kézi mesterségeknek tökélletesitése, olly módon, hogy az elmebeli felfedezések a' tapasztalatiakkal egyesitessenek, 's ezen az uton a' lehető tökélyesüléshez közeledjenek.

De Pradel Eugen, híres franczia hevenyészö, Cicconi olasz hevenyészőt versenyre szólítja, olly módon, hogy mindenike közülök anyanyelvén egy Tragädiát hevenyésszen. Reméllem, ugymond de Pradel, Cicconi ur nem fogja magát ezen kihivás elől elvonni, a' mint ezt 1826ban Sgricci ur tette.

Van-Diemens tartományjában most 9 folyóirat jelen meg, (Van-Diemens tartományjának népessége 40,000 fő). Uj déli Wallisban ellenben 70,000 népesség mellett csupán 7 Journal létez.

A' berlini egyetem' tanitói kara 152 főből áll.

Tudományos Jelentés.

ÁRPÁDIA

című történeti zsebkönyvemnek harmadik éve a' folyó esztendő' vége felé meg fog jelenni, annakokáért mind azon barátimat, kik iparomat eddig becses dolgozataikkal felsegélleni kegyeskedtek, ujolag szíves részvétre szólitom. Fogadják egyszersmind eddigi fáradságukért színetlen köszönetemet, 's czélom' sükeritésére szánt munkáikat méltóztassanak biztos alkalommal vagy egyenesen hozzám, vagy Werfer Károly urhoz ide Kassára a' folyó év Augustus hónapjának 20káig szállitani. Kassán Junius 7én 1836.

Kovacsóczy M.

ÉRTESÍTŐ.

Minden hiteles könyvárusoknál találtatik:

A' gyorshizlalásban

tett legujabb

tapasztalások.

Utmutatásúl, mint kell a' szarvas-marhát, borjúkat, sertéseket, juhohat, kecskéket, ludakat, kacsákat, tyúkokat, csirkéket, kappanokat, pulykákat, galambokat, halakat és rákokat felette gyorsan hizlalni 's átaljában mindennemű takarmányt czélirányosan használni.

Kassán, Werfer Károly' betűivel. 1836. Ára csinos boritékba kötve 30 xr. p. p.

ZSEBKÖNYVTAR.

MAGYAR IRÓK' REMEKEI.

Két kötet, Anthologia csokonai Vitéz Mihály' munkáiból. Kassán, Nyomtatta Werfer Károly. 1836. Ára, tiszta velin papiroson, csinos boritékba kötve 1 fr. 20 kr. pengő pénzben.

A' REGÉLŐ 's HONMÜVÉSZ

szépmüvészeti első magyar folyóirat' idei második félévi folyamatjára junius elejétől kezdve fogadtatik el az előfizetés. Mivel pedig a' pesti Medard-vásár, melly Május' utóhetében kezdődik, az előfizetési dij felküldésére legkedvezőbb alkalmat nyujt: tisztelettel kéretteinek e' folyóirat' pártfogójai, méltóztassanak vásári alkalmak által az előfizetés' díját (6 ezüst ft.) egyenesen a' nevezett folyóirat' hivatalába (Pesten, halpiacz, 86 sz. a' Dencs ház, 2-dik emelet) utasitani.

A' KEMLŐ

folyó évi Junius' elején indulni fog. A' végperczre halasztásból származható bajok' kikerülése végett kérettetnek minden előfizetésről gondoskodó tisztelt hazafiak, hogy előfizetőink' t. cz. neveit, az utolsó postahelyekkel, feljegyezve, a' közelebb következő medárdi pesti vásárra, 's legfelebb Junius' 20ig hozzánk beküldeni méltóztassanak.

Balla.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

25dik Szám. Péntek, Junius' 17én 1836.

Harag és párt nélkül.

NÉMETORSZÁG IRÓI MUNKÁSSÁGA.

(Folytatás.)

Elhagyván mind azokat, a' mellyek némiképp az ugy nevezett fiatal Németországot 's ennek széditő álmodozásait illethetné, egyenesen az irói munkaságnak sükerére 's következményeire térünk.

Ugy látszik Németországnak tudósai azon anyagot, mellyet a' mult századokból szorgalommal gyüjtöttek, most akarják tettlegesen használni 's a' közönséggel megismertetni. Jelenleg minden jobb erő a' természet és történet tudományjának müvelésére fordul, 's a' miben ez előtt a' publicumnak csak egy osztályja vett részt, most nemzeti ügyé változott. Ezt a' kiadók is érzeni látszatnak 's szűnni kezdenek a' gyárnoki munkákkal ellepni az olvasó közönséget, mennél inkább tapasztalják, hogy ezen két tudomány az, melly a' magasb életet, és a' Német nemzetnek ujonti születését alapítja. A' természet tudományja' melly egyedül a' polgári élet szükségei, alkalmazására iratott eddig, most bele vág a' történet megyéjébe, t. i. az emberiség történetébe. Cuvier és Ritter egymás törekvéseit egészíték, Oken és Creuzer bár milly paradoxumnak látszassék ez, létegesen egymáshoz tartoznak. A' természet tudományok' életelve nem kevesbet tűze ki magának mint a' humanitást. 'S innét lehet megfejteni, hogy Oken és Littrovnak füzetenkint megjelenő munkai miért fogynak el olly gyorsan.

Különben midőn a' természeti tudományokról szóllunk, nem lehet nem említeni azon jeles gondoskodást, mellyel ezek Austriaban, különösen az oktatás tekintetében ápoltatnak — nem lehet nem említeni Poroszországnak dicső tövekvéseit, 's azon jeles ferfiakat, kik egész éltüket e végre szentelik nemes elszánással, 's kiknek szép előképét a' nevezetes Humboldot mondhatjuk. A' természeti tudományoknak kiterjedése, melly a' történetek tudományjával hasonlag halad, eszközli egyszersmind a' geographiának növekedését, ezen tekintetben említésre érdemes Hoffmann Vollrath.

Örömmel lehet szemlélni azon következményeket, mellyeket iróinknak szorgalma a' történeti pályán szült.

Raumer a' fáradhatlan történetész, ki Anglia társas állapotjáról jeles felvilágositást nyujta, miután ugyan azon birodalom levéltáraiban búvárkodott, 16 és 18ik századhozi pótlékokat hirdet, nem különben II. Fridrik korát, Ranke jeles munkájából a' romai pápák' történetéből a' második és harmadik kötet jelent meg. Varnhagen von Ense Németországban kétség kivül legjobb Biograph, Winterfeldt generalnak életét adta. Aschbachtól a' Herulok és Gepidák története külön lenyomatokban jelent meg. Buchholz, I. Ferdinand császár uralkodásának története eddig ismeretlen oklevelekből merítve, már 7 kötetre növekedett. Orlich' a' halhatlan választó fejdelmet festette. Rauschnik a' német papságnak középkori történetét irta, Biedenfeld a' szerzetrendek, eredetét, feléledését, nagyságát, uralkodását és hanyatlását. Neudecker minden keresztény vallásoknak szolgáló egyház történeti 's vallási Lexiconát adá ki. A' romai történetekben munkálodtak Fiedler, Blum, Droysen. VI Károly élet rajzát Förster Fridrik adja. Vechelde Braunschweig Pfaff Würtenberg történeteit irja, 's Zimmermann pedig a' svábokét. Gustav Adolf' történetei Mebold 's Gförer kezei alól került a' közönség elébe. Ohajtani lehet, hogy az északamerikai szabadsági háborúnak valamint Robespier 's Napoleonnak Elsner urnál ügyesb irói találkoztak volna. Poroszország előkora Reichetől minden jó szándék mellett soványan van adva. Ellenben Guttenstein Spanyolszág' történetei, a' mennyiben a' két első kötet után itéletet lehet hozni, sokkal többet igér. A' történeti zsebkönyvek közül Hormayrét és Raumerét hozzuk fel. Wenzel és Buchholz a' legujabb eseményeket még melegében adják. Raumer Europának történeteit a' 15ik századtól fogva, Aschbach az Almohadokét 's a' hasonkorú petrarchianak történeteit a' pyrenäi félszigeten folytatják, Drymantól Roma története Münch és Bacherertól napjaink története jelent meg. Ide számíthatók még számos külföldi történeti munkák' fordításai; ide tartoznak Godoy béke herczeg' memoirjai, Diezmanntól 's Ungewittertől. Mignet franczia revolutioja Burkhardt és Schäfertől, végre Torreno' spanyol lázadása.

A' történeti munkák nagy számával felette szembeszökő ellenzetben áll a' philosophiai munkáknak csekélysége. De ugy látszik enyhületre szolgál, hogy a' németek az elvont philosophiai visgálatoktól üdüljenek. Az utóbbi idő szakaszban legnagyobb figyelmet érdemel a' korán elhunyt Schmid Henriknek, előadásai a' philosophia lénye 's értelméről a' tudomány 's életre nézve. Említhetők még azonban Herbortnak az emberi szabadságróli oktatása. Dorbisch logikája. Hegel munkaiból megjelent az aesthetica, Fechner Misestől „könyvetske a' halál utáni életről" 's Nicodemustól „könyvetske a' feltámadásról." Várva várjuk Schellingnek régen igért munkáját a' „mythologia philosophiaja."

A' szép literatura' adományjai felette számosak. A' legnevezetesebb jelenyek közé számítható Rückert költeményei első kötetének második kiadása, ezt követi Makamennek szinte második közrebocsátása. Grünnek, Schutt (omladvány) czimü költeményének szinte másodszori nyomása. Uhland versei tizedik kiadást érték el.

(Folytatása következik.)

C S A T Á R.

Hőskölteményi rajzolat. Irta Garay Nepomuk. Pest 1834.

Minden költői művek között legnagyobb föladatunak tartom a' hőskölteények' megbiralását; 's ezt azért, mivel mindeddig, legalább tudtomra, kellő szigorusággal meghatározott hőskölteményi szabályaink nincsenek, mellyekhez alkalmazottan, egyes műdarab biztosan megitéltethetnék. Ha tehát az érintett szabályok elhatározatlansága miatt, alább kifejtendő nézetem 's a' birálat alá vett Csatár-ról nyilvánositandó itéletem, valaki mélyebb műértő előtt helytelennek, hiányosnak látszanék: minden világositást és oktatást köszönettel veendek; mert megvallom, ezen lépésre csupán a' méltánylás' érzete buzdított, nem pedig talán gáncsoskodó viszketegség, vagy épenséggel biráló tehetségem' ragyogtatása, 's azon naponkint terjedő önbizakodás, mi szerint a' nehány birálatocskát irt kritikaszter, magát a' világ, vagy legalább is a' haza, első műbirái közé avatottnak álmadozza. Igen jól tudom én azt, mert a' mindennapi tapasztalás megtanitott reá, hogy az irásnak eme szavai „a' ki pedig magát fölmagasztalja, megaláztatik:" — az irói palyán szintolly mulhatlanul valósodik, mint a' közéletben. Ennélfogva nem csak magamban fojtám el az önhizelgésnek minden magvait, hanem felebaráti szeretetemnél fogva másoknál is igyekezem azt eszközölni, figyelmeztetvén az önnagyság képzete által elragadtatott gőgöseket, hogy álszinőket minél hamarébb letörölni iparkodjanak, mert közel lehet azon idő, mellyben a' literaturai zivatar villámainak kénkő-párázata, a' kendőzésül használt hófejér és rózsaszinü mázat, koromfeketévé analyzálhatja. —

A' hősköltemény' megkivánatai, tudtomra ezek: 1) a' kidolgozásra választott tárgy, vagy is a' tulajdonképi főcselekvény nagy nemü legyen, azaz ollyan, melly egy világrésznek, vagy legalább is egy országnak, egy nemzetnek érdekeit magában foglalja; 2) a' fő cselekvénybe szőtt mellékletek, rendes összefüggésben álljanak egymással és az egésszel; és 3) a' cselekvő személyek lelkezete, éles vonatokkal, azaz, maradandó cselekvény-nyomokkal legyen festve, hogy azokra az olvasó, minden előfordultokkor 's a' műdarab végén is, mint különálló egyénre ráismerhessen. Nem szabad ezeken kivül hibázni mind azon sajátságoknak is, mellyek a' költészet' bár milly más ágozatában megkivántatnak: illyenek a' tiszta, könnyü 's tárgyhoz és indulathoz alkalmazott nyelvezet; a' képcsoportozatoknak helyes és izletes összeállitása; a' halmozatlanság, vagy is azon természetszerüség, minél fogva a' legujább legrakodtabb képzeletek füzére is az egyszerüségbélyegét viseli; a' hasonlitásokbani gondosság és találtság; az eredetiség; a' mértékbeni hibátlanság; 's a' t. 's a' t. Ezen nézetekhez alkalmazottan mondandom ki Csatár itéletemet.

Csatár, Hunyadi Jánosnak azon tettét foglalja magában, melly szerint ő, Albert halála után, a' török had által fenyegetett hazának, mellyre egy asszony vagy csecsemő kormányzása alatt ezer veszélyek valának várhatók, egy lelkes és hatalmas, noha szerencsétlen férfiut ültetett király székébe; a' minek kivitelét több politicai nézetek is (p. o. a' 28 lapon) sürgették. — A' cselekvény tehát nagy nemü; mert országos érdek van vele összekapcsolva; egy egész nemzet létele 's boldogsága jön vele érintésbe, mellynek czélja szent, 's következése (időszakilag) nagy; mert a' keletkezőben volt polgári háboru általa lecsendesült; 's belső béke és hatalmas király szerezteték az országnak.

Most egyenesen átmegyek a' cselekvő személyek' lelkezetének fejtegetésébe, 's minthogy ez leginkább magánszerüleg vett cselekvényeikbül tünik ki, ezek' megemlitése után az általam fölhozott második kivánat meg- vagy nem-lételének kitüntetésére megyek át; mert igy, midőn a' lelkezetek nyomoztatnak: az egyes cselekvények a' főcselekvénnyel méretnek össze; tehát szükségkép ki kell annak tünnie: valyon egyik a' másikkal nem csak czélszerü hanem szövedékes egységben van e vagy nincs.

1. Gara; lelkezetére nézve nagyra vágyó, haszonkereső, őseire és rokonságára kevély lévén (14 lap) mintegy belső szükségből vágy királyságra, midőn Albert király halala után az özvegy Erzsébeten kivül, senki nálánál előbbkelő igényest nem látott. De ő ravasz is; mert ön érdekét, Erzse kiralyné érdekével palástolja (15—16 lap) 's az országos gyülésen, az özvegy mellett emelé föl szavát (19—20 lap); de titkon saját uralkodásvágya által ösztönözteték; mit eléggé bizonyit csak az is, hogy midőn a' villongásokat megszüntető Hunyady által terveit megsemisitetteknek látá (28 l.), a' közvégzeményben nem csak meg nem nyugodott, hanem engesztelhetlen boszúra gerjed.

„— — ökleit egymásra sodorja,
Mintha ezer darabokra akarná zuzni dühében
Nagy Magyarországot" — — (34 l.)

's magát az ördögöt kiáltja segitségül, nem lévén többé előtte semmi szent, semmi kiméletre méltó, csak czélját érhesse általa. 'S csak ő irhatot később, midőn Erzsébet neki nádorságot igért 's a' hadvitelét rá bizta, — illyen parancsot: (73—74 lap.)

„A' ki egyes szivvel nem hódol néki 's az özvegy
Fejedelemnőnek, — ki nem ismeri honni királynak
A' csecsemőt: suhogó kardjának vesszen ütésén,
'S összezuzott testét dobogó paripái tiporják!"

De Gara még ezen fölül szigoru és rendithetlen ember, 's azt tartja:

„— — — — a' ki mit elkezd,
'S el nem végzi: nem is tett semmit — —" (334 l.)

Nem is rázzák meg őt szerfölött a' veszélyek (p. o. a' visegrádi ostrom 61—64 l.); 's midőn hallá is Hunyadi győzödelmét, csak elámult; sőt akkor sem rettent meg, midőn Budán a' fölzudult rendek, a' korona elsikkasztásaért darabokra akarták vágni (69 l.), vagy midőn a' sátán megjelentére még a' vársark is reszketett (37 l.) Némi ellentételnek látszik ugyan ezekkel az, hogy ő a' csatából futás által menekszik; de ez csak látszik; mert őt erre nem a' félénkség birja, 's ezen előadást nem a' historia teszi csupán szükségessé; hanem Garának lelkezete, t. i. a' nagyravágyás, melly még mindig

reménnyel kecsegteté. Itt kezet fog az aestheticai igazság a' historiával, a' motiválás helyességénél fogva; 's ez nagy költői érdem. Azt kevesbbé tudom megegyeztetni ezen gőgös ember lelkezetével, hogy ő Újlakyt személyesen igyekszik részére csábítani (160 lap.), 's épen ollyankor, midőn a' hadi szerencse neki kedvez. Ezen maga megalázást tőle nem igen lehetne várni. Azonban: a' ravaszság! — a' ravaszság! —

2. Hunyady. Az ő lelkezete egészen ellentételes Garáéval. Hunyady mindenütt és mindenkor csak a' hazát és közjót hordozza szivében; honboldogító hevülete tiszta, szent és kiolthatlan (55, 65, 75, 78 lap.) Neki tehát lehetlen volt Garával ütközésbe nem jönni, szembe nem szállani; ki ellen azonban a' legmegfontolóbb ész' határzata, 's mint a' költő mondja (56 lap.) isteni megbizás után, Gara békéthetlensége következésében (112 l.) fog fegyvert, 's a' főcsatát is nem ő, hanem Gara kezdi el (152 l.) Hunyadynak, ezenkivül, mit a' költőtül méltán lehetett várni, — nemes vallásossága is ki van tüntetve (75, 115 's 172 lap), de egyszersmind szépen összeolvasztva a' hazafiuság szent érzetével im e' sorokban:

„Istene honnomnak, hagyd megbüntetnem a' gőgös
Visszavonót, hagyd, istenem! őt meggyőzni karomnak;
Hogy kiki irtózzék késő százaknak utána,
Irtózzék attól, ki gonosz pártokra hasonlott
'S gőgének rokonok véréből fest vala szobrot.“ (172 l.)

De sokkal inkább kitünő még Hunyady lelkezetében ama minden dölyfösségtül ment lélek, azon határtalan szerénység, melly szinte méltóságárul megfelejtkezetten, a' visszavonás gyökeinek kiirtására térden kéri az ország rendeit (26 l.) Milly gyönyörü vonat ez egy olly férjfiuról, ki egy akarattal királynak kiáltatik, 's szeplőtlen hazaszeretetének ujabb tanuságát adja abban, hogy ezen méltóságot magárul elhárítja (27—28 l.), 's egy — véleménye szerint a' hazának használatosb — férfiut ajánl a' királyi székre; olly férfiut, kihez őt semmi személyes érdekek nem kötötték. Ő egyébiránt szintolly jó hadvezérnek 's fegyverviselőnek festetik, mint Gara (155, 156, 161, 170 l.); de olly különbséggel, hogy az ő harcziasságával mindig rokonul kegyelem és szelidség is, a' minek különösen a' 161-ik lap nyujtja bizonyságát. Vezéri botlásnak azon egy körülményt lehetne mondani, — mellyet a' költő bizvást mellőzhetett volna — hogy a' már egyszer harczot vesztett Vas-nak (103 l.) ujabb megrohanásra — koczkáztatólag népet ád. (116—117 l.) Egyébiránt pedig az ő cselekvényei nem azért nagyok 's jelesek, az itteni mű rajzolata szerint, mivel azt a' történettudomány illyeneknek állitja; hanem mivel a' költő olly lelkezetünek festi őt, hogy a' cselekvényeknek, mintegy belső kinszerítésnél fogva már illyeneknek kell lenniek. És épen ebben, t. i. a' lelki sajatságok és cselekvények helyes viszonyzatának kitüntetésében áll, a' valódi lelkezetrajz (characteristica).

3. Cilley Ulrich. Itt egy sajátnemü emberűek, olly embernek t. i. millyenhez hasonlót a' természet romboló kedűben teremthet csak, jól talált lelkezetét szemlélhetjük. Benne fő vonatok: az ármánykodás, a' kártékonyság, az éldelethajhászás, mellette pedig a' gyávaság és pulyaság; általában azt lehet mondani, hogy ő minden rosznak választott edénye (46, 77, 81, 103, 144 's a' t. l.) Bármilly különbfélék is egyébiránt az ő cselekvényei: mindenkor okozatosak; 's igy költőnk, a' következetességet, nála is hiven megtartotta; mert azon ellenvetést is, mellyet némellyektől, Ulrichnak a' fő csatában részt nem vétele miatt, — tenni hallottam: itéletem szerint teljesen megszünteti azon körülmény, hogy vele, azt, a' költőnek szükségkép kellett cselekedtetnie; mert épen az tanusitja egyik leginkább az ő éldelatvágyát és pulyaságát, hogy magát a' harcz veszélyeiből, a' hol szerét teheti, hátra vonja.

4. Erzsébet. Ezen szép fejedelemnő lelkezetének fővonatai: az ingatagság, ravaszság, boszúvágy és anyai szeretet. Ő, a' szó legsajátibb értelmében asszony, ki még cselekvéseiben is szenvedőleg viseli magát; kit ennélfogva tulajdonképen sem szeretni sem gyülölni nem lehet; mert ő, a' jóban szintugy mint a' roszban, önakarattalan, 's csupán eszközileg vesz részt. — Járul még a' fön kijelelt főbb lelkezetvonatokhoz egy — általános nőnemi — vonat, a' ravaszság. Mert — bocsássanak meg azon hölgyek, kik e' lapokat olvasásra méltatják — hiedelmem szerint, a' legtisztább nőkebel sem üres, annak kisebb vagy nagyobb fokától. 'S erre czélzólag igen helyesen mondja költőnk a' 18 lapon;

„Mert jól tudta varázserepét a' hölgyi könyűnek,
Melly a' legkérgesb szivet is lágyulni tanítja.“

Ingatagságának bőséges nyomai vannak mindenütt. Igy p. o. az első képben átlátja az ő kormányzási elégtelenségét, 's az országlásrul önkény lemond. Ez szép tett. Itt ő olly bölcsengedékenyen mutatkozik, hogy lehetlen őt érte nem becsülnünk. De ime fia megszületik; 's ő, ámbár meggyőződhetnék, hogy ez által sem ő alkalmasabb nem lett a' kormányra, sem csecsemőjét nem alkalmazhatja arra: még is ellenkező terveket készít, 's részint saját nézetei részint pedig unszolásai Gara következésében visszaveszi előbbi szavát (401.), 's elhinti ez által, az egyébkint sem boldog hazában, az egyenetlenség' kártékony magvait. A' költő igen jól festi az ő ingatagságát a' 47 lapon, illy képen:

„— — — — a' szív hajlatosabb volt
Mint lebegő nádszál, mellyet tavi partja fölött a'
Leghalkabb szellő lekonyít; kit gyönge viaszként
Hajthattál, mihelyest gőgének kedveze szép szód.

Gőg mindazáltal Erzse lelkezetében nem mutatkozik; legalább olly mértékben nem, hogy annak egyik főbb vonatát képezné. Ezen utolsó idézett sorban tehát alkalmasb mellékszót választhatott volna a' költő. Egyéb indulatoskodásai azonban, mellyeknek kitöréseit a' Garához irt levél (73 lap) is bizonyítja, igen természetesen folynak csak az egyetlen boszúvágybul is, melly lelkezetének főbb vonatát teszi. Mind ezekkel pedig szeliditő 's vele nemileg megbékéltető szinezetben vegyül, a' költő által olly szív-meghatón olly édesdeden ábrázolt anyai szeretet (38, 40, 60), hogy akaratlanul is mintegy ki kell fakadnunk a' költőnek ezen szavai szerint:

„Oh! mi okért kellett, Erzsébet! félre sikalnod
E' szent ösvényről! — — — — (39 lap).

Ezen négy egyén (individuum) teszi a' cselekvény főszemélyzetét. Világos tehát, hogy illy különböző szenvedélyeik 's indulataiknál fogva, bonyolódásoknál egyébre nem vezethetnek, mellyeknek föloldása, szükségkép egyik vagy másik fél' bukását vonta maga után. — De menjünk át a' másodrendü személyek lelkezetének vizsgálatára!

(Folytatása következik.)

Literaturai világ.

Heckenaszt Gusztáv, egyik legbuzgóbb könyvárosunk, ki sehol sem mulasztja el az alkalmat literaturánknak használni, szinte fog kiadni egy zsebkönyvet „Emlény" czím alatt. Szerkesztője Kunoss Endre, sok oldalu derék ifju literátorunk. Nyomtattatni a' budai egyetem' ismert csínu tipographiájában fog. Munkatársak e' zsebkönyvhöz lesznek Horvát Endre, Szenvei, Toldi Ferencz, Horvát István, Gaal, Munkácsi, Vajda, ponori Török Jósef, Tót Lőrincz, Papp Ignácz, Pechata, Frankenburg, ismeretes és jeles literátoraink. Igy tehát három zsebkönyvünk lesz, megint; a' három közül kétes, kié lesz a' koszorú. Bajza nagyon hallgat a' magáéval; Garai mindent elkövet Károlyival, hogy Bajzát legyőzhesse; Heckenaszt mellett pedig ügyesség és jól számolni tudás kezeskednek. Annyi bizonyos, hogy az Aurora nem fog ezután poetai monopoliumot gyakorlani. Bizonyos irója Bajzának nincs több, mint Fáy, Czuczor, Vörösmarty és ő maga, 's ennyi iró, ha bár legjelesb is, nem fog képes lenni nagy különbféleséget hozni a' munkába.

Garai is irt egy historiai drámát „Báthori Erzsébet" melly Heckenaszt gyüjteményében jövend ki.

Gaalnak elkészült „Szirmay Ilona" nevü románja. Sokan nem látnak Gaalban olly nagy talentumot, mint a' mit jó barátja Munkácsi hirdetett.

A' kritikai lapoknak 6ik füzete, ugy halljuk, kész, de benne semmi sincs X. et Comp. ellen. Ezt sajnálni lehet. Örömest hallottunk volna Bajzától még többet a' szinészi birálatokra nézve; a' mit a' Társalkodóban irt, sok jót foglal magában, de csak tudósoknak való, nem nagy publicumnak, a' szinészek nem tudtak érteni, pedig ezek' számára kelle főképen Bajzának irnia.

Horvát István egész lélekkel neki fogott nagy munkájának a' „Magyarok eredetéről." A' haza tudja, mit várhat illyen országosan megtisztelt roppant férfiutól. Mint halljuk, munkajának I kötete még ezen évnek végén nyomtatás alá menend. Ennek minden ember fog örülni, talán a' kényes izlésü, szigorú Bajzát kivéve, de az ellenkezések nem ártanak.

A' magyar tudós társaság Augustusban tartand nagy gyülést. Érdekes lesz benne két emlék-beszéd Berzsenyi és Petrovich felett. Berzsenyi mint költő volt nagy; Petrovich, a' fiatal, mint historicus lett volna, mert korához képest már is olly roppant készületei voltak, hogy csak az egy Horvátot lehetne felé helyezni. A' társaságra nagy veszteség; mert Bajza tudna historiát irni, mint Coriolan mutatja, de neki nem lehet; Luczenbacher nem akar; Czech inkább búvár; Kis János pedig, bár máskép érdemes literátor, nem historicus. Berzsenyi felett Kölcseink, Petrovich felett Zsivora György tisztelt irók parentalnak.

Szabó Nepomuk.

A' 24ik számban a' „Németország Irói Munkassága" alá tévedésből tétetett „vége következik."

É R T E S Í T Ő.

„Midőn a' tudományoknak minden nemökben számos magyar munkák jelennek meg „naponként, nem csudálhatni é, hogy az egyházi történetekkel a' Bód Péter idejetől (1760) „halgatnak Iróink? — Én tehát próbát tettem, azon ohajtással, bár csak olly szerencsés „lehetnék, hogy a' más nemzetek előtt ezen igen kedves tudományra a' köz figyelmet felébresztvén — számos 's jelesebb munkák' közre bocsatásukra okot szolgáltatnék. A' könyvnek „czime: A' keresztyén Ecclesiának historiaja. Kolosvárt 1836. Egy példány' ára „1 fr. 20 xr. p p. Szigeth Majus 23án 1836."

Breznay Pál. Professor.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Webfer K.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

LITERATURAI LAPOK.

26dik Szám. *Péntek, Junius' 24én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

C S A T Á R.

Hőskölteményi rajzolat. Irta Garay Nepomuk. Pest 1834.

(Folytatás.)

A' másodrendü személyeket Rozgonyi, Vas és Ida teszik; kik egyszersmind mellékletes költeményszakaszt képeznek, melly azonban a' főcselekvénnyel szoros kapcsolatban áll, sőt változatosságot szerezvén neki, azt méginkább érdekessé alakítja.

Rozgonyi, jó hazafi és jó harcznok (20, 157 l.); de lángvérü, kit tüze gyakran elragad, 's indulatainak árja rohanó zuhatag. Ezen tulajdonát igen jól bélyegzi a' költő mindjárt az első képben, hol midőn a' többi szónokok fölkelnek: Rozgonyirul azt mondja: székéről fölszökik. Szinte jól van illesztve lelkezetéhez azon körülmény is, hogy Garával a' gyülésben össze vesz (20), hogy Erzsébetet megölendő, Visegrádba megy (58, 59), hogy Garátul megsebesittetik. (158 l.)

Vas, ifju levente, kinek testi kellemeit (80 l.) régi nemből származottságát 's fegyvergyakorlati ügyességét leirván a' költő, Ida iránti szerelmét festegeti (93, 94 l.), mellynek hatalma őt, a' veszélyfenegette lány miatt, mellékcselekvénybe is bonyolítja. Szerelmi hűségének jól talált 's meggyőző jelenségét állitja föl a' költő, midőn aléltságából a' csatasikon fölocsudót, Idájárul is élénken megemlékezteti (106 l.). Ő egyébiránt a' főcselekvényekben is csak nem mindenütt részt vesz. Az ország nevében békekövet gyanánt küldetik Garához (180 l.); Simontornyát ő veszi be (120 l.); ő küldetik Hunyady által Giszkra bekeritésére (161 l.), 's különben is élénk részt vesz a' főtáborozásban.

Ida, Szentgyörgyi leánya, Vas kedvese, olly lelkezetben tünik elő, melly sok ideig kétségben hagyja az olvasót, valyon méltánylandó e, vagy férfiuitottsága miatt mellőzendő. Ugy vélem legnagyobb része az olvasó közönségnek megegyez abban, hogy a' hölgy, csak szelidség, csak gyengédség és erényesség által teheti magát tetszővé előttünk férfiak előtt; de nem fogja egyszersmind tagadhatni azt is, hogy minden jeles tulajdon, legyen az egyébiránt csak férfiakat illető is, — bámulásra, egyszersmind pedig becsülésre ragadja lelkünket; 's midőn az előbbit szeretjük: az utóbbi sajátságokkal birót tiszteljük. Ha pedig valamelly némber mind a' kettőt, azaz a' szeretetet és tiszteletet egyiránt föl tudja bennünk ébreszteni; az valódi fönképe a' némberiségnek. De valamint ez az életben olly szerfölött ritka tünemény: egyszersmind nehéz föladat a' költőnek is egy olly lelkezetü némbert állitni elénkbe, kinél az asszonyiság és férfiuság olly helyes mérséklettel olvadjon egybe, hogy egyik oldalrul se maradjon fön, a' mit tulságosnak lehessen nevezni. — Ida lelkezetében ezen nagy föladatot akará a' költő megoldani, midőn a' hősiséget a' gyengédséggel karon fogva vezeti elénkbe. Lássuk: mikint cselekszi ezt? — Ida, először is mint sisakos pajzos amazon — nőbajnok — lép föl előttünk (83, 84 l.). Később, midőn a' várbeli népet fegyverre szólítja, olly érzekeblüleg intézi beszédét harcznokaihoz, mint bármilly férfiu, midőn igy szól:

„— — de porrá zuzza előbbed
E' falakat; patakot huzzon vérünkbül az áldz,
'S abba fürödjék meg, mielőtt mondhassa, hogy Ida,
Ósz Szentgyörgyi leánya magyar létére megijjedt,
'S halni hazájáért nem volt a' némberi bátor;"

'S alább (100 lap.)

„És most föl, daliák! keljünk föl halni vagy élni,
Arra, hol éhes halál, hol vér csikorítja fogát ránk."

De nem kevesebb férfiasságot, sőt lehetne mondani szerelmetlenséget — mutat, midőn a' várbul kirohanó kedvesét, Vas-t, még csak nem is igyekszik visszatartóztatni (102 l.); sőt a' mi még több, Simontornyán önkezeivel öldös 's Cilleyt is meglövi (124 l.), a' harczolók közé vegyülten. — Ellenben a' lány lelkezetének egészen ellenties része is van, t. i. a' gyermeki hő szeretet 's kedveséhez vonzó lángszerelme, melly az érzelmi gyengédségnek valódi bélyegét viseli magán a' költő előadása szerint (96—97), különösen atyja iránti szeretteét tükrözve ezekben:

„Csak maga agg egyedül Szentgyörgyi bogárszemü lánya,
Aggva, epedve kinéz, hol az égnek rejtő
Fátyolival beborul; néz és néz, 's kérdi szemével:
Nem jön e apja, sebes ménén, a' messze csatából" (94 l.)

és ismét:

„— — — — — — pedig oh apa, nálad
Nélkül nem lehet Ida — — — — — —" (84 l.)

Ha már most a' két különböző szellemirányt összeillesztjük: az a' kérdés támad: mellyiknek van túlnyomósága a' másik fölött; mert hogy azok olly arányilag összeolvasztva nincsenek, mi szerint Ida, valóságos fönkép gyanánt volna tekintendő: ugy hiszem minden olvasó elismerendi; annyival inkább, minthogy Ida először is nem az ő nemének legsajátibb tulajdonokkal föl-ruházottan, 's nem a' némberi munkálkodás' körében lép föl; hanem vadászaton, férfiak között.

(Folytatása következik.)

FIGYELMEZTETÉS.

Legyőzvén mind azon akadályokat, mellyek minden kezdetnél, de különösen literaturai vállalatoknál minden nyomon a' legszentebb, legfáradhatlanabb törekvésnek ellenszegülnek, vagyon szerencsénk jelenteni, hogy másod fél évi pályáját is megkezdi a'

SZEMLÉLŐ

Tudományok', Literatura', Müvészet' és társas élet' körében

a' hozzá csatolt **Literaturai lapokkal** együtt, ugyan az áron, mint eddig, postán 4, helyben 3 p. forint félévi előfizetési dij mellett.

Werfer Károly urnak, helybeli könyvnyomó 's kőmetsző Intézet tulajdonosának megelőző szívessége veté meg leginkább ezen lapok' alapját, mellyeket a' közönség szíves részvéttel fogadván, az alólirtt szerkesztőséget további haladásra buzditá, 's részéről minden fel nem számolható akadályok mellett is, mindent el fog követni, a' mi lapjainak becsét, érdekét 's tömöttségét emelheti 's díszesitheti.

Nem czélunk itt magasztalmakkal élni, de a' tárgyaknak, mellyek felfogadtattak, irányzatja eléggé mutathatja, milly czélt tűztünk ki, mellyet ha literaturánk' szűk 's különféle határok közé szorított megyéjében megközelíthettünk, tisztünknek megfeleltünk. Mind e' mellett nem akarjuk elpalástolni, hogy történtek némelly tévedések, mellyeket leginkább nem sejtett zavarodások okoztak; de ezek nyomtatási botlások lévén, olly lábra állitottuk ügyünket, hogy jövendőben el fognak kerültetni.

Hogy Szemlélőnkben itt ott némi nemű jó mag elhintetett, bizonyitják hazánknak minden lapjai, mellyek belőle czikkelyeket felvenni kegyeskedtek. A' pártfogás és részvét határozándja el Literaturai lapjainknak több részről kivánt szaporitását.

Mind azok, kik Intézetünket elősegítni szándékoznak, szíveskedjenek rendeléseiket az illető postahivataloknál minél előbb megtenni, hogy minden előkészületeket megtehessünk, mivel előfizetőink' számát túlhaladó példányokat semmi esetre sem nyomtattatunk. Hisszük azonban, hogy felső Magyarországnak ezen egyetlen rendes lapját, vagy azért is, hogy a' hazai nyelv itt is mélyebb gyökeret hajtson, sükeresen elősegéllendi a' nemzet.

Költ Kassán, Junius 22én 1836.

a' Szemlélő 's Literaturai lapok'
szerkesztősége.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

HARAG ÉS PÁRT NÉLKÜL.

KIADJA ÉS SZERKESZTI

KOVACSÓCZY MIHÁLY.

ELSŐ ÉV' MÁSODIK FÉLE.

KASSÁN 1836,

NYOMTATTA WERFER KÁROLY, CS. KIR. PRIV. ACAD. KÖNYVNYOMTATÓ ÉS EGY PRIV. KŐMETSZŐ INTÉZET TULAJDONOSA.

LITERATURAI LAPOK.

27lik Szám. Péntek, Julius' 1én 1836.

Harag és párt nélkül.

CSATÁR.

Hősköltemányi rajzolat. Irta Garay Nepomuk. Pest 1834.

(Folytatás.)

Benne bizonyosan fölülmulják a' férfias lelkezet vonatai a' némberieket; a' mi annyival föltünőbb, hogy a' férfias cselekvésekre nem fokonkinti okozatosság birja őt; de nem — tulajdonképi elszántság is, melly a' némberi körön túlhatást mindenkor kimenti. A' lányka lelkezetével megegyezőnek semmi esetre nem található tehát, 's költői következetlenség gyanánt kell tekinteni azt, hogy Ida, harczas indulataibul mintegy egyszerre kivetkezetten, az eldult őslak puszta falai közt, csendes odaadással epekedik, 's a' romok közt kápolnát épittetvén, bánatos panasz 's buzgó imádságok közt végzi életét. Ezzel azonban nem azt akarom mondani, mintha helyesebbnek tartanám, hogy ő, harczi fegyver vagy ön tőre által muljon ki; sőt élete végszakaszát, igen női helyzetékez illőnek találom. Csak azt akarom figyelembe hozni, hogy ezen következetlensége által, a' költő maga is elismerni látszik, legalább tettleg elismeri, hogy Ida lelkezetét, nem nőnemileg tünteté ki, mert ismét visszahelyzi őt azon körbe, azon lélekkorlatok közé, mellybül őt kiragadta, a' nömi osztályán fölül emeltnek több férfiasságot adván, mintsem kellett volna. Azonban megkell vallani, hogy az illy ellenkező lelki tulajdonok' helyes összeillesztése: legnagyobb characteristicai föladat; 's én, Ida lelkezetrajzát, a' Csatárban előforduló minden személyeké között legsúlyosabbnak tartom. — Mentheti egyébiránt Ida lelkezetvonatainak ezen aránytalanságát, a' hazaszeretet, melly Ida keblét nagy mértékben lakta, 's mellynek fölbuzdulása valóban igen gyakran kikapja az emberi lelket a' mindennapiság köréből, 's az emberi természetnek általános szabályai alól.

A' többi személyeket, minők Giszkra, Újlaki, Ulászló és Szentgyörgyi: harmadrendüek gyanánt vélem tekinthetőknek; kikrül ennélfogva röviden csak annyit mondok, hogy ők, a' mennyire a' cselekvényekbe befolyásuk által nyomát hagyják lelkezeteiknek: mindenütt viszonyhoz-illőleg cselekszik azt, ugyannyira, hogy ők csak ismét egy újabb 's meggyőzőbb bizonyságot tesznek, a' költő characteristicai helyes kiviteléről 's következetességéről.

Vizsgálat alá veendők még a' fönképies személyek, 's az emberi alakba öltöztetett eszmék (ideák) és indulatok, mellyek Csatárban előfordulnak. Illyenek: az Isten, Sátán, Inke, magyarhon nemtője, továbbá a' hajnal, az éj, a' moh-szakálu idő, a' háború, a' rege; nem különben a' gőg, rávaszság 's a' t.

Méltó tárgyul szolgálhatna bővebb elmélkedésre ezen kérdés' megfejtése: valyon a' testetlen észképek' megtestesitése, vagyis a' szellemiségnek anyagi alakba átöltöztetése, méltányland̄ó e vagy helytelenítendő a' költés körében. Itt azonban, erre, nekem, sem időm sem helyem nem lévén a' tárgy mellett és ellen fölhozható okok és ellenokok' elmondására: csupán nézeteim következményét, 's erről időnkint tett vizsgálataimbul származott egyénies (individualis) meggyőződésemet nyilatkoztatom ki. — Véleményem szerint a' költés mestersége abban áll, hogy a' valót, vagy legalább lehetőt, a' mindennapiság elkoptatott köntösébül kivetkeztetve, olly szép 's meglepő külsővel ruházzuk föl, mi szerint az, az olvasó szemei előtt mintegy átvarázsolt alakban, 's a' szokottság korlátain fölül emelve, fönsőbb polczra helyezetten mutatkozzék. A' költőnek tehát mindenkor csak fönségesítni kell; vagy ha volna ollyas észkép, mellyet már fönségesebbé tenni nem lehetne: legalább magasztaltsága' fokán kell megtartania; mert alább szállítnia bün, megbocsáthatlan költői botlás volna; sőt midőn ezt cselekedné, nem volna költő, hanem legfölebb is átöltöztető (travestáló) prosaicus dajka. 'S a' szerzőnek ezen cselekedetét még azon mentség sem igazolná, hogy a' szellemiség anyagositása által, az észképet megfoghatóbbá érthetőbbé akarta tenni; mert ő különben is csak ollyanok számára ir, kik őt az ideák menetelében követni 's igy egyszersmind érteni is képesek. Egészen más a' hit dolga, hol t. i. a' csupa szellemiséget, a' legtudatlanabb ember előtt is fölfoghatóvá kell tenni; és egészen más a' költészeté. E' kettőt összeolvasztani nem lehet. Egyáltalán helytelenítnem kell tehát a' költőnek, csak épen most érintett irányát, melly a' költészet ösvényéről a' mindennapiság utjára vezetne vissza. Sőt helytelenítnem kell még azt is, hogy a' szellem-alakokat műszer gyanánt használja hős költeményében. Nincs szebb, nincs szivre hatóbb 's egyszersmind meggyőzőbb, mint a' természetiség, az egyszerű valóság, melly mellett az életbeli tapasztalások is harczolnak. Egyébiránt a' mi a' characteristicai szempontot illeti: azt a' költő ezeknek személyesitésében is olly híven megtartotta, 's olly bélyegzőleg találta, hogy gyakran csak egy két szóval is a' legsajátiabban festi azoknak tulajdonait. Igy p. o. midőn az időt m'oh-szakálu-nak, a' regét illatozó szép fürtü-nek, a' háborut véresen tépett-nek mondja; 's a' t. 's a' t.

Az egyes lelkezetek' megvizsgálása után azt lesz szükség tekintetbe venni: minő ügyességgel szőtt légyen a' költő a' személyek' részletes cselekvényeiből egy egészet?

A' királytalan hazában, a' gőgös Gara vágy az országlószékre; de ezt közvetve, az özvegy királyné uralkodóva tétetése által igyekszik eszközölni. Hunyady átlátja az ő cselszövényeit, 's terveinek ellene munkálólag rábirja az ország ren-

deit, hogy Ulás zlót válasszák királynak. Gara igyekezete, igy füstbe ment. De ő azért még nem mond le kinézéseirül, mert lemondania, lelkezetének belső szükségénél fogva nem is lehet, — hanem új terveket kohol, 's igy tovább szövi a' történetet, — rá birván az ingatag Erzsét arra, hogy a' koronárul tett előbbi lemondását megmásítsa. Ez hajul; 's igy a' nemzet között szakadozások történnek, elkerülhetlenül polgári háborut vonandók magok után. A' pártosság vagyis felekezetesség most már minden személyt cselekvőségbe hoz. Igy tünnek föl, charactereik következésében, egyik vagy másik felekezet részén a' cselekvő személyek mint: Ulrik, Rozgonyi, Vas, 's a't. 's a't. 's szövik a' cselekvényt tovább, tovább, mig végre az érényes Hunyady győz, a' vétkes Gara pedig veszt; a' mint ezt nem csak a' historiai igazság, hanem egyszersmind a' moral szentsége is megkivánja. — Ez rövid fonala vagyis inkább szövedéke az egész hősköltéménynek, melly a' mint az eddig mondottakbul világosan látható, gondos összefüggésben áll, 's részeinek minden fordulatában motivatiokon épül; ugyannyira, hogy a' mi a' darab belső szerkezetét illeti, a' költő, még Vörösmartynál is nagyobb gonddal és egyszerüséggel intézte el azt.

Hátra van még megvizsgálnunk valyon a' hősköltényi követeleteken kivül, azon sajátságokkal is bir e a' birált munka, mellyek bármilly költői mivben is megkivántatnak; millyenek:

1) A' tiszta, könnyü, tárgyhoz és indulathoz alkalmazott nyelvezet. — Mindezeket olly szigoru helyességgel találjuk föl Csatárban, hogy bármilly más hősköltéményben sem inkább; csupán azon kifogást tehetvén hogy néhol néhol sajátitlan kifejezésekkel él: p. o. a' 47-ik lapon midőn igy ir: mint lebegő nádszál, a' helyett, mint lengő nádszal a' 100ik lapon: „hol vér csikorítja fogát ránk;" a' 161-ken, hol ez áll: „ha hazánk szava ver szivetekben," és a' 172ken

„'S gőgének, rokonok véréből fest vala szobrot."

Szobrot, képet — helyett; mert szobrot csak faragni lehet. De néhol fölül mulja nyelvezete a' csupa tárgyhoz és indulathoz alkalmazottságot is, ugyannyira, hogy szinte dagályossá válik, mint p. o. a' 38-ik lapon midőn igy szól:

„— — — — Te hideg szikrája velőmnek!
Mártsd e' jégecsetet lobogó szent lángin örömmé
A' szív érzetinek — — — — — — —"

ugy szinte, midőn Garát beszélteti is, a' 16-ik lapon.

2) A' képcsoportozatoknak helyes és izletes összeállitása, vagy is a' festőlegesség. Ebben a' költő mindenütt jeleskedik, ugyannyira, hogy ezen tekintetben őt egyébb epicusainkkal nem csak mérköztetni, de rajtok fölülemelni is lehet; 's ezt annyival inkább, hogy ő a' festőiségnek azon részével is gazdagitotta költeménye rajzait, mellyeknek példányait sem Horváth Endre, sem Vörösmarty nem mutathatják föl. Illyenek a' tájképi ábrázolatok, mellyek a' 7, 81, 85, 94, 109, 137, 162 's a't. 's a't lapokon, valamint szinte egyéb képcsoportozatok is a' 35, 73, 97, 98, 114—115 's a' t. 's a' t. lapokon élénk szinekkel festve találtatnak.

3) A' halmozatlanság. Ezen sajátsága szintugy meg van a' kérdéses hősköltéménynek valamint

4) A' hasonlitásokbani gondosság és találtság is. Milly gyönyörű, milly keserítőn igaz hasonlatosság az, p o. mindjárt a' 19—20ik lapon, midőn Garárul ez mondatik:

„Igy csalogatta kalóz szóval Gara, Erzse királynét
És a' gyült karokat, ragyogó színekbe borítván
Legfeketébb tervét lelkének, 's míg a' hazug nyelv
Annak szinli jogát megvédeni: lelke azonban
A' here önhasznot szegezé czéljának elébe,
Melly a' hon 's az igaz szavait megvesse, miképp a'
Gőgös uracs nyomorú koldús útfeli nyögését."

Nem különben a' 39-ik lapon, midőn Erzsébet anyaképeit festi, magzata születésekor arra tüzött csókját, illyképen:

„Első csók vala ez, gyengéd és tiszta, 's szerelmes,
Mint mikor a' piruló hajnal szűz tiszta ajakkal
Felcsókolja nyugó álmát a' szende koránynak,
'S édes örömkönyüjét fakadó kebelébe lesirja."

'S az illy gyönyörű hasonlátási példákbul számtalant lehetne még fölidéznem; de ettül a' hely szüke, 's birálatomnak egyébkint is eléggé térjedelmes volta tilt.

(Vége következik.)

NÉMETORSZÁG IRÓI MUNKÁSSÁGA.

(Folytatás.)

Chamisso munkáji 4 kötetben jelennek meg. Lenau Faustja sajtó alatt van, 's Feuchtersleben az austriai költőknek Lenau 's Grün által helyreállitott hírét nevelni fogja hihetőleg. Ezeket követik Bechstein, ki thuringiai mondányaival tetszik, 's Mosen, ki mindenhol költ, hol virág virúl, patak csörög, nap ragyog. Hahn Ida grófnét szívesen üdvezelhetjük a' költészi körben: valamint Frankl urat is, ki Colombot és Byronnak Parisinájat adta. Freiligrath által készült forditása Hugo Victor odájinak, olly remekül készitett munka, hogy az eredetiek' sorában méltán említhetjük. Laube Bug Jargalt forditotta. Külb Hernait. Wolf le roi 's amuse. Kottenkamp Cromwellt. Adrian Hugo Victor' characterrajzát adta. Blankensee Mickiewicz' költeményjeit. Schäfer Martinez de la Rosa' munkájit forditotta.

A' dráma körében is mutatkoznak némelly nem csekély dolgozatok; nevezetesen Wiese Sigmond nem szerencsét lenűl irta három drámáját „a' barátok, Paulus és Beethoven." Bauer Lajos nagy Sándorral lépett fel. König Henri a' magas ara' szerzője, III Ottonak szomorú végét választotta tárgyúl, 's „bánat-utnak" nevezé. Üehtritz „a' babyloniakat Aegyptomban." Stiglitz „Dyonisos ünnepét" irta. Bacherer' tollából nyertük „Cromwell Erzsébetet" ez talán, mi az előadást illeti, e' végre legjobb. Kannegiesze

Hartmannak „szegény Henrik“ czímű költeményjét szinjátéká változtatta. Hauchtól Tiberiust várjuk. De lehetlen elhallgatni, mint örűlünk, hogy most sem Raupach; sem Birch-Pfeifer asszonysággal nem találkozunk.

Az ugy nevezett Genre képekben, mellyek herczeg Pückler Muskau „egy megholtnak levelei“ czímű munkájától fogva divatba jöttek, 's mellyek közé az utazásokat is számítjuk, példányúl állitjuk Lewaldnak „Aquarelle az életből.“ Adriannak jeles „Utazási jelenetek Amerikában“ a' 2ik kötet jelen meg. Norden' utazási vázolataiból 3ik kötet. Smidt' hamburgi képei derék osztályzatokat foglalnak magokban, 's valóban megérdemlik azon kedvező fogadást, melly nekik jutott. Wolfnak német Journalokból kiszedett „utazása Belgiumból Párisba“ igen kedves függeléket talált Bechstein' „utazási napjaiban.“ Franczia országnak déli részei leirattak Möhl és Meyer Guido által. Olaszországról irt az éleslátású Strombeck. Habel, Kirber, Glasbrenner, bécsi képeket nyujt. Rellstabl „érzelgős utazásokat“ adott. Ide tartozik Grosz-Hoffingernek munkája „Ausztria 1835ik esztendőben“ nyomorúlt mű, lélek és gondolat nélkűl. Végre Misz-Trollopnak ezer különczséggel elhalmozott munkájának forditása.

Midőn a' regényesnek novellai osztályjába szándékozunk lépni, szükséges: hogy a' határon megállapodjunk, 's a' munkákat eleve megkülönböztessük a' gyarmüvektől.

A' legdiszesb jelenetek ezen osztályban Immermannak epigonjai, Lewald' hármasai 's egy pénzváltó' memoirjai. Mosen Gyula', 's Spindlernek „Boa constrictora.“ Tiechnek megjelenendő munkája „a' fiatal asztalos,“ ugyan attól „folytatása a' cevenni lázadásnak.“ Hanke Henriettétől a' sógorasszonyok. Wiese Sigmondtól „Fridrich.“ Storch felette munkás volt, tőle van: „Jakob' csillaga, világosság és éj, Orestes Párisban, téli Flóra,“ folytattatik „a' fenyéri korcsma.“ Laube' szinésznőjétől érdekest remélhetünk, 's ohajtva lessük Sternbergnek tengeri phantasusát. Rellstabtól „1812ben második kiadatban jelent meg Scaevola Emerentius, Kreolnő 's szerecsen“ czímű románjából, melly hat kötetre fog terjedni, az első csarnok adatott ki „Lax Lajos.“ Van der Noottal lépett fel Liedemann, tizenkét elbeszélést adott „hónapi rózsák“ czimezettel. Wachsmann elbeszélései uj folyamatjának első kötetét bocsátá az olvasó világba elébe. Rehfues „az uj Medeát;“ Hoffmann Göthe Tassójának és Faustjának folytatója, egy philosophiai romant irt „Eduard és Julia.“ Wangenheim egy történetit „a' szerzetes“ 's egy analitikai historiai romant „Dr. Francia.“ Egehe Eduard egy történeti rajzot „Demetrius és Godunow;“ a' magas ara' szerzője irta „Waldenseket;“ ezen lapok' szerkezője „Loyolat“ adta. Továbbá jelentve vannak Blumenhagen' minden munkáji. Beckstein' thüringai regekincse. Bulow novellákkönyvének második része. Belanitól a' számüzöttek.

Vannak azonkivül még számtalanok, kiknek munkáji a' feledékenység' tengerében merülendenek; vannak, kik részint kenyérkereset miatt, részint unalomból boritanak el betűkkel iveket; kikre a' Muzsa nem vetett kegyes pillantást, ezek romángyárokat állitanak, és mivel nálunk az illyenek még nem divatoznak, nem tartjuk felesleges munkának lelkismeretes leirásukat.

Az illy romángyárokban felette nevezetes, hogy nem csupán műszerekkel: hanem csupa műszerek dolgoznak, ezen műszerek tökélletesen hasonlitanak más emberekhez, ugy hogy azt hihetné az ember, hogy valódi emberek működnek, mert körösleg emberi termetek üldögélnek székeken, ezek mind ugyan azon mozdulatokat teszik, és igy az ámulás növekszik. Azonban ezen ámulás nem tart sokáig: hanem csak hamar eltűnik, ha a' legközelbi emberműszerhez lépünk, 's bizonyos forgony (Schraube) által a' kaponyának felső részét megnyitjuk, a' mi által a' boritékot levenni 's betekinteni lehet. Ekkor azonnal meggyőződni lehet, hogy a' szellemnek legcsekélyebb nyoma sincs ott: hanem az egész mechanismust intéző kérődző készitmény. A' ki ezt hihetlennek tartaná, vegye a' legelső hirlapot kezébe, 's olvassa a' Bécsben nem rég felfedezett pipázó automatnak leirását, mellyet a' bécsi Theaterzeitung mint a' pipák' kiszivására felette alkalmast ajánl. A' ki tudja, mennyivel több gondoskodás kivántatik egy pipának mocskatlan megfeketitésére, mint egy románirásra: az a' romániró műszer kérődző készitményének általam szerzett leirását elhiendi.

(Vége következik.)

IGAZÍTÁS.

A' literaturai lapok 25.ik számának 199-ik lapján megjelent hiradás következésében, kötelességének érzi az alulirt nyilvánositni, hogy ő a' Heckenast által „Emlény“ vagy más egyéb czim alatt kiadandó zsebkönyvnek nem szerkeztetője. Annak ügyében mindaz által, mint különösen fölszólitott munkatárs, részt veszen. És mint illyen, lélekismeretesen elmondhatja, hogy munkatársai sorában, az ott előszámlált irók' nagyobb részét, kiváltképen pedig az életét csupán tudományos buvárkodásoknak szentelő Horváth Istvánt, nem különben a' „jeles“ — Horváth Endrét, Toldy Ferenczet, Pechatát, Papp Ignáczot és ponori Török Józsefet (!!!) foglaltatva lenni nem tudja 's nem hiszi; ellenben Kisfaludy Sándornak, Kölcsey Ferenczneк, és Jósika Miklósnak, mint az érintett hiradásban meg nem említetteknek, nem csak igérkezésérül hanem már valósággal be is küldött munkáirul, csekély avatottságánál fogva bizton kezeskedhetik

Kunoss.

Literaturai világ.

Malte Brunnek „Précis de la geographia universelle“ czímű munkája, melly már több élő nyelvekre van lefordítva, az irónak halála után Huot ur által minden uj felfedezésekkel meggazdagitva most 96 füzetben ujra kiadatik, hozzá 72 földabrosz lészen csatolva, 's még is minden füzet 1 francnál többe nem kerül; ellehet tehát gondolni, hány olvasóra tart számot a' kiadó.

Lamartine munkájinak pompás kiadására 3000 alairó találkozott 's maiglan a' harmadik füzet jelent meg. Minden fü-

zet 50 centimes (16 xr. p. p.), hanem az egész gyüjtemény 150 füzetből fog állani.

Evansnál Londonban rövid idő mulva egy pompás kézirat árverésre bocsátatik, mellynek czíme „Biblia sacra latina ex versione sancti Hyeronimi etc.“ a' czímlap aranynyal és festéssel gazdagon van ékesítve, mellyekbe Carolus név vagyon rejtve. Azonkivül a' munkában még 4 kép és 34 csinosan festett kezdő betü van. Ezen kézirát' története röviden ez: 778ik esztendőben Károly császár' kivánságára Alcuin a' szent irás latin fordításának megvisgálását magára vállolta 's 800ik esztendőben el is végezte. Nathaniel nevü tanitványja által a' kéziratot Rómába küldötte, hol Január 1jén 801ben a' császárnak bemutattatott, ki végintézetében 811ben ezen munkáról emlékezik. I Lothárral a' priimi kolostorba került Lotharingiába, honnét, midőn ez saecularizáltatott, a' Benedictinusok 1756ban Grandis vallis Basel melletti kolostorba vitték. Midőn pedig 1793ban ezen apátságnak minden vagyonja elfoglaltatott, a' kézirat bizonyos Bennot ur' kezébe került, kitől Speyr-Passavant ur a' mostani birtokosa 1822ben megvette.

Az angol Portfolioból megjelent a' 17ik szám.

ÉRTESITÖ.

Elhagyák a' sajtót, 's minden hiteles könyvárusoknál megszerezhetők:

KRITIKAI LAPOK

VI. és VII. Füzet,

kiadta

B A J Z A.

VI. Füzet: BIRÁLATOK, I. Irány és Vázolatok, irta Josika Miklós. Szamosy. — II. Bacsányi János versei. Toldy Ferencz. — III. Origo et formatio lingvae ungaricae etc. Kállay Ferencz. — IV. Kritikai értekezetek, kiadta Stancsics Mihály I. köt. C—I. — ANTIKRITIKÁK. I. Szent István magyar király Salamon nevéről. Történetvizsgálati jegyzés Horvát és Rumy ellen. Szegvári. II. A' magyar tudós társaság és Horvát István. —e—.— III, Magyar tudós társasági nagy jutalom' felosztása 1833 évre, vagy fejtegetése azon kérdésnek: ki érdemelt 1833ra jutalmat, Kisfaludy Sándor e, vagy Vörösmarty? Barátságos észrevételül gróf Dessewffy Jozsefnek. Békefy.

VII. Füzet: BIRÁLATOK, I. Az ember' kiformáltatása esmérő erejére nézve, vagy is a' köz hasznú Metaphysika. Irta Fejér György. — Szamosy. — II. Turandot. — Tragicomoedia Gozzi után Schiller. — Ford. Gáthy János. Csató Pál, DRAMATURGIAI és LOGIKAI LECZKÉK magyar szinbirálók' számára. — I. Szükséges magyarázatok a' Rajzolatok' szinbiráló compániájának. Tartalma: Általános nézetek. A' Rajz. kritikusainak ön magokkali ellenkezése. Észrevételek a' szóejtés, recitatio, declamatio, testtartás, chironomia, arczbeszéd, charakter-felfogás 's kifejezés iránt. Okatlan biralatok, hatalomszavak. X et comp. Kritikái megérdemlik, hogy szinészeink megvessék. Az elcsóvált és könnyü 's a' mereven és nehéz fejekről. Igazlása a' Társalkodóban történt felszólalásnak. Idétlen magasztalók és ócsárlók. „A' jó emberség“ és barátság' határai. Humiliate capita. Ékes beszéd és intráda. A' nem illedelmes Kritika. Munkácsy mint logikus és különböztető. A' magyar húmorral. Munkácsy igen nagy humorista. Az unalmas gyüjteményről. A' Rajzolatok' charaktere. Reformator, Mozes és próféta. Budai szinházba — járás. Az X et comp. firma. Szinészet' ellenőre. A' maniáról és felbőszült gulyárul. Lendvainé és Müller Sophie. Budai szinészek' segedelme. A' vak Kritika. A' budai szinészek nem jól igazgattatnak. Új és régi dolgok feszegetése. Plagium Schillerből. Elfogultság, privát szenvedély. Fogadatlan prókátorkodás. X et comp. a' dramai Kritikában is gyenge. Dramaturgusok. A' Rajz. szerkesztetője és Kritikusai, vagy a' ló és nyereg.

II. Pro memoria a' Kassai Szemlélőnek.

III. A' Honmüvész' színi kritikairól. Felvilágositásul Garaynak.

Ára fejér posta pagiroson a' VI füzetnek 50 pengő krajczár a' VII-nek szinte.

ÁRPÁDIA

czímü történeti zsebkönyvemnek harmadik éve a' folyó esztendő' vége felé meg fog jelenni, annakokáért mind azon barátimat, kik iparomat eddig becses dolgozataikkal felsegélleni kegyeskedtek, ujolag szíves részvétre szólitom. Fogadják egyszersmind eddigi fáradságukért színetlen köszönetemet, 's czélom' sükeritésére szánt munkáikat méltóztassanak biztos alkalommal vagy egyenesen hozzám, vagy Werfer Károly urhoz ide Kassára a' folyó év Augustus hónapjának 20káig szállitani.

Kassán Junius 7én 1836.

Kovacsóczy M.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

28dik Szám. Péntek, Julius' 8án 1836.

Harag és párt nélkül.

C S A T Á R.

Hőskölteményi rajzolat. Irta Garay Nepomuk. Pest 1834.

(V é g e.)

5) Eredetiség. Ezen jeles tulajdonság, mellyet már korábban kell vala a' költeményi általános megkivántatóságok között említenem: tagadhatlanul meg van nem csak a' munka belszerkezetében, de egyszersmind kidolgozásában is. Egyes hexameterek azonban vannak, mellyeket Vörösmarty dolgozatainak olvasásából visszamaradt reminiscentia-nak kell neveznem. Illyenek a' 9dik lapon ezen vers:

„Mint a' melly ködöt éjszaknak zúgó szele megfú.“

melly Vörösmarty Zalánfutásának 169dik lapján igy áll:

„Mint melly ködre kemény éjszak szele fú hatalommal.“

továbbá a' 105dik lapon ezen vers:

„— — — — — — a' lebke hajakkal
Lassu halálszellő játszik huzakodva, nyölgelve“

Vörösmartynál, Zalánfutása 108dik lapján igy áll:

„Lassu hideg szellő játszik huzakodva hajokkal.“

A' 63dik, 122dik és 161dik lapon találtató némelly sorok is hasonlókép Vörösmartyra emlékeztetik a' figyelmes olvasót. — Igaz ugyan, hogy vannak eszmék, mellyekben az ember másokkal összeütközhetik, ugyannyira, hogy az a' másiktul kölcsönözöttnek látszik, holott talán annak müvét nem is olvasta, vagy legalább olly tanulmányosan nem, hogy egyes helyei különszakasztva is emlékezetében maradtak volna. Ezen utolsót azonban, t. i. hogy Vörösmartyt ne olvasta volna, — a' Csatár irójárul mondani nem akarom; sőt még csak föltenni sem tudom. Csupán azt akartam a' mondottakkal jelenteni, hogy nála, a' fölidézettek, lehetnek reminiscentiák és nem. Ezt meghatározni nagyon bajos volna. Annyi azonban minden esetre igaz, hogy örömestebb látná akárki is, ha azok ezen munkában, melly különben ollyannyira eredeti, — nem találtatnának.

6) A' mértékbeni hibátlanság. Majdnem minden nemzedéknek, minden időszakasznak meg van a' maga saját izlése; ugyannyira, hogy a' különben nagyon egyénies dolog (mert ha van egyénies dolog az izlés' dolga bizonyosan az) szinte elveszti az ő különféleségeit 's mintegy általános izléstömeggé alakul egybe; melly ismét szintolly észrevétlenül és csudálatosan változik, mint a' hogyan összealakult. Ez esete a' verseknek, költeményeknek is, nem csak tartalmukra, hanem idomukra nézve is. Majdnem minden versnemnek meg volt a' maga kora, mellyben kitünőleg virágzott. Igy az alcaicus, az anakreoni, saphicus, elegiacus, hexameteres 's a' t. 's a' t. vers-mértékek, mindannyian birtak aranykorral, mellyben a' költemények — azonban még is némelly tárgyazatossággal — leginkább az ő kaptájokra verettek. Egyike azoknak, mellyek lételöket egész a' jelenkorig szinte teljes épségben megtartották: bizonyosan a' hexameter, mellyet gördülékenysége 's még is szilárd hangzata, a' nagyobb méltóságu tárgyak' előadásában ollyannyira ajánl. Ennek, egyéb versmértékek fölött az a' sajátsága is van, hogy a' harmadik versláb első szótagja után szakadékot (caesura) kiván, mi szerint t. i. a' szó bevégzett legyen, 's az olvasó, mintegy megpihenhessen az egyébkint valamennyire hosszadalmas sor' olvasása közben. — Ezt a' sajátságát a' hexameternek nem látszik eléggé figyelemre méltatni a' Csatár irója; mert igen sok hexametere van, mellyben az ellen vétkezik. Igy p. o. a' 9-ik lapon mindjárt két sorban találtatik e' hiba:

„Hajlandó feleidnek hirdesd szörnyü csatámat.“
és
„Mint a' melly ködöt éjszaknak zúgó szele megfú.“

Hasonló szakadék-elleni hibák vannak nyomban ismét a' 14-dik lap' 26dik, a' 16dik l. 100dik, a' 17dik l. 103dik 's a' t. 's a' t. sorában. — — Ezen kivül találtatik nehány mértékelleni hiba, szoros értelemben véve, a' 17dik lap' 122dik, a' 18dik lap' 127dik, a' 23dik lap' 280dik versében, 's talán egyébhol is; mellyeket azonban én egyenkint ki nem mutathatok. Helytelenítem még azt is, hogy a' költő néha él betücsapással (elisis) néha pedig nem; a' mi — következetlenség. Különben is eldöntetlen kérdés még, szabad e nekünk magyaroknak betücsapással élni vagy nem.

Ne vegye ellenséges indulattal, az általam nagyon tisztelt szerző, ha azon észrevételeken kivül, mellyeket eddig rendszeresen, a' mint tudtam, egyenes lélekkel, 's a' kifejezés' legszigorúbb értelmében „harag és párt nélkül“ fölhoztam, még némelly töredékes észrevételeket teendek. — Én illy nagy nemü munkában, mint a' Csatár, minden apró botrányokat, — ha bár talán nem mindenki által észrevehetőket is kikerülve ohajtottam volna látni; mert csak igy lehetne a' munkát remeknek, (classicus-nak) mondani. Illy apró botrány:

1) a' szavaknak választatlan összerakása vagy is inkább egymás mellé tétele, millyennek példáját a' 37dik lap' 122dik sora mutat ezen kifejezésben: „a' reg' hars kürtöse“; hol kü-

lönben is a' „hars“ helyett harsány szót kellett volna használnia.

2) A' cselekvő igének itt-ott, szenvedő gyanánti használása; mint ez p. o. a' lépek, lépsz, lép igével történt a' 49dik lap' 441dik 's a' 64dik lap 256dik sorában.

3) A' szavaknak a' mérték kedvéért közbevetett szótaggal szaporitása, melly által azok eredeti jelentésökből kiforgattatnak, sőt érthetlenné tétetnek. Például szolgáljon a' 75dik lap 62dik sorának ezen szava: „terevült“, e' helyett: terült. Milly más jelentése van a' merült és merevült szónak! 'S valyon nincs e meg ezen különbség a' szóképzési hasonlat szabályainál fogva, a' terült és terevült szóban is?

4) A' határozottnak lenni kellő kifejezés helyett határozatlannal élés; p. o. az 51dik lapon a' 473dik sorban, hol választánk van, választók helyett.

5) Az izlési gyengédség' megsértése p. o. a' 61dik lap' 162dik, ismét a' 97dik lap 123—124dik, de kiváltképen a' 110dik lap 24dik sorában, melly különben is csak ugy van oda vetve, hogy bizvást elmaradhatott volna.

6) A' hangkellem iránti figyelmetlenség; mint p. o. a' 14dik lapon ezen versben:

„Nem pofapuffasztó szélvész a' pára-redőből“

és 161dik lap' ezen versében:

„Haj! ha hazánk szava ver szivetekben, keljetek egyben.“

7) A' szabatosság' hiánya némelly szavakban és kifejezésekben; p. o. midőn a' 21dik lapon ez mondatik: a' gyülésben a' sok gondolatok megszakadának, a' helyett, hogy a' vélemények szakadoztak meg; az 51dik lapon a' 488dik versben „itt állok előd be“ előtted helyett; a' 35dik lapon az 56dik versben, hol ez van: „ajakát illy szóknak ereszti“, a' mit könnyen változtathat vala igy: ajakát illy szókra nyitá meg; nem különben a' 73—74dik lap 24—27dik verseiben, hol alig tudja az olvasó elérteni: valyon kinek a' kardütése által vérzik el 's kinek paripai által tiportatik össze a' nem engedelmeskedő.

Lehet, hogy találkoznak e' jelen lapok' olvasói között olyanok, kik némelly megjegyzéseimet szőrszálhasogatásoknak nevezendik. Ohajtanám azonban, hogy azokat az iró illyeneknek ne tartsa; sőt ne tartsa senki. Mert a' hibák' nagysága mindig csak aránylagosan határoztatik meg; 's igy történik, hogy ha az ember tömérdek és nagy hibák között, aprólékosak' kijelelésével bibelődik: szőrszálhasogatóvá lesz; de ha kicsinységeket talál csak, 's ezeket is lélekismeretesen kimutatja: nem hogy szőrszálhasogatónak nem neveztethetik; sőt méltánylásra számolhat; mert ki a' csekélységekről teljesen hallgat: részrehajló. Egyébiránt, a' hiba összehasonlitás nélkül, magában véve is csak hiba; és pedig annyival kitünőbb, — minél több jelességek közepette találtatik. Ne csudálja tehát senki, ha én előttem, az általam kijelelt hibák olly kitünők valának, hogy azokat a' szerzőnek kiméletlenül fölidézni el nem mulaszthatám. Ohajtom, hogy nézeteimet, véleményemet, sőt a' mennyire magamat biróilag viseltem és viselhettem, — itéletemet is, figyelem nélkül ne hagyja a' szerző; 's ha munkája' második kiadást érend, a' mit méltán reménylek és hiszek: használja azokat, a' mennyire használhatónak itélendi; nem mutatkozandván olly konoknak, millyennek Vörösmarty, Toldy figyelmeztetései iránt mutatkozott, Zalán futása körül, ennek második kiadásakor.

Kétségen kivül valónak hiszem, hogy Garay Csatárjának kiadásával egy kevessé hamarkodott; 's ha ezt nem cselekedte volna, bizonyára a' lehető legtisztább 's mondhatnám költészetünknek egyik legjelesebb termékét nyujtotta volna a' közönségnek. Azonban, változtatásokat ezután is tehetend művén; 's ha azokat gondos kezekkel végzendi: olly valóságban lépetheti ismét világ eleibe, hogy mi azzal méltán büszkélkedhetendünk.

Igfi.

NÉMETORSZÁG IRÓI MUNKÁSSÁGA.

(Vége.)

A' műhelynek közepén egy nagy kád van, mellyből számtalan csövek ugyan annyi erek gyanánt erednek, mellyek az irműszerekkel egybekötésben vannak, ugy: hogy mig az egyik kéz a' kád' foglalatját az emésztő készületbe szivatolja, a' másik kéz fekete nedves salak gyanánt észrevehetlenül az újaknak hegyére alkalmazott apró lyukacskákon kiadja. Ezen kiáradó kéz, irókéz' foglalatosságát és mozdulatait viszi véghez, minden illy műszer előtt, egy könyvkiadó áll, a' ki szinte mint a' gyors sajtóknál, tiszta íveket tol elébe. A' kádban különféle essentia tömeg mellett fő anyag gyanánt Franckh testvérek általi Scott Walter' kiadása. A' kád alatt a' római szent birodalom' minden kölcsönöző könyvtárai élesztik a' tüzet, ugy hogy a' többi munkák' feketéje felolvadva folyásnak indúl és Franch kiadásai' feketéjével egybeolvad. A' műszer mozgásba jő 's az oda tolt ártatlansági fejér színű ívek egyaránylag megfeketednek, ugy: hogy a' gyárnak különféle termékeit ugyan azon egy család tagjainak lehet tekinteni.

Az illy heverők' (máskint nem lehet nevezni) második osztályja a' fordítók' serege. Valjon mit nyer a' nemzet Bulwernek ugyan egy időben megjelenő öt fordításaival? Hihető e az, hogy olly iró, kinek munkái még eredeti monorral sem dicsekedhetnek, öt városban foglalatoskodtathasson sajtókat. Mi az angol románok' fordítását nem kapjuk később az eredetieknél. Bulwer' öt kiadásához járúl kettő Mariattul, kettő Mrs Braytól, a' külföld belletristikájának könyvtára, Balzac' összegyűjtött munkáji, valamint Sande 's több ehhez hasonló. Kreling' angol könyvtára dicséretes kivétel. 'S valamint egy részről nem lehet a' német genius' universalitását becsülni: ugy nem lehet más részről a' keverő iróporságot, melly idegen ajtók előtt éldel, nem gyalázni.

Egyátaljában jelenleg a' német románban nevezetes krisis nyilatkozik. A' tehetősb románirók, most a' historiai nemtől visszavonulnak; maga Spindler is, ki ennek köszönheti dicsőségét és gazdagságát — meglehet, hogy képtelenségük' érzetéből — 's az erkölcsi románt választják. Részemről azt hiszem, ez azért történt, mivel a' historiai románnak saját emel-

csőjét eddig fel nem fedezték, 's a' mig egy részről kényelmet találtak, más részről a' historia által nyomattak. Németországra nézve a' historiai román még el nem veszett, mivel még nem is létezett. A' historia nekünk olly szükséges, mint a' világosság és életkedv, 's minden erővel rajta kell lennünk, hogy az izetlen mindennapiságban el ne sülyedjen: hanem tiszta szentségében felmaradjon.

A' jövőre nézve Németországban még két fontos hagyomány van a' szép literatura megyéjében, a' zsebkönyvek és az időszakiratok, ezeknek száma szaporodik. 1837re már számosb uj tündöklő nevű zsebkönyvek vannak hirdetve, 's még is félünk, hogy testvéreikhez egy szálig fognak hasonlítani. Ha kivételt tehetünk, ez az egyik Lenau' tavaszalmanachja, mellyet jövendőben hihetőleg Grün Anastasiuson kivül más nem fog előmozdítani; a' másik Duller által kiadandó.

A' Journalistikában szabad és fris élet mutatkozik, sok uj keletkezett, mindenikét előszámlálni mind unalmas, mind czéliránytalan lenne. Annyi azonban igaz, hogy minél inkább törekednek a' megujult lapok az életet a' tudománnyal és művészettel egybeolvasztani: annál fanyarabbak, annál izetlenebbek lesznek napról napra az ugy nevezett literaturai ujságok. Kivehetjük azonban itt is, csak hogy néha felette magosan is állanak, a' berlini évkönyveket és Büchner literaturai ujságát.

Nem lehet itt azonban elhallgatni némi visszaélést, mellyet hihetőleg a' német kormányok hatalmasan elnyomandanak, tudni illik: a' tolvajlapokat, mellyekben más lapokból csipdesett fáradságos munkák különféle öltözetben adatnak eredeti művek gyanánt az olvasó közönség' elébe, ugy hogy nem lehet tudni, mit csodáljunk inkább, azon szemtelenséget e, mellyel ez történni szokott; vagy a' türelmet, mellyel ezt elszívelik a' kárositottak.

A' müveltség, müvészet és kritika körében, vagy a' mit kirekesztőleg literaturának szoktunk nevezni, megjegyzésre méltók: Böttiger' hagyományja „eszmék, müvészet, mythologiára 2dik rész" Sellig Julius által elrendelve. Welker irt Niobe csoportozatjáról. Rhumortól ifjabb Holbein János jelent meg. Neumont Michel Angelot adta ki. Carus és Duentzer Göthe Faustjáról elmélkedtek. Eckermann Göthe végső éveiből beszélgetéseket adott ki. Platen levelezését kiadta. Minkwicz Geovinus Göthe levelezését. Bettinava 's Rosenkranz a' német literatura' történeteit.

Emlitetlen nem hagyhatjuk Mundtnak tervét egy német academia' felállitása iránt, 's mind az, a' mit e' felől eddig hallottunk, azt mutatja: hogy ez nem puszta fecsegés, 's az inditvány minden esetre megérdemli a' tiszteletet. Azonban szerkezéséről és elintézéséről semmi bizonyost nem mondhatunk. Azt hisszük még is, hogy Majna melletti Frankfurtnál, a' mi állapodása helyét illeti, czélszerübbet találni nem lehet, minthogy a' németség' élete leginkább minden tekintetben itt pontosúl. Kivánatos, hogy a' német academia a' jámbor ohajtások' sorába ne tartozzék: hanem minél előbb létesitessék, és fog létesülni, ha a' nemzet előtt hitellel díszelgő irók részesülendnek, legyenek ezek azután bár melly párttiak, polgári, vagy vallásos, vagy irói tekintetben.

Minthogy pedig terjedelmes lenne osztályzatokba ereszkedni, előterjesztésünket a' következő egybehasonlitással tekesztjük be:

Számszerint véve a' szép literatura 802 czikkelyt nyujtott, a' theologia 312, a' nevelés' tudománya 297, épületes iratok és prédikátziók 282, philologia 269, orvostan 234, történet 216, egyveleg munkák 202, kereskedési 's mesterségi munkák 176, törvénytan 160, erdőszet és földmüvelés 159, természeti tudományok 157, cameralis tudományok 127, geographia 117, mathematika 74, hadi tudományok 42 és a' philosophia, melly leggyöngébb 29.

Literaturai világ.

Benkő József, nem igen rég, külföldi jeles szindarabok' fordítását jelentette, 's hogy munkájának vevőket kecsegtessen, azt hirdeti, hogy az eredeti darabok nem czélra vezetők. — Ő hát bizonyosan a' nemzetiségből kivetkeztetést tüzte ki magának czélul; mert meg nem fogható, mi mást törekedhessék elérni idegen szellem és szokás meghonositása 's belénk oltani akarása által.

Mimő gyönyörüséges kis literaturai hirecskét olvashatni a' Honmüvész' 51dik számában! Ha tudnók, hogy a' kiadók vagy a' szerző irták e? csakugyan megdicsérnők érte! O! abban sok szép van, nagyon sok; a' kelleténél is több. Halljuk csak! — „Igen élénk figyelemben tartja az erdélyi 's kivált kolosvári olvasó közönséget egy még sajtó alatti, de nem soká azt elhagyandó (Mondom tinéktek: vajudnak a' hegyek!) magyar Románnak megjelenése, mellynek irója a' szeszélyességéről és mivelt társalkodásáról egyiránt ismeretes széplaki Petrichevich Horváth Lázár. (Mi bizony mindeddig egy kukkot sem hallottunk felüle. De most jön még a' java:) Erdély' jobb házainak egyikéből származása egyfelől, 's abból önkényt folyó szerencsés körülmény: hogy azon körnek, mellynek szokásait, hangját, villanyosb és árnyékos oldalait előnkbe terjeszteni czélja, tagjává, 's ugy szólván egyik constituens részévé született, — más felől pedig" — — de már elég; nem irhatom tovább; elkábitott a' furcsa magasztalás' tömjénye; ohajtanám, hogy a' szegény irót el ne kábítsa mert akkor jaj nekünk nyomorú olvasóknak; megkinzand bennünket ollyan románokkal, mellyek egynapi időhatárt foglalnak magokban; noha a' mostani „elbujdosott" is csak egy telet tölt a' fővárosban. Egy tél, és egy román! ki hallotta ezt! Hisz a' román egy életen nyulik keresztül!

I — i.

Lipcsében 1790ben csak 16 könyvkereskedés volt, most a' hangász munkák' kereskedőivel együtt 117et számlálnak.

Jules Janintól megjelenendőnek hirdettetett „Chenim de traverse", melly hirdetéshez az van mellékelve, hogy a' lelkes irónak ezen munkája a' legmegfontoltabb, 's mind belső, mind külső becsére nézve a' legtökélyesebb.

TUDOMÁNYOS JELENTÉS.

Több akadályok miatt a'

„nemzetek' történeti- 's szépnem társalkodási tárára"

az előfizetést Augustus végére határoztam.

Árpádia

című történeti zsebkönyvemnek harmadik éve a' folyó esztendő' vége felé meg fog jelenni, annakokáért mind azon barátimat, kik iparomat eddig becses dolgozataikkal felsegélleni kegyeskedtek, ujolag szíves részvétre szólitom. Fogadják egyszersmind eddigi fáradságukért színetlen köszönetemet, 's czélom' sükeritésére szánt munkáikat méltóztassanak biztos alkalommal vagy egyenesen hozzám, vagy Werfer Károly urhoz ide Kassára a' folyó év Augustus hónapjának 20káig szállitani.

Kassán Junius 7én 1836.

Kovacsóczy M.

ÉRTESITŐ.

Minden hiteles honi könyvárusoknál találtatik:

Szerb Népdalok és Hősregék.

Az eredetiből forditá

Székács József.

Kiadá

Kunoss Endre.

Pesten 1836. Trattner Károlyinál. Ára 1 for. 20 xr. p. p.

A'

Füvészet elveinek vázolatai.

D. Lindley János nyomán Brassay Sámuel által. 9 Kőtáblával. Kolozsvártt 1836. Tilsch és fia' tulajdona. 162 lap. Ára 54 xr. p. p.

NÖVÉNYTUDOMÁNY.

Magyar - latin

Füvésznyelv és Rendszerisme.

Irta Vajda Péter.

VIII nagy réz táblán 368 ábrázolattal. Pesten. Heckenast Gusztáv' sajátja. 1836. 236 lap. Ára 2 for. p. p.

KRITIKAI LAPOK

VI. és VII. Füzet,

kiadta

B A J Z A.

VI. Füzet: BIRÁLATOK, I. Irány és Vázolatok, írta Josika Miklós. Szamosy. — II. Bacsányi János versei. Toldy Ferencz. — III. Origo et formatio lingvae ungaricae etc. Kállay Ferencz. — IV. Kritikai értekezetek, kiadta Stancsics Mihály I. köt. C—I. — ANTIKRITIKÁK. I. Szent István magyar király Salamon nevéről. Történetvizsgálati jegyzés Horvát és Rumy ellen. Szegvári. II. A' magyar tudós társaság és Horvát István. —e—.— III, Magyar tudós társasági nagy jutalom' felosztása 1833 évre, vagy fejtegetése azon kérdésnek: ki érdemelt 1833ra jutalmat, Kisfaludy Sándor e, vagy Vörösmarty? Barátságos észrevételül gróf Dessewffy Jozsefnek. Békefy.

VII. Füzet: BIRÁLATOK, I. Az ember' kiformáltatása esmérő erejére nézve, vagy is a' köz hasznú Metaphysika. Irta Fejér György. — Szamosy. — II. Turandot. — Tragicomoedia Gozzi után Schiller. — Ford. Gáthy János. Csató Pál,

DRAMATURGIAI és LOGIKAI LECZKÉK magyar szinbirálók' számára. — I. Szükséges magyarázatok a' Rajzolatok' szinbiráló compániájának. Tartalma: Általános nézetek. A' Rajz. kritikusainak ön magokkali ellenkezése. Észrevételek a' szóejtés, recitatio, declamatio, testtartás, chironomia, arczbeszéd, charakter-felfogás 's kifejezés iránt. Okatlan birálatok, hatalomszavak. X et comp. Kritikái megérdemlik, hogy szinészeink megvessék. Az elcsóvált és könnyű 's a' mereven és nehéz fejekről. Igazlása a' Társalkodóban történt felszólalásnak. Idétlen magasztalók és ócsárlók. „A' jó emberség" és barátság' határai. Humiliate capita. Ékes beszéd és intráda. A' nem illedelmes Kritika. Munkácsy mint logikus és különböztető. A' magyar húmorral. Munkácsy igen nagy humorista. Az unalmas gyüjteményről. A' Rajzolatok' charaktere. Reformator, Mozes és próféta. Budai szinházba — járás. Az X et comp. firma. Szinészet' ellenőre. A' maniáról és felbőszült gulyásul. Lendvainé és Müller Sophie. Budai szinészek' segedelme. A' vak Kritika. A' budai szinészek nem jól igazgattatnak. Új és régi dolgok feszegetése. Plagium Schillerből- Elfogultság, privát szenvedély. Fogadatlan prókátorkodás. X et comp. a' dramai Kritikában is gyenge. Dramaturgusok. A' Rajz. szerkesztetője és Kritikusai, vagy a' Ió és nyereg.

II. Pro memoria a' Kassai Szemlélőnek.

III. A' Honmüvész' szini kritikairól. Felvilágositásul Garaynak.

Ára fejér posta pagiroson a' VI füzetnek 50 pengő krajczár a' VII-nek szinte.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

29dik Szám. Péntek, Julius' 15én 1836.

Harag és párt nélkül.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. Pesten 1831.

Bajza híre leginkább a' kritikai lapokon alapúl. Megjelentükkor város és faluszerte csak a' Kritikai Lapokról 's kiadójukról folyt a' beszéd, 's annyi bizonyos, hogy olvasó közönségünkben hatalmas érdeket serkentettek, ennek számát szaporították, végre literátorink 's literaturánk' hatására figyelmesbé tevék, mint ez előtt vala; 's ez valóban olly érdem, melly kevés munkának adatott, ezt mind azonban az uj 's szokatlan hang, melly bennök uralkodék, nevelé. Veszem magamnak még is azon szabadságot, 's nyilván kimondom: Bajza érett készületével, ha más hangon adja vala birálatit, jobban hat íróink' idegzetére 's nemzetünk' fejlésére. Megvagyok győződve, hogy a' Kritikai Lapok kiadója 's társainak magas buzgalmát a' nyelv' ügyében, senkinek törekvése sem haladja felül, 's ugyan ezen okból származtatom azt, hogy szép tüzük által elragadva, a' határon túllépvén, itt ott inkább ártottak: mint sem, a' mint czéljuk vala, használtak. A' rosszat kiirtani, a' jót tenyésztetni dicséretes vállolat; de a' nehéz pályától valakit elrettenteni, haladástóli tilalom.

A' Kritikai Lapok feddenek, fenyítenek, kancsukáznak kiméllett nélkül, Lessing mottoja szerint, de választást nem téve kontár 's nem kontár között; 's valaki elhitethetné magával, hogy a' Kritikai Lapok' magas tribunalja leplezetlen ítéleteiben mindenkit kontárnak tart, kinek nincsen szerencséje dolgozói' sorában állani. Nekem ugy látszik, a' Kritikai Lapok ugy tesznek, mint a' ki a' tévelyedettnek megmondja, hogy nem jó uton jar: azt azonban, merre menjen, elhallgatja.

Midőn én tollhoz nyultam, meggyőződve valék, hogy felszólamlásom nem marad feleletlen; de legyen az bár minő, én válaszolni soha sem fogok; mérséklet cselekvésem' elve, 's a' mit mondottam 's mondani fogok, az olvasó közönség nagyobb részének véleményén alapult ítélet. Ezzel, megvagyok győződve, tartozok nemzetiségünknek 's leginkább hasadó müveltségünk történetének. A' literatura nem ismer dictátorokat, még azokat sem, kik önerejükkel akarnák magokat ezen tetőre emelni. A' nyelv' birája mindig a' nemzeti egyetem marad; a' mit egyes iró mond, ez többnyire individuális tekintet, 's ennek elfogadására kényszeriteni nem lehet senkit: elkell ellenben tűrni, ha ellene szóllanak.

(Folytatása következik.)

Közönséges Logika, vagy az értelem' tudományja. A' Hal(l)gatók' Sz(sz)ámára I(i)rta köteles Sámuel(,) a' N. Enyedi Collegiumban a' Philosophiának közönséges és rendes Tanítója-harmadik megbővitett kiadás. Nagy Enyeden. 1830. 8drétb. 240 l.

Mi, kik apáczai Csere Jánostól fogva honi nyelvünkön különösen kiadott logikát, a' fáradhatatlan munkásságú Fejér Györgyén kivül nem mutathatánk, méltán örülhetünk, hogy a' többféle philosophiai kézi-könyveiről dicséretesen ismeretes Köteles Sámuel egy másodikkal ajándékoza meg bennünket, melly hogy mind a' jelenkor' szükségének, mind a' szerző' jeles érdemei felől való közvéleménynek megfelelt, eléggé mutatja az, hogy ez uttal harmadikszor lát világot, de egyszersmind kitünik a' derék férfiunak a' tudományos előmenetel iránti buzgalma abból, hogy e' harmadik kiadást jóval megbővítve az elébbenieknél, bocsátá sajtó alá. Tökéletes megismertetését adni e' jeles munkának, melly a' logika formájának ujabb időkorbeli előhaladásai szerint van kidolgozva, sem a' hely, sem e' könyvben befoglalt tárgyak' tömöttsége nem engedi; minekokáért csak a' tartalomnak fontosabb pontjait akarom itt kimutatni, ajánlván ezeknek bővebb áltnézésök és kitanúlásuk végett magát a' könyvet, melly a' maga nemében a' legjobbak közzé tartozik.

Első helyen bévezetés áll, mellyben a' logika megfogásáról, tulajdonságairól, neveiről, tárgyáról, különféle felosztásairól és hasznáról szól világosan és kimeritőleg. A' logikát igy határozza meg: „A' logika, vagy az értelem' tudományja az a' tudomány, mely azokat az eredeti, közönséges, és szükséges törvényeket adja elő, mellyek szerint az emberi elme gondol, ítél, és okoskodik.“ — Azután a' logika' historiájára és literaturájára megyen ált, mellyet öt időszakaszokra oszt, u. m. I. Zenotól Arisztotelesig. II. Arisztotelestől a' Scholastica philosophia' idejeig. III. A' Scholastica philosophia' időszakasza. IV. Ramus Pétertől Kantig. V. A' kritika philosophia' időszakasza. Mind ezeken röviden keresztül viszi a' szerző az olvasót, 's a' harmadik időszakasz alatt szól különösebben is a' Scholastica philosophia' káros voltáról. A' negyedik időszakban megemlithette volna még Malebranchet, ki „De la récherche de la vérité“ czímü munkájánál fogva nagy befolyással volt nem csak a' metaphysikára, hanem a' logikara is. Az utolsó időszakban pedig méltó lett volna megemliteni azon hazánkfijait is, kik a' logika körül magoknak eddig-elé érdemeket szerzettek, nevezetesen: Fuchs, Rozgonyi, Carlovszky*), 's ujabban Fejér György, Ercsei és Imre**).

*) Hát Horváth hol maradt?

**) Meg ismét Chuchich!

A' Szerk.

Magát a' logikát az újabb mód szerint két fő részre, u. m. tiszta és alkalmaztatott logikára osztja-fel, 's ezeket ismét több nagyobb és kisebb osztályokra. Ezeket mind előadni és rajtok végig menni a' munka' természete, melly csupa megkülönböztetett dolgokból áll, nem engedi. A' főbb czímek' áltnézetét mutatja e' következő laistrom:

Első rész: Tiszta közönséges logika.

Első szakasz: Bonczoló, vagy kifejtő rész (analytica-logica elementaris.)

Első fődarab: Az értelemről, és annak munkásságáról.

Második fődarab: A' gondolkodásnak legfelső, vagy fundamentomos törvényeiről.

Harmadik fődarab: A' megfogások' formás különbségeiről.

Első czikkely: A' megfogások' mennyisége.

Második czikkely: A' megfogások' minéműsége, vagy tisztasága (qualitas conceptuum).

Harmadik czikkely: A' megfogások' viszonnya (relatio conceptuum).

Első osztály: A' megfogások' öszvehasonlítása, foglalatjaikra nézve.

Második osztály: A' megfogásoknak egybehasonlítása, a' kiterjedésre nézve.

Negyedik czikkely: A' megfogások' modálitása.

Negyedik fődarab: Az itéletekről.

Első czím: Az itéletek' formájiról.

Első czikkely: A' mennyiségre nézve.

Második czikkely: A' minéműségre nézve.

Harmadik czikkely: A' viszonyra nézve.

Negyedik czikkely: A' bizonyságra nézve.

Második czím: A' tételek' formáji.

Harmadik czím: Az itéleteknek logikai atyafiságok.

Negyedik czím: Az itéletek', vagy tételek' formás igazsága.

Ötödik czím: A' tételeknek tudományos nevek, és becsek.

Ötödik fődarab: A' következtetésekről.

Első czím: A' rendes, tiszta, teljes, és egyszeres következtetésekről.

Első czikkely: Az egyenes következtetések.

Második czikkely: A' feltételes következtetések (syllogismi hypothetici).

Harmadik czikkely: Az elválasztó következtetések (syllogismi disjunctivi).

Második czím: A' hijjános következtetések.

Harmadik czím: A' rendkivül való, vagy korcsos következtetések.

Negyedik czím: Az öszvefüzött, vagy lánczos következtetések.

Második szakasz: Módszertudomány (Methodologia), vagy a' tudománynak tudománnya.

Első czikkely: A' meghatározások.

Második czikkely: A' logikai Elosztás.

Harmadik czikkely: A' megmutatások.

Második rész: Alkalmaztatott logika.

Első szakasz: Alkalmaztatott elementaris tudomány.

Első fődarab: A' mi tévelygéseinknek kutfejeiről.

Második fődarab: A' tévelygéseknek orvosi szereiről.

Második szakasz: Alkalmaztatott methodologia.

Első fődarab: Az esméreteknek szerzéséről.

Első czikkely: Tapasztalati esméretek.

Második czikkely: Historiai esméretek.

Harmadik czikkely: Tiszta, vagy az okosságból folyó esméretek.

Második fődarab: Az esméreteknek közléséről.

Ezen laistrom eléggé mutatja a' munka' foglalatját nagyjában, és a' rendet, mellyet a' szerző logikájában követ; mind ezek a' tárgyak a' könyvben pontosan és minden oldalról ki vannak fejtegetve, 's kielégítőleg eléadva; csupán azt ohajtanám, hogy a' szerzőnek nyelvbeli előadása is literaturánk' mostani állásához volna alkalmaztatva, a' mire a' szerző, mint szinte az orthographiára is keveset látatott ügyelni, a' mint látszik többek közt a' laistromban álló czímekből is, mellyeket a' szerzőnek saját orthrographiája' szerint irtam-le, még újitásai is, mellyeket imitt amott próbált, többnyire szerencsétlenek voltak, p. o. eszköztudomány (organon), módszertudomány (methodologia), melly sem több, sem kevésb, mint szerszertudomány; eszmélőtehetség (facultas reflexionis). — Hibás a' felesleges is superficialis értelemben (62 l.); mert az superfluus-t teszen, a' superficialis pedig felületes vagy felüleges. — Az egy szó a' latin quidam helyett p. o. egy ember nem magyar, nem franczia, 's a' t., 's egyebütt is a' hol helye nincs, p. o. nincs igazság egy gondolatban, ha — egy gondolat bir formás, vagy értelmi igazsággal, ha — 's a' t. igen különösen jön-ki magyar nyelvben. Annak okát nem tudhatom, miért van a' philiosophia szóban az 's betű mellet mindenkor kihagyó jel (philo'sophia, philo'sophiai). — Azonban ezek nem olly dolgok, mellyek a' boldogultnak a' philosophiai tudományok körül tett sokszerü és nagy érdemeit velünk legkisebb részben is elfeledtethetnék.

Philosophiai pályamunkák. Kiadja a' magyar tudós társaság. Első kötet. Budán. A' magy. kir. egyetem' betüivel. 1835. 8drétb. XVI—211 lap.

Legelől áll egy előszó, mellyben Döbrentei, mint titoknok, elbeszéli, hogy a' magyar tudós társaság által feltett philosophiai jutalomkérdésre beérkezett két feleletnek megbirálása Kállay, Szalay és Szilasy rendes tagokra bizatván, a' két utóbbi annak, melly itt kiadatott, maga pedig Kállay a' másiknak itélé a' kitett jutalmat, 's a' tudós társaság a' két egyező biráló' itéletét erősité-meg. Hogy Döbrentei e' két biráló' véleményét csak dióhéjjban, a' Kallayét pedig egész kiterjedésében adja, annak okát által nem láthatom, ha csak azért nem tevé, hogy ama másik jutalomfeleletet, melly, mint irja, nem jöhete ki (miért nem? arról semmi világositás nem adatik), legalább e' birálatnál fogva, közelebbről ismérthesse.

Az előszót követi maga az elsőbb jutalom felelet, illy czim alatt:

Almási Balogh Pál, orvos-doctor, magyar tudós társasági levelező tag' felelete ezen kérdésre: Minthogy a' philosophia' minden ágának kifejtése 's hazánkban terjesztése leginkább az által eszközölhető: ha nemzeti iróink a' philosophiára nézve szüntelen szemök előtt tartják, milly sikerrel dolgo-

zának elődeik, vagy miben 's mi okra nézve maradának hátra; ez a' kérdés: tudományos mivelődésünk' története időszakonként mit terjeszt előnkbe a' philosophia' állapotja iránt; és tekintvén a' philosophiát, miben 's mi okra nézve vagyunk hátrább némelly nemzeteknél? Első karbeli jutalomfelelet. 1834.

Egy rövid, de igen czélirányos bévezetésben előadván a' felelő, hogy a' philosophiára való hajlandóság mélyen az emberi lélekben alapúl, következésképen az minden állati homályból kivergődött nemzeteknél eleitől fogva megvolt, 's hogy a' philisophiának kisebb nagyobb fokra emelkedése e' vagy ama' nemzetnél, mérlege az emberi elme' kisebb nagyobb kifejlésének — áltmegyen a' feltett kérdés' fejtegetésére: Mit tettek, e' tekintetben a' magyarok, más nemzetekkel egybehasonlítva? — Az erre adott feleletet legjobban felvehetjük, ha a' jeles dolgozatot, a' mennyire lehet, czikkelyenként kisérendjük.

Első czikkely. Tekintet Magyarország' tudományos régiségeibe. (1—6 l.) Nagyon érdekes az, a' mi itt legrégibb eldődink, a' scythák' tudományos állapotjok felől mondatik, 's mennél mélyebb homály fedi, még eddig legalabb, hajdani történeteinket, annál több gyönyörrel olvashatjuk, hogy már olly régiségben is voltak a' scythákuak philosophusaik, még pedig igen nagy és nevezetes philosophusaik, mint Abaris, Anacharsis, Toxaris és Zamoltis, hová tartoznak még a' titkatudományu Horvát István' nyomozatai szerint, több hires görög philosophusok is: Antisthenes, Diogenes, Krates 's a' t. kiket a' szerző egy jegyzetben tudós szorgalommal előszámlál.

Második Czikkely. A' philosophiai miveltség' állapotja Magyarországon a' közép korban, más nemzetekkel összehasonlítva. (6—32 l.) A' fentisztelt két biráló kétségkivül e' czikkelyről érté ama szavakat, mellyek az előszóban állnak: „Emelné a' munka' becsét, ha a' szerző minden egyes időszakban, a' philosophia' történetét, nem, mint tevé, népek és tanulmányok szerint, hanem rendszeresen terjesztené-elő 's igy a' sok, néhol szükségtelen nevet elhagyván, felvett időszakaiban csak a' philosophia' teljes képét adná.“ — Ez magában véve tökéletesen igaz és helyes megjegyzés, de szabad legyen viszont megjegyeznem, hogy ha a' szerző e' szabalyt követé vala, melly szegényül és hijányosan lenne akkor rajzolva egy olly időszak, mellyben semmi valódi rendszeres philosophia nem divatozott (mert a' scholastica philosophiát inkább a' Nem-philosophia' rendszerének mondhatnók), mellyben minden ismeretek annyira valának minden rend nélkül egybezavarva, hogy philosophusnak lenni annyit tett, mint másoknál többet tudni, már akármit, az mindegy volt, akár theologiát, akár dialektikát, akár magiát, akar versirást, vagy latin nyelvet. Ezt, mondom, ha bár talán némelly név az egésznek kára nélkül kimaradhatna is, de korán sem annyi, mint első tekintettel látszik; mert más oldalról az is igaz, hogy ekkor semmi szorosan különvált tudományi rendszerek nem létezvén, kiki a' maga kedvelt pensumába szővte be, és adta ki minden philosophiáját. Ha pedig még azt is hozzá gondoljuk, hogy itt a' magyar nemzet' tudományos kifejlődését, más nemzetekével egybevetve kelle adni, még pedig olly időszakban, mellyből semmi tudományi emlékeink nem maradtak fenn- ugy még jobb szívvel elnézhetjük ezt a' szélesebb kiterjedésü egybehasonlitást; melly más nemzeteknek azon időkorbeli szellemi kifejlésöket és munkálataikat olly szorgalommal, és olly világosságban előnkbe terjeszti. Ide tartoznak a' birálóknak még e' kifogásaik is: „Ha nem pusztán állítaná, hogy a' reformatió előtt Olaszországban tanult hazánkfijai' tudományának kevés haszna és gyümölcse leve.“ Teljesen igaz itt is, hogy pusztán állítani valamit nem elég, de hogyan bizonyítson ott akárki, a' hol documentum nincs? — és viszont: hogyan állítson ellenkezőt, holott a' gyümölcs' nem léte maga szól maga mellett? E' tárgyban, mig valamelly jóltévő eset fel nem világositand bennünket, csak a' mellett kell maradnunk, a' mit valóban látunk és tapasztalunk. A' tudományosságnak ez időszakban nálunk termett gyümölcseit a' szerző a' legbuzgóbb hazafini érzettel előszámlálja, sőt annak okait is, hogy azok többre nem mehettek, nemzetünk' állapotjából és történeteiből kimutatja, — 's vallyon lehet e azokat, kivált az olaszok' gazdag gyümölcsözése mellett, kevésnek, sőt szinte semminek nem ismernünk?

Harmadik czikkely. A' philosophiai miveltség' állapotja Magyarországon (Bacotól Kantig, más nemzetekkel összehasonlítva. (33—79 l.) Itt igen pontosan és egész kiterjedésben felhozódnak más (u. m. angol, franczia, belga, hollandi, spanyol, portugál, német) nemzeteknek a' philosophiában 's philosophia körül érdemeket szerzett jeles fijai, főbb munkálataikkal együtt; ugy hogy e' czikkelyben a' philosophia' történeteivel ismerkedni kivánó ember a' leggyönyörködtetőbb és legtanúságosabb lecturára találhat. E' szerint, a' philosophia' fő tárgyaul, majd minden nemzeteknél, legsóbben a' tapasztalást és a' praxist tevék, 's csak keves nagy lelkek emelkedtek felül e' szoros nyügen, p. o. az angoloknál Berkeley és Hume, a' franczináál Des Cartes és Malebranche, hollandban Spinoza, az olaszoknál Giordano Bruno, a' spanyoloknál Huarte, Portugaliában Sanchez, 's a' németek közt Leibnitz. De e' nagy csillagokat számos többé 's kevésbbé tündöklő nevek követték, mellyek bizonyos saját fénnyel ragyogtak. Fájdalom! nálunk illy vezér-csillagok nem tüntek fel, 's még nagyobbjaink is idegen fénynél kerengtek. Leginkább Des Cartes, Leibnitz és Wolf valának pro et contra divatban (mellesleg a' scholastica philosophia is). Azonban minden szük korlátok mellett is, melly eleven munkásság pezsgett a' magyarokban, mutatják azok a' nagy számú philosophiát érdeklő dolgozatok, mellyeket a' szerző ezen időszakból bámulandó szorgalommal egybegyüjtött, a' miért minden honfitól szives hálát érdemel. De ámbár nem valánk öngondolkozó fők' hijával: mindazáltal azok különféle akadályok miatt nem juthatának szabad kifejledésre, 's kivált — a' szerző helyes megjegyzése szerint — az iskolai hijányos rendszerek miatt. Itt valóban hijába tesznek kifogásokat a' fenn nevezett birálók: „ha nem pusztán állítaná, hogy iskolai ujabb rendszerünknek egyike sem volt a' philosophiának kedvező könnyen megfogható okokból, hanem ezen okokat valódijag nyomozó lélekkel kifejtegette volna.“ — Mert vallyon ez az állítás, melly a' 73dik lapon tétetik fel, nincs e kifejtegetve? nem ennek fejtegetéseit lehet e olvasni egészen a' 78dik lapig? vagy nem elég gát e az egyszer szorosan megszabott korlátoknak állandó alapúl tételök? nem gátja e a' philosophiának ama maxima: nostri non inducant novas opiniones, — és: removeantur proni ad novitates a' docendi munere? — nem

gátja e, még pedig legveszedelmesebb gátja a' philosophiának: úgy festeni azt le, hogy az a' polgári rend' felbontója, 's veszedelmes következésű a' kormányokra nézve? — Erre csak azt lehetne minden megczáfolásnak előtte Schellingel mondani: „Die nächste Antwort wäre wohl die: was mag das für ein Staat, und was mag das für eine Religion seyn, denen die Philosophie gefährlich seyn kann? Wäre diess wirklich der Fall, so musste die Schuld an der vorgeblichen Religion und dem angeblichen Staat liegen.“ Ugy van; mert a' ki a' fatyu megvilágosodást, melly épen a' legszentebbet tapodja meg, és mind a' státusra, mind a' vallásra nézve a' legveszélyesb métely, nem tudja megkülönböztetni a' philosophiától, annak megfogása sines a' valódi philosophiáról, mellynek szelleme a' tiszta vallással létalaposan egy, és igy azzal együtt minden státusnak legerősebb és legbizonyosabb támasza, sőt éltető lelke.

(Vége következik.)

Literaturai világ.

Halljuk hogy a' Kritikai Lapoknak VI füzetében foglalt Békefi ur' felszólamlására gr. Dessewffy ellen, Igazfi ur felelni fog rövid idő mulva.

Sylvestre ur a' franczia királyi magzatoknak irás tanitója, a' Calligraphia, vagy: szépirás mesterségének történeteit adja ki, 's fáradozása a' kormány által tetemesen ápoltatik.

Portugalliának 18 jeles apátságában 319,806 könyvet találtak, 's több ezer kéziratokat. Hihető, hogy ezer évi kolostori alma után Sanchuniaton még némelly társra fog találni.

Bretagneban nem rég Quin Clan Bardnak dalait fedezték fel, mellyekből mind eddig csupán töredékeket birtunk; hihetőleg az 5ik vagy 6ik századból erednek, a' jeles Bardot, hazája Merlinjének nevezték.

Párisban legközelebbi napokban Horácznak két uj fordítása jelent meg versekben, egy igen hűséges, Montignytől, 's a' másik, melly inkább a' gondolatokhoz hű, a' franczia seregnek egy general-lieutinantjától.

ÉRTESITŐ.

Ellinger könyvkereskedésében a' főpiaczon gr. Csáky Tivadar ur házában:

Minden tudománybeli legujabb könyveken kivül találtatnak a' legujabb hirmzeti lapok, hangász művek, festvények, 's csinosan aranyozott képrámák.

Werfer Károly' cs. kir. academiai könynyom tató 's kőmetsző intézet tulajdonosánál sajtó alatt van:

UJ ORBIS PICTUS

az ifjuság számára,

vagy:

a' természet, müvészet és emberélet' szinhelye.

322 csinos kőmetszvényben előadva, pontos magyarázattal

Magyar, Német, Tót és Latin nyelven

Comenius terve szerint kidolgozva 's a' korszelleméhez 's követeleihez alkalmazva

Egy Nevelő által.

Az egész munka közel 1000 lapra terjedend, 's még is csinos boritékba kötve 5 forint pengő pénznél nem kerül többe.

Ezen jelentést egyedül minden ne talán előfordulható összeütközések' elkerülésére kivántam tenni. A' ki az ifjuság számára készült munkák' sorát áttekinti literaturánk' körében, őszinteséggel kényteten lesz megvallani, hogy ezen munkával a' hon' sarjadéka nyerni fog, 's talán mind a' szüleknek, mind nevelőknek, és közönséges tanitó intézeteknek utmutatásúl szolgáland, hogy növendékeiket hasznos és oktató munkákra figyelmeztessék. Nem rettentheti el a' kiadót semmi részvétlenség; azon bizodalomnál fogva: hogy a' jónak megkell ismertetni, 's igy iparkodását a' közönség elismervén azt meg is jutalmazza bizodalma által.

Ezenkivül a' sajtó alatt van még a' következendő közhasznu munka:

A'

sokat tapasztalt nevelő

BESZÉLGETÉSEI,

természet-csodái, természet-nevezetességei és müvészeti tárgyak felett.

hasznos olvasókönyv;

mellyet a' magyar ifjuság számára honositott.

St J.

Két kötet.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

30dik Szám. *Péntek, Julius' 22én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Philosophiai pályamunkák. Kiadja a' magyar tudós társaság. Első kötet. Budán. A' magy. kir. egyetem' betüivel. 1835. 8drétb. XVI—211 lap.

(V é g e.)

Negyedik czikkely. A' philosophiai miveltség' állapotja Magyarországon Kanttól a' jelen időkig, más nemzetekkel öszvehasonlítva (80—146 l.). E' czikkelyben egy gazdag galerie-je nyílik fel Europa' főbb nemzeteitől a' philosophia körül tett legujabb munkálatoknak, mellyek az emberi szellem' kifejlésének legdicsőbb gyümölcseivel tündöklenek. A' szerző a' theoretica philosophiára nézve a' németeknek, practicára nézve a' franczia'knak nyújtja a' pálmát, mi felől kiki, ha e' jeles és tanúságos czikkelyt átnézi, önként meggyőződhetik. Mert itt a' philosophiában érdemesült férfiaknak nem csak puszta neveik, hanem a' jelesbeknek alapelveik és rendszereik is rövid summában előadatnak, mit a' derék szerzőnek eléggé megköszönni nem lehet. — Ezen nagy gazdagság mellett tünik ki egész mivoltában, mennyire vagyunk mi magyarok, némelly nemzetek 's kivált Europának ama három fő tudós nemzete, a' német, franczia és angol megett hátramaradva; ámbár meg kell vallanunk, hogy a' többiek után nemzetünkre általmenvén, itt is látunk sok szép 's részszinre igen jeles igyekezeteket, mellyeket a' szerző igen gondosan egybegyűjtögetett, de a' mellyek' bővsége meglehetős szegénységre megyen által, midőn látjuk, hogy azoknak nagyobb részök csak egyes kisebb vagy nagyobb értekezetekből áll, mellyeknek becsöket azonban a' philosophia' egészére nézve a' szerző helyes belátással kijeleli; igaz is, hogy ezekben hellyel hellyel több eredetiségre találunk, mint rendszeres philosophiai könyveinkben, mellyek többnyire külföldi példányok szerint készültek, vagy épen fordittattak.

Philosophiai literaturánkhoz ez időszakból ezeket adhatom: Hegel' követője nálunk Warga János, körösi professor, és a' magyar tudós társaság' levelező tagja, mint ezt láthatni Körösön tartott beköszönő beszédjéből. Ugyan ő értekezett azolta a' természeti jogról is, mint láthatni a' tudománytárban. Hasonlóul Rozgonyi is kiadta még éltében „Aphorismi Juris naturae"-jét, mint szinte a' fáradhatatlan Fejér György is ezen jutalomfelelet' megjelenése olta, nem csak metaphysicáját nyomtatta ki, hanem legközelebb a' philosophia' encyclopaediáját is sajtó alá bocsátotta.

Ötödik czikkely. A' philosophiai miveltség' hátramaradásának okai Magyarországon. (147—190 l.) Helyesen felvévén itt a' szerző, hogy a' philosophia minden tudományok' alapköve, a' mellyből, mint valamelly törzsökből kell minden tudományos esmereteknek kifejtözniek, gyönyörűen és igazán mondja: „Valóban, ha ez — mint az emberi lélek' szabad gondolkozásának tudománya — nincsen kimívelve, akkor a' többi tudományoknak is szenvedniök kell; mert mi ébreszti fel inkább a' lelket, mentül több esmeretek' szerzésére, mint a' gondolkodás' szabad kifejlése?" — E' nézethez képest felveszi legelőször is az ember' értelmi kifejlésének és mivelődésének történetét közönségesen; megmutatja, hogy arra a' léleknek belső önerején kivül a' külső körülményeknek és behatásoknak is, mint nevezetesen a' mathematikai helyzetnek, és a' polgári viszonyoknak, felette nagy befolyásuk vagyon, 's ezt mind a' régi görög és római, mind az ujabb europai nemzetek' mivelődési történetéből nagy olvasottsággal felvilágosítván: a' tudományok' 's különösen a' philosophia' előmenetelére és virágzására elmulhatatlan feltételeknek állítja

1) A' polgári szabadságot, melly nélkül — ugymond — a' lélek philosophiai nézetekre fel nem emelkedhetik, 's melly nélkül a' nemzeti nagyságra törekedés, csak árnyék kép utáni kapkodás. Hatalmas vonásokkal festi itt a' szerző, mind a' szabadság' jóltévő befolyását az értelmi culturára, mind pedig az annak elnyomásából természetesen származó tespedtséget, és lelki bénaságot. Egyszersmind gondosan megkülönbözteti azt a' féketlen szabadságtól, melly mindent felforgat, 's annál fogva szabadság' színe alatt vad tyrannismust rejteget, — és kifejti a' józan és magasb értelmű szabadság felől való ideáját, mellynek fő vonásai: a' személyes szabadság; a' tulajdon' biztossága, és a' közvélemény' auctoritása.

2) A' nemzeti jóllét, gazdagság és hatalom. Megmutatja ennek is jóltévő befolyását a' miveltségre, okoskodással is, a' történetirásból is, a' többek közt a' velenczeiek, hollandiaiak és angolok' példájából. De megkiváníatik — ugymond —, hogy a' gazdagságban az egész nemzet részt vegyen, mert nem annak masszájától, hanem helyes elosztásától függ a' státusok' jólléte.

3) A' nemzeti nyelv' mívelése.

4) A' nevelés. A' mik e' két pont alatt lelkesen mondatnak, méltó, hogy azokat minden igazi ember és hazafi a' legnagyobb figyelemmel megolvassa, és mélyen szivébe zárja.

5) A' tartós békesség.

De a' legtöbb erő és fenség a' munka végén (174—190 l.) tündöklik ki, hol ez előszámlált kútfejei és eszközei az értelmi teljes kifejlésnek édes hazánkra szabatnak. — Tiszta, előítélet nélküli ész, részrehajlatlanság, a' felvett tárgynak helyes értése, pontos és minden oldalú kivitele, forró hazafiúi érzettel, és nemzetünk' culturája 's boldogsága iránt lángoló lélekkel párosulva, aduak itt egy minden valódi embert és

honfit egyiránt érdeklő rajzot, melly midőn valósága által lenyom, ugyan akkor emel és ragad bennünket egy fentebb 's dicsőbb czél felé, 's melly egy részről búsongó érzelemmel, más részről édesen repkedő ohajtással tölti be szívünket. Arany szavak ezek, mellyek a' jeles dolgozaton a' bérekesztésnél ujabb 's nagyobb szerű fényt terjesztenek el.

Legvégen áll (191—211 l.) a' nevek''s legnevezetesb dolgok' laistroma alphabet szerint. — Nagy becsű dolog az illy sokféle személyekkel 's tárgyakkal foglalatoskodó munkánál.

„NYELVÜNK' TÖRTÉNETÉHEZ."

(Társalkodóból.)

Azon hivatalos jelentése academiai rendes tag Döbrentei Gábor úrnak, melly a' t. társaság' kis gyülésében, jun. 20án olvastatott fel, igy következik:

Tekintetes társaság! Iménti bécsi utamban méltóságos gróf Teleki József elnök ur' helybenhagyásával, ns. Komárom vármegye és városa, úgy Nagyszombat városa' levéltárait, valamint a' Franciscánusok' könyvtárát Pozsonyban 's Nagyszombatban, régi magyar nyelvemlékek és általjában nyelvünk' régibb hivatalos divata' tekintetéből megvizsgáltam. — Szerencsém van ezennel előlegesen béjelenteni, hogy ns. Komárom vármegye' levéltárában, május' 8án azon megye levéltárnoka Nagyváthy Vendelin készséggel ment velem végig a' vármegye' törvénykezési és politikai jegyzőkönyvein, mellyek 1819ben kezdvék, hol magyar irás 1622ben jő elő, úgy az ülési irásoknak 1637ben kezdődő jegyzőkönyvein, valamint levelezéseken, mellyek között a' legelsőt magyarúl, 1683ból gr. Eszterházy Pal nádortól találtam. Hasonló hazafiui szivességgel nyittatta meg ns. Komárom városa' főbirája Amtmann József a' város' levéltárát, hol Rauch József levéltárnok járt el készséggel előkereséseiben. A' jegyzőkönyv' első kötete 1587—1590ig mind magyarúl van, a' városhoz küldött levelek között pedig 1628ból gr. Esterházy Miklós nádoré a' legrégibb magyarúl. — Pozsonyban május 29dikén a' sz. Ferenczieki' könyvtárában P. Aloysius Weidhofer guardián által vezettetve, P. Zenobius Béres consultor' jelenlétében ezen könyvecske' végére: Breniarin Praemonstraten', 1520ban és 1520ban irt magyar imádságokat találtam, mellyek összesen 4 ivnyit tesznek. — Az 1520beliek itt létére figyelmeztetett volt előre Bécsben Szalay Ágoston. Ns. Pozsony vármegye' levéltárnoka Olgyai Olgyay Gáspár maj. 30kán adta előmbe legnagyobb örömmel a' ns. megye' jegyzőkönyveit. A' törvénykezési kezdődik ott 1579ben 's latinúl iratott be minden, egész 1806ig kereken. Minden, magyarúl, 1807 óta foly, mondásaként. Az irományok (acta) között csak 1617ből leltem a' legelső magyar irást. De, igérte az emlitett levéltárnok 's táblabiró úr még bővebb keresését, azoknak pedig, miket kiválasztottam, Korompáról visszajöttömig lemásoltatását. A' nagyszombati levéltárkint Pozsony vármegye sokkal elébb is élt magyar nyelvvel, tetteiben.

A' pozsonyi káptalan' levéltáraban töltöttem máj. 31két. Döme Károly kanonok 's tiszteleti tag' jelenlétében, ki buzgón fogadta az ügyet, adta elé Kaszay József káptalani jegyző azon kapsákat, mellyekben vallatások, végrendeletek, levelezések, osztályok vannak, előre feltévén, hogy az egyébként 1098beli latin irattal kezdődő levéltár, minden donatiot, mandatumot latin nyelven tart. A' legrégibb magyart ezek között 1565ből találtunk, melly Gál János' pere Farkas Jánossal. Az 1719ig folyók közül többet jegyzettem ki, mellyek' lemásolását a' jegyző úr vállalta magára. A' káptalan' könyvtárát is ez nap vizsgáltam meg, de siker nélkül. Később forgattam magam végig az emlitett jegyzőnél lévő protocollumokat, a' C. C. alattiból kiirtam azon latin és magyar eskü formáját, mellyet 1527ben Székes-Fehérvárott első Ferdinand' hűségére az egyházi és világi főrendüek közül többen letettek. Megvagyon ugyan ezen magyar eskü, Kovachich: „Vestigia Comitiorum" IIIdik kötete' 123d. lapján is, de összevetésem szerint, több helyesirási eltéréssel. Egy másik párját pedig találtam volt 1830b. novemberben ns. Borsod vármegye' levéltárában, melly a' Pozsonyban lévő goth-irásut vallja eredetinek.

Nagy-Szombat ns. városa' levéltárában két nap dolgoztam, összevéve junius' 2, 7, és 10dik ottlétemet. Köszönettel kell itt emlitenem a' város' főbirája Berzáczy János' hazafiui indulatját, 's Kaiser József aljegyző és Urszényi Mátyás levéltári regestrator' készségét. Az itteni jegyzőkönyvek' első kötete kezdődik 1394en 's foly 1530ig, mellyben német és latin, majd később egyedül latin beirások vagynak. A' másod kötet is 1555—1564ig többnyire latin, 1556ból egy német vallatással. A' harmad kötetben 1569—1578ig jó elé, 1573ból a' legelső magyar beirás, 's azóta több, úgy hogy a' város' rendeletei (statuta) is 1574ben és 1625ben magyarúl adattak ki. Telekkönyve e' városnak kezdődik 1569ben, vagy legalább ezen évről való van meg, mint legrégibb e' czímmel, ebben magyarúl történt szerződés 1570ben áll legelőször. Levelezések között legrégibbnek néztem én itt, bővebb összevetésig az 1527belit, mert van 1503ra is jegyezve egy, igy 1510, 1512, 1513, 1525re, de ezek mind későbbiek. Van 1527en innen levél, 1528, 1529, 1535, 1537, 1538, 1542, 1543, 1544, 1545, 1547ből egy egy levél magyarúl, 1550ből pedig tizet jegyeztem ki. 'S azon innen 1720 körülig majd minden évből kisebb és nagyobb csomó magyar levélre találtam, mellyekből kitetszik, hogy Nagyszombat városa ezen időközben ország-gyülésére küldött követeinek magyarúl adta utasításait, a' követek úgy tették tudósításaikat, hogy vele a' magyar királyi pozsonyi kamara, ns. Pozsony vármegye, 's a' körül belől lakott főnemesség — úgy Modor, Bazin, Szakolcza, Trencsin városa magyarúl levelezett. Bazintól és Modortól 1730ban már megint latin hivatalos levél van.

Nagyszombatban a' Franciscánusok' könyvtárában semmi régi magyar kéziratra nem akadtam. Örömest igérte guardiánjok P. Pantaleo Golessény, hogy meg fogja keresni szerzete' sz. Antali, nyitrai klastromai' könyvtárát 's tudósitand. — Társaságunk' egyik alapitója gr. Zay Karoly már készen vára, régi családja' levéltárából előre kiszedett több pergamen magyar levéllel, mellyek közül eddig a' legrégibb 1545ből való, 's a' gróf titoknoka és ügyvéde Makláry pedig önként vállalá magára azok' lemásolását kedveskedésül, kinek Nagyszombat városa' levéltárában volt velem együtt dolgozásaért is köszönetet mondottam. — Ns. Pozsony városa' levéltárát vizsgálni május' 29dikén kezdettem, de több időt töltheték benne junius' 12én, Lang Károly első aljegyzőnek nyájas előadásai' nyomán. E' város tör-

vénykezési jegyzőkönyve kezdődik 1400ban németül és foly attól fogva maig leginkább németül, az jövén latinúl benne elé, a' mi nemes és polgár közt folyt. A' többi irományok (acták) elejétől megvizsgálását Lang aljegyző magának kérte ki tőlem 's igérte, hogy a' mi magyart Ballus Pál' segedelmével együtt, lelne, azt a' társaságnak lemásoltatva kedveskedésül küldi meg. — 'S ezzel együtt hoztam magammal 32 darab másolatot ns. Pozsony vármegye' levéltárából, mellyeket Olgyai Gáspár levéltárnok junius' 12éig elkészítetett, 's minekutána azokat magam választottam ki a' társaság' haszonvételére, annak velek kedveskedni kivánt. Mind 1600 folytából és inkább végéről lévők ugyan ezek, 's így nem a' régi magyar emlékek közé valók, de szavak' kiszedésére alkalmasok és bizonyitják, miként irának az ez időbeli nádorok és Pozsony vármegye' főispánjai a' RK. és RRhez magyarúl. Némellyike világositást is ad a' nemesség' akkori felkelése' minémüsége felől is.

Azon másolatok' czímeit, mellyeket a' nagyszombati városi levéltárból magammal hoztam, be is következőleg mutatom: a) 1527. Sabo János korponay Zolyomból ir a' nagysombati bjrónak. — b) 1535. Paulus Wratkowitt Vywárról ir Nagy Szombat főbirájának. — c) 1538. Benedek Deak Lewaj wdwarbyro Nagyszombat' birájának. — d) 1545. Monostori Zalay Orsola nagyságos Kapolnay Ferencz özvegye Bolondos várából az nagy Sombbaty bironak. — e) 1567. Zrini Helena nagys. Gwthi Orszagh Christoph özvegye, Csejtéről a' nszombati birónak. — f) 1568. Ugyanattól ugyan ahhoz. — g) 1573. Wylaky Wedrodo ir az Tystelendeö vramnak Zömör Janosnak Zombathy főbyronak. — h) 1624. N. Sacr. Caes. Regiaeque Mttis. Cam. Hung. et praefectus et Consiliarii, Posonii 2 may. mgyarúl Nagyszombat városának. — i) 1624. N.N. Camera' Hngar. Consiliary. posony 10 July magyarul Nszombathoz. — A' többi általam lemásolásában szives eljárását igérte Kaiser József városi aljegyző és Maklári hites ügyvéd. Ekkép' végeztem R. Komáromban mind a' ns. vármegye mind a' városnál kiválogatott iratok' lemásolása iránt, valamint még a' pozsonyi káptalannál fenmaradottakra nézve.

Bé fogom pedig nyujtani mind ezek' gyüjteményét, ez említett levéltárakban találtak' bővebb eléadásával a' tek. társaság' következő VIIdik nagy gyülésében, midőn szerencsém leszen jászói utamról is terjedettebb tudósitást tennem 's mind azon másolatokat, mellyekkel Richter Alajos praemonstrati praelatus és a' ns. Convent; mind Szathmári Király József ns. Borsod vármegyei első alispán Borsod megye' levéltárából, kikereséseim után a' társaságnak kedveskednek, a' Kassa városa és ns. Abaúj vármegye, valamint gr. Sztárayak' levéltárában leirttakkal együtt előterjesztenem. Ezek' gyüjteménye mellett adom majd bé akkor a' pozsonyi káptalan jegyzőkönyveiből 1519—1579ig, Kaszay József káptalani jegyző által kiirt és Gyurikovics György lev. tag' gondoskodásával összehasonlitott másolatokat; továbbá a' debreczeni codexet, mellyet Péczeli József lev. tag külde, szorgalmas benne eljárása után kezemhez; végre azon, sz. Brigittához irt 15 imádságot, irásához vetve 1500 elejéről, és endecosyllabonokat 1529ből Péchy Ferencz kazari plebános által, miket, a' mult 1835beli novemberben Gyöngyösön történt kérésemre, az ottani Franciscanusok' guardiánja P. Magóchy keresett ki könyvtárukban 's e' folyó év' aprilise' elején hozzám hozott. — És bemutatom akkor, sz. Sófiához irt azon imádság' töredékét is 1400nak igen a' végéről vagy 1500nak mindjárt eléjéről, mellyet nekem az eredetivel egészen megegyező hasonmásban, társaságunk' egyik alapitója gr. Festetics László úr most Bécsben emlékül ajándékoza, kinek azzal néhai Kreszneries Ferencz tisztelkedett.

Ohajtom, hogy a' tek. társaság addig is szivesen fogadja e' rövid tudósitásomat 's barátságos indulatjában megtartson, mellybe magamat ajánlván vagyok a' Tek. Társaságnak Budán, junius' 20án 1836. alázatos szolgája, Döbrentei Gábor m. k. rendes tag 's mint a' „Régi magyar nyelvemlékek" szerkesztője.

Literaturai világ.

Bulwer románjainak minden kötetecskéért 2000 tallért kap honorariumot. Már itt nevetheti elleneinek keményebb bírálatait; azon sebeket, mellyeket ezen literátori istenségek ejtenek rajta, meggyógyítja kiadója 's a' vox populi.

A' szent pétervári királyi academiának egy 1008 lapú két rétű kötete van, mellybe az ismeretes Müller Gerh. Fr. adatokat gyüjte az academiának egykor kiadandó historiájára 1742dik évig.

Montferrand Alfred' szerkesztősége alatt „Biographie des femmes auteurs contemporaines françaises" képekkel és fac similekkel a' folyó év' Martius hónapjában megjelent az első füzet, melly Charles Nodier által irt bevezetésen kivül Madam Tastu, Baronesse Bawr, Madam Segalas Anais (Lacroix Pálnétól), Delle Robert Clemence és Brady grófné életrajzait foglalja magában. A' munka három kötetre terjed, mellynek mindenike kilencz füzetből áll, 7—8 képpel 's 15 fac similevel ékítve.

Corneille Henriktől épen most jelent meg „Souvenirs d' Espagne" két kötetben, a' munkát hűség, eleven és uj észrevételek, mellyek szintolly oktatók mint igazak, ajánlják.

Az uj Sidney polgárosodás' előmenete szembetünő. Azon egész tartomány, melly uj déli Wales nevezete alatt ismeretes, 50 év előtt roppant áthathatatlan erdőkkel volt elborítva. Vad állatoknak, mellyek a' világ többi részei előtt ismeretlenek valának, szolgáltak lakhelyül, 's csak kevés állatokhoz hasonló emberek laktak ott. 1788ban Február. 7kén Philips nevű angol tiszt kötött ki déli Wales' részén, 's Sidney-Covet választá a' gyarmat kormányja székének, 's a' fővárost alapitá; 's jelenleg következőkép 48 évvel később, Sidney gazdag, virágzó 's népes város, mellyben az europai városok' mindennemű kényelmeire találni; Sidney városok, faluk, majorokkal ellepett vidék' középpontját alkotja, mellynek aratásai elegendők népeségének gazdag táplálására. A' gyarmat' minden ágaiban posták vannak. A' telepedet' külön városaiban hat ujságot nyomtatnak, ezek közül egy minden héten háromszor:

Sidney gazette, New South Walesadvertiser; kettő: Sidney monitor és Sidney Herald hetenkint kétszer; a' többi három: Australian, Hills eife in New South Wales, és Curency land minden héten egyszer jelennek meg. Az elemi iskolákon kivül találtatik még az Australian collegium és a' Sidneyi collegium. Paramattában csillagásztorony emelkedik, továbbá van ugyan itt kertmüvelő társaság, több lóversenyi egyesület, szinészház 's takarék pénztár.

Az északamerikai görög egyesület Athenben az utóbbi esztendőkben következő munkákat adott ki: 1. Görögország' rövid történeteit iskolak' számára. (Maltaban az amerikai könyvnyomó intézetben. 1831.) 2. Az uj görög történetek' áttekintését a' görög ifjuság' számára. (Ugyan ott.) 3. Geographiát gyermekek' számára több földabroszokkal és képekkel. (Ugyan ott). 4. A' müvészetek 's mesterségek' áttekintését kissebb iskolák, academiák és egyetemek számára. (Ugyan ott). 5. A' legjobb módról a' grammatika elemei' tanitásában. (Ugyan ott). 6. Cserebeszédek a' grammatikáról, az előbbinek folytatása. (Ugyan ott 1833ban). 7. Chrestomathia különféle görög irókból Jacobs után. (Athenben 1831). Ezenkivül még számos uj görög nyelven irt munkák jelentek meg, mellyek között említést érdemel Karaiskaki halála, irta Navti G. Anaxagoras. (Livornóban). Azután szomor és vigjátékok' gyüjteményje, Eleutheriadis Themistoklestól.

Dumas Sándor egy uj drámát irt, mellynek czíme „Saba királynéja".

Molini Florenczíában „Documenti di storia Italiana" hirdeté, mellyben számos oklevelek találtatnak az olasz történetek' felvilágositására. Capponi Gino Marchese magyarázatokat ad a' munkához.

Bataviában az ottani müvész és tudós társaság természeti museumot készül felallítani, mellybe azonban régtségek és ritkaságok is felvétetnek, és a' leydeni museummal egybekötésben lesz.

Mióta húsz év előtt Dobrovszky, Hanky 's mások a' cseheket figyelmetessé tették nyelvükre 's régiségeikre, azóta a' csehekben is felébredt a' honnyelv' szeretete 's több jeles munkák jelennek meg. Jungman professor egy jó cseh-német szókönyvet irt. Smatanow a' mult évben Csehország' politikai történeteit adta az első századokból, cseh nyelven. Skala Pál Malta leirását 1565. Langer Jaroszlaw a' cseh nemzet' szokásait 's népdalait közli, 's a' „cseh virágok" 's a' museum folyóirata érdekes tárgyakat foglalnak magokban.

Párisban „Italiano czím alatt uj tudományos és müvészeti lap jelen meg, ezt Olaszország' legjelesb irói fogják szerkezni, 's leginkább a' tudomány és müvészet theoriáinak fejtegetésére lesz szentelve, de leginkább a' szellemi előmenet' közlésével, mellyet Olaszország napjainkban mind a' két tekintetben teend, fog figyelmeztetni.

A' szövetséges északamerikai birodalmakban a' következő munkák nyomattak:

1833ban	306	amerikai eredeti.	409	külföldi.	715	mindössze.
1834 —	406	—	—	216	—	622	—
1835 —	318	—	—	229	—	547	—

A' mult évben megjelent munkákat tartalmukra nézve következendőkép lehet felosztani:

Theologia:	20	amer. ered.	22	külföldi.	42	mindössze.
Religio:	15	—	—	13	—	28	—
Ethica 's Polit.	6	—	—	3	—	9	—
Törvény:	9	—	—	3	—	12	—
Statist. 's keresk.	9	—	—	2	—	11	—
Utazások:	12	—	—	11	—	23	—
Történet:	4	—	—	8	—	12	—
Életirás:	19	—	—	11	—	30	—
Orvos és sebész:	6	—	—	5	—	11	—
Tud. müvészet:	15	—	—	8	—	23	—
Elbeszélés:	31	—	—	33	—	64	—
Költészet:	7	—	—	12	—	19	—
Nevelés:	60	—	—	15	—	75	—
Gyermek. szám.	22	—	—	17	—	39	—
Évi iratok:	10	—	—	—	—	10	—
Egyveleg:	24	—	—	10	—	34	—
Összesen	269	—	—	173	—	442	—

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' cs. kir. academiai könynyomtató 's kőmetsző intézet tulajdonosánál sajtó alatt van:

A'

sokat tapasztalt nevelő

BESZÉLGETÉSEI,

természet-csodái, természet-nevezetességei és müvészeti tárgyak felett.

hasznos olvasókönyv;

mellyet a' magyar ifjuság számára honositott.

St J.

Két kötet.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

31dik Szám. *Péntek, Julius' 29én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

VÉDELME PÁRTTALANNAK.

Bajzának a' Kritikai Lapokban megjelent illy czimű leczkéje ellen: „*Pro memoria a' Kassai Szemlélőnek.*“

A' hatalmas kritikus Bajza, a' kritikájával mindent lerontani hivő, minekutánna a' Rajzolatok és Honművész ellen kidühödte magát, a' Szemlélőt ezen szava' ellenére is: „Különben is tudja azt az én barátom, eddigi irásaimból, hogy én feszegetni valamelly irás' characterét nem ugy futtába 's egy pár oda vetett szóval szoktam“ nem csak igy fizeti ki apró pénzel, de ezen kivül ferde mocskokkal és szidalmakkal illeti; és pedig csak azért, mert az én nagy üggyel bajjal fejembe kifőzött bűnömet tálalja türedelmes olvasója elébe, 's mert ez üggyel bajjal kifőzött sovány eledelt, mellyet Bajza ur a' Szemlélő 31dik és 32dik lapjain talál, igen mohón kapá, 's szegény megterhelte gyomrát. És igy nem csoda, ha lázzába annyi mindent összevissza hadart, mellyekre most a' talán már megegészségesedettet figyelmeztetni, 's megczáfolni akarom, és pedig nem csak ugy paroxismice, okatlanul, csak ugy oda vetve, de okokkal támogatva.

Igy szól Bajza hevében: „Egy pár állitását akarom csak (mert talán máshol nem oldhata csomót) itt érinteni (;) mindent figyelembe venni, a' mit monda, olly megkülönböztetés volna irójoknak, minőre ön maga is alig tarta számot, midőn ortographiai, grammatikai, stilistikai, nyomtatási hibákkal hemzsegő nem tudom miét összeférczelte.“

Mind ezen előhordott hibákból csak egyetlen egyet ösmerek el, a' nyomtatási hibát. Mi is igy történt: A' mint tudósitásokból tudom, a' kassai könyvnyomtató-intézetben többféle zavarodások, a' mint ezek a' Szemlélőben jelentettek is, történtek, 's a' mellyeket a' Szerkesztő minden szorgalma sem vala képes meggátolni, én ezeket mint tetemeseket elösmérem, de a' mit a' kassai nyomtató-intézet, nem tollam követett el; bűnöm e az nekem? — E' hiba szülte mind az ortographiai, mind a' grammatikai, mind a' stilistikai talán hibákat, mellyekkel Bajza ur csak ugy oda vetve minden motivatio nélkül vádol. Igaz, az illy hibák gyakran nagy zavart, érthetetlenséget okoznak, azonban szerettem volna ha Bajza ur ezeken kivül többeket tudott volna előszámlálni az idézett lapokból, mint: „holott maga (megvalja) Lessing hamburgi dramaturgiája' kezdetét, hasznát sükerét;“ innet a' megvalja elmaradt, de nem tollamba! — mulat (t) athassanak, valtanom (vallanom) birálatjaval (birálatjával). Ezek azon megtámadott hemzsegő hibák. 'S kérdem Bajza urat, mellyek itt az ortographiai, grammatikai, stilistikai hibák? Ezen hivalkozásos védelmemhez csatolom még Bajza ur' tulajdon szavait: „Lehet e nagyobb elbizakodás, és önhittség, mint örökké másban keresni a' hibát, és nem magunkban is szálni legalább néha? Mikor ellenem irta kritikáját a' kritikusok' kritikussa ugyan miért nem vigyázott jobban Kritikai Lapjainak VIIdik füzetében? vagy miért vádol engemet ortographiai, grammatikai, stilistikai hibákkal, ekkor mikor a' Kritikai Lapjainak 38dik lapján igy ir: „csak azon hullámok ellen igyekezem (igyekeezek) gátokat vetni“ — Grammatika! — 60án „jobb volt (lett volna“ — Stilistika! — 93án „Szabadságába lessz idézni (előidézni)“ — Stilistika! — „Kik nem vesznek magoknak (maguknak) fáradságot.“ — Ez nem tudom grammatika e, vagy nyomtatás, mert csak nem egy magokat ért? — 95kén „ne gyakorolgassuk rajta elmességünket (elmésség vagy elménczség) (vagy a' Rajzolatok szerint) vitzünket, — 's igy majd minden lapon. — Lám lám édes Bajza ur „ohajtottam volna azonban azt is, hogy a' kimást grammatikáz“ kivált csak oda vetve minden motivatio nélkül, maga is tudjon grammatikát; különben megtörténhetik, hogy olly hibákat fog megróni, mellyek a' megróvó által is elkövettetnek, a' mi ismét nem szolgál a' kritikus hitelének terjesztésére.“ — Ejnye de igaza van! mert lám én sem hiszek szavainak.

Mi jó mentség e' hibák ellen ez: „a' szedő hibázta.“ Ej mindenkitől elfogadható, de nem minden esetekben. Én, ki szini birálataimat Pesten és Budán irom, csak nem mehetek Kassára a' prés alól kijött első példányt kijavitandó, de Bajza urnak, ki jelen van, kritikáit ki nem javitani bűn, csak annál fogva is, mert ő a' nyomtatási hibákban megbotránkozik.

Továbbá Bajza ur nem tudja mimet itéleti hibákkal hemzsegőnek mondja: itéleti hibákkal? ez többesben van, még is csak egyet hoz föl: „Hogy az olvasó közönség tudja mi ellenkezésben állnak az ő állitásai a' szin birálat ügyében a' Rajzolatokéival, én mégis, — minekutánna ezt előre bocsátám 1ször: hogy kétes a' teljes igazat ugy egyik, mint másikának engedni. 2szor: hogy neki sokban igaza van, X. et comp. kevésben nincs, — hogy mindkettőjüknek egyetemben teljes igazuk van; és szerintem tehát némellyekben neki sincs igaza, és X. et Comp. sincs, 's ezt csak tébolyodottak fogják elhinni nekem, hogy e' két egymással homlokegyenest ellenkező állitás egyszerre igaz lehessen.

Két egymással homlokegyenest ellenkezők' e ezek? — szegény Bajza! — nem hatott annyira felfogása, hogy azt megérthette volna. Vagy igen, mert nem akart tébolyodott lenni.

Dramaturgiai leczkéjében perpendicularis horizontális szavakat emlit, ezek mathesisi műszavak, 's igy tehát Bajza ért a' mathesishez is? Ezen örvendek, mert igy minekelőtte mélyebben terjeszkedhetnék balitélete fölvilágositására,

amugy abc-ekint nyujtom kezébe a' kifaragott betűket, mellyeket a' könyvből még el nem olvashatott. —

A' teljes igaz 100. — Ha Bajzának 80 frt. jövedelme, de 20 for. adóssága van, az X. et Comp. hasonlóképen 80 frtjok, de 40 frt. adósságuk van. Kérdem mennyi a' kettőnek jövedelme egyetemben? ugy e 100. quod erat demonstrandum. De most in exemplo:

Bajzának igazai: Nézetei a' kritikákról egyetembe, mit az X. et Comp. intrádának keresztelt el; részben, a' szini kritikákról; itélete a' Rajz. XIII. számjában álló kritikai czikkelyről; tanácsai a' szini kritikusokhoz; a' színészeknek ez eddigi birálókkal egybenhasonlitása; ajánlása, hogy az előadott szindarabok' birálásával hagyjanak föl, ha az mint hiszi, hamis tudományt terjesztend; intése hogy ha a' szinbirálatokkal kritikusaink meg nem szünnek, szükséges, hogy a' művészet philosophiáját átalában, a' szinművészetét pedig tegyék különösen tanulmányok tárgyává. Ez együttvéve = † 80.

Bajzának nem igazai: Itélete ez eddigi szini kritikákról, hogy azok semmiben sem használtak, mindenben ártottak, az X. et Comp. ruházott ártani kivánás; 's a' Rajzolatok redactiojának oknélkűli megtámadása. Ez = — 20.

X. et Comp. igazai: Bajzának jókorabb kelletett volna a' szini birálatok ellen fölemelkedni. — Védelmök hogy használtak; védelmök hogy használni és nem ártani kivántak. Állitásuk hogy Bajza mód felett ritkán járván a' budai szinházba nem ösmérheti ugy a' színészek' haladását, állapotját, mint ők; állitásuk hogy az Öntestvérek hasonló idétlen magasztalók voltak; középen nincs igazság; hogy ők nem elbizottak; czéljok. Ha a' színészek készületlen léptek föl, 's kontárkodtak, annak okai ők nem voltak. Ez = † 80.

X. et Comp. nem igazai: hogy mondhatnák hasonló joggal, mint Bajza ur, hogy X. et Comp. kritikái a' szó' legszorossabb értelmében többet használnak, mint ártanak, 's legjobbak hazánkban. Töredékeikben valóban czéltalan élességük védelme. Hogy soha sem mondották — ez rosszul vala téve, a' nélkül, hogy hozzá ne tették volna, igy kellett lennie. Az idétlen magasztalás, és idétlen ocsárlás nem egyiránt kártékony, és következéseire nem mindenik bűn. A' könyv birálatnak ellenőre az idő, a' szinbirálatnak a' színész maga. Hogy a' szini birálatokban minden apróságokra lebocsátkoztak volna. Hogy kritikáikat nem szabták a' művészet' legfönsőbb fokához — 's ezért, mert Bajza elösmeri, hogy a' szini kritika nem könnyü dolog, nagyot nevetni bátorkodnak. Ez = — 40.

Tehát 80 — 20 † 80 — 40 = †100. Sicque demonstratum est q. e. d. 'S most már csak elhiszi Bajza a' homlokegyenest ellenkező (?) állitást, 's ön szavai után e' szerint beballaghat a' nem eléggé dicsérhető püspök' inditványából épülő váczi házba. De ha még most sem fér kis gonosz ohajtásokkal tele agyába, elmondhatni fölötte szépen Mátéval: „Sit tibi sicut aethnicus et publicanus; 's többé nem is a' váczi ház, de a' szamáriai puszták illő helyei.

Illy gondolkozásomért továbbá Bajza philosophiai pályát ajánl, hogy a' józan észt reformáljam. Ezt megtenném, de ugy hiszem, ajánlójának nincs többé a' reformátiora szüksége, 's magam, mivel páratlannak nevezett el, nem akarok párja lenni.

Igen, Párttalan nevemből páratlant faragott, holott Garayval azt akará elhitetni, hogy ő nem barátja a' szó játszásnak. De ugy hiszem, nem lett volna olly nagy ügyre bajra szüksége Bajza urnak, ha a' betűk' változtatása helyett csak egy t törült volna ki. értelme ugyan az maradt volna, mi a' kinosan kifőzött páratlannak. Már ez ujra páratlan gondolkozási mód! és illyeket kigondolni? deiszen már az Baj!

Bajza rosz igazán; még egy felszólitással is merészel vádolni, holott tudhatja, hogy a' szemesebb közönség kimossa előbb szemeit, mi előtt olvasáshoz fogna, 's nem fog ő szerinte cselekedni, hogy mosatlan szemmel hibáson olvasott tárgyakat állitson. Ő azt állitja, hogy én azt mondottam volna „irjon jobb, 's kimerítőbb birálatokat az eddigieknél;" Vagy talán, mert arra akarta érteni szavaimat: „Ha tilos, ha czéliránytalan, 's nem szabad csak kimeritő birálatokat adni még minálunk, fölkérjük alázatosan Bajza urat, méltóztassék mélyebb betanulását sietelni, 's mély titku elve szerint szin birálati folyóiratot nyitni meg, hol mindent kimerithetőbbleg, mint mái folyó lapjaink engedik, fölvehessünk," azaz irhassunk. Ezen hamis állitásából huzza ki azon már gróf Desewffy és Döbrentei-nek egy párszor megmagyarázott alaptalan állitást „mivel ez vagy amaz nem tetszik, csinálj jobbat." Ezen állitás alaptalanságát egészen szentnek vélve, nem akar ujra annak bontogatására bocsátkozni, hogy alkotó ész és itélő ész különböző dolgok, de e' már magában is kézzel fogható igazságot egy sovány similével harmadszor nekem is be akarja bizonyitani, igy szolván:

„Ha szabója, kinek egy általa elrontottnak, rosznak itélt köntöst visszavetve, azt felelné ezen páratlan urnak, hogy a' köntös nem tetszik neki, csinálja jobban, mit mondana Páratlan ur azon szabónak? Nem de magyar szép szokás szerént bot után nyulna, 's mint hóbortost botozná ki szobájából."

De szép logika a' hasonlitásban! — Tales debent esse similitudines? et quidem ha erre akar czélozni. Mert az eddigi szini birálatok nem tetszenek; irjon jobbat." Mikor igy botakozásokról gondolkozott kritikus uram, elhiszem promemorialis leczkéjének végszavait, hogy igen igen megbotránkozott. De ezt is csak ollyan maga characterü emberekre ruházhatja, reám nem, nem a' magyar szép szokásra, ugy amugy kocsisosan kibotolni szobájából mesteremberét. Szépen characterizálja nemzetét, mit vétett ez az én kritikámba ellene? Bajza engem kérdezett, 's ön meggyőződéséből ő maga felelt. Lássa édes Bajza ur, én ha szabómnak visszavetném is elrontottnak vélt ruhámat, nem csak ugy oda vetve vetném elébe, de igazán szép magyar szokás szerént előbb szeliden ezt mondanám neki: lássa szabó ur! ez a' nadrág itt czombomnál igen feszes, szorit 's igy fájást okoz, nézze csak millyen rövid, csak bokámig ér; itt a' szárát bővitse meg hogy ne szoritson, alant toldja meg hogy czipőimet elfedezze; 's a' szabó szép szerényen meghajtaná magát, 's ezt felelné: Jól van T. Uram." 'S tudtommal Bajza ur is igy cselekedett dramaturgiai leczkéibe. Jele hogy értett a' dologhoz, de csak botakozni akart.

„Nekem jogom van megmondani hogy a' magyar színészi birálatok nem tetszenek" igy dicsekszik továbbá Bajza.

Ki és hol akarta tőle megtagadni e' jogát? Meg ő tőlem

a' budai játszók előadásairól itéleti jogomat. még pedig az előtt, mi előtt csak egyetlen egy birálatomat is olvasta volna· Dramaturgiai leczkéibe mintául fölhordott szin kritikai törvényei ellen, kérdem, hibáztam e csak egyszer is birálataimban? Hiszem, tudom, 's minden józan ész elösmeri, hogy csak egyedül azon elv szerint használhatnak még hazánkban a' szini kritikák. Ezt tudtam én 's követtem is, mi előtt Bajza dramaturgiai leczkéit előmbe terjesztette volna, még is kritikusi paroxismusába minekelőtte a' gyermek megszületett volna, 's tudná fiú e vagy leány, Kruziásnak keresztelé.

Végre kis gonosz ohajtással keblébe engemet példaadás végett egy órára a' váczi házba záratna, páratlan gondolkozasomért; én pedig kis gonosz ohajtással páros gondolkozásáért neki addig ajánlanám a' püspök' inditványából épülő házat, mig kis gonosz ohajtását keblében nem csak elfojthatná, de abból végképpen ki nem irthatná.

Ezután a' Szemlélőnek tesz holmi tanácsló ajánlatokat — de ez nem reám tartozik. Én elmondtam kis gonosz ohajtással páros gondolkozású Bajza uramnak mondókámat, védelmemet, megmostam a' szerecsent, de ugy hiszem, szerecsen marad az örökké.

Notandum bene. E' védelmi vagy antikritikai stilusomat, e' tuloki stilistikai maniromat, mellyet használtam, de mellyet bátyámtól Bajzától tanultam, fogadja ő tamquam vicem pro vice.

Nyelvtudományi pályamunkák. Kiadja a' magyar tudós társaság. Első kötet. Budán 1834. 8-adrétb. X—176 lap.

Minden, valaki a' magyar tudós társaságnak, e' rég óhajtott, és az okosabb közvélemény szerint, nemzeti nyelvünk' 's literaturánk' tökéletesülésének legjóltévőbb elemeit magában hordozó becses intézetnek nemes törekedéseit és munkálatait figyelemmel kisérte, ismeri bizonnyal annak eddig éredésre jutott gyümölcseit. De azonban kéntelenek vagyunk megvallani, hogy a' figyelmezők' serege az egész nemzettesthez képest, nem igen nagy, 's hogy bár milly forrón óhajtatott is mindenfelőlről e' tudós Társaság addig, mig nem volt: megszületése után nem nyerte meg a' nemzetnek azt a' buzgó részvételét és bizodalmát, mellyet illy jeles tüneмény a' legméltóbb juson érdemelhetne, és pedig annál nagyobb mértékben, mennél epedőbb volt az óhajtás, 's minél váratlanabb a' régi óhajtás' teljesülése. Hol és mik legyenek ennek okai, nem fejtegetem; csupán azért említém meg, hogy némi magyarázatát adjam annak, hogy nálunk még a' tudós Társaság' munkálatait is szükség minél több útakon ismertetni, hogy azok köz-tudomásra juthassanak, és köz-részvétet gerjesszenek. Illy czéllal vevém fel a' nyelvtudományi pályamunkák' elsö kötetét, 's örvendeni fogok, ha rövid 's egyenes szívvel teendő vizsgálatom az illy egész nemzetet érdeklő munkák' ismeretét elősegéllendi, és a' magyar tudós társaság iránt nagyobb figyelmet és buzgóságot ébresztend némelly hideg, vagy legalább közönyös keblekben.

Ez a' kötet két jutalomfeleletet foglal magában; előttök áll egy előszó, melly a' felőlök tett birálatokat, 's a' jutalomra méltatás' inditó okait adja elő. Lássuk különkülön mind a' két feleletet.

I. Magyar nyelvbeli ragasztékok és szóképzők. Irta Csató Pál, a' magyar tudós társaság' levelező tagja. Első rangú jutalom felelet. 1—98 lap.

Csató Pál azon skepsisel kezdvén meg értekezetét, hogy a' tudós társaság által feltett kérdésre*) nyelvünk' mostani állapotjában kimeritőleg meg nem felelhetni, 's ezen kétkedésének okait alaposan kifejtegetvén, szerényen megvallja, hogy ezen iratát telyes feleletnek nem tartja, hanem csak a' mennyire lehetséges, igyekezetnek, e' nagy fontosságu tárgy' pontosabb meghatározására. 'S abban teljes igaza van, hogy ott, hol nyelvünk' régibb emlékei a' XI-dik században innen is csaknem egészen ismeretlenek előttünk, nagyon bajos, sőt egész bizonyossággal épen lehetetlen volna a' ragasztékok' és szóképzők' eredeti jelentéseit felfedezni és kimagyarázni, sőt igaza van abban is, hogy literaturánk' mostani álláspontjához képest czélirányosb volna, számos életben lévő szóképzőinket a' tudomány-nyelvek', 's jelesül azoknak technica terminologiájok' bővitésére és megállapitására használni, mint azoknak eredeti jelentésökkel bibelődni, a' mit bebizonyitani, legalább még eddig, nem igen lehet. Én részemről, noha a' tudós társaság által feltett kérdést, mellyre a' nagy Révai-nak ismeretes nyelvtudományi elve nyujta alkalmat, teljes figyelemre méltónak és érdekesnek tartom, ugy vélem, hogy ragasztékaink 's szóképzőink határozott jelentésüek ugyan, de nagyobb részint inkább a' nyelv-kifejléssel természetesen származott új viszonyokat és megfogatokat jelentők, mint sem már előlegesen is életben volt és saját értelemmel birt gyökszók legyenek. Mert ámbár igaz az, hogy minden nyelvnek, és igy a' magyar nyelvnek is, mind alkotása, mind kifejlése bizonyos észkép és törvényesség szerint ment végbe: mindazáltal, ha azt ugy vesszük fel, a' mint van, azaz, mint időben előállott és kifejtődzött tárgyat, maga a' dolog' természete hozta magával, hogy legelébb a' valódi dolgok és tettek 's némelly legszükségesebb határozók jeleltessenek meg, és ezek valának a' tulajdonképi gyökszavak; a' nyelvnek további kiképezését pedig ugy kell tekintenünk, mint folyvásti productiót, a' szerint, a' mint azt az ujabb meg ujabb viszonyok' és megfogatok' koronkénti kifejlése, 's bővülése vagy módosulása kivánta. Hogy e' tovább folytatott képzésben az emberi szellem ismét bizonyos törvényességet követett és állapitott meg, azt a' nyelv' rendszere tagadhatatlanul bizonyitja; de hogy e' végett szükség lett volna az időnként alkalmazott képzőknek már az előtt is saját értelemmel és önállással birniok, okát nem láthatom, valóságát pedig bebizonyitani szinte lehetetlennek tartom; — vagy, ha e' képzők valóban saját értelmüek és önállók voltanak: miért hogy most isolálva semmik, sőt a' gyökszavakhoz téve is, csak további kifejlést és módosulást, nem pedig eredeti önálló értelmet jelentenek? Mostani értelmökben előlegesen nem létezhettek; önálló gyökszavakat pedig, saját értelmök' elvesztésével, további képzésre végképen feláldozni, czélirányatlan dolog. — Maga Csató Pál is, ámbár a' nyelvtudományban Révait követi, méltán hozza kétségbe amaz ő ál-

*) E' kérdés látható alább a' második jutalomfelelet czímében.

tala felállitott elvnek általános igazságát, hogy nyelvünkben minden ragasztékok és szóképzők valaha önálló, saját értelmű szavak lettek volna.

(Folytatása következik.)

Literaturai világ.

Jacobo Bianca nemrég nyomatta „Torquato Tasso“ czimű költeményjét. Ezen költészet három énekből áll; felirásuk a' következendő; „Szerelem, Költészet és Vallás.“ Az első ének a' költőnek IX Károly francziakirály udvaránáli tartozkodását festi; a' masodik Leonorávali viszonyjait; a' harmadik halálát. Az egész ottave rimekben van irva, mellyek jeles elmét bizonyitanak és szép gyümölcsökkel biztatnak.

Champolion aegyptomi grammatikájának első kötete „Grammaire aegytienne ou principes généraux de l'ecriture sacrée aegyptienne, apliquées à la repraesentation de la langue parlée“ a' korán elhunyt szerző' kézirata szerint, a' nyilvános oktatás ministerének parancsára Didot párisi könyvkereskedőnél nyomtatásban jelent meg.

Párisban 1833ban alapitatott franczia történetészi társaság „Société de l'histoire de France“ Május 10kén ünnepelte évi gyülekezetét. Elhatározta, hogy eddigi bulletinje többé meg-nem jelenend, és e helyett jövendőben „Revue retrospective“ fog hónaponkint kiadatni. Ezen takarékosság által olly állapotba helyeztetik a' társaság, hogy tagjainak az általa kiadott munkákat ingyen adhassa. E' szerint legelőszer kiadatnak „Lettres du Cardinal Mazarin á la reine 1651—1652“ Ravenel által; ezt követi „Gregoire de Tours“ munkájinak, vagy is: évkönyveinek I kötete, közrebocsátja Gandet.

Nander Plautus munkáji' franczia forditásából a' derék „Bibliotheque latin-francaise“ számára Pankouknál Párisban az 5ik kötet jelent meg.

Scalvini Göthenek több nyelvekre leforditott Faustját nemrég olaszra forditotta.

Angliában, hol 36 millio ujság példányért bilyegadót fizetnek, 356 journal jelent meg. Északamerikában, hol nincs bilyegadó 75 millio példányban 1265 folyóirat nyomatik. E' szerint Angliában minden egyénre 1 ½, Északamerikában 6 példány jut, Angliában 70,000 lakosra: Északamerikában pedig 10,000re egy hirlap.

ÉRTESITŐ.

A' Debreczeni könyvnyomtató intézet sajtója alól, e' napokban került ki:

MUNKÁCS

az az

Munkács városának és várának, topographiai' geographiai, historiai és statistikai leirása

Balajthy Jósef

által.

Ezen minden tekintetben nevezetes magyar város és vár, mind régiségére, mind nevezetességeire, mind honunk' valamint vallásbeli ugy polgári nagy befolyású történeteire nézve, figyelmet érdemel. Ugyan is,

Itt készült 1233ban Augustus havában IIik vagy Jerusalemi András király által — ki a' római sz. pápa ösztönözésére, az orosz fejedelmeket a' keresztyén vallás bé vételére akarván kénszeriteni, keresztes hadával itt szállott táborba — az a' nevezetes Concordáta, melly a' római szertartású t. t. papság jógjainak hazánkban legerősebb alapja. — Többnyire itt vetettek lobbot azon szerencsétlen polgári háborúk' emésztő lángjai, mellyek édes honunkat olly sokszor mély gyászba borították. — A' Bécsi, Nickolsburgi 's Linczi béke kötések (Pacificatiók) Munkács fejedelmi birtokosi 's urai által eszközöltettek. — Az Eperjesi vérfördő egy a' munkácsi várból gróf Karaffához került asszony hamis vádjából vette eredetét. — Munkácson kezdődött Báthori Sófia által az a' vallásbeli üldözés is, mellynek lángja felső Magyarországot elboritotta. — Munkácsnak volt nagy tekintetű birtokos urai; — várának IIik József Császár által, országos fenyitő házzá lett változtatása. — Az 1360ban herczeg Koriatovics Tódor által alapitott 's a' sz. Miklos püspök és confessor tiszteletére épült csernekhegyi klastrom. — Az itt lévő gyárak készitményei 's egyéb nevezetességei; annak az északi kereskedésre nézve igen alkalmas fekvese 's a' t. mindezek a' honi történetek olvasásukban gyönyörködők figyelmüket felébreszthető tárgyak.

Lehet találni a' Debreczeni és S. Pataki anya oskolákban, Kassán, Munkácson és a' szerzőnél. Egy példánynak az ára, a' vár délnyugoti részét elő tüntető rajzal 's csinos boritékkal egy pengő forint.

Figyelmeztetés.

A' Szemlélő második félévi lapjainak teljes számú példányaira még minden császári királyi postahivataloknál és helyben a' szerkesztőség hivatalában a' Löderer háznál 775ik szám alatt elfogadtatik az előfizetés. Az első félévi folyamatból csak igen kevés példányokkal szolgálhatunk.

A' Szemlélő Szerkesztősége.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

32dik Szám. Péntek, Augustus' 5én 1836.

Harag és párt nélkül.

PRO MEMORIA A' KASSAI SZEMLÉLŐNEK
czímű czikkely irójának a' Kritikai Lapokban.

A' Kritikai Lapok' szelleme 's hangjuk elégé ismeretes, nem csodálkozik hát senki, ha valaki általuk megtámadtatik; azonban ugy látszik, mind eddig csak fejlődtek és a' fénypontot a' fenidézett „pro memoriába" érték el. Ha nevetlen irójának ugyan azon hangon kivánnék felelni, mellyen felszólalt, megvallom, tanítványá kell válnom, hogy azt sajátommá tehessem, mert nincs literatura, melly ehhez hasonlót mutathasson; ez bizonyára egyetlen példány a' kritikák nemében, 's hiszem, egyetlen is maradand az iró' mulhatlan dicsőségére, ez valamennyi épitményeinek zárköve lesz, mellyen az utóvilág csodálni fogja, milly hasznot szerzett a' Kritikai Lapok' kiadója jelenkorunknak.

Az egésznek taglalásába ereszkedni, vagy erre felelni bővebben, annyit tenne, mintha gondom volna arra, a' mit a' Kritikai Lapok' szerkesztője közrebocsát. Miattam epetengert áraszthatnak, vagy dorongerdővel léphetnek fel; hallgatni fogok, tisztesb megtámadtatni, mint igy megtámadni. Azt azonban, hogy a' Kritikai Lapok' okatlan itélete elhatározó legyen, nem hiszem, mert a' magyar Lessingek még nem haladtak azon pontig, honnét egyedül az ő szavok tartatnék az üdvesség utmutatójának.

A' mit közönségünknek literaturánk iránti részvétéről regél az iró duzzaszkodó dictátorságában, elég legyen reá azt mondani, hogy a' legelevenebb bizonyiték Bajza külföldi játékszinének élénk haladása. A' tudománynak ezen gazdag raktára roppant készületű, óriás erejű kiadójának szorgalmát, a' mint tapasztaljuk. a' hihetlenig serkenti; de miért emliteni a' holtakat? — Ifj. Kilián György ur lemondott a' valóban pompás Aurora' kiadásáról, a' dicsőséges Kritikai Lapok meg nem felelnek a' könyvkereskedők' szemléletinek, — hosszas lehetnék az idézésekkel! 's még is közönségünk hatalmasan ápolja literaturánkat?

Nem tartok keserű beszédet, hanem keserű tapasztalásokkal torlom vissza az alaptalan vádakat, mert fejlődő literaturában, kritikai folyóiratokban mocskolódásokkal ollyaknak fellépni, kik olly testületnek, mellynek az egész nemzetre kell hatni, vagy kellene hatnia, tagjai, valóban olly szomorú, olly botránkoztató, mellyről keserű érzés nélkül emlékezni sem lehet, még kevésbé szólni.

Jaj azon csirázni kezdő literaturának, hol a' számtalan akadályok között, mellyek haladását tiltják, azok, kik magoknak eldöntő hangot tulajdonitanak, igy állnak az utba. Jaj annak a' literaturának, melly bitorlók által engedné magát kormányoztatni, bizonyára mondom nektek, eljő a' nap, mellyen a' páranimbus szétoszlik, 's leplezetlenül állandotok, lehulván a' dicsőség' koszorúja, mellyet magatok tűztök tetteitek' kikürtölésével fejetekre, 's látni fogja a' világ, hogy nem mind nagy, ki maga magát nagynak hirdeti.

A' Szemlélő szerkesztősége.

Nyelvtudományi pályamunkák. Kiadja a' magyar tudós társaság. Első kötet. Budán 1834. 8-adrétb. X—176 lap.

(Folytatás.)

A' tudós értekező' munkája két fő szakaszra oszlik; az első szól a' ragasztékokról, a' második a' szóképzőkről. A' ragasztékok ismét két fő osztályban adatnak elő, u. m. 1) név — 2) ige ragasztékok. Az elsőbb osztály alatt befoglaltatnak: a' fő nevek (substantiva), melléknevek (adjectiva), számnevek (numeralia), és a' részesülők (participia). —

A' főnevek körül felveszi először, ámbár ejtegetést nyelvünkben nem ismer, az eset ragasztékokat. — Itt a' n a k, n e k ragaszték' saját értelmére nézve tett magyarázata Révainak, mutat némi valószinűséget; ellenben az e t ragasztékra nézve kétségkivül több igaza van Kalmárnak, ki annak semmi saját értelmet sem tulajdonit. Helyesen kétkedik azért Csató Pál is e' felől, és az általa felhozott példák mutatják eléggé, hogy neki igaza van, midőn itt a' magánhangzót gyökbetűnek nem veszi, hanem úgy vélekedik (ámbár folyvást a' skeptis' hangján), hogy ezen eset' jelentője maga a' t betű, mellyhez csak az euphonia és nyelvszokás adta egyik vagy másik magánhangzót (at, et, ot, öt). Nem is láthatom semmi helyes és elegendő okát, hogy a' nyelv' fejledésekor, a' szavak' progressive előálló különbféle viszonyainak jegyzésére, miért ne szabhatott volna emberi szabad akarat vagy nemi belső ösztön is bizonyos hangokat, a' nélkül, hogy azoknak már az előtt is önálló saját értelemben, minden ok és szükség nélkül, élniek kellett volna. — A' többet ragasztékról ök (ek, ok, ak, k.), hasonló pontossággal mutogatja az értekező, melly bizonytalan Révainak a' zsidó o t h, és arab a t h a-tól való származtatása; — az pedig, a' mit Révai tovább mond, hogy ez nálunk valaha épen ugy, mint az emlitett keleti nyelvekben, ö t formában megvolt, 's ennek megforditásából eredett a' t ö (sok) gyökszó, melly a' maiglan élő t ö b b-nek elvesztett positivusa volna, olly messze keresett és mesterkézett magyarázat, melly könnyen szabad kéjre vezethetne a' nyelvbeli fejtegetésekben. Már ennyire Hemsterhuis és Lennep sem mentenek a' görög nyelv' fejtegetésében, mert ámbár a' regulátlan tempusokat kihalt rokonjelentésű igéktől származtatták, de legalább nem forgatták azo-

kat viss zafelé. 'S ha bár a' t ö, régi gyökszó, és a' t ö b b-ne befolyásokon kívül, már csak az individualis különbözéseknél kihalt positivusa lett volna is: micsoda szükségesképi egybeköttetése vagy analogiája volna annak az a k, e k, o k, ö k ragasztékkal? mert az, hogy a' zsidó o th vagy magyar ö t viszszájára t o és t ö, még itt semmit sem bizonyít. Ahozképest lly rag asztékoknál még annyit sem hihetek az igazi bebizonyitásig, mint a' tudós szerző, a' ki megengedi, hogy az ö k ragaszték, ha fő és melléknév nem is, legalább valami szócska (particula) lehetett. Én itt is, mint az e t ragaszténál, csak a' k betűt tartom valódi többes ragasztéknak, a' hozzáadott magán-hangzót pedig kapocsbetűnek, melly, mint tudjuk, nyelvünk' geniusánál fogva, a' vastag vagy vékony hangzatú szavak szerint szokott alkalmaztatódni. — A' hasonlitás ragasztékot b b, (obb, abb, ebb, öbb, b). Kalmár a' zsidó t o b-tól, melly annyi, mint j ó, Révai pedig a' magyar b ő szótól származtatja; az elsőbb nem tartozik a' magyar nyelvre, 's csak keleti nyelvtanulmányból eredő elméskedés, — az utóbbira nézve pedig, minekutána Révainak feljebb emlitett nyelvbeli elvét derekas ostrom alá vette volna a' szerző, igen méltán és helyesen jegyzi meg: „Miért ne támadhatott volna mindjárt a' nyelv' elején egy két ragaszték, egy két képző tag m a g á v a l a' g y ö k s z ó v a l, melly utóbb csak per analogiam vétetett más gyökszavakhoz is, de mellynek külön állás, különvált értelem s o h a s e m adatott?“ (19. l.) — Én részemről mindenkor illy értelemben voltam.

A' birtokragasztékok közt felvévén legelőször is az e m (öm, om, am, m), e d (öd, od, ad, d), e (je, a, ja) és é ragasztékokat, hogy ezek egyenesen a' személyes névmásokból veszik eredetöket, nyilván vallja, a' nélkül azonban, hogy itt is e' ragasztékokat valaha saját értelemmel birt önálló szavaknak ismerné, hanem inkább magoknak a' ragasztásban elváltozott névmásoknak tartja. Megróvja itt az értekező Gyarmathinak különös véleményét, ki az e m ragasztékot nem személyes, hanem a' birtokos névmástól származtatja; azután a' Révai' állitását veszi vizsgálóra, kinek a' zsidó a n ó k i-ra nézve tett fejtegetései, ezen ragaszték' sajat-értelműségének megmutatása végett, nem sokkal szerencsésebbek. Valóban a' philologiában semmi nagyobb vigyázatot nem kiván, mint egyik nyelvnek a' másikból való fejtegetése. Hasonlíthat egyik nyelv a' másikhoz külső jeleneteiben, több tekintetben, a' nélkül, hogy egyik a' másik' szellemének és valódi alakúlásának csalhatatlan sinórmértéke lehetne, — és e' pontban alig kapta mohóbban valamelly nemzet a' csalatkozásra való alkalmat, mint a' mienk, melly azon örömében, hogy a' zsidónyelv keleti nyelv, és suffixumai vannak, egyszerre kész volt ön nyelvét ebből, mint bizonyos kútfőből lehozni, és a' legkisebb pontokig magyarázgatni. De meg kell itt is, mint egyébütt, jegyezni, hogy szorgalmatosan meg kell különböztetni a' k ú t f ő t a' s e g é d t ő l. Csekély véleményem szerint egyik nyelv a' másiknak fejtegetésére nézve csupán segéd lehet, — kútfő pedig soha sem, ha csak az egyenes származás a' legvilágosabb historiai és philologiai datumokkal be nem bizonyítatik. Ki tudna a' gyökszavak' közös kútfejéig felmenni; vagy lehetséges volna e olly középpontot találni, mellyben a' mai nyelvek' első elemei tökéletes egyezésben központosulva lettenek volna? holott, ha az emberi lélek, elvontan véve, egyforma természetű, és egyforma törvényeket követ is: de külső jeleneteiben ezer meg ezer okok 's fogva is, felszámíthatlan variatiók és módosúlások alá vettetett. Legbiztosabb minden nyelvet, mint valódi folytonos productióban lévő tüneményt ön elemeiben, és ön kifejlése' utján nyomozni, miután már a' Pentateuch' szerzője is (kit az értekező a' 25dik lapon egy oda nem illő jegyzettel szúr meg), nyilván említi, hogy mindjárt az emberi nemzetnek szaporodásával annyira egybezavarodtak (azaz, olly sokféleképen módosultak és fejlődtek) az emberi nyelvek, hogy egyik nép a' másikát nem értené.

Az ü n k (unk, nk), többes ragasztékra nézve is eláll az értekező a' Révai' állitásától, (ki itt az é n-nek hajdan valódi saját értelmű többesét: e m e k, azaz, é n-ek, veszi fel törzsökül) és azt a' nyelvünk' legrégibb maradványaiban is feltaláltató m ü- (később mük)-től származtatja, p. o. ösemük, mellyben az e csak kapocsbetű, igy: ös-e-mük. — Hasonlóképen származtatja a' t ö k- (tek, tok)-ot is az eredeti t ü k-től, az ö k-öt pedig ü k-től. — Hogy az é ragaszték (p. o. úr é), mellyet sokan, kivált eddig, esetragasztéknak tartottak; és az é k (úr-ék) ennek többese, valóságos birtokragasztékok, az kétséget nem szenved, és annak származtatása is az ö-től, mint harmadik személyű névmástól, teljes hihetőségű. Az i-ra, i-d, i, i-nk, i-tek, i-k felőli magyarázatok is (40—47 l.) elmések és figyelemre méltók.

Következnek a' viszonyragasztékok, u. m. b e, b e n. Itt különös, hogy ezekben: ben-nem, ben-ned 's a' t. az n betűt csupán emphasis által mondja megkettőztetettnek, holott alább (52. l.) benn-em, benn-ed, benn-e 's a' t. épen ettől az eredeti b e-n n-től jön, tagadni nem lehet. — B ő l (ből), ettől is megtagadja az értekező a' saját értelmet, és azt a' b e-e l' összeolvadásából származtatja, elég szerencsésen. — Az o n (ön, en, n) ragasztékot, i n n, o n n eredeti helyszavakból hozza le, mellyekből úgy lett az inn-en, onn-an, mint az i t t és o t t-ből a' még ma is sok helyt divatozó itt-en és ott-an. Ez magában jeles észrevétel, de lehetnek más hozzávetések is, p. o. valjon az inn-en, onn-an, nem az itt, ott-tól származott-e? — vagy pedig: valjon itt nem csupa n é a' ragaszték, az o, ö, e pedig csak kapocsbetűk? p. o. azon az é r t e l e m-e-n (értelmen) vagyok, — és: olly é r t e l e m b e-n vagyok; itt az elsőben csak az n ragaszték van, a' másodikban pedig a' b e és n együtt. — A' t ő l (tól) ragaszték' magyarázatja, sem a' Révai, sem az értekező' részéről nem volt kielégítő, sőt épen kétséges, mit maga Csató Pál is szerényen megvall. — A' r ő l, h o z, n á l, i g, é r t, helyesen mondatnak bizonytalan eredetűeknek a' v e l- (val)-lal együtt; melly utóbbit Révai és Beregszászi az arab hasonjelentésű v a szócskától származtatnak, csak hogy ez az arabnál előszócska, nálunk pedig utól tétetik, a' mi pedig két nyelv' összehasonlításában nem olly csekély különbség, mint némellyek vélik, — nem is említvén, hogy a mi ragasztékunkban még 1 betű is van.

Ezek után általmegyen az értekező az igeragasztékokra, mellyeket három czím (ugymint: a) mód — b) idő — c) személyragasztékok) alatt ad elő. Ismétlem itt, a' mit feljebb mondék, hogy részemről feleslegesnek tartom annyira vinni a' grammatikai vizsgálódást, hogy minden formativ betűnek eredeti önálló jelentését kipuhatolni igyekezzük, mit az a' szörnyű távolság és homály, mellybe a' nyelv' első eredete bur-

kozva van, lehetetlenné teszen. Szép dolog volna ez, ha világos és bizonyos nyomukra találnánk, de mikor a' más nyelvbeli szót hol elől, hol utól rakni, hol visszájára forgatni, hol egy vagy több betűt kivetni kell, hogy azt nyelvünkre szabhassuk, ez előttem, megvallom, igen mesterkézettnek látszik. Ide tartozik nevezetesen Révainak az and ragasztékról szóló helye, mellyet az értekező (62—63 l.) felhoz: „Manifestum est hujus vestigium in verbo Hebraeis, Chaldeis et Syris communi (———) atád, institit, imminebat, futurus fuit. Hoc atad acceptum de lingva primigenia, nostris originibus ablit in monosyllabum, et vocali probabilter producta, ad eam, quae expuncta est, compensandam: átd; de quo per intensionem duas in ea consonas sonantius exprimendi, priore in u mutata, ortum est demum (ide igazán illik a' demum): and. — Sic nostrum ött fundit, quod antiquitus diu hac forma viguit, eodem nisu t prius mutavit in n: önt. Pariter et kegyed in contracto kegyd ob sonum difficilem, loco gy accepit n = kend.“ Ezen utóbbi példára még azt is megjegyzem, hogy a' kend nem a' kegyed, hanem a' kegyelmed (köznyelven: kigyelmed) szóból van összehúzva, így: kelmed, kemed, 's azután kend (igen természetes kimondás a' nehéz kemd helyett), mit eléggé bizonyít az, hogy az általam említett rövidítések mind e' napig életben és keletben vannak; a' kegyed pedig az újabb időkor' származtatása a' kegy gyöktől. — Azonban korán sem czélom különböző véleményimmel az örök tiszteletet érdemlő Révai' nyelvnyomozásinak becsét legkisebbé is félreismerni, sőt buzgó 's tiszta szívvel nyújtom neki azt a' hálát, mellyet a' fáradhatatlan derék férfiú minden igaz honfitól teljes jussal érdemel.

Az 57dik lapon előadván az értekező hat pontokban eddigi fejtegetéseinek resultátumát, általmegyen a' szóképzőkre, mellyeken érti azon betűket vagy szótagokat, mellyek valamelly szóhoz ragasztatván, annak értelmét specifice másítják, 's egy tő szóból más, önálló és saját jelentésű tőszót képeznek. Ezeknek eredetöket és saját jelentésöket szinte kétségesnek mondja, mivel úgymond — „a' szóképzőket a' nyelv — a' minek szintúgy, mint másoké — nem az emberiség és népség' nyelvalkotó, hanem nyelvképző ösztönének, 's így nagy részben valamelly sejditett, kifejthetlen analogiának, történetnek, szokásnak, mimelésnek, egyszóval: a' nemzet' kisebb nagyobb nyelvképző szellemének köszöni;“ melly sorok különös figyelmet érdemlenek. Egyébként felette ohajtandó 's nagy hasznú dolog volna a' Révai grammatikájának 3dik részét, mellyben a' szóképzők' önállóságát és saját értelmét fejtegeti, közfényre bocsátani; olly ritka szorgalommal, és mély nyelvtudománnyal készült munka igen sokat tenne a' dolognak, vagy egy vagy más módon lehető felvilágositására.

Nem osztozik az értekező eddigi grammatikusainknak azon véleményökben, hogy szóképzőink bizonyos törvényt tartanak, melly szerint azokat vagy csupán igékhez, vagy csupán nevekhez, vagy csupán határozókhoz lehet a' nyelv' sérelme nélkül ragasztani. ‚Ezt a' nézetet — úgymond — megczáfolja mind a' theoria, mind a' praxis. A' theoria: mert igen sok gyökszavunk egyszersmind ige és fő név, igen sok fő nevünk eggszersmind melléknév, igen sok határozónk egyszersmind főnév. Ezek tehát egymás képzőiben kölcsönösen részesülhetnek. A' praxis: mert nyelvünk egy ugyanazon név vagy igeképzőt vegyesen, hol igékhez, hol nevekhez ragasztott; ugyan azon joggal tehát mi is, valahányszor jónak látjuk, folyvást ragaszthatunk.“ — Ez magában mind igaz, de épen az a' kijelelt valahányszor jónak látjuk, felette nagy vigyázást, nyelvtudományismeretet és érett megfontolást kiván, mert nyelvünk már is el van árasztva szerencsétlen képzésű új szavakkal, a' minek egyik fő oka épen az, hogy kiki új szót fúr farag, valahányszor jónak látja. Kezet fogok ugyan az értekezővel abban is, hogy a' több vagy kevesebb analogiát épen áthághatlan törvénnyé tenni nem lehet, de hogy miért épen a' tudománynyelv' megállapitásában (mellyben, itéletem szerint, a' legnagyobb meghatározottságnak és értelmességnek kell a' fő pontnak lenni), ne szolgálhatna az némi korlátul, által nem láthatom. Valjon nem látunk e már eddig is a' tudománynyelvben, 's kivált az orvosi és természettudomány nyelvben számos hebehurgya és alaptalan ujitásokat, mellyeket nem javallhatánk, ha csak a' szánszándékos nyelvrongálást szentesitni nem akarjuk? — E' szerint a' jónak látást csak kinekkinek személyes szabadságára nézve engedhetjük meg, de mint nyelvtudományi maximát vagy épen nem, vagy legalább csak bizonyos feltételek alatt állithatjuk fel.

A' szóképzők' felosztása ez: A) Névképzők. a. Főnévképzők. b. Melléknévképzők. B) Igeképzők. C) Határozó v. mellékszóképzők. — Ezek előadatnak öszvesen 165 szám alatt, példákkal. —'S itt berekeszti értekezését a' szerző, megjegyezvén, hogy illy számos, 's nagy részben olly kedves rövidségű képzőnek okos használatuk által mennyire lehet a' nyelvet gazdagítani, szépíteni 's rendszeresíteni, — és hozzátévén igen helyesen: „Kitűzni, meghatározni azon nagy és szép lehetőségnek elveit 's azokat az élet- művészet- és tudománynyelvben okosan 's illő combinatióval használni, ez azon nagy feladás, mellynek megoldatásától nyelvünk' sorsa 's érteke függ.“

Nyelve az értekezőnek hibátlan, tanúlt, de mind a' mellett könnyű folyamatú, és világos; csupán két helyet vettem észre, mellyre megjegyzésem van. Egyik ez (2. l.): „inkább practica mint theoretica szempontból“ ezt helybe nem hagyhatom, mert nyelvünkben genus nincs, 's mondhatnók e latinban is foemininumnak a' visûs punctumot? — Továbbá: (5. l.) „miképp lehetett el illy kincseitől olly soká“, — ez nyelvünkben, tudtomra, egészen szokatlan kifejezés, 's a' latin careo' regimenjére emlékeztet. — A' 10dik lapon pedig a' *) jegyzetben e' szavakat: „az a hosszítva is csak ä, 's az á ettől specifice különböző hang.“ nem értem.

(Vége következik.)

Literaturai világ.

Párisban rövid idő mulva megjelen Milton' „elveszett paradicsom“a képekben, Hatter híres kömetsző 's festész által készítve, az emlitett költeménynek Bastide Jules által készitett forditásával, az előbeszédet Abbé Lamenais irta. — Szintúgy fog Klopstock Messiása megjelenni, 's már is reménylik a'

párisiak, hogy jövendőben Angliának nem fogják Flaxmannját irigyleni.

Hirlelik, hogy rövid idő mulva Napoleonnak igen nevezetes levelezése némelly angolokkal és ezek között asszonyságokkal is, fog közrebocsátatni.

Az elfeledhetlen Constant Benjaminnak húga Constant Louise nem rég mint iróné lépett fel ezen című románnal: „Deux femmes". Az előbeszédet Nodier Károly irta.

Chateaubriand' minden munkáji 36,000 példányban jelentek meg, némelly egyesek, ugymint: Atala, Réné, genie du Christianisme, 100,000ben. Oeuvres inédites és Mèmoires d' outre-tombe, a' mint ő maga nevezi, egy társaság által vetettek meg, melly kiadásukra 1600 részvényt állitott.

Legfontosb felfedezés a' természettudományi világban némelly csúszó állatoknak a' déli félgömbön bebizonyított hajlandósága tojások helyett eleven fajt szülni. Gay ur' levele szerint ugyan ez mutatkozik a' Batrachiereknél (béka fajok) Valdiviában.

Angliában 1835ben, ide nem számítva régibb munkák' ujabb kiadásait, röpke hírlapokat, 1400 kötet jelent meg. Olaszországban, Stella szerint, mindent, a' mi megjelent, együttvéve, 2623 kötet hagyta el a' sajtót.

ÉRTESITÖ.

Werfer Károly' cs. kir. academiai könynyomtató 's kőmetsző intézet tulajdonosánál a' sajtót elhagyta és minden hiteles könyvárusoknál találtatik:

A' MAGYAR

HÁZI-BARÁT.

Egy közhasznú

HÁZI 'S GAZDASÁGI KALENDÁRIOM.

1837*dik közönséges évre.*

NEGYEDIK ÉV.

Boritékba kemény táblába kötve, irópapirossal közbenrakva 1 f. ezüst pénzben.

Oktató és mulattató közhasznú

FILLÉR KALENDÁRIOM

minden rendű olvasók' számára,

1837dik közönséges esztendőre.

Negyedrét. A' tárgyakban előforduló sok belényomtatott képes látványokkal és szép boritékban. kozberakott irópapirossal ellátva 30 xr. pengő pénzben.

Folyvást tartó

Mezei- és kerti kalendáriom,

vagy:

Mit kell a' józan gazdának az esztendő' minden hónapnapjaiban, mind belső, mind külső gazdasága körül haszonnal végezni és tudni? — Kiadá egy mezei gazda.

Második kiadás. — Kemény boritékba kötve 1 fr. ezüst pénzb.

Mindenkori tökélyes

Erdei- és vadászati kalendáriom,

melly az

erdőszet és vadászat körül

minden hónapban tartó foglalatosságokat magában foglalja. A' vad fák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi-gazdasági- és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról; egy Halászati Kalendáriommal és sok más az erdőszöknek és vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt.

Nagy negyedrétben, egy szép vadászatot képező kőre metszett táblával, kemény boritékba kötve 1 frt. p. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

33dik Szám. *Péntek, Augustus' 12én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Nyelvtudományi pályamunkák. Kiadja a' magyar tudós társaság. Első kötet. Budán 1834. 8-adrétb. X—176 lap.

(Vége.)

II. A' magyar nyelv' szóalkotó, 's módosító ragainak nyelvtudományi vizsgálata; vagy is felelet ezen jutalomkérdésre: Mellyek, hányfélék, melly eredetűek, és saját jelentésüek egyfelől a' ragasztékok (suffixa) vagy is azon szók és szótagok, mellyek által a' magyar nevek' és igék' értelme módosíttatik, 's meghatároztatik? más felől a' szóképzők (formativa)? Milly változásokat okoznak és szenvednek ragasztáskor és szóképzéskor, 's végre, milly nemű gyökerekhez szövetkeznek az utóbbiak? Irta Nagy János, Szombathelyi megyebeli Áldozó Pap, Bábaszentmihályi káplán, a' magyar tudós Társaság' levelező tagja. Másod rangú jutalom felelet. 99—176 l.

Ezen értekezés' szerzője, ki, mind a' hazai, mind az ugy nevezett keleti nyelvekben való ritka jártassággal, és valódi nyomozó lélekkel készült munkáját szerényen „parányi értékű szülemény"nek nevezi, egyenesen a' Revai' nyomán indulván, minekutána nyelvünk' betűit és osztályait megemlitette volna, igy kezdi-meg fejtegetéseit: „Minden szóalkotó, vagy módosító rag eredetileg értelmes szó, 's azért hajdan minden változás nélkül szövetkezett a' gyökérhez; utóbb azonban a' nyelvben uralkodó hangrend az értelmes ragszónak hangzóját kénye szerint változtatá, mig végre ezen változtatásban is bizonyos sinórmértéket követett, a' gyökér' minéműségéhez alkalmazván a' változtatást." Ezen elv szerint egyenesen felveszi a' szó-alkotás' és módosítás' alapszabályait, először is a' magánhangzókra, aztán a' mássalhangzókra nézve, és azokról velősen 's nagy nyelvismerettel értekezik. Különös figyelemre méltó, mit a' 48ban nyelvünk' keleti természetű mássalhangzóiról (h, v, j,) mond, melly értekezet teljes a' legérdekesb, és nyelvünkre nézve igen fontos észrevételekkel; mi több mindenütt a' nyelv' régi és mostani korából vett világos kimutatásokkal. Csak ez a' megjegyzésem van, hogy e' szavakból: hab-a, lap-a, hang-a, (habja, lapja, hangja) a' j betűt, és ezekben: alunnék, cselekenni, a' d ragot a' nyelvszokás nem hagyta-ki. — Azután felveszi a' betűket a' tudós szerző a' száj' mozgatásától vett külön osztályaikhoz képest (nyelvbetű, ajakbetű 's a' t.), 's előadja röviden, hogy ezek micsoda változtatást szülnek. Itt azonban annak okát, hogy ha az egy az aram ed ból lett, miért kellett az egy-háznak a' heber e d a-ból ('s német h a u s z-ból) származnia, által nem láthatom. Mi a' nyelvtudomány' ítélő székeit illeti, helyesen tart a' szerző e' pontban Révaival, ki illyeknek négyet ismer, u. m. a' nyelvszokást, nyelvhasonlóságot, szónyomozást és széphangzatot. Végre berekeszti bévezetését nyelvtudományi vizsgálatában követett rendszerének megemlítésével, melly szerint azt két részre, mindenik részt ismét két czikkelyre osztja, és elébe előismereteket függeszt, munkájának világosb érthetése végett.

I. Rész. A' szóalkotó ragokról. Az előismeretekben, minekutána a' gyökérekről közönségesen szólott volna, által megyen a' beszéd' részeire, és meghatározza: mi, és hányféle a' név? mi, és hányféle az ige? mi, és hányféle az igehatározó? 's azzal hozzá fog az értekezethez.

1. Czikkely. Az egyszerű, és homályosb értelmű szóalkotó ragokról. E' czikkelyben előadja a' nehézb magyarázhatású ragokat, a' mássalhangzók' betűrende szerint, és azoknak ragasztási példáikat pontossággal és bővséggel felhozza, tekintettel egyéb keleti nyelvekre, és a' mennyire lehet, azoknak eredeti értelmöket dicséretes szorgalommal kimagyarázni igyekszik, de e' magyarázatok természetesen nem mindenütt, és nem mindenkor megállhatók, — kielégítők pedig épen csak némelly esetekben lévén, fenhagyják ama kétséget, mellyet ezeknek önállóságuk és saját értelemben használásuk felől, az előbbi értekezővel egyezőleg elmondottam: — a' nélkül azonban, hogy a' külön nyelvbeli szavak' egybehasonlításának becsét (csakhogy egészen más értelemben,) legkisebbé is tagadnám. De bizonyos sinórmértéknek csak azt tarthatom, a' mi igazán be van bizonyítva. Mert azon állítás, hogy ez vagy amaz gyökér maig is él a' heber vagy más keleti nyelvben „szorosan véve csak annyit bizonyít, hogy ők ugy tették-ki ezt vagy amazt, nem pedig azt" hogy ugyan azon szó ugyanazon értelemben valaha nálunk divatozott volna, olott annak semmi bizonyos nyomát nem találhatjuk. — Mert micsoda szörnyü különbség van p. o. a' magyar a s s z-o n y és a' heber i s c h a között, ez majd csaknem ollyan, mintha a' magyar a s z t a l t, mellyet nyelvbúvárink a' tót s z t o l-tól származtatnak, én a' német T i s c h-től hoznám le. Illy roppant különbségeket által nem látni, valóban szerfeletti szerelmére mutat a' heber nyelvnek.

Különös megjegyzésre méltó az á s z, é s z szóalkotó ragról értekezés (139—140 l.), hol a' szerző igy szól: „Az á s z és é s z rag egyedül látható tárgyat jelentő fő nevekből, (és soha igékből) származtat ik-telen cselekvő igéket, a' mellyek a' személy által bizonyos látható tárgygyal való bánást, arra való gondviselést, és vele foglalatoskodást jelentenek: p. o. agar-ász, bány-ász, 's a' t. Az illy igék egyszersmind köznevek, de illy alakban nem egyebek, mint kurtított részesülők,

p. o. vadász (vadászó helyett) 's tb. Honnan kitetszik, hogy hangász, ügy-ész (ügyvéd helyett) nyelv-ész (philologus helyett) helytelenek, mert hang, ügy, és nyelv nem láthatók; — helytelenek ir-ász, költész, löv-ész, mert igéhez ász, ész rag nem függed." — Ismét alább: „Innen érthetni; milly szörnyü szülemények ezek: nyelvész-et, hangász-at; vallyon ige-e hangász, nyelvész? — nem; — már pedig at, et csak igéből képez elvont főneveket; 's azért helyesek ezek: vadász-at, fűvész-et, 's tb." — Valóban ajánlásra méltó leczke a' most igen is elhatalmazott széltiben újitóinknak. Tanulják elébb a' nyelvet, azután újitsanak.

Hasonló figyelmet érdemel az, a' mit (141 l.) az at, et rag alatt említ: „Az illy ragú főnevekből as által valamivel biró: ellenben lan rag által ugyan attól megfosztott értelmű társnevek válnak, p. o. csudálat-os, hallat-lan 's tb. Helyes tehát hatat-lan is, mert valamint helyes hat-ás, ugy helyes hat-at is, mellyből készen hat-at-lan (impenetrabilis); het-és, het-et-len hangrend szerint a' származékokban, 's azért valamint helyesek ezek: hal-hat-at-lan, tel-het-et-len 'stb.; ugy ellenben helytelenek ezek: le-het-len, csal-hat-lan 'stb." Ez utóbbi nemű helytelenségekkel pedig, mennyire el van árasztva literaturánk.

2. Czikkely. Az összetett, vagy világosb értelmű ragokról. Ebben a' czikkelyben éles elmével tagoljafel a' szerző összetett ragainkat, a' nélkül azonban, hogy a' feltagolt rag-részek' eredeti értelme mindenütt kimutatva és bebizonyitva volna, de a' mi lehetetlen is. Mindazáltal noha a' ragok' jelentése többnyire a' már kész nyelvből, és annak meghatározott értelmű szavaiból fejtegettetik, igen érdekes és hasznos ismereteket nyújt ez a' maga nyelve' alkotását és kifejlését tanulni akaró magyarnak. Ezeken végig menni igen sokra terjedne; útasítom azért az olvasót ezen czikkelynek figyelmes megolvasására. — Szép és helyes, a' mit az érdemes szerző a' hat, het ragról (148 l.) megjegyez, hogy t. i. „ez ritka és szép tulajdona nyelvünknek, bár ellene annyi hibát ne követnénk el, midőn p. o. megtart-hat-ni, megir-hat-ni stb. helyett rútúl majmoljuk a' Deákot és Németet igyen: meg lehet tartani, meg lehet irni stb."

Az utó észrevételben (157 l.) igy szól a' szerző: „Hibás és nyelvünk' természete ellen van az igének névvel való összetétele;" — én ezen szabály' helyességét ostromolni itt nem akarom, ámbár ennek ellenére neologusaink már több közönségesen bevett uj szavakat alkottak, hanem csak azt kérdem: honnan van, hogy a' fog-ház, mellyet a' szerző hasonlónl e' szabály ellen alkotott szörnyű szülemények közzé számlál, az egész magyar község' szájában épen olly divatos, mint a' tömlöcz; ellenben rabházat felette ritkán hallunk? Az esernyőre, mellyet az értekező ugyan-illy szörnyű szülemények mond, azt jegyzem-meg, hogy ez nem es vagy es-ik-ernyőből vétetett, hanem eső-ernyóből van öszvehúzva; maga mondja pedig az értekező a' fent idézett szavak után: „ellenben a' nevek, és részesülők helyesen tétetnek egybe."

II. Rész. A' szómódositó ragokról. Itt az előismeretekben előadatnak rövid summában a' beszéd' részeinek módosulásai általjában.

1. A' névmódositó ragokról. 1 §. Személyragok. Ezekről a' tudós szerző igen pontosan és helyesen értekezik; — de ebben, hogy hajdan nekünk is háromféle k betünknek kellett lenni, mivel a' Hebernek annyiféle van, semmi szükségesképi következést nem látok; és igy ezt, bár mennyire becsüljem is egyébként a' nyelvrokonságok' nyomozását, elmaradható hypothesisnek tartom. 2 §. Helyragok. 3 §. Különféle értelmű ragok. Hogy a' szerző itt is egybehasonlitásokat teszen a' keleti nyelvekkel, teljes szivből helybe hagyom, de illy nemű állitásokban (166 l.): „a' segitő rag (val) a' heber van, és el-ből állott össze" megegyezni nem tudok, és azt megmutatni, hogy illy mulhatatlanúl szükséges ragot is az ősmagyar a' hebertől vett volna, igen merész, de egyszersmind hiú törekedésnek is tartom. Elmult az idő, mellyben a' heber legelső népnek, és az ő nyelve legelső nyelvnek tartatott. 4 §. Névhatározók. 5 §. Melléknevek. 6 §. Névmások.

2. Czikkely. Az igemódositó ragokról. Legyen itt elég a' hely' szűke miatt, ezen czikkelynek, melly a' többihez hasonló alapos nyelvtudománnyal van kidolgozva, alosztályait megnevezni. — 1 §. A' határozatlan alaknak személyragai. 2 §. A' közép alaknak személyragai. 3 §. A' határzott alaknak személyragai. 4 §. A' határtalan mód. 5 §. Részesülők és álapotjegyzők. 6 §. Rendhagyók és hiányosok.

Nyelve ezen értekezőnek is tiszta, gyökeres és hibátlan, kivévén azt, hogy a' mint és mind szócskákat, a' közönséges nyelvszokás ellen, összezavarja, p. o. (117 l.) „mellyek mind (mint) igék is divatoznak;" — (140 l.) „mint (mind) a' pór' szájában, mint (mind) az iróknál ritkán hallani." — Különös az is, hogy az r betűt (105 l.) ebhangunak nevezi, mintha r hangot csak eb adna, vagy mintha az eb nem adna egyéb hangot is.

Mindkét tudós munkában, mellyek a' tudós társaság' javalását és jutalmazását teljes mértékben érdemlék, kevés helyre szorítva, nyelvünk' alapos isméretére nézve gazdag kincset találhatni. E' kettőnek összetételét az is különösen érdekessé teszi, hogy innen láthatni, miként különböző elvből indulva is ki, nyelvünk' alkatjának szoros rendszeressége egyiránt kitündöklik; de ez könnyen megfogható, mivel a' különbség nem valóságos, hanem csak ugy látszó. Ugyan is a' dolog' velejét, hogy t. i. minden ragnak bizonyos értelme van, mind ketten egyiránt megismerik, 's csupán ebben különöznek egymástól, hogy egyik e' ragokat saját értelemmel már előlegesen is önállólag életben voltaknak hiszi, a' másik pedig bizonytalan, vagy legalább még eddig be nem bizonyított hypothesisnek tartja. De ez magára a' nyelv' álkotmányára nézve nem olly főben járó dolog; elég azokat, ugy a' mint vannak, rendszeresen kifejtegetni és felvilágositani.

Bajza versei. Pest 1835. Ifj. Kilián György' tulajdona l. 213.

Előzmény képen czélirányosnak látja a' biráló, kit mindenkor csak az igazság szeretete és kimutatása buzditott eddigi pályáján, Bajzának a' pesti társalkodó 51ik számában nyilvánositott fölszólitását ide iktatni, melly ekképen hangzik: „A' Literaturai Lapok XXII száma verseimet emlitvén, igen a'

tárgy' velejére szólt, felette kár, hogy a' mit monda, meg nem fejtette, be nem bizonyitá. Én eredetiek gyanánt adott verseimet eredetieknek hiszem, hacsak valakinek az eredetiség felől valami különös, eddig általam nem ismert fogalma nincs; miután azonban a' Lit. Lap. ellenkezőt állitanak, igen hasznos leszen, ha állitásokat igazolják. Ezen Lit Lapok mondák ki a' szót, hogy sokan vannak, kik e' verseket a' 200 darab aranyra méltatják, ezen sok méltató hihetőleg eredetieknek véli e' verseket velem együtt, ha ki mást tud, kötelessége e' sok tévelygő véleményűt, hibájából kivenni 's valóbbra tanitani. Megvallom, nekem épen nem volna kedves dolog, ha bebizonyittatnék, hogy plagium az, mit én eredetinek tartok 's eredeti gyanánt adok a' közönség' kezébe; azonban egyes ember' hiúsága soha sem lehet olly fontosságú dolog, melly kímélést igazság' és közügy' rovására érdemeljen. Én tehát azt hiszem, hogy a' Literaturai Lapok felebb idézett állításaikkal elmulaszthatatlan kötelességűl tevék magoknak a' követelt plagium' bebizonyitását, 's annál erősben, minthogy vallomások szerint, sokan vannak, kik ezen verseket jutalomra méltatják." Most már a' tárgyhoz!

Csudálkozni lehet, hogy ezen mi poetaiatlan világunkban olly hamar jelennek meg egymás után a' kötetekbe összegyüjtött, vagy második kiadásra kárhoztatott versek. Ha az 1830 tul fogva megjelent versgyüjteményeket tekintjük, látni fogjuk, hogy 30 esztendő alatt nem jelent meg annyi költemény, mint a' legutolsó 6 évben. Azt kérdhetjük tehát, valyon minek lehet ezt tulajdonitni? Az általános előhaladás szüleményének e, vagy nemzetünk poetai szelleme ébrengésének, melly a' költemények világában ollyannyira othonosnak leli magát, 's a' költői munkák olvasásában gyönyörüségét találja? Én a' mi korunkat nagyon is poetaiatlannak ismerem; sokkal poetaiatlanabbnak, mintsem a' versgyüjtemények sokaságából azt következtethetném, hogy azt a' nemzeti ohajtás szülte. Teljes meggyőződésből mondom, 's a' tapasztalást hivom tanuságol, hogy épen ezen 6 év, ezen rövid időszakasz óta kezd nemzetünk prozaivá lenni, és a' speculativa philosophiának adván magát, hitelt állitani és tőzsérkedni mind azokkal, mellyek különben természetüknél fogva haszonkémlés tárgyai nem lehetnének. Ennélfogva nem vélem, hogy csalatko zam, midőn azt állitom, hogy a' versgyüjtemények legnagyobb részét is a' speculativa philosophia hozta napfényre; a' speculativa philosophia, mondom, melly a' poesisnak 's a' valódi poetai léleknek ha nem ellensége, bizonyosan barátja sem.

Mi birta légyen Bajzát arra, hogy verseit összegyüjtötten kiadja, mégpedig 1835ben adja ki, még most kimondani valamennyire koránlanám. Előbb elmondandom: mik birhatják arra az én itéletem szerint a' költőt; azután megvizsgálom, valyon azon okoknál fogva cselekedte 's cselekedhette e azt Bajza; 's ha nem: valyon mi lehetett verseinek közre bocsátásánál valószinü czélja.

Mélyen a' dolog bibéjére kell nyulnom. De nem tehetek róla. Bajza fölszólitott; én engedelmeskedem, vagy is inkább elégséget teszek. Ő okot adott; én okozatot nyujtok.

Arra, hogy valaki még életében összegyüjtse és sajtó alá bocsássa különben is csak nem rég megjelent költeményeit, nézeteim szerint, a' következőknél fogva veheti rá magát: 1) ha azt az olvasó közönség kivánja, 2) ha a' költő irói pályáját megváltoztatja, t. i. arrul vagy egészen lelép, vagy azon, az előbbitől egészen különböző irányt követ; 3) ha munkadarabjai olly sokfelé szórttak, hogy az olvasó közönségnek azokat már csak különböző folyóiratokban (mellyeknek mindegyikét mindenik nem tarthatja) történt megjelenésök miatt sem lehet ismernie; 4) ha munkáinak jeles voltárul, birálói itéletnél fogva is meggyőződve lévén, példányképen akarja azokat föl és kiállítani, mellyek által ne csak az olvasó közönség izlése finomittassék, hanem egyszersmind a' kezdő verselők is jó utba igazitassanak; mintául szolgálhatván nekik az illyféle jeles költemények.

Ha most már mind ezeket Bajza verseinek kiadatására alkalmazzuk, ugy fogjuk találni, hogy Bajza ezen inditó okoknak egyike által sem biratott sőt nem is birathatott, vizsgálatom alá vett versgyüjteményének kiadására. Nem az első ok, t. i. a' közönség kivánata által; mert én (noha a' magyar hazának sok vidékén megfordultam 's a' literaturában megjelent dolgokat olvasatlanul hagyni nem igen szoktam) sem szóval sem irásban vagy nyomtatásban nem hallottam vagy olvastam kimondottnak azon ohajtást, hogy valaki Bajza verseit összegyüjtötten birni kivánná. — Nem a' második ok, t. i. az irói pályának változtatása által; mert Bajza, mint ezt a' tapasztalás bizonyitja, korántsem adja magát ugy neki a' számára kimutatott historiai pályán előhaladásnak, hogy a' költészetről (habár csak ideiglenesen is) lemondana, 's erejét a' felőle táplált remények valósitására fordítaná. Sőt, mint ezt az 1836-ki aurora bizonyitja, folyvást azon erőködik, hogy magának költői borostyánt szerezzen; habár mások homlokáról téphetné is azt le. Ezen viszketeget (hogy máskép ne nevezzem) dicsvágynak tulajdonithatjuk, hogy ő verseinek megjelenése után nem csak szegre nem akasztotta ármányos*) lantját, hanem inkább fölhurozá, 's finom betanultsággal zengedezett rajt némelly dalokat, mellyeket az avatatlan föl gyönyörködve, de az avatott — gyanúskodva hallgatott. — Nem a' harmadik ok, t. i. munkadarabjainak sok felé szórtsága által; mert Bajza mindössze is csak három rendü munkában bocsatotta közre verseit t. i. a' Koszorúban, Aspasiában és Aurorában; sőt tulajdonkép csak az aurorában; mert az előbbiekben megjelentek közül verseinek kérdéses gyüjteményében sokat nem találhatunk. Ezek tehát annyi, mintha sehol se jelentek volna meg; mert a' megjelenésre ugy sem is valának érdemesek. Ezt maga az irójok is elismerte az által, hogy versgyüjteménye kiadásakor átallotta őket magzatainak elfogadni. Ennélfogva a' ki az aurora évkötetéit birja, az birja egyszersmind Bajza verseinek legnagyobb részét is. Mi szükség volt tehát azokat ismét sajtó alá bocsátni? Vagy talán a' 4-ik ok, a' példányadás késztette Bajzát versei kiadására? az t. i. hogy együtt állanának és szaporodott nyomtatványokban forognának a' közönség előtt azon költeménydarabok, mellyek izlést és kezdő poetát idomitsanak, vezéreljenek? Egy gyanús ember mondott ugyan illyes valamit az erdélyi társalkodó ezen évi 23-ik számában. De én ezt kereken tagadom; mert ezen ok Bajza verseinek természetével ugyannyira ellenkezik, hogy abból ezeknek megjelenését következtetni egyáltalán nem lehet. Bajza versei soha sem szolgálhatnak helyes mintául senkinek is; és ne is szolgáljanak; mert Bajza született

*) Majd kiviláglik, miért nevezem ármányosnak.

költő nem lévén, soha ollyasmit nem adott, mellyet remeknek nevezni, 's mint illyet mintául fölállitni lehetne. Hogy pedig Bajza nem született költő: azt ő maga legjobban fogja tudni, érezni; 's ha bünbánó lélekkel magába száll, 's az áldicséret és tömjény miatt kábulásban nem sinylődik: meg is vallana. De, állitásom bebizonyitásának kötelességét érezvén, én is meg fogom őt győzni arrul, 's meg fogom mutatni a' közönségnek, hogy Bajza nem született költő.

(Folytatása következik.)

MAGYAR TUDÓS TÁRSASAG.

A' magyar academia, a' fenséges Főherczeg-Nádor-Pártfogó helybenhagyásával, hetedik nagy gyülését folyó évi September 1-én 's a' következő napokon tartandja. A' tagok részére a' megjelenés napja Augustus 31dike. — A' nyilvánnyos, vagy is közülés napja és órája szinte köz tudomásra leszen hozva a' maga idejében. Pesten, Julius 26. 1836.

D. Schedel Ferencz.
titoknok.

Magyar tudós társaság kis gyülése Jul. 4. — I. Gegő Elek, sz. Ferencz szerzetéből a' m. t. t. levelező tagja e' f. évben Moldovába szándékozván utazni, 's tudományi tekintetben, kész segedelmét ajánlván az academiának: külön utasitással láttatott el, magát abhoz tarthatás végett; 's a' mélt. elnök ur netalán találandó kéziratok lemásoltathatása végett költség kirendelésére kéretett. II. Két költői munka, az e' czélra megbizott tagok hivatalos előadása következésében nyomtatástól elmozdítatott. III. Két fordított szinmű szokott mód szerint birálat alá bocsátatott. IV. A' berlini kir. tudományok academiája részéről annak tudós értekezései' két legujabb kötete 's havi jelentései' négy füzete terjesztetett elő. V. Agnelly Ferencz szolnoki gyógyszeres hat darab régi könyvön kivül a' könyvtár számára, a' társaság pénzgyüjteményének öregbitésére 58 darab ezüst és 41 réz, részint régibb, részint ujabb pénzt küldött-be.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' cs. kir. academiai könyvnyomtató 's kőmetsző intézet tulajdonosánál a' sajtót elhagyta és minden hiteles könyvárusoknál találtatik:

Folyvást tartó

Mezei- és kerti kalendáriom,

vagy:

Mit kell a' józan gazdának az esztendő' minden hónapnapjaiban, mind belső, mind külső gazdasága körül haszonnal végezni és tudni? — Kiadá egy mezei gazda.

Második kiadás. — Kemény borítékba kötve 1 fr. ezüst pénzb.

A' MAGYAR

HÁZI-BARÁT.

Egy közhasznú

HÁZI 'S GAZDASÁGI KALENDÁRIOM.

1837*dik közönséges évre.*

NEGYEDIK ÉV.

Borítékba kemény táblába kötve, irópapirossal közbenrakva 1 f. ezüst pénzben.

Oktató és mulattató közhasznú

FILLÉR KALENDÁRIOM

minden rendű olvasók' számára,

1837dik közönséges esztendőre.

Negyedrét. A' tárgyakban előforduló sok belényomtatott képes látványokkal és szép borítékban, közberakott irópapirossal ellátva 30 xr. pengő pénzben.

Mindenkori tökélyes

Erdei- és vadászati kalendáriom,

melly az

erdőszet és vadászat körül

minden hónapban tartó foglalatosságokat magában foglalja. A' vad fák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi- gazdasági- és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról; egy Halászati Kalendáriommal és sok más az erdőszöknek és vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt.

Nagy negyedrétben, egy szép vadászatot képező kőre metszett táblával, kemény borítékba kötve 1 frt. p. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

34dik Szám. *Péntek, Augustus' 19én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVÖSMERTETÉS ÉS IGAZITÁS.

Olvasván az 1822dik évi Tudományos Gyüjteménynek 11dik kötetébe (121, 122. lap) iktatott tudósitást Frölich Dávid' néhai késmárki mathematikusról, kötelességemnek tartom azt, a' mi ezen tudós férfinak még bővebb ösmeretére vezethet, ámbár egykét sorban — a' már elhunyt, legkivált honi tudósokat és irókat érdemeiknél fogva tisztelni 's becsülni tudó hazafiak' kedvéért közleni.

Kiadott t. i. e' tudós férfi a' „Bibliotheca seu Cynosura Peregrinantium" czímezett derék munkáján kivül még egy más nem kisebb becsü könyvet, a' mellynek czíme kivonatban ez:

„Medula Geographiae Practicae Peregrinantium inprimis nsui, deinde Historiarum et rerum hoc tempore bellicosissimo gestarum gerendarumque plenìori cognitioni accommodata — — — — Auctore Davide Frólichio Mathematico Caesareopolitano, apud Gepidas Carpathicos. Partim experientia atque oculari observatione, partim lectione neoterricorum Geographorum concinnata, in Prodrorum suae Bibliothecae ac Cynosurae Peregrinantium etc. — Impensis Bartholomaei Bertrami Chymici apud Caesareopolitanos; Typis Bartphensibus Anno C. 1639 's a't. — Tehát 5 esztendővel hamarébb, mint a' „Bibliotheca" — mert ezen nyomtatás éve 1644ben jött ki, és pedig Bertram Bertalannak, késmárki chymicusnak — kétségkivül gyószerárusnak, tanácsbeli polgárnak és a' mi tudósunk becses ipájának költségén ama régenten híres bártfai könyvnyomtató intézetben. Ajánlva van a' könyv Magyarország három nagyjainak, u. m. Rákóczy 'Sigmondnak — Rákóczy György erdélyi fejedelem másodszülött fijának — ezután Nádasdy Ferencz és Illyésházy György gróf uraknak; tartalma czímjének megfelel, 'sa' ki olvassa, megelégszik vele. — Frólichnek ezen munkájáról Zvittinger sem emlékezik a' maga „Specimen Hungariae Literataae Virorum etc. — hanem igen is még egy másikáról, a' „Bibliotheca Scriptorum, qui exstant de rebus Hungaricis" 49dik lapján ekképen: „Frölichii Davidis Der Ungarischer Siebenbürgischer und Zipser Landsmann" — in 12, melly előttem egészen ösmeretlen.

Azonban Frölich nem volt földmérő (Ingenieur) a' mint a' Tudományos Gyüjteménynek már nevezett kötetében mondja a' T. Közlő ur, hanem inkább astronomus-csillagász: mert hogy a' kalendariographia, vagy is a' kalendáriom' készitése tisztében állott, általam jelentett könyvének ajánló levelében két helyütt is olvashatni, és hogy az astronomia, mellynek alapja a' mathematica, tudósunk' korában igen divatozott, eléggé bizonyithatják II. Rudolf császár és király, XIII. Gergely pápa, de Liliis, Kepler, Tycho de Brache — mind azon korbeli híres mathematicusok, astronomusok, vagy csillagászok' nevei, és az épen ez időszakban (1582) megjavitott kalendáriom.

A' mi illeti Frölichnek „Cronologia Pannoniae" czímü munkáját, ez a' „Medulla Geographiae" 363dik lapján önáltala felhozott okból „ex defectu Patroni munifici hactenus cum blattis et tineis rixas movit, nec in lucem prodire potuit" hihetőleg végképen elveszett; a' mi nem kis kár: mivel ezen munkájának, a' melly csakugyan nagy tudományi érdekkel diszeskedhetett, ha rajta olly szorgalommal dolgozott, nagyobb tökéletesithetése végett ismételt utazásokat tett Frölich — önvallomása szerint mind a' két Magyarhazában.

K. V.

Bajza versei. Pest 1835. Ifj. Kilián György' tulajdona l. 213.

(Folytatás.)

A' született költő' sajátságai mindenek felett ezek: 1) eredetiség, 2) képzeletgazdagság és 3) érzetmélység.

Nem lesz fölesleges ezen sajátságokat bővebben kifejteni, hogy majd annál világosabban kitünjék: valjon föltaláltatnak e ezek Bajzában; Bajzában t. i. mint költőben.

1) Eredetiség. Eredetiségnek azon elmetehetség, vagy is (poetai müvekről lévén szó) képzeleterő munkálata neveztetik, mi szerint az nem csak az ismert eszméknek tud egészen sajátnemü és még senki más által ki nem mutatott irányt és elágozást adni, hanem egészen uj eszméket is képes teremteni a' költői világ körében; szóval, melly minden előtte élt és irt költők szellemi pályájától eltérve, öntapodta ösvenyen jár.

Az mondatik közönségesen, hogy az eredetiség' birásába jutni nagy föladat. Én pedig azt mondom: az eredetiség' birásába jutni nem lehet. Az vagy törekvés nélkül jön, vagy törekvés mellett sem szerezhető meg; mert a' költővel együtt kell születnie. Vannak ugyan az eszméknek olly fordulatai is, mellyek szorgalom által kinyomozhatók; de az illy studiummal vagy is véres veritékkel készitett tartalmú költeményekből mindig ki fog tünni a' keresettség, a' költői születetlenség. Mindent inkább sajátjává tehet a' mesterséges költő, a' mi a' poezis körében megkivántatik; csak épen azt nem, a' mi tulajdonkép magát a' poezis lényegét teszi, az eredetiséget. Az illyen

(születetben) költő tehát mindig másoktul fogja kölcsönözni alap eszméjét, 's legfölebb is saját izlése és egyénies lelkezete szerinti ékesitéseket fog arra halmozhatni; közöttök mindazáltal a' csak valamennyire éles szem is tüstint megismeri azon aggatottságot 's össze nem hangzást, mellyet a' toldozástól várni soha sem is lehet. Az illy költő (ha költőnek mondhatni) nem lehet egyéb, mint utánozó, mint átöltöztető. Azonban mint illyennek is meglesz saját érdeme; csak ő maga ne akarjon többnek látszani, mint valósággal a' mi.

Hogy balul ne értessem, 's az eredetiségnek általam fönebb adott határzata, önmagával ellenkezőnek ne láttathassék: jónak találom megérinteni, hogy itt az eszmeteremtésről, csak mint a' költészet' országában nem létezettről szólok; mert egyébiránt magában értetik, hogy a' mindennapi élet' gondolatvilágában semmi uj, semmi eredeti nincs; ollyan t. i. melly már ne létezett, 's egyik vagy másik halandó' agyában — sőt talán tollában is — meg ne fordult volna. Illy értelemben, legfölebb is a' gondolatok és eszmék' összefüggesztése lehet uj, lehet eredeti. Példa által talán világosabb lesz előadásom: — A' szárazság miatt kiaszott rét — valami közönséges dolog az életben, 's annak meggondolása, valami igen érdektelen, épen nem uj 's nem eredeti gondolat; de ha ezen gondolatot a' költő a' maga világába helyzi át: ott egészen uj, egészen eredeti 's nagy mértékben érdekes gondolat válhatik belőle, más uj eszmék' hozzákapcsolása, teszem azt, az elszáradás okainak költői előadása által; 's felejteni fogjuk, hogy az a' mindennapiság' köréből van kikapva. P. o. ha a' költő a' szárazság által kiaszott rétről igy irna: Andalog a' szerelmes lány a' virágos rétan, 's meglátja, miként hűtlen kedvese annak virágaiból egy más szeretettebb leánykának füz koszorút; ennek láttára fölindul 's a' csalatkozás egész keserüségével megátkozza a' virágtermő rétet, és fölsohajt esdekelve a' fellegekhez, hogy átkát teljesitendők vonják meg a' réttül esőjöket, és megkéri az alkonyt és hajnalt: ne enyhitsék meg harmatjokkal a' szomjuság miatt hervadásnak indult rétet, hogy a' hivtlen több koszorut ne köthessen annak virágaibul új kedvese' számára; a' fellegek pedig és az alkony a' hajnallal együtt meghallgatják az esdeklőnek szavait, 's a' leány' átka alatt haldoklik a' rét. — Vagy — hogy ismét csak a' száradás' alapgondolatát vegyem föl, — egy elszáradt fát szemlél a' költő; ezen gondolatot átviszi önnön világába, 's igy teremti ujjá: A' csalogány fészkét nem őrizte a' kémlelődő madarász' szemeitől a' lombszegény fa; kicsinyei elraboltatták; a' kesergő anya bepanaszlotta ezt a' bánataira figyelmező éjnek, melly a' vádat az istenség zsámolyához felvivé; és az istenség nem hagyá büntetlenül az árulást; villámot küldött alá, melly azt megboszulja; a' fa sujtva lön, 's galyai szárazak. — — Látható e' két példából, mit tesz: költőileg teremteni; 's látható egyszersmind, hogy az nem olly iszonyu föladat, mint némellyek hiszik. De, mint mondám, arra születni kell; azt betanulni nem lehet. Higyje el nekem mindenki (higyje el Bajza ur is): a' legmindennapibb, legkicsinyszerűbb tárgyat is ujjá, érdekletessé tudja tenni a' valódi költő. A' ki mit tud; az annak nem nehéz; 's midőn valaki bizonyos dolgot (igy a' költői eredetiséget is) nehéznek állit, hatkan azt ismeri el az által, hogy az az ő tehetségeit fölülmulja, hogy ő annak valósitására gyenge, tehetetlen.

2) Képzeletgazdagság. Képzeletgazdagság alatt olly gondolatbeli bőség értetik, melly a' tárgyak feldolgozásánál szinte kifogyaszthatlan legyen, 's mindig tudjon uj színeket, uj képeket szolgáltatni, mellyekkel a' költő, dolgozatát elönthesse, fölcsinosíthassa. A' képzeletgazdagság megléténck legbizonyosabb jele az, ha a' költő nem szorul ismét ugyanazon tárgyakra és érzelmek' hasonlatos visszatükrözésére, mellyek már egyszer valamelly költeményében előfordultak; vagy is, mint mondani szokás, ha önmagát nem ismétli. Ne daloljon tehát p. o. örökösen csak az elbujdosott 's ismét honába visszatért utasról vagy vándorról; ne mindig az iránta érzéketlen kedvesről; ne folyvást csak a' virágos tavaszról, a' havazó télről 's a' t. 's a' t. mert különben ezen alapgondolatokhoz netalán csatolandó minden mellékletek ellenére is ki fog tünni költői szegénysége 's szárnyatlansága, mellyet nehány eltanult föllengős kitételekkel szeretne palástolni.

3) Érzetmélység. Ezt nem annyira magyarázni, mint éreztetni lehet; mert ez nem ész, hanem szív dolga. Ha még is határzatát kivánná tőlem valaki: érzetmélységnek a' költő' azon sajátságát mondanám, minélfogva az, az általa szavakba öntött érzeményeket, mintegy szive' legbensőbb rejtekéből látszik kiszakasztottnak. Hasonlítson a' költő érzése az örvényhez, mellybe az olvasó akaratlanúl is belesodortatik és elmerül; hasonlítson a' zivatarhoz, melly őt megrendítse, és hasonlítson a' fergeteghez, melly őt mint egy hópehelyt ellenállhatlanul magával ragadja. Ez lehet képe hasonlatosságban az érzetmélységnek. Bélyegzőbb ismertetését nem tudom szavakban adni; legjobban kitünik az a' műből. Az ennek mintegy személyesitést ad, mellyben mintegy az emberi temperamentumok foglaltatnak. És ezen érzetmélység általi személyesitésben vagy is lelkezetrajz-adásban ismerni meg a' költőt. Mind ez majd alább, a' birálatom alá vett versekre illesztve bővebben kiviláglik. Itt elég legyen még csak annyit mondanom el róla, hogy csak ez szerzi meg a' költeménynek tetszőséget 's becsbeli maradandóságot; hogy e' nélkül a' verselő legfölebb is napi költő lehet, egy pár évtized multva műveivel együtt feledésbe menendő; közkedvességet 's méltánylást soha nem várhat.

Nehogy azonban valakit tévedésbe hozzak, vagy kezdő verselőink mély érzésről való fogalmát helyesleni láttassam: szükségesnek vélem fölhozni, hogy a' mély érzés alatt nem csak a' busongás vagy épenséggel a' minduntalan haldokolni és sirba szállani vágyás értetik. Vannak az emberiségnek mély örömei szintugy mint mély fájdalmai. Midőn tehát mély érzésről van a' szó: érteni kell alatta a' kéj, öröm, vigalom és vidámság érzetét szintugy, mint a' kétségbeesés, fájdalom, bú, bánat és keserüség. Kárhozatos azoknak izlése, kik csak ott keresnek 's találnak mély érzést, hol feneketlen sirról, csontvázas halálról, végetlen éjszakáról 's a' t. 's a' t. fordul elő valamicske. — Erre, valamint a' született költő előbbi két sajátságaira nézve is hozandok majd föl később példákat, mellyekből az eddig mondottak még jobban ki fognak tünni, 's ki fog tünni egyszersmind az is, hogy Bajza ezen sajátságokkal minden erőködése mellett sem bir.

Fönebb azt állitottam, hogy Bajza nem született költő. Ennek bebizonyitására meg kell mutatnom, hogy ő nem bir azon három sajátságokkal, mellyeket én a' született költő legfőbb megkivántatóságainak lenni mondottam. Illyen 1) a' már

körülírt eredetiség, mellyet én Bajzától az alább előadandóknál fogva általánosan megtagadok. Mielőtt ezen megtagadás' alapos volta mellett okaimat részletesen előadnám: ki kell jelentenem előlegesen azt, hogy Bajza, költészi pályáján kitünőleg Kölcseit vette példányául; az ő szellemét igyekezett eltanulni 's föllengtében utolérni; de csalatkozott. Ő nem bir elég erővel a' mérkőzésre, 's Kölcseznek ő koránt sem versenytársa, hanem csak puszta utánzója. De ki kell jelentenem még azt is, hogy Bajza nem kizárólag Kölcseyt utánozta, hanem több más, részint honi, részint külföldi irókat is, kiket én alább, munkáikra hivatkozással, Bajza verseivel szembeszállítóleg megnevezendek. Hogy pedig fönebbi állításomat annyival meggyőzőbben támogathassam, Bajza verseit három osztályra különzöm, t. i. lehető eredetiekre*) utánzottakra és forditottakra.

Lehető eredetieknek Bajza' azon verseit nevezem, mellyeknek őspéldányát mindeddig kimutatni ugyan nem tudom, de a' mellyeknek tökélyes eredetiségéről csak azért sem lehet egészen meggyőződnöm, mert társaik' büne azokra is gyanút von, 's kétséget támaszt: valjon igaz szerzeményei e azok Bajzának? Én azonban engedékenyebb akarok lenni, mintsem talán a' közönség' némelly egyesei, 's kész vagyok mindaddig eredetiek gyanánt tekinteni az általam utánzásoknak kimutatni nem tudottakat, mig valaki más azoknak eredetietlenségét be nem bizonyitandja. De ne vegye tőlem Bajza rosz néven, ha azokat most még is olly birálat alá nem vonom, mint a' minő alá minden bizonnyal vonandottam, ha eredetiségökről teljesen meg volnék vagy meg lehetnék győződve. Nem akarok ugyan is azon vétekbe esni, hogy rosz czélból semmi czélhoz se jussak. Pedig rosz czél volna más verseit birálni, midőn az ember Bajzáét akarná; mert igy végtére sem birált volna semmit is, ollyat t. i. a' mi Bajzáé lett volna; de az idegen költőét igen; 's igy még is valamicskével többet a' semminél. Mihelyt azonban Bajza a' „lehető eredetiek" iránti kétkedésemet eloszlatándja, 's a' közönségnek az utánzottaknál fogva ezekre is átszállott méltó gyanuját megszüntetendi 's verseit általam meghiráltatni ohajtja: szólítson föl ismét; én mindenkor készségesen fogom teljesíteni kivánatát. Azon egy jogot mindazáltal mostanra nézve is feltartom magamnak, hogy az illető helyeken fölvilágositó példákat idézhessek majdan versgyüjteményéből; habár talán azok nem Bajza verseiből — vagy is Bajza-teremtette versekből — valók lennének is; mert hisz példa gyanánt idegen költők szavait is mindig szabadon idézhetni.

Bajza verseinek második oszályát teszik az utánozottak. Mit keljen utánzott versek alatt érteni: azt alkalmasint fölösleges is volna magyaráznom, ha ezt épen Bajzára nézve szükségesnek nem látnám, 's ha nem tudnám, hogy vannak emberek, kik az illyesek elhallgatásával visszaélnek, 's a' nem magyarázatot rosz magyarázattá szeretik változtatni. Azok kedvökért tehát még is elmondom, hogy: utánozott versek azok, mellyekben az alapképzelet (nem egyes gondolat v. gondolattárgy) ennek kivitele vagyis mellékképzetekkel fölgazdagitása 's kiékesitése — más iró munkájából van kölcsönözve, de némelly hozzátoldottakkal még is ugy ki van vetkőztetve eredetiségéből, hogy az :al csak vázlatára, nem pedig egész alakjára nézve egyez meg. — Ezen theoriát én leginkább Bajza praxisából tanultam; 's ha ki tudományomnak hitelt adni nem akar: ne tiltsa fáradságát 's vesse össze Bajzának általam alább kijelentő darabjait a' szinte ott megnevezendő költők' műveivel, és saját tapasztalása után szerezhetend magának arról meggyőződést. Ne gondolja pedig senki, hogy Bajza ezen ő gyengeségét, vagy minek nevezzem, ne tudta, ne érezte volna. Hogy ő nem teljesen eredeti, azt tettlegesen elismeri, az által, hogy versgyüjteményében több forditott darabokat közöl, még pedig ollyanokat, mellyeket már mások is áttettek nyelvünkre; de azt nem látszik elismerni akarni, hogy ő egy kicsit aljasabb mintsem csak puszta forditó, hogy ő egyszersmind utánozó is. Ezt nem akarja elismerni; sőt eredetinek hiszi és vallja magát, 's engem szólít föl (nem egyenesen ugyan, hanem közvetőleg): mutatnám ki neki eredetietlenségét. Én tehát készséggel hajlok szavára, 's most érintett hitét megrenditendő, bányát (melly — ugy látszik — önnön költői nagysága) lepusztitandó, 's vakmerőségét, hogy ne mondjam — szemtelenségét megbüntetendő, eleibe állitandom a' corpus delictit, hogy nyilvános legyen, miképen ő egy gonosz literatori csenevész. egy vétkes palikár, ki előtt sem élők, sem halttak sajátja nem szent; ki négy fal között egész kényelemmel csipedezi össze mások elmegyümölcseinek szépét, javát, 's ön raktárában állitja föl azokat. De hogy ezek ne alaptalanul, harag vagy párt miatt elmondott szavaknak láttassanak: bizonyságul kimutatom itt Bajzának azon verseit, mellyeket részint honi, részint külföldi iróktól a' szó' teljes értelmében elcsent, vagy ha ugy tetszik elkölcsönzött, 's magáééi — azaz, eredetiek — gyanánt a' publicum eleibe bocsátott.

(Folytatása 's vége következik.)

*) Ne keresztelj ék az anabaptisáló lelkek ellenmondásnak azt, hogy én Bajzától az eredetiség tulajdonát általánosan megtagadom, 's verseinek elkülönözésében meg is egy „lehető eredeti" osztályt állitok föl. Mert azonkivül, hogy én azokat csak „lehető" nem pedig rendithetlen valóságu eredetiek gyanánt kivánom értetni, — ha azok csakugyan valóságos eredetiek volnának is: költeményeinek csak kisebb részét tevén, szerzőjöket az eredetietlenség általános vádja alól semmiképp fel nem oldozhatnák. — Ez, ugy hiszem, nem kiván bővebb bizonyitgatást.

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG' KIS GYÜLÉSE

Julius 18*án* 1836.

I Egy a' tudománytár számára beküldött gazdasági emlékirat; úgy II. egy dramai 's egy orvosi kézirat szokott mód szerint vizsgálat alá bocsátatott. III. Az illető birálók hivatalos előadása következésében egy hadtudományi munka szerzőjének visszaadatni rendeltetett. IV. A' titoknok a' következő munkákat mutatta bé a' könyvtár számára az illető irók részéről: a) b. Jósika Miklós I. tagtól Regényei három kötetét (Pest, 1836, 16). b) Boleman Istvántól, Rhetorica ex indole sermonis explicita (Pest, 1836, 8). c) Horvát Antaltól: Örökös kalendáriom (Pest, 1836. 16). d) Zerdahely Lőrincztől: Egészen új javaslat, magyar nemes birtokosnak magtalan özvegyeit érdeklő (Pest, 1836, 8). e) Kultsár István özvegyétől a' nemzeti Ujság és Hasznos Mulatságok öt évi folyamatát velínen (1834—5). f) Borosnyói Lukács Jánostól: Rövid természeti hi

storia a' tanuló gyermekek számára (M. Vásárhely, 1836, 8). Szinte a' könyvtár részére küldé be Tahy Emmanuel, Lindvay Márton erkölcsi elmélkedéseit (1628); 's a' kézirat gyüjtemény számára három régi magyar levelet.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' cs. kir. academiai könyvnyomtató 's kőmetsző intézet tulajdonosánál a' sajtót elhagyta és minden hiteles könyvárusoknál találtatik:

A' MAGYAR

HÁZI-BARÁT.

Egy közhasznú

HÁZI 'S GAZDASÁGI KALENDÁRIOM.

1837*dik közönséges évre.*

NEGYEDIK ÉV.

Boritékba kemény táblába kötve, irópapirossal közbenrakva 1 f. ezüst pénzben.

Mindenkori tökélyes

Erdei- és vadászati kalendáriom,

melly az

erdőszet és vadászat körül

minden hónapban tartó foglalatosságokat magában foglalja. A' vad fák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi-gazdasági- és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról; egy Halászati Kalendáriommal és sok más az erdőszöknek és vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt.

Nagy negyedrétben, egy szép vadászatot képező kőre metszett táblával, kemény boritékba kötve 1 frt. p. p.

Folyvást tartó

Mezei- és kerti kalendáriom,

vagy:

Mit kell a' józan gazdának az esztendő' minden hónapnapjaiban, mind belső, mind külső gazdasága körül haszonnal végezni és tudni? — Kiadá egy mezei gazda. Második kiadás. — Kemény boritékba kötve 1 fr. ezüst pénzb.

Oktató és mulattató közhasznú

FILLÉR KALENDÁRIOM

minden rendű olvasók' számára,

1837dik közönséges esztendőre.

Negyedrét. A' tárgyakban előforduló sok belényomtatott képes látványokkal és szép boritékban, közberakott irópapirossal ellátva 30 xr. pengő pénzben.

A' Debreczeni könyvnyomtató intézet sajtója alól, e' napokban került ki:

MUNKÁCS

az az

Munkács városának és várának, topographiai, geographiai, historiai és statistikai leirása

Balajthy Jósef

által.

Ezen minden tekintetben nevezetes magyar város és vár, mind régiségére, mind nevezetességeire, mind honunk' valamint vallásbeli ugy polgári nagy befolyású történeteire nézve, figyelmet érdemel. Ugyan is,

Itt készült 1233ban Augustus havában IIik vagy Jerusalemi András király által — ki a' római sz. pápa ösztönözésére, az orosz fejedelmeket a' keresztyén vallás bé vételére akarván kénszeriteni, keresztes hadával itt szállott táborba — az a' nevezetes Concordáta, melly a' római szertartású t. t. papság jógjainak hazánkban legerősebb alapja. — Többnyire itt vetettek lobbot azon szerencsétlen polgári háborúk' emésztő lángjai, mellyek édes honunkat olly sokszor mély gyászba borították. — A' Bécsi, Nickolsburgi 's Linczi béke kötések (Pacificatiók) Munkács fejedelmi birtokosi 's urai által eszközöltettek. — Az Eperjesi vérfördő egy a' munkácsi várból gróf Karaffához került asszony hamis vádjából vette eredetét. — Munkácson kezdődött Báthori Sófia által az a' vallásbeli üldözés is, mellynek lángja felső Magyarországot elboritotta. — Munkácsnak volt nagy tekintetű birtokos urai; — várának IIik József Császár által, országos fenyitő házzá lett változtatása. — Az 1360ban herczeg Koriatovics Tódor által alapitott 's a' sz. Miklos püspök és confessor tiszteletére épült csernekhegyi klastrom. — Az itt lévő gyárak készitményei 's egyéb nevezetességei; annak az északi kereskedésre nézve igen alkalmas fekvese 's a' t. mindezek a' honi történetek olvasásukban gyönyörködők figyelmüket felébreszthető tárgyak.

Lehet találni a' Debreczeni és S. Pataki anya oskolákban, Kassán, Munkácson és a' szerzőnél. Egy példánynak az ára, a' vár délnyugoti részét elő tüntető rajzal 's csinos boritékkal egy pengő forint.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

35dik Szám. Péntek, Augustus' 26án 1836.

Harag és párt nélkül.

Bajza versei. Pest 1835. Ifj. Kilián György' tulajdona l. 213.

(Folytatás és vége.)

Itt következik az utánzott és eredeti vagy is Bajza és mások költeménydarabjainak kimutatása.

„A' ligethez" utánzása *Kölcsey* e' költeményének: „Berkemhez"
„Vitéz bucsudala" — — — „Vándor."
„Emlékezés" (43 l.) — — — „Édes kin."
„Andalgás" — — — „Fejdelmünk haj!"
„A' kék partok" — — — „Szép Lenka."
„A' számüzött" — — — „Rákos nymphája."
„Sohajtás" — — — „Hymnus" első verse.
„Vihar" — — — „Ültem én 's a' t."
„Epedés" — — — „Bú kél velem" és a' szerelemhez.
„Lányka gyötrelme— — — „Elfojtódás"
„Megelégedés" utánzása *Kisfaludy Sándor* „B. Sz. XXXVI D."
„Hódolás" — — — „B. Sz. XIX D."
„A' visszatért" — — — „Csobáncz R."
„Az elhagyatott" utánzása *Vörösmarty* e' költ. „A' szomszédvár."
„A' föllegekhez" — — — „A' fellegekhez."
„Irma Gyulához" — — — „Csaba szerelme."

„Nellihez" utánzása *Kisfaludy Károly* e' költ. „Késő bú."
„A' holdhoz."

„Emlékezés" (23 lap.) utánz. *Kazinczy* „Melly boldog óra 's a' t. 's a' t. és *Dayka* „Kesergés."

„Éjfélkor" utánzása *Göthe* e' költ. „Nachtgedanken."

„Az eltünt ifjukor" részint *Schiller*ből, részint *Herder* paramythjeiből van kiirva.

„A' dalnok" utánzása *Castelli* e' költ. „Marie."

Hátra volna még, hogy hirnevet szerezhetőnek kürtölt e' két darabjának eredetijét mutassam ki: az Apotheosis és rabköltő. Az elsőbül, ha emlékezetem nem csal, több strophák találtatnak a' „Comet" czimü időszakirat lengyel szerü énekeiben; a' második, és a' bajnok nője már csak a' többieknek kölcsönzöttsége miatt is gyanút gerjeszthetne eredetisége ellen; de ugy sejtem, hogy vagy Maltitzban vagy Herloszsohnban föltalálhatók azoknak kutfői, 's ennélfogva, minthogy az én kezemben csak alkalmilag fordultak meg az emlitett munkák: megkérem az azokkal birókat, hogy az én sejtéseim következtében, iránt ok vizsgálatot tenni, 's ennek következményét az olvasó közönséggel tudatni szíveskedjenek.

Ezek után, az eredetiségrül és utánszásrul általam fönebb elmondottakat ujabbi átolvasásra méltatni kérvén, bizodalmasan fölszólítok mindenkit, a' kinek az itt megnevezett munkák kezénél vannak: ne kimélje fáradságát az összehasonlitástól, hogy önnön szemei által is meggyőződhessék. Siralmas állapott, ha az ember vakoskodni szeret, vagy vakoskodni kénytelen! Lehet, hogy keresgélés után számosabb verseinek eredeti példányát is föltalálhattam 's kimutathattam volna. De részint kereszténi szánakozásbul, mellyet ugyan — mellesleg mondva — Bajza nem érdemel, részint a' neki kutfőül szolgálhatott munkáknak kezemmél nem létele, részint végre — a' mit őszintén magvallani épen nem átallok — a' dolog fáradságos volta miatt nem cselekedtem ezt. Ugy hiszem untig elég az, a' mit fölhordottam, sőt az elégnél is több; mert ha Bajza birálati modorját akarám vala követni: elég lett volna egyetlen egy áldarabot ki mutatnom, 's az egynél fogva a' többit is kárhozat alá vetnem. De ez nem jozan kritikus dolga. Ok vagy semmi! Üres beszédek kofákhoz illenek.

Azon állitásomnak, hogy Bajza nem született költő, azt hoztam föl második okául, hogy ő nem bir képzeletgazdagsággal. Ezt igen könnyü bebizonyítnom. Ugyan is, a' ki képzeletekben gazdag, az nem szorúl arra, hogy azokat másoktul kölcsönözze; a' ki pedig ezt cselekedni kénytelen: az bizonyosan szükölködő, képzeletszegény. És igy B., kinek kölcsönzéseit fönebb eléggé kimutattam, tagadhatlanul képzeletszegény. — De még részletesebb tanujeleit is adhatom B. képzeletszegénységének. — Versei osztályzásánál némellyeket lehető eredetieknek neveztem; illyenek gyanánt azok tekinthetők, mellyeknek prototyponja vagy is őspéldánya a' fönebbiekben általam kimutatva nincs. Ha mind ezen verseket egyetemileg vizsgálja valaki, meg fog győződhetni arrul, hogy bennök, — némelly csekély fordulatokat, ellentételeket, vagy mellékleteket kivéve, — majdnem mindenütt ugyanazon képzeletek fordulnak elő; és pedig szinte kizárólag csak a' következők: a' kibujdosott vagy honába tért ifju vagy bajnok; a' völgy patakja, a' zengő fülmile, az elvirult tavasz, a' röpülés, a' csillagok, csónak és vérző szív. — Hányszor bele nem szövi B. mind ezeket verseibe?! Mintha valami uj eszme, uj találmány volnának a' költői világban; holott már untig megénekeltettek már jóval ő előtte, honi és idegen költők által. De ki tehet róla, hogy B. csak illyesmit tudott adni közönségünknek! Dat pira, dat poma, qui non habet alia dona.

Bajza költői születetlenségére nézve hátra van még bebizonyítnom azt, hogy ő nem bir érzetmélységgel. Tudjuk, hogy minden maradandó becsü költeménynek a' költő belsejéből kell származni; foglaljon bár az magában tárgyazatosságot vagy érzelmiséget. Hogy az érzelmi daraboknak a' költőbül kell fakadozniok, reménylem senki sem vonandja kétségbe; de azt talán igen, hogy a' tárgyazatos költeménynek is ugyan annak belsejébül kell származnia. Pedig állitásom szerint van a' dolog; mert a' valódi költőnél a' külső tárgy is belsővé válik a' képzeleterő hatalma által; 's a' ki a' leirandó tárgyat előbb

bensővé nem tette, vagy tenni nem tudta, az soha sem fogja azt ugy leirhatni; hogy egy hideg keblü olvasó annak láttára vagy is olvasására meginduljon, 's azt érezze és gondolja, mit vele a' költő éreztetni vagy gondoltatni akart. Mindörökre igaz az, hogy csak az szól szivhez, a' mi szivből ered. — Tudjuk továbbá azt is, hogy a' képzelődés az érzést 's viszonyosan az érzés a' képzelődést szüli az emberben. Fejtse meg most már e' szerint nekem valaki: hogyan lehet Bajzának érzése? még pedig mély érzése; neki, a' kinek képzelete vagy legalább saját képzelete (általán véve) nincs; ki képzeleteit másoktól kölcsönözte. Ha van B-nak érzése, bizonyosan csak ollyan az, millyen az ő képzelete; t. i. betanult, kölcsönözött. Azt pedig, reménylem, nem fogja kétségbe vonni valamelly párt fia, hogy betanult érzés nincs. Egyébiránt ha az én allitásomnak nem hisz, 's talán épen csak azért nem hisz, mivel mint biráló mondom: figyelmeztetem őt, hogy nem csak én egyedül vagyok az, ki a' betanult érzések lehetőségét sőt létezését állitja 's védi. Állitották már ezt én előttem mások is; különösen pedig Csokonayra nézve Kazinczy és Kölcsey. Bajza tehát, ugy hiszem, nem fog azoknak lehetőségén kétkedni, noha talán az egy kissé nehezen akarand fejébe menni, hogy ő is csupán csak illy betanult érzéssel bir; azonban tüstint megszünik ezen kis akaratoskodás, mihelyt B. ur a' bölcsnek ezen szavait követendi: Nosce te ipsum!

Fönebb, hol az érzetmélység mivoltát magyarázám, azt mondottam, hogy az példákbul jobban kiviláglik. Ezen mondásom következtében illőnek tartom, hogy B. versgyüjteményébül példákat idézzek föl; legyenek azok eredetileg az ő sajátjai vagy nem, azzal nem tölödöm; a' példák idézését kikötöttem magamnak. — Illy érzetnélküli vers p. o. a' kérdéses versgyüjtemények egyik legszebb hangzatu verse, az „egy anya keserve" czimü költemény. Ebben minden más egyéb meg van, csak épen az nincs meg, minek a' czim szerint ben lenni kellene, t. i. az anya keserve. Az anya keserve mély és lélekható; de ez B. költeményében nincs. Ő ezen költeményt nem ihletettségben irta; nem belsejébül fejtette ki. Midőn azt irá, nem érzett semmit. Hasonlitott azon festőhez, ki a' temetőben egy siremlékre düleszkedve kémlő szemekkel, de nem érző kebellel nézi a' gyermeke elhunytán kesergő anyát, 's miután nagy gonddal de minden belső megindulás nélkül vizsgálta, őt, a' sirt, 's a' körülfekvő vidéket dermedt rajzónnal papirosra teszi. B. fölhozott versében is csupa tárgyak vannak, hideg tollal leirottak, 's érzést semmi nem mutat, mint csak az egy „duló bánat kifejezés," 's nehány busongásra vonatkozó szavak, mellyek azonban mindenkit megindulás nélkül hagynak; mert nem szivbül, csak agybul származtak. — De vegyük egy más költeményét; p. o. az „Emlény-"hez czimzettet. Ennek első versszaka, a' szó teljes értelmében csak egy kis prozai elmefuttatás; a' másodika érzést akarna magában foglalni; de még is érzet hijával van. Az „ah!" fölkiáltás ugyan kétszer is elő jön benne. De az ah- és oh-ban nem fekszik érzés! A' szivben, a' szivben Bajza ur! Mert nem elég a' puszta szavakat oda bigyeszteni, mint ezt már fönebb is emlitettem, és elhalmozni a' verset gyásszal, éjszakával, égdörgéssel, feneketlen sirral, 's a' t. 's a' t. mint ez Bajza versgyüjteményének számos darabjaiban találtatik. Ezek nem pótolják a' bensőséget, az érzetmélység hiányát; 's az illyen költő nem cselekszik józanabbúl, mint p. o. azon festő cselekednék; ki valamelly borúlatot ábrázolandó képnek neki menne, 's hogy rajta a' borúlatot ugyancsak kitünővé tegye, — az egész hátulzatát (Hintergrund) fekete korommal mázolná be. —

Miután Bajza verseinek két osztályáról már a' mondani valókat elvégeztem, az volna még hátra, hogy azoknak harmadik osztályáról, t. i. a' forditottakról is szóljak. Szemem előtt tartván azonban azt, mit egyszersmind mások által is folyvást figyelemben tartatni ohajtok, hogy én jelenleg csak Bajza fölszólitásának 's az igazságnak, nem pedig egyszersmind a' kritika szigoru szabályainak is — vagyok köteles elégséget tenni: azokra, mint maga által is forditottaknak elismertekre nézve semmi más megjegyezni valóm nincs, mint az, hogy ollyanok is fordulnak elő közöttök, mellyeket már jóval Bajza előtt mások is leforditottak. A' mibül ismét csak az tünik ki, hogy ő egy olly rettenetes utánzó, ki — mennyire a' kifejezést használnom lehet — még csak a' forditásokban sem tud eredeti lenni. Továbbá, szinte csak megjegyzésképen azt ajanlanám Bajzának, hogy ha verseinek valamiképen szerencséje lenne (a' mi szintugy megtörténhetik, mint azt 1835ben másodszor kisajtolt Kovács József verseivel,) még az ő életében második kiadást érni: szolgáltasson az igazságnak elégtételt 's különözze verseit három osztályra, 's ezeknek elsejébe az általam „lehető eredetiek"nek nevezett, de ő általa addig az ideig valóságos eredetieknek bebizonyitandókat, a' másodikba a' „honi költők-"bül vetteket, a' harmadikba pedig az „idegen költők-bül" nem csak forditottakat, de utánzottakat is helyezze. Igy legalább megengeszteli magának a' jövendő itéletét*), 's bocsánatot reménylhet azon közönségtül, melly ellen olly szörnyü-kép vétkezett.

Bebizonyitván az eddigiek szerint azt, hogy Bajza versei nem érdemesek arra sőt nem képesek arra, hogy az izlést és kezdő poetát józanul idomitsák 's általában követésre méltó példány gyanánt fölállitassanak; kivilágosulván továbbá az is, hogy B. semmi helyes és kielégitő ok által nem birathatott arra, hogy versgyüjteményét 1835ben, és sem előbb sem utóbb, hanem épen 1835ben adja ki: azon kérdésnek megfejtése marad még fön, mellyre én biráló észrevételeim elején megfelelni még koránlottam, mellynek megoldása azonban most már a' maga rendén van: Bajza t. i. azért adá ki versgyüjteményét 1835ben, hogy vele 200 darab arany jutalmat nyerjen, és pedig 1835ben nyerjen, mert 1836ra meg — — — — — de nem hozok föl puszta szóbesszédet; csak tettdolgokrul szólok 's állitásomat igazolandom. Ennek bebizonyitására igen sok körülményt lehetne fölhoznom, de a' mellyek ugy hiszem mind Bajzára, mind B. szövetséges társaira nézve igen kellemetlenek lennének. Elég legyen tehát itt ezen könnyen megfejthető kérdésekre figyelmeztetnem a' közönséget: 1) Miért biráltattak a' kritikai lapok 6 és 7dik füzetében egyedül csak 1835 kijött munkák, még pedig miért ócsárolva, ugy, hogy jó oldalaiknak kitüntetése egészen mellőztetik? 2) Miért fogta föl Bajza olly

*) Értem itt jövendő alatt azon még el nem jött nehány évet, mellyel Bajza versei az ő halálát túl élendik.

mohón a' lit. lapokban talán egy kevessé meggondolatlanul elmondott azon állítást, hogy „sokan B. verseit méltatják a' 200 darab aranyra?“ Ezt pénzvágytól nem izgatott szerény ember bizonyosan nem tette volna. 3) Miért csavarta el B. a' most érintett kifejezést a' pesti társalkodó 51dik számában, a' legelől idézettek szerint, illyképen: „sokan vannak, kik e' verseket a' 200 darab aranyra méltatják.“ Vagy talán nem érti B. e' két kifejezés közti különbséget: „sokan B. verseit méltatják“ 's a' t. 's a' t. és — „B. verseit sokan méltatják“ 's a' t. 's a' t.? — Ha ezt nem érti, nem tudja, ugy ő valóban igen silány literator, kinek előbb még hazája nyelvét kell tanulnia, mielőtt másoknak leczkéket osztogat; és igen nagyon vétkeztek mind azok, kik őt a' tudósság kereszt vizére tartották; mert olly nevet adtak neki, mellyet nem érdemel, mellyet tudatlansága által megbecstelenít. — Ha pedig tudja a' különbséget, — ismétlőleg kérdem őt, 's elvárom feleletét. — Miért csavarta el a' kifejezést? Értelemcsavarás által kell e szavazatokat szerezni a' 200 darab arany kiosztására befolyók között. Igy kell e az itéleteket praeocupálni; igy imponálni a' vakon hivőknek? Imponálni maga ügyében és maga személye szerint! 'S ezt Bajza cselekvé!! — De azon esetre, ha B. csakugyan nem tudná amaz értelemkülönbséget (a' mit fölteszek; mert mindig örömestebb tartok valakit tudatlannak, mint gonosznak): megmagyarázom neki, hogy lássa milly nagyot botlott; — ő fogja tudni: akarva e vagy nem. — Az első kifejezésből önkényt az következik, hogy sokan Bajza verseit, de sokan mást; itt tehát B. verseinek semmi elsőség nem adatik; a' másodikbul pedig azon következmény folyik, hogy mások munkáit kevesen méltatják a' 200 darab aranyra méltóknak; itt tehát a' jutalom minden mások fölött egyenesen csak B. verseit illetőnek állittatik; mert az okoskodás következő: B. verseit sokan méltatják, tehát másokét kevesen. — Látja e Bajza ur, milly különbség, a' szavakat igy vagy amugy rakni, 's milly szükséges, hogy az ember logicát és syntaxist tudjon?!

Igy lévén a' dolgok, most már talán én is szólhatnék ezen ügyhöz; mégpedig azt hiszem, szintugy mint akárki más, vagy talán sok másoknál illetőbben is; mert B. verseit sokkal jobban ismerem, mint számtalan mások. De nem akarok mások itéleteinek eleibe vágni, 's állításaimat hatalomszóval másokra tolni. Bevárom csendesen a' történendőket, 's csak annak idejében fogok ismét tollhoz nyulni; akkor t. i., ha az igazságot eltapodva 's a' közügyet magános érdekeknek kétségtelenül alája vetve látandom. Bajzát azonban nem vélem eléggé korán figyelmeztethetni arra, hogy ha literátori pályáját jövendőre is csak az eddigihez hasonlón folytatandja: nem ismerek férfiut Kiss János superintendensen kivül az irói világban, kin magát az ideiglenesen elvakitott közvélemény olly rettenetesen megboszulandja, mint épen Bajzán, ki azért lármázott olly szemtelenkedve, hogy őt a' közönség hallani, csudálni (sőt ohajtása szerint talán imádni is) kénytelenittessék.

A' FÖLSZÓLITOTT.

Parthenon. Zsebkönyv. A' S. Pataki magyar nyelvmivi társaságtól. I. 1834. S. Patakon. Nyomt. Nádaskay András által. 188 l.

Később, mint Debreczenben, de csakugyan felderűle Patakon is azon szép időszak, mellyben a' tanúló ifjúság, nem csak szép literaturánk' ujabb meneteléveli ismeretségét kitünteté, hanem önmunkásságának illy nemű gyümölcseivel is a' pályán elő álla. Egy ez azon örvendetes tünemények közzűl, mellyek által nyelvünk' 's literaturánk' emelkedését legbiztosabban várhatjuk, mikor t. i. már az ifjui zsenge kor a' közhaladásban és fejlődésben nem csak puszta gyönyörködést, hanem önerő-gyakorlást is mutat; ahozképest minden illy nemű igyekezet különösen érdemli a' nemzet' figyelmét és részvételét; érdemlik a' pályán elébb iparkodó fiatalok, hogy részint javalással, részint részrehajlatlan, de szelid útmutatásokkal vezéreltessenek a' kitüzött szép, de magas czél felé. Én ugyan e' részbeni nyomos oktatások' adhatásával nem dicsekedhetem, 's csupán az indita e' rövid ismertetésre, mellyet itt adandó vagyok, hogy a' Pataki virágzó anyaiskolának egy érdemes tagja panaszként említé előttem, hogy Parthenonjokat senki birálatra nem méltatá: szolgáljanak tehát e' kevés sorok néminémű vigasztalásúl, mig egy competensebb biró elé nem álland, ki mind e' darabokat jobban megitélheti, mind pedig helyesebb útasításokat adhat a' szép reményű ifjúságnak.

Ajánlva van a' könyv herczeg Breczenheim Ferdinand Hitvesének, született herczeg Schwarzenberg Mária Karolina ő magasságának, mint a' honi nyelv' kedvelőjének. Az ajánlás egy csinos sonnet Orlás Lászlótól. — Mottója, melly a' magyar tudós társaság évkönyvéből vétetett, ez: Nyelvével él, nyelvével hal a' nemzet, — melly jeles tolmácsolatja ezen ifju társaság' buzgalmának. A' dolgozatok előtt egy rövid előszó is áll a' derék Prof. Majoros Andrástól, a' társaság' egyik elölülőjétől, mellyben lelkes és szerény nyelven előadja, hogy a' Sáros-Pataki anyaiskola' jelesbb ifjai, a' honnyelv iránt lángolva egy kisded könyvtárt alapitván, később nemes vetélkedésnek hevűlve, az olvasó társaságot, cselekedeti vagy dolgozó társasággá általváltoztatni, és a' figyelemre méltóbb dolgozatokat, a' még szendergők' felébresztésére, 's a' serényebbek' tüzelésére, kis zsebkönyv alakban kiadni eltökéllették. A' mi e' czélnak végrehajtására magoktól az ifjaktól ki nem telhetett, azt Zemplén' nehány lelkesb fijainak és leányinak segedelmök nemesen kipótlá, a' miért itt e' nemes lelkűeknek buzgó köszönet nyújtatik, és e' kisded zsenge a' nemzet' kedvezésébe 's pártfogasaba ajánltatik.

A' dolgozatok itt a' szerint vétetnek fel, a' mint azokat a' zsebkönyv' végén álló mutató előterjeszti, t. i. a' szerzők neveinek ábéczei rendje szerint.

Dobrosy István. Véres buzgalom. Hős költemény. Szent István első magyar király' korából (121—146 l.) Ez a' kisded epósz, mellynek alapja a' Szent Istvan és Kupa közt folyt vallásháború, Vörösmarty' studiumára mutat, 's egy még futásban lévő tanúló ifjútól dicséretes szerzemény. Nyelve tanúlt és elég sima; az előadás képekben 's szerencsés epithetonokban gazdag, phantasiája termékeny 's

hasonlatai többnyire jól találtak. A' kezdet ünnepélyesen nyílik meg. 'S méltó, hogy ide iktattassék:

Múlik az év, feledés terjeng szó nélkül utánna,
Mint hamu szinű gőz a' víznek reggeli tükrén,
Elfut, vissza se jő, 's nem tudás' leple takarja.
Hol vagy erős század? hol vagytok bajnoki annak?
Hol vagytok Réteg, Szómor, deli Olma, Fülekkel?
Alszotok, és aludandotok á' végnélküli éjben.

Igen helyesen van találva az az ősi vallás mellett buzgó hatalmas beszéd, mellyet a' szerző Réteg' szájába ád, t. i. hogy motiválva legyen az ő ellenséges indulatja az uj vallás iránt; 's a' tüzes beszéd igen szépen rekesztetik be az ősi hithez mind halálig elszánt ragaszkodásnak némi pathetikus vegyületével:

— — — téged nevezendlek örökre
Istene Arpádnak! 's vallásom fogja szemem' be.

Illy szép kezdet mellett, ugy hiszem, megbocsáthat a' szigorúbb biráló is némelly hibákat, mellyeket gyakorlott irók sem kerülhetnek el mindenkor, bizvást reménylvén, hogy majd ha a' pályán elébb haladand a' szerző, maga is ki fogja kerülni az illy gondatlanabb 's homály-szerző helyeket:

Szép vala ő, valamint ifju tavasz a' deli ponton. (126 l.)
Igy állottanak ők; jött Réteg, erős dobogását
Nem hallák, a' két lobogó kebel összedobogván.
De tisztán valamint a' már égben vigadóké,
És mint rózsa füzér kezök a' hó mellet ölelte.
(135 l.)

és az illy hasonlatosságot:

Mint mikor a' morogó szélvész zúgatja az erdőt,
'S a' talpas medvét tág barlangjában aludni
Tiltja, morogva kel az, 's fogcsattogtatva rohan ki,
És fiatal fákat tőből szaggat ki haragja.
Vad bömbölve megáll, nézvén hogy honnan eredhet
A' zúgás: ugy ment és csörgött kardja utána. (138 l.)

Dudok Pál három apróbb versezetekkel lépett fel: A' hiv szolga (62—63 l.) Lehel (114 l.) epigrammai fordúlatú, mint szinte A' fösvény (152 l.) is. Javalást érdemlő kis darabok.

(Vége következik.)

Előfizetési fölszólitás.

Mindennapi tapasztalás, bizonyitja, milly mulhatlanul szükséges, hogy azon hivatalnak, mellybe valaki lép, egész mivoltát ismerje, 's teljesitendő foglalatosságaira nézve utmutató szabályokkal birjon. Nem vélt ennélfogva az alulirt czélszerűbbet cselekedhetni, mint ifju hazánkfiainak, a' tekintetes királyi tábla hites jegyzőinek olly munkát nyujtani, mellyben az ő országszerte ható foglalatosságaik köre ne csak általánosan kimutatva, hanem (minthogy az törvénykezési tekintetben legnagyobb pontosságot kiván) részletenkint is előterjesztve, 's a' reajok vonatkozó szükséges irományok példányaival fölkészitve legyen. Ezen munkára, mellynek czime: „A' tekintetes királyi tábla hites jegyzőinek hivatalköre" 's a' t. 's a' t. 's melly mintegy 10—15 nyomtatott ivnyi nagyságban, ezen évi sz. Mártoni törvényfolyam alatt jelenend meg, előfizethetni: Pesten, Eggenberger és Heckenast urak könyvkereskedésében; Pesten kivül pedig minden hiteles könyvárusnál, egy ezüst forintjával; kiknek fáradságdijul a' 11ik ingyenpéldány ajánltatik.

Pest. Nyárutó 15kén 1836.

KUNOSS ENDRE,
kir. táblai hites ügyész,
t. n. Vasvármegye táblabirája.

ÉRTESITŐ.

Pesten Heckenast Gustáv könyvkereskedőnél megjelent a' lapjainkban már emlitett uj almanakh:

EMLÉNY

szép, 's mint neve kivánja, kék selyem kötésben, finom papiroson, kedves idomban, a' magyar királyi egyetem csinos betűivel nyomatva, öt kellemetes aczélmetszettel, mellyeknek egyike a' borostyános költőt, Kisfaludy Sándort, ezen olly magyar szellemben dolgozó hazánkfiját mutatja 's Nürnbergben Mayernél készült; a' többi négy londoni metszés, és azok közé tartozik, mellyek angol almanakhokban az aczélmetszés föltalálása olta legszebbeknek tartattak. Az Emlény belső tartalmának megbirálását gyakorlott kritikusra bizvan itt csak azt mondjuk, hogy annak belső becséért a' dolgozó társak nevei kezeskednek, mert azok többnyire mint jó hitelü irók ismeretesek már a' magyar olvasó közönség előtt. millyenek ábécze rendben: Bástavi, Gaal, Garay, Jósika Miklós, Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferencz, Kunoss, Tivadar (B. Eötvös) és Vajda. Reményljük egyszersmind hogy az ezekhöz szövetkezett uj dolgozó társak p. o. Bogárdy, Hrabovszky Zsigmond, Sárközi és B. Palocsay méltók lesznek az elöbbiek társaságára. A' könyv ára olly nagy csin és valóban drága kikészités mellett épen nem mondható magasnak; tesz 3 for. pengőben. Y.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfeb K.

LITERATURAI LAPOK.

36dik Szám. *Péntek, September 2án* **1836.**

Harag és párt nélkül.

EBÍNYI 'S BÉKEFIHEZ IGAZFI, AZ ACADEMIAI DÍJOSZTÁS' ÜGYÉBEN.

Tetszett, nem tudom kinek, a' kritikai lapok' VIdik kötetében e— név alatt (tán Ebínyi urnak) elébb Horváth Istvánt, aztán mindjárt nyomban Békefynek gróf Desewffy Jósefet azért kefélgetni, mivel a' t. társaság által 1834ben kiadandó nagy jutalomra nézve, mind ketten, az egész jutalom' egy főre hárámlását, nem pedig felosztását tartották volna helyesnek.

Gróf Desewffy, mint őt ismerem, bizonyosan nem neheztel olly jó társaságban, mint Horváthé, Schediusé és Czeché keféltetni, nem ugyan még selyem kefe, hanem még se többé olly kemény sertéjű által, millyennel még a' daróczot is, ha gyengébb szövetű, nem tisztítani, hanem csupán összerongyolni lehetne. —

Engedjék meg hát Ebínyi és Békefy urak, nem I—gazfinak, hanem Igaz-finak megtenni észrevételeit azon gyámokokra (argumenta), mellyeket e' tárgyban tetszett előhordaniok.

Mindenek előtt legyen szabad kérdenem: szükséges vala e egy már elszenderedett kérdést felébreszteni, miután hiszen birja már a' két költő a' 100 aranyat, melly felét teszi a' 200 aranyos felosztott jutalomnak?

Akár az alapszabásokban, akár a' t. társaság' 1833diki évkönyvében, akár a' Cz. iratban álljanak e' szavak: „azon nyomtatásban kijött eredeti magyar munka (nem munkák) megjutalmazására, mellyet a' társaság leghasznosabbnak 's lelkesebbnek talal, 200 darab aranyat ád a' társaság". A' magyar akademia' 1833ban tett határozatát az 1834ben kiadandó nagy jutalom iránt foglalják magokban.

Ezen határozat felette világos, abban munkáról, nem munkákról van szó, és igy, vagy egy azon szerző' több munkáit egynek kelle venni, vagy munkáiból csak egyet megjutalmazni, nem pedig két szerző' egy vagy több munkáira tenni a' felosztást. — Ha hogy a' t. társaság jövedelmezése' körülményei a' 200 aranyat sokallották, megtörténhetett a' leszállítás, azaz, a' 200 arany p. o. 100 aranyá változhatott volna; de ha a' t. társaság jövedelmezési szorultság miatt inkább több rendes tagokat fizetés nélkül hágy, csak hogy a' fizetést nyerők' díjja ne csökkenjen, és jobb szeret kevesebb számu valódi rendes tagnak évenkint többel kedveskedni, mint több már kinevezett rendes tagnak kevesebbel. Ugy látszik, hogy a' kérdéses nagy jutalom' felosztása 1834ben nem történt a' t. társaság 1833diki határozata, akár szelleme, akár rendelete szerint, és szökés bukás van tán Ebínyi ur' okoskodásában, midőn igy szól: „ha a' summára van joga az igazgatóságnak változtatáshoz, van kétségkivül a' summa alkalmazása módjára is". De hiszen az akademia nem változtatta a' summát, minden jövedelmezési szorultsága mellettt is, hanem a' summa alkalmazására nézve állott el határozatától. —

Vádolni hát Horváth Istvánt, mintha vigyázatlanul és elfogult ésszel olvasna, mivel szorosabban, és alaposabban köti össze ideáit Ebínyi urnál, inkább felel meg a' dialektikával, mint a' logikával, mellyre amannak segedelmével, minket szegény olvasókat tanitgatni akar Ebínyi ur.

A' dialektika ugy áll a' logikához, mint az ép, eleven rózsa arcz a' mesterségesen felkendőzötthez. Amaz nem keres hódolókat 's még is talál, ez hijában keres. A' logika mintegy maga magától jut az igazsághoz, midőn a' dialektika és annak iker testvére a' prókátoroskodás (mellyet bizony kár már literaturánkba is behozni), azt, mit az olvasókkal, vagy hallókkal el akar hitetni, nehézkes fáradsággal, mintegy igazzá kigyártatni törekszik. — Tovább megyek.

Egyenesen meg van irva, a' jutalom eleinte csak egy eredeti munkának jár, ezt ugyan magyarázza Ebínyi, azt mondván: járhat hát utóbb többnek is. Igen, ha 1833ban meg nem határoztatott volna a' t. társaság által, mi történjen a' nagy jutalomma' 1834ben. Ha világosak a' magyar akadémia' határozatai, ugy nincs szükség magyarázatra, ha pedig nem lennének (miről a' jelen esetben nem panaszolhatni), ugy csudálkozni kellene, annyi együtt lévő tudós emberek' homályos kitételein, és nem igen nagy bizodalmat gerjeszthetne az, az akadémia iránt, ha már ma, mint Ebínyi ur nyilatkozik (mi előtt csak még tíz év is lefolyt vala), kevés pontokat olvasni a' határozatokban, mellyek szükség, vagy lehetősséghez képest már is ne változtak volna.

Minden változik ugyan a' világon; de a' mi tartósságra épül, annak nem kellene olly könnyen és olly rövid idő alatt változhatni.

Arról sincs kétség, hogy a' Cz irat csak két kérdésről 's egy jutalomról szól, ugymint: mikor első alispányt választunk, több ajánltatik fel; de csak egy kapja el a' pecsétet. Ebből legalább hasonlitólagi gyámokot lehetne meríteni.

Hozzá járul mind ezekhez, miképp (a' mint értesitve vagyok) nem az igazgatóság, kinek jogairól szól Ebínyi, hanem maga a' társaság elállván előbbi határozatától, rendelte a' kérdéses nagy jutalom' felezetét. Egyenesen kijelenté az előlülő, miként kész 100 aranyat a' maga erszényéből kipótolni, ha hogy az igazgatóság többsége csak egynek találja szánni a' 200 sárgást.

Azt sem szabad nem említeni Igazfinak, ha nevét meg akarja érdemleni, hogy ez utóbbi végzés nem szavazat mellett történt legyen. A' körülmények' parancsoló szükségét soha se kellene tovább a' szükségnél terjeszteni, különben soha nem állhat meg semmiben is semmiféle elv.

A' cassa' ürülése csak egy, akár felosszak kettő között

200 aranyat, akár csak egynek adjam. — Nem logikai, hanem politikai okokba kellett volna hát fogódzni Ebínyi urnak, mert csak ezek nyomhatnának itt valamit; de ezekről mélyen hallgat, talán épen azért, mivel politikai okok, a' politika pedig némellyek szerint mindig titkot kiván.

Részemről az első kérdés' őszintes taglalatja és megfejtése után látom, mint botránkozik Ebínyi Horváthon, miután ez különös nyomosságot látszik abban helyzeni, mi szerint a' Cz irattól épen azon érdemes iránt állott el legelőször a' t. társaság, ki miveltségünkre uj időszakot alkotott. Nem az a' kérdés, ugymond Ebínyi, legelőször történt é ez, hanem minő okoknál fogva? De ha igaz az uj időszaki alkotás, mint Horváth tartja, és ha szerinte nem volt a' határozat következésében felezésnek helye, ugy bizonyosan nyomos ok az ellen, legelőször is épen az uj időszak alkotójának megfosztása a' nagy jutalom egész summájától. Szabatos hát, sőt egészen pontra szabott Horváth ur' okoskodása, Ebínyi ur csupán a' maga ideáji' szövetén fügve, nehezen szokta magát belegondolni mások gondolatai' összefüggésébe.

Mint kell azt érteni, hogy egyedül az illető évben kijött munkát érheti a' jutalom? a' kinyomatás, vagy ujra kinyomatás' idejére é, vagy a' munka elkészüléséére? — de mihelyt mind K. mind V. költőnkről volt a' szó, hogy vagy egyik, vagy másik nyerje el a' nagy jutalmat, az illető évről nem lehet többé kérdés, sem az egyik, sem a' másik tekintetben, — ha pedig az illető év nagyobb kiterjedésben értetik, ugy bajos azt meghatározni, és ha Ebínyi ur Horáczot és ama nem egészen ismert sok érdekes gondolattal teljes szerzőt „de causis corruptae eloquentiae" birálgató létére szorosabban forgatja, látandja kétségkivül, mi nehéz az illető évet kipéczézni. Hiszen Kisfaludy Sándor még most is él, több jeles darabjai nem igen régen készültek, vagy akkor, mikor V. uréi, vagy csak valamivel akár előbb, akár később, — ujontan pedig csak minapában nyomattak ki megint. De ha akár legrégiebb, akár legujabb remekeit vesszük, hát ugyan micsoda kézzelfogható jutalmat kapott azokért eddigelé a' nemzettől, mellyek szívbeli 's hazafiui érzeteit, annyi idő óta, olly igen nemesité és gerjesztette? Vett ugyan bővebben dicsősséget, felel majd Ebínyi ur, 's igy meg van jutalmazva. Jól van, menjen hát csak szint' annyi dicsőség és arany a' vén őszek, a' hajdan hatalmasnak és most ugy nevezett erőveszettnek, mint a' csak még kopaszodni kezdő fekete haju erősnek, és Istennek hála még sokáig erőt igérőnek!? — Hát ugyan nem tartozik é mind ez, mind talán valamennyi fiatalabb jelenlegi Foibosz fia nálunk hálával Kisfaludy Sándornak? nem lobbantotta é fel leginkább bennök a' szent szikrát, az igyekszó vágyat? Nem a' legszűkebb korlátu lelketlenség e a' nemzeti literaturát, a' nemzeti miveltség' egyik főbb eszközét, nem egésszében, hanem csak időszakokként venni tekintetbe? a' jelent szülő még élő jelesről, a' jelenben és a' jelen keddvéért megvetéssel nyilatkozni? 's olly lángeszü költőt, mint Kisfaludy Sándor, kiről azt lehet mondani ifjabbik Pliniussal: „Vigor integer, agile et vividum corpus, solaque ex senectute prudentia", és hozzá tenném: „juventute autem ingenii gratia". Elaggodt, erőveszett epocha csinálónak nevezni? de a' nem epocha csinálók is előbb utóbb elerőtlenednek. — Igaz, nem azért jutalmaz a' t. társaság, hogy jutalmazzon, hanem hogy jövőre is ujabb jeles müvek' előállitására serkentse a' lángelméket; de fogja e serkenteni, ha tettel bebizonyitja, miként nincs több gondja a' még most is zöldellő elkeresztelt erőveszettre, mint a' jelenleg és való szinűen még sok teleken keresztül viritóra? Nem szeretem a' nyeregféle gyámokokat, mellyekbe kiki beleülhet, és sarkantyúzhatja kénye szerint lovát ügetésre. Az akadémia, ugymond Ebínyi, a' jövendőségbe néz — épen azért ohajtám vala Horváthtal figyelembe vétetni, mi szerint kurtább a' már fényjeles őszült', házas' és magzatos' jövendője, és nehezebben türhetők bajai, mint a' hasonló ragyogásu nőtelen korom fürtünek.

Szerencsétlen védője a' t. társaságnak Ebínyi ur. Azért kötődik Horváthtal, mivel ez tágosabb értelemben a' miveltséget nem egyedül literaturára terjeszté, hanem ez által üdvös befolyását Kisfaludy Sándorunknak egész 's minden honi mivelődésünkre megismerte, — és igaza van Horváthnak, mert valamint a' folyó beszédben Mikes és Kazinczy, ugy a' kötöttben az ujabb időkben Csokonay és Kisfaludy Sándor ébreszték fel leginkább, valamint a' miveltebb, ugy a' mivelendő magyarokban a magyar olvasás' vágyát, — e' két költőnk leginkább visel magyar bélyeget, mindegyik személyes bélyege eltünte''s egyszersmind az europai miveltség szellemének megsértése nélkül. Ezeket tehát ugy kell nálunk tekinteni, mint főbb megindítóit szíveinkben minden többi miveltség nemeinek nemzeti kifejlésére, mert felgerjesztett vonzódás nélkül a' honi literaturában, a' miveltségnek többi ágai is nemzeti nyelven, nemzeti szellemben csak igen gyéren zsendülhetnek meg. A' lelkesedett szerelmet, a' haza és nyelve szeretetét mi bennünk ingerlő dallaikkal leghonnosabban ápoló költők, a' — hol szelídebb, hol szilárdabb erények gerjesztése' segedelmével, legfőbb apostolai a' nemzetiség, és azáltal minden egyéb kifejlés és kimivelődés nemeinek. Mi szívesen követi azokat lelkünk a' szépnek paradicsomán keresztül az erkölcsiség', egyetértés' és végtére közhaszon javainak képeihez és lehetségeihez. E' tünemény valódiságát, valamint az érintett fölépcsőket a' nemzeti történetek' sora, széltiben bizonyitja, miként a' különletes erkölcs csúfostol le a' gonoszon és visszavonásokon keresztül a' köz károsig, a' valaha legvirágzóbb nemzetek' sülyedését. Minek hát nem akarni érteni az olly igen is érthetőt? minek, mikor megkülönböztetni látszunk valamit, épen akkor azon egy rakásra összehánni literaturát, gőz hajózást, casinót, csatornákat 's a' t., és valamint azon olas káromkodó, ki mielőtt kalapját földhöz vágá, abba bele mogott szentei és szitkai tetejébe még sz. Antalt is oda vet szintugy a' gőzhajók és vasutak felibe Fauszt doctort ültetn, 's ezen egybezagyválások után a' kalap' földhöz sujtása helyett Horváth Istvánnak pro nota több szabatosságot ajánlani, és diadalmi ön megeléglettel, mintegy a' koszorú alatt kürtölve neki epiphonema gyanánt tudtára adni, mint kell — midőn irunk — gondolkodnunk előbb, hogy sem irunk? —

Bátorkodom már most Ebínyi urat Horváthoz intézett illyetén kifejezései következésében kérdeni, hogy miután az ettől említett nagyobb akadémiát hat osztályra felszeldelte, mért nem méltóztatott egy hetediket is jobbra balra kacsintás nélkül észrevenni? mellyben a' faragtalanság természet, — a' gőg 's önhittség mindennapiság, — a' gyalulatlanság könnyűség, — a' fosztás költői csin, a' finnyásság érzelem, — a' dagály erő — az elcsafarás logika, — a' ruha, vagy fő, vagy épen kirekesztőleg lelki 's testi szépség, — és az utánozóknak nem ritkán éretlen utáno-

zása a' szépség temploma felé vezető roppant haladás, és a' lélek birodalmában elkövetett iszonyú hóditás és elfoglalás.

Látszik, mint jártas Ebínyi ur az osztályzatokban, mert ott is szereti, hol teljességgel nincs azokra szükség valamelly czélba vett állitás' megmutatására. Horváth ur' nagy akadémiája nem uj, hanem Montesquieutól igen helyesen kölcsönözött eszmély (idea). Ha nem akarunk osztályzatok által több zavart, mint megfogási könnyűséget okozni, kevés, de nagyobb és élesebb szabások szerint, szorosabb elkülönözésekkel különböztető osztályokat kell felvenni, különben az esteveledők között több igen élesen látókat, a' napfényűzők között pedig súgáritól szemfényvesztett vakoskodókra találhatnánk.

Minden nemzeti literaturára nézve, csak három a' valódi osztály, az egyikbe valók a' nem olvasók, ezek nálunk legszámosabbak, vagy mivel nem tudnak, vagy mivel nem olvasnak magyarul, akár egyébiránt tudósok legyenek, akár nem, ezekre nincs befolyása nemzeti literaturánknak, 's ők is, ha nem jó irók, más nyelven nem hatnak literaturánkra, — a' másikat teszik a' magyarul nem iró magyar olvasók, — a' harmadikba helyezendők, a' magyar irók. Világos, hogy e' két utóbbi osztály hat csak, és veszen hatást nemzeti literaturánkra, azzal a' különbséggel, hogy az utóbbi mindenhol ugyan, de kivált nálunk még most csaknem eltünik a' magában foglalt hazafiak és hazafinék számára nézve az előbbi mellől. Az emlitett második osztályba tartoznak többnyire az ugy nevezett műkedvelők kissebb nagyobb mértékben, 's műértők a' minden feszültebb 's mesterséges theoria nélkül lelkesek mind a' két nemen, kik közzül vannak ugyan tudósok és tudósnék is, azaz, műértők vagy érteni vélők; de eddigelé nem igen nagy számmal; egyéb iránt az ex professione tudós ezen osztályban többnyire csak az, kiben a' külföldi literatura' bélyege, a' magyar génius' szép és jó oldalait eltörlesztő inkább, hogy sem élesztő, ezek között látni a' honnyelvöket nem régiben, vagy mivel elfelejtették, újra tanulókat. A' magyar műkedvelők' többsége tehát azokból áll még most nálunk, kiket vagy nem lehelt még meg a' külföldi literaturák formáinak szelleme, vagy csak ugy lehelte meg, hogy a' nemzeti szellemből igen keveset surolt le bennök, vagy épen semmit, és csak azt vakarta le, mit ha nem dörzsölt volna el, nem lennének képesek, akár érzeni a' külföldi literatúrák' bájait, akár azoktól gerjesztetni ön belső erejök' csiráztatására.

A' végső szakaszba eső magyar olvasók 's egyszersmind irók számra nézve legkevesebbek, és még is legtöbb felekezetesség, legtöbb pártosság uralkodik közttök. A' helyett, hogy egyeztető lelket mutassanak egymás iránt, és azzal otthon megszerettessék, a' külföld előtt pedig tiszteletbe hozzák literaturánkat, a' kimivelődés' mentével természetesen kifejlő külön külön véleményeiket a' literaturai és tudományos tárgyakban, többen közűlök annyi epével, annyi dorongossággal vagy védik, vagy terjeszteni törekszenek, hogy nemzetesülésünk mind nyilvános, mind alattomos ellenségeit, mint már annyi izben tapasztaltam, valódi örömre derítik, a' közöttünk lakó nem magyar ajkuakat pedig, kik barátjai nemzetesedésünknek, és magok is azon igyekeznek, részint botránkoztatják, részint szomoritják. Ez az illiberalis liberalismus többet ártott már nálunk a' nemzetiség terjedésének, mint azok vélik, quorum, egy régi iró szerint, studia in umbra educata sunt. A' német nemzet példájával takaródzni azért nem helyes, mert ennek literatori fütykös ideje azon időszakba esett, mikor, kivévén a' nemzet' színét, az egész német népesség már honi nyelven szóllott, holott nálunk nem csak nagy részét a' nemzet gazdagjainak, hanem annyi sok külföldi ajku népeinket is magyarositani kellene, mert ez fő feladása nemzetesülésünknek. Hallván és látván a' külföld és honi idegenink vagy külföldi honosaink e' vastagságokat, ugyan mit gondoljanak a' magyar nyelvről, tudósainkról és literaturánkról? mikor egyik iró a' másiknak ollykor felette önkényesen és okatlanul orthographiai, grammatikai, logikai és több efféle-ai tudatlanságokat olly nyersen és bőven szemire lobbant? A' tudósok közti szakadások elébb utóbb a' nemzet közzé szivárognak, semmi sem fekszik kevésbé a' magyar nemzet ép geniussában, mint ezek a' fütyköskődő betyárságok; de a' tettleges eszthetikával is, mellynek fő elvei in re fortiter in modo svaviter ellenkeznek

„Ingenuas etenim didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros".

véghetetlen sok ésszel vagy érdemmel kell birni, és a' durva faragatlanságokat jó formán valódi elmességgel fűszerezni tudni, hogy azok (kivált szabad nemzetnél) békével eltüressenek, ha pedig czivódások vesződéseket szülnek, már akkor a' Literaturai Lapok Lápokká válnak, nincs vége a' vérengző csitipatinak, mellyben nem a' tárgy, nem a' nemzetiség terjesztése nyer, hanem az veszt, ki a' csitipatit kezdette. Azért hallgatnak olly gyakran mosolygások közt a' hol oktalanul, hol durván megtámadott okosabbak. Csudálkozásra méltó, kivált ollyas nemzetnél, melly még törvényes birájit is választani szokta, nem látni, mint kellene a' fogadatlan birónak, vagy prókátornak mértékletességével magának megbocsáttatni ön személye által ön személyében választott bíróságát? Ezeket csak átmenetképpen Bajza szerint pro nota és pro memoria Ebínyi urnak.

Ha már most az emlitett három osztályt a' haza külön részeiben tettlegesen, és nem könyvekből, vagy óhajtás szerint vesszük tekintetbe, kételkedhetünk e, hogy a' két utolsó osztályba való többség nem érte még el a' pallérozódás' azon fokát, mellynél fogva a' görög és latin mértékü verseket, bár mi felségesek legyenek, akár belső becsökre, akár formájokra még most jobban megizlelje, mint a' jó nem görög formájukat? és mind azok, kik többet járnak szélyel az országban, nem tapodván kirekesztőleg a' pesti kövezethez, nem kéntelenek lesznek e megvallani, hogy még most a' többség, még Németországban is nem görögösült ki egészen, 's jelesen köztünk még a' kevesebbségnek is nagyobb része legfeljebb csak a' jambusokat tudja megizlelni, mivel ezek a' régótább kölcsönözött és nálunk divatozott versformákhoz és prózához közelebb állanak.

Az eszthetikai kérdés tehát politikai kérdéssé változik által, és oda megy ki, nem kis, hanem nagyobb szabásu politika szerint, használt e azzal a' magyar academia a' magyar literaturának, midőn az eddigelé legkedvesebb, még élő magyar nemzet költője iránt, csak szintannyi gondot mutatott, mint azon bár mi érdemes iránt, ki csak még ezután válhat legkedvesebbé a' nemzet előtt, és megegyez e a' t. társaság által határozott felezés a' magyar olvasó többség ohajtásával?

Nagyon helyesen irta azt gróf Desewffy, mit sem Ebényi sem Békefy ur nem is érint, hogy az académiára nézve a' literatura czél ugyan; de hazánk' körülményeiben a' nemzeti miveltségre, mellyet csupán nyelvünk lépcsőnkénti terjesztése és mivelődése által lehet gyarapitanunk, csak eszköz, 's igy le kell egy kissé a' nemzet' többségéhez ereszkednünk, ha hogy a' természetök szerint nyugvó és nem mozgó súlyok ellenére lépcsőnként a' nemzetet mind feljebb meg feljebb emelni törekszünk. Épen tehát ha a' vezetés' rendszerén vezetni, vagy feljebb akarok valamit emelni, nem kell az emlitendőt akarnom egyszerre felrántani, mert minél kissebb az erkölcsi világban a' köz a' vezető 's vezettetett között, annál könnyebb 's bizonyosabb a' vezetőnek tartós folyvásti hatása. Kissebb közökben egymástól elálló lépcsőkön könnyebben emelem fel az alsóbban állót, a' következő feljebbire, mintha egyszerre fel akarom húzni a' negyedik vagy ötödik feljebb esőre, mivel ezen rögtönöbb felhúzást választván, vagy nem leszek képes csak megmozditani is a' jóval alsóbb lépcsőn álló nehézkesebb markost, vagy lebukom hozzája, és nem én fogom őt fel, hanem ő fog engem' magához lerántani. Mikor egy vigályosan beültetett hervadó kis kertből tágos angoly kertet akarok készíteni, nagyobb darab terjedékeny földet kell elébb hozzá elfoglalnom, és csak azután a' még fával be nem plántált részeket külföldi szép növényekkel is beültetnem, végtére pedig az egészet széles mély árokkal körülkerítenem. A' terjesztés, mind több több földfoglalást kiván még; nem lehet hát terjesztenem is, virágoztatnom is az egész kertet vagy egyszerre, vagy legalább azon egy mértékben, mind azért, mert a' csak lassanként foglalhatási idő maga nem engedi, mind pedig azért, mert az angoly kertnek szánt nagy darab föld nem lévén még egészen elfoglalva, 's igy nem engedvén még meg a' körülkorlátolást, a' bel, valamint külföldi szebb csemeték' virága és gyümölcse még szerfelett sok latorságoknak van kitéve, és igy lassan lassan kell terjeszteni, és még lassabban virágoztatni kertemet, több jó csőszöket tartván, kik se ne lőjjenek azokra, kiktől földfoglalásokat tevének, sem pedig el ne resteljék a' honi csemeték' virágoztatását, — vagy épenségesen tüzre használják.

(Folytatása következik.)

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG'

k i s g y ü l é s e, aug. lén. I. Nyomtatás végett egy az ifjuság' számára irt munkát, 's egy shakspeari szinmű fordítását mutatván be a' titoknok, azok, szokott mód szerint vizsgálat alá bocsátattak. II. Kihallgatván az ülés egy cicerói munkának három verseny fordításáról szóló birálatait az e' tárgyban megbizott tagoknak; valamint két másnak hivatalos előterjesztését egy mechanicai kéziratról; mind a' négy elmozdítatott a' nyomtatástól. III. A' könyvtár' számára Burg Ádám, Bécsben a' politechnikon intézet' egyik professora fensőbb mathesisét. (Bécs, 1836. 8.) Benkovich Mihály, der Ungenrn Stamm und Sprache (Pozsony 1836. 8.), és Bárány Boldizsár „Árpádi ház" (Székes-Fejérvár, 1835. 8.) legújabb munkáikat küldék be; továbbá Balás Sándor Curtiusnak egy lipcsei kiadását (1725, 16.) és Peregriny Elek három rendbeli régibb törvénytudományi munkát: Car. Molinaei tractatus commerciorum, contractuum et usurarum (Colon, 1626. 8) J. Werle, tabella iurisprudentiae abcdaria (Augus. Vind. 1735. 8) és Prosp. Fatinacei tractatus de testibus, (Norimb. 1713. fol.)

Augustus' 8dikán tartott kis gyülésében az academia többnyire a' közelitő nagy gyülés készületeivel foglalatoskodott. — A' könyvtár számára a' Britt Admiralitás' lord-biztosai a' kir. astronomiai társaság' emlékiratinak legujabb (VII) kötetét küldék be, 's a' greenvichi csillagász Richardson William legujabb, szinte az admiralitás' költségein nyomatott munkáját (Catalogue of 7385 stars, chiefly in the southern hemisphere 's a' t. London 1835. 4.); továbbá Székács József: Szerb népdalok és hős regék, (Pest, 1835. 12) Ludvigh Sámuel: Theon' utazása Görogországban, (Pozsony, 1836, 8) és Czakert János: A' figyelmeztetett ügyes selyemtenyésztő (Buda, 1836, 12) czimű munkáikat mutatták be.

Literaturai világ.

Az értesitő 68dik számában Eggenberger József által hirdetett munkák irói néven neveztetvén, köztük két eddigelé nem ismert mutatkozik. Egyik F é n y e s, másik P i l l a n g ó. Az elsőt valódi névnek bizvást tekinthetni. De a' második gyanut gerjeszt; annyival inkább, minthogy kiadója is álnévbe burkolódzott; 's parenthesisben még is csak kitetette magát. Alkalmasint Bajza ur ismét csak meg akar bennünket egy kissé tréfálni. Talán a' pillangó is az ő neve. 'S talán a' miket forditásoknak mond nagy szerényen: nem is forditások; mert példány gyanánt állitja föl őket. Miért is jut épen most eszembe, hogy kettejét már a' R a j z o l a t o k b a n olvastam?

I — i.

Lehet a' czímvadászatot nevetségesebben gyakorolni? mint Horn Ferencz, berlini iró, ki nem rég egy kötet elbeszélését „olaj és bor" czim alatt bocsátá világ eléle.

I g a z i t á s. A' 35dik számu literaturai lapok első hasábjában a' birálat 16dik sorát igy olvasd: „Az e l h a g y a t o t t" u t á n z á s a V ö r ö s m a r t y e' k ö l t e m é n y é b e n: „A' k é t s z o m s z é d v á r" e l ő f o r d u l ó k é p e k n e k. A' 18dik sorbul, hol ez áll: „A' h o l d h o z" kimaradt a' következő: u t á n z á s a H ö l t y e z e n k ö l t e m é n y é n e k: „A n d e n M o n d".

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

37dik Szám. Péntek, September' 9én 1836.

Harag és párt nélkül.

EBÍNYI 'S BÉKEFIHEZ IGAZFI, AZ ACADEMIAI DÍJOSZTÁS' ÜGYÉBEN.

(Folytatás.)

A' ki hazáját, honni nyelvünket és literatúránkat nem csak igazán, hanem okosan és így tartósan szereti, annak kötelessége kívánni, hógy a' magyar akadémia mind tiszteltessék, mind szerettessék, háladatlansággal ne vádoltathassék, és így tekintete ország szerte mindég mindenütt mind jobban jobban nevekedjék.

Nem szorul arra a' magyar t. társaság, hogy a' tetteit védő gyám-okokat, akár ki is szoba-szennyes neveletlenségekkel erősítse. Tudja a' kissebb akadémia, mit kíván tőle a' nagyobbnak többsége t. i. pártatlanságot, különösebb hálát, a' különösebb, ha nem nagyobb is; de messzibb és szélesebb hatásu hosszabb érdem iránt, külön tagjaitól a' vélemények legtüzesebb vitája köztt is példás humanitást, több béketűrést, mint izgathatóságot kiki iránt. Ezen lelkes elv' követését les qu' on peut occorder avec boutéet en cas contraire, refuser avec grace. A' magyar akadémiának nem czélja és rendeltetése, mint Ebinyi ur tartja, a' magyar literatúrát vezetni, mert irány 's példaadás meg vezetés köztt nagy a' különbség, a' vezetés pedig és vezettetés egy láptó sok közibe férő hágcsóinak két ellenti szélsősége. A' magyar akadémiának tehát, nem kell se vezetni, se vezettetni, ezen szó vezetés szoros értelméből fogva, nem igen jól hangzik egy szabad nemzet' füliben, kivált midőn már most a' haza' minden érdemes magyar tudósai és magyar iróji bár mi kevés szammal legyenek még a' nemzet népességéhez képest nem férnek többé a' magyar akadémiába; de ha férnének is, többeknek közzülök szerencséssen, vagy szerencsétlenül el van már helyök a' sors által foglalva.

Mulatságos látni, mint ohajtanák némellyek a' magok elbizottságát, és önhitségét a' m. t. társaságba, mint valamelly hólyagba bele fujni, hogy aztán ezt a' könnyen lebegőt a' pártszelein ragadhassák. Sok módjai és fortélyai lévén a' vezetésnek, még az is megtörténhetnék idővel, hogy maga az akadémia vezettessék. A' természetes kifejlődés' rendszere tehát alkalmasint természetesebb, és sikeresebb is a' vezetésinél. Piron azt mondta a' franczia akademiáról „ces 40 ne valent pas 4, mi lenne abból, ha idővel a' m. t. társaságról ellenkezőt kéne mondani, t. i. le, 4 valent le, 40.“

Hidje el hát drága kedves Ebinyi ur, könnyebb állitani, mint bebizonyitani, hogy Horváth István semmit se mondott, hát ha kevés szóval többet mondott, mint Ebínyi ur sokkal? és ha a' bár annyiszor lepiszkolt érdemesnek nem gyermekes, hanem férfias óhajtásai szószóllóbbak és a' magyar szívek többségére hatóbbak, mint Ebínyi ur' dialektikája, és még mindég egy kissé szokásos keménysége, a' magyar józan eszekre?

Ebínyi urtól annál szívesebben fordúlok Bekefijhez, minél örömestebb tapasztalom tónja' szelidségét, és mind azon negédes szegletek' kimaradását észrevételeiből, minők nem szolgálnak pánczélyul tárgyunknak, és valóban nincs is szükség, szolgálniok, mihelyt domborodott erős kebellel megyünk ellenfelünk elibe.

Megmondván okaimat, miért gondolám egynek, akár az alaprajztól, akár az 1833diki határozattól, akár a' cz irattal a' t. társaságnak 1834ben elállását, feleslegesnek tartanám e' kérdés körül vagy Békefy urat, vagy békerűrő olvasóimat még tovább unalmazni, mert az alapszabályokból, mellyhez visszatérést emleget Békefy, nem tudom semmiképpen kivenni, hogy ezen kitétel „a' legtökélletesebbet megjutalmazza“ azt tegye: mikor egy egy külön kérdés' megfejtésére, vagy egy egy külön kitett jutalomra több több versenyezők vágynak, nem a' legtökélletesebb, hanem legtökélletesebbek fognak jutalmat nyerni. Mint én értem az alapszabályokat, külön külön nemekben, vagy azon egy nemében is a' tudományosságnak oszthat külön külön jutalmakat a' t. társaság; de hogy egy egy azon jutalom kettő közt feleztethessék, azt már azért is sehol sem találhatom, mivel azon egy jutalomra nézve két legtökélletesebbet, az az két superlatioust, valamint ló, ugy ember versenyben megfogni nem tudok.

Mi vezetheté az igazgatóságot a' jutalom felosztásra? nem e' helyre való ugymond Békefy ur, — hát ugyan hova? azonban már említém, mint nem az igazgatóság, hanem az akadémia rendelé szavazás nélkűl a' felosztást, erre is hát már megvan felelve. Az akadémia okai igen tiszteletesek lehetnek, és bizonyosan azok; mert két nagy költőt megjutalmazni, és egyformán megjutalmazni, kétség kívül szíves, 's csudalóival együtt, egyiket se búsító tett, csak hogy meg nem mutatható, mint lehessen a' t. társaság 1833diki határozatával megegyeztetni? A' nem búsítás, és így a' vigasztalás tehát, annál kevésbé jöhet tekintetbe, mivel minden jutalom osztásnál, ugy mint perlekedésben két vágy-társ vagy peres közt, a' vesztő, minden barátjaival együtt elbúsul, a' nyerő pedig örvendeztetik.

Annál kevésbé botránkoztathatja meg Békefyt ezen szoros, és tán azért nem igen tetszó logikám, mivel csupán a' jutalom' felosztását tárgyazza, és így a' magam nézete szerint is még nem dönti el a' kérdést K' vagy V' borostyánjához kellett é volna függeszteni a' 200 aranyos erszényt?

Két nagy költők' jutalmazásáról lévén szó már a' párhuzat miatt is vagy igen szoros, nagyon részletes minden oldalú eszthetikai taglalat után mint p. o. hajdan Toldié (noha ez sem eléggé akár részre hajlatlan akar ki merítő) de tömöttöbb alakban kellett volna meghatározni, ki a' nagyobb költő? és ennek adni az egész jutalmat, vagy a' felosztásnak politika okaiba belé

ereszkedni, és azokat összehasonlítani a' Gr. Desewffy által felhozottakkal, mellyek szerinte az egész jutalom' kiadását K. számára javasolák. Gróf Desewffy mint nekem beszéllé szántszándékkal nem avatkozék eszthetikai taglalatokba, nem csak azért, mint mondá, hogy bajos két koszorús közt választani, hanem főképp', mivel a' valódi költőknek hatása a' képzelő tehetség és érzelem világába esvén, a' hitvallás után csak nem legközvetlenebb' és leghitelesebben munkál egy serdülő nemzetnél, ennek nyelve terjedésére 's így lelki ki fejlésére. Homér', Anacreon', Sophocles' szépségeit az egész görög világ ösmerte, érzette, — Aristoteles', Plato', Archimedes' mélységeit, csak a' tudós és tanult emberek (bár mint vette később kivált ezen utolsó leleményeinek testléti materialis (mert anyagi más) hasznát, szintugy a' tudós mint tudatlan világ). A' nagy költők' természetes biráji tehát nem igen lehetnek kirekesztőleg akár egyes emberek, akár testületek, hanem a' jelen nemzeti többség egy hosszú jövendőséggel együtt véve. E' szerint mikor egyes ember, vagy testület nagy költőköt akar bírálni, nem kell legalább megvetnie, (mivel a' jövendő még el nem érkezett) a' fenálló nemzet' többsége' jelen érzelmeiből származott ítéletét. Két koszorús költő közt ki a' nagyobb? egy olly mind a' kérdőkre, mint a' felelőkre nézve mosolyt gerjeszthető bátor kérdés, minőre szintannyi mélységgel, mint finomsággal (melly két fő bélyege a' valódi elmésségnek) nem tudott másképp' kurtábban felelni Houdart de la Motte mint Homér ugymond 1000 esztendővel nagyobb költő Virgilnél. Nem kell magyarázni, mint kell e' féle kérdésnek nehezülni, midőn két csak nem egy sorú költőre alkalmaztatik, kivált egy olly kelytességéből ki ragadandó, nemzetnél mint, sok nyelvüségére nézve a' miénk.

Megfejtém Ebínyi urhoz intézett okadásaimban, mért gondolta gr. Desewffy a' jelenkor' érzelmeiből eredt ítéletét a' magyar többségnek Kisfaludy felé hajolni? Hozzá tevé előttem, hogy az a' kérdés ki nagyobb költő, az e' ki époszt ir, vagy ki dalokat? éppen ollyan mint az volna, mellyik szebb virág, a' rózsa e', vagy szegfü? ha mind ketteje a' szépek közzül való maga nemében. Mellyik nem elébb való? az megint vagy személyérzeti kérdés, vagy a' nemzet miveltsége fokától függ, hogy tetlegessé váljon a' nemzetek' kifejlése csak lépcsőnként lehetős előmozditásában, e' tekintetben pedig, éppen azért, mert hős erős nemzetnek tartjuk magunkat legfőbb szüksége van nálunk a' magyar többségnek szelidülni előbb és egyedül a' csak nem egészen külföldisedett, elpuhult, elfajult kevesebbségnek kell aczélyoztatnia; de V. a' jobban kimívelt és még inkább kimivelendő már rég magyar olvasók; nem pedig a' miveledni kezdett és kezdő jelenlegi magyar olvasó többség' költője. Ha tehát V. nyerni el az egész jutalmat, az nyeri el, kit az akár elpuhult, akár nem magyarosodók kevésbé fognak megérteni, és így remekeit is kevésbé megizlelhetni, mint K-nak bár nem olly magos reptü; de azért és talán éppen azért terjedőbb hatásu, 's nem kevésbé szép természetü bájló múzsáját. Maga V. szerint „kis csemetén szintugy izlés almái pirúlnak.“ — Mi örvendenék nemzetem többségének ha V-nak árnyékai mellett is fel ért volna már művészeti világa fényeinek meg izlelhetésére. Van ugyan minden tudománynak, minden művészségnek a' maga mathézissa és a' maga poezissa mert minden tudományban, minden művészségben, mind mértéknek, mind szellemnek kell uralkodni, de a' költészetnek mérnöksége, valami igen különös, és Békefy urnak párhuzamos felvetései, bár mi sokat nyomnának, a' költészet sphaeráján kivül, ebben nem igen fontosok noha ugy látszik a' barátság' buzgalmai és ömledezései után hulltak légyen papi, rossára. Ezt Deussin nobis agitante cales cimus illo Spiritus aethereis sedibus ille venit és még most sincs elhatározva nagyobb szellemü költő vala e, p. o. a' sok oldalu és sokat iró Voltaire mint akár Moliére akár az ártatlanos mesélő Lafontaine. Mivel pedig csak gondolhatólag, nem pedig tettlegesen is lehet elválasztani a' szerzőt munkájától, Békefy ur fejtegetései ugy gondolom nem igen fognak hatni, a' poetaibb lelkekre. K. vezet V-nak megértéséhez megizletéséhez és megbecsültetéséhez, és így az akadémiának is tán így kellett volna vezetni tetlegesen a' nemzetet; — különben nagy az ugrás nagy a' szökés, és minden ugrás szökés hátráltat vagy legalább késleltet inkább hogy sem siettet az erkölcsi világban. Ha a' többség érzelme jobban érzi K' mint V' szépségeit, ugy ha mind a' két szász aranyot adta volna is a' t. társaság V-nak még se szeretteti meg jobban a' magyar olvasok többségével mi fő dolog ha sikeresen hatni akar a' nyelv által nemzeti kifejlésünkre akár magát, akár V-t, mert a' képzelő tehetség és érzelem dolgában nem mások' példája, vagy határozata hanem a' maga érzetei szerint szokott, itélni a' jobban kifejlödni is kezdő többség mellyet nem egyszerre lehet ugyan, de lehet kissebb vagy nagyobb mértékben nyelvünk ösméretéhez és gyakorlatához szoktatni. Semmin sem botránkoztam ugy meg mint Békefy' azon állításán hogy se V-se K. megjutalmaztatása nem vezet a' nemzet kimivelődésére, — ha ez igy lenne, mire valók volnának a' jutalmak? Mind a' mi a' magyar nyelv' terjesztését és terjedését könnyíti és eszközli, az mind a' haza köz boldogsága és disze előzménye és így az annyira pengetett jó és jobb lét' fő eszköze egyszersmind.

Azt mondja Desewffy a' kérdéses két költőről „az egyik a' költészet' szebb utját még jóbban megtörte, 's annak több nemeiben szerencsésen gyakorolta magát, a' másik kevesebbé nyitott utat, de szintugy szivet ragadó és elmét bájoló genialitással.“ E' párhuzatból nem vehetti ki Békefy ki törte meg jobban Desewffy szerint a' költészet szép utját, és azt véli, hogy a' gróf Kisfaludyt értette, pedig éppen ellenkezőleg nyilatkoza ki előttem, már V előtt irattak is nálunk görög mértékü versek; de a' görög metrikát senki se alkalmazá szerencsésebben a' mi, minden Europai nyelvek közt arra talán legképesebb magyar nyelvünkre Vörösmártynal. Kisfaludy Sándor nem irt különbféle görög mértékekben, de az ugy nevezett versi sciolti némelly nemeiben nalunk utat mutatta. Nem csak félre, hanem éppen ellenkezőleg értvén Desewffyt Békefy természetes, hogy ezen félre értésen alapult fejtegetéseit nem szükség követnem, azonban meg lehet jegyeznem, hahogy Desewffy csak sejtetni akará gondolatját, Békefy compenetratiója a' gondolat formájával még nehezebb sejtésü, mert ha az minden gondolatra minden érzelemre vétetik, melly valamelly akárminémü költeményben előfordul, ugy ez az olvadás belső szüksége olly tökély, mellyet még Homer sem ért el minden versében, és tán lehetetlen is mindenikben elérni azért, mivel a' sok mindenféle bár mi szomszéd érzelmek és gondolatok közzül valamelly költeményben, némellyek magával a' költemény vers

nemével ellenkeznek; de ha azt akarta mondani Békefy, nem kell ódát irni hat lábu versekben, mint Istenben boldogult Mikos tanácsnok és époszt ódai mértékeken, ugy könnyű lenne megmutatni, hogy K bár sem époszt, sem ódát nem irt nem volt szerencsétlen a' forma' választásában.

Szárnyas angyal főhez hasonlít e' a' dal, a' sonett pedig egész és ép genioszhoz, azt én bizony nem tudom; de ugy érzem nem sokat nyer az afféle bár mi epigrammaiaknak látszó hasonlításokkal, a' költészet' akár theóriája; akár gyakorlottsága. —

Meg ismeri azonban Békefy ur is, hogy K. énekei, akár lyrai darabok legyenek akár nem (a' mivel valóban keveset gondol akár mi országban is az olvasó többség) szabadon született gyermekei a' természetnek, mellyeknek anyagok jó, de egyébb kevés; de ha az anyag jó, akkor meg van a' legjobb, és talán énekben, éppen azon egyébb kevésnek, kevésnek kell lenni, a' művészi számolásnak pedig főkép ön kéji megihletésben kell állani, az eszthetikai felszámolás azokra lévén bizandó, kik nem magoktól, hanem egyedűl a' megihletett által képesek megihleltetni. Ha azt, mit Kisfaludy Sándor átmelegít, átlángol, átvillámol, akármelly imitator szétvizezi, arról Kisfaludy nem tehet. Az Imitatorok azaz: Mimelők többnyire mind szét vizezők, akár Kdit akár Vörösmarthyt mímeljék.

A' külső 's belső formáról nem akarok vitázni, ösmerem alkalmasint ezeket a' metaphysicatiókat, mellyeknek leginkább a' testet lelkesítő, lelket pedig testesítő, az az természet szépítő tudományokra befolyása nem csak felette picziny, hanem többnyire olly veszedelmes, hogy az azokba mélyebb merülés által a' legmelegebb poétai lélek is vagy eljegesülhet, vagy elaszhat. — A' külső forma mindég még a' belsőben is egyedül ezen belsőnek bennünk lévő külsőjére vitethetik.

A' mit Békefy ur a' subjectivitásról, és objectivitásról, az az uj magyar nyelvünk szerint önkilegségről, és tárgyiságról mond, arra észrevételem csak az, hogy még soha sem élt nagy költő, kinek iratain ki nem tetszett volna önkilegsége, a' nélkül, hogy az elkerülhetetlenül ártott légyen a' tárgyiságnak. Az önkilegségnek egészeni fogytában nem lehetne semmiféle költő különösségeit bélyegezni. A' szempont' felfogásától függ a' tárgy szépült természetének az az: tárgyiságának szerencsésebb, vagy szerencsétlenebb előadása, a' szempont' felfogása pedig az önkilegségtől. Drammában, époszban azonban az önkileges természeti és pillantati felhevülés megbocsáttatja olykor a' tárgyiságnak megsértését sőtt ollykor feláldozását is.

(Folytatása következik.)

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG'

játékszíni választmányának munkálatiról 2ik értésités. (Az elsőt l. a' Jelenkor f. e. 39dik számában,) Folyó évi május létől, aug. 29ikeig 10 ülést tartott a' választmány 's azokban az eleibe terjesztett 14 színmű közül szokott mód és feltételek mellett megszerzett nyolczat, mint színi hatásukról ismerételeneket; előleges adatásra utasított négyet, egy visszautasittatott, egy visszahúzatott. A' megszerzett 8 szinmű czímsora imígy következik: 1. A' ligeti kastély; dramai enyelgés egy felvonásban németből szabadon Csató Pál, 2. Garrick Bristolban; vigj. 4 felv. Deinhardstein után szabadon Csató Pál. 3. III. Henrik és udvara, drama 3 felv. Irta Dumas; németből fordította Szigligetti Eduard. 4. Saracen; dráma 5 felv. Irta Dumas; németből fordította Szigligeti Eduard. 5. Marion de Lorme; szomorujját. 5 felv. Irta Hugo Victor; németből fordította Szigligeti Eduárd. 6. Mariano; színjáték 5 felv. Irta Treitschke, fordította Jakab István. 7. Felolvasó nő; szinjáték 2 felv. Irta Bayard; németből fordította Jakab István. 8. Tudor Mária; dráma 3 napban. Irta Hugo Victor, németből fordította Nagy Ignácz. Ezen szinmüvek egy egy kéziratpéldányban a' M. T. Társaság levéltárába letétetvén, értesitetnek ezennel mindazon színésztársaságok, mellyek azokat, ugy a' Jelenkor említett számában már felhozottakat, saját költségeiken lemásoltatni kivánják, hogy ez iránti rendelményeiket illető igazgatóságaik áltsl a' társaság titoknoki hivatalához utasíthatják. — A' mi e' választmány munkálatit illetőleg a' már közre bocsátottakon kivűl még közlendő leszen, az a' közelgő 7dik nagy gyülés' végével fog a' közönség elibe terjesztetni. Pesten, a' kisgyülésből, Aug. 29d. 1836.

D. Schedel Ferencz titoknok.

Magyar tudós társaság. Az akademia költségin megjelentek: 1) A' felsőbb analysis elemei. Irta György Sándor, földmérő, a' m. t. társaság rendes tagja. Első füzet. Budán nagy 4edrétben. Kötve 1 f. 30 kr. 2) Tudománytár. Közre bocsátja a' m. tud. társaság. Szerkezteti Cató Pál, m. t. t. lev. tag. IXd. kötet, egy rézmetszettel. Egész folyam, azaz négy kötet köz. pap. 4 fr., posta pap. 6 f.; postán 1 fr. 36 krral több.

Továbbá Sept. 5kén megjelennek: 1) Fenyitő törvényszéki magyar törvény. Eredeti diák munkája után fejtegeté Szlemenics Pál, törv. dr. és prof., a' m. t. társaság r. tagja. Budán, n. sad. Ára kötve 1 fr. 12 kr. p. 2) Külföldi Játékszin, kiadja a' m. t. társaság. XIId. kötet. Sofonisba. Szomorujáték Astii gróf Alfieritől. Olaszbul ford. Császár Ferencz, m. t. t. l. tag. Budán, n. 12. posta papirosan kötve 26 kr. peng.

Sajtó alatt: 1) Zsebszótár, magyar-német rész. 2) Régi magyar nyelvemlékek. I. kötet. 3) Chelius; Sebészség, fordította Bugát Pál. I. köt. 4) Első oktatásra szolgáló kézi könyv. Első rangú jutalommunka, Edvi Illés Páltól. 5) Romai classicusok magyar fordításokban. I. köt. Sallustius munkái, ford. Kazinczy Ferencz. 6) Tudománytár, Xd. kötet. Pesten, Aug. 30d. 1836.

D. Schedel Ferencz, titoknok.

A' Magyar Tudós Társaság, Aug. 17d., 22d., 25d. 27d. és 29d. tartott kisgyüléseiben többnyire a' közelitő nagygyülés elibe tartozó, küldöttségi tárgyakkal foglalatoskodott. A' folyó tárgyak közt kiskunsági kerületi rendes orvos dr. Balogh József tudósitása fordult elő uj találmányu ekéjéről. A' törvénytudományi műszótár részére Sztrokay Antal r. t. adá be gyüjteményét. Nomtatás végett egy gazdasági munka 's két szinmű küldetett ki, melly vizsgálatra bocsáttatott; egy mathematikai 's egy gazdaság tudományi kézirat visszavettetett. Az egyszerített betük tárgyában Peregriny Elektől 's egy névteleu-

től terjesztettek elő Észrevételek. A' könyvtár számára e' következő szerzők kedveskedtek munkáikkal: 1) Kállay Ferencz, a' magyar nemzetiségről (Pest, 1836 8.) 2) Kronperger Antal, Istenes énekek a' cs. kir. magyar ezredek számára (Májland, 1834, 8.) 3) Kerekes Ferencz, Értekezés és kitérések (Debreczen, 1836, 8.) 4) Fényes Elek, Magyarország 's a' hozzá kapcsolt tartományok mostani állapatja statist. és geograph. tekintetben. I. köt. (Pest, 1836, n. 8.) Ezeken kivűl Terelmes Mihály és Perlaki Dávid több régi magyar 's némelly ujabb munkákkal. A' pénzgyüjteményt Kronperger Antal 171, 's Perlaky David 56 darabbal gyarapították.

Előfizetési fölszólitás.

Mindennapi tapasztalás bizonyitja, milly mulhatlanul szükséges, hogy azon hivatalnak, mellybe valaki lép, egész mivoltát ismerje, 's teljesitendő foglalatosságaira nézve utmutató szabályokkal birjon. Nem vélt ennélfogva az alulirt czélszerűbbet cselekedhetni, mint ifju hazánkfiainak, a' tekintetes királyi tábla hites jegyzőinek olly munkát nyujtani, mellyben az ő országszerte ható foglalatosságaik köre ne csak általánosan kimutatva, hanem (minthogy az törvénykezési tekintetben legnagyobb pontosságot kiván) részletenkint is előterjesztve, 's a' reajok vonatkozó szükséges irományok példányaival fölkészitve legyen. Ezen munkára, mellynek czime: „A' tekintetes királyi tábla hites jegyzőinek hivatalköre" 's a' t. 's a' t. 's melly mintegy 10 — 15 nyomtatott ivnyi nagyságban, ezen évi sz. Mártoni törvényfolyam alatt jelenend meg, előfizethetni: Pesten, Eggenberger és Heckenast urak könyvkereskedésében; Pesten kivűl pedig minden hiteles könyvárusnál, egy ezüst forintjával; kiknek fáradságdijul a' 11ik ingyenpéldány ajánltatik.

Pest. Nyárutó 15kén 1836.

KUNOSS ENDRE,
kir. táblai hites ügyész,
t. n. Vasvármegye táblabirája.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly' cs. kir. academiai könyvnyomtató 's kőmetsző intézet tulajdonosánál a' sajtót elhagyta és minden hiteles könyvárusoknál találtatik:

KOTZEBUE ÁGOSTON'

JELESB SZINDARABJAI

36 kötetben. Fordítva többektől.

Kötetenkint előfizetési ára — a' megfelelő csinos kőnyomással és borítékba kötve — 20 xr. pengő pénzb.

Már e' következők megjelentek:

1) Az Epigramm. 2) A' két Klingsberg. 3) A' kötőtűk és a' megosztott szív. 4) Gróf Benyovszky. 5) Cziterás és megyei szék. Eduard Skotziában, vagy egy szökevény éje. A' keletindiai. 7) Bakóz. 8) A' zürzavar. Az országút melle ház. 9) Csélcsap. 10) Az erdei tudós asszony, vagy: a' nén leventa. 11) Burgundi gróf. 12) Saragossa ostroma, vagy Feldkümmel haszonbérlő menyekzője. 13) A' nap szűze. 1 Spanyolok Peruban, vagy: Rolla halála. 15) Az irótámasz vagy: A' fiatalság veszélyei. 16) Látogatás, vagy: a' fényvág 17) A' nemes hazugság. A' veres köpönyeges.

Minthogy Kotzebue színdarabjainak nagy része, házi kö rök ben szintúgy mint a' színpadon, használható 's olvasása neme sen mulattató: azt hivé a' kiadó, hogy közkivánatnak fel meg, ha jeles munkájinak egyarányos fordítását bocsátja a' kö zönség elébe, melly mind belső, mind külső értékére nézv megfeleljen korunknak. Alig van olvasója Kotzebuenak, kit — majd könnyűkre — majd nevetésre ne fakasztana; azért bizo nyára minden könyvtárnak kedves szerzeménye leend, — íg az olvasó közönséget, minél előbbi megszerzésére, ezennel ba rátságosan és tisztelettel felszólítjuk. A' szinigazgatók, külö nösen kedvelt adománynak tekinthetik Kotzebuet, mivel mun káji könnyen 's mindenhol használható színdarabtárt foglal nak magokban. Mind ehhez járúl még, hogy ára ezentúl rövi idő mulva felemeltetik.

Ellinger könyvkereskedésében a' főpiaczon gr. Csáky Tivadar ur házában:

Minden tudománybeli legujabb könyveken kivűl találtat nak a' legujabb himzeti lapok, hangász müvek, festvények, ' csinosan aranyozott képrámák.

UJ ORBIS PICTUS

az ifjuság számára,

vagy:

a' természet, müvészet és emberélet' szinhelye.

322 csinos kőmetszvényben előadva, pontos magyarázattal

Magyar, Német, Tót és Latin nyelven

Comenius terve szerint kidolgozva 's a' korszelleméhez 's követeleihez alkalmazva

Egy Nevelő által.

Az egész munka közel 1000 lapra terjedend, 's még is csinos boritékba kötve 5 forint pengő pénznél nem kerül többe.

Ezen jelentést egyedül minden ne talan előfordulható összeütközések' elkerülésére kivántam tenni. A' ki az ifjuság számára készült munkak' sorát áttekinti literaturánk' körében, őszinteséggel kénytelen lesz megvallani, hogy ezen munkával a' hon' sarjadéka nyerni fog, 's talán mind a' szüléknek, mind nevelőknek, és közönséges tanitó intézeteknek utmutatásúl szolgáland, hogy növendékeiket hasznos és oktató munkákra figyelmeztessék. Nem rettentheti el a' kiadót semmi részvétlenség; azon bizodalomnál fogva: hogy a' jónak megkell ismertetni, 's igy iparkodását a' közönség elismervén azt meg is jutalmazza bizodalma által.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

38dik Szám. Péntek, Septembr' 16án 1836.

Harag és párt nélkül.

Parthenon. Zsebkönyv. A' S. Pataki magyar nyelvmivi társaságtól. I. 1834. S. Patakon. Nyomt. Nádaskay András által. 188 l.

(Vége).

Erdélyi János. Dezse. 1330ból. (81—97 l.) E' szép kis regének szerzője valódi poétai hivatás' bélyegét mutatja; versei, mértékes voltok mellett, könnyen folyók, csinnal 's lélekkel teljesek. Álljon itt egy pélpa:

Villog a' fegyver tusára
Fényesítve oldalán,
Csattog a' kard zörrenéssel
A' magyar vitéz' balán.
Győzelem' reménye szálja
Szívök', és a' harczi pálya
Bár mi vészes és borús,
A' derék nép még se bús. (85. l.)

'S még egy szép leirása az őszi tájnak:

Zúz lepé már a' tetőket,
Sáppadott a' külvilág,
Mint a' haldoklo' színében,
Elvirult minden virág.
És a' nyári vig határok
Szívbúsitók és kopárok;
'S a' nap a' tér-ég alatt
Téli pont felé haladt. (89. l.)

Illy kezdőtől méltán sokat és nagyot várhatunk.

Gondol. A' hű' jutalma. (101—104 l.) Kellemes rajzolat rímetlen jambusokban. Szép és tanult nyelven; csupán ez egy sort ohajtanám másképen:

Hol tiszta lész a' mell ég' védletén —

Janka József. Ezen szép reményű ifjú költőnek három kis darabjai: A' boldog mult után, (75—58 l.) Egy puszta vár' romjain (153—155 l.) és Parthenon (185—186 l.) kedves virágai Helikonnak. A' két elsőbbön pathósz 's szelid borongás, az utolsón szép lelkesülés ömlik el.

Kazinczy Gábor. Dölyf és szerelem. Novella a' 13dik századból. (21—54 l.) Ez az egyetlen prosai darab az egész könyvben. Nincsen érdem nélkül; de a' még ki nem forrott ifjúi hév az előadást sok helyen mesterkézetté, feszessé, sőt dagályossá teszi, a' mi pedig rendesen homályt és üresség szül a' felette sokat mondani akaró czifra alatt. Némelly példákat jelelek ki világosítás végett: „mint a' tenger' szirtje, ha a' habok habzó dühvel verdesik aczél-talpjait," — „én vagyok az a' boldogtalan, ki éretted isten-erővel ége." Hogy lehet isten-erővel égni? vagy hogy lehet e' mély titkú kifejezést természetes úton megérteni? — „Róza könnyek közt fogadá lelkének férjét." A' Horatiusi animae dimidium meae gyönyürű és valódi poétai kifejezése a' hív barátnak, de férjet a' léleknek csak az Énekek éneke' mystikus magyarázói adhatnak, és ez igy ismét elmehet a' maga helyén, de a' való életre teljességgel nem alkalmazható. „Nem törölheté ki azon gyűlöletet, mellyet szívökbe a' sérv' viperáji ércz-vesszővel írának." — „Egy pillanat az ősz atyára, elzúzá az önidő gondolta határzatot." Az önidő már magában is érthetetlen, mikor pedig a' gondolkozás is arra vitetik, még zavarosabbá válik a' kitétel. „Az est' szelletje lágyan sohajtá át a' vérár tért." Ez a' vérár tér tagadhatatlanúl igen darabos compositio. — Ha illyekkel, mint az előszámláltak, és több ezekhez hasonlókkal, mellyeket a' hely' szűke felhozni nem enged, felhagyand a' jó reményű fiatal szerző: ugy bizonnyal nyerni fog mind a' maga elébe vett szép pályára, mind az aesthetikai közvéleményre nézve. — Mellesleg említenem kell még azt is, hogy a' szerző grammatikai tekintetben Verseghynek láttatik hódolni. Ide tartoznak: „csapóda be, igyekeze, tele el, eltűne" — csapódék be, igyekezék, telék el, eltünék helyett. A' visszlátást pedig viszonlátás helyett részemről semmiképen sem javalhatom. — Versben sokkal szerencsésb a' fiatal szerző. Hozzá (74—75 l.) könnyű, természetesen folyó lyrai darab, holott mértékes rímekben van dolgozva, 's a' mellett érzettel teljes. Komála. Osszián' színi költeménye (171—184 l.) jámbusokban, mellyek sok helyett nagyon is szabadok ugyan, de e' hijányt bőven kipótolja a' csinos 's tanult nyelv, melly eléggé mutatja, hogy a' jeles fiatal szerzőnek nincs szüksége semmi erőlködésre (mit a' mesterkézett irásmód szükségesképen megkiván), hogy csinosan és szépen irhasson, hanem jó példányokat választván és studirozván, kellétik önszellemét vagy lelke' sugalmát folyvást tökéletesítnie.

Károlyi István. Partheniához. Triolet. (13. l.) Csinos kis versezet. Epigrammák. (64—65. l.) E' czím alatt öt epigramma adatik itt, és mindenik jeles epigrammai talentomra mutat. Például csak az elsőt hozom fel, melly bizonnyal a' legszerencsésebbek közzé tartozik:

A' két halom.

Gyászhalmok! 's Tincsim' két halmai! hajh mi különbség,
Hóltak fekszenek ott; szív, öröm, élet imitt,
Márs rakatá azokat, 's ezeket kegyek' istene, Küprisz,
Halva nyugodnak azok: élve nyugodnak ezek.

Király Mihály. A' kaszált réten. (105—107. l.) Nincs érzemény nélkül, de a' felfogás és kifejezés még tapasztalatlanságra mutat, melly szerint a' versezet rend nélkül, hol nagyítva, hol üresen zeng.

Kis Ferencz. Az álom (98—99. l.) édes kis dal, szép zengzetű mértékelt rímekben.

Ormós László több darabokkal kedveskedik, u. m. Ajánlás. Erről feljebb volt szó. Szigethvár. Balláda. (66—73. l.) E' darab mutatja a' Múzák' kedveltjét, 's mind technikában, mind benső szellemére nézve literatúránk' e' nemű jobb productumai közzé tartozik. Rövidség' okáért csak Zrínyi' jeles festését hozom fel:

Habzó tengerén szívének
Bánat 's hős lélek küzdének.
De a' lélek nagyobb volt,
'S a' fájdalom meghódolt.

A' többi munkák is: Sohajtás. Sonett. (100. l.) A' honleány. Balláda. (115—119. l.) gyönyörű darabok. Thrézia' sirján. 1833. (161—165. l.) nincs meleg képzelődés és poétai helyek nélkül, de, egészben véve, a' többieknek megettök áll.

Orosz Pál. Napraforgó (59—61. l.) édes dal, tiszta, hibátlan jámbusokban. Epigrammák (158—159. l.), három magától, egy Martialis, egy más Catullus után, mindnyájan javalást érdemlők. Rejtvény (187—188. l.) találós termékeny elmére mutat.

Pataki János. A' könyezetlen halott. (76—80 l.) több tekintetben tökéletlen darab. Küzdés (166—169 l.) derék jeles óda.

Sz***en. Első virág. Hymnósz a' szép érzés' istenéhez. Karének. Olaszból, Tassó után. Ez a' szerény, nevetlen, egyike legédesb reményekkel biztató, kezdő költőinknek. Milly gyöngéd érzés, természetesség 's kedves képzet az elsőben! melly mély, valódi 's a' mellett szelid, vidám érzet a' másodikban! A' fordítás hasonlóul ügyes kézre és poétai lélekre mutat.

Széplaky Lajos. Vándorok. Szívreható és eleven 's kedves festésű versezet.

Szöghalmy. Kölcsey' Endymionára. A' jelesb dolgozatok' sorába tartozik.

W. J Csók kedvesemtől. Hijányai mellett jobb oldalai is vannak.

Ezen rövid ismertetésből (ha ugyan értek a' dologhoz), láthatja mindenki, hogy a' pataki Parthenon szerkesztetője elég szigorún járt el tisztében a' közrebocsátott munkák' kiválogatására nézve, mert az imitt amott előforduló hibák mellett, mellyek nélkül semmi emberi munka nem lehet, és lenni nem is fog, annyi valódi szépet, édest 's a' müvészet' elveihez alkalmazottat hozott elő, a' mennyit első kezdetben alig várhatánk. Már ez a' rövid ismertetés, és az általam felhozott egy két példa eléggé mutatja, hogy e' kis Zsebkönyvben sok szépet lehet találni. Én részemről a' ne-talán kételkedőket magára a' megismertetett munkára útasítom, és bizvást merem reményleni, hogy valamint illy fellépést, tanúló ifjaktól, gyönyörrel, 's ha magokra részrehajlatlanúl visszaemlékeznek, néhol még bámulattal is fognák szemlélni és olvasni: ugy velem együtt megegyezéndenek azon ohajtásban is, hogy e' zsebkönyv, melly Nro. I-t visel homlokán, ne legyen utolsó, hanem menjen előről előre, nyereségről nyereségre; lepjen meg bennünket jobbnál jobb 's szebbnél szebb munkákkal, hogy a' midőn megérettebb korúink' Zsebkönyvei egymás után kezünkről letünni kezdenek, lépjen fel nemesen iparkodó ifjaink folyvást nevekedő fényben és erőben, 's képezzen literaturánkban, ha szabad úgy szólanom, egy soha meg nem szakadó palingenesiát, melly egyik elhaló ivadékból, folyvást mást állítson elő, mindig ujabb 's kecsesb alakban, 's mellynek (Tóth Lászlóként) dísze virúljon 's nőttön nőjjön szüntelen!

A.

EBÍNYI 'S BÉKEFIHEZ IGAZFI, AZ ACADEMIAI DÍJOSZTÁS' ÜGYÉBEN.

(Folytatás.)

Mi a' müvészség' érdekét illeti, annak még most nálunk alá kellene vetve lenni a' nemzetesülés érdekének. Az aczél és fametszés két külön nem, mellynek mindegyikében van felületes, sekélyes, mély, valamint piczi, közönséges, nagy, — sem ez, sem amaz nincs a' könnyűvel ellentételben. A' könnyű abban áll, hogy a' mesterség sehol se tessék ki, és azért a' nehézkes minden formában untató. — A' gyakorlatos eszthetika' tekintetében nem ártott volna megjegyezni, hogy a' mély azonnal setét, mihelyt nem világos, égő gyertyát, vagy legalább kanóczot viszünk magunkkal, mikor setét pinczébe a' jó tartós borhoz megyünk, cequi n'est pas claire n'est pas francais, ugymond a' franczia, több német, vagy németesen iró magyar iróinkat pedig jó volna ollykor emlékeztetni, dasz selbst die flache Begreiflichkeit besser ist, wie die finstern Tinte; mert amaz csak mutat, ezt pedig még nem is látjuk.

Világos, hogy Desewffy a' költészet' nemzeti formája alatt az eddig elé többnyire szokásban lévőket értette, mellyektől elszoktatni és tökélyesebbekhez szoktatni, csak lassan lassan lehet akármelly nemzetet, mert a' mi a' nemzeti érzést és gondolkozást nézi, az csak nem minden költészeti formához ragadhat. Bizonyitják ezt mind Dante', mind Ariosto', mind Tasso' példája. Igaz, hogy a' hős tett' előbeszélése jobban jön ki hat lábuakban, és jobban szeretem ezekben a' balta csapással rettenetes Lászlót; de a' jó kődör és a' helyette csoportosan eljött vad szilaj ifjúság' szájából az effélék Etelkéről:

Jól teve, hogy bé nem takará kis lábait a' szűz:
Ollyak azok, mint a' tájékból fútt halom, és én
Milly boldog lehetek, ha csak azt illetheti ajkam.

jobban illettek volna talán K. verseinek formájiba; kétlem, — azonban, hogy illy bár mi szép zeladonságokat, mellyek nem fekhettek ős eleink' ifjúságának természetében, és igy a' tárgyiságot sértik, múzsácskája' szárnyaira, ha hogy az olymp' tetejéről is lecseppennek, magáról le nem rázta volna. Azt, hogy Kisfaludy Sándor csak egy szív' szerelmét énekelte, kereken tagadom, hiszen ő is legkülönbözőbb helyzetű és legkü-

lönbfélébb individualitások' szerelmét dalolta. Nem kellene, mikor kedvenczünket pártoljuk, másokét kissebbíteni, ezt gr. Desewffy nem tevé, sőt megismerte, hogy mesterségre nézve sokkal nagyobb költő V. K-nál. Ha Békefi bizonyos tapasztalásból be akarja bizonyítani, hogy K-nak forditása meg nem izleltetet, Desewffy tapasztalásokból fogja az ellenkezőt bebizonyítani, és mivel gr. Desewffy többet és gyakrabban jár széllyel az országban, és több mindennemű, rangú, rendű 's helyzetű személyekkel találkozik össze, mint a' mindig Pesten lakó Békefi ur, ugy az ő itélete annál többet nyom, mi után gyermekségétől óta különösen nagy kedvellője a' görög mértékű verseknek, sőt, mint tudom, érti is egy kevéssé a' metrikát, és gyakorolta is magát ollykor ollykor mulatság okáért külön külön görög mértékű versek' irásában. Gr. Desewffy olasz forditásokat is olvasott Kisfaludy Sándorból, minap pedig nagyon mivelt nagy rangú több dámáktól nagy gyönyörűséggel hallott beszélni Kisfaludynak gr. Majláth által készitett és már ki is adott forditásáról.

Az keveset nyom Békefi ur előtt, hogy asszonyi világ közt is elterjedtek K.' munkái, és miért? mert ez nem kritikai ok, és mivel az akadémia férfiakból áll. Ha a' magyar nyelvet illy elveknél fogva akarjuk terjeszteni, ugy szobaszennyességet hozhatunk bele; de az erőst széppé egyszersmind soha se fogjuk tenni. Cicero előtt legtöbbet nyomott nyelvére nézve Cornélia' itélete, Molierénél pedig a' maga konyha szolgálójáé. Nem kellene soha elfelejteni a' tudós embereknek azt, a' mit Montesquieu mondott, t. i: les hommes font les luix mais les femmes les moeurs, Horácz pedig még Montesquieu előtt kérdé: quid vanae leges sine moribus proficiunt? Ha azt akarjuk, hogy jó erkölcshez, jó szokáshoz tartozzék nálunk a' magyarnyelv' tudása, egyszóval, hogy mind társalkodási, mind társasági nyelv legyen, ugy nem kell olly megvetőleg az asszonyi világról beszélnünk. Igaz, hogy munkáknak jár a' jutalom; de még is csak azok kapják azt, kik ezen munkákat irták.

Epen azért kellett volna tán az akadémiának hátra is nézni, hogy annál biztosabban láthasson a' jövendőbe, Janus legalább ugy tett.

Gróf Desewffy hibázott abba, hogy K-t csak legközelebb mult kor emberének mondta, mert valamint Metastasio, mind a' legközelebb mult, mind a' maga jelen, mind a' jövő kor' embere, ugy K. is, és ugy V. is, csakhogy V. a' legközelebb mult korban még nem élt, 's igy annak is embere nem lehetett. Épen ellenkezője áll annak, mit Békefi ur mond a' literaturában, t. i. az elvek' kitapogatása, az akademia' dolga; de azoknak alkalmazása a' többségé, nem pedig mint ő tartja, megfordítva. Más az érzelmek' tudományja, és más a' codex criminalis, sőt még ezt is néhol, hol nyilvános Jury áll fen, ez alkalmaztatja. Ki hinné, hogy Békefi ur, ki mint nem kétlem liberalisnak akarna tartatni, olly önkényes, olly aristocratiai elvek után kiván indulni a' literaturában. Erről a' vezetési rendszerről már szólottam Ebínyi urhoz, és igy nem ismétlem magam'.

Néha nem pontosan is idéz Békefi, p. o. hogy azt mondta volna Desewffy „le kell a' nemzet' többségéhez ereszkednünk, ha feljebb akarunk emelkedni"; de Desewffy nem azt mondta: „ha feljebb akarunk emelkedni, — hanem — ha feljebb akarjuk emelni a' nemzetet. Ez csak ollyan, mint mikor Bajza azzal vádolja ót, mintha azt mondotta volna: ne irjon epigrammáról, ki nem irt soha is epigrammát; de Desewffy ezt mondta: tompán és jegesen arról ne irjon, — az egészen más. Legalább vigasztaló látni, mint nem olvasnak a' kritikusok is mindenkor legnagyobb figyelemmel; de ezt nekik meg kell bocsátani, mert sok drága időt rabolnak el tőlök a' kritikák' készitései.

A' különös constellatióról beszél Békefi, melly a' tö'séget a' jutalom' felosztására birhatta; de már megmondtam Ebínyi urnak, hogy nem volt szavazás, és igy nem lehet tudni, volt e többség, hanem szenvedőleg viselte magát a' t. társaság, mert mind a' két költőt és annak kedvenczeit valamennyire vigasztalni akarta. és igy az történt, mi többnyire történni szokott a' juste millieu elve mellett. Egy rész sincs megelégedve, kivált mikor megemlékezik, hogy az Árpádiás' költője 200 aranyot kapott. Kisfaludy a' rendes tagságról azóta lemondott, igen csinosan ugyan; de a' szép boriték alatt is lehetne szíve' fájdalmát észrevenni. Azt mondja Békefi, hogy a' kérdés' tárgya Kisfaludy Sándor munkáinak IIIdik és IVdik 's Vörösmartynak Iső és IIIdik kötete volt, és semmi egyéb, az meglehet; de ezt a' Horváth István által előidézett helytől melly sarka a' kérdésnek, nem lehet kivenni, azonban nem kétlem, hogy olly munkáról volt a' kérdés, melly 1833dikban jött ki, de ezen ezetben azt is lehetne az Ebínyi szerint végzéseit változtatható 's olly gyakran azokat változtató t. társaságtól kérdeni, nem volt e illy alakban a' határozat nagyon dikasteriumosan téve? egyébiránt még igy sem igen gyengülnek Desewffy' ok-adásai.

Azon nagy dicséretekbe, mellyeket csak nem 3 lapon keresztül V-re szór Békefi, azért nem avatkozom, mert igen sokba nagy örömmel egyezem meg vele, én valóban nagy tisztelője vagyok gr. Desewffyvel együtt Vörösmartynak, sőt nemzetünk egyik díszének tartom. Nem gyűlölség hát, vagy irigység Vörösmarty iránt, vagy vonzódás Kisfaludyhoz szólott belőlem, hanem a' magyar nyelv' sikeresebb terjesztésének ohajtása, és több részvét és bizalom megszerzés a' nemzeti többség részéről a' t. társaság iránt. A' magasztalásokra pedig akár V-t, akár K-t illessék, csak azt jegyzem meg Paterculussal: „vivorum uti magna admiratio, ita censura difficilis est.

Ha már most azt kérdik Ebínyi és Békefi urak, mire való volt hát ez a' hosszú válasz? felelet: arra, hogy némelly nem haszontalan ideák még jobban fejtődjenek, literaturánk' terjesztése és virágzása sikeresebb hajlatot vegyen. Nem az hát kivánságom, hogy a' történt jutalom felosztás, bár nem felel meg meggyőződésemnek, ujra változtassék, vagy az előlülő a' maga erszényéből vigasztalja Kisfaludyt, hanem ohajtásom csak oda megy, hogy a' t. társaság ezután szorosabban tartsa magát határozatihoz, ezt pedig az akadémia és literaturánk' javára kivánom. —

Ha hogy a' magam legbensőbb kivánságát szabad kijelentenem, ohajtanám, hogy hős és költő soha se vegyen pénz jutalmat, ugy mint mikor a' dominus clypei septemplicis Ajax elől pálmául Achilles' paizsát nyerte el a' bölcs Ulysses, fortisque viri tulit arma disertus, ha mindazáltal arany adódik, kivántam volna, ha hogy K. kapja el a' 200 aranyat, osztozzék V-vel; ha pedig V. — engedje azokat egészen K-nak. Ez mutatna példában szép erkölcsi vitát, melly a' két költők közzül egyi-

két se alázta, hanem mind a' kettőt minden esetre becsessé tette volna. — Micsoda lágy zavar légben lebegő bolond idea megint ez, mondja majd valaki, hiszen K. is, V. is szegény legények, és mikép fog egy szegény legeny a' másiknak 100 vagy 200 aranyat ajándékozni? Feleletem igen rövid: könnyű ajándékokat tenni megtelt erszényből. A' szép a' tettekben önkényes áldozatokból áll. Itt költőnkről van szó, lehet pedig költőnknél valódisága a' legidealizáltabb ideának, és kell is lennie, ha költői szellem nem csupán a' fejben akadott meg, hanem a' szívbe is leszivárog. Az lenne a' legszebb, legüdvösségesebb haszna a' költészetnek, ha minket a' nem mindennapi szép és nemes tettekre képesekké tenne. — Legyenek bár az effélék egy megőrültnek álmai; de ki tudja, nem fognak e valaha felébredni, és elterjedni az emberi nemzet között. Én részemről illyetén álmakat, mellyeknek közönséges ébredése már a' nemesebb érezhetés által is boldogítaná, az erkölcsi világot javítaná, ujra tettlegesen keresztyénítené, nem cserélnék fel egy egész halom másforma és más szabásu bölcsességgel, olly igen szeretném lassan lassan harmóniába hozatni, kivált édes hazámban, a' magos egekbe lebegő lelki gőzhajózást — a' földi folyókon üzött gőzhajózással. —

(Vége következik.)

Literaturai világ.

A' magyar academia' Sept. 5dikén tartott gyülésében az 1835iki nagy jutalmat Nagy Károly' mathesise nyerte el 18 szavazattal. Bajza 6 szavazat' kissebbségével a' dijtól elesett.

A' mult évben Portugalliában 25 vagy 30 folyóirat jelent meg, e' szerint 1832 számuk 8—13 szaporodott. Ezek közül legtöbb, t. i. Lissabonban jelent meg, 10 politikai lap, mellyek között a' Diario de povo (a' nép' jegyzőkönyve), továbbá Diario dos probres (a' szegények' jegyzőkönyve), a' National és a' Revista a' legolvasottabbak voltak, ezeken kivül 6 literaturai lap, legjobb közöttök Journal de comediàs e variedades; két orvosi 's sebészi, egy törvénytani, egy nevelési, 's egy a' pattantyúsok(!) számára, végre egy hangászi. Oportoban jelent meg a' Portuense 's nehány politikai 's kereskedési lapok.

Olaszországban a' mailandi „Bibliographia italiana" szerint 1836ban 188 politikai, literaturai 's egyéb lap jelen meg. 1) A' szárazon: Nápolyban 27, Mailandban 26, Turinban 13, Velenczében 11, Romában 9, Triestben 8, Florentziában 7, Genuában 5, Modenában 4, Pisaban 3, Sienában 3, Bolognaban 3, Veronában 3, Parmában 2, Luccaban 2, Perugiában 2, Paduaban 1, Páviában 1, Comoban 1, Chamberiben 1, Piacenzában 1, Livornóban 1. 2) Siciliában: Palermoban 13, Messinaban 4, Cataneaban 3. 3) Sardiniában: Cagliariban 2.

Sveciában a' „Swensk Bibliographie" szerint a' folyó évben 102 időszakirat nyomatik. Ezek közül Stockholmban 27, Gothenburgban 8, Upsalaban 5, Christianstadtban 5, Kolmárban 4, Lundban 4, Norköpingben 4. 6 városban mindenhol 3, 8ban mindenütt 2 és 11ben 1.

Sainte-Beuve kritikáinak és literatusai arczrajzainak második része Párisban nagy figyelmet gerjeszt.

Rövid idő mulva Londonban Lewistől „Spanyol vázlatok" jelennek meg. Ezen munkában a' spanyol nép' öltözete és szokása fog ábrázoltatni.

ÉRTESITŐ.

A' 37-dik számú Literaturai Lapokban átnézett hibás értesítmény igy olvastassék:

Ellinger könyvkereskedésében a' főpiaczon gr. Csáky Tivadar ur házában:

Minden tudománybeli legujabb könyveken kivül találtatnak a' legujabb hirnzeti lapok, hangász müvek, festvények, 's csinosan aranyozott képrámák.

Werfer Károly' cs. kir. academiai könyvnyomtató 's kőmetsző intézet tulajdonosánál sajtó alatt van:

UJ ORBIS PICTUS

az ifjuság számára,

vagy:

a' természet, müvészet és emberélet' szinhelye.

322 csinos kőmetszvényben előadva, pontos magyarázattal

Magyar, Német, Tót és Latin nyelven

Comenius terve szerint kidolgozva 's a' korszelleméhez 's követeleihez alkalmazva

Egy Nevelő által.

Az egész munka közel 1000 lapra terjedend, 's még is csinos boritékba kötve 5 forint pengő pénznél nem kerül többe.

Ezen jelentést egyedül minden ne talán előfordulható összeütközések' elkerülésére kivántam tenni. A' ki az ifjuság számára készült munkak' sorát áttekinti literaturánk' körében, őszinteséggel kénytelen lesz megvallani, hogy ezen munkával a' hon' sarjadéka nyerni fog, 's talán mind a' szüléknek, mind nevelőknek, és közönséges tanitó intézeteknek utmutatásúl szolgáland, hogy növendékeiket hasznos és oktató munkákra figyelmeztessék. Nem rettentheti el a' kiadót semmi részvétlenség; azon bizodalomnál fogva: hogy a' jónak megkell ismertetni, 's igy iparkodását a' közönség elismervén azt meg is jutalmazza bizodalma által.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovács [illegible]

Nyomtatja Werfer K.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

LITERATURAI LAPOK.

39dik Szám. Péntek, September' 23án 1836.

Harag és párt nélkül.

EBÍNYI 'S BÉKEFIHEZ IGAZFI, AZ ACADEMIAI DÍJOSZTÁS' ÜGYÉBEN.

(Vége).

Bár mi csudálatosak óhajtásaim, tessék meggondolni, quemadmodum nihil tam absurdum dici potest, quod non dicatur ab aliquo philosophorum, szintúgy nihil ita absurdum disiderari, quod non ab aliquo mortalium desideretur. Egyébiránt ha nem egy véleményen indúlunk, annak oka, mint többnyire esni szokott nézö pontjaink különbsége; az enyim talán nem kissebb nem keskenyebb Békefy urénál. Köz nemzeti nyelv divat nélkül nem fogok meg nemzetiséget, nemzetiség nélkül se nemzeti erőt, se nemzeti diszt. Nyelv, nemzeti nevelés és nemzeti literatura által terjesztetik. Nyelv csak terjedés és virágzás a' többségnél; csak nőttön növe eszközölhető; meg kell előzni a' terjesztésnek a' virágoztatást, vagy legalább nagyobb mértékben eszközöltetni azon egy időben, különben hátrálandja emez amazt a' többségnél. A' magyar akademiának a' literatura által, a' nyelvet csak ugy kellene virágoztatni, hogy ezen virágoztatás a' nyelvterjedését segítse, könnyítse, ne pedig nehezitse. A' magyar akadémia' czélja a' magyar literatura; de mivel maga a' literatura csak eszköz a' nyelvterjedésre, és így a' nemzetesülésre, következőleg a' nemzeti javak' kifejlésére. A' t. társaságnak a' nemzet' mindenkori állását a' nyelvre és literaturára nézve kell mindenkor tekintetbe venni, és a' hihetőlegi nemzeti többség' ohajtását kimélve, ez által bölcsessége iránt mind tiszteletet, mind szeretetet gerjesztvén, képessé tenni a' nemzetnek mind a' nyelv, mind a' literatura' lépcsőnkénti felemelésére. Nem kell félni, hogy az a' ki érti és megizlelte K-t, ne igyekezzék maga magától lassan lassan V-t is által érteni, és megizlelni.

Akar van igazam, akar nincs, ennek keresése utján, ugy mint az ohajtó és reménlő szántó- vető' előléptekor vetés közben, talán némi hasznos és csirázandó magot is elveték. Adjon Isten rájok kedvező időt, csendes essőt, távoztassa el a' nagyon szárító szeleket, és varjakat. A' nap alatt mindenben a' munka az emberé, az áldás pedig az Istené. Mindenikünk azt gondolja, hogy legjobban szánt és vet, mindenikünk áldást kér ohajt és reménl vetésére a' nélkül, hogy a' két szomszéd szántóvető ember egymással hajba kapjon, és igy mi is ugy tevénk 's tegyünk ugy ezután is a' fehér papirosqn, mint ők az ekézett és felszántott fekete földön, nem pedig ugy mint némelly Vgyékben, némelly Tisztválasztó szék alkalmakor.

— — — Balta csapással
rettenetes hősök. — — —

Igazfi.

Emlény. Karácsoni, új esztendei és névnapi ajándék. 1837. 5 aczélra metszett képpel. Pesten kiadja Heckenast Gustav 12 r. l. 298.

Ha naponkint szaporodó iróink' szorgalmához olvasóinknak buzditása hasonló lenne, nehány év mulva dicsekedhetnénk literaturával, de ezen közönböség, melly jelenleg uralkodik nyelvünk iránt közöttünk, rövid idő mulva mind azon irányokat, mellyek gyönyörű gyümölcsel kecsegtetnek, elfojtándja, 's ott a' hol állunk, a' kezdetnél fogunk maradni. Siralmatos helyezet egy nemzetre nézve, melly egyedül nyelve által létez, ha inkább pártolja a' külföldnek elmetermékeit, mint a' honiakét, hogy ez pedig ugy van, elég bizonyitékot lelhetünk könyvárusainknál.

Heckenast Gustav ur, ki a' legujabb időben, számos magyar munkákkal lépett fel a' közönség elébe, 's pedig ugy hogy ezek mind hazafiságának, mind izletének dicséretére válnak, az „Emlény"" kiadásával tetézte érdemeit, és mi igazán ohajtjuk neki, hogy szép vállolata közönségünk előtt azon részvétre találjon, melly képes legyen őt, zsebkönyve folytatására ösztönözni, annyival inkább, minthogy ez mind bel, mind kül értékére nézve literaturánknak azon jelenményei közé tartozik, mellyek a' szebb lelket hidegen nem hagyhatják.

A' szép sort, Kisfaludy Sándorunk' „Somlai vérszüret," nagyobb regéből költsönözött két éneke kezdé meg. Tiszta ifjúi tűz, 's meleg érzet futja át ezen elme szüleményt, 's a' hanyatlatához közelitő koszorúsban, édes örömest üdvezeljük a' férjfi erejű költészt. Kisfaludy egyetlen 's eddig utóérhetlenül áll Parnassúnkon, nem veszt az által dolgozata, hogy a' mai nyelv szabályjait nem követi, én ezt némelly tekintetben készvagyok nyereségnek tekinteni. Mennyire 's mikint hatott ő munkáival nemzetünk' fejlődő lelkére, hogy ő volt az, ki hozzánk a' költészet' hajnálát felbájolta; itt sem, máshol sem szükséges gyámokokkal bizonyítni, mert a' valóság sokkal élénkebben szóll.

A' vadászlak czimű elbeszéléssel Kölcsey lép fel. Tárgya mindennapi jelenet polgári életünkben, de előadása ritka szépségű, piperétlen egyszerüsége szivet rázó, 's az elmét magára figyeltető, ohajtható hogy azon szavak mellyek az emberiségnek védelmére olly meleg kebelből zengenek, ismét olly meleg keblekre találjanak, mellyek mind tehetik, mind akarják, hogy azon számtalan, embert alacsonyitó fenyitéki visszaélések eltöröltessenek. Valóban ideje hogy felserkenjünk, és a' tévedőben ne csak a' büntetendőt, hanem a' javítandót is tanúljuk szemlélni. Kölcseynk elbeszéllése Emlényünknek szép hajtása marad.

Gaal Jadacsoni Lenkája váltja lelkes Kölcseynknek művét, történetink legregényesb korából van véve anyagja, t. i. dicső királyunk, nagy Lajosnak nápolyi költözéséből. Ha nincs

is annyi meglepő ujság az költeményben, a' minőt Gaaltól méltán kiváuhatnánk, még is mindig örömest lehet olvasni. Nem tagadhatom meg azonban magamtól, hogy nyilván ki ne mondjam, a' helyzetek erőtetve vannak előidézve, 's ezen erőtetés felette szembetünő, ellenben dicséretes könnyüségü az elbeszéllésbe szőtt dalocska.

A' harmadik prózai elbeszéllést Jósika nyújtá. Élénk phantasia, csinos toll, 's eleven előadás festészi szellemmel egyelítve ajánlják, 's a' bájvirág literaturánk mezején nem egy hamar fog elhervadni, vagy azért is mivel e' nemben még csak igen is kevés eredetit van szerencsénk olvasni.

Az elbeszélléseket Vajdának Manahorja rekeszti be. Keletre vezeté megint képzelme, 's Indiát és szokásait ismereteti meg, 's ez alatt hó részvéttel fekete embertársaink' sorsát siratatja velünk. A' vázlata, bonyolodása, lelkezeti vonaljai ezen elbeszéllésnek, minden kifogáson túl vannak, 's méltán számitható a' sükerültebbek közé, de Vajda feszes, kevés hajlékonyságot mutató nyelvével nem egy hamar fog megbarátkozni azon szép olvasóné, ki csak ritkán szokta magyar könyvel terhelni kezecskéit. Vajda styljéhez, és ennek fordúlataihoz szokni kell, 's ha ez megtörtént, ugy bizonyára, tisztelni fogja benne kiki a' szint' olly szorgalmú mint szép lelkü irót. — Midőn a' prósának határán állok, kisértetbe jövök, hogy az előttem fekvő zsebkönyv mellyik részének tulajdonitsam az elsőséget. Meg kell vallani: mindenike jeles, mindenike bir tündöklő szépségü müvekkel, de azt is kénytelenek vagyunk megmondani részrehajlás nélkül és tiszta öszinteséggel, hogy egyszersmind mindenikén mutatkoznak az emberi gyarlóság szeplői 's a' vers özönkint árad el nálunk 's valóban nem legkedvesb olvasmányát teszik közönségünknek.

Legtöbb dolgozatot adott Kunoss, minthogy nyilatkozata szerint a' bústavi névvel jegyzettek is az övéi. Az első szen de folyamatu Sonettje Álom és valóság. Az idei szerzeményei között legjelesb és legnagyobb a' Sértett galamb, mind az idea mind a' kivitel nemes, gyöngéded és tiszta, megbotlik ugyan a' figyelmes olvasó a' rimek hijános voltában, de ugy látszik költőink ezt meleslegesnek és nélkülezhetőnek kezdik tekinteni. A' sértett galambot rögtön követi Fagy és láng, könnyen folyó versezet, és az Ajánlatnál, melly követi, gondolatra nézve eredetibb; ezt sokféle alakban adák már, ámbár itt is lágysággal bánt vele a' tisztelt iró. Leggyengébb darabjai előttem a' Gyermek marad, melly kinyújtásával kellemeiből nem hogy nyerne, ha nem veszt, de csak hamar megbékül az olvasó Kunossal, ha ritka könnyüségü 's jeles egyszerüségü Elhagyatottját végig olvassa, itt a' költő érzelme rokon érzelmet ébreszt. Szép ügyességet mutatnak népdalai, 's e' nemben a' jobbak közé számithatók. Hervadása czimü epigramjában sem eredetiséget, sem epigrammai kellékeket (requisita) nem találok. Tőle van még Kifakadás, szép lyrai ömlengés Zrinyi, Méltanylat Epigrammok, ugy látszik itt a' musa nem kedvez Kunossnak. Az Éjhez szerencsésebb munkái közé tartozik, minden dagály nélkül tiszta érzelmeket öntő költemény. A' Kedveshez inkább tetszö mint fennemlitettem epigrammjai. Mi Kunossnak, midőn tőle itt elválunk, kivánjuk, hogy eddig mutatott csüggedhetlenséggel folytassa pályáját, 's a' jobbak javallatát mindenkor megnyervén, egyszersmind jutalmát is feltalálándja.

Mennél többet hoz Garay, ajándékúl a' hon oltárára, annál kétségtelenebb lesz hivatása. Kettős bújával kezdi meg költészi ajándékait az idei Emlényben, 's ezen könnyü 's meleg dal megnyeri mindjárt a' javallatot, 's kiki örömmel nézdegéli van e még több Garaytól, édes várakozástól ellepve fordit a' Jegyváltóra, 's azt vallja: a' ki tiszta érzelmeit illy tisztán ömlengi, érdemes a' költő névre, igazolja ezt az állitást az Átok, a' Távolból czimezett mü; innét azonban azon helytelen képet az ötödik fogatban:

De ah! ha rajtad,
Ha egykoron
Más csókja pirkad,
Mit akkoron! —

nekem ugy látszik, a' csók nem pirkad, árt ezen soroknak még a' ha-nak rögtönös ismétlése.

Bogardyval elősszer találkozok literaturánk pályáján: tőle vannak Haladás, Keleti együgyüség, Körmösyhez, Epigrammok, mellyek nincsenek só nélkül. A' leányokhoz czimezett versezet nem darabos, nem nehéz folyású, hanem eredetiséggel nem kérkedhető, sokszor elmondott tárgyat ismétel — 's a' fönnség tanyájával sem békülhetek meg, bizonyára magasb képet is lehetett volna választani, a' tanya szóval feltünnek alföldi tanyáink, és hegy ott sok fönnség fetrenghetne nem mondhatnám.

Hrabovszky Sigmondtól olvastam népdalokat, ezek nem nép szájába valók, tónjok magasb mintsem pórjaink felfoghatnák, mennél együgyübb, egyszerübb a' nép dal, annal nagyobb becsü. Ezeknél szerencsésebb „Az anya boszú" 's „a' bujdosó," némelly simátlanságokat kijavit az idő 's szorgalom.

Prózán kivül irt Vajda több versezetet is, első, rendjére nézve Szigeth, szép tömött Hexameterek, görög szellemtől és izléstől átmelegítve, több epigrammjai nincsennek nyil nélkül, 's mindenike talál nálunk tárgyra, mellyet sebesitsen, egy átaljában 's külön külön magán viselik az érettség bilyegét.

Gaaltól találtuk még a' hajóst, ellentételekben zengi a' szerelem kéjjeit, gyötrelmeit, 's igy az ifjúkornak örökös themájának változmányait, itt csak a' külső lehet új — 's Gaal csinos külsőbe önte érzelmeit, ugyan ezt lehet mondani az utóbbi költeményjéről „Hozzá," előadási könnyüséget nem lehet megtagadni, 's bizonyitja hogy fordúlatai nem szerencsétlenek.

Sárközi a' hüség diadalmában nem fest ügyetlenül.

A' korán elhúnyt B. Palocsaynak két lyrai hagyományja' a' Hüség és a' Virágok, tanúi, ha hogy ezen fiatal költőnk egykor a' kifejlődést elérhette volna, literaturánk lyrai osztályzata sokat nyer vala általa.

Az egészet Tivadarnak (B. Eötvös Józsefnek gondolat töredékei, mellyekben sok ép egészet találni, fejezik be.

Megelégülten Emlényünk' bennsőjével megengedi a' szives olvasó, hogy külsőjéről is emlékezzünk: kék selyembe arany metszettel kinálkozik a' könyv, ékitményei közé tartozik Kisfaludy Sándornak Mayer által Nürnbergben müvészileg készült arczképe, az egész mind az arczban, mind a' redőzetben igen ügyes kezet árúl el. A' következő négy kép angol metszet, az elsőségért a' sértett Galamb és Didvana érkezése vívnak, bár badacsoni Lenka 's Manahor is, magukon viselik a' tökély' nyomait. A' papiros tiszta szép, a' nyomtatást érdeklőleg, fő-

kép mivel honunk legelsö könyvnyomó mühelyéből az egyetemébül került, több felügyelést kivántam volna.

Literaturai világ.

Dániában jelenleg 37 hírlap jelen meg számonkint, 22 pedig füzetekkint; az elösszer mondottak között nincsenek azon politikai lapok számítva, mellyek Kopenhagen kivül nyomattatnak, ezekkel együtt Dánia 80 lapot számlál.

A' magyar tudós társaság folyó hónap 25kén kezdte meg nagy gyülését 's 10kén fejezte be, mellyre következett napon ünnepélyes közgyülését tartotta, nagy számu mindkétnemü hallgatóság és István kir. herczegnek, föns. nádorunk fiának jelenlétében. A' kihirdetés szerint az 1835ben kijött magyar munkák között legjobbnak itéltetett Nagy Károlynak Bécsben kijött ezen munkája: „Számirás különös jegyekkel." A' két száz darab aranyból álló jutalom tehát ezen munka irójának adatott. Dicsérettel megemlittettek pedig Bajza versei, Fejér Metaphysikája és Jósika Vázolata. A' megfejtés végett föltéve volt nyelvtudományi kérdésre kitett 100 darab aranyat Engel József orv. dr. felelete nyeré meg; de egyszersmind ivétül járandó 3 darab arany tiszteletdij mellett kiadhatónak találtatott Nagy János felelete is. A' philosophiai kérdésre begyült feleletek közül Heténi Jónosé nyerte a' 100 darab aranyat, de Beke Kristófé és Varga Istváné is nyomtatásra méltónak itéltetett, az iróknak 3-d arany tiszteletdij rendeltetvén; ugy szinte Mocsy Mihályé is, kinek egy egy ivtől (t. i. nyomtatottul, mindnyájára nézve 4-d arany tiszteletdij fog adatni.

A' közgyüles folytában több levelező 's rendes tagok is választattak, kiknek nevei ugyan a' nagy gyülésen nem olvastattak föl, 's kik hivatalosan csak akkor fognak megneveztetni, midön magokat le fogták kötelezni a' társaság czéljainak elömozditására; minthogy azonban már budapesten ugy is köztudomásra jutottak, elölegesen is közölhetönek véljük neveiket, mellyek e' következök: Levelező tagok: Méhes Sámuel, Bárány Agoston, Brestyenszky Adalbert, Szalay László, Székács József, Teleki László, Teleky Domokos, Jászay (gróf Teleky József elnök ur titoknoka), Gáthy István, Heténi János, Barabás Miklós és Tóth Lőrincz; szám szerint tizenketten. Csudálkoznak némelly budapestiek, hogy a' megnevezett tagok sorában még Bezerédy Gergelyt, Ujváry Mihált és Krizsicfet is beiktatva nem szemlélhetik. — Helybeli historiai rend. tagnak Czuczor; vidékinek Péczelyi, Gyurikovics és Farkas Sándor; philosophiai vidéki tagnak Horváth Czirill; mathesisi vidéki tagnak pedig Nagy Károly választatott meg.

B—s—s.

A' pesti ügyészi kar jelenleg egy jogtani műszókönyvet dolgoztat ki, e' végre kebelébül kinevezett mintegy 25 tagbul álló küldöttség által, melly ismét al-biztosságokra oszlott, 's munkásságát meg is kezdette. Az elkészülendett műszókönyvet elöszür az egész küldöttség, azután pedig az egyetemes ügyészkar közgyülése vizsgálandja 's állapitandja meg; legközelébb ugyan egyedül csak önhasználotára; de mivel bizvást föltehetni, hogy ez minden eddigieknél tökélyesb leend: az egész ország törvénykezési személyeinek tanacsolható lesz annak megszerzése és használása.

Nem lehet egyhamar ismertetőbb 's bélyegzőbb jele az emberi hiuságnak, mint midőn valaki ott és akkor hoz föl valamint önnön sajátságaikbul, hol annak sem helye, sem ideje; p. o. midőn valamelly iró bizonyos forditott kis elbeszélések, idegen munkák, anyagaibul összeférczelt vigjátékocska vagy épen csak magyarositott zagyvalék drámácska alá nevén kivül még azt is oda bigyeszti, hogy ő bizonyos hivatalnak ezen meg ezen a' fokán álló tiszti személy; p. o. hites ügyvéd, táblabiró, concipista, illyen meg illyen (levelező, rendes v. tiszteletbeli) tudós tag. Mi köze lehet mind ezekkel a' poesisnek? — Ha valaki számtani munkát ir, 's nevéhöz oda mellékli, hogy mérnök; vagy törvényszerűt, és kitészi, hogy ő ügyész vagy táblabiró; vagy müvészetit, 's nyilványitja, hogy ő gyárnok vagy kézmüves 's a' t. 's a' t. — ez némileg önigazlás. De midőn valaki f o r d í t és concipistának hirleli magát, vagy drámát ir, professor, vagy assessor áll neve után, 's a' t. 's a' t. ez olly nevetséges, olly fonák, mint ha a' csizmadia azt iratná ki mühelye ajtajára, hogy ő posztóárus, vagy pedig a' borbély azt, hogy ő harangöntő.

J—i.

ÉRTESITŐ.

Minden hiteles könyvárusnál találtatik:

Értekezés és Kitérések

a' kettős betűjű hangokról és azoknak jegyeiről a' Magyar nyelvben, sok nevezetes szószármaztasási észrevételekkel egybeszőve.

Irta Kerekes Ferencz

Debreczen. 1836. Nagyobb 8rétb. lap 597. Ára 1 f. 20 xr. p. p. E' munka' tiszta jövedelme egy felallitandó gazdasági és kézmüvészeti füvészkert alapitványa' elinditásául lévén szentelve: mint illy közhasznu igyekeket, a' magyar közönség pártfogásába ajánltatik.

Werfer Károly könyvnyomtatónál megjelent és találtatik:

Közönséges Levelező, a' közélet minden nemü eseméneiben előforduló levelezésre, kereskedési 's egyéb tiszti iratok' rendes szerkezésére vezérlő, és példákkal megvilágositott utmutatásokat magában foglaló Segédkönyv, mind azoknak számára, kik a' levélirásban és törvényes iratokban oktatást és ügyességet szerezni kivánnak. 1 for. 30 xr. ezüst pénz.

Egészség-kathekhizmusa, vagy az egészség fentartására és késő venség elérhetésére szolgáló egyszerü szabályok, mellyeket minden rendü 's rangu személyeknek nem lehet elegendőkép ajánlani. Szerkeztette Granville A. B. híres

londoni Doctor. A' harmadik kiadás után Angolyból Magyarba általtétetett. 40 xr. p. p.

Világ és ember' esméretére vezető, és Útmutató Oktatásai egy atyának. 40 kr. p. p.

Franklin' arany kincses-ládátskája vagy Útmutatás, miképen lehet az ember munkás, okos, kedves, jólmagabiró, rényes és boldog. Mind az élet minden viszonyiban szerfelett hasznos, véneknek és ifjaknak, de különösen az elsőknek, nélkülezhető tanácsadót, ugy ajánlja honfitársainak. 40 kr. p. p.

A' tapasztalat Konyhakertész. Egy házi és segitő könyv mindenkinek, ki kertjét szembetünő haszonnal akarja mivelni. 40 kr. p. p.

Új Óktató és mulattató Fillér-kalendáriom 1837 közönséges évre Katholikusok', Protestánsok és Görögök számára. Valódi házi kalendáriom melly a' hasznost gyönyörködtetővel egybeköti minden rendnek. Negyedrét. A' tárgyakban előforduló sok belényomtatott képes látványokkal és szép boritékban, közberakott irópapirossal ellátva 30 xr. pengő pénzben.

Mindenkori tökélyes Erdei- és vadászati-kalendáriom, melly az erdőszet és vadászat körül minden hónapban előforduló foglalatosságokat magában foglalja. A' vadfák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi- gazdasági és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról; egy halászati kalendáriommal és sok más az Erdőszöknek és Vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt. Nagy negyedrétben, egy szép vadászatot képező kőre metszett táblával, kemény boritékba kötve 1 frt. p. p.

Rövid oktatás a' Földreirásban gyermekek' számára kérdésekben és feleletekben. Austriai Császárságra, de kiváltképen Magyarországra. 48 kr. p. p.

Jaczint, zsebkönyv. 1836. Szép czimképpel, aranymetszéssel tokba. kötve 1 for. 30 kr. p. p.

Juhtartásra és Gyapjuösmerésre vezérlő Utmutatás. Mezeigazdák, uradalmi Hivatalnokok 's mind azoknak számára készült segédkönyv, kik juhaikból naponkint növekedő hasznot, 's az által házi boldogulásukat előmozditani kivánják. Egy kőre metszett táblával. Második kiadás. 1 for. p. p.

Mohammed' abdalia fia' hamis prófétának islami hit-vallása, vagy is az Al-korán, melly arabs nyelvből, mellyen Mohammed által iratott, Marakczius Lajos XI-ik Inocentius Pápa' Gyontatója, a' Boldog Asszony' Isten Annya' Szerzetéből való Pap által deákra fordítatott, 's az ő észrevételeiből, 's másoknak jegyzeteiből megvilágositatott 's áttétetett: Egy elő-bocsájtott kis Bévezetéssel, és az egész Mohammedi Vallásnak magából az Al-Koránból (feljegyeztetve lévén mindenütt a' Súrák, 's a' Súrák' versei) összeszedegetett rövid foglalatjával, — ugy az islami hitnek az igaz hittől eltévelyedése' előterjesztésével. Reinekczius M. Keresztély Sz. Tudományok Koszorússa' munkája 's fáradsága által. 3 for. p. p.

Mezei gazdaság' kézikönyve. Két kötet. 8. 4 f. p. p.

Az eczet hirtelengyártásának Titka, vagy azon mesterség felfedezése, mikép kellessék mindenféle szeszes-tiszta folyóságbul 6—12 óra alatt legtisztább és jobb eczetet készitteni. Toldalékkal a' pálinkafőző helyeken, likőrgyárokban és serházakban találtató hulladékokbul, — mellyeket különben kiönteni szoktak — igen jó eczetfűszert, — valamint azon mesterséggel, különösen jó 's a' mellet semmibe sem kerülő, mind pálinkáfőzésnél, mind sütésnél használható burgonyaélesztőt készitteni, hulladékát pedig részint pálinkának, részint eczetnek használni. Egy Pálinka- és Eczetgyártónak alapos- ténylegen épült ut mutatása szerint. 40 kr. p. p.

Görög virágok az anthologiából. 40 kr. p. p.

Előfizetési fölszólitás.

Mindennapi tapasztalás bizonyitja, milly mulhatlanul szükséges, hogy azon hivatalnak, mellybe valaki lép, egész mivoltát ismerje, 's teljesitendő foglalatosságaira nézve utmutató szabályokkal birjon. Nem vélt ennélfogva az alulirt czélszerűbbet cselekedhetni, mint ifju hazánkfiainak, a' tekintetes királyi tábla hites jegyzőinek olly munkát nyujtani, mellyben az ő országszerte ható foglalatosságaik köre ne csak általánosan kimutatva, hanem (minthogy az törvénykezési tekintetben legnagyobb pontosságot kiván) részletenkint is előterjesztve, 's a' reajok vonatkozó szükséges irományok példányaival fölkészitve legyen. Ezen munkára, mellynek czime: „A' tekintetes királyi tábla hites jegyzőinek hivatalköre", 's a' t. 's a' t. 's melly mintegy 10—15 nyomtatott ívnyi nagyságban, ezen évi sz. Mártoni törvényfolyam alatt jelenend meg, előfizethetni: Pesten, Eggenberger és Heckenast urak könyvkereskedésében; Pesten kivül pedig minden hiteles könyvárusnál, egy ezüst forintjával; kiknek fáradságdijul a' 11ik ingyenpéldány ajánltatik.

Pest. Nyárutó 15kén 1836.

KUNOSS ENDRE,
kir. táblai hites ügyész,
t. n. Vasvármegye táblabirája.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

40dik Szám. *Péntek, September' 30án* **1836.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok.*) Kiadja Bajza. II. Füzet. Pest, 1833. Ifj. Kilián György könyváros' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar kir. egyetem betűivel.) 12 rétb. 128 lap.

A' kritikai lapok' második füzete**) három részre oszlik. Az elsőt teszi egy értekezés a' kritikáról; a' másodikat Antikritikák 's rokon neműek; a' harmadikat egyvelgek. A' munkának részrehajlatlan megitélhetése végett, követni fogom rendre annak foglalatját, őszintén előadni érdemeit, 's kimutatni hijányait 's tévedéseit, véleményem 's belátásom szerint. De azt szükség előre bocsátnom, hogy ha e' birálat néhol feleletként hangzand, azt ne antikritikai tónusnak, hanem a' környülmények' szükségesképi következésének méltóztassa tekinteni az érdemes olvasó, mivel t. i. a' könyvnek több helyei, akaratom 's ohajtásom ellen, egyenesen hozzám vannak intézve.

A' kritikáról. Kölcsey. (1—40 l.). Köz tiszteletben álló költőnk 's műphilosophunk, mivelt eszének azon tiszta 's biztos behatásával, szívének azon mély áradozásával és melegével, tudományos ismereteinek azon különféleségével és kinccseivel áll itt is elő, mellyeket benne első fellépése olta ritka fényben 's férfias érettségben szemléltünk, 's ha bár nekünk méltó bámulást okozó tünemény is ötet itt látnunk, annál használtosb a' kritikai lapok' több dolgozójira nézve, kiknek ez értekezésben foglalt sok jó leczkékre múlhatlan szükségök van. Nehéz ugyan egy illy minden tagjaiban szorosan 's szónokművészileg egybealkotott egésznek, kivonatban ideáját adni: mindazáltal a' főbb pontokat töredékesen is kisérnie a' birálónak tisztében áll, annyival inkább, mivel az egész könyv' becsét csaknem kirekesztőleg ezen első értekezés teszi.

„Nincs nálunk — igy kezdi K. ur értekezését — sem inkább gyűlölt, sem kevésbbé értett szó, mint ez: kritika. A' nagyobb rész ócsárlásnak és hibák után leskődésnek tartja azt, melly az irói világban elrettentéssel pusztaságot, az olvasó világnak pedig untatás által csömört okoz." E' fonák hiedelem' kútfejének a' mértéket meghaladó irói önszeretetet mondja, mellyről helyesen jegyzi meg, hogy az legbizonyosabb út az irói dicsőséget elveszteni, mivel senki sem eléggé erős mindig és mindenben a' leghelyesebbet egyszerre kitalálni. Jobbitgatás hát — ugymond — a' maradandóság egyedülvaló talpköve; a' jobbitgatás pedig szükségesen hibakeresést és találást teszen fel. Itt előadja a' szerző, miben áll a' jobbitás' mestersége, 's azután felhozza az arra vezető regulákat, mellyeknek egyike ez: „Ismerd ten magad'" mert — ugymond — „a' könyvszerző' rendeltetése magos rendeltetés". Ez ugyan teljesen igaz, de e' rendeltetés' köre nincs kimerítve azzal, hogy a' szerző a' két szélső pontot, u. m. a' valódi művészek' és a' zsoldos irkálók' seregét hozza fel. Igaz az, hogy ez utóbbiak a' művészi tökéletességgel és classicitással épen ellenesek, de van még a' kettő közt tisztesebb irói sereg is. Illyen többek közt a' jó izlés' megsértése nélkül iró, közhasznú populáris irók' serege, kiknek közelebbi czéljok az alsóbb fokon álló népet tisztább látásra, helyesebb ismeretekre, csinosabb izlésre vezetni, 's boldogságukat előmozditani. Ezek a' nagyobb számú népre nézve soha sem szünnek meg szükségesek lenni, ahozképest a' tisztesebb könyvszerzők' seregéből soha nem számkivettethetnek, ha bár classicusoknak nem mondathatnak is. Sup. Kis János urnak, nem classicai nyelven, de csinos 's jó izlésű popularitással készült paedagogiai munkái nem felelnek e meg a' könyvszerzői rendeltetésnek? Igaz, hogy Kölcsey ur csak örökre maradandó mívekről szól, de épen azon véleményemet akarom kijelenteni, hogy ezt minden könyvszerzők rendeltetésének nem tehetjük, ha csak az emberi mivelődés' haladásában csorbát ejteni nem akarunk. Törekednünk kell szüntelen a' lehető legnagyobb tökéletességre, de épen ez a' törekedés elkerülhetlenné teszi a' különbféle grádicsokat. Sőt még a' keresztül futó véleményekről sem mondhatjuk olly biztosan, mint a' szerző, hogy azoknak irásban foglalóji a' maradék' tiszteletére számot nem tarthatnak. Tudjuk, hogy a' keresztül futó vélemények' váltogató folyamából fejlettek ki csaknem minden tudományok, 's ezeket a' maradék sokszor alapúl vagy eszközül használta. Azt is mutatja a' tapasztalás, hogy a' maradék' tisztelete nem csak egyféle, 's nem is lehet csak egyféle, mert a' köz mivelteség 's boldogság' előmozditásának nem csak egy utja van. Sok munka átjött reánk a' régiségből, melly nem classicus, 's még is tiszteltetik más tekintetbeni becséért, mert a' gyöngy szemét közt is csak gyöngy marad; sok feledségbe ment véleményeket feltámaszt a' maradék; 's vallyon a' történet nyomozó elvessen e valamelly hiteles kútfőt, mert az nem classicus nyelven van irva? — Hiszem én a' tudós szerzővel, hogy mint egyébben, ugy a' könyvszerzésben is a' czél a' lehető tökéletesség, de ezt közönséges regulativummá csak ugy tehetjük, ha a' tökéletességnek minden lépcsőjét a' maga helyén illendően méltatjuk. — Másik reguła, mellyet a' szerző ád, ez: „tanulj ismerni másokat is, kik előtted a' kevesektől ismert pályán dicsőséggel jártanak." Több-

*) Értésemre esvén, hogy a' Kritikai Lapok első füzetének birálata a' Sas czimü folyóiratban megjelent, a' Literaturai Lapoknak 29dik számába iktatott recensiót félbeszakasztám és ezennel a' II. füzetnek rostálását folytatólag nyujtom. Ezeket Kölcsey verseinek, Vörösmarty munkáinak és Joguznak birálata haladék nélkül követendi.

**) Az első füzet' birálatát lásd: Sas, vegyes tárgyu iratok 's a't. X. Kötet 1832. l. 115. —

helyes és bölcs tanácsok után, czéljához mind inkább közelítve, ezt mondja: „Kimélés nélkül válaszd el a' jót a' rosztól, szépet rúttól; gazdag sajátságot szükkeblű utánazástól, genialitást mindennapiságtól, czélirányost iránytalantól, 's több illyeket. 'S ezen választási tehetség, vagy ha tetszik, tudomány az, a' mit kritikának neveznek".

Ezek után feltévén a' szerző, hogy az emberi ész' alaptörvényei mindig és mindenütt ugyan azok, kihozza, hogy így kell lenni az ízléssel is; mert ez a' józan ész' elengedhetetlen befolyása, sőt vezérlése alatt formált érzésnél, nem egyéb; 's ezt kifejtegetvén, azt mondja, hogy van, legalább lehetséges, bizonyos egyetemi értékű alapokon épült kritika, és hogy illy kritikának birtoka nélkül egy nagyra törekedő iró sem lehet. Ez az igazság nagy literáriai és dologismerettel mutogattatik, 's különbféle gyönyörű 's nagy hasznú tanításokkal kisértetik, minémű többek közt ez: „Ha csak magunkat halljuk, utóljára fejességre szokunk. Idegen itélet' hallása érezteti velünk, hogy a' dolgot más szemekkel is lehet tekintenünk; hogy van még ollyan is a' mit nem tudunk, vagy nem jól tudunk" 's a' t. Ezek mind igaz és nagybecsű tanitások.

Majd kiterjeszkedik K. ur ama régi ellenvetésre: „kezdő literaturában nem korbácsra, hanem sarkantyúra van szükség". Véleményem szerint nagy kár, hogy a' tudós szerző ezen ellenvetést csak egy oldalról méltatja figyelmére, holott másutt maga adja az igen helyes tanácsot, hogy az irónak a' maga tárgyát minden viszonyban 's minden oldalról kell tekintenie. K. ur csak azokra tekint, kik a' kritikának általán fogva ellenségei, holott az ellenvetést nem csak azok teszik, mert valamint a' korbács nem egyféle, ugy a' kritika ellen szólók is nem egyfélék. Némellyek magát a' kritikát bontják, és ezek figyelmet valóban nem érdemelnek; mások annak csak a' viszszaéléseit 's szükségtelen és undokitó kinövéseit ostromolják, 's valljon figyelmet ezek sem érdemlenek e? — Hiszen, ha a' korbács egyebet nem tenne, hanem részrehajlatlan megitélést, mint a' hogy azt K. ur magyarázza: ugy minden józan elméjű ember korbácsot kiáltana, mert mit ér a' kritika, sőt méltó e nevére is, ha nem részrehajlatlan, 's ki tagadhatná az illy kritikának becsét 's szükséges voltát? De egészen masféle korbács az, melly ellen a' józanabbak buzgódnak, 's nem lehet eléggé fájlalni, hogy egy olly competens biró, mint K. ur, nem hallatá velünk az iránt itéletét, minek épen a' Kritikai Lapokban lett volna helye, mert ha bár az illy illetlen visszaélést, melly szerint a' kritika, részrehajlatlan megitélés helyett, itélettől üres gúnyolódásra 's czél- és oknélküli pajkos tiprásokra alacsonyítatik, a' tudós értekező ur — a' mint bizonnyal hiszem — kritikának nem tartja is, de midón ez, egyetlen igazi kritika gyanánt erőszakosan árultatik, méltó lett volna a' kritikáról irónak figyelmére. Egyébaránt, hogy a' dicséretek szintugy nem kritikák, és hogy a' complimentek semmi előmenetelt nem szereznek, azt önnön literaturánk' történetéből ellenmondhatatlanúl megmutatja K. ur, 's a' mit a' könyvvisgálatok' kedvetlen fogadtatásáról mond is, teljesen igaz azokra nézve, kik a' kritikának általjában ellenségei, de más oldalról azt sem kell felednünk, hogy jelentek meg könyvvisgálatok, mellyek méltók valának kedvetlenül fogadtatni.

Az itélő tehetség' szabados gyakorlását minden iró' jussának lenni állitván K' ur, és igen helyesen! megmutatja mi nagy kárt tett a' franczia literaturában az ezzel ellenkező leg gyakorolt despotismus, 's mint menté ki ellenben e' nyűgből 's mint emelé fel a' német literaturát Lessing a' kritikai szabad szellemnek felelevenitése által. Ajánlja itt az értekező az idegen literaturákra kinézést, 's a' jól és hasznosan alkalmaztathatónak sajátunká tételét, de vak követést nem hirdet, hanem inkább saját erőben küzdést és kiforrást, széles és sok oldalú 's mélyen megvisgált ismereteket, auctoritástól független, 's iskolai és polgári előitéletektől megtisztított magánálható itéletet, az idegen 's mindenek felett a' nemzeti literatura' becsével és fogyatkozásaival megismerkedést, mellynél a' közönséges, de tiszta és czélirányos kritika elkerülhetetlen, a' mi itt bővebben is fejtegettetik, és literaturánk' mostani állása kritikai visgálat alá vétetik. Megbecsülhetetlen intések és tanúságos értekezések ezek.

Hogy a' classicus iróra nézve a' nyelv-ideál elengedhetetlen feltétel, abban K. urnak tökéletes igaza van, valamint abban is, hogy prósaban és versben a' művészséget teszi a' kritika' (tegyük hozzá: kiváltképi) szempontjává, mi, a' mint kimagyarázza nem abban áll, hogy minden iró verseljen, hanem hogy lelkesedéssel és ízléssel birjon. — Végre előadja, micsoda tulajdonok kivántatnak arra, hogy valaki kritikus lehessen, és miként kell annak forgolódnia kritikusi tisztében.

Antikritikák 's rokon neműek. (41—118 l.)

I. Levelek a' Szent Hajdan' gyöngyei iránt. (43—61 l.) E' czikkelyben négy levelet közöl Bajza, mint mondja a' méltatlan és félszeg itéletek' eloszlatására, u. m. 1) Kazinczy Fenyéryhez. 2) Bajza Kazinczyhoz. 3) Kazinczy Bajzához. 4) Bajza Kazinczyhoz. — Nem tudom miként láthatja Bajza e' levelek' közrebocsátásának illy hasznát, mivel arról semmi felvilágositást nem adott, magok e' levelek pedig előttem inkább személyeket, mint ügyeket festenek. Egyébként felőlök mit itélek, magamnak tartom, mivel eredetiképen négy fal közzé valának szánva, csupán azt nem javalhatom, hogy rejtekökből igy jöttek világra.

II. A' Szent Hajdan' Gyöngyei' birálatára. Kazinczy Ferencz. (62—64 l.) Ez a' rövid felelet a' Tudományos Gyűjteményből van ide általnyomtatva, mellyben Kazinczy menteni igyekszik magát a' kritikai nagy tribunál előtt, ugy azonban, hogy minden mentekezése mellett birálójának theoriai állitásait önmaga igazolja, csupán azt kárhoztatja általjában, mit a' Kritikai Lapokban minden józan elméjü és jó ízlésü ember kárhoztat, hogy a' biráló igazságtalanságig 's tiszteletlenségig engedé magát ragadtatni.

III. Felelet Kazinczynak. G. (65—72 l.) Mi a' theoriát illeti, megfelel itt G. betű Kazinczynak minden felhozott pontjaira, a' mi nem vala nehéz, mivel Kazinczy nem csak könnyűvé tette Gnek a' feleletet, mint Bajza irja, hanem ugy szólván szóról szóra maga dictálá azt. De a' tiszteletlenség' vétkéből teljességgel nem tisztitá ki magát G., noha legelőször is ezt akará magától elhárítani. Mert mik a' Kritikai Lapok' első füzetében a' Sz. Hajdan' Gyöngyeinek mind irója, mind forditója ellen tiszteletlenül mondatnak, azok itt nem csak ki nem mentetnek, de még ujabbakkal is tetéztetnek, mi

több, ezek közé tartozik maga a' mentegetődése is, mellyben azt mondja, hogy bátran áll bármelly biró' széke elébe, 's csak egy szavacskáját mutassa ki Kazinczy a' tiszteletlenségnek, tehát hódolni fog, de a' biró nem fog — úgymond — azt mutatni, ha részrehajlatlan 's a' szót ugy érti, mint szerzője érteni akarja. Nem tudom, gyógyithatatlan vakság e' ez, vagy pedig szántszándékos önbálványozás, melly szerint az emberi szellemet elvontan (a' mit önvallomása szerint Istene gyanánt tisztel) önmagában concentrálván, az egész olvasó publicumot megannyi született bohóknak nézi, kik nem is képesek arra, hogy valamit, a' mit ő mond, megérthessenek. De hogyan akarja hát érteni a' szerző azon szavakat és mondásokat, melyeket az emlitett birálatban minden józan és részrehajlatlan olvasó tiszteletleneknek vett? Ugy e, a' hogy azt Bajza a' conversations-lexiconi pörben magyarázgatá, hogy a' legfaragatlanabb piszkolódások is, ha az ő tollából folynak, nem egyebek, mint a' legtisztább miveltségnek és szerénységnek productumai, de már másnak a' maga ügyében való felszólalása is csárdába illő betyárság? — Ha igy: irjon mindeneknek előtte azon elvont emberi szellemnek egy uj lexikonát, mellyben magyarázza meg előttünk elegendő okokkal azon fellengős megfogatokat, hogy mi is érthessünk valamit, 's ne legyünk kénteleuek tudatlanságunk miatt tiszteletlenséggel vádolni azt, ki e' vétektől annyira üres, hogy az illy figyelmeztetőket egész bizakodással méltatlan vádolóknak mondja. Mig ezt nem teszi, én részemről kéntelen vagyok tiszteletlen kifejezéseknek tartani ezeket is: „Miért nem vala olly bölcs, mint a' másatlan elme?“ — „Ne feledd el, nagy férfiú, magadat, ne feledd el érdemeid' méltóságát, neved' fényét annyira, hogy szennyeiből tisztogasd azt, kit tisztítani nem lehet, hogy tetszeni ügyekezzél annak, kinek tetszeni nem nagy érdem“ — „befejezett művet progressione retrograda embryói léłbe tol vissza“ (ez a' Kczy. forditásáról mondatik); „ő (Pyrker) megnyugodott volna mindenben, csak forditás legyen“. Ide tartozik, midőn a' Kazinczy védelmét kétségbeesett ügynek nevezi, holott ő, mint kiki láthatja, inkább a' gorombáskodás ellen, melly mivelt literátorhoz tagadhatatlanúl illetlen, kivánt kikelni, mint a' theoria ellen, melly utóbbira nézve minden mentegetődése csak oda ment ki, hogy harsány pedantéria 's másokon paczkázó gőg nélkül is ki lehetett volna mondani azt, a' mit különben is minden tud, hogy verset jobb versben forditani, mint prosában. De nem elmulhatatlanul szükséges, 's a' jó és a' munka géniusához illő prósa-forditást, épen olly örömest olvassuk, mint a' versbe-forditást. Egy igen jeles német kritikus igy szól ezen tárgyról: „Seitdem man die poetische Uebersetzungskunst auf den Gipfel getrieben, so dasz manche Verdeutschung, nach Goethe's Ausdruck, für eine Interlinearversion gelten kann, ist auch von sehr ehrenwerthen Männern der Wunsch ausgesprochen worden, man möge von bedeutenden dichterischen Productionen des Auslandes gute prosaische Uebersetzungen geben. Dieses Verlangen rührte ohne Zweifel von der Wahrnemung her, dasz in manchen Verdeutschungen, die sich streng an die Form des Originals hielten, der eigentliche Geist, der frische Hauch des dichterischen Gemüths verloren ging; und diese bleiben doch das

Erste und Lezte, was wir in einem Gedichte begehren. Dagegen verden wir unwillig, wenn wir statt des Geistes und Gemüthes nur ein todtes, verrenktes Wort vernehmen; wie denn der Dichter sehr wahr singt:

Zugemessne Rhytmen reisen freilich,
Das Talent erfreut sich wohl darin;
Doch wie schnelle widern sie abscheulich,
Hohle Masken, ohne Blut und Sinn!

Aber bei jenem Verlangen ist es nothwendig, einen Unterschied zu machen. Wo in einem Dichter das Gemüth überwiegt, oder das Factische in ihm bedeutend ist, da wird neben einer guten metrischen Uebersetzung auch eine prosaische willkommen sein. Shakspearen werden wir immer auch in Prosa gern lesen, auch den Homer, wenn einer nur die rechte Prosa für ihn zu finden weisz; ja Tasso und Ariost werden noch in ungebundener Rede ergötzen, und machen metrischen Uebersetzungen dieser und ähnlicher Dichter würde Rec. unbedingt eine prosaische vorziehen. Wo aber ein Dichter nicht auf das Gemüth wirken will, wo das Factische, die Erzählung, die Fabel Nebensache, wo das in der Poesie Erscheinende auf den Gipfel getrieben, die Form vollendet und wesentlich ist, da darf die letztere keineswegs aufgeopfert werden“. (Hermes oder kritisches Jahrbuch der Literatur. 33ster Band. Leipzig; Brockhaus 1829. S. 67.). Ezen philosophiai 's józan szempontból véve, a' szent hajdon gyöngyeinek magyar forditása a' czélnak teljesen megfelel 's én mindig örömestebb olvasom azt, ezen Kazinczinkhoz méltó remek prózában, melly az eredetinek az érzelmek minden húrjait mélyen illető festéseit, olly hív utánozattal, a' friseségnek minden bájaival adja, mint olly versekben, mellyek a' G. theoriájának ugyan megfelelve, de a' szívreható eredetinek elsőségeitől, mint pillangó ragyogó színeitől megfosztva pengenének.

De ez a' vakithatatlan, szigoru G. még azt is megtagadja, hogy a' Gyöngyöket a' forditásra méltatlanoknak mondta; holott épen a' gyöngyök' 's regék' forditójának mondta ezt: „mind a' kettő koldúlás, melly hozzá méltatlan, 's nekünk nem kell“ — hát a' melly munka a' forditóhoz méltatlan, és a' kritikának nem kell, az méltó a' forditásra? Bizony Oedipusnak kell lenni, hogy az ember illyeket megérthessen. Tiszteletlenség Kazinczynak e' szavaira is: „Feledjük, hogy a' Gyöngyök versekben vannak dolgozva, 's vége lesz a' panasznak“ be nem érni egy példával, hanem még tíz sornak hússzá lapítását is, a' mi ide nem tartozik, gúnyosan ide alkalmaztatni, 's Kazinczyt e' mondásáért nevetséges praecénak kiáltani. Egyébként ha G. Rajnist, ki nyers és indúlatos vetekedő irásaiban legalább mindenkor okokkal harczolt, dorongos hősnek nevezi, nem tudom, mi nevet fognak azok érdemelni, kik minden ok-adás 's megmutatás nélkül csak üres gúnyokat 's miveletlen sértéseket szórnak magok körül. Nagyon kétlem, hogy megmenthesse őket azon epiphonema, mellyel G. ez uttal bérekeszti tiszteletes észrevételeit: Dixi, et salvavi animam meam! —

(Folytatása következik.)

Literaturai világ.

Van szó egy Budapesten a' jövő 1837dik év elején keletkezendő politicai hirlaprul, mellynek azonban még sem czimét, sem szerkesztőjét nem tudni. Ohajtható volna minden esetre, hogy ez csak puszta hir legyen, 's valósulásra ne juthasson; mert csak ismét egy szomorú tapasztalással sokasitná literaturánk' történeti adatait; azon szomoru tapasztalással t. i. hogy a' megosztott erő kevesebb munkasikert mutathat föl, 's a' megoszlott közönség kevesbbé lesz kedvező hirlapjaink' fönállására mint eddigelé volt. Mindenben van határ, mellyen ha tullépünk, bizonyosabban ártunk, mint használunk. Bizonyitották ezt a' már eddig elé elhalt, 's egy két év mulva bizonyosan elhalandó időszakiratink, mellyeknek jobb lett volna nem is születniek. A' mi olvasó közönségünknek nincs szüksége ujabb hirlapra, különösen ha a' Csató Pál által Bécsben kiadandó Magyar Kurir, vagy is helyesebb névvel Magyar Hirmondó is megindulland. Ha valamikor a' budai Rössler-féle ujság elenyészend, akkor igenis ideje lesz, helyébe egy uj nemzeti hirlaprul gondoskodni; de mig az fönáll.: Budapesten inditani meg ujságot; szerencsétlen ötlet! A' közönség' részvétlensége bizonyosan megbukásra segíti. Nagyon ismert, ügyes, tudományos, egyszersmind pedig népszerű magyar irónak kellene annak lenni, a' ki a' fönálló hirlapokkal versenypályára száltan, keblében diadalmi reményt táplálhatna. Ismeretlen emberre, ki magát még eddig csak nevezni sem merte: nagyon keveset ád egy okos publicum; 's hogy neki vaktába ne higyjen, azt önnön érdeke kivánja. Késő lenne majd a' megtörtént kár után bánkódni. Azért illő, hogy őrizkedjünk 's hiven eszünkben tartsuk az irásnak eme' szavait: a' ki pedig áll, vigyázzon hogy el ne essék!

Hirdetés.

Az 183⅞ik évi Törvény Czikkelyek' szakaszaiban előforduló szóknak és tárgyaknak betű rendeni könnyű feltalálására utasitó munkának megvisgálását tekintetes nemes Borsod vármegye rendei: tetts. második alispán Bük 'Sigmond, és főjegyző Palóczy László urakra, mint a' közelébbi országgyűlési köztiszteletben álló követjeire, következőleg a' szerkezet' legillőbb birálóira méltóztatván bizni, a' tisztelt uraknak, a' folyó hó 10kén tartott tetts. Törvényszékben felolvasott tudósitások a' jegyzőkönyvnek szórul szóra ide iktatott következő sorai szerint: „Másod alispánunk Bük 'Sigmondnak, és főjegyzőnk Palóczy Lászlónak kiküldetésök' folytában beadott hivatalos azon jelentésök, hogy táblabiránk, és hites ügyvéd Haraszty Györgynek az 1832/6dik esztendei Törvény Czikkelyek minden érdekes szavainak betürendszerénti egész tartalmát, részint kivonatját magában foglaló munkáját megvisgálván és a' Törvénnyel egybevetvén, azt helyesen és hiven kidolgozva, 's mindenkinek használására czélerányosnak találták, tudomásul vétetett" közhelybehagyást nyervén; minden felesleges dicséreten kivül nyilván való, hogy annak mindenki ugyan, de különösen a' köz tisztviselők, birák, ügyészek, földes urak 's azok' tisztjei, törvényt-tanítók és tanúlók, 's jobbágy községek nagy hasznát vehetik, minthogy az minden rendelkező törvényeknek szórul szóra való olly szerkesztetésekkel készült, hogy minden tárgy többféle szavakon lévén feltalálható, a' keresett tárgyat azoknak egyikén, vagy másikán a' kereső azonnal és bizonyosan feltalálhatja. A' munka 8ad rétben e' f. év' Sz. András hava' 30ikáig a' sajtót elhagyván, bekötve azonnal kézhezvehető, 's hogy a' szegényebb sorsúak is jutalmasan megszerezhessék, előfizetés utján csak 1 ft. p. p. megszerezhető, azontúli ára pedig 1 frt. 12 xr. lészen pengő p. Előre fizetni lehet minden könyváros és azon uraknál, kik e' terhet a' közjóért magokra válalni és az előfizetési summát November 15ik napjáig az előfizetők' nevével együtt az alólirtt' kezéhez költségtelenül elküldeni méltóztatnak. A' 9 előfizetőt szerző ingyen kapja a' 10dik példányt.

E' munka' készitése alkalmával igen sok ollyatén törvényes műszókra akadván az alólirt, mellyek eddig egy vagy más tájon, avagy épen sehol az országban nem divatoztak, minthogy már most a' magyar nyelven alkotott Törvények alatt, magyarúl folyandó perekben, magyar kifejezésekkel illő élni; az uj Törvények' saját szavaiból egy Magyar-Deák és Deák-Magyar törvényes műszótárt is készit az alólirt: melly jövő 1837diki Január. 30dik napjáig hagyván el a' sajtót, 30 pengő xron szinte mint ama' 8ad rétben és bekötve lész a' fenn érintett módon megvehető. Ebből is minden 10dik példány ingyen járulván a' 9et vevőnek reáadásúl. Költ Miskolczon September 19én 1836.

Haraszty György. m. k.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Wereb K.

LITERATURAI LAPOK.

41.k Szám. *Péntek, Octobr' 7én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok.*) Kiadja Bajza. II. Füzet. Pest, 1833. Ifj. Kilián György könyvárus' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar kir. egyetem betűivel.) 12 rétb. 128 lap.

IV. A' személysértésről. Bajza. (73—76 l.) A' személysértés felől szólló vád — ugymond Bajza — nem egészen helytelen, 's ő maga is hajlandó volna az ez ellen kiáltók' sorába állani, ha a' sokszor panaszlott vád' elvei tisztára hozatnának, ha valaki megmutatná valahára, hol van azon vonal, melly a' személyt műétől, a' könyvet irójától elválasztja. — Azonban ez nem öszinte hajlandóság Bajza Urban, mert hiszen maga eléggé helyesen előadja azt imez szavaiban: „Azon kritikus és iró, ki elkerülte a' mi durva, póri, betyáros — mert a' művelt 's csinosabb nevelésű embert, millyennek egy valódi irót tartanunk kell, az illyenek mindig fogják bántani a' mi testi hibáinkat, vagy házi körülményinket illeti, a' mi jó vagy balszerencse' következése, ki ezeket beszéde' tárgyául tenni elkerülte, megtevé mit embertől kivánni lehet és kell," de mi haszna, ha meg nem tartja? — Nekem is ez a' hitem, és épen ezt sürgettem némelly felszólllálásaimban, de Bajzának az nagy szerencsétlensége, hogy a' dolgot teljességgel meg nem tudja a' személytől különböztetni 's mindent, mit maga 's társai mondanak, legyen az bár a' legdurvább sértés, lenéző pór gög, 's betyárság, tiszta aesthetikának tart, — ellenben másnak minden részrehajlatlan, egyenes itélete, sőt önvédelme is, ízetlenség, lelketlenség, 's csárdába illő betyárság, mint feljebb is érintém. Ezt a' különös tüneményt nagyon méltó 's szükséges lett volna az olvasó közönség előtt megmagyarázni, mert igy az ő hitét irása' 's bánása' módjával semmiféle logika (mit pedig ő olly igen sürget) meg nem egyeztetheti; sem az, a' mit utoljára hozzáad: „Mindenható! cselekedd, hogy ne legyen vak magasztalóm egy is, de legyenek sok világos itéletű, éles eszű, kemény biráim, habár sértők, ha bár gúnyolók is! A' sebeket, mellyeket érzésim' hiúságán gúnyaik ejtenének, meggyógyítaná azon tanúlság, mellyet velős irásaikból meriteni fognék 's az nekem többet használna, mint harsogó tapsai ama másik seregnek!" dolgot el nem dönti, mert Bajza még eddig minden figyelmeztetést a' legnagyobb megvetéssel fogadott, és igy ezen ohajtását maga czáfolta meg; mi pedig a' tanúlságot illeti: igaz az, hogy a' sértő irásból is lehet tanulni, ha van benne jó is, és az okos ember ott sem veti azt meg, mert a' gyöngy — mint feljebb mondám — szeméten is gyöngy, de a' nélkül, hogy azért a' szemétet is magasztalná, vagy még kivánatosnak is tartaná!

V. Felvilágosítás. K.....nyi. (77—78 l.) „Balogh Sámuel urat — igy szóll ez álarczos Bajnok — igen megszállotta a' praeceptorkodás; tanit és igazit ott is, hol maga teljes tudatlanságban tévelyeg." Ezt azért mondja', mert a' Sas' X-dik füzetében megjelent birálatomban a' Gróf Mailáth János' magyarságának védelmére azon historiai 's elbeszéllési darabokat hoztam — fel, mellyek az ő neve alatt magyarúl jöttek — ki, holott azokat mások fordítgatták, kik itt megneveztetnek. Látom, hogy e' pontban tévelyegtem, 's nyilván meg is vallom azt. De ebből miként következhetnék az, mit K.....nyi tovább mond, hogy előttem elég, nagy elhittséggel a' papirost csak tele tömni, vagy az, hogy én azon darabokban a' különböző stilust észre nem vettem, meg nem foghatom. Mikor minden fordítók elhalgatják nevöket 's folyvást a' Gróf Mailáth János nevet irják alá nagy magyar betűkkel: van e benne valami csudálatos tudatlanság, ha én, kinek Gróf Mailáth urat olly közelről ismerni szerencsém nincs, az ő neve aláirását magáénak vélem? — A' stilus' különbözése nem valami csalhatatlan documentum, mert egy az, hogy nem lehet mindent egyféle stilussal irni, más az, hogy több irókban, p. o. hogy legalább egyet emlitsek, mindenek felett, Kisfaludy Károlyban élő példa volt előttem, miként változik a' haladással a' stilus ugyan azon egy irónál is, 's a' mi egynél megesik, másnál is megeshetik. Ezen állitásom tehát nem praeceptorkodásnak, hanem mind öszve természetes gondolkozásnak szüleménye volt, 's minekutána látom, hogy tévelygés, egész készséggel visszavonom.

A' többire nézve ezt nem tehetem, mivel azok' megczáfolásába ez a' nagy kritikus nem mert avatkozni; azonban a' durva sértés' kihagyását okfőjével ellenkezőnek tartván, oda veté legalább papiros — tömés végett: „Felszólíttattam a' Kritikai Lapok' redactiója által, hogy feleljek ellenem intézett birálatára, de ki pörlekedjék olly durae capicitatis íróval? — Elégnek tartám e' rövid jegyzést tenni." — 'S valóben elég e ez a' rövid jegyzés, Kritikai Lapokban? — Igaz, hogy ez legkönnyebb módja a' felelet alól kibúvásnak, de legdísztelenebb is. 'S meggondolta e K.....nyi azon szavak' értelmét, mikor leirá azokat? mert be nem bizonyította, 's ugy hiszem, nem is fogja bebizonyíthatni soha. Ellenben tudjuk, hogy senki sem mutatá még, minden előterjesztések' ellenére is, annyira a' dura capacitást, mint ez az igen sok nevű irónk, ahozképest neki adhatnám e' czimet, de a' közjóért inkább arra kérem, igyekezzék azt levetkezni, és ne alacsonyítsa le a' kritika' méltóságát pórságokkal, hanem ha kritizálni akar, tanúljon meg már egyszer becsületes kritikus lenni.

VI. Nem miről, hanem miként. Bajza. (79—80.

l.) E' czím olvasásakor olly remény táplált, hogy a' kritika' requisitumairól valami alapos útmutatást fogok találni, de megcsalatkoztam. Mert a' czímnek rövid paraphrasisán kivül, mellynek igaz volta ellen semmit nem szólok, sem többet, sem kevesebbet nem leltem, mint ezt, hogy kár volt a' jelentések' birálatja ellen bölcseknek (NB. ez ironice mondatik a' két testvér Baloghról) szóllani, mig a' gáncsolt birálatok' helytelenségét meg nem mutatják, 's például csak a' Sas' jelentésének birálatát hozza fel, mellyet én vettem visgálat alá. Azonban én az emlitett birálatnak fogyatkozásait tehetségem szerint kimutattam, és véleményemet okokkal támogattam, 's midőn Bajza azt mondja, hogy azon birálat, fogyatkozásai mellett is (be kár volt ezt megvallani!) az én megitélésem után még mindig le nem döntve áll az előtt, ki *el nem fogódott lélekkel tud és akar olvasni*, de ezen állitását legkisebb okkal sem támogatja, sőt még csak nem is világositja: micsoda szemmel meri az olvasó közönség' olvashatási tehetségét 's belátását illy potom módra anticipálni? vagy talám ez is axioma, mint a' czím' magyarázata? — Ez már az igazi pygmaeusi vergődés. Ide illett volna G. társnak epiphonemája: Dixi et salvavi animam meam!

VII. *Barátságos szózat Almási Balogh Sámuelhez. Bajza.* (81—87 l.) Ez a' szózat, mellyet Bajzának kritikászteri remeke gyanánt tekinthetünk, nem egyéb, mint Honi kritikai tribunálunk' fejének csekély személyemhez intézett levele, olly különbséggel a' felebbi (I szám alatt lévő) négy levéltől, hogy ez nem vala négy fal közzé szánva, hanem egyenesen nyomtatásban küldetett meg magamnak, 's az egész Magyar olvasó közönségnek. — E' levelet olvasván, ki tekinthetne mélységes szánakozás nélkül azon izléstől 's itélőtehetségtől üres, impertinens íróra, azon hiú dicsőség-vadászó, gebeszkedő sophistára, 's azon homályt és tévelygést terjeszteni igyekező szerencsétlen prófétára, ki e' sorokban előnkbe rajzoltatik, hol az akaratlan borzadást csak az az egy bíztatás enyhítheti, hogy e' nyomorúlt hivatlan praecónak reformszándékai nem sikerülhetnek? — De midőn a' figyelmes olvasó e' fastuosus beszédnek részrehajlatlan 's alapos visgálatja után nem lel abban egyebet másokon taposó éretlen gőgnél, 's összevissza szórt üres csevegésnél: mennyivel nagyobb szánakozással 's borzadással telik el, midőn illy kezeket olly nagy meghittséggel kritikai tollhoz nyúlni lát! — Nem vagyok olly tiszteletlen az érdemes olvasó közönség eránt, mint Bajza, ki azt legkisebb megmutatásra, vagy ok-adásra sem méltatja, hanem vakhitet kiván oraculumként leharsogtatott gúnyainak, 's a' másként gondolkozókat izetleneknek, gyengę szeműeknek, kisded erejűeknek 's a' t. kiabálja; ahozképest tisztemnek tartom, mennyire a' hely engedi, e' levél felől tett birálatomról, mind Bajzának, mind az olvasó közönségnek számot adni.

Azt mondja tehát Bajza: *örvend, hogy a' kritikai lapok ellen felszólaltam, 's még inkább azon, hogy azok nekem 's hasonlóimnak nem tetszenek; azt tartaná igen nagy szerencsétlenségnek, ha ő olly nyomorúlt izlésű 's itéletű embernek, mint én, tetszenék. Czélja épen az vala.* — Itélje meg már akárki részrehajlatlanúl, hogy midőn én a' munka' helyeit kimutogatva, 's állitásaimat *okokkal támogatva* tevém a' birálatot, azzal kell e arra felelni a' nagy kritikusnak, hogy a' Tóth László' faragatlan epigrammáját (Ismérlek régóta ki légy 's a' t.) sine fine prosába öntse, 's azzal magának vivat-ot kiáltson? Hát hol mutatta azt meg Bajza, hogy én izetlen és rosz itéletű ember vagyok? vagy inkább miért nem mutatta azt meg? mert az én rosz itéletem szerint ez lett volna a' fő dolog, annyival inkább, mivel a' Kritikai Lapok felől velem egyformán gondolkozók közt olly személyeket is van szerencsém ismerni, kik Bajzánál mind tudományira, mind izlésre 's itélőtehetségre nézve csalhatatlanúl többek, 's kikhez hasonlítatni én nem kisebbségemnek, hanem dicsőségemnek tartom. Azt is említem mellesleg, hogy az olly iró, ki azt teszi czélúl magának, hogy ellene szoljanak, 's hogy ne tetszhessék, vagy az egész világot bohónak tartja, vagy nincs tisztában önmagával, hogy mit akar, — 's mindkettő a' legnagyobb izetlenség.

Kijelentvén Bajza, hogy czélja a' botránkoztatás volt, természetesen következik, a' mit tovább mond, hogy a' Kritikai lapokat folytatni fogja, és pedig egészen ugy a' mint kezdette. Megválik — ugymond — ki törekedése lesz sikeresebb, övé e, ki éles és szigorú kritikát hirdet, vagy enyém, ki mint máshol, ugy a' kritikai szónokszékben is keresztényi szelidséget 's tolerantiát hirdetek a' hiveknek; mellettem szól — mond tovább — egy nagy sereg szent irási intés, egy még nagyobb sereg czáfolható okoskodás, ő mellette pedig a' kétségbe nem vehető példák 's a' nemzetek' literaria historiája. — Az elsőre azt mondom, hogy én a' Kritikai Lapok' folytatását gátlani nem kivántam, mint azt világosan kifejeztem, azzal együtt, a' mit abban gátlani ohajtanék, a' mi t. i. azt a' *Kritikai* melléknévtől megfosztja, és valami egyébbé teszi. Hogy Bajza kritikának épen ez utolsót tartja, az nem az én szerencsétlenségem, hanem az övé. — A' második pontra azt kell mondanom, hogy nem lehet eléggé bámulni Bajzának azon kritikai ügyességét a' *maga módja szerint*, mellynél fogva ő a' perszifláz okat, 's meg nem gondolt állitásokat olly különös imponáló alakkal tudja papirosra szórni, mintha a' győzedelem egészen markában volna. Mikor én a' literátori betyárkodás ellen kikeltem, mi szükség volt Bajzának az én hivatalomat perszifli rozni *), 's engemet szent Irásra utasitani (a' nagyobb sereg czáfolható okoskodásról nem szólok, mert még eddig egyetlen egynek megczáfolásával sem dicsekedhetik Bajza.) holott én szentirás nélkül, természeti okoskodásokkal támogattam vitatásaimat — vallyon ezt az izlés kivánta e, vagy az itélő tehetség? — 's ha tehát én igy szóltam volna Bajzának: „az ur, mint ügyeiben, ugy kritikáiban, nagy pártfogója a' szükségtelen és kiméletlen csapkodásoknak; az ur mellett szóll a' Cor-

*) Ez a' kritikai lapok szellemében történt. Azonban mit mondanánk az olly kritikusról, ki igy szolna: Mivel Homer, smyrnai iskolamester 's vakkóldus volt, menybe ragadó verseket nem irhatott, 's ezért őtet gunyaival illetné? Vallyon mivel Lessing, a' német kritika agja, olly sokat forgatta kezeiben a' Sz. Irást 's egy volt Német O. legjelesb theológjai közzül, gúnyt érdemel e? Vallyon a' roppant tudományu Le Clere János Ars kriticaja kevésbé becses munka é azért, mivel ő a' Sz. Irást francziára fordította 's annak több könyvére magyarázatokat irt? Vallyon a' hires Herder kritikai talentuma kevésbé tiszteletre méltó é azért mivel theolog 's predikator volt? Micsoda összefüggésben vannak ezek? 's mit mondjunk annak itélő tehetségeiről, ki illy körülményektől függeszti fel itéletét? X.

pus Juris, 's még inkább a' chicane, mellettem a' kétségbe nem vehető okok, és a' dolog' természete;" alaposabb lett volna e állításom, vagy jobb izlésű író lettem volna e? — én épen az ellenkezőt hiszem. A' mi „a' kétségbe nem vehető példákat 's a' nemzetek' literaria historiáját" illeti, nem kétlem, hogy Bajza a' literaria historiával ismeretes *), de sem az igazi kritikáról, sem a' literatura' előmenténck valóságos okáról alaposan még nem gondolkozott. Hogy az a' kritika, mellyet Bajza folytatni kíván (mint e' barátságos szózat is bizonyítja), nem igazi kritika, azt mind addig megmutatottnak hiszem, valamig Bajza az ellenkezőt meg nem mutatja, 's hogy a' literatura, tökéletesülését betyárkodás, szükségtelen sértegetés, megvető kifejezések, 's annyival inkább minden megmutatás nélkül kiszórt pedant phrasisek szülték volna, azt, tudtomra, egy nemzet' literaria historiája sem bizonyítja. Igen azt, hogy minden literaturát kritika, de igazi kritika emelt fel, 's azt is, hogy minden nemzet' literaturájában voltak betyárkodók, de hogy a' kritika épen ezen tulajdon által vált volna használatossá, azt sehol sem olvassuk. Hogy az okosok a' gyöngyöt a' szemet közzül is felvették, természetes és bizonyos dolog, de hogy azért a' szemetet javolták 's magasztalták, vagy a' gyöngy' becsét annak tulajdonitották volna, arra nem kétségbe hozhatatlan, de még csak hihető példát sem fog felhoztatni Bajza. Nem tudom tehát, mi okon mondhatja, hogy mi ketten irjunk, hogy több példák legyenek arra, mint kellene nem irni 's nem gondolkodni, holott erre maga Bajza adja a' példányokat. Egyébként is illy nemű irást minél többet ohajtani, mint Bajza teszi, balgatag ohajtás, mellyet nem tudom, miféle logikával egyeztethet meg akár az igazi kritikának, akár az önmaga kritikájának okfőjivel és czéljával.

Továbbá azt állitja B. ur, hogy az én czélom a' Sasba iktatott birálatomban, mindent a' mi a' Kritikai lapokban áll, fökép pedig a' mi azok' kiadójától származott, mondott legyen az bármelly hasznos, bármelly jó dolgot, kitelhető impertinentiával kárhoztatni. Hogy mindent nem kárhoztattam, még a' kiadóban sem, sőt dicsértem is, lehet látni a' 120d. 138d. lapon (lehet javalást látni a' 123d. 's 133d. lapon is); a' mit pedig nem javaltam, okát adtam, miért nem javalhatom, és igy az igazi kritikusnak nem rosz czéllal vádlás, hanem hibázásom' bebizonyitása állt volna itt tisztében. Erre korán sem elég, hogy birálatomat sophistai szófátyolnak mondja, mert épen ezt kellett volna megmutatni, 's a' mit nekem mond Bajza, hogy ne véljem enthusiasmusaim közt, hogy csupán magam látok, mert ép szemekkel a' kritikai Lapok' olvasói is meg vannak áldva, 's magok' szemével fognak nézni, — ezt én is bizvást mondhatom a' Sas' olvasójira nézve, és igy ez semmit sem nyom, valamig Bajza vitatásaimat meg nem czáfolandja. — De Bajza nyilván kijelenti, hogy irni birálatomra ex professo nem fog, ámbár alaposan reményli, hogy a' miket mondani fogna, ismét több barátot szerzene neki a' felvilágosodottak' számából, mint ellenséget; valamint a' lexikoni pör (ezeket a' felvilágosodottakat jó volna velünk tudatlanokkal megismertetni; ugy gondolnám, nem igen sokan lehetnek). — De minek irnék — ugymond tovább, — az lenne belőle, hogy nem olvasná 's nem venné senki, mint a' Sast az ur' birálatával együtt nem. Felséges felvilágosodás ez; nem venni, se nem olvasni valamit, 's még is barátjává lenni érte az irónak! Tagadhatatlan, hogy a' Sas illy olvasókkal és vevőkkel nem dicsekedhetik.

Azonban nyomosabban is igyekezik okát adni Bajza, miért nem felel? — Azért ugymond — mert ellenkezésekre különösen 's ex professo csak három esetben tartja czélirányosnak a' feleletet. 1) Azért, hogy félre értett állitásait igazolja. Ez nem vonhatja válaszra, mert én — ugymond — korán sem értem ötet félre, sőt igen is jól értem, 's a' lárma harangot egyedül azért kongatom, mert szeretném kis kertecskémet a' kritika' zivatarától megmenteni, de hijában! sua poena nocentem insequitur. Micsoda mondás ez itt? talán ez már a' villám? — Mindenki láthatja, ki csekély birálatomat olvasására méltatja, hogy én abban lepletlenül 's egyenesen szólok, és igy Bajzát épen ugy értem, mint ott kifejezém. Nem tudom tehát, miért terhel hamis váddal, 's miért akarja azt miattam minden józanra („minden józan tudja") kiterjeszteni, mert azon költött okra, hogy kis kertecskémet féltem *), bizvást 's egyenesen mondhatom, hogy nem igaz; valamint több illy féle mondások is, hogy én saját irói személykémet intolerantismussal kiemelni törekedném, hogy igen el vagyok telve önmagammal, hogy valami magas bástyákra akarok győzedelmi zászlót felvívni, 's a' t. csak a' Bajza' képzelődései, 's nevetnem kell, hogy Bajza igénytelen, természetes 's öszinte embert még nem ismert. Micsoda elhittség van abban, hogy valaki kimondja véleményét valamiről, ugy a' mint látja 's érzi? micsoda impertinentia valamit való nevén nevezni, mikor azt megnevezni kéntelenek vagyunk? micsoda magával eltelés, öszinten megvallani: én e' tökéletlen munkámmal literaturánkat terhelni nem akartam, 's a' dolog tudtom nélkül esett? Meg fogja tapasztalni Bajza, ha élünk, hogy soha idétlen igényimmel vagy haszontalan hir-vadászással a' Hazának terhére nem leszek, mint sok mások; de erőm' próbálgatása végett miért ne irhatnék néha, kivált midőn arra maga Bajza serkent, ha csak annak megtudása végett is, hogy vallyon fog e igazán kiáltani Plató? 2) Azért, hogy a' hamis tanitást érdemlett semmiségébe visszadönteni ügyekezzék. De — ugymond — az én, 's társaim' irásaiban egyéb tanitás nincs, (?) mint ezen rég elkoptatott: „hogy a' kritika szelid legyen," a' mire többé senki sem hallgat, 's általányossága annyiszor volt practice megczáfolva, (?) hogy felőle theoriázni csak egy világgal ismeretlen könyv-pedans fog. (!) Mit értsek a' kritika' szelidségén, birálatomban több helyen kifejeztem, nevezetesen, hogy az egészen részrehajlatlan legyen, azaz, sem vétkes kedvezést, sem illetlen gunyolódást, annyival inkább durva sér-

*) Ebben mind addig bátorkodunk kételkedni, mig annak Bajza elegendő próbáját nem adja, mit most a' nélkül is, mint a' magyar tudós társaság nagy reményü historiagraphusánal tenni kötelessége. — — — — X.

*) Bajza a' kis kertecske felhányásával ellenfeleinek igen adakozó, mintha ő volna a' legnagyobb 's leggazdagabb kert birtokában. Különös, hogy mind eddig mély 's nagy tudománya gyümölcseivel a' józanabbak közzül senkit sem ragada csudálatra. Azonban reményljük 's feszült figyelemmel várjuk, hogy most mind az Academia egyik történet irója, rövid idő alatt fényes jeleit adandja roppant tudományának 's remek munkájiban Hume philosophiai lelkét. Heeren' széles tudományát, Müller János igaz előadását 's Gibbon bájló stilusát eggyesitendi, sőt felül is mulandja. — — — — X.

tést ne gyakoroljon. 'S hogy mondhatja Bajza, hogy az illy szelid kritikát többé senki meg sem hallgatja? Hiszen épen legujobban mondá egyike legcompetensebb kritikusainknak, az igen nagy és igen sok érdemű Horvát István ur, hogy „a' Recensio és Kritikához csak nyomos tudomány, nem pedig keménység, égetés, szered, kényeső, sár, savany, keser, martzona és méreg kivántatik. Az illyen keverékből ki hozná ki a' fejlődésnek lehető legmagosb pontját a' Kritika által?" *) **) Egyébként, hogy ezen tanitás' általányossága annyiszor practice megczáfoltatott, arról feljebb már szóltam. 3) Azért, hogy némelly ál-prophetát, kinek követői vannak, vagy lehetnek, ön alakjában állítsa fel imadói előtt. De nekünk — ugymond — kik a' Kritikai Lapok ellen feszólaltunk, nincsenek 's nem is lesznek követőink, nem szükség hát felelnie. Nagy járatlanságot árul el literaturánkban Bajza, midőn ezt olly csalhatatlannak állitja. — Hozzáteszi ugyan még, — hogy nekem felelnie hiú törekedés volna, mert annyira elfogódott, Kritikai Lapokat gyülölő, 's ön magammal eltelt ember vagyok, hogy a' kérdéses ügyben többé látni képes nem lehetek. — Honnan tudja ezt Bajza, 's hogyan mutatá meg? Illy sanyarú sententia' kimondása előtt, illő lett volna legalább próbát tenni; én pedig igazán mondom, hogy ha vitatásim — 's okaimat felvette és hiúknak lenni megmutatta volna, sokkal kedvesebben vettem volna azon haszontalan göggel, 's megvető lenézéssel duzzadozó tirade-nál, mellyel csak azt mutatta meg, hogy a' Kritikai Lapokról helyesen és igazán itéltem. ***)

Mi illeti az illetlen gúnyos kifejezéseket: gyermeki mulatság, gebeszkedés 's több egyéb, azokra itt ki nem terjeszkedem, mivel azok nem kritika', hanem megvetés' tárgyai. Abban sem ütközöm meg, hogy ez a' taposó iras barátságos szózatnak neveztetik. Ez nem lehet idegen dolog attól, ki a' Döbrentei 's Gróf Desewffy urakhoz irt válaszát szerény és mivelt iratnak hirdeté.

*) Tudományos Gyűjtemény. 1833. II. köt. 124 l.

**) A' mindenek kezén forgó Brockhaus Conversations-Lexicon, gyönyörüen mondja: „Das Gefühl menschlicher Beschränktheit und die Einsicht, dass das Vollkommenste nur Ideal ist, lehrt den Kritler, bei Beurtheilung menschlicher Producte human und nachsichtig seyn, ja selbst um seines eigenen Genusses willen, der Beurtheilung im Leben, eine Gränze setzen, um nicht mit Recht verhasst zu werden." — X

***) Bajza valóban nagy fontosságu okaihoz, szükség még azon nem kisebb nyomatú negyediket is függeszteni, hogy ő különösen akkor szokott felelni, mikor tud. Egyébkor elégnek tartja, eggyiket nem csudálói közzül betyarnak, másikat ostobának, harmadikat zavart eszűnek, negyediket rothadt tudósnak, ötödiket nyomorult izlésü 's itéletűnek vagy egyébb illyennek nevezni, bár milly alaposak legyenek is ellenfelének vitatásai. Ennél többet Bajza szerint sem az Aesthetika, sem a' Kritika, sem a' humanitás nem kivánnak; a' Bajza könnyü capacitásu Publicuma pedig, ezen fontos czímzésekből tagadhatatlanul általtája, hogy neki valóban luce clarius igaza van. — X.

(Vége következik.)

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly könyvnyomtatónál megjelent és találtatik:

Közönséges Levelező, a' közélet minden nemű eseményeiben előforduló levelezésre, kereskedési 's egyéb tiszti iratok' rendes szerkezésére vezérlő, és példákkal megvilágosított utmutatásokat magában foglaló Segédkönyv, mind azoknak számára, kik a' levélirásban és törvényes iratolban oktatást és ügyességet szerezni kivánnak. 1 for. 36 xr. ezüst pénz.

Egészség-kathekhizmusa, vagy az egészség fentartására és késő vénség elérhetésére szolgáló egyszerü szabályok, mellyeket minden rendü 's rangú személyeknek nem lehet elegendőkép ajánlani. Szerkeztette Granville A. B. híres londoni Doctor. A' harmadik kiadás után Angolyból Magyarba általtáttetett. 40 xr. p. p.

Franklin' arany kincses-ládátskája vagy Utmutatás, miképen lehet az ember munkás, okos, kedves, jólmagabiró, rényes és boldog. Mind az élet minden viszonyiban szerfelett hasznos, véneknek és ifjaknak, de különösen az elsőknek, nélkülezhető tanácsadót, ugy ajánlja honfitársainak. 40 kr. p. p.

A' tapasztalt Konyhakertész. Egy házi és segitő könyv mindenkinek, ki kertjét szembetünő haszonnal akarja mivelni. 40 kr. p. p.

Új Óktató és mulattató Fillér-kalendáriom 1837 közönséges évre Katholikusok', Protestánsok és Görögök számára. Valódi házi kalendáriom melly a' hasznost gyönyörködtetővel egybeköti minden rendnek. Negyedrét. A' tárgyakban előforduló sok belényomtatott képes látványokkal és szép boritékban, közberakott irópapirossal ellátva 30 xr. pengő pénzben.

Mindenkori tökélyes Erdei- és vadászati-kalendáriom, melly az erdőszet és vadászat körül minden hónapban előforduló foglalatosságokat magában foglalja. A' vadfák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi- gazdasági és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról; egy halászati kalendáriommal és sok más az Erdőszöknek és Vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt. Nagy negyedrétben, egy szép vadászatot képező kőre metszett táblával, kemény borítékba kötve 1 frt. p. p.

Rövid oktatás a' Földleirásban gyermekek' számára kérdésekben és feleletekben. Austriai Császárságra, de kiváltképen Magyarországra. 48 kr. p. p.

Juhtartásra és Gyapjuösmerésre vezérlő Utmutatás. Mezeigazdák, uradalmi Hivatalnokok 's mind azoknak számára készült segédkönyv, kik juhaikból naponkint növekedő hasznot, 's az által házi boldogulásukat előmozditani kivánják. Egy kőre metszett táblával. Második kiadás. 1 for. p. p.

Mohammed' abdalia fia' hamis prófétának islami hit-vallása, vagy is az Al-korán, melly arabs nyelvből, mellyen Mohammed által iratott, Marakczius Lajos XI-ik Inocentius Pápa' Gyontatója, a' Boldog Asszony' Isten Annya' Szerzetéből való Pap által deákra fordítatott, 's az ő észrevételeiből, 's másoknak jegyzeteiből megvilágositatott 's átültetett: Egy elő-bocsájtott kis Bévezetéssel, és az egész Mohammedi Vallásnak magából az Al-Koránból (feljegyeztetve lévén mindenütt a' Súrák, 's a' Súrák' versei) összeszedegetett rövid foglalatjával, — ugy az islami hitnek az igaz hittől eltévelyedése' előterjesztésével. Reinekczius M. Keresztely Sz. Tudományok Koszorússa' munkája 's fáradsága által. 3 for. p. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

42ik Szám. *Péntek, Oktober' 14én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok.*) Kiadja Bajza. II. Füzet. Pest, 1833. Ifj. Kilián György könyvárus' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar kir. egyetem betűivel.) 12 rétb. 128 lap.

(Vége.)

VIII. Patriotische Rüge. Dr. Rumy. (88—93. l.) A' szent Hajdan Gyöngyei' birálata ellen való felszólalás „Der Spiegel für Kunst, Eleganz und Mode" czimű német újságból ide átnyomtatva. A' mik itt Pyrker, gróf Mailáth 's Kazinczy uraktól mondatnak, azok eránt kijelentém véleményemet máshol. De a' mit a' hazai nyelv mellett buzgódásról mond Rumy ur, melly szerént azt Magyaromaniának, Német-gyűlölésnek, Etelét Isten ostorának 's a' t. kiáltozza, ez nem egyéb éretlen pedantoskodásnál 's illetlen cryptogermanomaniánál, mellyel az egész magyar nemzetet sérti. Ő ugyan ezt a' magyaromaniát csak némelly fiatal „Brausekopf"oknak tulajdonitja, 's azt mondja, hogy a' ki elég vén, hogy a' magyar nyelvet és literaturát 1790től fogva ismerje, az tudja, hogy ez a' hamis buzgódás a' német nyelven ki fog forrni, mit ő ohajt is minél hamarabb. — De e' miatt kár volna megvénülni, mert ezt, ugy a' mint ő akará, teljességgel nem hiszi senki, sem nem ohajtja, kivévén a' ki hazája virágzásának 's előmenetelének esküdt ellensége akar lenni.

IX. Rumy ellen. G. (94—111. l.). Ez bővséges 's igazságos czáfolatja a' Rumy ur' hamis és sértő állitásainak, melyben egyéb hibát annál nem látok, hogy több helyt dagály 's iskolásság uralkodik benne. Nem szeretek állitásokat minden felvilágositás nélkül papirosra szórni, azért szükségesnek itélem egy két példával kimutatni, mit itélek én illyennek. Dagályosok, még pedig durva dagalyosok, véleményem szerént az illy kifejezések: „elejté végre álorczáját, mellyel a' bűn' vonásait olly sokáig fedezgeté", (egy hibás állitás' magyarázására illy erős kép nem vala szükséges,) — „a' menthetetlen ellen nem fogyhat ki a' vádak' ezrede" (igen dagályos), — „látja homlokára sütve a' hazafiútlanság' kiáltó bélyegét" (tudjuk 's hisszük mindnyájan, hogy a' honi nyelv a' nemzetnek palladiuma 's legféltőbb kincse, de a' hazafiútlanság' kiáltó bélyegéhez, kivált homlokra sütve, több kivántatik annál, hogy valaki németűl egy két epószt vagy regét irjon,) — „melly indulat hagyá annyira elfajzani a' lelket" (ez csupa más nyelven irásért sok), — „görön-gyös sorok' eldadogása", (ez tudományt mutatni akaró, de egyszersmind azt pajkos tudatlansággal tapodó kifejezés), — „halálos bűnt követe el nagy védenczén, midőn azt magosságából saját posványába leránczigálja, de e' tett által csak ön magát gyilkolá meg; (szörnyű dagály!) — 's a't. Iskolás szólásmód ott, hol a' legszebb intést adja ez: „Tudd meg te, bár kilégy, ha szokatlan erővel készítének ki jó isteneid 'sa't. „Kinek juthata egy Rumy eszébe, midőn Pyrkerről vala szó?" Ez igaz, de azért szólni csak ugy szabad vala neki, mint másnak, csakhogy helyesebben kellett volna szólnia. Hiszen G. sem juthata eszébe senkinek, mikor a' Gyöngyöket magyarúl olvasta, de azért senki sem bántotta őt, hogy szólt, hanem csak azért, hogy illendőbben nem szólt, 's Rumy ur eránt sem lehetünk igazságtalanabbak, mert a' mint Bajza mondja: „Nem miről, hanem miként"; de ezen kritikus urak egymás' okfőjire sem figyelmeznek. A' mi a' törpe, porban mászó 's egyéb illy kifejezéseket illeti, ezek valamint szükségtelen 's alaptalan, ugy általában illetlen toldalékai a' nemes kritikának.

X. Nyilatkozás Kazinczy' vádlataira. Bajza. (112—118. l.). Meg kell vallani, hogy Bajza ezen czikkelyt igen szépen 's igen pathetice kezdi, de mihelyt ön személyére tér, azonnal megváltozik a' dolog. Már itt azt mondja, hogy Kazinczy Pestnek zajából lélekzajt vive magával, melly miatt szeretett háznépében sem lelt semmi örömet, 's ez aggodalom üldözve kiséré mind halálig. Másfél év után — mond tovább Bajza, — kezébe jutának a' megboldogult' kéziratai, 's közöttök a' Pannonhalmi ut is, egy későbbi dolgozásban, 's csodálkozva látta, hogy a' Kritikai Lapok ellen irt czikkely belőle ki van hagyva. Mit jelent e' kihagyás? mit azon aggodalom és borongás, mellyet hiteles forrásból véve, imént említe Bajza? Hiszen Kazinczy soha sem élt keserű visszatorlásokkal, egyedül e' Pannonhalmi ut' czikkelye teszen szembeszökő kivételt, holott ő az antilexikonisták' némelly felszólalásait kicsapongó örömmel magasztalá, itt pedig az előbb magasztaltakat „undok pör" czimmel jegyzi meg. Honnan ez incohaerentiák? Bajza' hite e' tárgyban ez: hogy K. az utóbbit nem saját lelke sugalmából és meggyőződése szerint, hanem mások izgatásaiból mondotta. — Valóban nagyon sokat tulajdonit magának Bajza, midőn egy az ő pörlekedő iratira kimondott igen igaz és érdemlett itéletért Kazinczyt illy halálos búbánatba meríti, holott azon kedvetlenséget, olly munkás és most utóbb egészen nagy világhoz szokott emberben, mint K., a' hirtelen magányból, vagy valami nyavalyás előérzetből is természetesen ki lehet magyarázni. Hogy véleményét változtatá, az is természetesen következett a' Kritikai Lapok' megjelenéséből, mellyből látá, hogy Bajza addigi privát pörlekedéseit kiméletlen taposásokkal az egész publicumra ki akarja terjeszteni; 's hogy az előtt olly keserű visszatorlásokkal nem élt, annak oka csak az, mert az előtt illynemű dolgozást még nem ért. Bajza pedig ezen természetes dolgokat izgatóknak tulajdonitja, kik magokat K. barátinak nevezgeték, azonban a'

szent öregnek utolsó napjait gyásszal boríták el, sőt még halálperczenetét is fájdalmassá 's keserűvé tették. Bajza itt igen nagy dolgot feszeget, melly alól, ha számadásra vonnák, nem tudom miként búvnék ki, azonban bölcsen eleit vévén a' dolognak azzal, hogy ez álnok 's gyilkos barátokat meg nem nevezé, felmentette magát, de egyszer'smind egész állitását is semmivé tette. Magyarázgatja ugyan, hogy ezek olly részint határtalan gőgű 's magokba már nem férhető pöffedezésű, részint pedig irigy emberek, kik a' Kritikai Lapok' meréseivel eddig magok éltek monopolium gyanánt, 's ohajtottak volna kizárólag tovább is élhetni. — De e' magyarázatból senki okos nem lehet, mert illy embereket literaturánkban nem ismerünk. Bajza pedig miként juthatott ez ismerethez, még nehezebb megfogni, mert hiszen ő maga dicsekedett azzal, hogy a' kritikában uj pályát tört, és igy azzal eddig senki monopolium gyanánt nem élhetett. Azonban ez nem sophistai szófátyol, mert ezt Bajza mondja.

Mind ezen okoskodások' resultatuma az, hogy mivel K. bár ártatlanúl, végnapjaiban kiszenvedett a' rosz tanács sugalta tettért: minden további vitatásokkal, mellyek nem lehetnének nem keserűk, végkép felhagy Bajza. Az illy sorokat igazán a' magába nem férhető pöffedezés sugalja. Egyébként, hogy a' felelettel végkép felhagy, nem csudáljuk, mert Bajza felelni csak levelben szokott, azt pedig a' megdicsőült Kazinczyhoz többé nem irhat. — Mi a' Kritikai Lapok ellen intézett czikkely' kihagyását illeti, azt természetesebben is ki lehet magyarázni, 's ha lehet: minek az a' mesterséges 's láthatatlan kigyószi szegésekkel veszekedő okoskodás? — Hiszen az a' czikkely nem tartozott egyenesen a' Pannonhalmi uthoz, 's ha e' kisded munkát újonnan akará dolgozni a' jövő kor' számára, bizvást kihagyhatá belőle azt, a' mit csak történetes alkalomhasználással mondott egy olly pörről, melly a' jövő kort nem csak érdekelni nem fogná, de teljesen érthetetlenné is válna mind azok előtt, valakik ennek jelen környülményeit pontosan nem ismernék. Ezt annyival inkább teheté, mivel ott a' Rumy ur' felszólalását is javalá, a' miben pedig tagadhatatlanúl hibázott. De abban, a' mit a' Kritikai Lapok ellen mondott, épen nem hibázott; mindazáltal miért untatná a' jövő kort illy csömört okozó emlékekkel? — Ha mind e' mellett B. urnak leune igaza, hogy t. i. e' kihagyásra a' megboldogult Kazinczyt bünbánat inditotta, az előttem sokkal megfoghatatlanabb, mint az, hogy a' Conv. lexikoni pört undok pörnek nevezte, mert a' visszaélésekről nem csak a' fent emlitett pöffedező barátok, hanem maga egyik legfőbb kritikusunk, Kölcsey ur is azt mondja, és igen helyesen mondja, hogy azok a' kritikát elundokitják (7 és 20 l.). Minden esetre fájlalhatjuk, hogy a' megboldogult Kazinczy a' Bajza ellen elkövetett nagy vétkének megbánása felől, melly őt a' 113dik lap szerént több holnapokig üldözé, egy sorocska irást sem hagyott. Ez többet tenne a' tárgy' felvilágositására a' mi minden okoskodásainknál.

Egyvelgek. Eredetiek 's kölcsönzöttek. Bajza. (119—128 l.). Ezen czikkely XVIII aphorismokat foglal magában, mellyek különböző tárgyúak 's értekűek. Ime kivonatjok:

I. Iró, müvész 's minden ember, ki először jelenik meg nyilvános charakterében közönség előtt, hajlandó hinni, mintha egész világnak nem volna nagyobb dolga, mint ő róla gondolkozni 's beszélni. — Ez igaz, de szintolly természetes tulajdona az ifjuságnak, mint egyebek, mellyek ezen korhoz kötteték. Az éredés 's tapasztalás által önként elenyészik.

II. A' rosz irók el nem tökélhetik magokat valamelly sornak elégetésére, Nevton pedig némelly czikkelyét tízszer is általdolgozá. — Ez rég elkoptatott tanitás, mindazáltal nem mondom, mint Bajza, hogy senki se hallgasson reá, mert az igazra és jóra hallgatni kell, bár mennyiszer mondassék is. A' „valamelly sornak megégetése" hibás kifejezés.

III. Individualis tetszés 's okokon épült itélet két igen különböző dolog.

IV. A' szigorú de alapos kritika hasonlít a' termékeny záporhoz.

V. Buffonnak igen helyes tanitása a' jól irás mesterségére nézve.

VI. Kazinczy' tanitása a' dal-irókhoz.

VII. Az ismeretek' sokasága 's azoknak haszonra fordithatása között nagy a' különbség.

VIII. D' Alembert azt ajánlja az iróknak, ügyekezzenek gondosan elrejteni, mennyibe került munkájok' készitése*)

IX. Lord Byron' levele egy költőhöz, ki verseit neki ajánlá. Szép, és különös figyelemre méltó.

X. Teremtő erő 's éles itélő tehetség két különböző idomai a' léleknek.

XI. Szegény iró az, kiben csak jámbor szándék van. Ez igaz, de hibázik B. ur, midőn azt mondja, hogy a' jó szándék' dicsérése az irót az emberrel téveszti öszve, mert a' kritika a' munkának nem csak miségét 's minőségét, hanem czélját is tartozik figyelem alá venni, és a' személyt az iróval csak akkor téveszti össze, ha ollyakat mond annak, vagy arról, mik a' munkával semmi viszonyban nem állanak, millyenek p. o. a' betyárkodások, dölyfösködő iskolásságok, vagy valaki világbeli hivatalának persziflirozása, 's a' t. minémüeket Bajza és hasonlói gyakorolgatnak. Vagy ha a' szándékról szólás a' kritikához csakugyan nem tartoznék: mi joggal tulajdonitgata nekem a' Kritikai Lapok' birálatában B. ur olly rosz czélt? (82—83 l), vagy talán a' szándék semmi összefüggésben sincs a' czéllal?

XII. Senki se tudhatja mi fogott volna belőle válni előbei nélkül. — Ennek szivrevételét ajánlottam én birálatomban a' Kritikai Lapok' iróinak, mert a' közvélemény szerint, nincs nagyobb terhe a' földnek a' háládatlannál. — De hijába! az én számban ez izetlenség és sophistaság.

XIII. Kazinczynak néhai prof. Márton István recensiói 's anti-recensiói előtt álló szavai. Miként lehet helyök a' Kriti-

*) Ezt academicus urnak nem D' Alemberttől — kit igen hihetőleg csak mások után esmer — hanem a' régi világ' nagy költőjétől Horatiusról kellett volna megtanulnia, ki azt sokkal szebben elmondá a' Pisókhoz irt remek levelében, ezen soraiban:

— — — — sibi quivis
Speret idem, sudet multum frustraque laboret
Ausui idem: tantum series juncturaque pollet!
Tantum de medio sumtis accedit honoris! X.

kai Lapokban amaz ntósó szavaknak: „az Egyptusi Isten' isiszteletét haraggal tekinteni, annak oltárát eldönteni, nem vétkes dolog“, meg nem foghatom.

XIV. Ha a' törleni tudás nagy mesterségét sokan értenék, igy csak azon praedicatori kritikákra volna szükség, mellyet*) mind Almási Balogh Pál, mind Sámuel nagyon ajánlanak, de egyik sem gyakorol. — Mi semmi praedicatori kritikákat nem ajánlánk, hanem igazságos és mivelt kritikát, azért valamint a' kifejezés egészen a' Bajza' találmánya, ugy annak substrátuma is valahol magánál lehet. A' mi az általunk ajánlott kritikát illeti, mi azt, a' hol szólni kell, gyakoroljuk is, mert hogy mi, sik a' hizelgésnek baráti szintugy nem vagyunk, mint Bajza, a' dolgokat való nevöken nevezzük, ez az igazi kritikára tartozik; nem igazi kritikának pedig azt tartjuk, mellyben a' dolgok nem való nevöken neveztetnek, 's azon felül szükségtelen gúnyokkal 's vastag iskolásságokkal tóldoztatnak. Egyébként, hogy a' kifejezést B. ur eltéveszté, nem csodálom, mert ezt már másutt is tevé, midőn a' Kritikai Lapok' első füzetében a' naga kritikáját nevezé igaz kereszténységnek, a' másodikban pedig enyémet mondá kereszténynek (82 l.).

XV. A' jó könyvet szükség többször olvasni, mert ha a' árgy ugyan az marad is: de az olvasó individuum szüntelen áltozik. — Igen jeles és hasznos mondás. Kár volt azonban lhallgatni, hogy Lichtenbergből fordítatott.

XVI. Rousseau azt mondá: Ha még olly nagy elmével jándékozott is meg valakit a' természet, az irás' mesterségét anulnia kell. — Valóban igen becses intés.

XVII. A' plagium menthető, ha az iró a' mástól kölcsözöttet szebben öltözteti.**)

XVIII. A' kritika igen nagy előmozditója az ideák terjelésének, és minden kritikán felül csak gyenge itéletű képzeleti magát.***) Ellenben szintugy nem irhat olly valamit senki, a' mi minden kritikán alól volna, — Betű szerint ezen többi mondás teljesen igaz, mert hogy ne lehetne a' legrozzabbat is megitélni, szintugy mint a' legjobbat? — azonban ha tt birálatomnak egy bizonyos helyére czéloz, jelentem, hogy n e' kifejezést a' köz szokás szerint értettem, melly szerint ritikán alól lenni valamelly munkának annyit tesz, mint nem inni méltónak arra, hogy a' kritika vele bajlakodjék, 's ezért rtem ott be én is ezen állításomnak bebizonyításával, mit minenkor kötelességemnek tartok, valahányszor személyről vagy unkáról valamit állitok.

Ha már a' Kritikai Lapoknak ezen második füzetét vég tekintjük: ugyan mit itélhetünk róla általában? Valóban ' Kölcsey ur' értekezésének átolvasása után, melly, mint febb mondám az egész könyvnek csaknem egyetlen kincse, 's elly mind müvészileg szép, mind igen tanúságos, — nagyon evés tanulni valót lelhetünk. Az I. szám alatt kiadott levekből csak azt látjuk, hogy Kazinczy igyekezett Bajzát 's társait jobb gondolatokra birni, de sikeretlenül. Ezt azon levelek nélkül is régen tudtuk. Mik a' Szent Hajdan Gyöngyeiről mondatnak, kevés újat foglalnak magokban. A' többi, kivévén Bajzának a' személy-sértésről tett jegyzetét, 's öt hat aphorismot, nem egyéb igen szükségtelen 's nagy részben illetlen üres felfújt beszédnél. Mindöszve ennyiből áll: Jelentem Balogh urnak, hogy gróf Mailáth regéket magyarul nem irt, de egyéb nehézségeire nem felelek semmit, mert az ur durae capacitatis iró. A' másik ezt mondja: A' kegyed' birálata után az én munkám még mindig le nem döntve áll, de azt megmutatni korán sem akarom, hanem javaslom, hogy az én munkámat többé ne birálgassa. — A' következő szám alatt ez van: Örvendek, hogy az ur ellenem szólt, mert az ur izlés és itélet nélkül való ember, mint mind azok, valakik a' Kritikai Lapok felől hasonlóan gondolkozni merészlenek. Az ur ugyan előadá állitásának okait és bizonyságait is, de ez csak kétségbe esett gyermeknek homloktalan rohanása bogács közzé, 's valaki az ur' előterjesztéseit, az én szavamra, sophistai szófátyolnak nem tartja, az mind gyenge szemü ember. E' szerint én felelni az urnak nem fogok, hanem csak azt mondom, hogy az ur sem irni, sem gondolkodni nem tud. Ezek axiomák, mert én mondom, ahozképest megmutatás nélkül egyáltaljában nem szükölködnek. Ki hinni nem akarja, annak Platò' lelkét idézem elő, merem mondani ő kikiáltja helyettem. Az utolsó szám ezt tartja: Szeretném Kazinczyt is keservesen megrakni (vitatásai — ugymond — „nem lehetnének nem keserük“), de fajdalom! ő már meghalt, rajta többé nem paczkázhatok, 's be kell érnem azon képzelődéssel, hogy ellenem vakmeröképen elkövetett szörnyü vétkének érzése öt mind halálig vigaztalatlanul üldözte, és igy eléggé meglakolt. Ahozképest, egyebet nem tehetvén, az ő még élő baráti ellen forditom fegyveremet, 's azzal állom boszúmat, hogy azokat ezennel irigy, gögös embereknek, hivtelen gonosz barátoknak, 's sziszegő kigyóknak kiáltom ki.

Most már itélje meg minden részrehajlatlan olvasó: mit lehetne illyekből tanulni? vagy mit lehetne bennek javalni? — Oll munkában, melly a' magyar tudósokat csaknem általában (mert csak a' Kritikai Lapok' baráti vétetnek ki), izetleneknek kiáltja, és mindenek felett azzal dicsekszik, hogy izlést akar terjeszteni: minek ennyi izetlenség, ennyi haszontalan kofálkodás, ennyi illetlen salak? Illy dolog, ha bár legclassicaibb nyelvben volnának is foglalva, nem egyebek a' classicus nyelv' megfertéztetésénél. Nem kétlem én, mit Bajza mond, hogy a' Kritikai Lapoknak sok kedvelöji vannak,*) mert tudom ama közmondásokat: „de gustibus non est disputandum“, — és: „minden irónak van publicuma“; mindazáltal bátorkodom „enthusiasmusaim közt“ ajánlani B. urnak 's társainak, hogy tanuljanak több tisztelettel viseltetni az olvasó közönség eránt, 's e' végett fi-

*) „Kritikákra volna szükség, mellyet 's a't.“ E' kitétel' német régolta használja Bajza több helyeken, talán azért, mert a' Muzárionban Sallustius az illy kitételekért dicsértetik. De az illy majom, bár melly tiszteletre méltó oktatót kövessen is, nevetségnél egyebet nem érdemel.

**) Ezen pályán akarna Bajza különösen jeleskedni. X.

***) Ezeknek egyike a' Kritikai Lapok' nagy érdemü kiadója is. X.

*) Ennek eleven bizonysága a' Kritikai Lapok első kötetének második nyomtatása, 's hihetőleg nem sokára harmadikra is leszen szükség, mert az illy piszkos tollal irtt 's üres csatázások sokkal többeknek szolgálnak lelki éldeletül, mint akárminemü tudós munkák is. Minap egy valaki, egy verekedő csoporton legeltetvén szemeit, igy szóla mellette lévő barátjához: Aspicias amice quam pulchra disharmonia! Az illyen disharmoniát a' lelkek országában is sokan kedvelik, 's még ollyak is figyelmökre méltatják, kik különben az olvasásnak nem baráti. X.

gyelmeztetem őket Kölcsey urnak amaz igen nagy becsű intésére (38—39 l.): „Csak az fog mind dologhoz értő hazája' fijainak, mind az idegen föld embereinek figyelmébe juthatni, ki egy tanult 's izléssel, itélő tehetséggel nagy mértékben biró közönséget képzel maga előtt, 's azt teljes mértékben kielégíteni törekszik. E' jegyzés azonban nem csak a' könyvszerzőket, hanem az őket megitélő kritikust is illeti". Ennél jobbal 's hasznosabbal birálatomat be nem rekesztem.

Május 26kán 1833.

Almási Balogh Sámuel.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. III. Füzet. Pest(en), 1833. Ifjabb Kilián György könyvárus' tulajdona. (Nyomatott Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.) 12d. rétb. 144 lap. Ára 48 xr. p. p.

Hibás czél hibás nézőpontot árul el, 's hibás eszközöket szül; és illy pályán járni, — minden figyelmeztetések és intések' ellenére is, vakmerően és megátalkodva járni nem egyéb: mint a' tévedések' örvényébe mind inkább belébonyolódni. Ezt lehet mondanunk a' Kiitikai Lapok' Clubjáról, melly, mióta a' hibás czélt magának kitűzé, folyvást gyakorolgatja a' hibás eszközöket is, de azonközben mind inkább kitünteti mezítelenségeit is. E' Lapok' czélja t. i., mint a' titkos Clubnak ket választott vezérei, Bajza és Toldy kihirdeték: pártoskodás, és egy magát minden tekintetben erkölcsi, miveltségi 's polgári tartozásokon, szóval: az emberiségen túl tevő kritika (ha illyet kritikának nevezni szabad), tudományos tribunál czim alatt, mellynek tagjai éjfél' titkaiba leplezve, azaz, különbféle álnevek alatt, mások ellen mindenféle kofaságokat, pasquille-okat, sőt valóságos hazugságokat és rágalmakat is közöljenek az olvasó közönséggel; — eszközei e' derék Társaságnak: dictátori ostor és betyárság, azaz, olly ostor és betyárság, mellyet e' jeles tribunál' factorainak (NB. areopagitai titkos okokból) határ nélkül szabad, sőt szükséges használatba venni, még pedig olly kiváltsággal, hogy a' betyár czim csupán csak azokat bélyegezze, kik ez illetlen és alaptalan despotismus ellen magokat védni merészlenék. Illy hibás nézőpont, czél és eszközök mellett, lehetetlen vala félszegségekbe, önmagokkal ellenkezésekbe 's igaztalanságokba nem tévedni, mit minden józan itéletű 's részrehajlatlan ember vétkes iránynak látott, többen pedig nyilván ki is jelentettek. Azonban Bajza hasonlóul kijelenté (Kr. Lap. II. F. 82 l.), hogy ő minden figyelmeztetésekre azzal fog felelni, hogy „a' Kritikai Lapokat folytatja, meddig ereje 's tehetsége engedi; és pedig egészen ugy, a' mint kezdette"; 's e' nyilatkoztatást a' Kritikai Lapok' harmadik füzetjében, csodára méltó hősi bátorsággal be is teljesítette. Csak az kár, hogy ama kifejezésére: „meddig erőm 's tehetségem engedi", figyelmet fordítani teljességgel nem méltóztatott, holott pedig épen ez a' fő dolog. Mert, ha már az első füzetben is nehéz volt, illy alaptalan merénnyel az olvasó közönségnek csak egy részecskéjét is megvakitani: a' másodikban még inkább kitünt a' gyengeség 's rosz irány; e' harmadikban pedig már annyira jutott a' hős tribunál, hogy belső nyavalyájának mind inkább elárulása mellett, önmaga mondja magára, tudta 's akaratja ellen, a' sententiát, mellyet másoknak olly kevély hatalmaskodással megtiltott vala. Igy telik be a' régi közmondás: Egyik hiba másiknak szülő anyja.

(Folytatása következik.)

Literaturai világ.

Seidel Gábor professor ur Bécsben „Bifolium" czim alatt adá ki verseinek egy részét. Korábbi lelkes költeményei ismeretesek, 's ezek is élénkséggel 's tisztasággal ajánlkoznak.

Számos, dijjal koszorúzott munkáknak szerzője Matter ur, jelenleg — inspecteur général des études — egy „Histoire des doctrines morales et religieuses des trois dernieres siecles" czimű munkát ád ki. Ez magában foglalja a' három első időkört: 1) A' tudományok' feléledése óta 1453—1547. 2) A' reformatiotól kezdve a' Németalföld' lázadásáig 1547—1565. 3) A' németalföldi lázadástól az első angol változásig 1565—1641.

Sand George (Madame Dudevant), minden munkáinak kiadásával foglalatoskodik, szállitmányokban jelenend meg, mindenike két kötetből fog állani.

Jules de Saint-Félix „Cleopatra" czimű románt bocsátott a' világ elébe, melly tele van nevetségességekkel.

Planche Gustav két kötetben Párisban kiadja „Portraits littéraires" czimű munkáját, mellyek korunkbeli tudósokról értekeznek.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

43nik Szám. Péntek, Oktober' 21én 1836.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. III. Füzet. Pest(en), 1833. Ifjabb Kilián György könyvárus' tulajdona. (Nyomatott Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.) 12d. rétb. 144 lap. Ára 48 xr. p. p.

(Folytatás.)

Ezekről minden józan ítéletű 's részrehajlatlan ember, ki e' híres lapokat olvassa, könnyen meggyőződhetik; mindazáltal, mivel az állítást itt én tevém fel, tisztemnek tartom azt bebizonyitani is, mert az igazság' szent törvényének eltapodására még az az alávaló embertelenség sem birhat', melly szerint Bajza, és érdemes társa Toldy, minden igazságot 's miveltséget eltapodva, a' nélkül, hogy észrevételeimből csak egy betűcskét is megczáfoltak, és igy tévelygésemet, mind magam, mind az olvasó közönség előtt bebizonyitották volna: engemet hamis prophetának, sophistának, éretlen gyermeknek, izlés és ítélőtehetség nélkül valónak, dura capicitásúnak, gondolkozás nélkül irónak 's papolónak (ki győzné a' sok alávalóságot előszámlálni?), szóval: tökéletes bolondnak neveztek. — 'S ezt hiszi e' két szívetlen és lelketlen vitéz a' literatura' egyedüli előmozditó eszközének.?!

Ha mindent, mi e' könyvben véleményemmel 's belátásommal ellenkezik, megczáfolni igyekezném: ugy e' birálat a' birált munkánál többre terjedne. Legyen elég hát csak a' nagyjáról szollanom.

Első Czikk. e' füzetben ez: A' Román-költésről. Töredékek. (Bajza 1—64 l.) E' töredékek IX szám alatt adatnak elő, mellyeket megelőz egy rövid bévezetés. A' bévezetés igy kezdődik: „A' költés' földfeletti világában alig van tartomány, mellyet, mind széles terjedelme, mind sokalakúsága miatt, olly nehéz volna az aestheticusnak megjárni (,) 's megjárván belőle csalhatatlan tudósításokat hozni, mint a' románé." — Ez a' dagályos kezdet mutatni akarja, melly szörnyű nehézségű tárgyba mert itt bele vágni a' hasonlíthatatlan Bajza, hatalmasan berontván egy olly tartományba, „mellyhez csak félve közelíte a' legmerészebb utazó is." 'S e' csudára méltó nagy merényt ő igen könnyen 's természetesen hajtá végre. T. i. e' „végig láhatlan sivatag tündér országnak" mind széles terjedelmét, mind sokalakúságát, határtalan uralkodásához képest, casszalván: a' nélkül, hogy azt megjárta volna, csalhatatlan tudósitásokat dictál a' tudatlan és izetlen Magyar népnek, mellynek közepette, az ő kegyes engedelméből, „a' román-literatura most fog kezdődni." (4. l.) Figyelemre méltóbb Vezéreket e' tárgyban nem ismert, mint Eberhard, Herder, Jean Paul és Meisner; de mivel ők e' tárgyról „futólag csak 's mellékesen irtanak:" szükségesnek itélé e' nagy Hős, a' Német Conv. Lexiconnak is több ide tartozó, vagy tartozható czikkelyeit szóról szóra excerpálni*), és ezen ő reá nézve igen termékeny kútfőt mélyen elhallgatván, saját eszméleti gyanánt adni ki. Csak innen lehet megértenünk Bajzának ezen kifejezését, mellyet ő másoknak soha meg nem bocsátott volna: „Azon mű philosophus, ki az egyszer jól mondott helyett mást mond, csak azért hogy uj 's eredeti legyen, nem a' művészetet szereti, hanem saját csillogását." T. i. Bajzának, a' Kritikai Lapok' vezérének, szabad, sőt dicsőség, még titkon excerpálni is, mihelyt neki ugy tetszik; ellenben másoknak még csak világositás végett idézni is mások' szavait, tudatlanság és lelketlenség. Miért? — mert mások csak férgek, mellyeknek rendeltetésök az, hogy őket Bajza eltapodja, mihelyt akarja. Neki ez az aestheticai evangelium. (23 l.)

Mi illeti a' Bajza' tévedéseit a' román' megfogatja körül, azok is nagy részint épen az idézett kútfőből erednek. Tudjuk, még pedig nem „hajdani poros codexeinkből," mint Bajza igen balgatagúl állitja (Kr. L. II. Füz. 85 l.), hogy sokan az ujabb német aestheticusok közzül, főként a' Schelling' philosophiája után indulván, az aestheticát is, mint egyéb tudományokat, puszta szemléletek' mezejévé változtaták, 's az abstractió és reflexió' útját elmellőzve, merő önkényes theoriákat alkotgattak, mellyek fellengős mysticus kifejezések alatt, a' felületes olvasó előtt valami mély bölcseséget látatnak rejtegetni magokban, de mélyebb 's józanabb vizsgálat mellett többnyire üres dagályt és egyoldalúságot tüntetnek szem eleibe. Ezen félszeg theoriáju aesthetikázók közzé tartozik a' német Conv. Lexiconi Roman czikk' szerzője is, kit Bajza nyomról nyomra követ. Ez a' czifra okoskodó, annak megmutatását tévén magának czélúl, hogy Göthe Wilhelm Meister-én kivül több valódi román nincs **), ennek megállapitása végett, egész időszakaszokat, és egész nemzeteket kizár a' román-literaturából. Itt már egy kikiáltott izetlen, ezt kérdezte volna magától: Illik-e nekem, valakinek önkényes, erőltetett phantasmáit

*) Sokságok miatt azokat itt elő nem adhatom, de ha Bajza kivánandja, kész leszek akármikor közleni; mert ha izlésem 's itéletem rosz is, de rágalmazó nem voltam 's nem leszek soha.

**) Melly szánandó bohóságra viszi a' Bajza' impyott Néme Instructorát ez a' felszegség: elég tanúja az, hogy a' román egyenesen Wilhelm Meisternek definiálja, ezt mondván: „Lehrjahre des Jüngers, bis er zum Meister erhoben ist, das ist der Roman." — risum teneatis amici? — Illik-e Bajzának (igazán itélet nélkül,) egy nemzet előtt, másokat tapodva, illy balgatagságokat papolni? — Higyje el, hogy e' nyomorúlt bálványozást sok féreg szégyenlené.

majomként követnem? vagy talám helyesebb lesz a' széles terjedelmű és sokalakú tárgyat, mellyről irai akarok, minden oldalról jól megvizsgálnom, annak fő és alosztályait 's különbféle kifejtőzéseit figyelemre vennem, 's igy a' dolog felől magamnak minél teljesebb megfogatot szerzenem? — De ezt tenni, Bajza szerint, annyi, mint gondolat nélkül irni; ő tehát, mint remekgondolkozó, helyesebbnek itélte, német originálja után, a' román-literaturát Richardson — 's Fielding-en kezdeni, holott, mint tudjuk, ezek a' románoknak csak egy bizonyos nemében, az erkölcsi 's familiai románokban csináltak, magok idejében, epochát. Elhallgatja ő a' Lovagrománokat, mellyek, kivált Spanyol és Franczia országban szenvedelmesen olvastattak, és nem csak a' nemzeti literaturára, hanem az egész Nemzet' culturájára felette nagy és elhatározó befolyással voltanak; mert ezeket a' német utmutató, románoknak nem ismeri. Elhallgatja a' Cervantes' Don-Quixotte-ját, mert erről a' vakon követett theoria-koholó azt irja: hogy ámbár ez remek mű, mindazáltal, mivel bizonyos czélból iratott: (hát Wilhelm Meister czél nélkül iratott-e?) tehát nem román, hanem csak hid a' valódi román-világba. Egek! melly vastag a' mi tudatlanságunk, kik e' remek művü roppant ládról, melly még 1609 kezdetett el Spanyolországban, 's csak 1740 végeztethetett bé Angolországban, egy betűt sem tudunk. Oh Solon! Solon! vagy is inkább: Oh Bajza! Bajza! Lehetetlen nem emlékeznem bölcs szavaidra: Sua poena nocentem insequitur. (Kr. L. H. F. 85 l.) De már késő! tehát menjünk tovább. — Bajza elhallgatja a' Frauczia nemzetet, mellynek román-literaturája, különféleségre 's gazdaságra nézve, akármellyikkel vetélkedhetik; mert a' rajoskodó német, kit ő követ, a' franczia románt románnak nem tartja. Nem csak — hanem még a' németek közt is elhallgat, vagy lemocskol mindent, még Wieland is, mert az ő értekezésének czélja épen az, mint azé, mellyet excerpált, hogy: „a' valódi román' teremtője Goethe" (30 l.); 's mert a' német originál szerint, a' Wieland' búja románjai a' Német Nemzetet örök gyalázatba süllyesztendik, ha a' harcztrombita által fel nem riasztatott volna (sic!). De vallyon az, a' mi Wielandnál olly felette ártalmas, miként lehet Goethénél (mert illyeket ő nála is bőven taláthatni,) ártatlan? — Talán azért, mert Goethe, mint Bajza mondja, „ugy festi az embert, mint valósággal van?" (40 l.) Hát Wieland a' búja scenákat ugy, „mint lenniek kellene?" (u. ott.) Be nevetséges, félszeg tömjénző az, a' ki valakinek érdemét nem tudja dicsérni, ha csak mindent egyebet körülte össze meg össze nem tapos!

Épen igy követi Bajza a' hősköltemény és román közt lévő különbség' fejtegetésében is (24—29 l.) csaknem szórólszóra a' Német Roman czikk' szerzőjét, ámbár, hogy járatlanabb olvasóit megtéveszthesse, Eberhardra 's Meisznerre hivatkozik. Ezen czifra elmélkedéseknek is ugyan az a' czéljok, mellyet feljebb említettem, 's mellyet itt azzal teszen ki Bajza: hogy „a' román korának bélyege a' szemlélődés;" (30 l.) vagy más szavakkal: Goethe előtt valódi román nem létezett. E' hasztalan félszegség' megczáfolására kiterjeszkedni nem ide való.

Említettem már, hogy a' Német román-irókat is, Goethét kivéve, vagy elmellőzi, vagy leszólja Bajza; azonban, mint rosz 's ártalmas román szerzőket, név szerint csak Müllert, Cramert (ez egyet méltán), Lafontainet, Wielandot és Kotzebuet hozza fel; egyszersmind kikel ezek' műveinek, mint veszedelmes termékeknek szerencsétlen fordítói, nevezetesen pedig Kotzebue' Leontinája, és a' Lafontaine Különcze' fordítói ellen; sőt még az ezeket kiadó könyvárosok ellen is, hogy ezekkel jelentéseiket harsogtatják *). Ki legyen a' Leontina' szerencsétlen fordítója? nem tudom; hanem, mivel a' Lafontaine Különczét én, mindenek között legszerencsétlenebb, találtam ifjúi éveimben, mulatságból lefordítani: legalább az Originálom **) becsületét, mellyet Bajza, mint egyebet, mások után vakon és tudatlanúl ócsárol, a' mennyire lehet, megmenteni tisztemnek tartom. Ő t. i. a' többször említett német Roman czikkből kiirván, hogy Lafontaine' művei, mint életre nem méltók, már honjokban is el vannak feledve, a' kifejezés' erősbbitésére hozzá tevé saját eszméletiből azt is, hogy azok merő sületlenségek, a' mit, mint öntalálmányát több helyeken ismétel. De melly sületlenek az illy hebehurgya ítéletre vézető eszméletek: megtetszik, mihelyt nem félszeg, hanem dologhoz értő emberektől kérdünk tanácsot. 'S minthogy nekem magamnak, mint gondolat nélkül irónak, Bajza csakugyan nem hinne: legyen szabad némelly legujabb competens Német Tudósok' tanúbizonyságait e' részben felhoznom.

A' derék Gruber' munkájának (Aug. Lafontaines Leben und Wirken. Von I. G. Gruber. Mit Lafontaines Bildniss. Halle 1832.) egy Recensense azt mondja: „Lafontaine ist immer ein talentvoller Schriftsteller und einstens der Liebling, nicht allein des deutschen, sondern des europäischen Publikums gewesen, was doch beweist, dass er viele Vorzüge besessen habe. Seine Mängel waren Mängel der Zeit. Viele von denen, die den Stab über ihn brechen, werden eher vergessen als er."

A' hires lipcsei Professor Pölitz azt mondja Lafontaineről: „In wenig Individuen dürften ein völlig klarer, hoch und vielseitig gebildeter Geist, richtiges Urtheil, lebhafte Einbilldungskraft, scharfer und treffender Witz, glücklicher Humor, unerschütterliche Gutmüthigkeit, Gleichmässigkeit des Charakters, hohes Wohlwollen gegen die Menschen und die Menschheit, und echte Geselligkeit in so inniger Weise verbunden und gleichsam verschmolzen seyn, wie sie in Lafontaine waren." — Alább pedig igy szóll: „Es ist wahr, mehrere der vielen Romane Lafontaines sind bereits vergessen; denn ein anderer Geist, als der in den Jahren von 1798—1810, bewegt jetzt die Welt und das lebende Geschlecht. Man könnte in dieser Hinsicht beinahe sagen, dass Lafontaine, als romantischer Schriftsteller sich überlebt gehabt hätte. Allein, seine Gewalt der Liebe wird so lange gefallen, als die Liebe selbst ihre Gewalt über die Herzen übt, und sein Naturmensch sein Quinctius Heymeran von Flaming u. a. werden als treue Charaktergemälde bei dem ge-

*) Különös, hogy Bajzánál az a' felette természetes dolog is szemet szúr, hogy valamelly könyváros a' maga árúit hirdeti; de már az nem, hogy Ifj. Kilian György egyik jelentést a' másik után küldi, hogy senki más Aurorát venni ne merészeljen, csupán a' Bajzaét. 'S ezt még akkor is — mikor a' Szemereé már elfogyott.

**) Adolfs Briefe és Werther.

genwärtigen und künftigen Geschlechte eben so ihre Rechte behaupten, wie mehrere verwandte Charaktergemälde Iffands in seinen Jägern, Mündeln, in der Aussteuer, dem Spieler, dem Advocaten u. s. w. Denn so wie die sichtbare Natur im Ganzen sich gleich bleibt, wenn gleich ihr äusserer Rahmen mit jedem Frühlinge sich verändert, so auch die geistige Natur des Menschen, wenn gleich das Frühlingsleben der auf einander folgenden Geschlechter, in der Folge der Jahrzehnte und Jahrhunderte, die verschiedenartigen Farben der individuellen Vorstellungen, Gefühle und Bestrebungen, und der wechselnden Lebensansichten wirft. In dieser Hinsicht werden gewiss einzelne Werke Lafontaines in der ästhetischen Literatur der Deutschen fortleben, und zwar, wenn Rec. seiner Ansicht trauen darf, mehr aus der frühern als der spätern Zeit der schriftstellerischen Laufbahn des Verewigten. (L. Neues allgemeines Repertorium der neuesten in- und ausländischen Literatur. Herausgegeben von Karl Heinr. Pölitz. Leipzig 1833. I. B. 58, 59 S.

A' sanyarú és Lafontainet nem kedvellő Horn azt mondja: „Nie möge die Summe von Talent vergessen werden, mit welchem Lafontaine einst auftrat, und das einzelne Gute und Angenehme, was er wirklich geleistet hat. Vieles vereinte sich um seine Anlagen nicht zur Reife kommen lassen, und vor allem scheint der Heisshunger des früherhin fast trunken zujauchzenden Publikums dem gern schenkenden Schriftsteller manches abgelockt zu haben, mit dem er jetzt gewiss selbst unzufrieden ist." (L. Die Poesie und Beredsamkeit der Deutschen. Dargestellt von Franz Horn. 3. Band. Berlin 1824. 433 S.*)

Ezek az itéletek, mellyek kétségkivül többet nyomnak a' Bajzaénál, eléggé mutatják, melly alaptalanúl itélte ő a' Lafontaine' müveit, mellyeket, mint látszik, nem ismer, sületlenségeknek; egyszersmind tanúságul szolgálhatnak neki, hogy csak az az igazságos és részrehajlatlan kritikus, a' ki kitkit a' maga időkorához, helyéhez és környülményeihez képest itél meg, és azért, hogy másban valami magának nem tetszőt, vagy talán valóságos botlást talál is, nem tapodja el durván annak kétségbehozhatatlan talentomait 's érdemeit. — Nem árt talán emlitenem Bajzának azt is, hogy Lafontainet éltében sok hires emberek meglátogatták; többek közt Göthe is! — és hogy Lafontainenak most is minden munkáit újonnan nyomtatják Bécsben. Hogy volnának hát elfelejtve?

Azon állítás is, hogy müvészi tekintetben vétkes dolog erkölcsi beszéleteket irni, (35 l.) ha már csakugyan megpendítetett, bővebb, nem pedig olly futólagos kifejtést kivánt volna. Mert még az, hogy némellyek „az embert mind angyalt vagy mint ördögöt festik," a' művészeti vétekre nem elég; mert hiszen illy festéseket lehet találni nem erkölcsi beszéletekben is, és nem is mindég túlcsapongó képzelet' teremtményei, mint Bajza mondja. Példaúl: Walter Scottnak a' Németek által leginkább magasztalt Novellájában („Die Braut") Lady Ashton valóságos ördög, de ezért nem hogy a' képzeleten túl csapongana, hanem a' természeti valóságot sem haladja meg. Hasonlóúl van olly erényes charakter is (ámbár felette nagy ritkaság,) melly a' legnehezebb ostromok és áldozatok mellett is hív marad a' tiszta erkölcshöz, 's mellyet képzelhetetlennek tartanának azok, kiknek az illyenről megfogatjok nincs, ámbár az a' való világ' kebelében van.

Nem egyezhetem meg abban sem, a' mit Bajza a' charakterről szóló czikkelyben fejtegetései' alapjává teszen, hogy t. i. „az ember' akarati hatalmában fekszik a' fogékonyság mindenféle charakterekre, és ezen keblébe zárt charakterek' tárából az ember szabad akaratjánál fogva választ charaktert magának." (37—38 l.) De különbőző véleményemnek megerősítése sokkal hosszasabb vitatásokat kivánna, mint a' mennyit e' birálat köre megengedhetne; azért is ezt máskorra hagyom.

De nem csak a' mások' vak követése miatt ejt Bajza hibákat; hanem önfogyatkozásokat is mutat a' felvett tárgy körül. Említek ezek közzül is némellyeket. —

Bajza az igen késő korban kezdett román-literaturát nagyon korán is rekeszti bé, u. m. a' Goethe, Walter Scott, Cooper és Irving nevekkel. — Ki a' románokról ir, tudnia kell, hogy a' legujabb 's legnevezetesebb Román-iró Lord Bulver, a' derék Nép-képviselő; ki könnyü, kellemetes, érdekes és hív festései által minden eddig voltakat felülmúlni, 's kiben Walter Scott és Fielding' talentuma egyesülni látatik. — Még tetemesebb fogyatkozás az, hogy Bajza, a' nagy tudós, és az irásnak nagy mestere! az általa idézett Iróknak még csak a' neveiket sem tudja helyesen leirni. Tanúlja meg tehát, hogy a' helyes irásmód, nem Filding, hanem Fielding; — nem Vashington-Irving, hanem Washington-Irving; — nem Shakspear, hanem Shakespeare (v. némellyek szerint: Shakspeare); — nem Meisner, hanem Meiszner; — és nem Müller, (mert ez nem irt sentimentalis románokat,) hanem Miller. Különös, hogy „ezen apróságok a' rendhez szokott szemet ez úttal nem sértették." (Kr. Lap. I. F. 122 l.) — Nagy fogyatkozás továbbá, kivált egy nagy a' fő város' közepében, és olly tökéletes iróban, mint Bajza, hogy a' románokról irván, nem ismeri többek közt, Bouterwek' sok szép literaturai és kritikai értekezéseit a' roman-költésről; Clodius „szellemdús" értekezését: Ueber die romantische Dichtkunst; 's Horn Ferencz' jeles kritikai értekezését a' románokról és novellákról; — pedig ezek kevesebbé poros codexek, és gazdagabb források, mint a' mellyeket ő tél-túl studírozott. — Nekünk szabad keveset tudni, mert e' gyarlóságot önként megvalljuk magunk felől, de a' ki másokat, minden ok-dás nélkül, tele torokkal izetleneknek 's tudatlanoknak kiált, annak mulhatlan tiszte: sokkal többet tudni másoknál. — A' bévezetés' végén ugyan előveszi Bajza tettetett szerénységét, 's megismervén, hogy kimerítő értekezést nem adhat, excerpálja védelmül Kazinczy' szavait a' Sz. Hajdan' Gyöngyei' forditásából, hogy majd jön egy későbbi theoretikus, ki e' tökéletlen próbát alaposabb 's mélyebb visgálatai által feledékbe süllyesztendi (5. l.) Kazinczynak azt mondá erre G. Bajtárs: „Becsüld

*) A' derék „Foreign Qvartaly Review" angol folyóirás legujabb füzetében, (No. XXV. 1833) Lafontaine-nek egy különös czikkely, (No. 7. Lafontaine the Germain Novelist) van szentelve, mellyben ezen jeles elbeszélő érdemei előadatnak. X.

meg magadat!“ (Krit. Lap. I. F. 16. l.) 's nem lehet eléggé bámulni, hogy midőn ugyan azon szavakat hiv barátja Bajza ismétli; olly mélyen hallgat. Neki erre bizonyosan helyes okai lehetnek.

Illy fogyatkozás az is, midőn Bajza meghatározza, hogy a' román a' poesis' elbeszélő neméhez tartozik, de elválasztó határait más költői tartományok' határaitól elkülönböztetni felette nehéz, mert — ugymond — a' levelekben irt román, például, kicsapong a' dráma birodalmába, sőt öszveolvadásokat a' román és lyra között is tapasztalunk (16. l.) — Itt azon superabundans improprius beszéd, és minden helyes ok nélkül hányakodó hosszú jegyzet helyett, melly ez lapon áll, jobb lett volna a' nagyon is híven kiirt originált jobban megtekinteni, és a' helyet ugy fordítani, a' mint azt lelé: „Die Erzählungen, so wie der Roman, können sich dem Drammatischen durch dialogische Form, dem Lyrischen durch die Briefform annähern.“ (Conv. Lex. Leipz. 1830. III. B. 654. S.) Vagy Levelekben is lehet drámát játszani? — Ezt nagyon méltó lett volna kifejtegetni.

A' novelláról szólló czikkben amaz iskolai latin közmondást: Qui bene distingvit, bene docet, annyira kivitte Bajza, hogy az még Scott Walternek is, a' legcsapongóbb költőnek, kit Bajza ismer (56. l.) diszére válnék, de mind ezekből a' novellának mi létét, Oedipus legyen, a' ki kivehesse. Csupán annyit sejthetni, hogy a' novellán rövidebb elbeszélést, vagy egy szóval: beszélyt ért, de maga a' magyarázat' veleje olly zavarba van bonyolva, mellyből nem könnyü kihatolni. Ugyan is mingyárt kezdetben azt mondja, hogy a' novella a' románnak egy különös faja, mellynek eredetét Boccaccio' Decameronától (ámbár már ő is máshonnan meritett,) hozza le. Ha már maga a' román 1740 (3. l.) vagy, mint másutt (30. l. mondja, még később született, hogy születhetett annak faja a' 13. v. 14dik században? nem tudom, micsoda logika tanitja avagy fejti meg, hogy a' faj, nem nélkül, megfogatban létezhessen. Ennek néminemü megfejtése végett ugyan azt mondja alább (58. l.) Bajza, hogy a' novella és román közt léteges különbözés van. De igy meg hogy lehet a' novella a' románonak faja, holott, mint tudjuk, valamelly nem' fajának csak mondhatjuk, a' mi létalapos (essentialis) tulajdonságira nézve a' nemi megfogattal egyezik, de specificus tulajdonságira nézve ugyan azon nemnek egyéb fajaitól megkülönöztetik. Ha pedig még azt is hozzá vesszük, a' mit az 57d. lapon mond, hogy a' románnak csak ez az egy különös faja van, ugy a' zavar még nagyobb lessz, mert igy a' román, nemi megfogat lenni megszünik, mivelt azt logice egyetlen egy faj nem alkothat; ha csak uj természet historiai systemát nem alkot neki Bajza, de igy a' Töredékeket egészen ujonnan kell dolgozni. — Nem igen nagy fényt hint a' Bajza' jeles itélőtehetségére az is, hogy a' Kotzebue 's Lafontaine' müveiket itt ujra sületlen termékeknek nevezi, a' Claurenéit pedig, kit amazokhoz talentomra nézve hasonlítani sem lehet, csak középszerűségeknek mondja. Vagy talán neki épen az a' sületlen, a' mi a' középszerűségen felül van?

A' magyar románok' 's novellák' literaturájáról kevés mondatik, 's az a' kevés sincs hibás állitások nélkül. — Tudjuk, hogy minden régibb irói müvek a' folyvást megjelenő ujabbak által a' nagyobb rész előtt apránként homályba 's feledségbe borítatnak, 's kivált románokkal ez még hamarabb történik, mint egyéb literaturai müvekkel; de vallyon ebből következik e, hogy azért vannak elfeledve, mert nem voltak életre méltók, mint Bajza a' Dugonics' románjairól mondja? Épen nem. —

(Folytatása következik.)

Literaturai világ.

Francziaországban Scott Walter munkáinak uj forditása hirdettetett, és igy ezen nagy ismeretlen, minden europai nemzetnél honnosúlt, mi Magyarok lehetünk egyedül büszkék, hogy honi nyelvünken nem lelt alapodást — de csak honi nyelvünken ellenben német, franz, 's eredeti nyelven, a' szobaczicczuskáktól kezdve, a' kegyelmes asszonyokig minden kéz által morzsoltatik.

Olaszországban 188 hir lap nyomatik, tartalmuk különféle. Ezek közül 10 Siciliában jelen meg, kettő Sardiniában.

A' Sáros nagy pataki Parthenon a' következő 1836ik évre megjelenend. Remélhető hogy megfelelend az előhaladás követeleinek.

Melius Péter által fordított Jób könyve, mellynek létéről többen de jelesen Szombathy János Prof. a' Pethe Ferencz Bibliajának kiadásához készitett vezérszóban kétkedve emlékezett, 's a' mellyről sem Bód Péter Athenásában sem Horányi memoriájában nincs említés, a' sárospataki könyvtárnak ajándékúl küldetett.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

14nik Szám. Péntek, Oktober' 28án 1836.

Harag és párt nélkül.

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG, VII. NAGY GYÜLÉSÉRŐL ELSŐ KÖZLÉS.

A' m. academia' folyó évi nagy gyülése sept. 1jétől, 10dikéig, tiz ülésben végezte el alaprajza által kitüzött évenkénti foglalatosságait; t. i. szótári munkálatai iránt tett újabb intézkedéseit, a' tagok' értekezései' vizsgálatát, saját megindított gyüjteményei 's idegen, nyomtatás végett beküldött, munkákról i endelkezéseit, nyelvbeli régiségek 's historiai segédforrások ránti gondoskodását, a' jutalmak' elitélését, 's ujak' kitételét, j tagok' választásait, 's némelly, részint külső tudományos estekkel való viszonyai', részint kebelbeli ügyei' eligazitását. A' titoknoki előadás"ban már a' község elibe terjesztetteken kiül ez uttal a' következők tétetnek közhirül:

I. A' Tudománytár' ügyében a) intézkedés történt, ogy az idei folyam, mellynek kötetei olly akadályok miatt éstenek el, miknek elmellőzése a' társaság' tehetsége' körén ivül volt, február' közepeig be legyen fejezve. b) Jövő év' ezdetétől fogva a' szerkeztetőség törv. doctora Luczenbacher ános és orvos dr. Balogh Pál rendes tagok közt osztatott fel gy, hogy az első az „értekezések" imez a' „literatura' 's vegyesek" osztályának viselje gondjait; mihezképest az e' folyórásba dolgozni kivánók oda utasitatnak, hogy mostantól fogva olgozataikat vagy a' titoknokhoz, vagy az illető szerkeztetőez küldjék be. c) Ugyan a' jövő év' kezdetétől fogva a' négy vnegyedi kötet okvetetlenül mindenkor pesti vásárra fog megelenni.

II. Az egyebütt már érdeklett, 's nyomtatásra elfogadott nyolcz idegen munkán kivül, következő saját gyüjteményit folyntja a' társaság: a) az Évkönyveket, mellyeknek IIId. kötete jövő évi nagy gyülésre készülend el. b) A' régi magyar nyelvemlékek' II. és III. kötete menend sajtó alá; a' másodikhoz Jankovich Miklós t. i. ajánlott költséget. c) A' műszótárak közül a' törvénytudományi d) A' nyelvtudományi palyamunkák' II. és IIId, — és e) a' philosophiai pályamunkák' II. III. IV és Vd. kötetei. —

III. Folyamatban maradt azon választmány is, mellynek tiszte a' magyar játékszint, az 5d. rendszabáshoz képest, jó darabokkal ellátni. Tagjai ezen évre: Fáy András t. t. Schedel Ferencz titoknok, Bajza József, gr. Desewffy Aurél, Döbrentei Gábor, Jakab István, Róthkrepf Gábor és Vörösmarty Mihály. Munkálkodásait ismét novemberben kezdi. — IV. Nyelvrégiségei' gyüjteményének nevelésével a' következő hazafiak bizonyitottak nemeslelkü készséget a' literaturai érdekek' előmozditására, a' miért ezennel az egész olvasó közönség előtt a' társaság' köszönete fejeztetik ki: a) Jászay Pál, magy. kir. udv. cancelláriai concept. practicans és Szabolcs vármegyei táblabiró a' bajor kir. academia által leiratás végett általküldött, 1466. évbeli négy evangelistát, vagy is az ugy nevezett müncheni codexet másolta le kedveskedésül; ékesitik számos hason, más 's a' codex' nevezetességeit tárgyazó becses jegyzések. b) Szathmári Király József Borsod vmegyei első alispán, azon megye levéltárából 33 darabot másoltatott le, mellyek közt öt hasonmás. c) Richter Aloiz jászói 's a' t. prépost és k. tanácsos, 's a' ns. convent. Zsimek János levéltarnoka által 23 darabot vétetett le hasonmásban. d) Tomkaházi Tomka Miklós, Miskolcz városa' főbirája, a' város' határozatából török basa' levelét hatot, 's jegyzőkönyvéből tiz ivnyit másoltatott. e) Pozsony vmegye levéltárából Olgyai Gáspár levéltárnok a' megye' irnokival 28 darabnak vétette mássát f) Döme Károly pozsonyi kanonok 's az academia' tiszt. tagja, saját költségin hét darabot iratott le. g) G. Zay Károly cs. k. kamarás, Makláry Ferencz ügyvéd 's titoknokával 82 darabot másoltatott. h) Gyöngyösi Kis Antal Fejér vmegyei szolgabiró eredetiben küldött 9 darabot; végre i) P. Gollessényi Pantaleo, nszombati ferenczi-ek' gvárdiánja eredetiben 10 darabbal kedveskedett.

V. Historiai kézirat-gyüjteménye a' társaságnak 14 rendbeli kérirattal bővült, mellyeket a' társaságnak, külföldön elhunyt r. tagja Petrovics Fridrik' hagyományából nyujtott be az elnök gr. ur „'s „Petrovics gyüjtemény" ezim alatt fog az academia' könyvtárában őriztetni. Az irományok' tárgyai többnyire a' XVIId. századot illetik.

VI. A' könyvtárt a' gyülés' lefolyta alatt Balbi Adorján cs. tanácsos nevelte illy munkájával: Essai statistique sur les bibliotheques de Vienne (Bécs, 1836, 8); és Desjardins K., hat rendbeli földrajzi munkájával, mellyek közt ezen legujabb is: Physisch- statistisch und politischer Atlas von Europa; geographischer Theil (Bécs, 1836. fol.).

VII. A' társaság' szünnapjai ez évben sept. 12d. kezdődtek, 's nov. 14dikéig tartanak, melly nap ismét megkezdi hetenkénti kis gyüléseiben szokott munkálkodásit.

D. Schedel Ferencz, titoknok.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. III. Füzet. Pest(en), 1833. Ifjabb Kilián György könyvárus' tulajdona. (Nyomatott Budán a' magyar kir. egyetem' betüivel.) 12d. rétb. 144 lap. Ára 48 xr. p. p.

(Folytatás.)

Hogy az újabbakkal együtt menjünk előbb, azt az emberi természet és az idő' szelleme szükségesképen hozza magával,

de azért az elébbi érdemesebb fáradozókról megfeledkezni litetatus embernek teljességgel nem szabad, sőt épen a' literatura körül fáradozók' tiszte ezeket a' feledség' homályától megóvni; ahozképest nagyot vétett Bajza, midőn e' tiszte ellen a' Dugonics' műveit életre méltatlanoknak kiáltá, holott hogy Dugonics a' maga korában az érdemesebb munkáskodók közé tartozott, annak az egész Hon' javalása tanuja volt, és az illy érdemnek élni kell a' hálás maradék' szívében, mikor már az elébb ment is.

Hasonlóul vét Bajza, midőn a' novella- 's román-literaturából azért rekeszti ki gróf Mailáthot, mert — ugymond — „beszélyei inkább a' tündérregék neméhez tartoznak". Hát Füred és a' Falközzé zárt, mellyek a' legelső beszélyek közt is díszes helyet foglalhatnak, azok' neméhez tartoznak e? — 'S a' tündérregék is, ha a' román-körből kirekesztetnek, hova fognak tartozni? Hiszen Herder, kit Bajza egyik figyelemre legméltóbb kútfőjének hirdet, nyilván állitja, hogy ha ügyes kéz járul hozzá, tehát a' román akárhol sincs inkább önhazájában, mint a' tündérek' országaban. A' gróf Mailáth' ritka ügyességét pedig e' részben senki sem tagadhatja, ki a' dologhoz ért. Ha hát a' részrehajlást el akará vala kerülni, inkább azt kellett volna Bajzának felhoznia, a' miért engem érdemes viasz- vagy lágyszurok-fogékogyságú társa duae capacitatis irónak nevezett (Kr. L. II. F. 78. l); de e' nagy tudósok, sem egymásra figyelmezni, sem arra, a' mit egyszer leirtak többé visszaemlékezni nem szoktak.

A' Fáy' Bélteky Házá-val mit akar Bajza, midőn azt az egész literaturában a' eharakterfestői tehetség' maximumának, egyszersmind pedig minden egybefüggés nélkül öszvetoldozott-foldozott centónak kiáltja ki, azt ő maga legjobban tudhatja. Annyit kimutatott itt is, hogy a' finnyás complimenteket nem szereti. (Válasz. Döbrentei Gábornak. 3. lap.)

A' második czikkely' (65—120 l.) czime e' füzetben ez: Birálatok, Ismertetések. V. szám. — Mindeneknek előtte ama lessingi mottóra nézve, mellyet a' nélkül hogy azt legkissebb részben megtartanák, itt is ujra czimerül kibigyesztettek, azt jegyzem meg, hogy ne ámitsák magokat az olvasó közönségnek igen hamisan képzelt tudatlanságával, sőt ha az okosabbak előtt nevetséges Thrásókká lenni nem akarnak: tehát vagy e' lapok' manirját változtassák meg (a' mi sokkal üdvösb 's díszesb dolog lesz); vagy pedig a' nagyon improprie idézett mottót igy igazitsák: Wenn ich ein Kunstrichter wäre, so würde meine Tonleiter diese seyn: gelinde gegen den Zunftgenossen; schmeichelnd gegen den Gönner; ohne Zweifel bewundernd gegen Uns selbst; abschreckend und positiv gegen den — Fähigkeiten verrathenden und nicht verrathenden — Anfänger; höhnisch gegen den Gelehrteren, und so bitter als möglich gegen Diejenigen, die uns nicht blind anbeten. — Mert mig e' kettő közzül valamellyiket meg nem teszik, addig ugyan minden józan eszű ember előtt magokat meghazudtolják 's nevetségessé teszik; ha csak hogy a' mottót egészen betű szerint nem vesszük, hogy t. i. még ők nem kritikusok, hanem csak ohajtanának azok lenni („Wenn ich ein Kunstrichter wäre!"); de az a' baj, hogy ekkor meg a' könyv' czimét kellene változtatni, 's Kritikai Lapok helyett Kritikásulandó Lapok-at tenni. — Lássuk a' birálatokat 's ismertetéseket is.

I. Eredeti két magyar krónika 's a' t. mellyeket bévezetéssel ée szükséges jegyzetekkel mostanában közre bocsát Podhradszky József, 's a' t. Pesten 1833. 8dr. 93. l. (K.....nyi. 67—74 l.) — Itt a' biráló mindenek felett arra figyelmezteti nem csak Podhradczkyt, hanem általán fogva minden történetirót, hogy már elértük azon kort, mellyben a' történetirótól is nem csak történetet, hanem egyebet is méltán várhatunk. „Értjük itt — ugymond — az előadást philosophiai és philologiai tekintetben, 's ez utobbi alatt mind azt, a' mi correctio' és izlés' osztályába tartozik". Különös, hogy ezek a' kritikai lapok' emberei szüntelen philosophiát (logikát) 's philologiát harsogtatnak mások előtt, holott magok igazán egyikben sem jártasok (mint ezt több helyeken megmutatták), és ez a' bámulatos vakság talán nem is volna megfogható előttünk, ha tapasztaláshól nem tudnók, hogy a' féltudósok igy szoktak bánni a' világgal. Eléggé kitünik a' gyengeség csak e' kisded birálatban is. Itt is csak a' stilus sürgettetik minden egyéb dolgok feletti; — de miért nem adnak hát magok követendő példányt? miért mennek eló olly dagályos, czikornyás és mesterkézett irásmóddal, mellyet jó izléssel mustráúl nem vehetünk?

Ne mondja K.....nyi, hogy én is, mint ő szokott, minden megmutatás nélkül csevegek. — Mingyárt e' birálat' kezdetén olvassuk: „Áldozó hűség 's a' megbasonlás' lelke olly közel egymás mellett 's szinte karöltve 's egymást kézen fogva", be gyönyörű papiros-tömés, mellyel ez az úr annyira szeret mást ok nélkül vádolni! (Kr. L. II. F. 78. l.) — vagy talán valami uj módi climax figura ez? — valóban szép! — kár volt a' szépség' befejezése végett oda nem tenni még ezt is: és egymás' kezét lógázva v. szorongatva 's t. e. — Odébb igy szól: „Alig volt egy is (időszak) olly főbenjáró következésű, ellenkező nemű életgyümölcsök' magvaiban olly termékeny; sem soha olly mozgékony, bal vagy jó sors felé olly könnyen billenő a' szerencse' mérlege": — mennyi öszvehalmozás, mesterkézés, 's e' mellett, melly erőltetett germanizáns fordúlat e' szavakban! „Alaposzlopa az országos hosszú boldogtalanságnak". A' mohácsi és budai veszedelem tehát nem alapja (a' minn épül valami), hanam alaposzlopa, azaz, támasza a' boldogtalanságnak! — tanuljátok meg ezt ti történetirók! — „Illy kornak krisisén úl lehetetlen hogy uj életállapot ne fejlődjék ki a' népdal, mellyet illet"; (mi illet? kor? krisis? új életállapot?) — ez hát az annyir sürgetett praecisió és kerekdedség? — „A' mi nemzetünk' szívében az organicus betegséget hagya maga után", ez talán ornata sintaxis, mert helyes szókötéssel igy volna: a' mi nemzetünk' szívében organicus betegséget hagya maga után. — A' „kútforrás" ollyan forma, mint a' „sorsállapot" mellyet Komjáti társ olly édesdeden kinevet a' 117d. lapon. — „Ez a' kor tehát azon sarok, mellybe uj historiánk' táblái forganak", látni való, hogy az improprius beszédet nem csak Bajza, hanem érdemes társa is szereti, még pedig ezen utóbbik minden mentegetés nélkül, és igy abban nem is lát semmi vakmerőséget, mint Bajza. Ezt mutatják alább is a' „történetek' csúcsai"; a' mik pedig azontúl következnek: „az egyes dolgoknak egész a' kicsinységekig szoros és ügyeletes beszélgetései, a' historiai sze-

mélyek' magányos esetei, és az úgy nevezett apróságok", melly gyönyörű összehalmozások ezek! 's melly tanúságos leczkék „egy magyar Müller, egy magyar Schiller" számára! — Hát az a' „cselszövények' minden kerekletei" micsoda felséges új találmány lehet a' történeti remek-irás' mezején? — 'S mind ezek e' fennyen oktató bírálatnak csak az első levelén találtatnak!

Illy sűrűn követvén egymást a' nem épen példás irásmód' mustrái: nem veheti tőlem K.....nyi rosz néven, ha neki azt javaslom, hogy minekelőtte a' mások' irásmódjában aggatóznék, tanuljon meg maga helyesebben és jobb izléssel irni; vagy legalább legyen türedelmesebb, és higyje el, hogy nem mind kontár, nem mind lelketlen iró az, a' ki nem épen az ő dagályos és mesterkézett irásmódját követi. Egyszersmind ama fennyen harsogtatott görög nagy leczkét, melly — mint mondja — „mindennek, ki iró nevet akara érdemleni, volt fülébe súgva", hallgassa meg jobban, és ne hirdesse ἓνε ταις χαριξιν-nek; mert χαρις az Aristoteles' természet' történetében, (mellyet ez a' hányakodó polyhistor a' szép irás' példájául felhoz), mint szinte Aelianusnál is, tengeri rák' nemét teszi, mellyet Gaza Tivadar latinúl squillus-nak fordított; a' kegyszűzek' neve pedig, kikre ama leczkében czélzás van, görögül χαριτες (plur. a sing. χαρις), és igy dativusban lesz χαριξιν, nem χαριξιν. Hogy Thucididesnek (Thucydides), kit hasonlóúl idéz, á' nevét sem tudta leirni, elég legyen futólag említeni.

II. Elbeszélések, regék 's legendák a' magyar előkorból. Báró Mednyánszky Alajos után Nyicske Alajos és Szebényi Pál, 's a't. (Jámborfi 65—85. l.). Hogy e' fordítás gyakorlatlan kezekre mutat, abban a' birálónak teljes igaza van, mint egyebekben is, miket a' forditásokról közönségesen mond; de az illyekben: „egyébb (a' két b hiba az accusativus egyebet)" a' comma' kihagyása nagy hiba. — Az ideál szóról helyesen mondja a' biráló, hogy „addig alkalmasb volna meghagyni a' maga létében, meddig szerencsés kitételt nem nyer, hogy sem olly szóval visszaadni akarni, melly egészen más értelmű". De bezzeg annál tetemesebb hiba dr. Balogh Pált, ki visszaigazításaiban a' dr. Bugát által szerencsétlenül magyarázott idegen szavakról ugyan ezt mondotta, tudatlanúl marczongani.

III. Észrevételek az 1833. évi Tudományos Gyüjtemény I. és II. kötetének némelly helyeire, nevezetesen az Év 's Tekéletes szókra. (Biró Pál 86—98. l.) Ez észrevételeknek főczéljok, a' szerző' vallomása szerint, az ugy nevezett uj iskolának és gróf Széchényinek védelmezese a' Horvát István' megtámadásai ellen. Volt e szükség e' védelemre, avagy nem? arra feleljen Biró Pál, ki e' védelmet, a' Tud. Gyüjt. I. és II. kötetének némelly helyei miatt, szükségesnek itélé; de hogy e' védelem által magának 's társainak nagyon visszás szolgálatot tett, a' figyelmes olvasó több helyeken szemlélheti 's ezt akarom én is röviden megmutatni.

Azt mondja ez az érdemes észrevevő (87—88. l.): „Kitől én szóbirálatot várnék, annak minden esetre az újitás' barátjának kellene lenni", az okos és helyes ujitásnak igen is! — „másfelől megkivánnám, hogy az én szóbiróm dühös ujitó se legyen"; melly gondolatlanság, dr. Bugátot, hiv társát (mert ki lehetne már dühösebb ujitó?) illy világosan kirekeszteni mindea philologiai itélhetésből! — „ne ollyan, kinek minden morgadalmas dörgedezésű szó megtetszik csupán azért, mert új". No Toldy úr! búvjék el örökre minden szóbirálgatás elől, mert azon ismeretes buzgóság, mellyel minden morgadalmas uj dörgedezéseket az Orvosi tárban hirdetni 's terjeszteni igyekezett, csalhatatlanúl mutatja, hogy itt az urról van szó; „ne ollyan, ki mindig uj szót fúr farag (mint Berzsenyi mondja), 's abból viaszként majd istent csinál, majd tücsköt"; ime, mint nem nyughatik szegény dr. Bugáttól! — „ne ollyan, kinek, mint dr. Balogh Pálnak, csak ugy tetszenék az uj szó, ha önkényt csinálódnék, vagy minden esetre ha ő csinálta volna"; ez arra mutat, hogy az észrevevő dr. Balogh Pál' igazitásait vagy nem olvasta, vagy nem értette; egyik esetben hamis hir-terjesztő, a' másikban tudatlan; „röviden: az illy nyelvbirónak biztos izletű 's a' mit különösen szem előtt illik tartani, jó izletű embernek kellene lennie". Nagy kár, hogy a' mit a' nyelvbiróban annyira megkiván, azt maga olly gyakran elmulatja.

Micsoda biztos (ha csak a' biztosságon elbizakodást nem értjük) itéletet mutat p. o. az, mikor Horváth Iltvánnak ezen szavait: elmondottam röviden okaimat, „exegi monumentum"mal magyarázza? vagy micsoda jó izletűség tündöklik ki abból, mikor e' szavakat: „olly kinyilatkoztatással, hogy e' Folyó Irásban az Év és Esztendő szóról semmi Grammatikai peruek helyet adni nem fogok", igy travestálja: „be ne jőjetek, mert tudom istenem! ugy kihordalak, hogy még lábatok sem éri a' földet", melly travestálás az illetlen morgadalmosságon kivül még egy hallatlan izletű idiotismussal is dörgedezik.

A' közép e miatt sem igen biztos itélettel leczkézgeti az észrevevő Horváth Istvánt; mert, ha még annak közönségesen megálapított jegye nincsen is, de hogy egy tudós társasághoz, melly a' kiadott Magyar Helyesirásban az öszvetett betük helyett egyszerűek' felvételéről szót tett, miért ne illhetnék a' közép e jegyéről is szót tenni, azt nem tudom, honnan tudná Biró Pál bebizonyitani, valamint azt a' csudálatos véleményt is, hogy a' közép e-nek különös jegyével, ha volna is, csak a' nyelvtanító és szókönyvekben kellene élni. Valóban, mig másnak még fejcsóválását is irigyelgeti, jobb volna, ha maga is fejét nyomosan csóválni megtanulná.

Remekül charakterizálja és birálja Biró Pál a' Kritikai Lapokat ime' szavaiban: „A' czéhbeli kritika visszaverhetetlensége miatt csak kárhozatos lehet". Ezzel ugyan magát és társait veszedelmesen sérti; mindazáltal az észrevétel olly való, olly üdvös, hogy azt nem lehet eléggé szívökre kötni ezen mind eddig (hála Istennek!) egyetlen egy kritikai czéh' tagjainak.

Az izlés' remekeit épen rakásra halmozva lehet látni a' 95. lapon. Az a' „hir-név' dolgában még igen uj gazda, szorgalmas, de nehéz fejű; mohó neki rugaszkodás; veszprémi szarándok; minden eddig ismertek közt legbarbarusabb; szilaj tulok; mindkettőnek hírre volt szüksége 's talán menthetők, ha ezt akármi áron is megszerezni törekedtek" (melly szépen árulja itt el, hogy miben keres ő is alacsony betyárkodásainak mentséget!); továbbá: a' literaturának egy nagy hórdó borhoz hasonlitása; valamint feljebb is (93. l.) a' tatárka' megúszása, melly meghiggadott gyönyörű izletű férfiúra mutat-

nak mind ezek! 's melly igen bizonyítják azon régi észrevételem' igazságát, hogy az ő hitök szerint: betyárkodni ugyan szabad, és példás jó izlattel lehet, de nem senkinek másnak, csupán nekiek, mint a' tudományos tribunál' kipéczézett képviselőinek. Mert mit keresne itt különben ez az igazán csárdába illő méregkiömlés, olly iróban, ki másoktól azt kivánja, hogy minden illetlen sértegetéseket ő tőle mély alázattal fogadjanak? — Állitásomat erősíti az is, hogy a' 98d. lapon, az ostort, mellyet pedig ő maga a' liieratura' előbbvitelének legfoganatosb eszköze gyanánt publicál, megtiltja Horváth Istvánnak igy szólván: „a' tud. társaságot, ha hibázott útba kell téríteni, de nem ostorral, mert annak engedni nem fog; hanem okkal, mellynek hódolni kötelessége". Hiszen ez teljesen igaz, és illy szép epiphonémák még minden álarczai alatt sem mondott Biró Pál; mi jussal szabad akármeily egyes tudóst? vagy, miért szükséges az egyik, nem szükséges pedig a' másik? — továbbá: ha egy tudós társaságnak kötelessége hódolni az okoknak: mi okon 's jusson dehonestálhatja egy két tag, p. o. Toldy és Bajza ezt a' tiszteletre méltó társaságot azzal, hogy a' magok figyelmeztetéseit 's véleményeit okokkal támogató embereket, gondolat, izlés, itélőtehetség, sőt capacitas nélkül szűkölködő rosszúl emésztett tudományú, logikátlan 's a' t. (ki győzné ez alaptalan 's embertelen mendicantismusokat előszámlálni?) férgeknek meri, minden legkisebb bizonyítás vagy czáfolás nélkül kiáltozni? — Hic Rhodus, hic saltus, mi Domine Biró!

IV. Szent történetek az ó és új testamentom' könyvei szerint. S. Patakon. 1831. 8dr. VIII. és 381. l. (G. 99—106. l.) Itt illendően méltatja G. Kazinczynak e' csak nem utolsó munkáját, mellyet méltán a' magyar prosa' remekének tekinthetünk. De a' mit a' régibb századokra tett visszapillantás' alkalmával (100. l.) mond G., az hirtelenkedve és nagyon tribunálosan van mondva. „Felderültek — ugymond — az idők, a' küzdések' századai elmultak, de fájdalom, vele (k) a' buzgóság 's erő' kora is. Avvagy nem vizenyős, szerteáradó 's a' régi dísztől messze elesett e az a' beszéd, mellyet ma szónokszékeinkről hallani?" — Ez illy közönségesen mondva, nagyon egyoldalú itélet. A' buzgóság és erő, igaz, sok helytt nincs többé, mint régenten is sok helyt nem volt meg, — és a' szónokszékekről gyakran hallani vizenyős szerteáradó, 's a' régi dísztől messzeelesett beszédeket, de gyakran ékes, velős és régi diszt elérő, sőt felülmuló beszédeket is, mit egy honi literaturánkat ismerő embernek (ha bár magának csupa vizenyős beszédekhez lett volna is szerencséje, a' mi minden időkorban, 's minden nemzetnél megtörténhetik,) nem tudni, annyival inkább vaktába olly egyetemesen hirdetni, nem legnagyobb érettségre mutat; kivált midőn maga is említ kifogásúl kettőt, u. m. Horvát Jánost és Májert, — 's ha bár r. catholicus szentegyházon túl menni nem akarna is, sokakat említhetne még, belátásának és ízletének minden sérelme nélkül.

(Folytatása következik.)

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly könyvnyomtatónál megjelent és találtatik:

Közönséges Levelező, a' közélet minden nemű eseményeiben előforduló levelezésre, kereskedési 's egyéb tiszti iratok' rendes szerkezésére vezérlő, és példákkal megvilágositott utmutatásokat magában foglaló Segédkönyv, mind azoknak számára, kik a' levélirásban és törvényes iratokban oktatást és ügyességet szerezni kivánnak. 1 for. 30 xr. ezüst pénz.

Továbbá:

Minden hiteles könyvárusnál találtatik:

Értekezés és Kitérések

a' kettős betűjű hangokról és azoknak jegyeiről a' Magyar nyelvben, sok nevezetes szószármaztasási észrevételekkel egybeszőve.

Irta Kerekes Ferencz

Debreczen. 1836. Nagyobb 8rétb. lap 597. Ára 1 f. 20 xr. p. p. E' munka' tiszta jövedelme egy felállitandó gazdasági és kézművészeti füvészkert alapitványa' elinditásául lévén szentelve: mint illy közhasznu igyekezet, a' magyar közönség pártfogásába ajánltatik.

Figyelmeztetés.

Több álhírkoholók' megczáfolására, 's hozzám intézett kérdezéskedésekre feleletül, mig a' szerkesztő úr jelentését teéndi maga részéről, ezennel van szerencsém jelenteni, hogy a' Szemlélő a' jövő 1837dik évben is könyvnyomó intézetemben, uj alakban, finom papiroson, uj betűkkel megjelenend.

Kassán Oct. 28án 1836.

Werfer Károly,
szabadalmas könyvnyomtató - 's kőmetsző intézetnek tulajdonosa.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

45ik Szám. Péntek, November' 4én 1836.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. III. Füzet. Pest(en), 1833. Ifjabb Kilián György könyvárus' tulajdona. (Nyomatott Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.) 12d. rétb. 144 lap. Ára 48 xr. p. p.

(Folytatás.)

V. A' mivelt érzékeny Társalkodás 's a' t. kiadták Sebők József és Month Endre. Pesten 1832. 8. 140 l. (Komjáti 107—120 l.) A' birált munkát nem ismerem, hanem a' bírálat sok helyes és figyelemre méltó dolgokat foglal magában, e' mellett stilisticai tekintetben is, Komjátinak jobb munkái közzé tartozik. De azon helyeket is, mellyeket nem egészen javalhatok, szükség kijelelnem.

Ezek közzé tartozik a' „széles és fontosan előre tolt én" (108 l.) Továbbá a' 109d. lapon: „A' jó társalkodási tonus" helyett ezt tettem volna: A' jó társalkodás' tonusa; mert a' közvetetlenül következő pont igy kezdődik: „Beszédei nem értekezések," 's ismét az ezt követő pont igy: „Körében mindenki szól iskolás syllogismusok nélkül;" ezek pedig nem a' jó társalkodási tonusra, hanem magára a' társalkodásra vitetnek (mivelt társalkodás' beszédei, mivelt társalkodás köre.) — A' 111d. lapon ezt: „Társalkodási tonus ismételt szokások és megegyezésekből szótlan születik" — nem értem. — A' 115d. lapon ez mondatik: „Nálunk még most is érdem 's pedig nem csekély — oh fájdalom! — ha az iró hibátlan nyelven ir, holott ez más nemzeteknél a' literatori pályának elmúlhatatlan föltétele." De hát miért ne volna érdem (kivált nálunk) hibátlan nyelven irni, holott ezt szinte ugy önszorgalma 's fáradságos munkája által szerzi meg, a' ki bír vele, mint egyéb tudományos érdemeket? 'S vallyon csak nálunk tartatik e ez érdemnek? Miért magasztalja hát azt minden egy Popeban, egy Marmontelben, egy Goethében, szóval: akármelly correct nyelvű iróban? Kétségkivül azért, mert érdem azt megszerezni, ha bár múlhatatlan feltétel is jó iróban. Itt hát az „oh fájdalom!" egészen helyén kivül áll. — 118d. lapon az „ortographiai" (orthographiai helyett) hiba. — A' 120d. lapon a' berekesztő pont, hogy Németország' irói az irói pályához szükséges elvekben 's készültségben Bodmer és Breitinger' korában, in massa előbb voltak mint mi jelenleg vagyunk igen vaktába oda vetett állitás, mellyet senki, ki e' két kort 's nemzetet figyelenmel összehasonlitja, helybe nem hagyhat. Ugy látszik, hogy ez a' hirtelenkedő jegyzet nem egyéb, mint a' Kritikai Lapok' tribunaljának szükséges voltát támogatni akaró allusio.

Harmadik Czikk e' Füzetben: Literaturai Értesitő (Nyirkáló Ödön 121—129 l.) Ezen czikkelynek czélja, mint ez a' derék Nyirkáló nyilván kimutatja, nem egyéb, mint: mind azoknak, kik a' literaturai betyárkodások ellen szavokat hallaták, becsületöket, mint valamelly hitvány maculaturát felnyirbálni, eszöket és izlésöket pedig az olvasó közönség előtt gyanússá, 's nevetség' tárgyává tenni. 'S ezen érdemes foglalatoskodást, melly a' legalább való charakternek is díszére válnék, nevezi az értelmes Nyirkáló Ridiculumnak, szokása 's kirekesztő jussa lévén neki a' bölcs és udvaris Horatiusnak némelly ok és czél nélkül kikapott szavait, szív és lélek nélkül bitangolni. Igy tevé e' Literaturai Értesitőjének homlokára is mottoúl Horatiusnak imez szava is:

Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res.

Annyiban igaza is van, hogy nagy dolgokat feszeget, olly dolgokat feszeget, mellyek megfoghatási 's érezhetési tehetségét felülmúlják, de ridiculumot (ha csak azt, hogy tudta 's companiáját festi, annak nem vesszük,) épen nem adott, hanem az helyett vastag tudatlanság', szemtelenség', hazudozások' és rágalmak' halmazát. Melly állitást nem itélem elégnek csak nem csak kimondani, hanem, az ő rosz példáját 's igaztalanságát nem követvén, kivánom be is bizonyitani. Tehát:

1) Tudatlanság és szemtelenség a' Sas czimű egész folyóirást vizenyős, áradozó, egyszersmind grammatikai, logikai, stilisticai szabályok nélkül készült iratok' tárának kiáltani, csak azért, mert ezt egy ő általa — minden igaz ok nélkül — gyűlölt ember szerkeszteti, 's mert egyebek közt a' Kritikai Lapok' első füzetének birálata, 's nehány egyéb eszrevételek Schedel és Bajza ellen ebben adattak ki. Tudatlanság: mert a' Kritikai Lapok' logikai és stilisticai szarvas hibái már több oldalról bebizonyitattak, Bajza pedig minden bebizonyitás nélkül csak perorál, mint a' Kazinczy' szavas Idiótája; — szemtelenség: mert hiszen épen egy levéllel e' Literaturai Ertesitő előtt (118 l.) ön maga a' Sasból idézi a' Magyar prosa' remekét, de a' melly ő, mint szavai 's tettei mutatják, semmit sem tanúlt; de szemtelenség azért is, mert itt két három gyűlölt személyért, egész sereg ártatlan 's becsületes iró bolondnak hirdettetik, sőt maga az érdemes olvasó közönség is, mellynek izlését 's itélő tehetségét ő hasonlóul ridiculummá tenni törekszik. — Hasonló tudatlanság 's szemtelenség a' Sas' minden iróinak idegen mezőkből gyűjtögetést, és compilalgató betegséget szemökre hányni, a' nélkül hogy azt megmutatná. Hogy mer compilalgató betegségről még csak szót is tenni mások előtt Az, a' ki csak Töredékeket sem tud

adni szóról-szóra való excerpalgatás nélkül; 's ha értekezést nem excerpalhat: tehát másoktól régen ismert mondáskák' kirásából készit kiegészitő czikkelyt marczongó kritikai füzetének (L. Kr. L. II. F. 110—128 l.)? — Hiszen Papp Ignácznak sem tudott egyebet felelni, csak a' mit a' Kölcsey' recensiójából (Tud. Gyüjt. 1817. III. köt.) szóról szóra kiírt. Sőt e' Nyirkáló nem csak könyvekből, hanem szóbeszédből is gyüjtöget; ezt mutatja a' paroxismus szó (122 l.), mellyet szóbeszédben ugyan igy hallunk, mint itt irva van, de helyes irású könyvekben mindenütt paroxysmus-nak látunk. De ő a' bibliothecát lidércznek tartván, mint Dr. Rumynak nagy megvetéssel szemére veti (124 l.), nem csuda, ha attól természettel borzad és készebb beérni félszeg ismeretekkel, sem mint holmi poros codexekkel (II. Füz. 85 l.) bibelődni. — Tudatlanság és ízetlenség továbbá annak, ki a' Sasnak eddig kijött köteteit végig birta olvasni, jutalmat hirdetni, mert az illy ironiás jutalom hirdetés inkább azt illeti, a' ki a' nélkül, hogy valamit végig olvasna, vagy értene, mindent gúny' és mocsok' tárgyává kivánna tenni a' maga ízetlenségein kivül.

2) Vastag tudatlanság, és nem csak „életlen" (123 l.), hanem igazi neveletlen elménczkedés, Kazinczynak nagyon igaz, és nagyon méltó ítéletét a' derék Szemere' érdemei felől, a' Pannonhalmi Útazásból csúfondáros czéllal kiírni, és ekképen az egész Hazának Jobbjai által tisztelt 's szeretett (ebben Trattner—Károlyi semmi nagyitást nem mondott,) és igazán mély tudományú 's szerény lelkű Ember' tudományát és charakterét — ámbár sikeretlenül — nevetség' tárgyává tenni igyekezni. 'S melly határtalan gőg a' tudatlanság mellett, az illetlen és egészen alaptalan pasquill' tódítása végett a' Pannonhalmi útnak még 48dik lapjára útalást is merészleni, hol Szemere felől Kölcseynek egyenes kinyilatkoztatása olvastatik, 's azt hinni, hogy ő a' Kölcseyn (kinek szavaiból 's charakteréből ez által szinte ugy csúfot űz,) illy abrupte ejtett rút sérelmet, az ő reá imitt amott kegyelmesen szórt kelletlen tömjénnel bőven helyre üti. Ezt teszi már: „önmagával eltelve" (Kr. L. II. F. 86 l.), még pedig felette botorúl 's illetlenül eltelve lenni. — Hasonlóúl nagy tudatlanság, a' nevetség' igen méltó és igen ismeretes tárgyának, magának tenni kérdést a' felől, hogy „hol és mit kell nevetni?" (120 l.); holott a' nevetni valókat önmaga adta fel, — és ezt minden mások' tudomása mellet, épen magának nem tudni, kár is, szégyen is.

3) Hazugság és rágalom „az ajkakról szüntelen és akarat nélkül szivárgó baloghpáli mérgeket" (122 l.) hirdetni, holott ő Bajzával (mint szinte Schedellel is,) az ő hivatlan megtámadásiért, és illetlen sértegetésiért nagyon is kegyelmesen bánt, és neki sok követésre méltó jó tanácsot adott. Szintolly hazugság hirdetni, hogy „azon Visszaigazgatások, mellyeket Dr. Balogh Pál Dr. Bugátnak koronként készítget, tele vannak életlen elmességekkel, 's tele itélet által rendbe nem szedett tudománnyal," — mert ez abból, hogy a' valódi tudományos értekezések Nyirkáló uramban (mint önmaga vallja,) lelki zsibbadást szoktak eszközleni, teljességgel nem következik; de igen az ellenkező abból, hogy ezen Visszaigazgatásokra Dr. Bugát (Prof. Márton Istvánként szólván,) egy realis kukkot sem tudott felelni; maga pedig Nyirkáló még annak elolvasása előtt, a' mint irja, szendergésbe merülvén, nem hogy arról helyesen itélhetne, de megfogatja sincs róla. Ezt bizonyitja amaz igen solidus (ha t. i. ez csakugyan életlen teszen; 123 l.) elmésség, hogy Dr. Balogh Pál a' philologiában a' circuli quadraturát feltalálta, az az megtanította Dr. Bugátot, mint lehessen a' magyar nyelvet újitás nélkül tökéletesiteni (124—125 l.) Bezzeg ez már az igazi éles elmésség, midőn valaki a' maga tudatlan és hamis állitását egy ízetlen mendicansi köntösbe öltözteti, hogy másokat ámithasson, 's nem veszi-eszre, hogy ön gyengeségét czégérzi ki. Ugyan is a' fen emlitett Visszaigazgatásokban, a' Dr. Bugátot illető specialis válaszolásokon kivül, a' philologiára nézve minden figyelmes olvasó e' két nagy hasznú főtételek' vitatását találja: 1) Minden irónak van szabadsága nyelvbeli újitásokra, de szükség e' fontos dologban meggondolva járni, és minden szükségtelen vagy káros újitásoktól megtartózkodni, szóval, mint Báró Pál is mondja, nem kell dühös újitónak lenni. 2) Senkinek sincs jussa a' maga újitásait erőszakosan másokra tolni, 's azokat, kik az erőszaknak nem engednek, dictátorosan megtámadni és tudatlanoknak kiabálni. — Mindkét tétel olly bölcs, olly igazságos, mellyet méltóbb 's hasznosabb volna megtanulni és követni, mint idétlen elmességgel kigunyolni, de az utóbbi könnyebb, 's a' Kritikai Lapok' érdemes Hösei szeretik mindennek a' könnyebb végét fogni.

4) A' Hazugság a' Sas' kiadójáról azt költeni, hogy 400 forintnyi honorariumot az előfizetők által legkevesebbé olvashatónak talált munkára tett fel. Annál szembeszökőbb hazugság, mivel az ellenkezőt épen maga Bajza is kihirdette vala (Kr. L. I. Füz. 125—126 l.) Vagy talán azt hiszi Nyirkáló, hogy ez az utóbbi hirdetés amaz elsőnek csak ridiculuma? Tanulja meg tehát, ha még azt sem tudta, hogy az ironiának és szatirának mindenkor valóságon kell alapulnia, 's mihelyt akármellyik, hazugságon épül 's hazudozásból áll, azonnal ízetlen pasquill mázolóvá és megvetésre méltóvá teszi az embert. Itt pedig nem csak maga a' közlött hir hamis, hanem annak képzelt alapja is, mintha t. i. a' Sas valóban ízetlen 's tudománytalan darabok' gyüjteménye volna; a' mi teljességgel nincs, 's nem is igen lesz megmutatva. A' ki illy alaptalan pasquillkoholásokat valami derék dolognak tarthat, annak kár mások előtt szót is tenni a' jó ízletről, és másoknak ajánlgatni azt, a' mire épen magának van legtöbb szüksége. — Szintolly hazugság és rágalom az is, hogy literaturánkban napról napra több kilátás van olly munkákra, mellyek minél kevesebb itéletet és tudományt foglalnak magokban. — Vallyon van e annak tudományról 's ízlésről igazi megfogása, a' ki ön nemzete' literaturáját, nem csak a' mult, hanem még a' jövő időkre nézve is illy oktalanúl legyalázza?

5) Illetlen sértegetés Szemerét, kinek sok oldalú 's valódi tudományos érdemei a' Hazában mindenki előtt ismeretesek, mindössze szegény sonett-irónak mondani; noha más oldalról e' sonettek már magokban is, minden hozzá értők' itélete szerint, örök díszei a' magyar literaturának. — Nagy tudatlanság által nem látni azt is, hogy a' legeslegújabb folyamú Muzárionban (123 l.), nem a' puszta Vezérszó, hanem a' Kritikai Lapok' egész szelleme, és a' Bajza' tudományos egének egész köre van felfogva, és az ő másokat tiporó üres pöffeszkedései nyomosan és férfias méltósággal megfenyitve 's leverve. 'S minthogy Nyirkáló, ezen munkáján 's sonettjein kivül Szemerének egyéb munkáit ismerni nem akar-

ja: bizvást meggyőződhetik csak ezekből is, hogy ő Szemeréhez hasonlítva legfeljebb is csak iskolás gyermek lehet; következésképen ha a' jó ember czim (mellyből egy ide épen nem illő Lessingi mondással csúfot üz,) olly igen kelletlen is előtte, tehát Szemerénél, mint jó Irónál is még igen sokáig járhat iskolába. — Hamis hírnek tartom azt is, hogy igen sokakkal történt volna, hogy a' Muzárion' 412—461 l. — még pedig figyelmesen 's több ízben — olvasván, Szemerei Szemere Pál urat nevették. — Hogy a' figyelmes olvasók között olly igen sok tudatlanok lehetnének, azt velem Nyirkáló semmiképen el nem hitetheti, mig csak azt csalhatatlanúl be nem bizonyítja, de a' mitől épen nem rettegek.

6) Hazugság és rágalom rólam azt hirdetni, hogy olly dolgozásokat birálgatok, mellyekhez az irók még hozzá sem fogtak. Ezt a' balgatagságot, mint minden tudja, a' bölcs Bajza követé el, és ezt, mint valóságos res facti-t, soha többé el nem tagadhatja. De honnan fogja bezzeg mutatni a' derék Nyirkáló a' reám kent rút hazugságot? — Szégyenelje meg magát, az értetlenül kikiáltott meggondolás és itélet nélkűl papoló (126. l.) előtt! — Hamisan mondatik rólam az is, hogy én a' kritika' czéljának, nem a' munkák' charakterisálását 's részrehajlatlan megitélését tartom, hanem az irók' buzdítását arra, hogy minél több papirost beirkáljanak. Nem akarom itt önszavaimnak hosszas felhordásával az érdemes olvasót untatni, (annyival inkább, mivel a' Nyirkáló is csak a' levegőből beszél,) hanem az ellenkezőről való meggyőződés végett bátrán útasítok akárkit, többek közt a' Sas' X. Füzetének 118. 125. 128. 136 's 137d. lapjaira.

Minden ízetlenkedésekre 's kofálkodásokra kiterjeszkedni szükségtelennek tartom, p. o. midőn Bajza azt, a 'mit én magam őszinten meggyóntam, hogy az Angol Macbethet nem ismerem, saját felfedezése gyanánt hirdetgeti; de arról mélyen hallgat, hogy már önmaga is merészlett a' Magyar Macbethről az eredetinek ismerése nélkűl itélgetni ama nagy hirű Válaszában (a' Conv. Lex. ügyében 8. l.) De neki szokása, mihelyt egyszer valamit leírt, arról azonnal végképen elfelejtkezni: mit több ízben bebizonyitott, 's felőle én is elégszer bebizonyitottam. Az illyen szélbe-röppenő gondolkozás- és írásmódot hívnám én „stans pede in uno recitált iskolás gyermeki tudománynak" (126. l.); Nyirkáló az önerejű, szabad, őszinte észrevételeket hivja ugy, 's maga ki nem tudván hatolni mind e' mái napig az iskolás-gyermeki nyűgökből *), másokat is oda képzel. Vagy talán az ő leczkéinek az neveli érdemöket, hogy azok nem többé stando pede in uno, hanem currendo per plateas recitaltatnak?

Egyébként ugy látszik, hogy a' betyárkodó kritikának 's kritikai betyárkodásnak e' remekében (a' Literaturai Értesítőben) egy egész pasquillisticum Consilium egyesült, kiki az érdemes Tanács' Tagjai közzűl oda vetvén teljes szívből a' maga elméncz-fillérkéjét; ha pedig ebben csalatkoznám, 's az egész nyirbálás a' Bajza' vagy Toldy' agyából származott: ugy az ó betyárságokról azt kell mondanom, mit a' Német Kritikusok mondtak Wieland költészségéről, midőn Oberont irá: er übertraf sich selbst!

A' Jutalom hirdetések' 2dik számjára (128—129 l.) felesleges volna szólnom, minekutána az arra adott feleletet az 1833 évi Tudományos Gyüjtemény' VIII kötetében (123—135 l.) kiki olvashatja.

Utolsó Czikkelye e' Füzetnek: Viszhangok Udvardy Jánoshoz, az 1832-diki Felső Magyarországi Minerva 3-dik kötetében kijött értekezéséből: A' Magyarnyelv' ügyében! (Regényi. 130—144 l.) Udvardynak szóban forgó értekezését nem láttam, és igy ezen csupa elmélkedésekből álló Viszhangokra birálóképen semmit sem mondhatok.

Lássuk már röviden e' füzetnek állását Literaturánk' mostani állapotjához. — Először töredékeket ád ez a' Román-költésről. De minő töredékeket? Ollyakat, mellyek igen sokféle, 's nem ritkán idegen elemekből vannak öszvehalmazva, 's ha itt ott megállható 's helyes észrevételeket nyújtanak is, de sem az Egésznek ideáját ki nem fejtik, sem a' különféle osztályokat 's részeket pontosan meg nem határozzák. Sőtt az egész látpont 's tendentia, hogy t. i. Göthe a' valódi román' teremtője, (hát Walter Scott 's Cooper miféle román' teremtői? mert hiszen ezek más nemben dolgoztak, mint Göthe;) merő nevetség és félszegség. — Azután következnek a' birálatok 's ismertetések. Ezek csak ama már igazán elkoptatott tanitást (Kr. L. II. F. 85. l.) kiáltozzák, hogy stilisticára kell ügyelni; 's illy czéllal vannak kiszemelve a' birált munkák is. De mit ér e' kiáltozás, midőn magára a' tárgyra nézve sem útmutatást, sem példányt nem adnak? — Mennyivel illőbb 's hasznosabb lett volna, ha a' nagy Hős, román-költésről értekezvén, a' Fáy' Bélteky Házának nyomos és részrehajlatlan birálatját adta, és a' románköltés' ideáját 's szabályait kész művre alkalmaztatva kifejtegette volna! mert abból, a' mit hevenyébe oda vetett, hogy az a' charakterfestés' maximuma, egyébként pedig confusum chaos: mit tanúlhat valaki? — A' Literaturai Értesitő, mint feljebb megmutatám, nyomorúlt pasquillisticus szövevény. — A' Viszhangokról pedig azt mondhatni, hogy ha Udvardy a' Kritikai Lapok ellen nem szóll, soha itt helyet nem foglaltak volna.

Ezekből láthatni, hogy e' füzete a' Kritikai Lapoknak, szintúgy mint a' többi füzetek, kevés nyereséget nyújt Literaturánknak, sőt az én itéletem szerint, több tekintetekben, inkább valódi kárt és veszteséget. Azonban itéljen kiki önbelátása szerint. Én a' magaménak okait is őszinten előadtam, kövekezésképen Bajza engemet meggondolás és itélet nélkűl papolónak okosan nem mondhat, hanem ha mondását be is bizonyítja. De mondjon bár: abból szintugy nem következik, hogy a' Kritikai Lapok jók; valamint ezek nem következnek: Bajza rosz iró, — tehát a' Wigand' Lexikona jó lesz (Válasz 13. l.); vagy: Nyirkáló a' Visszaigazitásokon elalszik, — és igy Dr. Bugát igen jól érti az Anatomiát és a' Német nyelvet. Jobb volna az illy önmagával ellenkezéseket eszmélgetni, mint

*) Ezt bizonyítja az is, hogy én (Sas IV. 55—57 l.) czélomhoz képest szót tévén az Ideálnak 's Reálnak ugyanazonságáról (Istenről) és a' teremtésről, ebből Nyirkáló azt hozza ki, hogy én az első emberről és a' vizözönről is fogok értekezni, — mert, mint tudjuk, igy következik ez az iskolás gyermeknek a' Szent Historiában. — Mi szép insolidus, vagy Nyirkáló szerint — éles elmésség ez!

meg nem czáfolt állitásokról — igazán meggondolás nélkül — hirdetgetni, hogy azok csak olly olvasók' ámitására valók, kik az illy sophistiai szófátyolon keresztül nézni nem tudnak (Kr. L. II. F. 83. l.)

(Vége következik.)

Literaturai világ.

A' literaturai világban szintugy vannak bonyolódások és fejledezések, emelkedések és hanyatlások, mint a' politicaiban, 's a' köz életben; 's ezen változások szintugy — sőt bizonyos tekintetben sokkal inkább — megérdemlik a' figyelmet, mint bármilly más történetek. Nem czélszerűtlen tehát a' közönséget figyelmeztetnünk azon fordulatra, mellyet legközelébb a' pesti journalistica szenvedett vagy szenvedend. A' Rajzolatok ugyanis olly üggyel bajjal készülnek, hogy szerkesztőjök az eddigi terhes munkát magános vállain tovább is vinni megunván, egy intéző segédtársot szerzett, 's igy azok a' jövő évben két ecsetelőnek köszönendik létüket, csakhogy aztán két bába között a' gyermek el ne vesszék. A' másik szépmüvészeti folyóiratunkat, ugyancsak nagy égi háboru fenyegeti. Vörösmarty t. i. és Schedel és Bajza, egy vele rokontárgyu folyóiratot szándékoznak megindituí „Atheneum" czim alatt 's encyclopediai szellemben; 's ez Rothkrepfre nézve annyival veszedelmesebb, minthogy egy eléggé meggondolatlanul vivott duellumban jobb karját elvesztette, azaz szerkesztői segédjétől 's különösen a' Regélőnek szorgalmas gyamolától meg kellett válnia, ki mint hallatszik, valamelly igen kellemetlen érintkezés miatt, egészen bucsut vön tőle. Nyertesnek tarthatandja magát az a' szerkesztői hivatal, ki Garayt, vagy legalább időnkinti dolgozatait, magaévá fogja tehetni. Bajza és társai bizonyosan tapsolnak Rothkrepfnek ezen veszteségén, ők, kik különben is agyonütéssel fenyegetnek minden hirlapot. Ezt leginkább Bajza, a' literatura ostora fogja cselekedni, kinek számára az Atheneum mellett kritikai levelek is jelenendnek meg, hogy azokkal, mint ő mondani szokta „a' literatorok közé csaphasson." Félő, hogy ezen csapási kedve még „literaturai hajdu" névvel bélyegzendi őt; mert alattomos tüzelgetéseért a' budapesti magyarul tudó németek már ugy is Literarischer Mordbrennernek keresztelték. Annak azonban méltán örülhetünk, hogy azontul egészsége folyvást biztositva leend; abban szakadatlanul perlekedhetik; pedig, mint mondják, Bajza csak akkor egészséges, ha perelhet. — Csató nem hagyja magát elijeszteni a' keletkezőben levő budai magyar ujság által, mellyet nem minden ok nélkül nézhetünk tüstint megjelenendésekor kancsal szemekkel; ő mindegyre az engedelmet sürgeti, 's gondoskodólag gyüjt munkatársakat. — Az „Ismertető-"n megismerhetni, hogy már haldoklik. Azon rimánkodott mostanában: legalább csak temetkezési költséget nyujtsanak neki azok, kikhez hivatlan vendég képében unalom-ismertetni eljárt; 's ha kik ezt szépségesen nem cselekszik, halálhörgéseivel fenyegeti őket megkinzani. — A' „kémlő-"ben is hasztalan kémlel az ember valami szemléletre méltót; 's aztán azok a' gyér sorok és betük! csak ugy állanak, mint a' borona-fogak; de B. ur igérte, jövő évben mind az sürüebb leend.

B—s.

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly könyvnyomtatónál megjelent és találtatik:

Közönséges Levelező, a' közélet minden nemű eseményeiben előforduló levelezésre, kereskedési 's egyéb tiszti iratok' rendes szerkezésére vezérlő, és példákkal megvilágositott utmutatásokat magában foglaló Segédkönyv, mind azoknak számára, kik a' levélirásban és törvényes iratokban oktatást és ügyességet szerezni kivánnak. 1 for. 30 xr. ezüst pénz.

Egészség-kathekhizmusa, vagy az egészség fentartására és késő vénség elérhetésére szolgáló egyszerü szabályok, mellyeket minden rendü 's rangú személyeknek nem lehet elegendőkép ajánlani. Szerkeztette Granville A. B. híres londoni Doctor. A' harmadik kiadás után Angolyból Magyarba általtétetett. 40 xr. p. p.

Franklin' arany kincses-ládátskája vagy Utmutatás, mikép lehet az ember munkás, okos, kedves, jólmagabiró, rényes és boldog. Mind az élet minden viszonyiban szerfelett hasznos, véneknek és ifjaknak, de különösen az elsőknek, nélkülezhető tanácsadót, ugy ajánlja honfitársainak. 40 kr. p. p.

A' tapasztalt Konyhakertész. Egy házi és segitő könyv mindenkinek, ki kertjét szembetünő haszonnal akarja mivelni. 40 kr. p. p.

Új Oktató és mulattató Fillér-kalendáriom 1837 közönséges évre Katholikusok', Protestánsok és Görögök számára. Valódi házi kalendáriom melly a' hasznost gyönyörködtetővel egybeköti minden rendnek. Negyedrét. A' tárgyakban előforduló sok belényomtatott képes látványokkal és szép boritékban, közberakott irópapirossal ellátva 30 xr. pengő pénzben.

Mindenkori tökélyes Erdei- és vadászati-kalendáriom, melly az erdőszet és vadászat körül minden hónapban előforduló foglalatosságokat magában foglalja. A' vadfák termesztésének oktatásával együtt, azoknak különbféle tulajdonságaikról, műlegi- gazdasági és orvosi hasznaikról, 's a' legjelesebb vadakról; egy halászati kalendáriommal és sok más az Erdőszöknek és Vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való hasznos tárgyakkal együtt. Nagy negyedrétben, egy szép vadászatot képező kőre metszett táblával, kemény boritékba kötve 1 frt. p. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

46ik Szám. *Péntek, November' 11én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

Munkács, azaz: Munkács városának és várának topographiai, geographiai, historiai és statistikai leírása Balajthy Jósef által. Debreczen 1836.

Jelenleg, midőn érezni kezdjük a' tudományos miveltség' szükségességét, midőn a' falusi pipafüst' vitézei is nem csak unalom' elűzéséből forgatják kezeikben az ujabb nyelvezetű könyveket: hanem hogy azokból tanúlságot, felvilágosulást és polgárisodást merítsenek, egymást érik a' könyvek' megjelenései; jóval silány, hasznossal haszontalan, tudományos tárgyúval félszeg tudomány 's kontárság egyiránt számol számos vevőre, pedig ha áttekintünk literaturai világunk' egén, meg kell vallanunk, hogy több idétlen mint érett munkával birunk; ennek legfőbb oka az irói dicsőség' vadászása. Iróink' némelly része nem gondolja meg, milly dicső pályára lépett, milly szép, de egyszersmind nehéz az irói pálya; nem választanak ki tárgyat munkálódásuknak: hanem a' tudományosság' épen azon az osztályán indulnak meg, mellyben legkissebbé jártasak; ott fejtegetnek, hova észvilágunknak csak igen halovány sugárocskáji hathattanak; ott tanítanak, hol magok kárhozatos tudatlanságban tespedeznek; 's kérdem: mi jót várhatunk illy chaostól? — A' korszelleme halad, 's gondolatinkat eddig nem ismert világba helyezi; elmult azon idő, mellynek szüleményei éldeletet nyujtottak sovár lelkünknek: Erbia ma nem nyer helyeslést majd minden lapján öldöklést jelentő csoportozatával, Rózsaszínü könyvtár csak az ó mellett buzgólkodó öreg uraink' kezében koptatja lapjait 's a' t. most lelket elevenítő, elmét feszitő munkát vár az olvasó, 's nem csoda, ha Hugo Victor' munkáji nagyobb kedvességüek; mint a' halhatatlan emlékezetű Shakespeare-é.

Én, ki méltánylani tudom az érdemet, 's gyűlölni a' tudatlanságot ott, hol nemzeti boldogságról van szó, — mert a' tudatlanság maga helyén soha sem kárhozatos — azért szólamlok fel Munkács mellett, hogy azt a' feledékenységből kiöleljem. Olvasó közönségünk annyira el van keserítve a' sok megcsalatások miatt, hogy azt figyelmeztetni kell e' vagy ama' munka' érdekességére. Midőn ezt teszem, nincs czélomban azt dicséretekkel elhalmozni, — mert a' jó maga szokta kiküzdeni dicséretét — csak azt nyilvánítani, mit lelkem igaznak hisz.

Olly munka, mint Munkács, csüggedhetetlen szorgalmu barátkozást kiván a' régi történetirókkal; hogyan teljesítette ezt érdemes szerzője: e' futó tekintés mutatni fogja.

Előzményűl szép iparral 's következetességgel előadatik őseink' bejövetele Magyarországba, mennyire ezt a' czél' megközelitése elkerülhetlenné tette. Aztán

I. Munkácsnak urai. E' czikkely, valamint a' többi is horvát-istváni búvárkodással dolgoztatott ki; hogy nem mindenütt kielégitő, azért senki sem fogja kárhoztatni, ha megemlékezik azon vad időszakokról, mellyekben hazánk többször majd minden emlékezeteseivel szertetiportatott; milly pontossággal van kifejtve jelenkorunkig, a' figyelmes olvasó észreveendi; irva pedig milly szabadon, e' csekély kivonat kezeskedhetik: „A' munkácsi várat Zrinyi Ilona 1688ban Január 18kán gróf Caraffának általadván 's abba német őrző sereg szálíttatván, magának Zrínyi Ilonának az egyesség egyik pontja szerént, gyermekeivel, Ferenczczel és Juliánna-Borbálával Bécsbe kellett menni, hol azonnal tudtára adódott, hogy a' császár, mind ő reá, mind gyermekeire való felügyelést, cardinalis Kolonicsra bízta, mint gyámatyára, ki őket megérkezésök' estvéjén magához vitetvén, ugyan azon kocsin maga kisérte Zrínyi Ilonát az Ursulita Apáczák Klastromjokba, hová midőn nem akart volna, oda bérugdosta; Rákóczi Ferenczet pedig harmad napig egy háznál tartván, azután Csehországba Neuhausba, onnan pedig Prágába vitette, 's ott a' Jézus társaságabeli Atyák' gondviselésök alá bízta, jószágainak gondviselését mint gyámatya általvévén és azokba 's azoknak jövedelmeikkel kénye szerént gazdálkodván.

Cardinalis Kolonicsnak minden intézetei oda czéloztak, hogy Rákóczi árváival a' klastromi életet megszerettesse, 's szélesen kiterjedt birtokaikat annak a' Rendnek kezére játsza, mellybe beállandók lésznek. Mellyre való nézve mint gyámatya, mind azon herczegeknek, kik Rákóczi Juliánát megkérették, kosarat adott, a' most felhozott okból. Történt azonban, hogy card. Colonicsnak Rómába kellett mennie a' VIII. Sándor pápa választására. Ezt az ő távol létét felső Magyarország' akkori fő kapitányja, gróf Aspermont, használni akarván, engedelmet kért a' császártól, Rákóczi Juliánna' megkérésére, mellyben Zrínyi Ilona is megegyezet, és igy az egybekelés minden akadály nélkül megtörtént.

Ez a' szerencsés történet az ifjú Rákóczi Ferenczet kivonta a' klastromból, és a' császár engedelmével Strattman status minister' maga közbenvetésére Prágából Bécsbe vitetett, mellynek hatalmasan ellene akart ugyan állani' card. Colonics, de Rákóczi, nénje' javallatára, a' cardinalis eddigi gyám-atyaságát megköszönvén, 's császári engedelemmel minden jószágait és igy Munkácsot is kezéhez vévén, többet véghez nem vihetett, hanem hogy Rákóczinak Olaszországba kellett útazni, ugy gondolkozván Colonics, hogy addig is Munkácscsal minden jószágait az ő felügyelése alatt fogja hagyni. De ezen reményében is megcsalatkozott, mert a' herczeg, Olaszországba menvén, uradalmai' gondviselésöket nem a' cardinalisra, hanem nénjére 's Strattman minister vejére Battyányira bízta. Kevéssel elútazása előtt Darmstadt herczeg' leánya Magdaléna ajánltatott neki nőül, melly ajánlást ő el is fogadott, de az az

alaptalan hír terjesztetvén el, hogy a' herczeg kisasszony meghalt, ebből a' házasságból semmi sem lett.

Az ifjú Rákóczi olasz földi útazásában csak esztendőt töltött, mellyből visszatérvén, a' hassiai Land gróf leányával Karolinával való házassági összeköttetést vette munkába. Hogy tehát ebbéli czélját annál hamarébb elérhesse, azon szin alatt, mintha a' császári Rénus mellett fekvő tábort akarná meglátogatni, a' császár' engedelmével Coloniába útazott, hol a' házasság végrehajtódván, minthogy az a' bécsi udvar engedelme nélkül esett meg, azt magára haragította, 's herczegnéjével Bécsbe lett megérkezése után, maga szállásán őriztetett egy kevés ideig: — hanem előmutatván a' neki ezelőtt esztendővel gyámatyaság alól lett felszabaditásáról szóló császári oklevelet, szabadon bocsátódott, 's magyarországi jószágaiba jött nőjével együtt, nevezetesen a' Sárosi várba, hol egy darabig nagy csendben élt, szorgalommal kikerülvén minden nekie hányt tőröket és leseket. Ugyan is, mihelyt valami Szalontai és Tokai nevű két nyugtalan ember által okozott támadás hírét meghallotta, azonnal Bécsbe tetmett, hol szüntelen német ruhába járt, német nyelven beszélt, minden gyanúnak magától való eltávoztathatása végett, sőt gyóntató attya P. Manegatti által magyarországi birtokit, a' császárnak hasonló értékű örökös tartományokba adandó jószágokért ajánlotta cserébe, de ezen ő ajánlása el nem fogadódott. Nigvelli Vandemont és Buttler tábornagyok által a' csend helyreállíttatván, Rákóczi is visszatért a' maga sárosi várába 's a' t. lap 55—58.

2. Munkács városának és várának világi történetei. Ezen czikkely minden érdekessége mellett sem fog kedvességet nyerni, minthogy olvasó közönségünk nem szereti az ismétléseket, ámbár ezek itt nem feleslegesek. Egy levelet közöl itt az érdemes szerző, melly szépsége 's érdekessége mellett megérdemli a' kivonatot: „Melly siralmas állapotban 's kínos helyhezetben lett légyen ezen idő tájban nem csak Munkács, hanem az egész haza is, nyilván megtetszik ama hős nagy honfinak Eszterházi Pál nádornak I. Leopold császárhoz írt mind T. vármegyékkel közlött, a' rendkivűlvaló adót beszedők hallatlan erőszakoskodásaik miatt gyászos állapotra jutott, már különben is a' török vad kény és hazafiak' egyenetlenségök 's pártütésök által megnyomoríttatott haza' siralmas sorsát előterjesztő ezen leveléből: Sacratissima etc. quaenam damna amicus etiam exercitus intulisset regno Hungariae nemo satis describet etc. plurimi pagi totaliter incinerati, incolae bonis despoliati et trucidati sunt, et quod acerbius fuit, iidem illi, qui propter fidelitatem a Turcis in nihilum quasi redacti fuere, ad solvendas contributiones et sustinenda hiberna quarteria adacti sunt, cum tamen vicinae Austriae similiter ruinatae, ad aliquot annos exemptio data sit, quo beneficio, Hungariae partibus a Turca, ob servatam fidelitatem totaliter incineratis, praeter unicum Mosoniensem Comitatum, frui non licuit, sed ad instar aliorum, contribuere debuerint, prout hoc in toto tractu supra Sopronium sito, factum est. — His accessit fames horribilis, uti comprobari potest, homines fama enectos, a sociis inaudito exemplo devoratos fuisse; post haec secuta est immensarum portionum solutio, ubi solvi debebant etiam pro iis, qui nunquam in rerum natura fuerunt, quae in tantum excrevit, ut postquam omnem suam substantiam miseri incolae pro portionibus suis solvissent, filios suos et filias Turcis vendere coacti sunt, ut ab executione militum se liberarent, qui omnes ad ottomanicam perfidiam transiere. Sed cum nec hoc sufficeret, tandem afflictissimi subditi, charas conjuges suas et filias militibus ad illas violandas praebuerunt et vendiderunt, hinc stupra virginum, violationes etc. Nec his contenti portionum exactores, cum summa praetensa, omnes incolarum facultates superaret, ad extrema remedia conversi deplorandi incolae, faetum quoque in utero mulierum existentem taxarunt, sed et animalia praegnantia taxata fuere, quod in Cottibus Pest, Pilis, Solt contigisse, exactores fassi sunt. Non pauci prae desperatione laqaeo vitam finivere, aut prius uxorem occidere etc. Inaudita contributio ad tantam excrevit summam, ut ab anno 1683 ad 1690, milliones 30 superet data solutio, praeter Transylvaniam et conquisitas etc. partes antea Turcis deditiae uno ore fatentur, se intra hos 7 annos Matti vestrae plus debuisse solvere, quam 100 annis immani hosti Turcae etc. etc. Vienna 7-a Novembris 1690.“

3. Munkácsnak egyházi történetei. Letörpül az élet, lealacsonyúl a' gondolkozó lélek, visszaidézvén emlékezetébe azon szomorú időszakot, mellyben korlátozni buzgólkodtak az emberi szentséget: az önmeggyőződésből származó lelki érzetet; de minek ideje elkövetkezett, mi megért az életre, annak élni kell: vihar nem dúlja szét virágait, fékezés gyors előhaladásra izmosítja, 's elnyomás inkább hevíti, mint lankasztja a' czél' kivívására. Eléggé tükrözi ezt a' tapasztalás. Milly ádázan dühöngött Munkácson nem csak a' hitgyűlölség, hanem egyszersmind a' tisztviselőknek szabadosságig szemtelenülő bánásmódja a' papokkal, ezen czikkelyben a' t. olvasó feltalálandja.

4. Munkács városának kiváltságai sikeres előadással pontosítatnak.

5. Munkácsnak nevezetességei. Mint minden nevezetesség: ugy ezek sem érdek nélkűliek, szem előtt tartva, hogy sok ollyat mond bennök az érdemes szerző, mi ha létesülésre vergődhetne, malasztos gyümölcsöket teremne az utóvilágnak.

Grammatikája ellen kifogásokat tenni nem lehet, mert még nincs megalapított grammatikánk. Az előadás tiszta, értelmes, keresettségtől ment; nyomtatási hibákba szegény, mibe ujabb könyveink leginkább szoktak gazdagok lenni.

Ajánlva van méltóságos széki gróf Teleki Józsefurnak 's a' t.

Az egész, nagy 8-drétben, világos nyomtatással, 288 lappal, 's egy Munkács várát délnyugatról képező kőmetszvénnyel 1 pengő forintért ajánlkozik.

B—a.

FELVILÁGÍTÁS.

A' „Literaturai Lapok“ 1836beli 29d. számában Julius' 15d. Dr. Balogh Pál' philosophiai koszorús feleletének birálója, igy fog munkájához:

„Legelől áll egy előszó, mellyben Döbrentei, mint titoknok elbeszéli, hogy a' magyar tudós társaság által feltett philosophiai jutalomkérdésre beérkezett két feleleteknek megbirálása Kállay, Szalay és Szilasy rendes tagokra bizatván, a'

két utóbbi annak, melly itt kiadatott, maga pedig Kállay a' másiknak itélé a' kitett jutalmat, 's a' tudós társaság a' két egyező biráló' itéletét erősité meg. Hogy Döbrentei e' két biráló' véleményét csak dióhéjjban, a' Kállayét pedig egész kiterjedésében adja, annak okát által nem láthatom, ha csak azért nem tevé, hogy ama másik jutalomfeleletet, melly, mint írja, nem jöhete ki (miért nem? arról semmi világosítás nem adatik) legalább e' bírálatnál fogva, közelebbről ismertethesse". Eddig a' biráló. Feleletem ez:

Egyedül azért tevém, mert Szalay és Szilasy külön külön adott birálata, folioban fél lapot foglalt el egészen, Kállayé pedig 4ed rétben egészen két ívnyi volt. Természetesen lőn tehát kivonatban kevésből kevesebb; többől több. Szalay és Szilasy birálatának főbb pontjai mentek nyomtatásban fél levélnyire, 8adban; Kállayénak veleje tesz két levelet 's tán két sort. Ez nem egész kiterjedésében adás. Kell vala, igen is, övéből még többet kiszednem, ha kivánja, mert határozat van arról, hogy a' magára maradó szavazó' véleménye hosszabban is kiadathassék, de Kállay megelégedett a' kiszedettel; midőn az előszót, ülésben felolvasám. 'S éltem, mindenik birálónak, saját szavaival. Igy adja meg a' titoknok minden tagnak a' magáét; a' mi, — kötelessége.

Világosítás nem adatik? miért nem jöhete ki a' második karbelinek itélt kézirat is? Igy van az előszó' befejezése:

„Az elsőt ime, itt veszi a' közönség; a' második — nem jöhete ki."

E' vonal, magyarázat, vagy, ne sajnáljon az érdemes biráló maga eljárni valamelly kéziratának sajtó alá bocsátása körüli dolgokban, 's a' vonalt, meglehet, szólónak leli.

Budán, Aug. 10d. 1836.

Döbrentei Gábor. m.k.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. III. Füzet. Pest(en), 1833. Ifjabb Kilián György könyvárus' tulajdona. (Nyomatott Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.) 12d. rétb. 144 lap. Ára 48 xr. p. p.

(Vége.)

Hiszen mindenek előtt magának a' nagy Hősnek kellene azon keresztül néznie, minekelőtte másokat vaksággal vádolna. De Bajzának az inconsequentia egyik legközönségesebb hibája; mint ezt bizonyítja az is, hogy ő szüntelen kiáltozza: melly szörnyű ártalmas dolog a' hízelgés a' kritikában. Ez magában tökéletes igazság. De melly szegény reflectáló az, ki a' hízelgés és tiporó betyárság közt semmi intermediumot nem lát 's nem talál! másfelől pedig melly szörnyű inconsequentia, hogy ő a' maga Lapjai eránt csupa hizelgést kiván, 's kik ezt elmulatják, azoknak kész eszöket 's becsületöket nevetség' tárgyává tenni 's hidegen eltaposni! — Illy munkálkodások' sikerével hijába útal a' jövő időkorra is, mert a' másokon tiporó lelketlen gúnyolkodás évek' lefolyta után (II. F. 82 l.) is, utálatot gerjesztő alacsonyságnak és literatura' mocskának fog tekintetni minden okos és részrehajlatlan ember által.

Munkálkodjunk tehát, nem pártoskodással, hanem igaz szívvel, de egyszersmind a' tőlünk kitelhető egész erővel. Többet semmiféle emberi viszony és tekintet tőlünk igazságosan nem kivánhat. Ne higyje Bajza, hogy a' később kor abban fogná gyönyörűségét találni, hogy mi azon szin alatt, mert hizelkedni nem szabad, a' régibb fáradozókról minden nimbust hahotával leráncgattunk, 's a' velünk egy korúakat, de nem egy párton lévőket eltapodni, 's minden érdemeiktől megfosztani igyekeztünk. Sőt a' későbbi kornak, szintugy mint a' mostaninak józanabb 's igazságosb része mindenkor tudni és maga előtt fogja viselni azon szent tisztet, melly őtet azon érdemesek eránt, kik a' közjót 's közmivelődést teljes tehetségök szerint elébb vinni törekedtek, hálára kötelezi, és ezen hálaadónak őszinte örömmel 's lelkes megilletődéssel való lefizetését, semmiféle félszeg Charlatánok' kiáltozásaira is, a' hálátlatos utókor, sem hízelgésnek, sem póri vagy kontári tudatlanságnak nem fogja tartani.

Februarius 28dikán 1834.

Almási Balogh Sámuel.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. IV. Füzet. Pest(en), 1834. Ifjabb Kilián György könyváros' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar királyi egyetem' betűivel.) 12r. 166. l. Ára 54 kr. p. p.

E' Füzet ujra igazolja az elébbeni füzetek felől tett itéletemet minden részrehajlatlan olvasó előtt. De nehogy csupán magamból láttassam meríteni ezen állitásomat, (egyébként is a' legalaptalanabb itéletekkel vádoltatván Bajza által), szükségesnek látom önnézetemnek okait is megemlíteni, kisérvén észrevételeimmel a' munkának foglalatját. Ennek első része: Birálatokat; a' második Antikritikákat 's rokon neműeket; a' harmadik pályalombokat foglal magában. E' rendet követem én is birálatomban.

Első rész. Birálatok. (1—96 lap.)

I. Muzárion. Uj folyam. Első füzet. Pesten 1833. 8dr. 467 lap. (Bajza. 3—56. l.) Előre bocsátván itt Bajza minden magyar folyóiratok felől való itéletét, Molnár' könyvházától fogva a' Sas-ig: méltán fél, hogy szavait sokan paradoxumoknak venni lesznek hajlandók, de hogy azok még keserűk is legyenek az on felűl, ezzel hijába hizelkedik magának, mert keserűk épen azért nem lehetnek, mivel azokat minden józan és részrehajlatlan olvasó valóban paradoxumoknak tartja. Általános itélete t. i. folyóiratink felől ez, hogy azok egészben tekintve száraz középszerűségben tengenek 's rajtok bizonyos soványbőség (sterilis abundatia) mutatkozik; 's legalább is a' Tudományos Gyüjteményt azzal vádolja, hogy megjelenése után három évvel mindjárt alább és folyvást alább süllyedt, 's hasonlókat mondhatna — ugymond — sok részben a' Kassai 's Erdélyi Museumokról, sőt még ezeknél is többet a' mindenes Gyüjteményről (mit keres ez itt?), a' felső magyarországi Minerváról, a' Sasról (!) 's egyebekről. Mind ezekhez nagyobb súlly' kedveért ezt veti: „az illy sokszori, hogy ne mondjam

mindenkori, visszaélések a' szellemi mivelődésnek nagy akadályt vetnek."

Mi lehetne nagyobb akadályára a' szellemi müvelődésnek, az illy meg nem fontolt 's részrehajló itéleteknél, mellyek kárhoztatnak valamit, minekelőtte azt becslettük 's hasznunkra fordítottuk volna? Mi könnyű egy theoriát vagy is inkább vázat alkotni, és osztán mindenre azt alkalmaztatni, de melly nehéz volna azt a' valósággal mindenütt öszveegyeztetni! — Hogy a' három első év' sok köteteitől igazságtalanság volna a' valódi tudományos becset megtagadni, azt Bajza helyesen mondja; de hogy ugyan ezt a' több következő évek' sok köteteitől megtagadni igazság volna, azt ő bebizonyitani soha sem fogja, valamint azt sem, hogy az encyclopaediai szellem csak a' három elsőbb évi folyamban találkoznék. Melly nyilvánvaló pártoskodás és részrehajlás, csupán a' három első évet dicsérni, 's csak azon okból, mert azon túl Thaisz szerkeztetett, kit Bajza gyűlöl, 's bosszúsághól meg akarja fosztani tagadhatatlan érdemeitől, mellyek a' magyar nyelv' keletének előmozditására nézve felülmulják a' Bajzáéit.

(Folytatása következik.)

FÖLSZÓLÍTÁS.

Minden folyóiratok között legterhesebb, és ha czélszerűen vezettetik, ha nem leghasznosabb, de bizonyosan érdekes 's honunkban nagyon szükséges folyóiratunk 1837ik év' kezdetén bocsátkozik második félévi pályájára. Hogyan feleltünk meg n. e. olvasóink várakozásának, — kiknek ezennel érzékeny köszönetünket tesszük, — hozzanak szigoru itéletet fejünkre. Tettünk a' mit csak egy nálunk még soha nem létezett tárgyban csekély tehetségünk szerint tenni, 's elkövetni lehete; és ha elégedetlenséget szült, — azt azon gyenge pártolás okozhatá, melly miatt lapjaink tetemes áldozatunkkal, sőt veszteségünkkel állá ki első félévét. Mélyen óhajtánk mi külnemzetek' példájaként nyúlni édes hazank' keblébe, hogy valahára polgári jóllétet 's boldogságot gyümölcsöző szorgalom' magja itt is elvettessék! — Megállhat e azonban tovább? — azt a' jó Isten tudja, és Gyámolóink' kegyeskedése, vagy honi pártolatlanság még e' jövő féléven határozandja el. — —

Legyen úgy a' mint a' sors végezte, csapkodjanak bár e' tenger viharai közt lebegő sajkánkba a' legveszedelmesebb 's halált hömpölgető hullámok, — mi ijedtelen 's bátor lélekkel szétrecsegtetett darabjain a' sorssal szembe szállani, és a' valódi jónak védelmére 's terjesztésére még e' féléven áldozni készek vagyunk. Elkövetendünk mindent a' szorgalom felserkentésére, és azon igazságnak megismertetésére, hogy egyedül csak magunk lehetünk eszközei boldogságunknak; mert nem a' csillagzatokból nézhetjük le, hanem elméink' kifejlődése, és a' szerint körmeink' 's kezeink' fáradhatlan munkássága eszközli azt, és szülheti a' lelki csendet 's polgári jólétet. Sokszorozott erővel fogunk föllépni, mínek bebizonyitására az eddig megjelenni szokott egy iv lapjainkhoz jövő félévben toldalékul még fél ivet ragasztandunk, úgy, hogy egy iven tiszta müvészeti- fél iven pedig tiszta gazdasági- 's kereskedési tárgyak foglaltassanak; rajzok és hangmüvek szinte mint eddig lesznek kapcsolékai. A' tárgyak legjobb 's legujabb kutfőkből fognak merítetni, 's különösen n. e. honfiaink' figyelme 's lelke hazánk' helyzetéhöz 's viszonyaihoz alkalmazottakkal meglepetni. A' papiros és nyomás eddigi csinosságú. Árra pedig szinte mint eddig, — azaz: a' fél évre az előfizetés itt helyben 3 f. 30 kr. — postán 4 f. 30 kr. pengőben. De ha óhajtana valaki különösen vagy polytechniait magát, vagy pedig a' gazdasági 's kereskedési toldalékot egyedül megszerzeni: akkor a' Polytechniainak árra helyben félévre 3 f. postán 4 f. a' gazdasági 's kereskedési pedig helyben 1 f. 30 kr. postán 2 fr. 30 kr. pengőben.

Előfizethetni minden Cs. Kir. postahivatalnál; — Pesten a' szerkeztőségnél Magyar és Hatvani utsza sarkán úgy nevezett fekete Elephánt házban 48/1 sz. alatt második emeletben, és a' Dorottya utszai Vurmházban Lővinger Ignácz papiros nagy kereskedésében, hová a' legközelebbi Leopold vásárra honunk minden részeiből gyülekezők által az előfizetések legbiztosabban beküldethetnek.

FIGYELMEZTETÉS.

Mind nemzeti ujság-intézetünk, mind nagyon tisztelt olvasóink érdekében áll a' jókori előfizetés; igy mi előfizetőink' számához alkalmazhatjuk előintézkedésinket, t. cz. olvasóink pedig folyvást kaphatják hírlapjainkat. Ez okból figyelmeztetjük nagyérdemű pártfágóinkat és az egész magyar olvasó közönséget a' folyó novemberi pesti vásárra, melly az előfizetési pénzeknek egyenest intézetünkhöz lehető küldésére a' legbiztosabb alkalmat nyujtja. Hazai 's külföldi Tudósitásainknak, Hasznos Mulatsággival 's Hirdetéseivel együtt a' jövő 1837re is félévi árra Pesten és Budán boritékban 9 for; boriték nélkül 8; postán pedig 10 for. vczédulában. Levelezőinknek 's a' cs. kir. postahivataloknak a' szokott ajándék-példánnyal folyvást örömmel szolgálunk, hírlapunk gyámolitásában kimutatott buzgó pártfogásukat továbbra is kikérve. Költ Pesten, 1836' novemberében.

A' Hazai 's Külf. Tudósitások intézete.
(a' kiadó tulajdonos Kulcsár Istvánné zöldkert utszai 498d. szám alatti házában.)

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

47ik Szám. Péntek, November' 18án 1836.

Harag és párt nélkül.

A' Bélteky Ház. Román Fáy Andrástól. Pesten, nagy 8drét. 1832. II. kötet.

September 20kán 1836.

Könyvet kivántál; ujat, eredetit. Ez nagy föladat literaturánkban. Bajza versei forogtak kezemben, az édesen folyók, a' lágyan ömledezők, de alapképzeletük némelly része kölcsönözött, és ezt a' Literaturai Lapok igazolták is, hol szétoszlott a' páranymbusz, és Bajza uram földhöz sujtatott. Kölcsey' verseit nem küldhetém, mert eredetietlenségök' megmutatását már megkezdették. Fáy' „A' Bélteky Ház" czimü románján nyugodtam meg tehát 's azt küldém némelly jegyzetekkel, mellyeket, ugy hiszem, nem fogsz helytelenítni. Véleményem individualis (egyéni) és így nem közvélemény, nincs is szándékom avval dicsekedni. — Tömjénezni nem szeretek, csak igazat szólani. — Ismered szívemet és hinni fogsz!

Jelszavam: Reméný és élet!

Csodálkozol miért nem: élet és remény? Hol van élet, hol a' reménynek egy kis sugárocskája sem nyiladozott? vagy tán születésedet semmi remény sem előzte meg? szülőid' kívánása 's az azt nyomban követő cselekvése nem olvadott e' buzgó reménnyé csak létednél valósultta? — Igy van ez irói világban is: remény előzi az életet.

De mi baja Fáy románának a' reménnyel és élettel? kérded. —

Oh igen nagy! — A' remény gyakran szép élettel kecsegtet, és az élet meglop — megcsal. — Ezt előzményül.

Fáy ur megajándékoza Bélteky Házával, és literaturánk olly kincset nyere, mellyel méltán büszkélkedhetik.

Tudod, nem ma születtem; a' természet belém oltotta azon gonosz ohajtásocskát: magyar könyveket szerezni; ezen ohajtásocska bennem mindig izmosúlt, 's most utósó filléremet is kiadom; de ismered sorsomat! mindent nem vehetek! következésképp hogy ohajtásocskámnak eleget tegyek, kénytelen vagyok költsön kérni. Szeretném én ezen szép sajátomat német ajku mágnásinkkal megkedveltetni! de tudod milly tehetetlen vagyok! ők igernek, elmenvén pedig jól kikaczagnak!! — Tehát sok könyvet vala már szerencsém olvasni a' regényes, költői, 's tudományos világból, ugy eredetieket, mint forditottakat; de nehányat kivülezvén, többije nem vala képes azon benyomást lelkembe varázsolni, mellyet Bélteky Ház-nak olvasása edzett. — Örömkönyük reszketének szemeimben! —

Érdemes szerzőjét irónak nevezem, különböztetésül a' papirmázoloktól, kik összetolják a' betűket, a' képzeteket pedig összeférczelik; ebből könyvet készítenek, 's kinyomatják; és mivel a' silányság vevőt nem édesít, a' nyomtató sem lévén kifizetve, annak nyakán hagyják!! Szomorú tudomás! — de ugy van!! —

Iró átvándoroltatja teremtményébe szívét, érzetét, lelkezetét, (character) gondolkozása' módját, 's kinekkinek irói müvében tünnek ki gyengéji 's túlságai kisebb nagyobb mértékben.

Bélteky Ház-nál nem birunk eddigelé remekebb románt.

Erkölcsös 's tudományos oktatása; könnyü, bájfolyásu, feszesség nélküli — bár nem mindenütt ment az ujitási szerencsétlenségtől — előadása, szerencsés lelkezet-vonásai, mindannyi ajánlatok a' drága egészre.

A' történet' szerzésében szövevényes bonyolódottsága, figyelmet függőben tartósága, ollykor tréfás 's lelész, magából az egész' lelkéből folyó enyelgései, mintegy elősegítik az egész' felfoghatóságát, 's a' kitárrott szív varázs benyomást érez mellyében; ollyat, millyet csak önléte azon helyzetben eszközölhet.

Elragadtatásba hozza a' szép', hasznos', kellemes' 's mulattatónak barátját; 's mintegy uj életbe heviti lelkét, képzetét, érzéseit.

Nem eszmélt érzelem sikeriti a' szerző' rokon érzetével; bámulatos érzés epeszti a' történet bonyolódottságának kifejléséért; 's ha ez megtörtént: uj cselszövény, uj szerencsétlenség viszonyba helyezi előbbeniével, 's a' nyughatlan tudni vágyás kéjesen ohajtja a' szövény' kedves végzetét; mellyet látván, ívekkel kivánja azt szaporitani; de a' lelketlen nyomtatvány ellenáll, 's csak végzetével fogjuk fel a' kedves egésznek valóságát.

Örömmel mulat a' lélek személyei' indulatainak változatain; szendeséget zordonság; bánatot öröm váltja fel; az ártatlanság felmagasúl; kiküzdi szentségét; a' bün megtörpittetik; 's mind ez lelkes benyomást hagy maga után a' szebb kebelben.

Ez vala gondolatja lelkemnek, sugalma érzéseimnek, midőn a' munkát letettem.

Gondolkodtam; 's homályos sejtés surrant keresztül agyamon. —

Jelszavam: reméný és élet!

Hetek multak el; fris emlékezetben tartám az olvasottal. Mennél többet gondolkodtam, sejtésem mindinkább valágosb lön. —

Ugy látszott, mint ha már ehhez hasonlót olvastam volna.

Ismersz, mindennek végire szeretek járni.

Keresztül borongtam a' tőlem ismert románok' tágmezején; külföld' virágai nem nyujtottak vigasztalást. Hazám termékeit idézém vissza emlékezetembe, 's némi nyugtatást lelék.

Ismét gondolkodtam? de a' kútfő elzárva maradt.

Kisfaludy Károly' munkájit nézegetem; átfutom elbeszéléseinek czímeit; 's csak gondold meg! Tollagi Jónás' első része igazított utba. (Találtatik minden munkájinak VIII kötetben.) Figyelmesen megolvasom; 's elkomorodtam, mert élet lelopta a' szép reményt bájait!

Sejtésem valósult. Fáy ur románának alapképzeletét Tollagi Jónástól, következésképp felejthetetlen Kisfaludy Károlyunktól kölcsönözte. Olvasd el először ezt, aztán a' Bélteky Házat, 's meg fogsz győződni. Tollagi Jónás kicsinyben képezi azt, mit Fáy ur' románában a' terjedetes személyzet; de az alapképzelet költsönözöttségének észrevevése csak ugy kerülhetendi el figyelmedet: ha szemtelen vagy pártos lessz. Higyjed! nálunk az eredetiség ritka madár; 's ez annál sajnosabban eshetik, minthogy főbb iróink süllyednek a' kölcsönözöttség' bűnébe, 's azok közül is leginkább Bajza' szövetséges társai. Vörösmárty' „Csongór és Tünde"-jét ki fogná tagadni nem az egész Magyarországot bekószált Árgirus históriájából merítettnek. Fáy' Bélteky Ház-a Tollagi Jónásnak visszhangja; 's a' mi legkülönösb, vezérök is szeret másokéból csipegetni. Sajnálkodj! én legalább igen sajnálom Fáy urat: hogy az élet megcsalta a' szép reményt, Fáy urnak ez még nincs [későn mondva.

Baráth.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. IV. Füzet. Pest(en), 1834. Ifjabb Kilián György könyváros' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar királyi egyetem' betűivel.) 12r. 166. l. Árra 54 kr. p. p.

(Folytatás.)

Azt a' sokszori és mindenkori visszaesést, ha t. i. azt Bajza szerint épen csak az 1820 évtől kell kezdenünk, nem csak ki kellene mondani, vagy theoretice feltenni, hanem magából a' bírálat' tárgyából nyomosan megmutatni. Tudjuk azt mindnyájan, hogy a' Tudományos Gyűjteménynek minden évi folyamaiban csekélyebb szerű munkák is vannak, de kinek is juthatna eszébe, kivált egy nagy kiterjedésű folyóírattól azt kívánni, hogy abban minden dolgozatok egyenlő szellemüek 's egyenlő becsüek legyenek, vagy hogy némelly hibák még a' jelesebbekben is ne akadjanak? Hiszen ezt semmiféle tudós egyesület soha és sehol ki nem viheti, 's ki másoktól, képzelt felsőleg-érzettel illy valamit kiván, egészen elfeledkezik magáról, 's ön-nyakába rántja ama másokra kevélyen kimondott sententiát: „Igy látjuk mi meg a' hibácskát másban 's gáncsolódunk, holott magunk vastag vétekbe süllyedtek legtöbb gáncsot érdemlenénk." (27. l.) — Figyelmet érdemel az is, hogy egy encyclopaediai folyóiratban szükségesképen sok lehet ollyan, a' mi nem minden embert érdekel, de ki tartaná azt helyes és igazságos birónak, a' ki egy nagy egészet csupán a' maga részletes érdeke után ítél meg? A' részrehajlatlan eszébe veszi, hogy a' mi némellyikünkre nézve érdeketlennek 's csekély értékünek látszik, másoknak talán az lesz érdekes és becses, 's nem lehet olly egyoldalú, hogy Bajzaként minden szellemi művelődést csupán csak a' Lessing és Schlegel' aestheticájában concentráljon, 's azonkivül mindent haszontalanságnak és éretlenségnek tartson.

Midőn a' sok középszerü 's talán lehetne mondani gyenge folyóiratok' sorában, az Erdélyi Museumnak adja Bajza az elsőséget, nem mintha ez mutatna legjelesebb munkákat társai között, hanem mert neki ugy látszik, ez tartotta meg leginkább valamennyi között felvett irányát és characterét (az-az, az aestheticait, mert Bajzának ebben áll a' tudományok' summája,) mind végiglen erről lehet legkevésbbé mondani, hogy mindig alább és alább süllyedt; és ezt Döbrentei' érdemének mondja: furcsa, mint vesz rajta erőt azonnal az el nem fojtható indúlat, 's igy üti ki magát: „Biráló itt nem akar egyes értekezések' megitélésébe bocsátkozni, hallgat a' Döbrentei' tollából folyt munkák felől." Ugyan micsoda idétlen bírálónak is juthatna eszébe, a' Muzarion' ujabb folyamának birálatában az Erdélyi Museum' egyes értekezéseit 's Döbrentei' müveit rostálgatni? — és ezeket csak felhozni is specifice itt, melly szükségtelen papiros tömés! Valóban ez már nem sovány, hanem kövér bőség (pinguis abundantia), 's íme itt a' tulajdon, melly a' Kritikai Lapokat egyéb folyóirataink tól megkülönbözteti!

Ezek után általmegyen a' Szemere által szerkesztetett Élet és Literatura czimü folyóiratra, mellyet egészében dicsérettel említ; ellenkezőképen szóll a' Muzárion czim alatt megjelent két utóbbi kötetről, mellyekben ő, mint mondja, rendet és consequentiát nem találhat. „Mit keres — ugymond — aesthetikai tendentiája folyóiratban a' kaján szóról irt értekezés? Miként tartozik ide a' Nincs legkisebb tisztelettel szülei e(i)ránt?" Hát Bajzának Horvát István ellen való sikeretlen bosszúsága vallyon mit keres itt? mert hiszen a' könyv homlokán álló Literatura czim, vagy szó, korán sem (szép-literaturát) csak aesthetikát teszen, és igy senkinek józanon nincs jussa követelni; hogy e' czimet viselő folyóirat egyedül és általán fogva aesthetikai tendentiáju legyen. Hogy a' „Dicsőség, Nemzet és Haza," az „Irásbeli előadás," 's a' „Házi Jegyzetek" czimü czikhelyek közt némelly gyengébbek is találtatnak, az igaz; de hogy azoknak nagyobb részökkel a' könyvet megtömni a' szerkesztetőhöz illetlen lett volna, csak az mondhatja, a' ki az Élet és Literatura' szerkesztetésének czélját és módját általlátni nem képes.

Illy apró előcsaták után, közelít végre a' bírálat alá vett munkához, de hogy a' fő csatát annál bátrabban vihesse, illy képzelettei erősíti neki magát a' harcznak: „Azok, kik az Élet 's Literatura' két első kötete miatt Szemere iránt tiszteletre gerjedvén, a' két utósót egy kis nehezteléssel fogadták, hajlandók valának azt hinni, Szemere' időzése azért tart egy kissé

ovább, hogy a' tisztelt szerkesztető annál becsesebb tartalmú kötettel lepje meg a' tőle idegenedni kezdő olvasókat.“ Hogy Szemerétől 's az ő Muzárionától az Olvasók idegenedni kezdettek volna, ez merő képzelődés; sőt ismerek tanúlt és művelt ízlésű férfiakat, kik a' két utósó kötetet Literaturánk legbecsesb productumai közzé számlálták, és — méltán! — A' harmadik kötetben, az igaz, sokan megütköztek a' „Példa“ miatt, a' mi némellyekkel a' nem-értésből, némellyekkel pedig azon fösvénykedésből történt, hogy sajnáltak annyi papirost veszteget látni, olly tárgyra, melly őket épen nem érdeklé. De illy kicsinykedő speculátiók nem a' literaturához valók. Igazi literátornak nem a' maga privát-érdekét, hanem a' Literaturának organicus egészét kell mindenkor maga előtt tartani; mikor pedig valamit meg nem érthet, szükség, hogy legalább addig, mig azt megérteni nem tanulja, függessze fel a' felől itéletét. Hasonló képzelődése Bajzának, és igazán „kissé gondolkozásra“ mutat, hogy e' folyóirat az első kötete óta a' negyedikig többféle változásokon ment keresztül; mert a' figyelmes Olvasók ugy látták, 's láthatják mind e' mái napiglan, hogy ezekben az Életre tartozó czikkelyek mellett, folyvást váltogatták egymást a' Literaturának különbféle tárgyai: Szomor Játék, Vig Játék, Lyrai költések, Epósz, Egyházi Beszéd, 's a' mind theoriában 's kritikában, mind példákban, 's melesleg egyéb tudományos dolgok is, philologia, philosophia, historia 's egyebek. Ezek pedig, mint az eredeti czim is (Élet és Literatura) mutatja, e' folyóiratnak egyenesen czéljára tartozván, a' kissé helyesen gondolkodó Olvasó által nem változásoknak, hanem folyvásti progressióknak a' feltett czél felé tekintethetnek.

Hogy Bajza mind ezek után a' Muzárion' uj folyamát csupa zavarnak, rendetlenségnek és inconsequentiának mondja, azon épen nem csudalkozhatunk, de hogy e' hibás itéletnek kútfeje önmagában van, e' birálatának több helyeiből láthatjuk. Egyik leghevesb vádja, mellyre ujra meg ujra visszatér, ez: hogy miként mert Szemere a' maga folyóiratában, nem egyenes aestheticára tartozó czikkelyeket is kiadni, holott ennek okvetetlenül aestheticai tendentiájunak kell lennie, mert Bajzának tetszett elhatározni, hogy e' szó: Literatura aesthetikát tegyen, és egyebet nem. Ezt vitatja kivált a' 16—17 l. mindenféle fordúlatokkal, 's nevezetesen egy helytt ezt irja: „Történetvizsgálat és irás felől foly a' beszéd, a' mi nem a' szépnek és életnek, hanem csak a' historiának philosophiájához tartozik.“ Tehát a' Literatura szépet teszen, és igy a' történetvizsgálat a' literaturára nem tartozik. Ez az aestheticai irány annyira egyedüli fő dolog Bajzának, és az ezen túl csapás, mint maga mondja, olly „fejtántorító chaos,“ hogy már csak egy történetvizsgálatot érdeklő értekezés' látására is különbféle vázakkal, u. m. gazdasági, bányászi, hydrotechniai művekkel képzelődik, 's előre rettegteti magát és másokat, hogy mit lehet és kell majd az illy aesthetikátlan tárgyakkal cselekedni. A' részrehajlatlan biró nem ámítja illy hasztalan képzelődésekkel magát, hanem ahoz lát, a' mi valósággal előtte van, 's megítéli azt, nem a' maga képzelődése vagy indulatoskodása, hanem az igazi kritika' okfői szerint.

Másik nagy vádja Bajzának a' Muzárion' uj folyama ellen a' már ismert munkák' ujra lenyomtatása, mellyek vagy a' különösen, vagy a' Magyar folyóiratok' valamellyikében már közölve voltak. De ezt sem lehet olly általán-fogva kárhoztatni, mint Bajza teszi; mert nem mindnyájan lakhatunk Pesten, hogy mindent láthassunk; sem pedig minden folyóiratokat, vagy egyéb munkákat mindnyájan meg nem szerezhetünk, és igy nem sokan dicsekedhetnek (talán még Pesten is) azzal a' szerencsével, (Bajza szerint: szerencsétlenséggel), hogy már ismert munkákat több könyveikben feltalálnának; a' kik pedig illy szerencsések, azok nem bosszankodnak érte, mint Bajza, tudván, hogy, kivált apróbb munkák, akármelly nemzet' literaturájában, több ízben szoktak közöltetni, különbféle folyó vagy röpülő-íratokban, a' mint az idő, vagy a' szükség hozza magával.

(Folytatása következik.)

ÉRTESITÖ.

A' haza minden hiteles könyvárusinál 's Pesten Eggenberger, Heckenast és ifj. Kilian urak könyvboltjában megszerezhető e' munka:

Szerb Népdalok és Hősregék

Az eredetiből fordíta Székács József. Kiadá Kunoss Enndre. Pest 1836. Ára csinos boritékban 1 fr. 20 kr. pengő p.

Hivatal keresés. Egy hosszabb idő óta mezei gazdaság' kormányozásával foglalatoskodó férfi, ki egyébiránt mint magyarországi hites ügyvéd honi törvényeinkben is jártas, születésére nézve magyar, de a' német és tót nyelvet is érti, mostoha környületeitől üldöztetve uradalmi tisztnek ajánlkozik. Ki vele bővebben kiván értekezni, méltóztassék szándékát a' szükséges föltételekkel együtt Pesten a' kir. váltságos Kérdő és Tudakozó intézethez intézendő bérmentes levelében tudatni.

A' KÉMLŐ.

folytatása iránt 1837 *évben.*

Ama különös kedvezés, mellyre gazdatársaink Kémlőnket méltaták olly nagy, a' millyennel még egy gazdasági ujságunk sem dicsekedhetett. Első kiléptekor ugyanis tisztelt előfizetőink' száma 800 azonnal jóval meghaladá. A' melly szám, noha meg nem üti tetemes költségeinket, méltó azon becsülésre, hogy folyóirásunk jövő 1837ik évben is folytatni elhatározzuk.

Meg kell vallani, hogy a' vállalat erőnket felülmulá, 's bennünk talán csak a' jó szándék az egész érdem: de ha csak egy lépést tettünk is ama' nagy czél felé, honnan az értelmi kifejlés' leggyöngébb sugárai csillámlanak, 's mellynek közelében

nemzeti jólét áradoz, édes amaz érzés, hogy igyekezetünk a' semmibe nem merült.

Meg kell vallani hogy mi nagyon gyengék valánk; 's hogy sok míveltek csak mosolygának tehetlenségünkön 's botlásainkon: — de ugyan hova rejték hát ezek tudományaikat? ha igaz az, hogy a' hasznos tapasztalások' közlése, legszentebb hazafiúi kötelessége mindenkinek. Mert hiszen minket csak a' nagy hijány' értése 's érzése kényszeríte erőnk feletti vállalatra, 's mi egy illy bajos szerkesztetés' ólom terheiről örömmel lemondunk, sőt közre munkálásunkat jutalom nélkül hazafiként ajánljuk, mihelyt arról meggyőzettetünk, hogy Kémlőnk' helyét akár a' Gazdasági egyesület, akár más hazafi kipótolandja. De mielőtt ezt látnók vállalatunkkal felhagyni, talán gyávasággali bélyegeztetés lenne.

Vállalatunk' folytatása tehát meghatározott; 's olly reményben vagyunk, hogy mivel a' kezdete mindennek legnehezebb, levelezéseink' öregbülése, eddig többfelé oszlott időnk' egyre szorítása, és segédtársainknak e' tárgyba bele okása, munkálatinkat mind inkább érdekesbbé tehetendik. 'S valóban, temérdek és kifogyhatatlan azon tárgyak' forrása, mellyeket legalkalmasban talán csak illy folyóirásban lehet meghánytorgatni, fontolni és foganatba hozatni, 's mellyeket itt egyenkint felhozni felesleges volna.

Hazafiui köszönetünket tévén itt, mind a' levelező hazafitársainknak, mind számos sz. k. városaink lelkes Tanácsainak, kik hazafiui segédnyujtással mozdíták elő czélunkat; kedvezéseiket továbbra is kikérjük: 's e' tárgyban küldendő levelekre nézve a' postaköltségeket, továbbra is szívesen magunkra vállaljuk.

Mi illeti pedig a' gyapjuárrt, olly reménnyel lévén, hogy gazdatársaink önhaszna czélunkat segélni jogja, miután halmazzal lévő levelezésinkből tanácsosnak alig láttunk nehányat közölhetni, megmaradunk azon ajánlatunk mellett, hogy jövő Májusban hiteles embert küldjünk a' külföldre gyapjúmustrákkal, 's ennek ottani szállását a' Német birodalom' több ujságlapjaiban hirdettessük olly végre, hogy ez a' Leipzigi vásárra menő 's más posztógyárosokkal közvetetleni értekezésbe bocsátkozván, a' gyapjúk árrát időről időre megírja, hogy mi azt ajánlásunkhoz képest számok szerint közre bocsáthassuk. Sőt

Ugyan ezen küldöttünk ezenkivül fel fog vállalni egyes gazdatársaiktól is gyapjumustrákat bizonyos számok alatt, 's a' posztógyárosoknak leendő megmutatás után, meg fogja írni azt, mennyit igérnek érettük? — 'S ha az ott igért árr felülmulná az itthonit, a' termesztők szabadságában álland odaadni, vagy nem adni. De mi azt hisszük hogy a' posztógyárosokkali közvetetlen alku és ismeretség, gazdatársaink' bizonyos hasznával lenne mindenkor öszvekötve. Erről azonban Martiusban bővebb tudósitást fogunk adni.

A' Kémlő jövő 1837. évben is e' mostanihoz hasonlólag fog megjelenni, 's félévi árra postan és borítékkal 3 fr. 30 kr. — helyben boríték nélkül házhoz küldve 3 fr. ezüstb.

Fizetni lehet a' szerkesztetői és minden cs. kir. posta hivataloknál, mellyek a' 11dik példány' ajánlása mellett e' végre megkérettetnek.

Költ Pesten November 9kén 1836.

BALLA KÁROLY.
a' Kémlő tulajdonos szerkesztetője.

Hirlő. Ismertető folyóiratunk jövő 1837-kétől kezdve az összmüvészeti lapjaihoz, különös félivnyi tiszta gazdasági, és kereskedési toldalékot kapcsoland, — az árra mindazáltal a' régi marad, az az Pesten félévre 3 f. 30 kr. — postán boritékban 4 f. 30 kr. pengő. Rajzokkal és hangmüvekkel fog járni ezután-is 's valamint e' muló félévre az igért történetiingyenkép már készülőben van, melly nagy Sándornak Granichus vizén átmentét 's a' perzsa iszonyu hadnak lecsépölését ábrázolja, — ugy szinte a' jövő félévre nagy Sándornak Dáriusra végromlást hozó árbélai ütközetét fogja képezni. Előfizethetni minden cs. kir. Posta-hivatalnál; — Pesten a' szerkesztőségnél magyar és hatvani utcza' sarkán ugy nevezett fekete Elefánt házban, második emeletben, — és Dorottya utczai Vurmháznál Lővinger Ignacz papiros nagykereskedésében. Kérjük tehát a' részt venni ohajtókat előfizetéseiknek mentől előbbi beküldésére, hogy példányainknak számáról rendelkezhessünk. Bérmentes levelek lesznek pedig csak elfogadva.

Mind nemzeti ujság-intézetünk, mind nagyon tisztelt olvasóink érdekében áll a' jókori előfizetés; igy mi előfizetőink' számához alkalmazhatjuk előintézkedésinket, t. cz. olvasóink pedig folyvást kaphatják hírlapjainkat. Ez okból figyelmeztetjük nagyérdemü pártfágóinkat és az egész magyar olvasó közönséget a' folyó novemberi pesti vásárra, melly az előfizetési pénzeknek egyenest intézetünkhöz lehető küldésére a' legbiztosabb alkalmat nyujtja. Hazai 's külföldi Tudósitásainknak, Hasznos Mulatságival 's Hirdetéseivel együtt a' jövő 1837re is félévi árra Pesten és Budán borítékban 9 for; boríték nélkül 8; postán pedig 10 for. vczédulában. Levelezőinknek 's a' cs. kir. postahivataloknak a' szokott ajándék-példánnyal folyvást örömmel szolgálunk, hírlapunk gyámolításában kimutatott buzgó pártfogásukat továbbra is kikérve. Költ Pesten, 1836' novemberében.

A' Hazai 's Külf. Tudósitások intézete.
(a' kiadó tulajdonos Kulcsár Istvánné zöldkert utszai 498d. szám alatti házában.)

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

48ik Szám. Péntek, November' 25én 1836.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. IV. Füzet. Pest(en), 1834. Ifjabb Kilián György könyváros' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar királyi egyetem' betűivel.) 12r. 166. l. Árra 54 kr. p. p.

(Folytatás.)

Ezt a' dolgot csupán a' Muzárionban venni észre, és csupán ezt kárhoztatni érte, valamint nagy tapasztalatlanság, ugy igazságtalanság is. Hát már a' magyar poésis' kézi könyvét, mert az, nehány kevés újakon kívül, régen ismert munkákat nyujtott, megvessük vagy kárhoztassuk é? Milly balgatagság 's igazságtalanság volna ez! — Mi szükség volt, ezen okfő szerint, a' Kisfaludy Károly' munkáit is tíz kötetben adni, holott a' még nem ismerteket egy kötet is befoghatta volna? mi szükség volt Vörösmartynak munkáit öszveszedni, holott azokat különösen, vagy a' magyar' folyóiratok' valamellyikében akárki olvashatta? Ezek igazán „parányi bibelődések", mikor valaki másban aggatódzik, a' nélkül, hogy okoskodásának következéseit, nagy logikája mellett is, elláthatná. Minden részrehajlatlan olvasó láthatja, hogy ezen uj folyamnak egyik fő szempontja a' kritika, theoriában 's példákban, és a' kezdetben felvett szellemhez képest: mellette és ellene (pro et contra). Ezért vannak itt öszvegyüjtve azok, miket e' czélra az érdemes szerkesztető szükségeseknek és hasznosoknak ítélt, 's a' kik közülök némelly czikkelyeket már láttak vagy birnak, azok megmentetnek a' másutt keresgéléstől, a' kik pedig ellenkező esetben vannak (és a' nagyobb részt bizonnyal ezek teszik), azok önrészökről egészen uj és a' fenforgó tárgyra nézve igen hasznos értekezéseket nyernek; annyival inkább, mivel épen most foly a' kritika' és nem kritika' küzdő ideje. Ez tehát korán sem eltévesztett irány, mint Bajza véli, hanem literaturánk' mostani állapotjához alkalmaztatott munkálkodás.

Hibának állitja Bajza azt is, hogy a' szerkesztető az előadott különféle nézetekhez a' maga ἄντος ἔφα-ját is világosan és hatalmasan hozzá nem ragasztja. Illy haszontalanság józan eszű embernek eszébe sem jut, mert hiszen Szemere szintugy elmondja a' magáét, csak hogy annak tulajdonítani nem akar, mint a' másokénak, hanem az itéletet és használást az olvasó' szabadságára és belátására hagyja. Hogy ez a' dolognak valamit árthatna, az csupa képzelődés, mert ha például Szemere, mint szerkesztető igy fejezné ki magát: „Ezeket irják dolgozó társaim a' tárgyról, de én nem ugy, hanem igy tartom 's a' t." következnék e abból, hogy neki van igaza, vagy hogy épen az ő véleményéből lehetne megtudni, mellyik már igaz a' sok között? Hiszen aestheticussá nem csak egyetlen egy nézet mellett lehet az ember; az pedig, hogy olvasóink' nagyobb serege, aesthetikai tárgyakban még csak járni tanuló gyermek 's ha azt akarjuk, hogy járni jól is és minél hamarabb is megtanuljon, kézen (vagy mint alább magyaráztatik: authoritással) kell vezetnünk; ismét csupa képzelődés, a' mit meg is kellene mutatni. Annyi bizonyos, hogy a' kik olvasóink közzül igazán csak járni tanuló gyermekek, azok' számára a' Muzárion nem iratott, de azok a' Muzárionl nem is olvassák.

Nagyobb nyomatékú előttem Bajzának azon ellenvetése, (ámbár az álnevek' pártolójától méltán különösnek tetszhetik), hogy Szemere a' dolgozások' szerzőjit meg nem nevezi, mert ezeknek titkolását mulhatatlanúl szükségesnek nem tartom, és csekélyebb kárnak itélem azt a' részrehajlást, mellyet némellyekben a' szerzők' megnevezése gerjeszthetne, mint azt a' homályt, mellyet azok elhallgatása sok helytt elkerülhetetlenül szül. —

Valami felségeset akart mondani Bajza, midőn igy szól: „Hol okok vannak, ott nincs kény' uralkodása, hanem észé, melly örökké despotisált mióta világ áll 's örökké fog, 's ohajtanunk kell, hogy fogjon"; 's szokása szerint nem vevé észre, millyen balgatagságot mondott, 's egyszersmind millyen hatalmas csapást adott önmagának 's kritikai bajtársainak is. Mert ha az első tétel igaz, ugy megforditva is igaz leszen ez: „Hol okok nincsenek, ott nincs ész' uralkodása, hanem kényé", 's melly sanyarú sententiát mond ekkor tudtán kivül Bajza önmagára, Toldyra 's más hasonlókra, kik másokat minden legkisebb megmutatás vagy minden okok nélkül kontároknak 's tudatlanoknak kiáltanak. Mi illeti a' despotismust: óhajtani azt, még ész' despotismusát is, csak kurta látású, vagy szívetlen emberhez illik, ki a' tökélyt és igazságot a' mások' pajkos taposásában helyheti, mint a' Kritikai Lapok' érdemes bajnokai, de a' mitől az igazi mivelt eszű ember undorodik. Hogy az ész örökké despotisált mióta világ áll, az nem igaz, kivévén az okos ravaszokét az együgyű tudatlanokon, de a' miről itt szó nem lehet.*) Az észnek szabadsága 's jussa van igen is, mindent megvizsgálni, és a' maga látásait okoknál fogva igazaknak tartani, sőt mások előtt is igazaknak állítani;

*) Rec. feledi a' recensensi magas tiszt elsőségeit. Ki magát is egyszer birói székbe helyheti, annak a' többi irói seregét szegény bűnösök gyanánt szabad tekinteni. Valamennyi iró, mind alattvalója a' Recensensnek 's ha kit dícsér vagy gyaláz, czirólgat vagy lever, kegyelmébe fogad vagy halálra itél, tettének okát adni nem tartozik. Elég ha magas tisztének 's igazának érzetében ezt feleli: tel est notre bon plaisir! — X.

de az ő okai, bár melly nyomosak legyenek is, ismét vizsgálat' tárgyai minden más gondolkozó észre nézve, és igy despotismust soha sem gyakorolhatnak. 'S ez a' szabad vizsgálati jus felmarad minden emberre nézve még akkor is, ha Bajza a' despotisáló észen az általános észt akarta volna érteni; mert önnön észmunkaságát, ugy tartom, senki sem fogja despotismusnak tartani.

Egyébként Bajzánál az illy alaptalan despotisáló állitások nem épen ritkák. Illyen az is, midőn azt mondja (23 l.), hogy a' ki gróf Széchényi' nagyobb tartalmú munkáiból gyöngyöket szedne 's valahol közrebocsátaná, nem fogna háladatlanul fáradni: de a' F. M. O. Minervából, Sasból 's a' t. egész értekezéseket ujra lenyomtattatni, ennek semmi alapos czélja nem lehet. Ugy hiszem, akár Bajza, akár más, nem tiszteli igazabban gróf Széchenyit nálamnál, de ezen okoskodásnak alapos voltát abból teljességgel által nem láthatom.

Elmellőzvén a' már másutt bizonyosan kinyomtattatott czikkelyeket, általuegyen végre Bajza a' többi czikkelyeknek rendről rendre való birálgatására.

A' viszonyok közzül, mellyek a' Muzárionnak első részét teszik, csak a' IV. X. XI. XV. és XVI. szám alatt lévőket mondja Bajza jóknak; a' XI-re mindazáltal azt hozza fel kifogásúl, hogy a' szép' itélőjiben a' szók, szólások, képek, egyes ideák' megitélése nem mindig hiba, mert ezt Lessing is tette. De nem is azt mondja a' viszony' szerzője, hogy azoknak megitélése a' hiba, hanem a' nélkül, hogy az egésznek lelkét felfogták volna, és azokat ehez mérve birálnák meg, — itt mondja lenni a' hibát, és ebben igaza van. Hogy az I. II. és V. üres beszédeknek itéli, nem csodálhatjuk, mert épen ollyféle irókról szólanak, mint Bajza. Az elsőben logikátlanságot is emleget. Igaz, hogy annak első hat sora nem syllogismus; de ki úzné annyira az iskoláskodást, hogy periodusait syllogismusokból szője? Az illy bábjáték csak iskolás gyermeknek való. — A' III. VII. XVII., ugymond, rég ismert dolgokat hánytorgat. Miért hát, hogy azokat épen Bajza mind ez ideig nem ismeri? és az ész' despotismusa, 's a' fény' és hir' szomja miatt a' szivet a' literaturából számkiveti (a' III. ellen); a' régibb fáradozók iránt tartozó tiszteletből nevetséget űz (a' VII. ellen); a' második' munkájiban csak a' hibákat lesegeti, a' jelességecskéket elmellőzi (a' XVII. ellen). — A' XIII. és XIX. — ugymond — félszegen fogja fel tárgyát, 's némelly részben hamis tanítást is ád. Ezt meg kellett volna mutatni, mert az ő nézete és itélete közönséges norma gyanánt nem szolgálhat. — A' VI-ra ezt mondja: Humano capiti cervicem pictor equinam....! E' viszonynak foglalatja ez: „Kazinczin fenn akadék, hogy levelei a' barát nevezetet minden személykülönböztetés nélkül osztogatják; 's ugy látom, nem vala igazom. Mert ez nem a' tulajdonképi bizodalmas barátság', hanem a' honi literatura' előmente iránt lángoló szív' sympathiája volt, melly szerint ő azokat, kikben isteni szikrát sejtett, nem tolá el gravitással magától, a' mi nem szült volna jót, hanem nyájasan ereszkedék le hozzájok, mint jó barát, a' mi szült jót, sok jót, 's gyönyörűség látni, mint győznek lelkesebb ifjaink az ízetlenség' martalékjain.“ Hol van itt ama Horatiusi mondás' alkalmaztatásának helye? Valóban nem láttam még példát Horatius' mondásait olly különösen érteni és alkalmaztatni, mint Bajza szokta; ő ebben epochát fog csinálni, 's a' Bentleyk, Zeune-k, Mitscherlich-ek és Fea-k szégyennel fognak, mint tudatlan legénykék, a' nagy philologus előtt hátralépni.

A' második rész' birálata ennyiből áll, hogy az biráló észrevételeket foglal magában a' Muzárion' III. és IV. kötetére, szerényen gáncsolókat, de nem szerényen magasztalókat; majd különösebben magát Szemerét vádolván öndicsérgetéssel, visszatér örökké nyúzott egyetlen egy bakjára: „Mi — ugymond — csodáljuk, imádjuk és isteneljük egymást 's ég tudja mit nem követünk el mindent.“ Ezt, a' kritikai czéh' tagjairól elhiszszük, annyival inkább, mivel azt a' summus Dux olly gyakorta hirdetgeti, de higyje el Bajza ur is, hogy mi szegény jámborok illy balgatagságok felől semmit sem tudunk; tudjuk, hogy Bajza, kivált Lessynget, mindenek felett isteneli, azt vélvén, hogy ez őtet is Lessinggé teszi, de mi az illy fényes álmokat az areopagusi titkok' mélységes éjji homályaival bibelődő tribunal' fejének hagyván, megelégszünk azzal a' mindennapi philosophiával, hogy a' valódi jót mindenütt és mindenben becsüljük, a' rosszat mindenütt kerüljük és megvessük. — Mit a' hizelgésekre például felhoz: a' „majd nem hihetetlen combinatióju“, és a' „szertelen érdemű“, a' miért Kazinczyt csúfosan kineveti, ez nem egyéb, színlett tudatlanságból merített pajkos gúnynál, mert jól tudhatja azt Bajza, hogy mint egyéb nyelvekben, ugy kivált a' magyarban igen sok szók kétképen, t. i. tulajdon és általvitt (figurás) jelentésben szoktak használtatni; ő pedig csupán az első jelentésben veszi a' szavakat, 's ugy nevet ki másokat. Hátha mi proprie vennénk, a' mit ő mond, 's a' mi még improprie sem igaz, t. i. az imádást, istenelést, térden és porban csúszást 's t b. mivé válna ez a' haszontalan beszéd? ez „fajulna — igazán — iróniává, gyalázattá“; ennek illene utána a' Kazinczyra kiáltott: „Risum teneatis!“ (30. l.)

A' C s é l czimű drámai tréfa nem tetszik Bajzának, mivel az olly kritikus, mint ő; kénytelen némelly helyeken a' maga manierjaira ismerni; 's illy esetben, bár mint nevessen is, nem kedveli az ember, ha a' fabula ő róla is szól.

A' tanító költeményekről szóló értekezést dicséri Bajza, és e' tárgyat bővebben fejtegetvén, helyesen jegyzi meg, hogy minden költeményeink csak ugy lesznek jó költemények is egyszersmind, ha, bár müvészi formába öntött reflexiót, tanúlságot (szorosb értelemben) nem foglalnak is magokban, legalább nemes, erkölcsiséggel megegyező érzelmeket gerjesztenek keblünkben. —

(Folytatása következik.)

KÉRELEM ÉS IGAZULÁS.*)

Pesten nehányan 's ezek között a' Regélő' szerkesztője uton utfélen azt beszélik, hogy a' Literaturai Lapok 45dik számában kijött journalisticai czikkelyt én — ki komoly dolgokban soha és sehol álnév' alá még nem rejteztem, sőt annak többször nyilvánosan ellenmondtam, 's ellene mondok ujra, 's kinek gondolkozás- és irásmódját a' Regélő' szerkesztőjének

*) Garay urnak ebbeli nyilatkozását, mint valót 's az igazsággal megegyezőt, ezennel erősíti

a' Szerk.

obban kellene ismernie négyévi együttdolgozásomból — én irám volna. Megigazulásomra egész bizodalommal felszólítom s kérem ezennel a' Literaturai Lapok szerkesztőjét, valjon mióta lapjait kiadja, csak egy betűt is kapott e tőlem? B—s irat pedig arra kérem, ne nevezzen engem nyereségnek, különben Róthkrepf lehetne megint az első, ki utánam fogna nyulni. De én portéka nem vagyok 's hála az égnek! vannak még szerkesztők, kiadók, könyvárosok és könyvnyomtatók, kik az embert embernek nézik 's a' szerint méltányolják.

Pest, őszutó' 16kán 1836. Garay.

ÉRTESITŐ.

MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG.

Az academia költségin megjelentek: 1) Tudománytár, XI. kötet, két kőmetszettel. Tartalma: Értekezések. Az álom' philosophiája, Prof. Nyiry Istvántól. Természet történeti műszótan és létszerirat, Dr. Pólya Józseftől. Bevezetés a' növények organographiájaba, Brassai Sámueltől. Emlékezet b. Toth Ferenczre, B. Lakos Jánostól. Az angol szépliteratura' történeteinek veleje. Eichhorn és Wachler után. Sup. Kis Jánostól. Literatura. Magyar bibliographia 1835ről. Pótlékok az 1831—4diki magyar bibliographiához. Dr. Schedel Ferencztől. B. Hormayr József, Archiv für Geographie, Staats- und Kriegskunst" czimű, bécsi folyóirásában előforduló 's vagy Magyarországot és nemzetet érdeklő vagy magyar tudósok által irt értekezések. Gyurkovics Györgytől. A' franczia Szépliteratura 1835ben. Csató Páltól. Vegyes közlések. Romai feliratások Sopronyban, báró Ocskay Ferencztől. Az ugy nevezett pócsi szűz Mária képe a' sz. István főtemplomában Bécsben, Dr. Rumy Károlytól. A' lemásolásnak egy legujabb módja. Karácsony Lázártól. A' XId. és XIId. vagy is a' jelen évfolyamat harmadik és negyedik kötetei Februariusig jelennek meg. (Előfizethetni folyvást az academiának ezen encyclopaediai folyóiratára 4 fttal közöns. 6 fttal finom papiroson; postai küldésért ennek fölötte 1 frt. 36 kr. cp. tétetik le). — 2) Eredeti játékszin, kiadja a' magyar t. társagyág Vd. kötet. Zsarnok apa. Drama öt felv. Irta Jakab István. III lap. Árra 32 kr. ez. p. — 3) Külföldi játékszin, kiadja a' m. t. társaság XIII. Messzinai hölgy. Szomorujáték, 5 felvonásban Schillertől. — Ford. Szenvey József. 201 lap. Árra 50 kr.

Pesten, November' 14. 1835.

Dr. Schedel Ferencz
titoknok.

A' KÉMLŐ'

folytatása iránt 1837 *évben.*

Ama különös kedvezés, mellyre gazdatársaink Kémlőnket méltaták olly nagy, a' millyennel még egy gazdasági ujságunk sem dicsekedhetett. Első kiléptekor ugyanis tisztelt előfizetőink' száma 800 azonnal jóval meghaladá. A' melly szám, noha meg nem üti tetemes költségeinket, méltó azon becsülésre, hogy folyóirásunk jövő 1837ik évben is folytatni elhatározzuk.

Meg kell vallani, hogy a' vállalat erőnket felülmulá, 's bennünk talán csak a' jó szándék az egész érdem: de ha csak egy lépést tettünk is ama' nagy czél felé, honnan az értelmi kifejlés' leggyöngébb sugárai csillámlanak, 's mellynek közelében nemzeti jólét áradoz, édes amaz érzés, hogy igyekezetünk a' semmibe nem merült.

Meg kell vallani hogy mi nagyon gyengék valánk; 's hogy sok míveltek csak mosolygának tehetlenségünkön 's botlásainkon: — de ugyan hova rejték hát ezek tudományaikat? ha igaz az, hogy a' hasznos tapasztalások' közlése, legszentebb hazafiúi kötelessége mindenkinek. Mert hiszen minket csak a' nagy hijány' értése 's érzése kényszeríte erőnk feletti vállalatra, 's mi egy illy bajos szerkesztetés' ólom terheiről örömmel lemondunk, sőt közre munkálásunkat jutalom nélkül hazafiként ajánljuk, mihelyt arról meggyőzettetünk, hogy Kémlőnk' helyét akár a' Gazdasági egyesület, akár más hazafi kipótolandja. De mielőtt ezt látnók vállalatunkkal felhagyni, talán gyávasággali bélyegeztetés lenne.

Vállalatunk' folytatása tehát meghatározott; 's olly reményben vagyunk, hogy mivel a' kezdete mindennek legnehezebb, levelezéseink' öregbülése, eddig többfelé oszlott időnk' egyre szorítása, és segédtársainknak e' tárgyba bele okása, munkálatinkat mind inkább érdekesbbé tehetendik. 'S valóban, temérdek és kifogyhatatlan azon tárgyak' forrása, mellyeket legalkalmasban talán csak illy folyóirásban lehet meghánytorgatni, fontolni és foganatba hozatni, 's mellyeket itt egyenkint felhozni felesleges volna.

Hazafiui köszönetünket tévén itt, mind a' levelező hazafitársainknak, mind számos sz. k. városaink lelkes Tanácsainak, kik hazafiui segédnyujtással mozdíták elő czélunkat; kedvezéseiket továbbra is kikérjük: 's e' tárgyban küldendő levelekre nézve a' postaköltségeket, továbbra is szívesen magunkra vállaljuk.

Mi illeti pedig a' gyapjuárrt, olly reménnyel lévén, hogy gazdatársaink önhaszna czélunkat segélni jogja, miután halmazzal lévő levelezésinkből tanácsosnak alig lattunk nehányat közölhetni, megmaradunk azon ajánlatunk mellett, hogy jövő Májusban hiteles embert küldjünk a' külföldre gyapjúmustrákkal, 's ennek ottani szállását a' Német birodalom' több njságlapjaiban hirdettessük olly végre, hogy ez a' Leipzigi vásárra menő 's más posztógyárosokkal közvetetleni értekezésbe bocsátkozván, a' gyapjúk árrát időről időre megírja, hogy mi azt ajánlásunkhoz képest számok szerint közre bocsáthassuk. Sőt

Ugyan ezen küldöttünk ezenkivül fel fog vallalni egyes gazdatársaiktól is gyapjumustrákat bizonyos számok alatt, 's a' posztógyárosoknak leendő megmutatás után, meg fogja írni azt, mennyit igérnek érettük? — 'S ha az ott igért árr felülmulná az itthonit, a' termesztők szabadságában álland odaadni, vagy nem adni. De mi azt hisszük hogy a' posztógyárosokkali közvetetlen alku és ismeretség, gazdatársaink' bizonyos hasznával lenne mindenkor öszvekötve. Erről azonban Martiusban bővebb tudósitást fogunk adni.

A' Kémlő jövő 1837. évben is e' mostanihoz hasonlólag

fog megjelenni, 's félévi árra postan és boritékkal 3 fr. 30 kr. — helyben boriték nélkül házhoz küldve 3 fr. ezüstb.

Fizetni lehet a' szerkesztetői és minden cs. kir. posta hivataloknál, mellyek a' 11dik példány' ajánlása mellett e' végre megkérettetnek.

Költ Pesten November 9kén 1836.

BALLA KÁROLY.
a' Kémlő tulajdonos szerkesztetője.

Trattner-Károlyi könyműhelyében Pesten megjelent 's minden hazai könyvárusnál megszerezhető:

HAJNAL.

Hazai Almanach. 1837.

Szerkeszti Garay.

TARTALMA.

A' fiatal szív. (Novella) Csató Pál. Egem. Kúnoss. Dalnok és király. Tivadar. Lánykám szája. Garay. Hadvezér. Papszt. Költő királysága. Garay. Hitjelek. Kunoss. Az athinai sirásó. Komoly elbeszélés. Vajda. Jánoshegyi vándordalok. (I. Indulas. II. A' hiv laka. III. A' városmajorban. IV. Pásztorélet. V. A' kápolna. VI. Szép juhászné. VII. Ligetzug. VIII. Hegyormon. IX. Istenhozzád.) Tóth Lőrincz. Baklövés a' tilosban. (Vig elbeszélés) Frankenburg Adolf. A' kis madár. Kunoss. A' szerető anya. Garay. Vágy. Kunoss. Viszonlátás (Költői elbeszélés). Garay. Az árvák. Tóth Lőrincz. Álom. Matics Imre. Országh Ilona (Történeti szinjáték 3 felv.) Garay. A' csapodár (keleti elbeszélés). Vajda. A' Zongora. Kunoss. Sírvirágok. Garay. Igen-vagy nem. Kunoss.

Képei.

A' textusból vett eredeti aczélmetszetek. I. Berzsenyi Dániel' köztiszteletü költönk' jól talált arczképe. II. A' második Pygmalion szobra előtt, jelenés Frankenburg vig elbeszéléséből, mai korunkból. III. Országh Ilona 3 felv. 4ik jelenése 1469-ből. IV. Vajda' keleti elbeszéléséből vett jelenet. Jajushadala' barlangjában.

Árra: finom angol velinen 12ed rétben a' 12½ ivnyi 300 lap munkának — hat váltó forint.

Hirlő. Ismertető folyóiratunk jövő 1837-kétől kezdve az összmüvészeti lapjaihoz, különös félivnyi tiszta gazdasági, és kereskedési toldalékot kapcsoland, — az árra mindazáltal a' régi marad, az az Pesten félévre 3 f. 30 kr. — postán boritékban 4 f. 30 kr. pengő. Rajzokkal és hangmüvekkel fog járni ezután-is 's valamint e' muló félévre az igért történeti-ingyenkép már készülőben van, melly nagy Sándornak Granichus vizén átmentét 's a' perzsa iszonyu hadnak lecsépölését ábrázolja, — ugy szinte a' jövő félévre nagy Sándornak Dáriusra végromlást hozó árbélai ütközetét fogja képezni. Előfizethetni minden cs. kir. Posta-hivatalnál; — Pesten a' szerkesztőségnél magyar és hatvani utcza' sarkán ugy nevezett fekete Elefánt házban, második emeletben, — és Dorottya utczai Vurmháznál Lővinger Ignacz papiros nagykereskedésében. Kérjük tehát a' részt venni ohajtókat előfizetéseiknek mentől előbbi beküldésére, hogy példányainknak számáról rendelkezhessünk. Bérmentes levelek lesznek pedig csak elfogadva.

A' haza minden hiteles könyvárusinál 's Pesten Eggenberger, Heckenast és ifj. Kilian urak könyvboltjában megszerezhető e' munka:

Szerb Népdalok és Hősregék.

Az eredetiből fordíta Székács József. Kiadá Kunoss Enndre. Pest 1836. Ára csinos boritékban 1 fr. 20 kr. pengő p.

Mind nemzeti ujság-intézetünk, mind nagyon tisztelt olvasóink érdekében áll a' jókori előfizetés; igy mi előfizetőink' számához alkalmazhatjuk előintézkedésinket, t. cz. olvasóink pedig folyvást kaphatják hírlapjainkat. Ez okból figyelmeztetjük nagyérdemü pártfágóinkat és az egész magyar olvasó közönséget a' folyó novemberi pesti vásárra, melly az előfizetési pénzeknek egyenest intézetünkhöz lehető küldésére a' legbiztosabb alkalmat nyujtja. Hazai 's külföldi Tudósitásainknak, Hasznos Mulatságival 's Hirdetéseivel együtt a' jövő 1837re is félévi árra Pesten és Budán boritékban 9 for; boriték nélkül 8; postán pedig 10 for. vczédulában. Levelezőinknek 's a' cs. kir. postahivataloknak a' szokott ajándék-példánnyal folyvást örömmel szolgálunk, hírlapunk gyámolitásában kimutatott buzgó pártfogásukat továbbra is kikérve. Költ Pesten, 1836' novemberében.

A' Hazai 's Külf. Tudósitások intézete.
(a' kiadó tulajdonos Kulcsár Istvánné zöldkert utszai 498d. szám alatti házában.)

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

49nik Szám. Péntek, Decemberʼ 2án 1836.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. IV. Füzet. Pest(en), 1834. Ifjabb Kilián György könyváros' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar királyi egyetem' betűivel.) 12r. 166. l. Árra 54 kr. p. p.

(Folytatás.)

Az életirás czimü részt azzal vádolja Bajza, hogy „bele vannak keverve egyebek is, mellyek a' rész' czimének meg nem felelnek.“ Ezeket kár volt egy két szóval meg nem említeni. Hijánynak mondja azt is, hogy a' biographiák' érdeme „a' historiára való befolyásoknál fogva“ nincs érintve. De én ugy vélem, hogy érintve van a' III. és V. szám alatt, bővebb fejtegetése pedig a' tárgynak nem ide tartozik, hol, mint látjuk, csak az életirás' theoriája példákkal világosítva a' czél, hanem a' historiographust illeti. Ezt tehát legközelebb Bajzától várhatjuk; valamint mesteri példákat a' helyesebb biographiákra nézve is, mivel igen jól mondja azt, hogy „hasznos fogna lenni, ha egy személynek képét többen próbálnák előnkbe állitani, különböző szempontokból tekintve.“ Hogy Kazinczy a' szépségért 's hatásért (és igy szántszándékkal) igazságokat is áldoz fel, annak megmutatása hasonlóul Bajzát illeti.

A' XV. Rész' birálatjára nézve: Bajzával tartok abban, hogy Fogarasi' állitása, melly szerint a' gömbölyített szájjal ejtett hangzók gömbölyűséget és gömbölyü dolgokat jelentenek, egy kissé merész, sőt általánosan véve, előttem, csupa precarium; Szemerével a' szakálra nézve; 's ismét Fogarasival abban, hogy a' tökély és tökéletesség, azért, hogy a' Latinnak mind a' kettőre szova nincs, csakugyan különbözik egymástól, (tökély) mondatik concrete, tökéletesség abstracte, qua conceptus.) és igy a' tökéletességnek szintugy fogjuk hasznát venni ezután is, valamint a' csendességnek abstracte a' tranquillitas' értelmében, 's a' szónak egyéb értelmeiben is.

A' XVI. rész' töredékeit nem ok nélkül dicséri Bajza (ámbár annak dicsérete, ki feljebb ennek kiadását hibának kiáltotta, gyalázás gyanánt hangozhatik,) mert ezek valóban mély történetnyomozó 's egyszersmind philosophiai lélekből vették eredetöket. Azonban, hogy ezen figyelemre méltó becses töredékekből mindöszve ezt a' nagyon visszás tanúlságot merítette Bajza, hogy a' mi historiographiánk sovány és parlag, és igy a' történetvizsgálatot, mellynek ugymond a' historiában csak eszköznek kell lennie, melleslegnek tekintvén, a' pragmaticát tegyük egyedül való czélúl (a' mi véleményem szerint csak azt teszi, hogy hypothetiseken épitsük a' historiát, mit Bajza feljebb méltán ostromlott) hogy, mondom, Bajza e' töredékekből ennyit tanúlt, az egy Historikusban szinte megfoghatatlan, mert e' töredékek' szerzője koránt sem vont olly éles választó falat a' történet vizsgálat és philosophálás között, sőt a' kettőt szorosan öszvekötötte, és philosophálását is mindenütt historiai adatokkal támogatta. Pragmaticusnak lenni nem annyit tesz, mint a' historiai tiszta factumokat csupa eszköz gyanánt nézni; (hiszen igy, és épen igy, minden álmot és mesét kifaraghatnánk a' historiából, mint a' régi mythologusok); hanem annyit, mint e' tiszta factumok' okait 's következéseit részrehajlatlanúl kinyomozni, és öszvefüggésöket felfedezni igyekezni, és igy mind a' kettő czél, az első theoreticus, a' másik practicus czél. E' szerint hijába kel ki Bajza, a' Horvát István eránt való illetlen bosszúságból a' diplomák, és eleink' eredetének nyomozása ellen, mert, ha bár (mint e' töredékek' szerzője igazán mondja,) az első származásig egy nemzet sem mehet is fel; mindazáltal az elébbiek csakugyan mindenkor alapúl szolgálnak az utóbbiaknak; 's midőn Bajza a' Ferdinand és Zápolya' századokra ható időszakának megirását, ennek fejtegetésénél hasonlíthatlanul becsesebbnek mondja, a' mi az azóta lefolyt 's mostani időkre nézve valósággal nagy becsű dolog is lenne, felejteni láttatik, hogy a' Ferdinand Zápolyai időszakra nézve szintolly múlhatlan szükségességű ismét az elébbi történetek tudása, mellyek ama nevezetes időszakot előhozták, és arra befolyással voltak, és ez igy megyen mind addig, valamig bennünket hiteles documentumok vezetnek, 's ezek közt igazi historikus, kénye szerint nem válogathat, 's csupán ott állapodhatik meg, hol a' hitelesség megszűnik, és épen ennek a' mesétől megkülönböztetésére szolgál neki leginkább a' philosophia.

A' XXIII. résszel ollyan formán járt Bajza, mint a' Sas' czimmel; magyarázgatná: mit akarhatott Kazinczy' verseinek prosába tételével készitőjök? Kazinczy' verseit értelmesbekké tenni? Vagy azt mutatni, hogy a' mi versben szép, az prosára fordítva is szép marad? — 'S elhagyja azt, a' mi leghihetőbb 's legtermészetesebb, hogy talán épen az ellenkezőt akará látatni, t. i. micsoda szépséget és bájt ad a' gondolatnak és beszédnek a' poësis, mellyet semmiféle, bár legszebb 's legjobb prosa is ki nem pótolhat. Mind e' mellett az a' kép, mellyel itt Bajza él: „poëtai aetherökből prosai posványságba vannak leránczigálva,“ mértéken túl üzött dagályos kifejezés. Ám legyen a' poësis' attributuma az aetheri, de azért koránt sem lehet a' prosaé a' posványság; még akkor sem, ha prosára verset teszünk által. Maga ugyan Bajza példát ad itt a' prosai posványságra is, midőn ezen általtételeket ollyanoknak mondja, „mint, a' szent irás szerint, az égből letaszigált kalánfülü angyalok voltak.“ De az illy példák' követését minden jó ízlésü ember örömest a' kritikai tribunal' aesthetikusainak hagyja.

A' Bajza önmagával eltelésének, mellyel máso-

kat szokott vádolni egy szembetűnő példáját láthatni a' XXX. rész' birálatában, hol ő azt a' felfedezést teszi, hogy a' Gróf Dezsewffy' előbeszédét a' F. M. O. Minervához, azért adta kivonatban a' Muzárion' szerkesztetője, „hogy az olvasó hosszan is röviden is olvashasson egy tárgyról, a' szerint mint szeszélyei kivánni fogják.“ Holott pedig minden figyelmes olvasó észreveheti, hogy ez a' XXIX. és XXX. rész, a' XXXVI. és XL. részel van öszvefüggésben, 's azt terjeszti elő intuitive, hogy a' Gróf Dezsewffy' előbeszédében, kitől Bajza, példátlan szemtelenséggel, minden tudományt és józan észt megtagadni bátorkodott, mennyi d o l o g é s v a l ó s á g van; ellenben a' másokon taposó Bajzának Vezérszava, a' sok üres czifra csevegés alatt melly nyomorúlt vázat rejteget. Itt volna már jó az é p s z e m e k k e l m e g á l d a t á s n a k használt venni; de Bajza csak a' papolgatást tartja magának, (ámbár ezzel is másokat vádol,) a' többi a' kontárokat illeti.

Hasonló önmagával eltelést mutat Bajza az egyenesen ellene intézett czikkelyek' birálatában is, mellyeket csupa parányi bibelődéseknek nevez. Nem közönséges hős az, a' ki csak apróságoknak veszi, mikor ugyan csak az elevenje körül járnak; de önmaga megfoghatóvá teszi előttünk e' csudálatos vitézséget, kijelentvén, hogy ő a' világosan kimutatott és megmagyarázott hibákat is hibáknak nem látja, hanem — ugymond — „Bajza' principiumait, állitásait kellene ledöntögetni, mert ezek már fognának majd valamicskét bebizonyitani.“ Mellyek azok a' principiumok? — Ezek: „Nemzetünk tudományi pályáját mindeddig a' bálványozó felekezet birja;“ és: „Le kell döntögetnünk szobrait a' bálványozásnak; ez az egyedül üdvezítő, igaz út.“ Immost az a' kérdés: Megvannak-e e' principiumok mutatva? 's hol és miként? Felelet: Mindeddig nincsenek sehol és semmiképen. Vallyon hát meg nem mutatott principiumokat, állitásokat szükség-e ledöntögetni? Épen nem; az illyek magok magokat ledöntögetik. De Bajzának e' kivánatja annál izetlenebb, mivel ezen ő állitásai, mind a' birált Muzárionban, mind egyebütt valósággal ledöntögettettek; de ő a' Szemere' döntését nem látja; a' másokét pedig miként czáfolta meg? Illy felséges győzhetetlen argumentummal: „Ti ízetlen, értetlen emberek, gondolat nélkül irók és papolók vagytok. Ennyit felelek nektek mindöszve, és igy nekem tökéletes igazam van.“ — Ez itt valóságos res facti, mint a' Kritikai Lapok' olvasói jól tudhatják. Kell e illy nevetséges Hős' principiumait nagy munkával döntögetni? elitélheti minden józan és részrehajlatlan olvasó.

Az utolsó résznek, vagy is Kölcsey' Szemeréhez irt levelének birálatában különös halmazát lehet látni az egymás ellen éllel álló dialektikázásoknak (melly mesterségben helyheti Bajza minden kritikai erejét), itt szerénység és dölyf, jámborság és szilajság tövel-heggyel vannak öszvehányva. Megtámadja Kölcseyt hogy kritika, 's mindenek felett antilexikoni pör ellen szólni mer, például hordja fel az ember és ember közt való harczra minden nemzetek' kritikusait, 's azt mondja, hogy az emberbántás a' literaturában szült hasznot, szült kárt is, és igy ok nélkül mondja Kölcsey, hogy az káros lehessen; (furesa okoskodás! e' mellett, kinek vala szándéka embert bántani, kinek nem? azt megitélni ember nem fogja (hogy szólhat hát Bajza annak hasznos vagy káros voltáról, a' mit meg nem itélhet, vagy talán ő több, mint ember? Illyen a' hamis dialektika! hogy magát kitisztithassa, azt mondja, hogy senki sem itélheti meg, mi bántás, mi nem? és még is maga fenszóval hirdeti, hogy az ő bántása igen hasznos); magáról pedig Bajza azt mondja, hogy neki embert bántani soha szándéka nem vala. De e' mondással, melly kegyetlen itéletet mondott magára, azt talám észre sem vette. Mindenfelé ismeretesek azok neveletlenségig 's másokon taposó szilajságig menő betyárkodások, mellyekkel Bajza minden ok és alap nélkül, vagy is inkább önmagától költött hamis okokból szinte négy év óta sérteget mindent a' Kritikai Lapok' imádóin kivül (ez egyben szabad, sőt mulhatlanul szükséges az imádás), 's a' ki illyeket bántó szándék nélkül tehet, sőt maga is nyilván vallja, hogy ezeket bántó szándék nélkül cselekedte, és fogja félbeszakadatlanul cselekedni, arról egyebet nem mondhatunk, hanem hogy, vagy nem igazán beszél, vagy azok közzé tartozik, kiknek, hogy az ő maga szavaival éljek, „eszök iránt aggodalomban kell lennünk.“ (37. l.) — A' lexikoni pörre nézve ugyan, azt hiszi Bajza „hogy még igen is közel állunk hozzá 's közelebb mint sem hidegen megitélni képesek lehetnénk, azért legjobb felőle hallgatni, 's az itéletet későbbi időkre felfüggeszteni.“ Be nevetséges magával eltelés. Hát azt véli Bajza, hogy az ő általa támasztott lexikoni pör vagy is inkább vénsasszonyos lármaütés olly valami nagy epochát csinál a' literaturában, mint a' Bonaparte' élete a' historiában, hogy azt a' mostani kor még csak nem is képes megítélni? Valóban még ő sem az utolsó á l o m b o l d o g o k közzé tartozik, de hijába! f e l k e l l v e r n ü n k e z á l — Lessinget is, az ál-Göthékkel és ál-Schillerekkel együtt, á l m a i b ó l, 's tudtára kell adnunk, hogy az ő lexikoni pörét régen megitéltük, megczáfoltuk és félrevetettük. Az utóbbi kornak eszébe sem fog jutni, hogy illy hitványságokkal bibelődjék.

A' Magyar Literaturához való viszonyáról e' Muzárioni kötetnek azt mondja Bajza, hogy mind a' hiány-pótlást, mind az elébb menetelt „igen kis mértékben eszközlötte.“ Minekutána Bajza' birálatját észrevételeimmel végig kisértem, legyen itt elég csak azt nyilatkoztatnom ki röviden, hogy ebben az itéletben vele épen meg nem egyezem.

II. A' h á z a s ú l o k. Irta B. E. I. Pesten. 1833. 12r. 119. l. (Toldy Ferencz 57—96.)

A' birált munkát nem ismervén, a' birálathoz sem szólhatok biztosan, mert bár melly környülményesen elő legyen is adva e' vigjáték' fabulája, mindazáltal abból az egész művet maga valóságában felvenni nem lehet; annyival inkább, mivel itt a' munkának csupán hibái emlitetnek, lehető érdemeire pedig még csak czélzás sincs, holott nem lehetetlen, bár mennyi hibák legyenek is valamelly munkában, hogy azért jól talált helyek is ne akadjanak benne. Csupán azt emlitem, hogy Toldy sok nyelvbeli hibákat is hordván fel a' birált munkából, mellyek valósággal hibák: ne feledkezzék meg magáról is, és mikor másoknak szüntelen stylust commendál, ügyeljen jobban maga is arra, 's ne keresse azt a' mesterkézettségben, mert ez szintolly hiba egyik oldalról, mint a' gondatlanság a' másikról. Például csak ezt hozom fel: „Tűrjük a' gyengét, 's mert gyengesége' főbb oka a' benszületni kellő tehetségek', vagy némelly kedvező környülmények' hiánya, az érzés, mellyet támaszt szemlélése, sajnálkozással legrokonabb; 's t. b.“ Ez

em eredeti Magyar irásmódra, hanem szóról szóra tett iskolás fordításra mutat.

(Vége következik.)

ÉRTESITŐ.

Werfer Károly cs. kir. könyvnyomó intézetében rövid idő mulva sajtó alá kerül, a' következő közhasznú 's czélszerű munka:

A' KERESZTÉNY
katholika vallás
leghatalmasabb
VÉDLELKE
a'
birodalmaknak
és
thronoknak.

Irta
Richter Engelbert Eligy,
theologica Doctora, szent széki Tanácsnok, az olomuczi cs. kir. Ferencz Egyetemnél az egyházi történetek' rendes tanitója.

Forditotta
G. A.

Az ára velinen 3 ft. p. p. nyomtató papirosan 2 ft. p. p. szükségesnek vélte a' kiadó az olvasó közönséget ezen jeles munkára eleve figyelmetesé tenni, minthogy a' nyomatandó példányok' számát semmi esetre sem szaporitja többre mint a' mennyi előfizető jelentendi magát egyenesen nála bérmentés levelek által a' jövő 1837ik év Januariusi hó végéig. Kivüle elfogadják az elő fizetést minden fő tiszt. megyei hivatalok.

Költ Kassán Dec. 3án 1836.

Mind azon T. T. törvényhatóságok, mellyek az általam kiadandó nemzetek' története' tárát előfizetéseikkel elősegélleni méltoztattak, teljes tisztelettel megkéretnek, kegyeskedjenek tudósitásaikat minél elébb az alólirthoz vagy T. Ns. Abaujvármegyei jegyői hivatalához beküldeni.

Költ Kassán Karácson hava 3án 1836.

Kovacsóczy M.

Tudománytár. — Reám bizván a' m. tudós Társaság a' Tudománytár értekező részének 1837 elejétől fogva szerkeztetését; egész bizodalomma! fölkérem hazám iróit, hogy ezen encyclopaediai folyóirást részvételökkel pártolni, 's tudományos értekezések beküldésével segiteni méltóztassanak. Elfogadja azokat a' társaság titoknoki hivatala (Pest uriutcza 612) vagy az alulirt (Józsefpiacz, 160. 2dik emelet). Eredeti dolgozat nyomtatott iveért 8 pengő ft., forditottért 6 p. ft. tiszteletdij jár. Meg kell még jegyeznem, hogy az 1837re szóló első darab (vagy az egész folyamat XIIId. kötete) December közepén megyen sajtó alá 's pesti józsefnapi vásárkor fog megjelenni

Pest Nov. 23. 1836.

Luczenbacher János,
törv. doc. m. t. társ. tagja mint a' Tudománytár értekező részének szerkesztetője.

Magyar tudós társaság. Eggenberger József pesti könyváros 's általa a' két haza minden hiteles könyvárosinál kapható: M. tudós társasági névkönyv 1837re. Budán 8. 100 lap. Tartalma: Astronomiai kalendárium 1837re; Nagy Károly rendes tagtól. A' társaság' pártfogója, elnöksége, igazgató tanácsa, titoknoka, tiszteleti, rendes és levelező tagjai, szerkesztetőji, tisztviselőji. Toldalék: 1. A' m. t. t. rendszabásai. 2. Annak utasító határozatai. 3. Annak 1835diki munkálkodásai 's pénztára mibenléte. 4. Életrajzok a' társaság elhunyt tagjairól: G. Kornis Mihály igazgató tag és Petrovics Friderik rendes tag. Névmutató. — Ára kötve 24 kr. ez. p.

A' titoknok által.

SZÓFÜZÉR,

vagy is

a' tudomány, müvészség, társalkodó és költészet ujonnan alkotott, fölélesztett vagy idomitott szavainak

JEGYZÉKE.

Az eddigi Szótárak helyesitéséül 's potlékául

hasonértelmü

magyar és német-latin kifejezésekkel megvilágositva,

gyüjté

KUNOSS ENDRE.

Harmadik, ismét 750 szóval bővült kiadat.

Kassán 1836. 8rét. Csinos boritékban 48 kr. e. p.

Előfizetési időhalasztás és figyelmeztetés. E' jelen törvényfolyam alatt megjelenendőnek hirdetett illy czimü munkám: „A' t. királyi tábla hites jegyzőinek hivatalköre" 's a' t. sajtó alá bocsátását, mind foglalatosságaim halmazottsága, mind az eddigi előfizetők csekély száma miatt, a' jövő év husvétutáni törvényfolyamáig határozám elhalasztani. Addig tehát nevezett munkámra folyvást előfizethetni minden hiteles könyvárusnál, egy pengő forintjával. Figyelmeztetem egyszersmind, hogy e' munka nem kizárólag a' nevezett ifjuság számára készült, hanem mind azokéra is, kik velök ha-

sonló törvénykezési foglalatosságokat végeznek; igy tehát a' szolgabirák, esküdtek, az igazságszolgáltatás bármilly ágaiban hivataloskodó egyéb személyek, sőt magok az ügyészek számára is, annyival inkább, minthogy különféle példányiratokat 's egy — lehető legjobb — törvénykezési műszókönyvet is foglaland magában. Pest. Őszutó 21kén 1836.

Kunoss Endre,
kir. táb. h. ügyész 's varmegyei táblabiró.

Trattner-Károlyi könyvműhelyében Pesten megjelent 's minden hazai könyvárusnál megszerezhető:

HAJNAL.

Hazai Almanach. 1837.

Szerkeszti Garay.

TARTALMA.

A' fiatal szív. (Novella) Csató Pál. Egem. Kúnoss. Dalnok és király. Tivadar. Lánykám szája. Garay. Hadvezér. Papszt. Költő királysága. Garay. Hitjelek. Kunoss. Az athinai sirásó. Komoly elbeszélés. Vajda. Jánoshegyi vándordalok. (I. Indulás. II. A' hiv laka. III. A' városmajorban. IV. Pásztorélet. V. A' kápolna. VI. Szép juhászné. VII. Ligetzug. VIII. Hegyormon. IX. Istenhozzád) Tóth Lőrincz. Baklövés a' tilosban. (Vig elbeszélés) Frankenburg Adolf. A' kis madár. Kunoss. A' szerető anya. Garay. Vágy. Kunoss. Viszonlátás (Költői elbeszélés). Garay. Az árvák. Tóth Lőrincz. Álom. Matics Imre. Országh Ilona (Történeti szinjáték 3 felv.) Garay. A' csapodár (keleti elbeszélés). Vajda. A' Zongora. Kunoss. Sírvirágok. Garay. Igen-vagy nem. Kunoss.

Képei.

A' textusból vett eredeti aczélmetszetek. I. Berzsenyi Dániel' köztiszteletű költőnk' jól talált arczképe. II. A' második Pygmalion szobra előtt, jelenés Frankenburg vig elbeszéléséből, mai korunkból. III. Országh Ilona 3 felv. 4ik jelenése 1469-ből. IV. Vajda' keleti elbeszéléséből vett jelenet. Jajushadala' barlangjában.

Árra: finom angol velinen 12ed rétben a' 12½ ivnyi 300 lap munkának — hat váltó forint.

Hirlő. Ismertető folyóiratunk jövő 1837-kétől kezdve az összmüvészeti lapjaihoz, különös félivnyi tiszta gazdasági, és kereskedési toldalékot kapcsoland, — az árra mindazáltal a' régi marad, az az Pesten félévre 3 f. 30 kr. — postán boritékban 4 f. 30 kr. pengő. Rajzokkal és hangmüvekkel fog járni ezután-is 's valamint e' muló félévre az igért történeti-ingyenkép már készülőben van, melly nagy Sándornak Granichus vizén átmentét 's a' perzsa iszonyu hadnak lecsépölését ábrázolja, — ugy szinte a' jövő félévre nagy Sándornak Dáriusra végromlást hozó árbélai ütközetét fogja képezni. Előfizethetni minden cs. kir. Posta-hivatalnál; — Pesten a' szerkesztőségnél magyar és hatvani utcza' sarkán ugy nevezett fekete Elefánt házban, második emeletben, — és Dorottya utczai Vurmháznál Lővinger Ignácz papiros nagykereskedésében. Kérjük tehát a' részt venni ohajtókat előfizetéseiknek mentől előbbi beküldésére, hogy példányainknak számáról rendelkezhessünk. Bérmentes levelek lesznek pedig csak elfogadva.

A' haza minden hiteles könyvárusinál 's Pesten Eggenberger, Heckenast és ifj. Kilian urak könyvboltjában megszerezhető e' munka:

Szerb Népdalok és Hősregék.

Az eredetiből fordíta Székács József. Kiadá Kunoss Enndre. Pest 1836. Ára csinos boritékban 1 fr. 20 kr. pengő p.

Mind nemzeti ujság-intézetünk, mind nagyon tisztelt olvasóink érdekében áll a' jókori előfizetés; igy mi előfizetőink' számához alkalmazhatjuk előintézkedésinket, t. cz. olvasóink pedig folyvást kaphatják hírlapjainkat. Ez okból figyelmeztetjük nagyérdemü pártfágóinkat és az egész magyar olvasó közönséget a' folyó novemberi pesti vásárra, melly az előfizetési pénzeknek egyenest intézetünkhöz lehető küldésére a' legbiztosabb alkalmat nyujtja. Hazai 's külföldi Tudósitásainknak, Hasznos Mulatságival 's Hirdetéseivel együtt a' jövő 1837re is félévi árra Pesten és Budán boritékban 9 for; boriték nélkül 8; postán pedig 10 for. vczédulában. Levelezőinknek 's a' cs. kir. postahivataloknak a' szokott ajándék-példánnyal folyvást örömmel szolgálunk, hírlapunk gyámolitásában kimutatott buzgó pártfogásukat továbbra is kikérve. Költ Pesten, 1836' novemberében.

A' Hazai 's Külf. Tudósitások intézete.
(a' kiadó tulajdonos Kulcsár Istvánné zöldkert utszai 498d. szám alatti házában.)

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

50ik Szám. *Péntek, December' 9én* **1836.**

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. IV. Füzet. Pest(en), 1834. Ifjabb Kilián György könyváros' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar királyi egyetem' betűivel.) 12r. 166. l. Árra 54 kr. p. p.

(Folytatás.)

Antikritikák 's rokon neműek. (97—157. l.)

I. Észrevételek a' Kritikai Lapok' III. füzetének 95—96 lapjaira. (Stanctics. 99—115. l.) Ezek feleletűl szolgálnak a' Biró Pál' kikelésére Stancsics ellen, és egybeköttetésben állnak a' következő czikkellyel:

II. Jegyzések Stancsics' észrevételeire (Biró Pál. 116—120. l.)

Stancsics mindenek előtt illően méltatja a' kritikát 's a' mivelt lelkű kritikust; de szintolly méltán kárhoztatja a' durvát, ki gyűlölség, pártosság 's részrehajlás' lelkétől vezéreltetik. Mind ezekre Biró Pál semmit sem szól, mert nem szólhat, hanem mingyárt legelőször is mohón kap egy kifejezési hibát, ő, ki mást mohósággal vádol, csakhogy valahára száját feltáthassa. Igy szól t. i. Stancsics: „Biró Pál a' Kritikai Lapok' III. 95. oldalán ezeket mondogatja", 's itt már felel Biró mondván: „A' ki egyszer mond valamit, az nem mondogat", 's így maga Stancsis át fogja látni, hogy nincs igaza". Ez már az igazi mohó neki rugaszkodású biró, ez a' dicső kritikus. Hiszen Stancsics, ugy hiszem, örömest elengedi igazát e' kifejezésben, csak abban mentse ki magát Biró Pál, a' mit Stancsics felhoz az ő szavaiból, és méltán sértésnek veszen, hogy „Stancsicsnak hírre volt szüksége, 's talán menthető, ha ezt akármi áron is megszerezni törekedett". Az illy durva, sértegető biró felől, nem csak Stancsics, hanem minden más értelmes olvasó is méltán hiszi, hogy alacsony czélból rejtegeti magát, 's méltán tartja ezt érdemesnek, nem csak sajnálkozásra, mint Stancsics, hanem utálatra is.*) Mert a' mit erre szorultságában, de mind a' mellett is szörnyű pedant gőggel oda vet, hogy ő az akármi áron csak helytelen fontoskodást értett, ez olly nyomorult felelet, mellyet a' legegyügyűbb embernek is átallana nyujtani, a' ki becsületének örűl. Ki fog érteni magyarúl, ha illy önkényesen facsargatjuk, vagy is inkább megmásítjuk a' beszéd' értelmét? Vagy talán ez is csak a' Kritikai Lapok' bajnokinak privilegiumok? No ehhez nem sok tudomány kell. Igy nyugton űzetheti magát a' szúró bögölytől (ez nála az irói viszketeg' képe, 116. l.) akár holta napjáig; az álmagyarázatok kisegítik mindenből.

Stancsicsnak azon panaszára: Miért nevezi őtet Biró Pál nehéz fejűnek? — Ez azt feleli, hogy kár azt neki olly igen szívére venni, 's nagyobb megnyugtatás végett megmagyarázza neki, hogy a' fej háromfélekép lehet nehéz. 1) testi súlyára, tehát fontra nézve (mert most talán nincsenek mázsás fejek); 2) észbeli tehetségeire nézve; 3) ha mindenfelől összveolvasott vagy szedett 's nem jól emésztett ideákkal felettébb megterheltetik. 'S e' harmadik Stancsics' hibája." — Illy pontos magyarázat mellett méltán kérdhetjük, minekutána Biró Pált is hibásnak láttuk, hogy: Hát az ő hibája mellyik? Kétségkivűl az is a' harmadik, mert 1) neki sincs talán mázsás feje; 2) észbeli tehetségeitől őtet sem foszthatjuk meg; és így... Vagy talán Biró Pál a' könnyű fejűek közzé tartozik? Méltóztassa tehát a' Kritikai lapok' következő füzeteiben velünk közleni azt is: Hányfélekép lehet a' fej könnyű? hogy biztosan lépdegelhessünk elő a' fejek' (fők') itélgetésének ösvényén.

Egyébként, hogy Stancsics magára értett a' Biró Pál' észrevételeiből ollyakat is, mellyek őtet távolról sem érdeklették, az teljesen igaz, a' mit Biró Pál (ki, mint a' Walter Scott' Hősei Ivanhoeban, mohón kap az alkalmon, a' hol just vehet magának a' felcsattanásra,) nem közönséges gőggel 's pedanteriával is ad neki tudtára. De vannak Stancsicsnak olly hibázásai is, mellyeket Biró Pál nem vett észre, 's nem is vehetett, mivel a' pártosság' szelleme részrehajlóvá tevé őtet. Azt mondja Stancsics (109. l.): „Nekünk még semmink sincs, magunk is szinte semmik vagyunk. Most kezd nyelvünk lenni..." Ezek idétlen túlságos kifejezések, 's egyszersmind hamis állitások. Ez az igazi porban csúszás, és az illy háládatlanokat legjobb volna oda relegálni, a' hol valósággal semmi sincs; hadd jönnének eszökre! —

Hibásan mondja Stancsics azt is (112. l.), hogy Bajza szépen oktat a' kritikáról, 's még hibásabban teszi Bajzát Kölcseyvel egy rangba. Én, ámbár részrehajló olvasó nem vagyok, Bajzának illy érdemét még nem láttam, és arról az ellenkezőnek megmutatásaiglan meg sem győződhetem. Stancsics is azonnal egészen ellenkező, t. i. a' pártoskodásokban gyönyörködő vallástételét idézi Bajzának, mellynek hasztalan és illetlen voltát ő maga meg is mutatja. Méltán csudálhatjuk hát, hogy alább ismét legszebb helyeknek 's legszentebb igazságoknak itéli a' Kritikai Lapokban azokat, mellyeket Kazinczy' dolgaiban G. elmondogatott. Ennek Biró Pál ugyan örűl 's egyszerre elhallgat; — de a' valóban legszebb helyek' és leg-

*) „Bei Kritiken, kurz oder lang, ist einerlei, gibt der Name die Garantie der Unpartheilichkeit. Ein Kritiker darf kein nächtlicher Marder im Taubenschlage sein, sonst legt man ihm Fallen, oder wenn man ihm erreicht, schlagt man ihm auf den Kopf und zwar V. R. W." igy szól egy szellemdús uj német iró. X.

szentebb igazságok' kedvelői itt teljességgel nem tartanak Stancsiccsal, hanem másfelé fordúlnak, és őtet a' Kritikai Lapok' tiszteletébe merülve elhagyják.

III. A' névtelenségről 's álnévről. (Bajza. 121—125. l.) Ezen czikkelyben, melly ellenem és Stancsics ellen van irva, nekem specifice ennyi szól: „Mi Balogh Sámuelnek azon nyilatkozását illeti (Sas. X. K. 115. l), hogy ő nem akar a' Kritikai Lapok' areopagusi tribunaljának tagja lenni; ezen szándék egyike a' legbölcsebbeknek, mellyekre B. S. eltökélhette magát: először azért, mert a' Kritikai Lapok — hála a' szent Adrasteának? — még eddig nem szorúltak B. S. areopagusi bíróságára; másodszor, mert B. S. sokkal bátrabb legalaptalanabb ítéleteinek elmondásában is, hogy sem szüksége volna álnevűség' paizsa alá vonulni. Ennyit Balogh Sámuelnek". Ezen epiphonemánál lehetetlen vala kaczajra nem fakadnom. Tehát ennyit? nagy gőggel, ennyit? azaz, valamint eddig, ugy most is Semennyit? Melly szemfül az a' hires nagy Bajza a' kereskedésben ott, a' hol valaki nem a' dolgot vitatá, hanem melleslegesen szólt, hogy annál nagyobb felsőség-mutatással rohanhasson kiszemelt prédájára, a' porban csúszó féregre (ἄντος ἔφα); de csalatkozik, mikor olly valámit tesz fel, ha bár féregről is (különben is mindnyájan azok vagyunk), hogy a' szitán át nem lát. Hiszen nem a' 115. l. szóltam én a' névtelenségről; ott csak azt mondám el a' vezérszó' stilusával, hogy nem lévén, 's nem is ohajtván lenni álnevű iró, önnevem alatt kivánom véleményemet a' Kritikai Lapok felől egyenesen kimondani; — a' névtelenség' leplétől pedig a' 118. l. szóltam, 's ha már Bajza e' tárgyban irt czikkelyt ellenem: miért nem idézte a' genuinus helyet? Azért, mert én ott nyilván kiirtam, hogy: „Ám titkolja el valaki nevét rosz czél vagy alattomoskodás nélkül, ezen just senki ő tőle el nem veheti", nyilván kiirtam, hogy ebben az esetben senki álnevűségét háborítani nem kivánom; 's ha Bajza ezt idézi, természetesen, hogy sem azt az annyiszor elmondott álnév-apologiát itt újra nem ismételhette volna, sem engemet olly dölyfös bizakodással rabulismussal nem vádolhatott volna, ugymint a' melly vád ő magára tér vissza. Az olly sophismákkal, hogy az álnevűség' tiltása által „a' tudománynak csak szűk ajtócskát, a' tudatlanságnak ellenben tágas kaput nyitnánk", hagyjon fel Bajza, mert az illy haszontalan beszédekre könnyen megfelel Balogh, nem magának, mint Bajza parancsolja, hanem Bajzának, ki nagy dialecticázása mellett észre nem veszi, hogy itt ignoratio elenchit, elcsavart értelmet és egyéb hibákat ejt, nem említvén azt, hogy az okoskodást könnyen lehet ő ellene retorqueálni; a' mit megmutathatok Bajzának, ha kivánni fogná. Itt csak azt hozom fel, hogy én az álnév' dolgában, nem annyira a' bátorságot, mint a' jó és rosz czélt vettem tekintetbe. Ha valaki szerénységből, vagy akármelly becsületes inditó okból, inkább mer vagy akar álnév alatt szólni, mint nyilván; azért senkit meg nem támadok: de ha azt valaki arra használja, hogy minden emberi viszonyokon keresztül kosúl gázoljon, és másnak személyét 's emberiségét kiméletlenül 's vad kaczajjal letapossa, akkor én is azt mondom, a' mit Rousseau és Stancsics, hogy az ollyan nem becsületes ember. Ezt mondottam a' Sasban is, 's Bajza nekem erre ennyit felel: „Bölcsen teszi kegyed, hogy közzénk nem áll!" (a' mi soha eszemben sem volt.*) — Excellens egy czáfolat. Magam is használni fogom Bajza ellen, ha megszorúlok.

IV. Az ugy nevezett prágai táblák' ügyében Horvát István ellen. (Toldy Ferencz. 126—153. l.) E' czikkely pro et contra iratokból áll a' megnevezett tárgy felett, mellyekre a' felelet és igazitás egyenesen Horvát Istvánt illeti.

V. Kazinczy' halála iránt. (Bajza. 154—157. l.) Rohody ellen, ki, mint Bajza irja, azzal vádolja őtet, hogy ő a' Kazinczy' halálának okát a' Pannonhalmi út' czikkelye miatt támadt aggodalomnak tulajdonitja. Hogy ez balúl értése a' dolognak, abban Bajzának igaza van. Egyébként e' tárgyban én a' magamét elmondám a' Kritikai Lapok' II. füzetének birálatában.

Pályalombok. (T—K. B—V. és Regényi és Nyirkáló Ödön. 158—166. l.) A' Kritikai Pályaágak' (Kr. L. 1. Füz. 155—161. l.) folytatása 26—59. Gyalázat' lombjai, mellyek mind a' mostani, mind a' későbbi idő előtt czégérei lesznek a' minden Nemesbbet megvető fanaticus elme által magát lealacsonyított emberiségnek. Itt sem okos czél, sem haszon, sem elmésség, sem gyönyörűség nem tűnik az olvasó elébe, hanem faragatlan szilajság, durva emberek' vad hahotája, dorongokkal 's paraszt öklelésekkel kisérve. Mi több, ama paraszt közmondást is, hogy a' poesis csak hazudozásból áll, jónak láták a' Kritikai tribunal' választott udvari poetái ez úttal megerősíteni, midőn néhány epigrammát valóságos hazugságra alapítának, felejtvén, hogy ezáltal az epigramma másokra nézve minden élét elveszti, és a' nyilat magára az epigramma költőre pattantja vissza. Valóban szánakozásra méltó 's utálatos dolog a' régiektől isteni művészségnek (ars divina) bélyegzett poesist illy lelketlenül, illy csömörletesen bitangoltatva látni, 's az illy emberek még azt sem érdemlik, a' mit a' Harsányihoz irt igen rosz és ízetlen epigrammában emlegetnek, hogy t. i. a' Helikon' tetején mászkáljanak 's legelésszenek, hanem a' Toldy' nemes gyógyszerével kellene az illy talentomos főket más tájékok felé igazítani. Ki tarthatná már az illy nyomorult alakoskodásokat becsületes foglalatosságnak, és a' tudománynak tágas kaput nyitó eszközöknek? Józan ésszel senki sem. Hogy a' 29. 36. 41. 42. a' paraszt elméskedésen kivül hazugságon is épül, minden láthatja, ki a' szóban forgó személyekkel 's tárgyakkal ismeretes; az utolsó számú epigrammára nézve pedig, melly engem illet, bővebben is megbizonyitám azt a' Kr. L. III. füzetének birálatában. Az illy sujtogatások tehát csak a' sujtókat verdesik, és a' kikiáltott vétkesek (166. l.) méltán nevetik az illy oktalan epigrammai Musát, ki azt sem tudja, mit csinál, 's a' Kazinczytól orzott epigrammai morállal (melly munka, melles-

*) Rec. nyilvánosan elrontotta dolgát. „Wer bei einer Gottheit etwas gelten will — igy szó. Weitzel — besonders wenn sie ein Götze ist, darf es mit ihren Priestern nicht verderben. Um bei Hofe in Gunst zu stehen, muss man sich mit den Höflingen halten". És lellyebb: „Mit diesen werthen und liebenswürdigen literarischen Gevatterinnen muss ein Schriftsteller Gevatterschaft machen und halten, wenn er seinen Ruf und guten Namen nicht durch ihre Klatschereien verlieren will". Ezen világbölcsességi maximáról kár volt Recensensnek elfelejtkezni. X.

leg legyen mondva, Kazinczyban is éretlenség' szüleményének nézethetik), tudtán 's akaratján kivül magát üldözi agyon. — Kár, hogy a' tízcsapás' irójának irt versek a' Thewrewkéi mellett elmességre nézve igen hátramaradnak; az illy szegény felelet csak nevetséget szül. — A' 44dikben az epigrammai él Herkules' csizmája; igen sokra illik, 's épen e' miatt tompává és ízetlenné válik. — A' 47-diknek cziméhez hozzá kell tenni „és B.jz.nak", különben az egész dolog törvénytelenség. — Az „Ajándékok Szemere Pálnak", 49—58. igazi „vadócz magtár", mellynek sem gyér, sem sürü rosta nem használ.

Illy szellemü 's zamatú dolgozatok, millyeket a' Kritikai Lapok' IV. füzetének nagyobb része előnkbe ád, micsoda befolyással vannak honi literaturánkra, nehéz volna hirtelenében elhatározni. Azért most egyszer magam is a' könnyebb végéhez nyúlok a' dolognak, és magának Bajzának szavaival adom elő itéletemet, mellyek a' 49—50 lapokon szóról szóra ekképen találtatnak: „Bajza a' magyar literaturában még igen kis pontot tölt be 's a' miket eddig tett, figyelmet nem nagyot érdemlenek 's inkább csak vergődéseknek kell tekinteni a' czélra." Mi legyen az a' czél, bőven kifejtegettem az I. és III. füzetre tett birálatimban.

Aug. 4d. 1834.

Almási Balogh Sámuel.

A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG

két hónapi szünidő után nov. 21kén tartott kis gyülésével kezdé meg academiai uj évét. A' titoknok bemutatá ez alkalommal a' szünnapok alatt a' társaság' költségein készült több nyomtatványt, u. m. Chelius' sebészsége' 1-sö —, az Eredeti Játékszin' XIIId. kötetét; valamint a' társaság' használatára készült, 1837re szóló névkönyvet, mellyet ez évre Nagy Károly rendes tag' astronomiai kalendariummal bővitett. Több levelezés' elintézése után négy rendbeli, nyomtatás végett beküldött kézirat bocsáttatott birálat alá, mellyek közt egy nyelvtudományi, kettő szépliteraturai 's egy historiai. E' gyülésben következő ajándékok nyujtattak be az academia' gyüjteményei' számára: 1. A' könyvtárba az illető szerzők egyszersmind academiai tagok által: a) Természettudomány, Tscharner után Bugát, Isö köt. b) Klio, 3d. év, Szilágyi Ferencztől. c) Sz. László király' historiája Podhradczky Józseftől, d) Erdélyi Hiradó, Nemzeti Társalkodó és vasárnapi ujság 1835re, 's Arithmetica Méhes Sámueltől. e) A' Megváltó, tanitó költemény Egyed Antaltól. f) A' jó lelki pásztor, Nagy Jánostól. g) Beszéd sz. István felett; Szalay Imrétől. Ugyan a' könyvtárba külsök által: a) Jónás József pécsi prof. b. Szepessy Ignácz püspök' bibliáját 2 kötetben. b) Tatai András kecskeméti prof. tiszta Mathesise' két kötetet. c) Dercsik János apát: Sermo dum r. univ. bissecularem memoriam natalium suorum celebraret. d) György József: a' természeti testek' lépcsőnkénti kifejlődésökről. e) Kis Károly kapitány 's acad. tag, Mongrovius' lengyel-német szótárát. f) Gasparics Kilit, Ruchietl Mihály és Kopeczky Ferencz több rendbeli régibb munkákat, valamint Török József kismartoni tiszt., 28 darab többnyire spanyol könyvet, mellyek közt Calderonnak egy régi, igen gazdag kiadása. 3. A' kézirattárba gr. Teleki József elnök Szirmay Ádám uti naplója' másolatát (1711—1717) küldé be. 4. A' pénzgyüjteményt Ruchietl Mihály 1, Dobosy Malachias 8. Kállay István 22 darabbal nevelték, melly utólsók közt tizenöt darab magyar ezüst pénz.

ÉRTESITÖ.

Mind azon T. T. törvényhatóságok, mellyek az általam kiadandó nemzetek' története' tárát előfizetéseikkel elősegélleni méltoztattak, teljes tisztelettel megkéretnek, kegyeskedjenek tudósitásaikat minél elébb az alólirthoz vagy T. Ns. Abaujvármegyei jegyői hivatalához beküldeni.

Költ Kassán Karácson hava 3án 1836.

Kovacsóczy M.

Werfer Károly cs. kir. könyvnyomó intézetében rövid idő mulva sajtó alá kerül, a' következő közhasznú 's czélszerü munka:

A' KERESZTÉNY
katholika vallás
leghatalmasabb
VÉDLELKE
a'
birodalmaknak
és
thronoknak.

Irta

Richter Engelbert Eligy,

theologica Doctora, szent széki Tanácsnok, az olomuczi cs. kir. Ferencz Egyetemnél az egyházi történetek' rendes tanitója.

Forditotta

G. A.

Az ára velinen 3 ft. p. p. nyomtató papirosan 2 ft. p. p. szükségesnek vélte a' kiadó az olvasó közönséget ezen jeles munkára eleve figyelmetesé tenni, minthogy a' nyomatandó példányok' számát semmi esetre sem szaporitja többre mint a' mennyi előfizető jelentendi magát egyenesen nála bérmentés levelek által a' jövő 1837ik év Januariusi hó végéig. Kivüle elfogadják az elő fizetést minden fő tiszt. megyei hivatalok.

Költ Kassán Dec. 3án 1836.

Előfizetési időhalasztás és figyelmeztetés. E' jelen törvényfolyam alatt meglenendőnek hirdetett illy czimü munkám: „A' t. királyi tábla hites jegyzőinek hivatalköre" 's a' t. sajtó alá bocsátását, mind foglalatosságaim halmazottsága, mind az eddigi előfizetők csekély száma miatt, a' jövő év husvétutáni törvényfolyamáig határozám elhalasztani. Addig tehát nevezett munkámra folyvást előfizethetni minden hiteles könyvárusnál, egy pengő forintjával. Figyelmeztetem egyszersmind, hogy e' munka nem kizárólag a' nevezett ifjuság' számára készült, hanem mind azokéra is, kik velök hasonló törvénykezési foglalatosságokat végeznek; igy tehát a' szolgabirák, esküdtek, az igazságszolgáltatás bármilly ágaiban hivataloskodó egyéb személyek, sőt magok az ügyészek számára is, annyival inkább, minthogy különféle példányiratokat 's egy — lehető legjobb — törvénykezési műszókönyvet is foglaland magában. Pest, Őszutó 21kén 1836.

Kunoss Endre,
kir. táb. h. ügyész 's varmegyei táblabiró.

Trattner-Károlyi könyvműhelyében Pesten megjelent 's minden hazai könyvárusnál megszerezhető:

HAJNAL.

Hazai Almanach. 1837.

Szerkeszti Garay.

TARTALMA.

A' fiatal szív. (Novella) Csató Pál. - Egem. Kúnoss. Dalnok és király. Tivadar. Lánykám szája. Garay. Hadvezér. Papszt. Költő királysága. Garay. Hitjelek. Kunoss. Az athinai sirásó. Komoly elbeszélés. Vajda. Jánoshegyi vándordalok. (I. Indulás. II. A' hiv laka. III. A' városmajorban. IV. Pásztorélet. V. A' kápolna. VI. Szép juhászné. VII. Ligetzug. VIII. Hegyormon. IX. Istenhozzád.) Tóth Lőrincz. Baklövés a' tilosban. (Vig elbeszélés) Frankenburg Adolf. A' kis madár. Kunoss. A' szerető anya. Garay. Vágy. Kunoss. Viszonlátás (Költői elbeszélés). Garay. Az árvák. Tóth Lőrincz. Álom. Matics Imre. Országh Ilona (Történeti szinjáték 3 felv.) Garay. A' csapodár (keleti elbeszélés). Vajda. A' Zongora. Kunoss. Sirvirágok. Garay. Igen-vagy nem. Kunoss.

Képei.

A' textusból vett eredeti aczélmetszetek. I. Berzseny Dániel' köztiszteletü költőnk' jól talált arczképe. II. A' második Pygmalion szobra előtt, jelenés Frankenburg vig elbeszéléséből, mai korunkból. III. Országh Ilona 3 felv. 4ik jelenés 1469-ből. IV. Vajda' keleti elbeszéléséből vett jelenet. Jajusi hadala' barlangjában.

Árra: finom angol velinen 12ed rétben a' 12½ ivnyi 30 lap munkának — hat váltó forint.

A' haza minden hiteles könyvárusinál 's Pesten Eggenberger, Heckenast és ifj. Kilian urak könyvboltjában megszerezhető e' munka:

Szerb Népdalok és Hősregék

Az eredetiből fordíta Székács József. Kiadá Kunoss Enndre. Pest 1836. Ára csinos boritékban 1 fr. 20 kr pengő p.

SZÓFÜZÉR,

vagy is

a' tudomány, müvészség, társalkodó és költészet ujonnan alkotott, fölélesztett vagy idomitott szavainak

JEGYZÉKE.

Az eddigi Szótárak helyesitéséül 's potléká

hasonértelmü

magyar és német-latin kifejezésekkel megvilágositva

Gyüjté

KUNOSS ENDRE,

Harmadik, ismét 750 szóval bővült kiadat.

Kassán 1836. 8rét. Csinos boritékban 48 kr. e. p.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M. Nyomtatja Werfer K.

LITERATURAI LAPOK.

52dik Szám. Péntek, Decembr' 23án 1836.

Harag és párt nélkül.

KÖNYVBIRÁLAT.

Kritikai Lapok. Kiadja Bajza. V. Füzet. Pest(en), 1834. Ifjabb Kilián György könyvárus' tulajdona. (Nyomt. Budán a' magyar királyi egyetem' betűivel.) 12r. 207. l. Árra 1 for. p. p.

(Vége.)

Ime felhívom én is minden Literaturai Értesitő nélkül Bajzát, hogy ha csakugyan nem nyughatik tőlem, hanem nagy dölyffel kikiáltott psychologiai okfőjének ellenére, még sokszor emlegetni kiván: tehát, ne csak melesleges dolgokat emlegessen mindig, (lehet 's kell illyeket is, de koránt sem elég,) hanem lépjen által már egyszer a' velejére, 's győzzön meg engem okokkal, hogy sophista és rosz izlésű 's itéletű ember vagyok; mert mig ezt nem teendi, kéntelen leszek minden lemocskoló kevély gúnyai' ellenére is őtet hinni sophistának. Azt mondja Bajza (Kr. L. IV. f. 20. l.): „Ha valamelly iró ez vagy amaz tárgyban elhatározottan szól, csak okokkal szóljon, tökéletesen teljesité tisztét: baj csupán ott ván, ha okok nélkül. — Ugyan ő megvallja a' jelen füzet' 122. lapján, hogy én dolgokról szóltam, és okokkal; sőt hozzáteszi még ezt is: „a' mennyire tudott," olly lépcső, mellyen felül senki, még a' legelső tudós sem emelkedhetik. Én tehát, mint kiki láthatja, tökéletesen teljesitém tisztemet, 's baj csupán Bajzánál van, ki okok nélkül görgeté ellenem a' hibás izlésű 's itéletű, sophista, iskolás gyermek, 's több költött czímzeteket; mi több a' Horvát István' füleibe kiáltott Lessingi regulát is (120—121. l.) többb helyen átugrálgatá barátságos szózatában; a' mi nem igen ékes pályalombokat raggat a' Kritikai Hősnek homlokára. — Nincs hát egyéb hátra, hanem hogy Bajza, ki engemet legalaptalanabb itéleteimnek elmondására is eléggé merésznek állitott, vegyen már egyszer maga is bátorságot alapos itéleteinek bebizonyitására; 's minekutána a' kritika thesist: „jól-e, roszúl-e, más kérdés," feltevé, döntse-el a' kérdést okokkal; hadd lássuk már egyszer őtet is: mennyire tud okokkal? mert még eddig csak okok uélkül, hatalom- 's gúnyszavakban méltóztatta mutogatni előttünk kritikai tudományát. Ne ámítsa magát olly haszontalan sophismával, hogy én megtérithetetlen magahitt vagyok, hanem tegyen próbát; meg fogja látni, hogy az okokkal támogatott beszéd használni fog, és én részemről előre bizonyossá teszem Bajzát, hogy ha ő a' kritika körüli véleményeimet győzős okokkal megczáfolandja, én azért őtet sem ízetlennek, sem sophistának nem fogom mondani, mint ő engemet. Ennyit Bajzának.

3. Ujabb jutalom hirdetés. (Nyirkáló. 145—146. l.) Az első szám alatt lévővel egy értékű ízetlen bohóskodas.

4. Jelesség 's kérelem (146—149 l.) A' („Pesti kalauz," számú munkáról, mellyet nem ismerek; megtoldva egy gúnyos kérelemmel Horvát Istvánhoz.

Toldalék. Melyik a' valódi Aurora, törvény és józan ész előtt? Feleletül Horvát Istvánnak. (Bajza. 151—207. l.) Ez a' replica, melly külön is ki van nyomtatva, sok mindenfélét foglal magában, mellyek leginkább Horvát Istvánt, de Károlyi Istvánt és Szemerét is, személy szerint illetik. Illy személy és személy közt fenforgó dolgok' eldöntése nem az én birálatom alá tartozik. Én tehát csak arra nézve nyilatkoztatom ki magamat, a' mit Bajza az egész olvasó közönség itélete alá vet, t. i. hogy az ő minden okoskodásai nem valának elegendők meggyőzni engemet a' felől, hogy Károlyi István bitorló, Horvát István igazságtalan ügyvéd, és a' Szemere Pál' Aurorája Pseudo-Aurora. Mert Bajza épen azt nem mutatá meg, a' mi az egész Aurora-pörnek első alapúl szolgál, t. i. hogy Kisfaludy Károly az Aurorának valósággal tulajdonosa volt legyen; a' mi itt a' contractusok' dolgáról 's nevezetesen a' vissza nem léphetésről mondatik, nem bizonyít semmit, sőt nem is tartozik a' dologra, mert hogy Kisfaludy Károly a' XII. szám alatt lévő szerződéstől el nem állott, de egyszersmind azt nem is teljesítette, és igy az Aurorának birtokába, melly a' contractus' világos szavai szerint a' három ezer forint' valóságos letételéhez volt kötve, nem lépett, kétségen kivül van abból, hogy ezen ő kötelező levele halála után intabuláltatott. Világos a' Contractus' szavaiból az is, hogy az intabulatio csak securitás végett van megállapítva, de a' Kisfaludy Károly' tulajdonosi jussa épen nem ahoz, hanem a' kitett summának valóságos lefizetéséhez van köttetve; és igy ha a' contractusra figyelmezünk, (pedig csak ez az alap), akkor Bajzának azon állitása, hogy Kisfaludy Károly, mikor meghalt is, kétezer forint teherrel az Aurora' tulajdonosa volt, meg nem állhat; mert a' contractus' tartalma ezt tanítja: Kisfaludy Károly nem teljesité azon kötelezését, mellyhez kötötte önmaga is az Aurora tulajdonosi just, és igy nem is birt azzal. — A' többi sok különféle okoskodásokra és digresiókra kiterjeszkedni nem akarok, tudván, hogy e' tárgyról még többet is, fog az olvasó közönség olvashatni, 's nyomósabb észrevételeket, mint a' mellyeket én nyujthatnék.

A' mi az egész füzetet illeti: ennek szelleme, affectalt szerénység a' legnyersebb arrogantiával párosúlva, 's még mindig teljes lecsúfolásával a' Kritikai Lapok ellen szóllóknak, a' nélkül, hogy ezeknek okaik megcsáfoltatnának. Ebben a' fü-

zetben már hosszabban kezdi gyakorlatba venni Bajza azt a' módot, mellynél fogva kecsegteti magát czélt érhetni abban, hogy ő mindent maga körül letapodván, Lessingi szerepet játszhasék a' Magyar literaturában, t. i. a' dialektikázást. De higyje el azt, hogy ez ötet magában soha czélra nem vezetendi, mindenek felett pedig vegye gondolóra, hogy a' Lessing munkálkodásának, mind köre, mind czélja egészen más volt, mint a' mellyet ő kitüzött magának; következésképen csalatkoznék még akkor is, ha ollyan talentommal birna, mint Lessing bírt vala. Végre még arra kérem Bajzát, hogy holmi nyirkálói Protestatiót ne vegyen fel Kritikai Lapjaiba. Már csak magányos személyeket is, kivált álnév alatt, sértegetni rút illetlenség; midőn pedig ugyan azon álnév alatt egész olvasó közönséggel játszik valaki, ez a' legszemtelenebb ízetlenség. Az illy szemet dolgok pártolása egy „becsületében büszke" embernek nem nagy felmagasztalására szolgál.

Almási Balogh Sámuel.

ÉRTESITÖ.

A' haza minden hiteles könyvárusinál 's Pesten Eggenberger, Heckenast és ifj. Kilian urak könyvboltjában megszerezhető e' munka:

Szerb Népdalok és Hősregék.

Az eredetiből fordíta Székács József. Kiadá Kunoss Enndre. Pest 1836. Ára csinos boritékban 1 fr. 20 kr. pengő p.

SZÓFÜZÉR,

vagy is

a' tudomány, müvészség, társalkodó és költészet ujonnan alkotott, fölélesztett vagy idomitott szavainak

JEGYZÉKE.

Az eddigi Szótárak helyesitéséül 's potlékául

hasonértelmü

magyar és német-latin kifejezésekkel megvilágositva,

Gyüjté

KUNOSS ENDRE.

Harmadik, ismét 750 szóval bővült kiadat.

Kassán 1836. 8rét. Csinos boritékban 48 kr. e. p.

Werfer Károly cs. kir. könyvnyomó intézetében rövid idő mulva sajtó alá kerül, a' következő közhasznú 's czélszerű munka:

A' KERESZTÉNY katholika vallás leghatalmasabb VÉDLELKE birodalmaknak thronoknak.

Richter Engelbert Eligy,

theologica Doctora, szent széki Tanácsnok, az olomuczi cs. kir. Ferencz Egyetemnél az egyházi történetek' rendes tanitója.

Forditotta

G. A.

Az ára velinen 3 ft. p. p. nyomtató papirosan 2 ft. p. p. szükségesnek [vélte a' kiadó az olvasó közönséget ezen jeles munkára eleve figyelmetesé tenni, minthogy a' nyomatandó példányok' számát semmi esetre sem szaporitja többre mint a' mennyi előfizető jelentendi magát egyenesen nála bérmentes levelek által a' jövő 1837ik év Januariusi hó' végéig. Kívüle elfogadják az előfizetést, minden fő tiszt. megyei hivatalok.

Költ Kassán Dec. 3án 1836.

Mind azon T. T. törvényhatóságok, mellyek az általam kiadandó nemzetek' története' tárát előfizetéseikkel elősegélleni méltoztattak, teljes tisztelettel megkéretnek, kegyeskedjenek tudósitásaikat minél elébb az alólirthoz vagy T. Ns. Abaujvármegyei jegyzői hivatalához beküldeni.

Költ Kassán Karácson hava 3án 1836.

Kovacsóczy M.

Ezen lapok megjelennek minden Pénteken.

Kiadja 's szerkeszti Kovacsóczy M.

Nyomtatja Werfer K.